

Narodna in univerzitetna knjižnica
Ljubljana

135650

4

KRIMINOLOGIJA

V KAZENSKEM
PRAVOSODJU

KRIMINOLOGIJA V KAZENSKEM PRAVOSODJU

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO
PRI PRAVNO-EKONOMSKI FAKULTETI V LJUBLJANI

PUBLIKACIJA ŠT. 1

KRIMINOLOGIJA V KAZENSKEM PRAVOSODJU

ZBORNİK PREDAVANJ NA TEČAJU O UPORABI
KRIMINOLOGIJE V KAZENSKEM PRAVOSODJU, KI
GA JE PRIREDIL INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO PRI
PRAVNO-EKONOMSKI FAKULTETI V LJUBLJANI
SPOMLADI LETA 1956

LJUBLJANA 1957

Založil Državni sekretariat za notranje zadeve LRS

135650

135650

08603/1957

PREDGOVOR

Inštitut za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti na Univerzi v Ljubljani je bil ustanovljen konec leta 1954. Namen Inštituta je dvojen. Po eni strani skušajo sodelavci Inštituta proučevati vzroke in pojavne oblike kaznivih dejanj ter njihove storilce zato, da bi nudili resornim organom pri njihovem praktičnem delu potrebno gradivo za uspešen boj proti kriminaliteti. Po drugi strani pa ima Inštitut namen proučevati teoretične posplošitve tujih raziskovanj in jih s pomočjo lastnih publikacij in priložnostnih tečajev posredovati pravnikom iz prakse in slušateljem pravne fakultete.

Ker zahtevajo originalna raziskovanja dolgoročna opazovanja in temeljito obdelavo, izdaja Inštitut kot svojo prvo publikacijo zbornik predavanj o praktični uporabi teoretičnih kriminoloških izsledkov v kazenskem pravosodju.

Predavanja je izvedel Inštitut najprej v Ljubljani, in sicer v mesecih aprilu in maju 1956, za pravnike iz prakse in za slušatelje pravnega oddelka Pravno-ekonomske fakultete; v mesecu juniju 1956 pa jih je ponovil v Mariboru, prav tako za pravnike iz prakse, toda v skrčenem obsegu in dopolnjena z nekaj predavanji iz kriminalistike.

Predavatelji in sodelavci zbornika so želeli pri sestavi tega ciklusa predavanj pokazati, da kriminologija ni zgolj teoretična veda, marveč da imajo njeni izsledki lahko velik pomen za dnevno praktično delo vseh tistih organov, ki imajo opravka s storilci kaznivih dejanj. Zavedajo pa se obenem, da posredujejo s tem ciklusom predavanj uporabnikom predvsem nekatere sodobne teoretične posplošitve, ki so nastale izven meja naše države in le v manjši meri originalne izsledke, ki bi bili rezultat naših lastnih opazovanj. To prav zato, ker vse od ustanovitve Inštituta pri nas ni bilo posebnega organa, ki bi se lahko ukvarjal zgolj z analitičnim delom. Kljub temu pa sodijo sestavljalci tega zbornika, da je zbrano gradivo dovolj pomembno za objavo v posebni publikaciji.

Namen publikacije je torej, da bi pokazala, kako je mogoče teoretične posplošitve kriminoloških znanosti uporabljati v kazenskem pravosodju. Z izrazom »kazensko pravosodje« hočemo zajeti delovanje vseh organov, ki praktično vodijo boj zoper kriminaliteto, od zakonodajnih organov, pa do pravosodnih v ožjem pomenu besede in do organov notranjega resora, kakor tudi vse tiste delovne discipline, ki s temi organi neposredno sodelujejo, ali v preventivi ali pa v represiji. Izraz kazensko pravosodje je naslovna kratica za vse to široko delovno področje.

Gradivo, objavljeno v zborniku, je vsebinsko razdeljeno v dva dela. Prvi, splošni del, opredeljuje pojem in naloge kriminologije in prinaša pregled nekatere sodobnih teoretičnih ugotovitev, ki so lahko pomembne za boj proti kriminaliteti, zlasti v zvezi s proučevanjem osebnosti storilcev kaznivih dejanj. Drugi del pa obsega naloge in vlogo posameznih ved za preprečevanje kriminalitete in za postopek s storilci kaznivih dejanj.

Za izdajo kolektivnega dela o vsebinsko enotni temi je potrebna velika uglašenost vseh sodelujočih in njihova pripravljenost, da se prilagodijo vsebini tem. Redni sodelavci Inštituta so v svojem delu z zunanjimi sodelavci našli pri njih izredno razumevanje za sodelovanje. Zato se Inštitut na tem mestu iskreno zahvaljuje vsem zunanjim sodelavcem te publikacije, posebej: profesorju Pravno ekonomske fakultete dr. Jožetu Goričarju, prof. Medicinske fakultete in predstojniku Bolnice za duševne in živčne bolezni dr. Janezu Kanoniju, prof. Medicinske fakultete in predstojniku Inštituta za sodno medicino dr. Janezu Milčinskemu, psihiatru in primariju dr. Niku Vončini ter kliničnemu psihologu Leopoldu Bregantu. Poleg tega se Inštitut zahvaljuje vsem sodelavcem iz raznih ustanov, ki so poslali pismena poročila o delu svojih ustanov, tako zlasti: Marjanu Matku, psihologu Vzgojne posvetovalnice v Ljubljani; dr. Veri Šarić, šefu oddelka za družbeno problematično mladino v Dispanzerju za psihologijo v Zagrebu; Milici Petrović, psihologu Medicinsko pedagoške posvetovalnice v Beogradu; Cirilu Brezovcu, upravniku Mladinskega prehodnega doma na Kodeljevem pri Ljubljani; Vojislavu Kovačeviću, psihologu Moškega mladinskega prehodnega doma v Zagrebu in dr. Levu Milčinskemu, predstojniku Psihiatričnega ambulatorija in posvetovalnice za mentalno higieno pri Bolnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana-Polje.

Inštitut se dalje zahvaljuje vsem, ki so omogočili organizacijo tečaja predavanj v Ljubljani in Mariboru, zlasti Državnemu sekretariatu za notranje zadeve LRS, Vrhovnemu sodišču LRS, Javnemu tožilstvu LRS in Državnemu sekretariatu za pravosodno upravo LRS. Prav posebno pa se Inštitut zahvaljuje Državnemu sekretariatu za notranje zadeve LRS, ki je z velikim razumevanjem o potrebi te publikacije prevzel njeno založbo in Svetu za kulturo in prosveto LRS za delno denarno subvencijo.

V Ljubljani, oktobra meseca 1956.

Inštitut za kriminologijo
pri Pravno-ekonomski fakulteti
na Univerzi v Ljubljani

APPLICATION OF CRIMINOLOGY IN CRIMINAL CASES

INTRODUCTION

The Institute for Criminology attached to the Faculty of Law and Economics of the University of Ljubljana was founded at the end of 1954. The object of the Institute is twofold. On the one hand the members of the Institute make a point of studying the causes and phenomena of criminal actions and their perpetrators so as to be able to offer the respective departments the material they require in their practical work for the suppression of criminality. The second object of the Institute is to study the theoretical generalizations arrived at by foreign research, and by means of their own publications and occasional courses to render them accessible to lawyers in practice and students of Law.

Because original research requires a long-term observation and systematic elaboration, the first publication of the Institute will be a collection of lectures on the practical utilisation of theoretical criminological conclusions in Criminal Law.

The lectures were provided by the Institute first in Ljubljana in April and May 1956 for lawyers in practice and students at the department of Law of the Faculty. In June 1956 the lectures were repeated in Maribor, likewise for lawyers in practice, but in abridged form and supplemented by several lectures in criminalistics.

In compiling this cycle of lectures the lecturers and contributors to this publication desired to show that criminology is not only a theoretical science but that its conclusions may be of great importance in the daily practical work to all the people who have to deal with criminals. At the same time they realize that with this cycle of lectures they above all acquaint their readers with certain modern theoretical generalizations arrived at in other countries and only in a lesser degree with original conclusions which might be the result of our own observation. All the same, the compilers are of opinion that the material collected is sufficiently important to warrant special publication.

The object of the publication is therefore to show how theoretical generalizations in criminology can be made useful in the application of criminal jurisdiction. The expression »application of criminal jurisdiction« comprises for us the activity of all organs involved in the suppression of criminality, from the legislative organs to the legal organs in the narrower sense of the word and down to the organs of the police as well as of those departments which cooperate directly with these organs either in prevention or in repression. The expression »criminal jurisdiction« stands for all this extensive sphere of work.

The material published in this book is classified in two parts according to content. The first and more general part deals with the idea and object of criminology and gives the survey of some modern theoretical conclusions which are likely to be of importance in suppressing criminality, especially in connection with the

study of the personality of the perpetrators of criminal actions. The second part includes the tasks of, and the parts played by, special sciences in the prevention of criminality and the treatment of the criminal.

Extracts from individual lectures are translated into English in order to acquaint foreign readers with the point of view taken up by the compilers of this publication.

Ljubljana, October, 1956.

Institute for Criminology at
the Faculty of Law and Economics,
Ljubljana.

VSEBINA

PREDGOVOR

VSEBINA

PRVI DEL

TEORETIČNI TEMELJI

Pojem in naloge kriminologije, prof. dr. Hinko Lučovnik	13
Novejši kriminalnopolitični pogledi na individualizacijo ukrepov zoper delinkvente, dr. Ljubo Bavcon	53
Tipološke klasifikacije delinkventov v moderni kriminologiji in v kazenskem pravu, dr. Peter Kobe	77
Raziskovalne metode meščanske sociologije, prof. dr. Jože Goričar	128
Struktura obsojenih oseb v FLR Jugoslaviji in LR Sloveniji, dr. Katja Vodopivec	152

DRUGI DEL

NALOGE POSAMEZNIH VED V KRIMINOLOGIJI

Dialektika v psihopatologiji in psihiatrični vidiki v kriminologiji, prof. dr. Janez Kanoni	187
Nekatera sodnomedicinska vprašanja pri detomoru, prof. dr. Janez Milčinski .	238
Psihohigiena v kriminologiji, dr. Niko Vončina	249
Psihologija v kriminologiji, Leopold Bregant	268
Socialno delo v kriminologiji, dr. Katja Vodopivec	289
Kratek primerjalni pregled ekipnega dela v uporabni kriminologiji, dr. Katja Vodopivec	320

DODATEK

Primer ekipnega dela strokovnjakov v Prehodnem mladinskem domu na Kodeljevem. (Izvleček iz dossiera)	349

CONTENTS

INTRODUCTION

CONTENTS

PART I.

THEORETICAL BASES

Idea and Purpose of Criminology, by Prof. Dr. Hinko Lučovnik . . .	13 (50)
Modern Views on Individualized Measures Applied to Delinquents, by dr. Ljubo Bavcon	53 (74)
Typological Classification of Delinquents in Modern Criminology and Criminal Law, by Dr. Peter Kobe	77 (124)
Research Methods in Modern Middle Class Sociology, by Prof. dr. Jože Goričar	128 (150)
Statistics of Convicted Persons in the Federal People's Republic of Yugoslavia and in the Republic of Slovenia, by dr. Katja Vodopivec	152 (182)

PART II.

APPLICATION OF VARIOUS SCIENCES IN CRIMINOLOGY

Dialectic in Psychopathology, and Psychiatric Views on Criminology, by Prof. Dr. Janez Kanoni	187 (236)
Some Problems of Forensic Medicine Connected with Infanticide, by Prof. Dr. Janez Milčinski	238 (248)
Psychohygiene in Criminology, by Dr. Niko Vončina	249 (266)
Psychology in Criminology, by Leopold Bregant	268 (287)
Social Work in Applied Criminology, by Dr. Katja Vodopivec . . .	289 (317)
A Short Comparative Survey of Teamwork in Applied Criminology, by Dr. Katja Vodopivec	320 (343)

SUPPLEMENT

Instance of Expert Teamwork in the Observation Centre at Kodeljevo, Ljubljana. (Extract from the records)	349 (358)

PRVI DEL
TEORETIČNI TEMELJI

POJEM IN NALOGE KRIMINOLOGIJE

dr. HINKO LUČOVNIK,

*izredni profesor kazenskega prava na Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani*

VSEBINA

Uvod

I. Temeljna vprašanja kriminologije

1. Definicija in predmet kriminologije
2. Kriminogeni faktorji
3. Kriminologija in kazensko pravo
4. Metode kriminoloških proučevanj
5. Kriminologija kot uporabna veda

II. Vpliv kriminoloških izsledkov na novejšo kazenskopravno zakonodajo in penitenciarno prakso

1. Uvod
2. Kazenskopravni ukrepi zoper povratništvo
3. Varnostni ukrepi zoper neprištevne ali zmanjšano prištevne storilce kaznivih dejanj
4. Vzgojni poboljševalni ukrepi zoper mladoletnike
5. Institut pogojne obsodbe in probation
6. Progresivni sistem prestajanja kazni in pogojni odpust
7. Individualizacija represivnih in vzgojnih ukrepov ter opazovalni centri

III. Mednarodni organizmi

1. Mednarodna kriminološka društva
2. Delavnost Organizacije združenih narodov na področju kriminologije
3. Mednarodno društvo za kazensko pravo
4. Mednarodno društvo za varstvo družbe (défense sociale)

UVOD

Proučevanje in spoznavanje sodobne kriminologije kot znanstvene discipline zavzema danes v teoriji kakor tudi v praksi vedno večji obseg in pomen. Naloge, ki čakajo danes sodnika, javnega tožilca, zagovornika in druge organe, sodelujoče v kazenskem postopku in v fazi izvrševanja kazenskih sankcij, ne morejo biti uspešno opravljene, če poznajo ti organi samo pozitivne zakonite predpise, nimajo pa temeljite kriminološke izobrazbe. Zaradi tega uvajajo že na pravnih fakultetah poleg študija kazenskega prava kot normativne vede tudi študij kriminologije, ki naj daje slušateljem temeljno podlago o krimino-

loški znanosti in o njenih praktičnih izkustvih. Poglobljen študij kriminologije, ki naj sodnike in druge organe usposobi za njihovo specialno delo v boju zoper kriminaliteto, pa naj bo predmet posebnih tečajev. V tem smislu je že I. mednarodni kongres za kriminologijo leta 1938 v Rimu sprejel ta-le sklep: Naloge kazenskega sodnika, ki postajajo vedno obsežnejše, zahtevajo, da dobi sodnik primerno izobrazbo v vseh kriminoloških strokah. Ta izobrazba naj se začne na univerzi in naj se pozneje konča v posebnih inštitutih — v oblikah in sistemih, ki ustrezajo krajevnim razmeram.

Te pedagoške in praktične potrebe so nas v Inštitutu za kriminologijo na naši fakulteti napotile, da smo organizirali za slušatelje višjih letnikov in za praktike, ki se pri svojem delu pečajo s kazenskopravnimi problemi, vrsto predavanj, da bi jih seznanili z najosnovnejšimi vprašanji, s katerimi se ukvarja sodobna kriminologija. Preden bi prišel na podrobnejša izvajanja glede kriminologije kot uporabne vede, zlasti preden bi skušal odgovoriti na vprašanje, kaj je kriminologija in kakšen pomen in vlogo ima kriminologija v naši družbeni stvarnosti, bi se uvodoma dotaknil problema kriminalitete, ki ima pojmovno neposredno zvezo s kriminološkimi problemi.

S pojmom kriminalitete na splošno razumemo celotnost hudodelstev v določeni človeški skupnosti, medtem ko razumemo s pojmom hudodelstva individualni dogodek v življenju posameznega človeka. Kriminaliteta, obravnavana v luči dialektičnega materializma, je družbeni pojav, ki je pogojen z zgodovinskim razvojem družbe oziroma točneje, ki je v zgodovinskem razvoju nastal s formiranjem države in prava in ki ima v razredni družbi tudi izrazit razredni pomen. Tudi pred nastankom države in prava je v prvobitni brezrazredni družbi prišlo do ekscesov posameznikov zoper koristi družbene skupnosti; takratna družba je nanje reagirala na poseben način. Toda reakcija na te ekscese je bila izraz zavesti vseh članov družbene skupnosti, da je to koristno za vso družbeno skupnost. V razredni družbi pa nastopi povsem nov element tudi pri nastanku in razvoju kriminalitete, in sicer prizadevanje vladajočega družbenega razreda, da si ohrani svoje dominantne pozicije nasproti drugim razredom, in tako se v razredni družbi kaže kriminaliteta predvsem kot napad na koristi in pojmovanja vladajočega družbenega razreda. Za kriminaliteto kot družbeni pojav v razredni družbi je značilno, da je ta pojav opredeljen s pravnimi normami, ki jih izdaja vladajoči razred v družbi zaradi zavarovanja svojih koristi. Na nastanek in razvoj kriminalitete stalno vplivajo splošni zakoni družbenega razvoja, ki se ustvarjajo na temelju ekonomske strukture določene družbe v določenem zgodovinskem razdobju. Pri proučevanju kriminalitete kot razrednega družbenega pojava v določenem zgodovinskem razdobju je treba predvsem preiskati in analizirati značilnosti določene družbene ureditve in določene proizvodjalne odnose in v zvezi s tem tudi razmerje med posameznimi družbenimi razredi in naravo državne oblasti. V izkoriščevalski razredni družbi, v kateri manjšina izkorišča velikansko večino, so za nastanek in gibanje kriminalitete tako kvantitativno kakor tudi kvalitativno odločilna vsa protislovja, ki izhajajo iz danih proizvodjalnih odnosov take družbene ureditve in ki vodijo do zaostritve razrednih nasprotstev. Kakor bomo videli iz poznejših izvajanj, so klasiki marksizma prišli do sklepa, da sama izkoriščevalska struktura kapitalistične družbene ureditve in družbeni antagonizem v tej ureditvi odločilno vplivata na naravo in zlasti tudi na naraščanje kriminalitete. V socialistični družbi, v kateri ni izkoriščanja človeka po človeku in kjer je vsa oblast v rokah delovnega ljudstva, ima tudi kriminaliteta kvalitativno

tivno drugačno vsebino in drugačen pomen kot v izkoriščevalski razredni družbi. Kriminaliteta, ki se pojavlja v naši socialistični družbi, pomeni predvsem napad sovražnikov delavskega razreda in ostankov male buržoazije na socialistično družbeno ureditev in na njene specifične vrednote, obenem pa je ta kriminaliteta odsev določenih ekonomskih in drugih činiteljev, ki so dediščina prejšnje kapitalistične družbene ureditve. Kar se tiče kriminalitete v prihodnji brezrazredni komunistični družbi, v kateri bo prišlo do odmiranja države in prava, predvideva marksistična znanost, da bo v tej družbeni formaciji postopoma odpadla tudi kriminaliteta kot družbeni pojav, ker bo odpadel njen glavni vzrok, to je izkoriščanje, beda in revščina ljudskih množic.¹

I. TEMELJNA VPRAŠANJA KRIMINOLOGIJE

1. Definicija in predmet kriminologije

V kazenskopравни literaturi skušajo na dokaj različne načine definirati pojem kriminologije in glede tega še danes ni enotnih kriterijev. Tu bi se dotaknil samo nekaj najpomembnejših stališč, ki jih glede definicije kriminologije zastopajo v sodobni tuji in naši literaturi.

Francoska kriminologa Laignel-Lavastine in Stanciu omenjata težave glede definicije kriminologije in pravilno poudarjata, da za definicijo kriminologije nimajo nobene koristi pravne definicije, pri čemer se sklicujeta na formalni pojem kaznivega dejanja v francoskem kazenskem pravu. »Kazenski zakoni nam ne dajejo nobenega kriterija za poznavanje hudodelca in vsi zakoni so si podobni v tem, da ne definirajo na znanstven način hudodelcev. Kazenski zakon ima formalistično koncepcijo in po njej storilci niso kaznovani zato, ker so krivi, marveč so krivi zato, ker so kaznovani«. Navedena avtorja definirata kriminologijo kot »kompletno in integralno proučevanje človeka s stalno skrbjo, kar najboljše poznati vzroke njegovega antisocialnega delovanja. To je kompletna znanost o človeku«. ² Nemški kriminolog Exner definira kriminologijo kot »nauk o hudodelstvu kot pojavu v življenju naroda in v življenju posameznika«. »Nauk« je v tem, da se nekaj opiše in razumljivo prikaže; to, kar naj se opiše in razume, je na določen način oblikovano človeško ravnanje: »hudodelstvo«. Hudodelstvo je torej izhodišče kriminologije. ³ Po mnenju avstrijskega kriminologa Seeliga je kriminologija »nauk o realnih pojavih izvrševanja hudodelstva in zatiranja hudodelstva«. ⁴ Francoski kriminolog Rimet Michel šteje za kriminološke vede tiste, »ki imajo za predmet človeško ravnanje v njegovih abnormalnih aspektih, ki jih običajno štejejo za patološke s stališča prava in tradicionalne morale«. ⁵ Amerikanska kriminologinja Elliot Mabel prihaja do sklepa, da »kriminologijo lahko definiramo kot znanstveno proučevanje kriminalitete in njenega zatiranja. To proučevanje obsega: 1. naravo kriminala; 2. faktorje, ki so povezani s kriminaliteto; 3. proučevanje posameznih primerov storilcev in 4. ravnanje z delinkventi in njihovo kaznovanje«. ⁶ Po mnenju nemškega kriminologa Mezgerja je kriminologija »znanost o hudodelstvu (crimen) kot dejanskem dogodku v resničnem življenju. Kriminologija je izkustvena znanost in znanost o dejstvih (Tatsachenwissenschaft) ter se v njej obravnava hudodelstvo (kriminalno dejanje) ne s pravno-ocenjevalnih, marveč z deskriptivnih (opisujočih, fenomenoloških) in kavzalnih (genetičnih, etioloških) vidikov«. ⁷

Tudi v znanstvenih pripravah za II. mednarodni kongres za kriminologijo, ki je bil leta 1950 v Parizu, so bile postavljene različne koncepcije glede definicije kriminologije. Po Grassbergerjevem mnenju je bila kriminologija ustanovljena z združitvijo mnogoterih kriminoloških ved. Donnedieu de Vabres trdi, da je imela kriminologija namen, izveliči iz kriminoloških ved potrebno bistvo za uporabo pri sodišču. Po Gravenovem mnenju bi se morale kriminološke vede združiti in se stopiti v kriminologijo kot v kaki razsežni in plodni delti, da bi se ustvarila neka »superscience« o antisocialnem in abnormalnem človeku ali o delinkventu. Heuyer pa pravi, da je bila zgodovina kriminologije samo poglavje v zgodovini psihiatrije.^{7a}

Tudi v jugoslovanski znanosti ni enotnega stališča o tem, kaj je razumeti s kriminologijo. Naš vodilni kriminolog pok. prof. Maklecov, ki se je že pred vojno in tudi po osvoboditvi izčrpno pečal s kriminološkimi problemi, je trdil, da se naziv »kriminologija« v zadnjem času rabi praviloma kot najsplošnejša označba za vso celotnost nepravnih ved o hudodelstvu in hudodelcu; kriminologijo v ožjem pomenu pa pojmujejo kot nauk o fenomenologiji, t. j. o realnih pojavih in o etiologiji, t. j. o vzrokih hudodelstvenosti.⁸ Tahović definira kriminologijo kot nauk o kriminaliteti, pri čemer poudarja, da so se »kot samostojne znanosti razvile kriminalna biologija, kriminalna psihologija, kriminalna antropologija, kriminalna sociologija, kriminalna politika itd. in da se je s časom pojavila še splošna kriminološka znanost, ki obsega vse te posamezne vede.« Ta avtor se nagiblje k mnenju, da »kriminologija ni samostojna znanost, marveč mešana, hibridna znanost oziroma bolje rečeno celotna znanost o kriminaliteti na temelju rezultatov posebnih kriminoloških znanosti. Tako gledano je kriminologija skupno obravnavanje znanosti o kriminaliteti na podlagi raznih znanstvenih metod in v okviru raznih kazenskih ved, zlasti pa sociološke, biološke in kriminalnopolitične znanosti o kriminaliteti.«⁹ Po mnenju Srzentića in Stajića lahko s kriminologijo v širšem pomenu »razumemo vse znanosti, ki imajo za nalogo boj zoper kriminaliteto, vendar ima kriminologija kot znanost vedno neki ožji pomen. Kriminologija se ukvarja s proučevanjem kriminalitete iz raznih nepravniških aspektov. Kriminologija proučuje kriminaliteto z biološko-psihološkega, sociološkega vidika in z drugih vidikov, pri tem pa skuša predvsem ugotoviti vzroke, t. j. faktorje kriminalitete. Tako se kaže kriminologija kot celota v določeni meri samostojnih znanstvenih disciplin, kot so: kriminalna sociologija (ki proučuje družbene faktorje kriminalitete), kriminalna biologija ali antropologija (ki proučuje biološke faktorje kriminalitete). V okviru kriminalne biologije se razvijajo: kriminalna psihologija (psihični vzroki kriminalitete), kriminalna psihiatrija (patološki psihični vzroki kriminalitete), kriminalna fiziologija (fiziološki vzroki kriminalitete) itd.«¹⁰ Dimitrijević, ki zavzema — kakor bomo videli iz nadaljnjih izvajanj — v okviru socialistične kazenskopravne znanosti odklonilno stališče glede kriminologije kot samostojne znanosti, se samo posredno dotakne vprašanja definicije kriminologije, ki naj bi bila po buržoazni znanosti v tem, da kriminologija »proučuje kriminaliteto deskriptivno — eksplikativno na podlagi sociološke metode (oziroma metode naravnih ved)«. Po njegovem mnenju »bi bila ena od definicij kriminologije najnovejšega datuma, ki se ne odlikuje po originalnosti«, Sauerjeva: »Kriminologija je znanost o kriminaliteti, posameznikov in kulturnih narodov.«¹¹

V neposredni zvezi z vprašanjem o definiciji kriminologije je vprašanje, kaj je predmet kriminologije. Tudi glede tega zastopa literatura različna

stališča. V buržoazni literaturi prevladuje mnenje, da so predmet kriminologije dejanja, ki so po veljavnem pravu kazniva, oziroma dejanja, katerih pojem je določen zgolj s pravnih vidikov. Po tej koncepciji prejema »kriminologija svoj predmet pri oblikovanju pojma hudodelstva iz rok kazenskopravne znanosti«. ¹² Toda tudi v buržoazni literaturi deloma poudarjajo, da se mora v kriminologiji upoštevati tudi materialni pojem kaznivega dejanja. Po Exnerjevem mnenju se »glavne naloge kriminologije in njena najpomembnejša spoznanja ne nanašajo na katere koli s kaznijo zagrožene načine ravnanja, marveč samo na dejanja, ki nasprotujejo skupnosti in ki izvirajo iz mišljenja, ki nasprotuje skupnosti«. ¹³ Na splošno zastopajo v buržoazni literaturi stališča, da je predmet kriminološkega proučevanja kriminaliteta kot pojav v življenju posameznika, obenem pa kot pojav v življenju držav in narodov. V novejši kriminologiji se lotevata rešitve vprašanja, kaj je predmet kriminologije, Laignel-Lavastine in Stanciu s posebnimi pogledi na človeka kot naravno bitje. Potem ko zavračata kot veliko zmoto Lombrosovo teorijo o posebnem tipu rojenega hudodelca, trdita, da »meje med hudodelci in nehudodelci niso fiksne, marveč da so neprestano mobilne. Razdelitev človeštva na dva dela ne bi imela znanstvene podlage; v resnici prav tako lahko postane hudodelec nekega dne moralni heroj, kot lahko postane najbolj pošten in najbolj uravnovešen človek hudodelec«. Po njunem mnenju je »predmet kriminologije na kratko rečeno: človek. Tako mora sodobna kriminologija obravnavati hudodelstvo ne samo kot splošen človeški pojav, marveč kot naravni pojav, ki je razširjen v živalskem in včasih tudi v rastlinskem svetu. Zakaj hudodelstvo je lastno življenju«. ¹⁴

To stališče je pač odsev buržoazne znanosti, ki vidi v hudodelstvenosti predvsem samo naravni pojav. Po naprednem socialističnem gledanju pa je kriminaliteta družbeni pojav, ki je determiniran po konkretnih družbenih čini-
teljih in ki se kvalitativno in kvantitativno spreminja v določeni družbeni ureditvi. Zato je predmet kriminologije predvsem proučevanje kriminalitete kot družbenega pojava ter njenih vzrokov in sredstev za njeno zatiranje. Pri tem ni prezreti, da je kriminaliteta izrazito razredne narave in da je s tega gledišča predmet kriminologije proučevanje kriminalitete kot razrednega družbenega pojava, kjer prihaja do izraza ostrina razrednega boja v posameznih družbenih formacijah. Sicer pa je treba pritrditi stališču navedenih avtorjev glede tega, da je predmet in naloga kriminologije tudi v naši družbeni stvarnosti proučevanje človeka kot takega in da je zaradi kriminalne profilakse izhodišče kriminološkega proučevanja ob določenih pogojih že družbeno problematičen človek, zoper katerega je treba izbrati in uporabiti učinkovite preventivne ukrepe, da ne postane hudodelec. Prav tako se mora sodobna kriminologija kot eksplikativna znanost ukvarjati s proučevanjem osebnosti storilca kaznivega dejanja, in sicer tako v fazi postopka pred izrekom kazenske ali druge sankcije kakor tudi v fazi izvrševanja represivnih ukrepov in končno tudi po prenehanju teh ukrepov — vse to v namenu, da se uporabijo najučinkovitejša in najprimernejša sredstva za čimprejšnjo resocializacijo storilca. »Proučevanje storilca se mora začeti od njegove mladosti in se mora nadaljevati v zaporu ali zavodu, kjer se izvršujejo varnostni ukrepi, nadaljevati pa se mora tudi po njegovi izpustitvi. Zakaj to, kar nas zanima, je način, kako bo obsojenec na prostosti reagiral na dražljaje socialnega okolja. Njegovo obnašanje bo razodevalo ali njegovo readaptacijo ali njegovo nevarno stanje«. ¹⁵

2. Kriminogeni faktorji

V boju zoper kriminaliteto je že zdavnaj v kazenskopravni in kriminološki znanosti stopilo v ospredje vprašanje, kaj je vzrok kriminalitete oziroma kateri so tisti faktorji, ki vplivajo na človeka, da postane hudodelec. Glede tega vprašanja se je v kriminološki znanosti razvila posebna disciplina, t. j. nauk o vzrokih oziroma faktorjih kriminalitete (kriminalna etiologija). V buržoazni kriminalni etiologiji sta se v glavnem razvili dve smeri, po katerih se kriminogeni faktorji delijo na t. i. eksogene (zunanje) in endogene (notranje). Prvi so tisti, ki nastanejo pod vplivom naravnega ali socialnega okolja, drugi pa so tisti, ki izvirajo iz potencialnih nagnjenj (dispozicij) in iz telesne in psihične konstitucije posameznega človeka. Na podlagi tega sta se v kriminalni etiologiji razvili dve glavni teoriji o vzrokih hudodelstvenosti, in sicer: 1. teorija naravnega in socialnega okolja, katere izhodišče je, da imajo na kriminaliteto odločilen vpliv eksogeni (naravni in socialni) faktorji, in 2. teorija dedne dispozicije ali naturalistično-biološka teorija, ki poudarja pretežen pomen endogenih faktorjev. Kot kompromisno stališče med tema dvema teorijama so se v novejši kriminalni etiologiji začele uveljavljati tudi t. i. mešane teorije, ki poudarjajo, da vplivajo na nastanek in razvoj kriminalitete z več ali manj skupnim delovanjem i eksogeni (sociološki) i endogeni (biološki) faktorji. Razen tega zagovarjajo privrženci neoklasicizma v kazenskopravni znanosti še t. i. etično teorijo, po kateri se razen eksogenih in endogenih faktorjev pripisuje več ali manj odločilen vpliv na nastanek in razvoj kriminalitete osebnosti hudodelca, njegovi zli volji oziroma njegovi moralni pokvarjenosti.

V okviru teh izvajanj se ne bi mogli spustiti v nadrobnejšo analizo in kritiko teh teorij, ki jih zagovarjajo v buržoazni kriminalni etiologiji. Tu bi poudarili samo nekaj načelnih misli o tem, kakšno stališče naj zavzame do vprašanja kriminogenih faktorjev naša kriminološka znanost. Vsekakor je treba odrekati znanstveno podlago skrajni naturalistično-biološki koncepciji teorije dedne dispozicije, ki se je razvijala od Lombrosa dalje in ki jo z večjimi ali manjšimi odstopki zagovarjajo tudi privrženci neolombrozijanske smeri v kazenskem pravu in po kateri so pravi vzroki kriminalitete v samem hudodelcu in v njegovih prirojenih nagnjenjih: »Biološki moment prihaja do izraza pri proučevanju osebnosti storilca oziroma krivca; ta moment doprinaša k pojasnitvi ravnanja določene osebnosti v danih socialnih razmerah, toda ne pojasnjuje vzrokov družbenih pojavov in tudi ne kriminalitete«. ¹⁶ Seveda pa se tudi ne more zanikati vpliv tistih bio-psiholoških anomalij, ki imajo svoj izvor v storilčevi duševni abnormnosti.

Izkustva sodobne kriminalne etiologije so na splošno tudi pripeljala do sklepa, da tudi naravno okolje, v katerem živi storilec kaznivega dejanja, ne more odločilno vplivati na nastanek in razvoj kriminalitete, čeprav obenem ne moremo povsem zanikati, da imajo določeni vplivi na kriminaliteto tudi geografske, klimatske in kozmične razmere. V sovjetski kriminološki znanosti poudarjajo, da je vpliv naravnega okolja na človeka le pošreden in da ta vpliv učinkuje s posredovanjem okolja, ki ga ustvarjata smotrno delovanje človeka in socialna organizacija. ¹⁷

Pomen socialnih faktorjev kriminalitete deloma podčrtava že buržoazna kriminološka znanost. Marksistična kriminološka literatura pa izhaja iz temeljne postavke, da je treba iskati težišče vzrokov kriminalitete v družbenih razmerjih, ki so v skrajni posledici rezultat proizvodjalnih odnosov in da je

vloga gospodarskih faktorjev pri nastanku in razvoju kriminalitete pretežna in odločilna. »Biopsihološke anomalije, v katerih marsikdo vidi neposredni vzrok hudodelstva, so po mnenju zastopnikov marksističnega nauka posledica abnormalnih gospodarskih in družbenih pogojev življenja v preteklosti. Kriminaliteta kot množični pojav izgine šele z uveljavljanjem integralnega socializma. Po tej prognozi bo proces socializacije nujno odstranil najvažnejše vire hudodelstvenosti: gospodarsko izkoriščanje, pauperizem, brezposelnost, socialno neenakost in gospodarske krize, ki so neizogibne v kapitalistično urejeni družbi.«¹⁸ — Kakor v sovjetski, se — seveda z nekaterimi bistvenimi spremembami — tudi v severno-ameriški kriminološki literaturi uveljavlja prevladujoč pomen socialnih in gospodarskih faktorjev kriminalitete. Mislamo, da je treba tudi v naši kriminološki znanosti slediti temu temeljnemu gledanju o pretežnem pomenu socialnih faktorjev, ki vplivajo na nastanek in razvoj kriminalitete kot razrednega družbenega pojava, čeprav je treba v vsakem posameznem primeru tudi upoštevati bio-psihično dispozicijo storilca in njegovo naravno okolje, ki imata ob določenih pogojih in zlasti pod vplivom socialnih faktorjev lahko tudi določen kriminogeni pomen.

3. Kriminologija in kazensko pravo

V kazenskopravni in kriminološki literaturi še vedno ni dokončno rešeno vprašanje glede medsebojnega razmerja med normativnim kazenskim pravom in kriminologijo. Proti abstraktnemu pojmovanju človeka kot storilca kaznivega dejanja pod egido klasične šole so nastopili v drugi polovici XIX. stoletja zastopniki antropološke in pozitivistične šole; opozorili so predvsem na storilca kaznivega dejanja, katerega osebnost je treba temeljito proučevati. S tem je nastopil v kazenskem pravu nov element, ki je začel podirati tradicionalne temelje klasičnega kazenskega prava. Z nastopom pozitivistov se je začela uveljavljati v kazenskopravni znanosti naturalistična smer, ki je kazenskemu pravu načeloma odrekala pomen samostojne znanstvene discipline. Najizrazitejši zastopnik pozitivistične smeri Ferri je v svojem znanem delu »Sociologia criminale« odločno nastopil proti klasifikaciji kriminalnih ved v duhu klasične šole, po kateri je kazenskopravna znanost osnovna znanost in nasproti kateri se morajo šteti zgolj za pomožne vede kriminalna biologija, kriminalna psihologija itd. Temu nasprotno je Ferri postavil tezo o enotni kriminalni znanosti (la scienza criminale), ki naj se imenuje kriminalna sociologija in v kateri so vse druge kriminalne vede, torej tudi pravne, samo posamezna poglavja te enotne sintetične znanosti.¹⁹ Naloga te znanosti naj bo proučevanje hudodelstva kot naravnega in socialnega in torej tudi pravnega fenomena in proučevanje o najučinkovitejših sredstvih za preventivno in represivno obrambo zoper hudodelstvo. Po njegovi prvotni konceptiji naj bi bila torej kazenskopravna znanost le sestavni del kriminalne sociologije. Temu stališču Ferrija, ki je pozneje sicer imenoval svoje sintetično in integralno delo o hudodelstvenosti kriminologijo, sta se deloma pridružila nemški kriminalist in idejni vodja sociološke šole Liszt ter francoski kriminalist Garraud. Oba sta pod vplivom naravoslovnih ved poudarjala, da je pravo področje znanstvenega proučevanja kriminologija, nasproti kateri ima kazenskopravna znanost le relativno samostojnost. Kazensko pravo sta obravnavala predvsem kot pedagoško-tehnično disciplino, pri čemer naj bi bila naloga kazenskopravne znanosti samo v pravni sistematizaciji izsledkov naravoslovne kriminologije. Zoper naturalistično smer v

kriminologiji so nastopili kriminalisti-neoklasiki, ki so dosledno zagovarjali svoje pozicije, in ravno tako so ugovarjali zoper naturalistično smer tudi zmernejši zastopniki sociološke šole. Čeprav ta idejni spor o razmerju med kazenskopravno znanostjo in drugimi kriminalnimi vedami v buržoazni literaturi še vedno ni likvidiran, je vendar glede tega vprašanja prišlo že do več ali manj kompromisnih stališč. Na splošno lahko rečemo, da v sodobni buržoazni kriminološki znanosti prevladuje stališče, da metodološka različenost naravoslovnih kriminoloških ved in kazenskega prava kot pravne znanosti, govori proti neki sintetični kriminološki znanosti, ki bi združevala kazensko pravo in kriminologijo. Tu pa je treba omeniti stališče, ki ga glede tega vprašanja zastopata Laignel-Lavastine in Stanciu. Po njunem mnenju »so resnice v kazenskem pravu formalne in črpajo svojo moč zgolj v volji zakonodajalca; v svoji časovni in prostorni omejenosti pa niso univerzalne. Vidiki penalista in kriminologa so različni. Prvi izhaja iz dejanja in pride nato do človeka. Za drugega pa je izhodišče človek. Jurist formalno razglša za antisocialnega človeka, ki je prekršil zakon o devizah, za poštenjaka pa velikopoteznega sleparja, ki mu je večkrat uspelo uiti zankam zakona. Kriminologu pa je prvi nedolžen človek, ki je pač imel smolo, drugi pa nevaren povratnik. Optična razlika med pogledom kazenskega prava in kriminologije bi bila razlika, ki loči gledanje fotografije od radiografije.«²⁰ Na drugem mestu pa prihajata navedena avtorja, ki sicer poudarjata metodološko razliko med kriminologijo in kazenskim pravom, do sklepa, da »vse vede in discipline, ki prispevajo k formiranju kriminologije (kriminalna antropologija, kriminalna biologija, psihiatrija, kriminalna bio-tipologija, kriminalna sociologija, kriminalna psihologija, kriminalistika, penitenciarna veda, kriminalna politika in — končno tudi kazensko pravo) niso pomožne vede, marveč so konstitutivne vede kriminologije, ki se torej pojavlja kot neka višja znanost (superscience).«²¹

Z vprašanjem klasifikacije kriminalnih ved se je izčrpno pečal Maklecov in prišel do tehle sklepov: »Kazensko pravo kot pravna veda mora tudi v bodočnosti ohraniti svojo samostojnost. Pretvarjanje kazenskega prava v neki derivat naravoslovne kriminologije bi pomenilo njegovo likvidacijo ali vsaj njegovo preoblikovanje v skup predpisov pretežno tehničnega značaja. S tem bi kazensko pravo izgubilo tudi svojo socialno-etično osnovo in ne bi moglo vršiti svojega važnega socialno-etičnega poslanstva, ki obstoji v poostitvi zavesti osebne odgovornosti za storjena dejanja. Z metodološkega stališča spada kazenskopravna veda v skupino kulturnih ali duhovnih ved. Že iz tega razloga je ne moremo smatrati kot sestavni del naravoslovne kriminologije. Priznanje znanstveno-metodološke samostojnosti kazenskopravne vede nikakor ne pomeni omalovaževanja fenomenoloških in etioloških kriminalnih ved (kriminologije v ožjem pomenu besede) in tako imenovanih pomožnih ved kazenskega prava. Abstraktni logicizem v kazenskem pravu je ravno tako nevaren kot enostranski naturalistični empirizem. Kot vodilno načelo pri določitvi odnosa med kazenskopravno vedo in kriminologijo mora veljati načelo kóordinacije. Sotrudništvo kriminalistov - pravnikov in kriminologov je že prineslo koristne rezultate.«^{22a} Na podlagi teh izvajanj je ta avtor podal shematično razporedbo kriminalnih ved, po kateri naj spadajo v 1. skupino pravne (normativne) kriminalne vede, v 2. skupino eksplikativne teoretične kriminalne vede (kriminalna fenomenologija in kriminalna etiologija): kriminalna biologija, kriminalna psihologija in kriminalna sociologija, t. j. kriminologija v ožjem pomenu

besede, in v 3. skupino uporabne pomožne vede kazenskega prava; 2. in 3. skupina naj bi sestavljali kriminologijo v širšem pomenu besede.

Z vprašanjem, v kakšnem razmerju sta kriminologija in kazensko pravo, se je v najnovejšem času posebno pečal francoski kriminolog Jean Pinatel. Potem ko ugotavlja, da so se juristi zelo branili kriminologije in so jo prepuščali zdravnikom in še to le v primerih, ko je šlo za abnormalne delinkvente, pride ta avtor do sklepa, da »kriminologija lahko ohrani definicije kazenskih zakonikov in vendar znanstveno raziskuje kriminaliteto. Toda v tem primeru ne bo gledala v hudodelstvu juridičnega bistva, marveč človeški fenomen kot družbeni pojav, ki se za njim skriva.« Na vprašanje, ali sta kriminologija in kazensko pravo paralelni znanosti, pa ta avtor negativno odgovarja, ker je po njegovem mnenju »namen kriminologije prodreti v kazensko pravo, ga poživiti in razvijati.« Prav tako je po njegovem mnenju tudi napačno vzeti, da je kriminologija pomožna veda kazenskega prava. »To je ista napaka kot je bila takrat, ko so šteli, da je politična ekonomija le pomožna veda trgovskega prava. Danes je soglasno priznано, da je politična ekonomija znanost, trgovinsko pravo pa le tehnika. Prav isto velja za kazensko področje, kjer je kriminologija znanost, ki mora dominirati nad juridično tehniko.«²² Na drugem mestu govori isti avtor o razmerju med kazenskim pravom in kriminologijo takole: »Kriminologija in kazensko pravo sta v resnici dve različni, toda dopolnilni disciplini. Kriminologija vnaša v kazensko pravo znanstveni podatek, brez katerega ni možna nobena juridična konstrukcija. Kazensko pravo pa s samo svojo evolucijo in z integracijo mediko-psihološkega in socialnega preiskovanja v postopku dopušča razvoj kriminologije.«²³

V naši kazenskopravni literaturi poudarjata Srzentič in Stajić, da »kazenskopravna znanost ne izključuje niti obstoja niti potrebe samostojnega razvoja drugih kriminoloških ved«, toda pri tem sta mnenja, da »se kazenskopravna znanost ne more omejiti samo na obdelavo kazenskopravnih norm, ker bi to v skrajnih posledicah vodilo do kazenskopravnega dogmatizma; kazenskopravna znanost bi se gibala skoro popolnoma v svetu logično-pravnih abstrakcij, to pa bi bilo v nasprotju z materialistično-dialektičnim pojmovanjem kazenskega prava.«^{23a}

Posebno pozornost vzbujajo izvajanja Dimitrijeviča glede medsebojnega razmerja med kazenskim pravom in kriminologijo. Po njegovem mnenju »vsi napori, ki so bili do danes storjeni za afirmiranje kriminologije kot posebne in samostojne znanosti, niso mogli odvrniti ugovorov zoper njeno samostojnost.« Pri tem se sklicuje na besede švicarskega kriminalista F. Freya, ki je v zvezi s svojimi vtisi z II. kriminološkega kongresa v Parizu leta 1950 izjavil, da je morda eden njegovih najpomembnejših rezultatov spoznanje, da kriminologija ni in tudi ne bo mogla biti možna kot neka enotna in posebna znanost z avtonomno metodiko proučevanja in učenja. Sicer pa trdi, »da sodobni buržoazni znanosti ni uspelo, da bi izgradila proučevanje kriminalitete v okviru ene in enotne znanosti. — Temu nasprotno se loteva socialistična znanost problema kriminalitete z eno samo enotno metodo, namreč z marksistično-dialektično metodo, in ustvarja vsestransko in celotno proučevanje kriminalitete v okviru ene in enotne znanosti — kazenskopravne znanosti. Pojavi kriminalitete in sredstva za njeno zatiranje so predmet tega proučevanja v njihovem pravnem izrazu ter v zgodovinski pogojenosti z njihovo celotno socialno vsebino. Iz takega proučevanja ne izhaja samo znanstvena obdelava obstoječega oziroma

veljavnega kazenskopravnega sistema, marveč izhajajo tudi znanstvena predvidevanja o problemih kriminalitete v okviru socialistične znanosti kazenskega prava.²⁴

Če skušamo dobiti odgovor na vprašanje, kakšno stališče naj bi v naši socialistični kazenskopravni znanosti zavzeli do medsebojnega razmerja med kazenskim pravom in kriminologijo, mislimo, da predvsem ni pritrditi stališču privrženecv naturalistične smeri, ki priznava kazenskemu pravu kot normativni vedi le več ali manj podrejeno vlogo v sistemu kriminologije kot centralne in sintetične znanosti. Taka koncepcija ni sprejemljiva že zaradi tega, ker obstaja med naturalističnim ter sociološkim in normativnim pojmovanjem kriminalitete bistvena in načelna razlika. Kakor deloma poudarja že buržoazna literatura, je treba tudi s stališča naše kazenskopravne znanosti priti do zaključka, da kriminologija kot eksperimentalna in iz več panog sestavljena znanost nima zgolj pomena pomožne vede kazenskega prava. Na drugi strani pa tudi ne moremo slediti stališču, po katerem se priznava kazenskemu pravu tako kakor nekaterim drugim vedam pomen konstitutivne vede v okviru kriminologije, ki naj bi bila veda višje stopnje (superscience). Ravno tako ni povsem sprejemljivo stališče, da je kriminologija »znanost, ki mora dominirati nad juridično tehniko«. Zakaj kriminološko in normativno pojmovanje ter proučevanje kriminalitete morata biti medsebojno povezana. To pa se da doseči z edino znanstveno metodo, t. j. z marksistično-dialektično metodo, ki daje podlago za vsestransko pravilno in izčrpno pojmovanje kriminalitete kot družbenega pojava. S tega vidika, mislimo, da je načeloma pritrditi izvajanjem Dimitrijeviča o pomenu in vlogi kriminologije v sistemu naše kazenskopravne znanosti. Toda čeprav bi se iz navedenih razlogov strinjali s tem, da se kriminologija ne more šteti v razmerju do kazenskega prava za povsem samostojno znanstveno disciplino, se vendar sodobni kriminologiji z vsemi njenimi pozitivnimi izsledki, ki so prodrli že v pozitivno zakonodajo, in z njeno perspektivo nadaljnje razvoja ne more odrekati tista več ali manj odločilna funkcija, ki jo dejansko že ima in ki se mora še afirmirati v domeni normativnega kazenskega prava. V zvezi s tem je treba še omeniti, da tudi Frank v istem smislu poudarja pomen kriminologije v kazenskem pravu. Po njegovem mnenju je »kriminologija temelj kazenskega prava in brez tega temelja bi bilo kazensko pravo v zraku. Kakor so v kazenskem pravu vsebovane norme za presojo človeškega ravnanja, tako bi brez kriminologije kot naravne in ontološke vede ostalo kazensko pravo kot normativna veda brez predmeta za presojo.«²⁵ Glede razmerja med kriminologijo in med kazenskim pravom isti avtor na drugem mestu še poudarja, da »pojem dejanja, ki je družbi nevarno, ugotavlja kriminalna sociologija oziroma kriminologija, pojem dejanja, opisanega v zakonu, pa kazenskopravna znanost. Kriminologija se razločuje od kazenskopravne znanosti v glavnem po svoji metodi, s svojim načinom ustvarjanja pojmov oziroma načinom gledanja na svet in na življenjske pojave.«²⁶ Vsekakor pa mislimo, da o tem vprašanju v naši kriminološki in kazenskopravni znanosti še ni izrečena končna beseda. V zvezi s tem vprašanjem bo treba temeljito in kritično proučiti tudi nova prizadevanja v sodobni kriminološki znanosti, ki imajo v svojih ekstremnih pojmovanjih dejansko za svoj končni cilj ne samo temeljito reformo, temveč v bistvu likvidacijo kazenskega prava, in o katerih bomo pozneje govorili v zvezi z gibanjem »défense sociale«.

4. Metode kriminoloških proučevanj

Kakor smo že uvodoma poudarili, je kriminaliteta družbeni pojav, opredeljen s pravnimi normami določene družbene ureditve. »Pri tem pa je bistveno, da kazenskoopravni pojmi niso izčrpno oblikovani v svojem pravnem izrazu, čeprav so z njim bolj ali manj opredeljeni, marveč imajo svojo družbeno vsebino. Zato je za pojem kaznivega dejanja in njegovega storilca odločilna nevarnost za družbo.«²⁷

Če torej proučujemo kriminaliteto s tega gledišča, t. j. kot del družbenih dogajanj vobče, potem morajo veljati za proučevanje kriminalitete ista načela kot za proučevanje drugih družbenih pojavov. Kakor za proučevanje drugih družbenih pojavov, uporabljamo tudi za proučevanje kriminalitete iste t. i. ekstenzivne in intenzivne metode raziskovalnega dela ter deloma umetno konstruirane primerjalne skupine, ki pomenijo eksperiment v kriminološkem proučevanju.

O vlogi raziskovalnih metod v buržoazni sociologiji in o njihovi delni uporabnosti pri nas bo govora v razpravi prof. dr. Goričarja. Zato jih tu ne mislimo posebej omenjati. Zdi se nam potrebno opozoriti edinole na istovetnost med raziskovalnimi metodami, ki jih uporabljamo v splošnih socioloških proučevanjih enako kakor v kriminoloških proučevanjih, zakaj slednja so le del raziskovanja družbenih pojavov vobče.

5. Kriminologija kot uporabna veda

Ako smo se pridružili stališču, da tvori kazensko pravo v najširšem pomenu besede z vsemi sorodnimi vedami, med katere spada po dosedanji sistematiki tudi kriminologija, celoto, potem nujno izvajamo iz tega, da kriminologija ni zgolj teoretična veda, marveč da ima predvsem praktičen pomen in da njene izsledke vedno bolj upoštevamo v praksi.

Na preventivnem delovnem področju je seveda za uspešen boj zoper kriminaliteto potreben predvsem tak družbeni red, ki omogoča vsem delavoljnim in zdravim ljudem popolno uveljavljanje v ekonomskem in družbenem življenju. Če pa so ti socialistični pogoji ustvarjeni ali pa so vsaj v toku razvoja, potem nam kriminološki izsledki lahko dajejo smernice za preventivno delo v tem smislu, da nam pokažejo, katerim področjem je treba posvetiti večjo pažnjo in kako naj na ta področja vplivamo. Koristne spodbude za tako delo so nam dali doslej kriminološki izsledki že za delo z družbeno problematično in delinkventno mladino, za boj zoper povratništvo itd.

Kriminološki izsledki morajo imeti tudi neposreden vpliv na pozitivno kazensko zakonodajo. Zakonodaja mora — če hoče biti življenjska — temeljiti na izsledkih, ki ugotavljajo dejansko stanje, na izsledkih, ki ugotavljajo, kakšni so družbeni in ekonomski odnosi med ljudmi ali med družbenimi enotami. O vplivu kriminoloških izsledkov na kazensko zakonodajo bomo govorili v naslednjem poglavju našega sestavka.

Kriminologija ima dalje svoj praktični cilj v dajanju smernic za represivno in prevzgojno delo z delinkventi, če hočemo s kazenskimi in drugimi sankcijami, ki imajo predvsem prevzgojen, pa tudi preventiven pomen, doseči učinkovito resocializacijo storilcev.

Končno tvorijo kriminološki izsledki tudi temelj za dobro kriminalno politiko sploh. V literaturi ni enotnosti glede pomena, obsega in narave krimi-

nalne politike in zlasti tudi glede njenega razmerja do kriminologije in do kazenskopravne znanosti. Vendar na splošno lahko rečemo, da prevladuje mnenje, po katerem se kriminologija in kriminalna politika po svojem bistvu razlikujeta v tem, da je kriminologija ontološka veda, medtem ko je kriminalna politika aksiološka veda, t. j. veda, ki ne proučuje tega, kar je, marveč to, kar naj bo. V tem smislu pojmujeemo kriminalno politiko kot znanost, ki proučuje de lege lata in zlasti de lege ferenda, kakšna najučinkovitejša preventivna in represivna sredstva naj se uporabijo v boju zoper kriminaliteto. »Smoter in metoda raziskovanja sta v kriminalni politiki bistveno drugačna kot v kriminologiji. V kriminologiji gre predvsem za opis, razčlenitev in razlago nastanka kriminalnih pojavov in ugotovitve vzročnih zvez načeloma neodvisno od praktičnih smotrov. Kriminalna politika pa se bavi s smiselnimi finalističnimi (smotrnostnimi) zvezami med postavljenim vodilnim smotrom (pobijanje ali omejitev hudodelstvenosti) in sredstvi, ki naj se uporabljajo za doseg tega cilja.«²⁸ Zaradi praktične izpolnitve teh nalog pa je kriminalna politika nujno navezana na izsledke, do katerih pride kriminologija pri svojem proučevanju. Seveda je stvar pametne kriminalne politike, da skuša te izsledke realizirati v skladu z vsakokratnimi družbeno-političnimi okoliščinami. Tudi v naši družbeni stvarnosti bodo izsledki sodobne kriminologije lahko v kriminalno-političnem pogledu nakazali načine in pota, po katerih naj pridemo do ustrežnejših in učinkovitejših sredstev v boju zoper kriminaliteto.

II. VPLIV KRIMINOLOŠKIH IZSLEDKOV NA NOVEJŠO KAZENSKOPRAVNO ZAKONODAJO IN PENITENCIARNO PRAKSO

1. Uvod

Razvoj kriminološke znanosti in njeni praktični izsledki so konec prejšnjega in v začetku tega stoletja več ali manj odločilno vplivali na reformo kazenske zakonodaje v posameznih državah. Ideje, ki so jih zagovarjali kriminologi pod vplivom pozitivistične šole, so zlasti pripeljale do spoznanja, da kazni kot povračilo za storjeno zlo ni dovolj učinkovito in v vsakem primeru ustrezno sredstvo v boju zoper kriminaliteto in da je treba glede na stopnjo nevarnosti storilca kaznivega dejanja predvideti druge ukrepe, katerih namen je predvsem to, da se storilec kaznivega dejanja poboljša in prevzgoji, da se mu prepreči možnost storitve novih kaznivih dejanj in da se družba zavaruje pred nevarnimi škodljivci. S tem so bili vpeljeni v sistem kazenskih sankcij t. i. varnostni ukrepi. Ti ukrepi naj se zoper določene kategorije storilcev uporabljajo poleg kazni ali pa izjemoma namesto kazni. Za določitev in uporabo osebnih varnostnih ukrepov načeloma ni upoštevana akutna, marveč kronična storilčeva nevarnost, ki se manifestira v več ali manj trajni, za družbo nevarni dispoziciji storilčeve lastnosti (*l'état dangereux du délinquant*). Posamezne zakonodaje, ki so pod vplivom teh idej sprejele v sistem kazenskih sankcij poleg kazni tudi varnostne ukrepe, niso bile več zgrajene samo na klasični ideji odgovornosti za krivdo, marveč so postavljale razmejitve med kriterijem krivde in pa kriterijem storilčeve nevarnosti in so v zvezi s tem tudi določile, kdaj naj se storilec za storjeno kaznivo dejanje kaznuje in kdaj naj se zoper njega uporabijo varnostni ukrepi. Kriterij storilčeve nevarnosti, ki prihaja do izraza v teh zakonodajah, se uporablja predvsem zoper nevarne

neprištevne in zmanjšano prištevne storilce kaznivih dejanj, zoper poklicne in parazitarne hudodelce, zoper narkomane, kronične alkoholiike itd.

Posebno pozornost posvečajo v kriminološki znanosti kriminaliteti mladostnikov, zlasti njenim vzrokom in sredstvom za njeno zatiranje. Praktične izkušnje v boju zoper mladinsko kriminaliteto so pokazale, da kazni niso vedno oziroma da sploh niso uspešno sredstvo za zatiranje te vrste kriminalitete niti z generalnopreventivnih, še manj pa s specialnopreventivnih vidikov. Glede na spoznanja sodobne psihologije in psihiatrije, da pri mladem človeku ni v zadostni meri razvit psihični aparat in da na razvoj in oblikovanje njegove osebnosti odločilno vplivajo zunanji (eksogeni) faktorji, t. j. predvsem socialno okolje, se je tudi v zakonodaji uveljavila zahteva, da je treba mladostnika, ki zaide na kriminalno pot, predvsem vzgajati in poboljšati in zlasti skušati odstraniti tiste zunanje faktorje, ki so mladostnika spodbadali k izvrševanju kaznivih dejanj. V ta namen se je začela uveljavljati zahteva, da je treba v boju zoper mladinsko kriminaliteto predvsem poiskati družbeno in moralno problematično mladino in vpeljati določene preventivne oziroma predeliktualne ukrepe, ki naj skušajo mladino obvarovati kriminala. Razen tega morajo imeti tudi povračilni ukrepi, ki naj se uporabljajo zoper mladostne storilce kaznivih dejanj, povsem drugačen kriminalnopolitičen namen in drugačno vsebino ter naravo kot pa ukrepi, ki se uporabljajo zoper odrasle hudodelce. Sodobna kazenskopravna in kriminološka znanost je na splošno soglasna v tem, da je treba ob določenih pogojih pri mladostnikih v namenu, da jih prevzgojimo in poboljšamo, namesto kazni uporabljati posebne vzgojne ukrepe, ki se pojmovno razlikujejo od varnostnih ukrepov kot takih. Temu stališču so sledile tudi posamezne kazenske zakonodaje; zato obravnavajo vzgojne poboljševalne ukrepe kot posebne sankcije, ločeno od varnostnih ukrepov.

V sodobni kriminologiji pomeni posebno pereč problem povratništvo (recidivizem), ki zahteva specialno proučevanje in analizo. Ekipno opazovanje povratnikov v fazi izvrševanja kazni v kazenskih zavodih in tudi še v fazi, ko povratnik prestane kazen, je dalo kriminalnopolitično koristne rezultate tako glede izbire, odmere in individualizacije kazenskih sankcij kakor tudi glede prognostične slike takih storilcev kaznivih dejanj. Glede na to se tudi v nekaterih pozitivnih zakonodajah uveljavlja zahteva, da povratnikov ne bi smeli zgolj obravnavati kot osebe, zoper katere je treba zaradi njihove potencialne socialne nevarnosti izreka strožje kazenske sankcije, marveč da je treba predvsem proučiti in skušati odstraniti tiste psihološke, sociološke in biološke vzroke, ki odločilno vplivajo na to, da obsojenec po obsodbi oziroma po prestani kazni zopet stori kaznivo dejanje. Kriminološki problem povratništva je postal tako pereč, da je bilo to vprašanje leta 1955 na III. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Londonu postavljeno na dnevni red kot edina točka obravnavanja.

V kriminološki literaturi in na številnih mednarodnih kongresih so mnogo razpravljali o neprimernosti kratkotrajnih kazni na prostosti, pri čemer so pravilno poudarjali, da kratkotrajne kazni na prostosti ne morejo imeti pozitivnega učinka niti s specialno- niti z generalnopreventivnega vidika, pač pa da nadaljnjemu razvoju obsojenčeve osebnosti pogosto več škodijo kakor koristijo. V sodobni kriminalni politiki se utemeljeno uveljavlja, naj bi kratkotrajne kazni na prostosti kot neprimerne sploh odpravili in zamenjali s pogojno obsodbo (bodisi v smislu belgijsko-francoskega »sursis«, ali v smislu anglo-amerikanskega »probation« sistema ali pa v smislu kombinacije obeh sistemov).

V okrilju kriminologije se je razvila kot posebna znanstvena disciplina t. i. penitenciarna znanost, t. j. nauk o izvrševanju kazenskih sankcij, zlasti kazni na prostosti. Iz zgodovine izvrševanja kazni na prostosti v zadnjih stoletjih vidimo, da je imelo izvrševanje kazni na prostosti predvsem samo ostrašilni namen in da je bilo pogosto združeno z najhujšimi represalijami nad obsojenci, ki so jim odrekli sleherno človeško dostojanstvo; pri tem pa miso prav nič skrbeli za poboljšanje in reklasacijo obsojencev. Zoper tak način izvrševanja kazni na prostosti so se začele uveljavljati v literaturi utemeljene kritike, pri čemer so predlagali tudi konkretne reforme v penitenciarni praksi. Kot velik reformator na tem polju je konec XVIII. stoletja nastopil angleški pisec John Howard; v svojem delu »State of the prisons in England and Wales« je predlagal celo vrsto konkretnih reform v takratnih kazenskih zavodih. Zlasti je pomemben njegov predlog, da se mora obrniti posebna pozornost na moralno vzgojo obsojencev v kazenskih zavodih. Predlagal je tudi, naj si obsojenci z dobrim vedenjem in postopnim poboljšanjem pridobijo ugodnejše pogoje pri izvrševanju kazni in da bi obsojence lahko že poprej izpustili s prestajanja kazni, ako dajejo zadostno poročilo, da so se poboljšali. V teh njegovih predlogih je videti zametek t. i. progresivnega sistema izvrševanja kazni na prostosti in pogojnega odpusta. Pod vplivom teh njegovih predlogov so se lotili reforme izvrševanja kazni na prostosti ne samo v Angliji, marveč tudi v drugih evropskih državah in zlasti v Ameriki. V drugi polovici preteklega stoletja je »Mednarodna komisija za kazenske in penitenciarne vede« (Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire) organizirala več mednarodnih kongresov, na katerih so obravnavali razna penološka vprašanja in zlasti vprašanje izvrševanja kazni nad mladoletnimi obsojenci. Rezultat teh znanstvenih prizadevanj je prišel tudi do izraza v pozitivnih kazenskih zakonodajah in v sami penitenciarni praksi.

2. Kazenskopravni ukrepi zoper povratništvo

◀ O povratništvu (recidivizmu) v kazenskopravnem pomenu govorimo na splošno takrat, kadar storilec, ki je bil obsojen za storjeno kaznivo dejanje, v določenem času po obsodbi oziroma po prestani kazni ponovno stori kaznivo dejanje. Ker na povratnika izrečena kazen in njena izvršitev ni poboljševalno vplivala, se mora pri izreku kazni za na novo storjeno kaznivo dejanje upoštevati povratek kot obteževalna okoliščina. V tem smislu — kakor tudi v večini sodobnih kazenskih zakonodaj — obravnava vprašanje povratnika tudi naš kazenski zakonik; v svojem 40. členu določa, da mora sodišče vzeti kot obteževalno okoliščino, če je storilec v povratku. Storilec je v povratku, če je bil že obsojen za naklepno kaznivo dejanje na kazen strogega zapor ali zapor, pa v petih letih od dneva, ko je to kazen popolnoma ali deloma prestal, spet stori naklepno kaznivo dejanje, za katero je predpisana kazen zapor ali hujša kazen.

S kriminološkega gledišča pa se šteje za povratnika tisti, ki je storil več kaznivih dejanj; pri tem ne pridejo v poštev pogoji, ki jih zahteva za povratništvo pozitivna zakonodaja. »Za kriminologa število prekrškov, ravno tako kot njihova teža, ni vedno v zvezi z nevarnim stanjem povratnika.«²⁰ Kriminološka literatura razlikuje med povratniki, ki so prvič v povratku, in povratniki, ki so večkrat v povratku (multirecidivisti). Nadalje delajo razliko med splošnim in specialnim povratkom. Specialni povratek je podan takrat, kadar

storilec ponovno stori isto ali enakovrstno kaznivo dejanje ali kaznivo dejanje, ki je poteklo iz sorodnih nagibov kakor prejšnje dejanje. Razlikujejo tudi med rezistentnimi in slučajnimi povratniki. V sodobni kriminologiji prevladuje stališče, da povratniki niso enotna skupina hudodelcev. Tudi na III. mednarodnem kongresu za kriminologijo v Londonu so izrecno poudarjali, da je več vrst povratnikov in da je treba posvetiti posebno pažnjo razlikovanju med posameznimi skupinami povratnikov.

Pod vplivom proučevanja povratništva v sodobni kriminologiji tudi nekatere zakonodaje ne obravnavajo vedno povratnikov kot posebno skupino, zoper katero bi bilo treba izreka strožje kazenske sankcije, marveč se zoper določene povratnike uporabljajo posebni ukrepi, katerih namen je, da se reklasira storilec, ki je v povratku storil kaznivo dejanje, in da se tudi družba zavaruje pred takimi nevarnimi storilci. V nekaterih zakonodajah se bistveno ne razlikujejo predpisi o povratku in sankcije zoper hudodelce iz navade, ker se kakor pri povratnikih tako tudi pri hudodelcih iz navade v splošnem predpostavlja, da je treba izvor kriminalitete pri obeh vrstah storilcev iskati v kriminogenem stanju njihove osebnosti.

V naslednjih izvajanjih hočemo v kratkih obrisih prikazati, kako obravnavajo povratnike nekatere sodobne zakonodaje.³⁰

V Belgiji, glede katere pravi Maklecov, da »zavzema ta mala država v razvoju novih idej v kazenskem pravu, kriminologiji in kriminalni politiki pomembno mesto«, ³¹ je bil l. 1930 uveljavljen zakon »La loi sur la défense sociale à l'égard des anormaux et des récidivistes«; v posebnem poglavju govori o ukrepih zoper povratnike in hudodelce iz navade. Namen tega zakona je zavarovati družbo pred nevarnostjo, ki jo pomenijo abnormalni delinkventi in obenem dati takim osebam možnost reklasacije. V tem zakonu je postavljeno načelo: 1. da se zoper vsakega storilca, glede katerega je podan sum, da je duševno abnormalen, lahko uvede duševna preiskava in izreče nedoločena sodba in 2. da povratnike dejansko obravnavajo kot abnormalne osebe. Po določbah tega zakona internirajo povratnike v določenih zavodih, katerih namen je čisto terapevtski in kjer skušajo doseči reklasacijo z vsemi sredstvi sodobne medicinske, psihološke in pedagoške znanosti. Postopek s povratniki je v teh zavodih kar najbolj individualiziran. Pri tem sodelujejo tudi zastopniki patronažnih organizacij in društev za socialno readaptacijo storilcev. Pri izpustu iz zavoda naložijo povratniku, da mora izpolnjevati stroge pogoje glede življenja, dela in treznosti. Če povratnik prekrši te pogoje, ga zopet internirajo in za tako zopetno internacijo se ne zahteva, da bi povratnik storil novo kaznivo dejanje. V praksi se je ugotovilo, da je bila večina povratnikov duševno bolnih in neuravnovešenih.

V švicarskem kazenskem zakoniku je predviden zoper nekatere zakrknjene hudodelce (hudodelce iz navade) poseben ukrep v obliki internacije za nedoločeno dobo. Temeljni pogoj za ta ukrep je, da je storilec preštal več kazni na prostosti (pri tem pa zakonik ne zahteva pogojev za povratek in ne govori o povratnikih) in da kaže nagnjenje k hudodelstvu, slabemu vedenju ali delomrznosti. Poglavitni namen tega ukrepa je, da se družba zavaruje pred nevarnimi individui.

V Sovjetski zvezi, kjer pri proučevanju vzrokov kriminalitete posvečajo posebno pozornost socialnemu okolju kot kriminogenemu faktorju, so se lotili readaptacije povratnikov s temeljito spremembo njihovega okolja. V Boljševem blizu Moskve so zgradili leta 1928 po sugestiji pisatelja Maksima Gorkega

posebno kolonijo brez obzidja in brez stražnikov; v njej je več kot 3000 povratnikov, ki se sami upravljajo. V to kolonijo pridejo samo tisti povratniki, ki so bili najmanj že trikrat obsojeni. Po poročilih iz Sovjetske zveze je ta sistem rodil pozitivne uspehe glede resocializacije povratnikov, ker se tako izvajajo nekatera načela, ki so bistvenega pomena za readaptacijo povratnikov.

V Angliji so že leta 1908 s posebnim zakonom »Preventive detention of habitual criminal« vpeljali poseben varnostni ukrep zoper hudodelce iz navade. Ta zakon je imel namen zamenjati povračilno kazen s kurativnim interniranjem tistih oseb, ki so bile potem, ko so dopolnile 16. leto starosti, trikrat obsojene za hudodelstvo in jih je sodnik glede na njihovo kriminalno življenje razglasil za habitualne delinkvente (habitual criminals) in pa oseb, ki so bile obsojene na »preventive detention«. Po osnutku tega zakona naj bi določene delinkvente iz navade po prestani kazni pošiljali v poseben zavod, kjer naj bi ostali do svoje popolne socialne readaptacije. Parlament pa je pri sprejetju tega zakona omejil to dobo interniranja na najmanj 5 ali največ 10 let. Vzgledu tega angleškega zakona so sledile tudi nekatere kontinentalne zakonodaje; v sistem varnostnih ukrepov so vpeljale t. i. pridržanje obsojenega povratnika po prestani kazni v posebnem za to določenem zavodu. Tudi bivši jugoslovanski kazenski zakonik iz leta 1929 je poznal tak varnostni ukrep; uporabljali so ga zoper jugoslovanskega državljanca, ki je bil zaradi naklepnega hudodelstva najmanj trikrat obsojen na robijo, pa je storil v petih letih, odkar je prestal poslednjo kazen, zopet naklepno hudodelstvo, če se je dalo sklepati po storjenih dejanjih in po njegovem življenju, da je nevaren za javno varnost.

Če navedene ukrepe, ki jih uporabljajo zoper povratnike, kritično ocenimo s stališča naše družbene stvarnosti, mislimo, da je treba tudi pri nas de lege ferenda poudariti, da se problem povratništva ne da rešiti zgolj s strožjim kaznovanjem povratnikov in da je treba predvsem najti primerna sredstva, ki bodo sposobna in primerna za njihovo socialno readaptacijo. V ta namen je treba že med prestajanjem kazni vpeljati ekipno opazovanje povratnikov in na podlagi rezultatov tega opazovanja uporabiti v vsakem posameznem primeru tak ukrep, ki bo pri povratniku eliminiral njegova nagnjenja k izvrševanju kaznivih dejanj. Povratnika je treba tudi po prestani kazni opazovati in nadzorovati ter mu nuditi vse pogoje za moralni dvig in za dokončno resocializacijo. V ta namen je treba pridobiti za intenzivno sodelovanje naše množične organizacije, psihologe, psihiatre, pedagoge in socialne delavce. Za uresničenje tega cilja de lege lata končno tudi ne smemo prezreti dolžnosti, ki jih že v naši pozitivni zakonodaji nalaga ZIK odborom državljanov za pomoč tistim, ki so odpuščeni iz kazenskih poboljševalnih domov. Praktično delo teh odborov mora zlasti glede odpuščenih povratnikov zadobiti tisto življenjsko vsebino, ki jim jo je določil zakonodajalec. Če pri odpuščenih povratnikih ne bi pokazali ukrepi za njihovo resocializacijo nobenih uspehov, jih je treba načeloma obravnavati kot družbeno problematične ali kot duševno abnormalne ali psihopatske osebe, ki so nevarne za svojo okolico in je treba pri njih uporabiti primerne ukrepe.

Nasprotno pa smo mnenja, da govore kriminalnopolitični razlogi zoper uvedbo posebnega ukrepa, ki je v tem, da pridržijo povratnika po prestani kazni. Tudi v buržoazni kriminološki literaturi se uveljavljajo utemeljeni pomisleki zoper tak ukrep, češ da ni nobene razlike med kaznijo na prostosti in pridržanjem po prestani kazni, ker obsojenca po prestani kazni pač samo premestijo iz enega oddelka kaznilnice v drug oddelek, in da gre tu za nekakšen »Etikettenschwindel«, saj gre dejansko za dve z odvzemom prostosti združeni

sankciji, ki se tudi v načinu izvrševanja bistveno ne razlikujeta. V resnici pomeni časovno neomejeno ali pa tudi časovno omejeno pridržanje obsojenca po prestani kazni samo podaljšanje kazni na prostosti in je to brez dvoma v nasprotju z načelom zakonitosti pri izrekanju kazni in z načelom demokratičnosti našega kazenskega prava sploh.

Sicer pa smo mnenja, da povratnikov načeloma ne smemo identificirati s hudodelci iz navade. Čeprav se obe vrsti teh delinkventov v večini primerov na zunaj več ali manj enako manifestirata, je med njima vendar razlika v tem, da se pri povratniku ugotovi njegovo nevarno stanje s tem, da izrečena in izvršena kazen ni omogočila njegove resocializacije. Pri storilcih iz navade pa se v buržoaznem kazenskem pravu njihovo nevarno stanje utemeljuje s tem, da se kaže nevarno stanje predvsem v njihovem biološkem nagnjenju k izvrševanju kaznivih dejanj. Taka ugotovitev nevarnega stanja storilcev iz navade pa je večkrat zelo problematična in v kapitalističnih državah večkrat razglasiyo za storilce iz navade tudi tiste, ki jih preganjajo iz političnih razlogov. V našem kazenskem zakoniku zaradi tega utemeljeno ni bil sprejet pojem storilcev iz navade.

3. Varnostni ukrepi zoper neprištevne ali zmanjšano prištevne storilce kaznivih dejanj

Zahteva, naj se duševno bolna ali neprištevna oseba ne kaznuje za storjeno dejanje, marveč da naj se odda v zavod za zdravljenje, je splošna kulturna zahteva, ki je v kazenskem pravu prodrla že pred več stoletji. V novejši kriminologiji, ki išče vedno novih in uspešnejših sredstev za zatiranje t. i. patološke kriminalitete, pa poudarjajo, da so take osebe v večini primerov nevarne za svojo okolico in da jih je treba z odločbo kazenskega sodišča oddati v zavod za varstvo in zdravljenje; tam naj ostanejo toliko časa, dokler ne ozdravijo oziroma dokler traja njihovo nevarno stanje. To stališče je prišlo do izraza v večini sodobnih kazenskih zakonodaj, tako da določajo glede neprištevni in deloma tudi glede zmanjšano prištevni storilcev kaznivih dejanj, ki so nevarni za svojo okolico, oddajo v zavod za varstvo in zdravljenje.

Vsebina tega ukrepa je skoro v vseh državah v tem, da oddajo duševno abnormalne storilce v posebne zavode, ki so ali splošne umobolnice ali pa tem podobni zavodi za varstvo in zdravljenje. Po svoji naravi pomeni torej ta ukrep odvzem prostosti, ki pa se seveda ne šteje kot kazen. V nekaterih državah poznajo tudi tako obravnavanje kriminalnih duševnih bolnikov, ki se ne izvaja v zaprtih zavodih v tistih primerih, ko je pričakovati, da bo mogoče socialno nevarnost storilca odpraviti tudi z drugimi ukrepi, ki ne pomenijo odvzema prostosti. Tu pride zlasti v poštev t. i. varstveno nadzorstvo, ki ga sodišče odredi, če spozna, da tak ukrep zadošča namesto oddaje v zavod za varstvo in zdravljenje. Mislimo, da bi bil tak ukrep do lege ferenda ob določenih pogojih sprejemljiv tudi pri nas.

Skoro v nobenem zakonu ni za oddajo predpisana določena starostna doba. V večini držav lahko oddajo v zavod tudi tiste, ki še niso dopolniki 21. leta starosti. Po našem in po italijanskem kazenskem zakoniku se oddaja lahko izreče tudi zoper mladoletnike, stare nad 14 let. Ta ukrep lahko uporabljajo tudi zoper tujce, vendar skoro vse države predvidevajo, da se glede tujcev ne izreče oddaja, marveč jih obsodijo na izgon iz države.

Kar se tiče pogojev za oddajo, se v objektivnem pogledu v nekaterih državah zahteva, da je neprištevna oseba storila kakršno koli kaznivo dejanje (tudi naš kazenski zakonik ne dela glede tega nobene razlike); v nekaterih drugih državah pa je pogoj za oddajo samo določeno hujše kaznivo dejanje. Glede subjektivnih pogojev se v zakonih nekaterih držav zahteva za oddajo samo ugotovitev kaznivega dejanja in storilčeve abnormalnosti. V drugih državah pa je poleg patološkega duševnega stanja storilca potrebna še posebna storilčeva lastnost. V večini zakonodaj se zahteva ugotovitev, da je storilec nevaren za javno varnost oziroma za svojo okolico (tako tudi naš kazenski zakonik). Storilčeve nevarnosti nekatere zakonodaje ne omenjajo izrecno, marveč jo samo opišejo tako, da je verjetno, da bo storilec v bližnji prihodnosti storil nova kazniva dejanja. V nekaterih državah je postavljena neovrgljiva domneva nevarnosti (n. pr. po italijanskem kazenskem zakoniku, če gre za dejanje, za katero se lahko izreče najmanj 5 let zapor). Poleg storilčeve nevarnosti se v nekaterih državah še zahteva, da storilec ni sprejemljiv za kazen. Kar se tiče trajanja oddaje, je tako kakor v našem kazenskem zakoniku tudi v nekaterih drugih državah oddaja časovno vnaprej neomejena oziroma absolutno nedoločena. Praktični učinek take oddaje je, da se odredi odpust iz zavoda, kakor hitro se ugotovi, da ni več potrebno, da bi storilec ostal v zavodu, oziroma da ostane storilec trajno v zavodu, če je neozdravljiv in njegova nevarnost še nadalje traja. Tudi v Angliji in v ZDA se ravna trajanje oddaje edinole po stanju storilčeve nevarnosti. Nasprotno je v nekaterih drugih kazenskih zakonodajah določen minimum trajanja oddaje, v nekaterih državah pa je določen tudi maksimum trajanja oddaje, ki pa se lahko podaljša z odločbo sodišča, če se ob preteku maksimalne dobe ugotovi, da še obstoji storilčeva nevarnost. Na splošno prihaja v vseh kazenskih zakonodajah do izraza načelo, da oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje nima nobenega povračilnega namena, marveč naj bi ta ukrep samo varoval družbo zoper nevarne storilce kaznivih dejanj, obenem pa je namenjen temu, da skušajo s terapevtičnimi sredstvi sodobne psihiatrije storilca ozdraviti.

Vprašanje, ali se lahko tudi pri zmanjšano prištevnih storilcih izreče oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje in ob kakšnih pogojih, je v posameznih državah različno rešeno. Podobno kakor v našem kazenskem zakoniku so tudi v nekaterih drugih zakonodajah (n. pr. v Italiji, Češkoslovaški in Poljski) določeni za oddajo zmanjšano prištevnih storilcev isti pogoji kakor za oddajo neprištevnih storilcev. V državah, v katerih ne poznajo instituta zmanjšane prištevnosti, zoper storilce, ki manifestirajo lažje duševne bolezni, ne izrekajo varnostnih ukrepov, marveč jih v splošnem mileje kaznujejo.

V zvezi z vprašanjem oddaje zmanjšano prištevnih storilcev v zavod za varstvo in zdravljenje pa nastane še neki drug problem, ki ima svoje praktično ozadje. Psihiatrična praksa namreč dokazuje, da je med t. i. zmanjšano prištevniimi storilci precej takih oseb, katerih stanje je konstantno in ki ne spadajo v zavod za duševne bolezni ali v kakšen drug zavod za varstvo in zdravljenje. Dejansko imajo ti zavodi s takšnimi nespremenljivimi slaboumnimi osebami in psihopati velike težave, ker v ločene oddelke ne spadajo, v skupnih oddelkih pa nastopajo kot nevarni kršilci discipline. Člen 113 našega ZIK sicer predpisuje, da morajo biti tisti, za katere je izrečena oddaja v zavod za duševne bolezni ali v kakšen drug zavod za varstvo in zdravljenje, praviloma ločeni od drugih bolnikov v zavodu. Toda to je pač samo pravilo, ki dopušča izjeme, zlasti spričo notorne prenapolnjenosti naših psihiatričnih zavodov z

duševno bolnimi. Vsekakor bi bilo priporočljivo, da bi ustanovili tako za neprištevne kakor tudi za zmanjšano prištevne storilce posebne zavode, v katerih bi dobili potrebno psihiatrično oskrbo.

Nekatere zakonodaje (n. pr. tudi bivši jugoslovanski kazenski zakon iz leta 1929) določajo za uporabo tega varnostnega ukrepa tudi samostojen kriterij, ki je v tem, da se oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje odredi tudi takrat, kadar je to v korist zdravju neprištevne ali zmanjšano prištevne storilca. Mislimo pa, da taka ureditev ni v skladu s pravno naravo varnostnih ukrepov kot takih in jo zato naš kazenski zakon utemeljeno zavrača. Tu pa je treba omeniti poseben preventivni kazenskopravni ukrep, ki ga deloma poznajo v tujih zakonodajah in katerega izključni kriterij je zdravljenje prizadete osebe. To je odreditev zdravniške oskrbe, ki naj odstrani patološke vzroke kriminalitete in tako preventivno deluje zoper storitev kaznivega dejanja. Objekt takega ukrepa je sicer duševno alterirana, vendar ne duševno bolna oseba. Po angleškem pravu se lahko ta ukrep uporablja v okviru »probation« in ravno tako na Švedskem sodišče lahko ob določenih pogojih odredi zdravniško in psihoterapevtično oskrbo. Ta ukrep se lahko izvaja tudi ambulantno. Mislimo, da bi bila taka oblika specialne prevencije sprejemljiva tudi pri nas.

4. Vzgojni poboljševalni ukrepi zoper mladoletnike

Kakor smo že uvodoma poudarili, je v sodobni kriminologiji posebno pereče vprašanje mladinske kriminalitete in njenih vzrokov in zlasti vprašanje, kakšne preventivne in represivne ukrepe naj uporabimo zoper mladostne storilce zaradi njihove prevzgoje in resocializacije. Na tem področju je zlasti poudariti aktivnost OZN, ki je zaradi proučevanja tega vprašanja in sprejetja konkretnih sklepov organizirala več mednarodnih sestankov oziroma seminarjev in se je lotila tudi primerjalnega proučevanja mladinske kriminalitete na svetu.³²

Tudi v naši državi posvečajo posebno pozornost vzgojno zanemarjeni mladini in mladinski kriminaliteti, ki jo obravnavajo kot pereč družbeno in kriminalnopolitičen problem. Tu je zlasti treba omeniti pomembno delo, ki ga je opravil Zvezni seminar za vzgojno zanemarjeno mladino in mladoletne storilce; priredili so ga meseca marca 1955 v Beogradu. Na tem seminarju so obravnavali problem mladoletnikov v kazenskem pravu v celoti, ne samo s stališča kazenskega prava v ožjem pomenu, marveč tudi s stališča socialne politike, psihologije in pedagogike. V sklepih tega seminarja je bilo med drugim poudarjeno, da se mora z vprašanjem povzdige in vzgoje otrok in mladoletnikov in z vprašanjem prevzgoje in poboljšanja moralno ogroženih mladoletnikov ukvarjati vsa skupnost, posebno pa komune ob podpori staršev, socialnih, zdravstvenih in prosvetnih delavcev, družbenih organizacij, šolstva, radia, tiska itd.³³

Pri proučevanju odraslih storilcev kaznivih dejanj so praktične izkušnje pokazale, da pride večina storilcev povratnikov iz vrst ljudi, ki so že kot otroci oziroma mladoletniki kazali antisocialne tendence. Zaradi tega se v boju zoper kriminaliteto poudarja zahteva, da je treba že pri otrocih in mladoletnikih uporabiti primerne ukrepe kriminalne profilakse, ki so mnogo učinkovitejši kot vsi povračilni ukrepi. Mladina, ki se vzgaja oziroma bolje rečeno ne vzgaja v slabem družinskem in socialnem okolju, postane moralno ogrožena in kot taka je izpostavljena nevarnosti, da zaide v kriminal. V skladu s tem spo-

znanjem se glede moralno in socialno ogrožene mladine uvajajo posebni pre-deliktualni ukrepi, ki gredo predvsem za tem, da se otrok oziroma mladoletnik izloči iz kvarnega okolja, da dobi vso potrebno pomoč pri svoji vzgoji in da ga podvržejo opazovanju in nadzorstvu ob sodelovanju socialnih delavcev, psihologov in pedagogov ter zdravnikov psihiatrov. Praksa v nekaterih državah je v zvezi z uporabo teh ukrepov, ki imajo v nekem smislu pomen vzgojnih poboljševalnih ukrepov, pokazala zadovoljive uspehe.

Glede ukrepov zoper otroke in mladoletnike, ki so se pregrešili zoper pozitivne predpise kazenskega zakonika, prevladuje danes v sodobnih zakonodajah pod vplivom novejših kriminološke doktrine stališče, da naj bi mladoletnega storilca predvsem vzgajali in da naj bi ga samo izjemoma, ob določenih pogojih kaznovali. Če hočemo uporabiti aдекватne in učinkovite pedagoške prijeme zoper mladoletnega storilca, je treba predvsem izčrpno poznati njegovo osebnost, njegovo prilagodljivost in sprejemljivost za posamezne ukrepe in napraviti prognostično sliko glede njegovega nadaljnjega razvoja. Glede psihološkega spoznavanja mladoletnika pravita Laignel-Lavastine in Stanciu izrečno tole: »Prva resnica, na kateri mora temeljiti vsa mladinska zakonodaja, je to, da je psihologija mladoletnika popolnoma različna od psihologije odrasle osebe. Mladoletnik se po svoji volji, po svoji pazljivosti in po svojih reakcijah popolnoma razlikuje od odrasle osebe. Ta razlika ni samo kvantitativna, marveč tudi kvalitativna. Tega ne smemo nikdar pozabiti v vsem razmerju do teh mladih bitij in pri vsem prizadevanju, da bi jih razumeli.«³⁴

V sodobnih kazenskih zakonodajah se glede uporabe ukrepov zoper mladoletnike na splošno postavlja kot temeljni kriterij določena starost ob storitvi kaznivega dejanja. Po tem kriteriju so mladoletniki, ki niso dopolnili določene starosti (in ki se v splošnem imenujejo otroci), brezpogojno kazensko neodgovorni in ne morejo biti niti kaznovani niti ni mogoče glede njih uporabljati kazenskih vzgojnih poboljševalnih ukrepov, marveč se zoper take otroke uporabijo posebna vzgojna sredstva. Vprašanje t. i. kazenskopravne doraslosti v posameznih državah različno rešujejo, pač pod vplivom konkretnih klimatičnih, zemljepisnih in družbeno-ekonomskih razmer in se doba kazenskopravne doraslosti giblje od 7. do 16. leta starosti. V evropski kontinentalni zakonodaji prevladuje stališče, da so kazensko neodgovorni otroci osebe, ki ob storitvi kaznivega dejanja niso še dopolnile 14. leta starosti. To je tudi stališče našega kazenskega zakonika, po katerem se tak mladoletnik izroči skrbstvenemu organu, ki ali odloči, da ostane otrok pri starših oziroma skrbniku, ali pa uporabi druge skrbstvene ukrepe zanj in za njegovo vzgojo (64. člen KZ).

Za razliko od kazensko neodgovornih otrok obravnavajo v sodobnih zakonodajah mladoletnike, ki so dopolnili določeno starost, kot relativno kazensko odgovorne, to se pravi, da je treba poprej rešiti vprašanje, ali so bili ob storitvi kaznivega dejanja toliko duševno razviti, da so mogli razumeti pomen svojega dejanja in da so imeli v oblasti svoje ravnanje. Zoper mladoletnike, katerih psihični aparat glede na navedene intelektualne in voluntaristične funkcije ni zadostno razvit in ki zaradi tega niso kazensko odgovorni, uporabljajo zgolj določene vzgojne poboljševalne ukrepe. Nasprotno pa so mladoletniki, ki so po navedenih psiholoških kriterijih duševno razviti, kazensko odgovorni in se zoper nje za hujša kazniva dejanja načeloma izrekajo kazni. Pod vplivom novih tendenc v sodobni psihologiji pa si utirajo pot nova načela pri obravnavanju mladostnih storilcev. Pri tem zastopajo zlasti stališče, da bi bilo treba sploh odpraviti ugotavljanje mladoletnikov duševne razvitosti, ki

je »praktično in teoretično propadlo, ker nosi tudi v svojem pojmovnem zametku statičen in ne dinamičen pogled na svet«. ³⁵ Evropski socialnoskrbstveni seminar je leta 1949 v Parizu priporočal, naj starostna meja za popolno kazensko odgovornost ne bo nižja od 18 let. ³⁶

V sodobnem kazenskem pravu se tudi uveljavlja mnenje, da se oseba, ki je sicer postala kazenskopravno polnoletna, glede na svoje duševne zmožnosti razlikuje od popolnoma odrasle osebe in da je zaradi tega treba pri izrekanju in izvršitvi kazenskih sankcij upoštevati tudi posebno fazo v razvoju človeške osebnosti, ki nastopi med formalno kazenskopravno polnoletnostjo in popolno duševno zrelostjo. V zvezi s tem gledanjem vsebujejo nekatere sodobne zakonodaje posebna pravila o kaznovanju polnoletnih storilcev kaznivih dejanj za določeno dobo po polnoletnosti. Najdalj je šel pri tem švedski kazenski zakon, ker ima posebne predpise o mladoletnikih, starih od 15 do 18 let in od 18 do 21 let, in ravno tako tudi o polnoletnih storilcih kaznivih dejanj v starosti od 21 do 25 let, zlasti kar se tiče izvrševanja kazni. ³⁷

Od tujih zakonodaj, ki predpisujejo ukrepe zoper mladostne storilce, je treba posebej omeniti švicarsko zakonodajo. »V tej deželi klasičnih pedagogov so že zdavnaj spoznali, da sta otrok in mladoletnik svet zase z drugo psihologijo, z različno logiko in s specialno reakcijo. Zakon predvideva ukrepe, ki so prirojeni vzgoji, varstvu in pomoči. Bistveno vprašanje je, kateri ukrep je najprimernejši za rešitev otroka in mladoletnika. Sodnik za mladoletnike mora predvsem imeti podatke ankete o družinskem, medicinskem in socialnem stanju mladega storilca. Če je ta bolan, naj zoper njega uvedejo poseben postopek (traitement); če je moralno zapuščen, torej če je žrtev slabe vzgoje, naj ga izročijo dobri družini ali pa oddajo v vzgojni zavod, lahko pa ga pustijo tudi v njegovi lastni družini. V vseh primerih naj njegovo vzgojo nadzoruje pristojno oblastvo. Ti ukrepi naj trajajo toliko časa, kolikor so potrebni, najdalje pa do dopolnjenega 20. leta starosti«. ³⁸

Po norveški kazenski zakonodaji je za kazenske zadeve otrok pristojen mladinski skrbstveni organ, medtem ko je za mladoletnike v starosti od 14 do 18 let alternativno pristojen ali skrbstveni organ ali sodišče. V tem primeru je izbira pristojnega organa prepuščena javnemu tožilcu, ki se v večini primerov odloči za skrbstveni organ. Po potrebi se pristojnost mladinskega skrbstvenega organa lahko podaljša tudi do 21. leta mladoletnikove starosti. V Bergu je posebna poglobljena šola za mladoletne dečke; odredbo o oddaji v to šolo izreče sodišče zoper mladoletnega storilca namesto kazni. Pred izrekom sodišča se mora mladoletnik podvreči psihiatrični in socialni, po potrebi pa tudi psihološki eksploraciji. Zoper mladoletnike se namesto kazenskih sankcij lahko uporabijo vzgojni ukrepi, ki se lahko podaljšajo do 23. leta starosti. ³⁹

Glede na potrebe po specifičnem obravnavanju mladostnih storilcev se v sodobni kriminološki znanosti vedno bolj uveljavlja zahteva, da naj bi mladoletnike sploh izločili iz tradicionalnega sistema kazenskega prava in da naj bi položaj mladoletnikov, vrsto ukrepov zoper mladostne delinkvente in tudi postopek zoper mladoletnike in način izvrševanja ukrepov zoper mladoletnike uredili v posebnem zakonu. Pri tem je treba zlasti omeniti novi nemški zakon o mladinskem sodstvu (Jugendgerichtsgesetz) iz leta 1953. Poglavitna načela tega zakona so: Zoper mladoletnika, ki je storil kaznivo dejanje, se prvenstveno uporabljajo samo vzgojni ukrepi, če pa je potrebno, da se mladoletniku predoči njegova odgovornost za storjeno kaznivo dejanje, se zoper njega upo-

rabljajo poboljševalni ukrepi, ki so: opomin, naložitev posebnih dolžnosti mladoletniku (n. pr. dolžnosti, da povrne povzročeno škodo, da se osebno opraviči oškodovancu, da plača iz lastnih sredstev določeni znesek kakšni družbeni ustanovi itd.) in končno zaprtje mladoletnika za krajši čas, ki pa nima pomena kazenske sankcije. Nasprotno pa se uporabijo kazenske sankcije samo v primeru, če se pokaže, da zaradi škodljivih nagnjenj, ki jih je mladoletnik pokazal pri storitvi kaznivega dejanja, ne bi bili zadostni vzgojni poboljševalni ukrepi, ali če je to potrebno zaradi velikosti njegove kazenske odgovornosti. Toda posebnost je v tem, da zoper kazensko odgovorne mladoletnike, ki se kaznujejo, ne uporabljajo kazni po kazenskem zakonu, marveč uporabijo posebno kazen za mladoletnike (Jugendstrafe), glede katere je določen poseben rok trajanja in poseben način izvršitve.⁴⁰

Mislimo, da dosedanja izkustva pri obravnavanju mladostnih storilcev po določbah našega kazenskega zakonika narekujejo de lege ferenda tudi potrebo po reformi naše mladinske kazenske zakonodaje v tem smislu, da bi zaradi kar najučinkovitejše prevzgoje in resocializacije mladoletnikov, ki so storili kaznivo dejanje, dali večji poudarek potrebi po njihovi vzgoji in da bi mladinskim sodnikom pustili bolj proste roke glede odločitve pri izbiri posameznih vzgojnih in poboljševalnih ukrepov, nadalje da bi bili mladostni storilci pred izrekom ustreznega ukrepa podvrženi obveznemu opazovanju s pritegnitvijo ekipe strokovnjakov psihologov, psihiatrov, pedagogov-terapevtov, socialnih delavcev itd. ter končno, da bi to opazovanje nadaljevali tudi med samim izvrševanjem ukrepov zaradi ugotovitve, ali in koliko je izrečeni ukrep dosegel svoj vzgojni namen in zaradi odločitve, ali naj se izrečeni ukrep odpravi in morda zamenja z drugim, ustreznjšim ukrepom.

V zvezi z vprašanjem ukrepov, ki se lahko uporabijo zoper mladostne storilce, je treba omeniti še določbo 79. člena KZ, po kateri se določbe kazenskega zakonika o vseh varnostnih ukrepih uporabljajo tudi glede mladoletnikov. Iz tega torej izhaja, da se odda v zavod za duševne bolezni ali v kakšen drug zavod za varstvo in zdravljenje tudi mladoletnik, glede katerega je sodišče ugotovilo, da ni kazensko odgovoren zaradi neprištevnosti po 1. odstavku 6. člena KZ (n. pr. zaradi kronične duševne bolezni ali slaboumnosti), in glede katerega je obenem ugotovilo, da je nevaren za svojo okolico. Toda v sodobni psihiatriji se utemeljeno poudarja, da potrebujejo duševno bolni mladoletniki bistveno drugačno terapijo kot odrasle duševno bolne osebe. Zaradi tega bi bilo priporočljivo, da bi po vzgledu nekaterih novejših tujih zakonodaj vpeljali tudi pri nas oddajo mladoletnih duševno bolnih storilcev, ki so nevarni za svojo okolico, v specialni zavod za zdravljenje in varstvo, kjer naj bi jih skušali ozdraviti s sredstvi sodobne psihiatrične terapije in kjer bi obenem skušali doseči njihovo resocializacijo.

5. Institut pogojne obsodbe in probation

Uvodoma je bilo že omenjeno, da temelji institut pogojne obsodbe in probation na ideji, da se z uporabo kratkotrajnih kazni na prostosti ne da v nobenem pogledu doseči namen kaznovanja in da take kazni zlasti niso primerne in koristne za resocializacijo storilcev. Zaradi tega se je začela uveljavljati teza, da je v določenih primerih v korist resocializacije storilca kaznivega dejanja samega, če se storilec za storjeno kaznivo dejanje ne kaznuje takoj, marveč ga pustijo na prostosti in ga dajo za določen čas na preizkušnjo in pod nadzor-

stvo, nato pa se glede na obnašanje storilca v tem času dokončno odloči, ali naj se kazni izreče in izvrši ali ne. To stališče je prišlo do izraza v sodni praksi že v prvi polovici XIX. stoletja v nekaterih državah ZDA in v Angliji. S tem je bil vpeljan v sodno prakso poseben institut, ki se imenuje v anglosaksonskem pravu »probation«, t. j. preizkus, in ki so ga prvotno uporabljali samo pri mladoletnikih, pozneje pa tudi pri odraslih osebah. V ameriškem pravu se probation nanaša samo na to, da preizkusno odložijo izrek kazni za storjeno kaznivo dejanje, medtem ko v angleškem pravu ta pojem uporabljajo tudi pri pogojnem odpustu obsojenca iz kazenskega zavoda; v ameriškem pravu pa uporabljajo za tak primer izraz »parole«. Institut probation so uzakonili skoro v vseh državah ZDA konec XIX. stoletja in v Angliji v začetku tega stoletja. Angleški zakon iz leta 1948 (Criminal Justice Act) obravnava ta institut nadrobneje. Bistveni elementi instituta probation so v tem, da loči krivdorek (conviction) od izreka o kazni (sentence), da torej obtoženca spoznajo za krivega za storjeno kaznivo dejanje, vendar mu ne izrečejo kazni, ampak ga pustijo na prostosti, in ga izročijo nadzorstvu določenih nadzorstvenih organov (probation officer); pri tem naloži sodišče obsojencu dolžnost, da se, po določenem času zopet vrne pred sodišče, ki na podlagi poročila nadzorstvenega organa o obsojenčevem obnašanju v preizkusni dobi odloči o tem, ali naj se izreče kazni ali ne. Storilec, ki ga dajo na preizkušnjo, sklene posebno pismo pogodbo in se z njo zaveže, da bo v preizkusni dobi izpolnjeval določene pogoje. Ti pogoji morajo biti individualni in so predvsem v tem, da bo storilec stalno v stiku z nadzorstvenim organom, da mu bo sproti sporočil morebitne spremembe prebivališča in kraja zaposlitve, da se bo podvrgel po potrebi psihološki oziroma psihiatrični negi itd. Dolžnost nadzorstvenega organa pa je, da spremlja način storilčevega življenja in zlasti njegovo zaposlitev, da mu pomaga z nasveti ter ga moralno in materialno podpira, skratka, da ga nadzoruje in mu pomaga pri njegovi resocializaciji. Ti probation officers morajo imeti posebno strokovno izobrazbo. Po podatkih iz ZDA in Anglije ima ta institut v praksi zadovoljive uspehe.

Na isti ideji kot probation temelji tudi institut pogojne obsodbe, ki ga je sprejela večina evropskih kontinentalnih zakonodaj in ki je v tem, da se storilcu kaznivega dejanja izreče kazni, vendar se njena izvršitev za določen čas odloži s pogojem, da storilec v tem času ne stori novega kaznivega dejanja. Bistvena razlika med probation in pogojno obsodbo ni v tem, kdaj in ob kakšnih pogojih se izreče kazni, marveč je razlika predvsem v tem, da pri pogojni obsodbi obsojenca prepustijo samemu sebi in ga ne postavijo pod nadzorstvo kakšnega organa, ki bi ga podpiral in mu pomagal pri njegovi resocializaciji. Prednost probation sistema je torej v tem, da se s tem sistemom storilcu kaznivega dejanja dejansko pomaga pri njegovi resocializaciji. Pomanjkljivost tega sistema pa je, da rešujejo vprašanja o kaznovanju storilca šele po preteku preizkusne dobe, to pa ima lahko neugodne procesualne posledice. Čeprav v sodobni kriminološki literaturi poudarjajo prednosti probation sistema nasproti institutu pogojne obsodbe, institut probation ni prodril v kontinentalno zakonodajo. Pač pa so vpeljali v nekatere evropske kazenske zakonike mešani sistem, ki do določene mere združuje pogojno obsodbo in probation. Ta sistem vztraja sicer pri ureditvi pogojne obsodbe kot take, vendar s to dopolnitvijo, da lahko tudi pogojno obsojeno osebo postavijo za čas, ko je izvršitev kazni odložena, pod varstveno nadzorstvo. Tak sistem je n. pr. poznal tudi bivši jugoslovanski kazenski zakonik iz leta 1929.

Mislimo, da bo treba tudi v naši zakonodaji de lege ferenda razmisliti o tem, kako naj bi institut pogojne obsodbe dopolnili z elementi probation sistema. Vsekakor bi bilo priporočljivo, da bi pogojno obsojenega v korist njegove resocializacije ne prepustili samemu sebi brez sleherne moralne in socialne pomoči, temveč da bi tako osebo postavili pod varstvo in nadzorstvo določenih družbenih organov, ki bi skrbeli za njeno moralno povzdigo in ji obenem pomagali ustvarjati ugodne materialne in moralne pogoje pri njeni resocializaciji. Tak mešani sistem pogojne obsodbe z elementi kontinentalnega in anglosaksonskega sistema zagovarjata v naši literaturi tudi Srzentič in Stajić; mnenja sta, da bi lahko prevzele nadzorstvo in skrb nad pogojno obsojenimi in jim pomagale posebne družbene organizacije, katerih naloga bi bila preprečevati omahljivim storilcem, da bi ponovno zašli v kriminaliteto in postali povratniki.⁴¹

6. *Progresivni sistem izvrševanja kazni na prostosti in pogojni odpust*

Glede na skrajno neugodne, nehumane in nehigijske razmere v kazenskih ustanovah, v katerih so prestajali obsojenci kazni na prostosti, so se že konec XVIII., zlasti pa v začetku XIX. stoletja pojavili v literaturi predlogi za reformo izvrševanja kazni na prostosti. S problemom izvrševanja kazni na prostosti so se v drugi polovici XIX. stoletja zlasti pečali zastopniki t. i. penitenciarne šole; med drugim so poudarjali, da neugodne razmere v kaznilnicah ne vplivajo dobro na obsojence in ovirajo njihovo poboljšanje in resocializacijo, tako da je izvrševanje kazni na prostosti v tako slabih okoliščinah vzrok naraščanja kriminalitete in posebej še povratništva. Ob ugotovitvi, da je faza izvrševanja kazni predvsem tista faza, v kateri naj bi skušali doseči poboljšanje in resocializacijo obsojencev, so se začeli v kriminologiji uveljavljati novi aspekti glede sistemov izvrševanja kazni na prostosti. Pri tem so zlasti uveljavljali, da se da namen kaznovanja v smeri obsojenčevega poboljšanja doseči predvsem z individualizacijo pri izvrševanju kazni. Tako so v drugi polovici XIX. stoletja začeli izvajati v penitenciarni praksi t. i. progresivni sistem izvrševanja kazni na prostosti. Po tem sistemu se izvrševanje kazni na prostosti deli na tri stopnje. Na prvi stopnji prestaja obsojenec kazen v samotnem zaporu, na drugi stopnji pa v skupnem zaporu; kot tretja stopnja izvrševanja kazni sledi t. i. pogojni odpust. V začetku druge polovice XIX. stoletja so na Irskem ta sistem dopolnili še s četrto stopnjo, ki je vmesna stopnja med skupnim zaporom in pogojnim odpustom; obsojenec prestaja na tej stopnji kazen v posebnih oddelkih za na pol proste obsojence ali svobodnjake. Obsojenci se v takem oddelku lahko prosteje gibljejo in uživajo različne ugodnosti, tako da bi jim olajšali prehod iz življenja v kaznilnici v prostost. Ta sistem se imenuje irsko-progresivni sistem in so ga vpeljali v nekaterih zakonodajah (med drugim tudi v predaprilski Jugoslaviji); brez dvoma pomeni napredek v penitenciarni praksi, ker na posameznih stopnjah izvrševanja kazni na prostosti izvajajo zoper obsojence postopoma milejše ukrepe glede na to, ali je obsojenec med prestajanjem kazni pokazal znake poboljšanja in resocializacije in v kakšni meri jih je pokazal. Toda na drugi strani so tudi zoper ta sistem izvrševanja kazni nastali pomisleki in kritike, češ da je prehod iz ene stopnje na drugo preveč šablonski in da zgolj administrativni ukrepi pri odločanju o prehodu obsojenca z ene stopnje na drugo ne dajejo dovolj poroštva za resnično poboljšanje obsojenca. Zato se v sodobni kriminologiji uveljavlja z vsem poudarkom

zahteva, da naj bi uporabljali zoper obsojence med prestajanjem kazni na prostosti najprimernejše ukrepe in zato vpeljali posebno ekipno opazovanje obsojencev po strokovnjakih, glede na rezultate takega opazovanja pa naj bi odločili o prehodu obsojenca z ene stopnje na drugo, milejšo stopnjo izvrševanja kazni; nadalje naj bi tudi v fazi izvrševanja kazni na prostosti predvideli možnost spremembe oziroma zamenjave izrečenih ukrepov, pri tem pa naj bi sodeloval t. i. izvrševalni sodnik (juge d'exécution) in na podlagi rezultatov opazovanja obsojencev odločil o spremembi oziroma zamenjavi ukrepov.

Glede reforme izvrševanja kazni na prostosti je zlasti omeniti priporočila, ki jih je leta 1945 predlagala posebna komisija v Franciji. Med drugim gre zlasti za tale priporočila: Bistveni namen kazni odvzema prostosti je poboljšanje in socialna reklasacija storilca; postopek z obsojenci mora biti human in mora težiti za tem, da dobi obsojenec splošno in profesionalno izobrazbo in da se poboljša; progresivni režim je treba vpeljati povsod tako, da se prilagodi obsojenčevim lastnostim in stopnji rehabilitacije; ta režim se izvaja od celice samice do delne svobode; v zavodih, v katerih prestajajo kazni obsojenci, ki so bili obsojeni nad 1 leto, mora biti poseben sodnik samo za premestitve in za uporabo progresivnega sistema in zaradi tega, da predlaga pogojni odpust; v vsakem zavodu mora biti organizirana socialna in mediko-psihološka služba; obsojenim je treba pomagati med prestajanjem in po prestanku kazni, da bi se tako olajšala njihova reklasacija; vsi pazniki in ves personal morajo opraviti poseben tečaj.⁴²

Kot zadnja faza v izvrševanju kazni na prostosti je v večini sodobnih zakonodaj vpeljan t. i. pogojni odpust; njegovo bistvo je v tem, da obsojenca izpustijo predčasno s prestajanja kazni s pogojem, da se bo dobro obnašal. Če se dobro obnaša, je odpust definitiven. Obsojenca odpustijo potem, ko je prestal večji del kazni na prostosti (v večini zakonodaj se za pogojni odpust zahteva, da je obsojenec prestal $\frac{1}{2}$ ali pa $\frac{2}{3}$ kazni; po našem kazenskem zakoniku izjemoma tudi že prej, preden je prestal $\frac{1}{2}$ kazni). Pogojni odpust se razlikuje od pogojne obsodbe v tem, da prihaja v poštev samo pri kaznih na prostosti, medtem ko pogojna obsodba načeloma ni vezana na vrsto kazni. Institut pogojnega odpusta, ki se je v teku XIX. stoletja razvil kot posledica kriminalnopolitičnih prizadevanj za izboljšanje razmer v kazenskih zavodih, so vpeljali v zakonodajah neodvisno od razvoja pogojne obsodbe in na splošno tudi prej, kot je bila vpeljana pogojna obsodba. Toda nadaljnji razvoj je spravil ta institut v tesno razmerje z oblikami pogojne obsodbe, tako da obravnavajo danes v literaturi in v novejših zakonodajah pogojni odpust in pogojno obsodbo kot instituta, ki spadata skupaj oziroma ki sta si sorodna. Čeprav so namreč deležni pogojnega odpusta predvsem obsojenci, ki so bili obsojeni na hujše kazni, in se nasprotno pogojna obsodba uporablja samo v lažjih primerih (pri storilcih, ki so prvič storili kaznivo dejanje in pri priložnostnih storilcih), imata oba ta instituta skupno to, da temeljita na preizkusu storilca; pri pogojni obsodbi se storilcu kaznivega dejanja pokloni zaupanje, da se bo tudi brez izvršitve kazni v prihodnje dobro obnašal, in ravno tako se tudi pogojno odpuščenemu obsojencu določi doba preizkušnje in se mu glede na njegovo obnašanje v tej dobi prepusti, ali bo ostanek kazni prestal ali ne.

V večini sodobnih zakonodaj je pogojni odpust fakultativen. Deloma so tudi bistvene razlike v posameznih zakonodajah glede pogojev za ta ukrep, nadalje glede tega, kateri organ je pristojen za odločitev o pogojnem odpustu, ter o tem, kakšne pogoje mora izpolnjevati pogojno odpuščen obsojenec, na-

dalje glede trajanja preizkusne dobe, glede preklica pogojnega odpusta itd. Na splošno se za pogojni odpust zahtevajo trije pogoji, in sicer: 1. dobro obnašanje obsojenca med prestajanjem kazni; 2. ugodna prognoza za njegovo prihodnje obnašanje in 3. deloma tudi zahteva, da po možnosti odstrani posledice kaznivega dejanja.

Praktična uporaba tega instituta je v posameznih državah zelo različna. V Franciji pogojni odpust zelo široko uporabljajo in to z uspehom, ker so hkrati vpeljali dober sistem nadzorstva in pomoči pogojno odpuščenim obsojencem. V Angliji in v ZDA so pri uporabi tega instituta vpeljali večjo diferenciacijo in to glede na težo kaznivega dejanja in višino izrečene kazni, glede mladoletnih obsojencev, povratnikov itd. V švedski zakonodaji so vpeljali pogojni odpust za tiste obsojence, ki so se dobro obnašali in ki imajo dobro prognozo. Razen tega pa je v veljavi tudi poseben sistem pogojnega odpusta za tiste obsojence, ki so obsojeni na daljše kazni in ki so nevarni za recidivo. Praktične izkušnje so pokazale, da zelo veliko hudih kriminalcev stori novo kaznivo dejanje takoj po prestani kazni. Zaradi tega so v Švedski na podlagi zakona iz leta 1943 začeli uporabljati zoper take obsojence pogojni odpust kot obligatorni ukrep, ki ni odvisen niti od obsojenčevega obnašanja niti od njegove prognoze, pač pa nastopi avtomatično kot zadnja faza izvrševanja kazni. Vsak tak pogojno odpuščen obsojenec mora biti v času, ko traja preizkusna doba, podvržen posebnemu nadzorstvu in deležen pomoči. Tak pogojni odpust pod nadzorstvom naj odigra posredovalno vlogo pri prehodu obsojenca iz zapora v popolno svobodo. Največkrat je tak ukrep združen še z različnimi pogoji, kot n. pr. s prepovedjo uživanja alkohola, z določitvijo kraja prebivanja, obsega svobodnega gibanja itd. V nekaterih državah Južne Amerike ni vpeljan pogojni odpust kot poseben institut, pač pa izvajajo zoper obsojence poseben režim uvedne svobode, ki naj bo nekakšna priprava za popolno svobodo obsojencev.

V zakonodajah posameznih držav je različno urejeno vprašanje, katero oblastvo je pristojno za odločanje o pogojnem odpustu. V glavnem veljajo trije sistemi, po katerih odloča o tem ali organ pravosodne uprave ali posebna neodvisna mešana oblastva ali pa sodišče. Večina zakonodaj stoji na stališču, naj odloča o pogojnem odpustu sodišče. V Italiji imajo posebne nadzorstvene sodnike za nadzorstvo nad izvrševanjem kazni, vendar o pogojnem odpustu ne odloča sodnik, ampak ministrstvo. Obligatoreni odpust na Švedskem odredi vodja kaznilnice. V ZDA odločajo o pogojnem odpustu t. i. »Parole Boards«, sestavljeni so iz treh do petih oseb in so deloma popolnoma samostojni; čeprav ne sodelujejo sodniki, je vendar delavnost teh samostojno odločujočih organov podobna sodniškim funkcijam. V Angliji so pristojne za pogojni odpust posebne komisije (t. i. Prison Commissioners) in razen tega fungirajo tudi t. i. »Boards of visitors«, ki preiskujejo obnašanje, značaj obsojenca itd. in ki obveščajo navedeno komisijo o tem, ali je obsojenec sposoben za pogojni odpust.

V večini zakonodaj premalo pazijo na to, da mora biti tudi pogojni odpust do neke mere individualiziran, če naj bo tak ukrep uspešen v individualno-ali generalnoproventivnem pomenu. Večina zakonodaj prepušča vprašanje nege in postopka s pogojno odpuščenim obsojencem praksi in se zadovoljuje s splošnimi določbami o nadzorstvu. Pač pa angleški Criminal Justice Act predpisuje, da morajo tisti, ki nadzorujejo pogojno odpuščene obsojence, le-tim svetovati in pomagati ter jih podpirati.

V zakonodajah se pogojni odpust na splošno obravnava kot prekinitev kazni, prekliče pa se, če stori pogojno odpuščen obsojenec novo kaznivo dejanje ali če prekrši naložene obveznosti glede načina življenja itd.⁴³

Za resocializacijo pogojno odpuščenih obsojencev je predvsem potrebno, da se delavnost nadzorstvenih organov ne nanaša samo na nadzorstvo, marveč predvsem tudi na socialno in moralno pomoč tem osebam. Pri tem je pač največjega pomena to, da pride pogojno odpuščen do primerne in poštene zaposlitve in do primernih dohodkov. V tem smislu bo treba tudi pri nas organizirati nadzorstvo in pomoč pogojno odpuščenim obsojencem.

7. Individualizacija represivnih in vzgojnih ukrepov ter opazovalni centri

Načelo individualizacije kazenskih sankcij je danes eno izmed vodilnih načel v sodobnem kazenskem pravu. Če pogledamo na zgodovinski razvoj kazenskega prava, vidimo, da se je to načelo začelo razvijati le polagoma in pod dokaj različnimi aspekti. V fevdalnem kazenskem pravu, kjer je prihajala do izraza dejanska in pravna neenakost državljanov in kjer je prevladovala popolna arbitrarnost in samovolja pri izrekanju kazenskih sankcij, seveda o kakšni individualizaciji kazni ne more biti govora. Zahteve buržoazne revolucije, ki so uveljavljale formalno enakost vseh pred zakonom, so imele določen vpliv tudi na individualizacijo kazenskih sankcij. Glede na to so zastopniki klasične šole v kazenskem pravu uveljavljali načelo, da je treba vse storilce kaznivih dejanj, ki storijo enako hudo kaznivo dejanje, enako kaznovati. Tu je individualizacija kazni temeljila le na objektivnih elementih kaznivega dejanja po načelu: »poena commensurari debet delicto«. Toda pri tem storilčeve osebnosti načeloma sploh niso upoštevali oziroma so jo pač upoštevali samo toliko, kolikor se je izražala v samem kaznivem dejanju. Privrženci neoklasične šole, ki so sicer vztrajali na temeljni konceptiji klasične šole o enakosti kazni za določeno kaznivo dejanje, so vendar šli v smeri individualizacije kazni korak naprej s tem, da so postavili zahtevo, da je treba odmeriti kazen glede na stopnjo storilčeve moralne odgovornosti. Toda tudi ta smer ni upoštevala storilčeve osebnosti. Preobrat v kazenskem pravu glede individualizacije kazni pomeni nastop pozitivistične šole, ki postavlja v ospredje zahtevo, da je treba predvsem spoznati in proučiti osebnost storilca kaznivega dejanja in glede na rezultate takega proučevanja uporabiti tak ukrep, s katerim se bo dosegla storilčeva resocializacija. Te ideje pozitivistične šole so močno vplivale na stališče sociološke šole, ki je razvila in znanstveno utemeljila načelo individualizacije na temelju krivdne odgovornosti in storilčeve nevarnosti in ki je izhajala iz temeljnega pojmovanja, da višina kazni ne more biti odvisna zgolj od teže kaznivega dejanja, marveč od stopnje storilčeve nevarnosti (*l'état dangereux*), da kazen nima pomena povračila za storjeno zlo, marveč da je njen namen predvsem specialna prevencija (t. j. resocializacija, poboljšanje in eliminiranje storilca) in končno, da kazen ni edino sredstvo za uspešno zatiranje kriminalitete. Glede na te ideje so se začeli uveljavljati v kazenskem pravu posebni varnostni ukrepi in vzgojni poboljševalni ukrepi zoper mladoletnike.

V sodobni kazenskopravni in kriminološki znanosti se dosledno uveljavlja zahteva, da je treba zoper storilca kaznivega dejanja uporabiti take represivne ukrepe, ki bodo glede na storilčevo osebnost in glede na vzroke njegove delinkventnosti zmožni doseči storilčevo resocializacijo. V ta namen je treba pred-

vsem izčrpno spoznati storilčevo osebnost. Zaradi tega gredo sodobni koncepti za tem, da naj se v kazenskem postopku vpelje opazovanje storilca kaznivega dejanja s sodelovanjem psihologov, psihiatrov, pedagogov itd. in da naj se to opazovanje opravi že pred samim izrekom sankcije kakor tudi v fazi izvrševanja kazenskih sankcij in drugih ukrepov. Tu je treba posebej omeniti ekipno sodelovanje strokovnjakov (psihiatrov, psihologov in socialnih delavcev) v posebnih psihiatričnih opazovalnih klinikah, ki so organizirane v posameznih državah in v katerih se opravi izčrpna eksploracija duševno defektnih storilcev. V posameznih državah so vpeljali tudi opazovanje obsojencev med prestajanjem kazni in v dobi pogojnega odpusta; o tem je bilo že prej govora.

Prav posebno skrb posvečajo v sodobni literaturi individualizaciji vzgojnih poboljševalnih ukrepov zoper mladoletnike. V zvezi s prednjimi izvajanji o ukrepih zoper mladoletnike je treba še poudariti, da naj se v vsakem primeru izčrpno spozna mladoletnikova duševnost in okolje, v katerem je živel, in obenem tudi postavi prognostična slika njegovega nadaljnjega razvoja. V ta namen so v posameznih državah že ustanovili posebne opazovalne centre za delinkventno mladino; v njih opazujejo skozi določeno dobo mladostne storilce s sodelovanjem ekipe strokovnjakov (psihiatrov, psihologov, pedagogov, medicincev in socialnih delavcev). Mislimo, da kriminalno- in družbeno-politične potrebe nujno narekujejo, da se tudi pri nas organizirajo taki opazovalni centri; njihovo delo bo v zvezi s proučevanjem mladostnih delinkventov lahko služilo kot realna podlaga za pravilno individualizacijo vzgojnih poboljševalnih ukrepov zoper mladoletnike.

III. MEDNARODNI ORGANIZMI

1. Mednarodna kriminološka društva

V drugi polovici prejšnjega stoletja je po statističnih podatkih začela tako po kvantiteti kakor tudi po kvaliteti naraščati kriminaliteta in je deloma tudi dobila mednarodni pomen. V zvezi s tem so buržoazni kriminalisti prišli do spoznanja, da učinkovit boj zoper kriminaliteto ni samo naloga posameznih držav, marveč vsega kulturnega sveta. Zaradi tega je bila po spodbudi idejnih voditeljev sociološke šole leta 1889 ustanovljena Mednarodna zveza kriminalistov; njen temeljni program je bil, da se mora kriminaliteta in boj zoper njo prvenstveno proučevati ne le s pravnega, marveč tudi z antropološkega in sociološkega gledišča.

Razvoj kriminološke znanosti ob koncu prejšnjega stoletja in zlasti dokaj različna mnenja, ki so se uveljavljala glede pomena in metode kriminologije, so dala neposreden povod za organiziranje mednarodnih kongresov, na katerih so se sestajali pomembni kriminalisti zaradi razčiščenja pomena in naloge, ki jo ima kriminološka znanost. V razdobju od leta 1885 do 1911 je bilo v raznih evropskih mestih organiziranih 7 mednarodnih kongresov, kriminalne antropologije. Prvi kongres je bil leta 1885 v Rimu, kjer je zlasti Ferri uveljavljal svoje stališče glede sintetične kriminalne vede pod imenom kriminalne sociologije in kjer so tudi obravnavali vprašanje, kako naj se imenuje veda o hudodelstvu in o hudodelcu. Sprejeto je bilo ime »kriminalna antropologija«; ta je vsebovala tudi sociologijo. Drugi kongres je bil leta 1889 v Parizu, kjer je prišlo do ostre ofenzive francoskih kriminologov zoper Lombrosovo doktrino o kriminalnem tipu. Zaradi pomiritve duhov so na kongresu sestavili posebno

komisijo, ki naj bi opravila serijo komparativnih pregledov najmanj 100 kriminalcev in 100 poštenih ljudi; pri tem naj bi spoznali njihovo poprejšnje življenje in hereditarnost; vendar se ta komisija ni nikoli sešla. Tretjega kongresa, ki je bil leta 1892 v Bruslju, se niso udeležili italijanski antropologi in sociologi. Na četrtem kongresu leta 1896 v Ženevi je posredoval Ferri in postavil tezo, da vpliva na vsak delikt kompleksni in odločilni determinizem antropološke konstitucije ter naravnega in socialnega okolja. Na petem kongresu leta 1902 v Amsterdamu so zopet obravnavali vprašanje »rojenega hudodelca« in je Ferri ponovno preciziral, da ta pojem označuje samo človeka, ki je nagnjen k hudodelstvu, hudodelstvo pa stori samo takrat, ko je njegova fizio-psihična nagnjenost determinirana po pogojih naravnega in socialnega okolja. Šesti kongres leta 1906 v Torinu je bil v znamenju počastitve Lombrosovega znanstvenega jubileja. Na tem kongresu so se pomirili duhovi in njegova zasluga je zlasti v tem, da so postavili program kriminalne politike glede mladoletnikov, ki naj bi ga pozneje uporabljali tudi za odrasle osebe. Končno je bil leta 1911 v Kölnu sedmi kongres; potekal je v konstruktivni atmosferi. Sklenjeno je bilo, da bo osmi kongres leta 1915 v Budimpešti, toda medtem je izbruhnila prva svetovna vojna in pretrgala to delo.

Po prvi svetovni vojni je bila leta 1934 organizirana nova mednarodna kriminološka zveza »Société internationale de Criminologie« (ki ni istovetna z »L'Académie internationale de Criminologie«; le-ta se je izključno ukvarjala z znanstveno policijo; delo te akademije je zlasti zato pomembno, ker je organizirala razne mednarodne tečaje iz kriminologije). Omenjena kriminološka zveza je tudi določila, da bo I. mednarodni kongres za kriminologijo leta 1938 v Rimu. Ta kongres je nadaljeval tradicijo prejšnjih kongresov kriminalne antropologije in je bil pomemben za nadaljnji razvoj kriminologije. Na njem so obravnavali te teme: 1. Etiologija in diagnostika kriminalitete mladoletnikov; vpliv raziskavanj na tem področju na kazensko pravo. 2. Proučevanje osebnosti hudodelca. 3. Vloga sodnika in njegove priprave v boju zoper kriminaliteto. 4. Organizacija kriminalne profilakse v različnih deželah. 5. Etnologija in kriminologija. 6. Izkustvo, pridobljeno glede varnostnih ukrepov v različnih deželah. Bistvo tega kongresa je prišlo do izraza v želji, da naj se proučevanje osebnosti hudodelca uvrsti v pravosodno funkcijo na podlagi kar največjega in najučinkovitejšega sodelovanja med sodnikom in eksperti v pripravljalnem postopku, pri sojenju in v fazi izvrševanja kazni. — Istega leta je bil v Buenos Airesu I. latinskoameriški kongres kriminologije.

Druga svetovna vojna je na evropskem kontinentu prekinila kriminološko gibanje. Pač pa je bil leta 1941 II. latinskoameriški kongres kriminologije v Santiagu. Leta 1947 je bil v Riu de Janeiru I. panameriški kongres, leta 1949 pa v Mehiki II. panameriški kongres kriminologije.

Po drugi svetovni vojni so se pričele priprave za II. mednarodni kongres kriminologije, ki je bil leta 1950 v Parizu. Na tem kongresu so zagovarjali različne koncepcije in definicije kriminologije, ki smo jih že spredaj omenili.⁴⁴ Zlasti je bilo pomembno delo sekcije za diagnostiko nevarnega stanja (diagnostic de l'état dangereux). Glede tega so poudarjali, da pomeni nevarno stanje posebno psihološko in moralno modaliteto, katere bistvo je antisocialnost in ki se lahko pokaže ali pa tudi ne v obliki kršitve pravne norme; zaradi tega je treba ločiti predeliktualno in postdeliktualno nevarnost. Kongres je sprejel konkretne predloge za depistažo ljudi, ki so označeni kot nevarni; v prepričanju, da je za depistažo nevarnosti potrebna tesna zveza med psihiatri in

organi za javni red, je izrekel željo, da bi proučili organizacijo službe za mentalno higieno, kjer bo tesno povezana akcija psihiatrov in organov pri depistaži nevarnosti, kakor tudi pri nadzorstvu in obravnavanju oseb, ki bi jih sprejeli v oskrbo, sicer pa pustili v njihovem socialnem okolju.⁴⁵

Leta 1955 je bil v Londonu III. mednarodni kongres kriminologije; obravnaval je eno samo temo, t. j. recidivizem. Kongres je razpravljal o tem problemu v petih sekcijah z različnih vidikov. V posameznih sekcijah so obravnavali ta-le vprašanja: 1. Definicija recidivizma in statistični aspekti. 2. Deskriptivni študij različnih pojavnih oblik in razvojnih tendenc recidivizma. 3. Celotni kompleks vzrokov recidivizma. 4. Kriminološka prognoza recidivizma. 5. Terapija recidivizma. Po izčrpnem razpravljanju v posameznih sekcijah so sprejeli več sklepov, od katerih omenjamo tu samo najpomembnejše, ki se tičejo vzrokov, prognoze in terapije recidivizma. Kot vzroke recidivizma je treba upoštevati zlasti socialni in kulturni nivo okolja, razen tega pa tudi psihološko in nevrotično konstelacijo posamezne osebe. V psihološki razlagi vzrokov recidivizma sekcija ni prišla do enotnih sklepov. Poudarjeno je bilo, da je treba proučevati tudi celotno konstelacijo določene družbe. Glede prognoze recidivizma je sekcija prišla do sklepa, da je prognoza recidivizma možno razen z drugimi metodami izboljšati tudi z izdelavo prognostičnih tablic, ki jih pa ni mogoče uporabljati avtomatično, marveč samo s pomočjo raznih strokovnjakov in z vso previdnostjo. Kolikor pa se tablice za prognozo uporabljajo, morajo biti posebej prirejene za razmere v posameznih državah. Kongres je dalje sklenil, da je treba tudi recidivistom posvetiti posebno nego s pomočjo različnih strokovnjakov. Zlasti je pomembna pravočasna nega v mladosti, ker je dognano, da izhaja največji del recidivistov že iz mladostnih delinkventov. Zato je treba k terapiji recidivistov pritegniti psihologe, psihiatre, zdravnike in pedagoge. — Ob koncu kongresa je predsednik, angleški psihiater dr. Denis Carroll, poudaril, da je težko spremljati življenjski razvoj recidivistov, in je predlagal ustanovitev posebne komisije, ki bi skrbela za mednarodno izmenjavo osebnostnih historiatov (case history).⁴⁶ — Delo in uspeh tega kongresa je prikazal švicarski kriminolog E. Frey; pri tem je zlasti poudaril, »da je bil to tipičen delovni kongres, katerega rezultati so daljnosežnega pomena za nadaljnji razvoj kriminologije, in da se bo po njegovem predvidevanju ta kongres nekoč imenoval preokretna točka v zgodovini kriminologije«.⁴⁷

Ob tej priložnosti so v Londonu dokončno ustanovili »Mednarodni inštitut za kriminologijo«, katerega naloga naj bo predvsem zagotoviti tehnično koordinacijo vseh opazovalnih centrov in vseh kriminalno-antropoloških laboratorijev po svetu. Razen tega pa naj ta inštitut tudi služi organizaciji pouka kriminologije v mednarodnem obsegu (mednarodni seminarji) in izdajanju mednarodne kriminološke revije.

2. Delavnost Organizacije združenih narodov na področju kriminologije

O aktivnosti OZN na kriminološkem področju je bilo že govora v zvezi z njenim delom pri proučevanju mladinske kriminalitete; to delo je prišlo do izraza v obširni ediciji pod naslovom: »Étude comparée sur la délinquance juvénile«.

OZN je dala tudi posebno spodbudo za mednarodno sodelovanje glede preventivnih ukrepov zoper kriminaliteto in glede postopka s storilci kaznivih

dejanj. Tako je Generalna skupščina OZN že 1. XII. 1950 sprejela resolucijo, s katero je potrdila načrt generalnega sekretarja, ki predvideva ukrepe za organizacijo in aktivnost Združenih narodov pri zatiranju hudodelstev in postopku s storilci kaznivih dejanj. S to resolucijo so bile prenešene funkcije »Mednarodne komisije za kazenske in penitenciarne vede« (Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire) na Gospodarsko-socialni svet OZN. Pri tem je bilo tudi sklenjeno, da bo OZN sklicevala vsakih pet let mednarodne kongrese; njihovo delovno področje naj bi bilo podobno tistemu, ki so ga imeli po omenjeni komisiji organizirani kongresi; zadnji izmed njih je bil leta 1950 v Haagu. Nadalje so sklenili, da bodo vsi člani OZN, vsi člani navedene komisije in tudi vsaka druga država, ki jo določi Gospodarsko-socialni svet OZN, poklicani, da določijo svoje zastopnike, ki razpolagajo z zadostnim znanjem in izkustvom na področju zatiranja hudodelstev in postopka s storilci kaznivih dejanj in ki bi proučili ukrepe, ki bi jih bilo treba glede tega izdati. Ti strokovnjaki so se sestajali v letih 1952 do 1954 in so v regionalnih komisijah (v evropski komisiji, v komisiji za Srednji vzhod, v komisiji za Azijo in Daljni vzhod ter v komisiji za Latinsko Ameriko) izdelali predloge za uspešno zatiranje kriminalitete. Generalni sekretariat je nato prevzel nalogo, da vskladi različna mnenja, ki so se pojavila v regionalnih komisijah in da pripravi gradivo za kongres Združenih narodov. Med razpravljanjem v zvezi s pripravo za I. kongres so se izkristalizirala štiri temeljna vprašanja, in sicer: 1. vprašanje minimalnih pravic tistih, ki jim je odvzeta prostost; 2. vprašanje osebja v kazenskih zavodih; 3. problematika dela obsojencev in 4. vprašanje t. i. odprtih zavodov. Na podlagi zbranega gradiva so sklicali I. kongres Združenih narodov o zatiranju kriminalitete in o postopku s storilci kaznivih dejanj; bil je leta 1955 v Ženevi. Razen naštetih štirih vprašanj so v zadnjem momentu dali na dnevni red kongresa še peto vprašanje, ki se je nanašalo na kriminaliteto mladoletnikov. Delo kongresa se je razvijalo v treh sekcijah, in sicer je prva sekcija razpravljala o minimalnih pravicah zaprtih oseb in o osebju v kazenskih zavodih, druga sekcija je razpravljala o delu obsojencev in o odprtih zavodih, tretja sekcija pa se je ukvarjala s kriminaliteto mladoletnikov.

Podlaga za razpravljanje o prvem vprašanju je bil osnutek zbirke minimalnih pravic o postopku z zaporniki (Ensemble de règles minima pour le traitement des détenus), ki naj bi postavila splošna načela kazenske administracije in prakse v postopku z zaporniki. Ta pravila so izhajala iz temeljne koncepcije, da kaznovalna politika posamezne države ne more temeljiti in se zadržati samo na izrekanju kazni, marveč da mora tudi gledati na to, kako ravna z zaporniki in kaj storijo za njihovo prevzgojo in resocializacijo. Zaprte osebe je treba klasificirati po najrazličnejših vidikih, vendar je treba z vsemi ravnati humano in ne da bi žalili njihovo osebno dostojanstvo. Pri prevzgoji zapornikov je treba uporabljati vsa moderna sredstva; za pravilno prevzgojo zapornikov morajo biti podani predvsem minimalni materialni pogoji (oprema, prehrana, sanitarne naprave) in razen tega mora biti nadzorstveno osebje v kazenskih zavodih posebej tako izobraženo, da lahko vzgojno vpliva na zapornike. Ena izmed najpomembnejših metod za prevzgojo zapornikov je njihovo obvezno delo, ki pa ne sme imeti pomena kaznovanja. Po obširni razpravi, pri kateri je naša delegacija zlasti ugovarjala, da ni v skladu z načelom ločitve cerkve od države določba glede opravljanja verskih obredov v kazenskih zavodih, so izglasovali resolucijo, s katero se priporoča Generalnemu

sekretarju, naj ta minimalna pravila predloži pristojnim forumom OZN, zato da bi jih sprejele članice ZN.

Kar se tiče t. i. odprtih zavodov, poudarjajo na kongresu sprejeta priporočila v glavnem potrebo, da bi zapornike ob določenih pogojih lahko postavili v boljši položaj brez straže in brez tistega režima, ki je značilen za kazenski zavod. Tu so torej v bistvu predlagali uvedbo posebne faze v izvrševanju kazni na prostosti, ki jo poznajo že nekatere zakonodaje in ki je v tem, da premestijo obsojenca v oddelek za na pol proste ali svobodnjake.

V tretji sekciji, v kateri so obravnavali kriminaliteto mladoletnikov, so razpravljali samo o temeljnih vprašanjih, ki se nanašajo na prevencijo in v zvezi s tem na vlogo družine, šole, družbenih organizacij, verskih organizacij, sodišča, socialnih delavcev in dr. Delo v tej sekciji po splošnem mnenju ni bilo zadostno pripravljeno in kot rezultat razprave v tej sekciji je bil predložen osnutek priporočil, ki v bistvu vsebuje samo nekatere splošne sklepe; v njih poudarjajo, da mora družba po svojih državnih in družbenih organih vplivati na zatiranje mladinske kriminalitete. Tudi v tej sekciji je jugoslovanska delegacija ugovarjala in glasovala proti formulaciji, po kateri naj verske organizacije še nadaljujejo svoje delo, da »se nevtralizira škodljivi vpliv, ki prihaja zaradi hitrih socialnih (t. j. revolucionarnih) sprememb in zaradi materialističnega pojmovanja«. Plenarna seja je priporočila, ki jih je pripravila ta sekcija, sprejela z resolucijo, v kateri je samo na kratko rečeno, da se mora še nadalje proučevati to vprašanje in da mora OZN organizirati skupino strokovnjakov, ki naj pripravijo gradivo za ta vprašanja. Lahko rečemo, da kongres v tem vprašanju, ki ga v sodobni kriminologiji obravnavajo kot eno najbolj perečih vprašanj, ni imel nobenega vidnejšega uspeha.⁴⁸

3. Mednarodno društvo za kazensko pravo

Mednarodno društvo za kazensko pravo (Association Internationale de Droit Pénal) je do sedaj organiziralo številne mednarodne kongrese za kazensko pravo, ki so se pečali tudi z aktualnimi kriminološkimi vprašanji. Leta 1953 je bil v Rimu VI. mednarodni kongres za kazensko pravo; v posebni sekciji so obravnavali aktualni kriminalnopolitični problem »unifikacije kazni in varnostnih ukrepov«. Kot glavni referent je nastopil italijanski profesor Grispi. Kot odločen zastopnik pozitivistične šole je zagovarjal v svojem referatu jasno in brezkompromisno stališče svoje znanstvene smeri, da je namreč naloga kazni edinole zatiranje hudodelstva kot socialnega pojava, da je povračilna kazen nédružljiva z obstojem varnostnih ukrepov in da je potrebna unifikacija kazenskih sankcij, ker ni bistvenih razlik med kaznimi in varnostnimi ukrepi. Vendar naj se ohranita obe vrsti sankcij s tem, da se takoj spočetka uporabi samo ena ali samo druga glede na to, s kakšno vrsto (tipom) delinkventa imamo opravka. To stališče so nekateri udeleženci kongresa živahno pobijali in so zlasti uveljavljali, da socialno-etična narava kazni ne bi smela zvođeneti s pomešanjem kazni in varnostnih ukrepov. Več italijanskih udeležencev kongresa je vložilo nasprotno resolucijo; podpisali so jo tudi nekateri nemški udeleženci. V njej so med drugim poudarjali, da je v človeški zavesti in v življenju potrebna moralna in socialna reakcija zoper kaznivo dejanje in da se zaradi tega kazen, četudi ima za cilj boljše in koristnejše obravnavanje krivca, vendarle ne bi smela preko tega cilja odtujiti višjim etičnim in socialnim potrebam. Na kongresu so tudi postavili zahtevo, da je treba starostno

dobo za kazensko odgovornost mladoletnikov zvišati na 16 let in da bi naj zoper zmanjšano prištevne storilce ne izrekli kazni, ampak bi smeli zoper take osebe uporabiti samo varnostne ukrepe. Tej zahtevi pa so ugovarjali zlasti nemški udeleženci. Sicer pa so v zvezi z monizmom oziroma dualizmom kazenskih sankcij (kazni in varnostnih ukrepov) zagovarjali različna stališča, ki so bila pač odsev ideoloških koncepcij posameznih udeležencev. Francoski, belgijski, švicarski in norveški kriminologi so v pretežni meri soglašali s stališčem Grispignija. Francoski kriminolog Jean Pinatel je med drugim zlasti uveljavljal, da se mora sploh spremeniti pomen kazni in varnostnih ukrepov, ker jih pojmujejo še vedno v klasično-historičnem pomenu.

Kongres je sprejel precej brezbarvno kompromisno resolucijo. V njej je prišlo do izraza samo to, da naj se zoper storilce, za katerih resocializacijo kazni ni primerno sredstvo, ne uporabi poleg kazni še varnostni ukrep, marveč da naj se uporabi po možnosti enoten, različnim kategorijam storilcev ustrezajoč postopek (*traitement*); pač pa naj se zoper mladoletnike pod 16 let starosti ne uporabijo kazni in za t. i. na pol duševno bolne osebe (*semi-malades mentaux*) naj ne veljajo nobena posebna pravila, marveč naj se v vsakem primeru uporabijo samo njihovemu stanju primerne sankcije.⁴⁹

4. Mednarodno društvo za družbeno varstvo (*défense sociale*)

Po drugi svetovni vojni (leta 1945) so na spodbudo italijanskega kriminologa Gramatica ustanovili v Genovi nacionalni center za družbeno varstvo, ki se je pozneje razvil v »Mednarodni center za družbeno varstvo« (*Centre international de défense sociale*). V okrilju tega centra se je razvilo gibanje za družbeno varstvo (*le mouvement de défense sociale*), v katerem se po mnenju nekaterih avtorjev vidno izraža ideološka povezanost s Ferrijevimi naukom o t. i. legalni odgovornosti (*la responsabilité legale*). Na iniciativo tega centra sta bila organizirana dva mednarodna kongresa, in sicer prvi leta 1947 v San Remu in drugi leta 1949 v Liègeu. Na tem kongresu so ustanovili »Mednarodno društvo za družbeno varstvo« (*Société Internationale de défense sociale*), ki je organizirala leta 1954 v Antwerpnu III. mednarodni kongres. Na vseh teh kongresih so obravnavali temeljna načela tega gibanja, po katerih naj posamezne države začnejo reformo kazenske zakonodaje in penitenciarne sistema. Leta 1956 je bil od 2. do 5. aprila IV. kongres v Milanu, na katerem so obravnavali samo eno temo, in sicer »Prevenција napadov (*infractions*) zoper življenje in integriteto človekove osebe«. Organizacijo tega kongresa je prevzel »Nacionalni center za preventivo in družbeno obrambo« (*Centro nazionale di prevenzione e difesa sociale*) v Milanu. Medtem ko so na prvih treh kongresih »družbenega varstva« razpravljali o splošnih in načelnih vprašanjih boja zoper kriminaliteto, so organizatorji kongresa v Milanu hoteli omejiti delo kongresa na proučevanje preventive deliktov zoper življenje in telo. V resnici pa se je na tem kongresu razvila obširna razprava ne samo o prevenciji zoper te delikte, marveč o prevenciji na splošno.

Društvo izdaja svoje glasilo »Bulletin de la Société internationale de défense sociale«; prva številka je izšla l. 1955 v Parizu.

Temeljna načela tega gibanja so v smislu minimalnega programa, ki ga je postavilo Mednarodno društvo za družbeno varstvo, v glavnem ta-le:

Boj zoper kriminaliteto mora biti priznan kot ena izmed najpomembnejših nalog družbe. V tem boju mora družba uporabljati različna sredstva, tako pre-

deliktualna kakor tudi postdeliktualna. Kazensko pravo je treba šteti za eno izmed sredstev, ki jih lahko družba uporablja za zmanjšanje kriminalitete. Sredstva, uporabljena v ta namen, se morajo obravnavati tako, da njihov namen ni samo varovati družbo zoper hudodelce, marveč tudi varovati člane družbe zoper nevarnost, da zaidejo v kriminal. S svojo delavnostjo v teh dveh smereh mora torej družba uveljaviti to, kar se po pravici lahko imenuje družbeno varstvo (*défense sociale*). Resnični namen kazenskega prava torej ni nič drugega kot varstvo družbe in njenih članov zoper kriminaliteto. Kazensko pravo oziroma njegova uporaba ne sme biti pod vplivom pojmov, kot so prosta volja, krivda in odgovornost, ker so to metafizični pojmi. Vendar pa se tudi ne sme sprejeti doktrina, ki bi zanikala moralne vrednote. Bistveno je, da je kazensko sodstvo v skladu s socialno zavestjo in z občutkom, ki ga ima vsako človeško bitje glede moralne odgovornosti.

Kar se tiče razvoja kazenskega prava, je v tem programu predvsem rečeno, da je treba koordinirati različne ukrepe kazenskega prava, da bi tako prišli po možnosti do enotnega sistema socialne reakcije zoper kaznivo dejanje. Ta sistem mora biti zadostno diferenciran, tako da dopušča sodišču v vsakem posameznem primeru možnost, izbrati primeren ukrep. Treba je šteti sodni postopek in penitenciarni postopek za nepretrgano proceduro, v kateri se morajo vse sukcesivne faze obravnavati po podatkih in v duhu družbenega varstva.

Temeljna doktrina tega gibanja je, da je treba v boju zoper kriminaliteto predvsem preiskati in spoznati osebnost storilca in njegovo okolico in na podlagi izkustev sodobne psihologije, psihiatrije in pedagogike uporabiti zoper slehernega storilca kaznivega dejanja tak specializiran in individualiziran postopek (*traitement*), ki naj služi čimprejšnji resocializaciji storilca. V skladu s tem so privrženci tega gibanja odločno proti dualizmu kazenskih sankcij ter zagovarjajo uporabo ene same sankcije, ki pa nima pomena retribucije, temveč ima samo specialnopreventivni namen. Uporaba te sankcije, ki naj se glede na različne biopsihične konstitucije storilcev kaznivih dejanj deli na več različnih postopkov, pa je v bistvu samo neka socialna terapija, ki ne gre za tem, da bi storilca kaznovali za storjeno dejanje, marveč gre uporaba teh postopkov zgolj za tem, da bi storilca kaznivega dejanja moralno povzdignili in da bi mu družba vsestransko pomagala, da lahko spet čimprej postane koristen član družbene skupnosti. Za uspešno resocializacijo storilcev naj bi v kar največji meri uporabljali odpust na preizkušnjo pod varstvenim nadzorstvom, pri čemer naj bi storilcu pomagali do moralne povzdige (po vzgledu instituta »*probation*«). Razen tega naj bi v širokem obsegu uporabljali pogojni odpust, ki mora ravno tako biti združen z varstvenim nadzorstvom; tudi nad obsojencem, ki je bil definitivno odpuščen iz zavodskega *traitementa*, naj bi še nadalje izvajali primerno nadzorstvo. Glede tega so že v resolucijah prvega kongresa iz leta 1949 med drugim predlagali, da se morajo psihološko-psihiatrične, medicinske in sociološke ankete ter preizkušnje, ki so potrebne za informacijo sodnika, opraviti sistematično in da morajo biti zakonito sankcionirane. Treba je sistematizirati in generalizirati profilaktične ukrepe in preventivne ukrepe zoper kršitve. Končno v teh resolucijah tudi predlagajo, da bi organizirali in okrepili študij in proučevanje kriminologije in sorodnih ved.

Zlasti so pomembne resolucije, ki jih je sprejel III. kongres leta 1954. V teh resolucijah poudarjajo nujnost opazovanja delinkventov, ki je različno od psihiatričnih ekspertiz. Opazovanje osebe, ki bi ga morali opravljati pred

obsodbo in nadaljevati po obsodbi, mora obstajati v bio-psihološki in socialni eksploraciji osebnosti. Da bi zagotovili sodniku možnost, izbrati ukrepe in tudi odpraviti izrečen ukrep, če so izsledki opazovanja ugodni, so predlagali, naj bi se proces delil v dva dela; v prvem delu bi obravnavali dejanje, v drugem delu pa naj bi obravnavali storilca v zvezi z uporabo individualnih ukrepov. Vsaka od zakonodaj naj bi odločila, v katerih primerih naj bi bila ta cezura procesa obvezna. Po sklepih tega kongresa je najpomembnejša faza izvrševanja izrečenih ukrepov. V tej fazi se je treba zlasti posvetiti individualizaciji izrečenih ukrepov, ki se lahko podaljšajo ali skrajšajo ali spremenijo, seveda pa vedno le na podlagi sodnikovega izreka z vsemi poroštvi za nepristranost. O vsakem storilcu bi morali zato voditi poseben dossier, ki bi služil za dopolnilna obvestila v primeru povratka.

Zoper to gibanje so se pojavili v literaturi številni ugovori. Privrženci neoklasične šole, ki skušajo obdržati načela moralne odgovornosti in kazni kot reakcije družbe na hudodelstvo, zlasti uveljavljajo, da negiranje prištevnosti in krivde v kazenskem pravu pomeni zagovarjati načelo objektivne odgovornosti za storjeno zlo. Nasprotniki tega gibanja so tudi pozitivisti, ki so zaskrbljeni zaradi navidezne konkurence in ki so dezorientirani, ko vidijo rasti novo vedo na postavkah doktrin Lombrosa, Ferrija in Garofala. Končno se s tem gibanjem tudi ne strinjajo nekateri kriminologi in kriminalisti; ideje tega novega gibanja se jim zdijo sicer sprejemljive, ne morejo pa se odločiti za to, da bi zamenjali tehnično-juridične postavke z biološkimi, medicinskimi in socialnimi vedami.⁵¹

Če si po teh izvajanjih zastavimo vprašanje, ali in v kakšnem obsegu bi bile sprejemljive ideje o »défense sociale« v naši družbeni ureditvi, mislimo, da predvsem ni pritrditi nekaterim ekstremnim zagovornikom te smeri, ki trdijo, da je vse sodobno kazensko pravo atavizem in preostanek starih barbar-skih šeg in da leži bližnja prihodnost kazenskega prava v njegovi odpravi t. j. v odstranitvi vsake pravice do kaznovanja. Vendar pa obenem ni mogoče trditi, da ideje tega modernizma ne bi mogle imeti nobenega vpliva na naše kazensko pravo. Tudi v našem kazenskem pravu velja kot temeljno načelo načelo individualizacije kazenskih sankcij in ravno tako mora tudi v našem kazenskem pravu priti do popolne veljave načelo, da je treba za pravilno ugotovitev kazenske odgovornosti storilca kaznivega dejanja in za uporabo ustreznih ukrepov spoznati osebnost storilca kaznivega dejanja. V postopku zoper mladoletnike je to načelo že prišlo do izraza, in sicer v členu 420/1 zakonika o kazenskem postopku, ki določa, da se v postopku zoper mladoletnika ugotovijo zlasti njegova starost, okoliščine, ki so potrebne za presojo njegove duševne razvosti, razmere, v katerih živi, in okoliščine, ki so potrebne, da se spozna njegova osebnost. To določbo bi bilo treba de lege ferenda smiselno razširiti tudi na postopek zoper odrasle storilce. Za vsestransko pravilno spoznanje storilčeve osebnosti bo treba za določene, zlasti hujše primere predvideti že v pripravljalnem postopku opazovanje storilca s pritegnitvijo ekipe strokovnjakov, psihologov, psihiatrov, pedagogov in socialnih delavcev. To delo bi morali sistematično nadaljevati tudi v fazi izvrševanja kazenskih sankcij zaradi rešitve vprašanja, ali in koliko je bil izrečen ukrep primeren in ustrezen za resocializacijo obsojenca, ali so podani razlogi za pogojni odpust itd.

Nove tendence, ki nastajajo v sodobni kazenskopравни znanosti pod vplivom idej gibanja »défense sociale«, je v naši literaturi ocenil Zlatarič; med drugim je zlasti poudaril tole: »Ne moremo zanikati, da so te nove tendence

kar precej mikavne. Tendencia, da se čimbolj spozna osebnost storilca kaznivega dejanja in da se storilec čimprej reklasira v krog poštenih državljanov, je vsekakor pozitivna. S spoznavanjem osebnosti storilca bomo vsekakor dobili globlji vpogled v vzroke kriminalitete in se bo v tej smeri lahko razvilo bolj organizirano in uspešnejše delovanje kriminalne profilakse, kot se to danes dela. Toda od te nove orientacije zopet ni treba preveč pričakovati... Ta nova orientacija lahko morda nekoliko zmanjša pojav recidivizma... Toda kriminalni družbeni pojav, ki je omejen na isti krog ljudi, z reformami kazenskega prava se da tu malo doseči, ker kazensko pravo nastopa post delictum, tu pa je treba delovati ante delictum. To je še odprto delovno področje, katerega obdelava čaka ne toliko pravnike kakor sociologe in psihologe... Vsekakor spodbujajo nove tendence v sodobni kazenskopravni znanosti k resnemu razmišljanju in nadaljnjemu znanstvenemu delu.⁵² — Mislimo, da je treba nadeloma pritrditi tem kritičnim izvajanjem glede pomena teh novih tendenc, ki se uveljavljajo v okrilju gibanja »défense sociale«. Tudi v našem Inštitutu za kriminologijo bo treba vprašanje reforme kazenskega prava temeljito znanstveno proučiti in analizirati in pri tem zlasti izhajati iz potreb, ki jih narekujejo naše ekonomske in družbeno-politične razmere; obenem bo treba oceniti in upoštevati tudi vsa napredna znanstvena dognanja, ki se uveljavljajo v svetu.

UPORABLJENA LITERATURA

- ¹ Lenin, Država in revolucija, Beograd 1947, str. 12.
- ² Laignel - Lavastine, Stanciu, Précis de Criminologie, Paris 1950, str. 13, 14.
- ³ Exner, Kriminologie, Berlin — Göttingen — Heidelberg 1949, str. 1.
- ⁴ Seelig, Lehrbuch der Kriminologie, Graz 1951, str. 11.
- ⁵ Rimet Michel, »Les sciences criminologiques et l'état dangereux« v »Revue internationale de Criminologie et de Police technique«, 1954/3, str. 172.
- ⁶ Elliot Mabel, Crime in Modern Society, str. 11 in nasl.
- ⁷ Mezger, Kriminologie, München - Berlin 1951, str. 3.
- ^{7a} Jean Pinatel, »Le IIIe Congrès international de Criminologie, sa place dans l'histoire de la Criminologie« v »Revue internationale de Criminologie et de Police technique«, 1955/2, str. 87 in 88.
- ⁸ Maklecov, Uvod v kriminologijo s posebnim ozirom na kriminalno politiko, I. del, Ljubljana 1947, str. 9.
- ⁹ Tahović, Kriminologija (beleške po predavanjima), Beograd 1946, str. 1, 9 in nasl.
- ¹⁰ Srzentić - Stajić, Krivično pravo FNRJ, Opšti deo, Beograd 1954, str. 82.
- ¹¹ Dimitrijević, Osnovi krivičnog prava FNRJ, Opšti deo, Uvod, Sarajevo 1953, str. 54.
- ¹² Mezger, op. cit. str. 4.
- ¹³ Exner, op. cit. str. 4.
- ¹⁴ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 8.
- ¹⁵ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 18.
- ¹⁶ Dimitrijević, op. cit. str. 66.
- ¹⁷ Cit. po Maklecovu, op. cit. str. 74. Isti avtor prihaja tu tudi do sklepa, da »vpliva naravno okolje kot vitalni, izvenpsihični faktor praviloma le posredno, ker je tesno povezano z neštevilnimi biološkimi in socialnimi činitelji, katerih vpliv je vsekakor bolj direkten in neposreden«.
- ¹⁸ Maklecov, op. cit. str. 74.
- ¹⁹ Ferri, Sociologia criminale II, str. 548.
- ²⁰ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 12, 13.
- ²¹ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 21, 23.

- ^{21a} Maklecov, Kazenskopravna veda in kriminologija (k vprašanju klasifikacije kriminalnih ved), ZZR XIII, 1936/37, str. 128 in 129.
- ²² Jean Pinatel, »Criminologie et droit pénal« v »Revue de science criminelle et de droit pénal comparé«, 1953/4, str. 595.
- ²³ Jean Pinatel, op. cit. pod tč 7/a, str. 91.
- ^{23a} Srzentić - Stajić, op. cit. str. 79.
- ²⁴ Dimitrijević, op. cit. str. 54 in 55.
- ²⁵ Frank, Teorija kaznenog prava po krivičnom zakoniku od god. 1951, Opći deo, Zagreb 1955, str. 17.
- ²⁶ Frank, op. cit. str. 25.
- ²⁷ Dimitrijević, op. cit. str. 12.
- ²⁸ Maklecov, op. cit. pod tč. 8, str. 18.
- ²⁹ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 172.
- ³⁰ Po podatkih iz knjige Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 178—181.
- ³¹ Maklecov, op. cit. pod tč. 8, str. 58.
- ³² To delo je bilo objavljeno v posebni ediciji OZN (v petih zvezkih) pod naslovom: »Étude comparée sur la délinquance juvénile«, New York 1952/53.
- ³³ Materijal Saveznog seminara za vaspitno zapuštenu decu i maloletne prestupnike, održanog u Beogradu od 21. do 30. maja 1955, Zaključci, cit. po članku Tahovića »Problem maloletnika u krivičnom pravu«, Anali I. 1955, str. 281.
- ³⁴ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 226.
- ³⁵ Vodopivec, Naše mladinsko sodstvo, Pravnik 1955, str. 201.
- ³⁶ Vodopivec, op. cit. str. 200.
- ³⁷ Tahović, op. cit. pod tč. 33, str. 287.
- ³⁸ Laignel - Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 234.
- ³⁹ Andenaes Iohs, Recent trends in the criminal law and penal system in Norway v »The British Journal of delinquency«, 1954/V/1, str. 21.
- ⁴⁰ Tahović, op. cit. pod tč. 33, str. 291.
- ⁴¹ Srzentić - Stajić, op. cit. str. 452.
- ⁴² Charles Germain, »La réforme des Institutions pénitenciaires en France« v »Revue pénale Suisse« 1953, str. 277.
- ⁴³ Simson Gerhard, »Aperçu législatif de la législation sur la libération conditionnelle« v »Revue de science criminelle et de droit pénal comparé«, 1955/2.
- ⁴⁴ Cit. po čl. J. Pinatela, op. cit. pod tč. 23.
- ⁴⁵ I. B. Herzog, »Le IIe Congrès International de Criminologie« v »Revue Internationale de droit pénal« 1950, str. 603.
- ⁴⁶ Po podatkih iz poročila dr. Vodopivec Katje o udeležbi na III. kongresu za kriminologijo v Londonu.
- ⁴⁷ E. Frey, »Zusammenfassender Bericht über den III. internationalen kriminologischen Kongress« v »Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht« 1955, stran 451.
- ⁴⁸ Srzentić, »Prvi kongres Ujedinjenih nacija o pitanjima suzbijanja kriminaliteta i postupanja sa učiniocima krivičnih dela«, »Arhiv za pravne i društvene nauke« 1955, str. 304. — Gl. tudi: Clerc, »Le Ier Congrès des Nations Unies en matière de prévention de crime et de traitement des délinquants«, »Revue Pénale Suisse« 1955, str. 412.
- ⁴⁹ Heinitz, »Bericht über den 6. Internationalen Strafrechtskongress Rom 1953«, »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft« 1954, str. 22. — Gl. tudi: »VIe Congrès de l'Association internationale de droit pénal. Rome 1953«, »Revue internationale de droit pénal« 1953.
- ⁵⁰ Bulletin de la Société internationale de défense sociale, No 1, Paris, str. 5 do 7.
- ⁵¹ Gillieron, »Le IIIe Congrès international de Défense Sociale« v »Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht« 1954/3, str. 399.
- ⁵² Zlatarić, »Nove tendence u savremenoj nauci krivičnog prava«, »Naša zakonitost« 1954, str. 206, 207.

IDEA AND PURPOSE OF CRIMINOLOGY

by dr. Hinko Lučovnik

Associate Professor of Criminal Law at the Faculty of Law and Economics at the University of Ljubljana

This treatise is to serve as introduction to the following series of papers, which deal with some basic problems of modern criminological science.

Introducing his subject the author stresses the importance of studying and understanding modern criminology both in theory and practice.

In the 1st Chapter the writer deals with several basic questions of criminology, touching first of all upon the problem of definition and object of criminology, and presenting the various opinions expressed on this matter in modern Yugoslav and foreign criminological literature. — He also deals with the relations between criminology and normative criminal law; there he arrives at the conclusion that in the system of socialist criminal law, criminology cannot possibly represent a totally independent branch of science in relation to criminal law; yet he underlines the more or less conclusive function which modern criminology already performs, and which must be recognized also in the domain of normative criminal law. — As to the methods of criminological research, the writer states that for the study of criminality as a social phenomenon generally the same methods are used as for the study of the other social phenomena.

Finally, in this Chapter, the writer discusses criminology as an applied science. He stresses the fact that criminology is not only a theoretical science but above all of practical importance; moreover, the results of criminological research must directly influence positive criminal legislation; and criminology must practically aim at giving general instructions for repressive and reeducational work with delinquents. The results of criminological research, moreover, are of fundamental importance for a sound preventive criminal policy.

In the 2nd Chapter the author demonstrates the influence of the results of criminological research upon the latest penal legislation and penitentiary practice.

In modern criminology recidivism represents a specially urgent problem and demands particular study and analysis. In connection with this the writer describes how recidivists are dealt with in some foreign legislations, and suggests *de lege ferenda* to introduce into Yugoslav legislation some provisions against recidivism. But he opposes the introduction of further detention of a convicted recidivist after he has served his term of imprisonment.

Subsequently, the author discusses the question of precautionary measures in dealing with offenders not accountable for their actions or only partially so. In connexion with the repression of what is called pathological criminality, modern criminologists emphasize that delinquents not accountable for their acts or only partially so are dangerous to those about them, and should (by decision of a criminal court) be committed to an institution for custody and treatment. This view is reflected in most contemporary penal legislations.

In modern criminology, juvenile criminality with its causes is a specially urgent problem, and so is the question as to what preventive and repressive measures should be taken in dealing with juvenile offenders, with a view to their re-education and resocialization. Herewith the writer stresses that under the influence of recent tendencies in modern psychology, new principles are asserting themselves in regard to the treatment of juvenile delinquents. One opinion, above all, is now generally accepted, viz., that mental development tests of minors should be wholly abolished; and that, when passing sentence and carrying out penal sanction, that special stage in the development of human personality which occurs between formal majority (as required by criminal law) and completed mental maturity should also be taken into consideration. In modern criminological science there is an increasingly insistent demand for the complete exclusion of minors from the traditional system of criminal law. To this end certain projects for a reform of juvenile criminal legislation are being entertained also in Yugoslavia.

Then the author discusses the institutions of conditional sentence and probation; he shows their development, their essence, and the reasons in criminal policy for their introduction in penal legislation. He advocates a mixed system of conditional sentence with some elements of the continental (*sursis* = suspension) and the Anglosaxon (probation) systems.

As regards the infliction of imprisonment the writer touches upon the progressive system of carrying it out, and the institution of conditional discharge. Contemporary criminology has produced a demand for special expert teams for the observation of sentenced offenders. It is even suggested that during the period of imprisonment a possibility be provided to alter or modify the sentence pronounced. Concerning conditional discharge the writer points out that the practical application of this institution varies widely from country to country, and that in most legislations too little attention is paid to the need for individual discrimination in cases of conditional discharge.

Finally, in this chapter the writer discusses the individualization of repressive and educational measures, and mentions observation centres. In contemporary criminology there is a consistent demand that such repressive measures should be taken against offenders as can achieve — with due regard to his personality and the motives of his delinquency — his resocialization. Hence modern concepts aim at introducing into penal procedure the systematic observation of the offender by a team of psychologists, psychiatrists, pedagogues, social workers etc. In modern criminological literature special attention is devoted to the individualization of educational-corrective measures employed in dealing with minors. With that view, special observation centres have been established in some countries for delinquent youth. Criminal and social conditions render the establishment of such observation centres desirable also in Yugoslavia.

In the 3rd Chapter the writer deals with the international organizations in the sphere of criminology.

First he speaks of the international congresses for criminal anthropology and congresses for criminology; then he examines the activity of the United Nations, the Association for Criminology, and the International Association for Penal Law (*Association Internationale de Droit Pénal*).

Finally the author discusses the Movement for Social Defence (*Mouvement de Défense Sociale*) and in particular the activity of International Association for Social Defence (*Société Internationale de Défense Sociale*), demonstrating the basic principles and the main doctrine of that movement. He draws special attention to the

resolutions adopted by the IIIrd International Congress for Social Defence at Antwerp in the year 1954.

Having briefly referred to the objections raised in criminological literature against this movement, the author asks whether, and to what extent, the new trends and views of »Social Defence« would prove acceptable to the Yugoslav social order. Above all, in the author's opinion, we should not agree with some extremist supporters of this movement, who claim that all contemporary criminal law is an atavistic relic of barbarous old customs; yet it cannot be maintained that the ideas of this modernism could remain without influence upon our Criminal Law. Two principles must be fully recognized in the Yugoslav Criminal Law, viz., the principle of individualization, and the principle that in penal procedure the offender's personality must be thoroughly and fairly investigated. To this end it is necessary to provide observation of the delinquent already during the preparatory procedure and with the co-operation of a team of experts (psychologists, psychiatrists, pedagogues, and social workers); and this observation work has to be systematically continued during the application of the penal sanctions. The Institute for Criminology at the University of Ljubljana will have to study and analyse, scientifically and thoroughly, the question of Criminal Law reform, proceeding from the requirements of Yugoslav economic and social-political conditions; and besides, all progressive new achievements of science gained throughout the world will have to be assessed and duly considered.

NOVEJŠI KRIMINALNOPOLITIČNI POGLEDI NA INDIVIDUALIZACIJO UKREPOV ZOPER DELINKVENTE

dr. LJUBO BAVCON,

*strokovni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani*

VSEBINA

Uvod

- I. Kratek zgodovinski pregled
- II. Novejši koncepti individualizacije na temelju znastvenega proučevanja storilčeve osebnosti
- III. Individualizacija kazenskih sankcij po našem pozitivnem pravu
- IV. Sklep

UVOD

Že nekaj desetletij ugotavljajo vse znanosti, ki se mimo kazenskega prava ukvarjajo s kriminaliteto, da sredstva, ki jih uporabljamo za zatiranje kriminalitete, ne zadostujejo in niso uspešna. Kriminaliteta v vseh državah na svetu bolj ali manj narašča že od srede preteklega stoletja (od takrat šele imamo prve statistične podatke — Quetelet).¹ Deloma je vplivala tudi ta okoliščina, da je kazensko pravo kot glavni pripomoček, ki ga država uporablja v boju zoper kriminaliteto, doživelo celo vrsto modifikacij, zato da bi postalo bolj gibčno in primerno za ta boj. Vendar pa prav do danes problem ni nič manjši in še danes traja kriza kazenskega prava, ki se je kot zavestno spoznanje rodila v zadnjih desetletjih preteklega stoletja.

V resnici je ta kriza, vsaj kar zadeva največji del kriminalitete, odsev družbene krize, ki spremlja prehod v novi družbeno-ekonomski sistem. Teoretična ugotovitev socializma, da ima velik del kriminalitete svoj vzrok v bednih in kvarno vplivajočih socialno-ekonomskih razmerah večine ljudi, je seveda pravilna. Toda izboljšanje življenjskih razmer do take mere, da ne bi

¹ Rojstno leto kriminalne statistike je 1835, ko je njen utemeljitelj, belgijski astronom, matematik in statistik Adolf Quetelet, izdal svoj »Essai de physique sociale«. V tem delu je na podlagi statističnih podatkov iz let 1826 do 1831 raziskoval, ali so človeška dejanja podvržena nekim zakonitostim ali pa so proizvod naključja. Pri tem je odkril, da se približno isto število določenih kaznivih dejanj ponavlja iz leta v leto, in v tej zvezi je pokazal na kriminaliteto kot na socialnopatološki pojav. V drugem delu knjige pa je obravnaval razne vplive na kriminaliteto, kot n. pr. starost, spol, letni čas, izobrazbo, poklic, raso, alkoholizem, revščino itd.

več same po sebi poniževale in moralno kvarile ljudi, ni odvisno samo od družbeno-politične ureditve, ampak tudi od primerno visokega razvoja proizvodnih sil.² Gotovo je, da si takega razvoja ne moremo obetati v bližnji bodočnosti in zato tudi ne moremo prepustiti boja zoper kriminaliteto le izboljšanju socialno-ekonomskih razmer. Kolikor bo izboljšanje socialno-ekonomskih razmer postopoma vplivalo na zmanjšanje kriminalitete, bo to seveda le dobrodošlo. V razmerah, kakršne so danes, bi bilo napačno, če bi se zanašali na to, kar naj bi prinesel razvoj sam. Družba se danes mora braniti zoper kriminal s takšno ali drugačno kriminalno politiko, ki je pogojena s takšno ali drugačno družbeno-ekonomsko ureditvijo.³

Če je torej res, da kazensko pravo ni dovolj uspešno sredstvo za ta boj in za obrambo družbe (in statistika nam to zelo zgovorno dokazuje),⁴ potem bomo morali razmišljati o tem, zakaj kazensko pravo nima zadostnega uspeha, zakaj nima uspeha niti kot splošna grožnja tistim, ki šele mislijo storiti kaznivo dejanje, niti kot sredstvo za zastraševanje, prevzgojo in poboljšanje delinkventov.⁵ Tako bi tudi spoznali, kaj bi bilo treba storiti in spremeniti, da bi naši ukrepi zoper kriminaliteto relativno uspešneje varovali družbo in prevzgajali delinkvente, čeprav seveda ne moremo računati, da bi lahko s tem rešili problem v celoti.

Pravkar navedeni problem ni nov in ljudje so ga skušali reševati že na mnoge načine, med katerimi je treba na prvem mestu omeniti prizadevanje za individualizacijo kazni. Kakor bomo imeli priliko videti, je bistvena vsebina vsega napredka, ki ga je kazensko pravo napravilo od francoske revolucije, v njegovi individualizaciji, t. j. v poskusu, odmeriti kazensko sankcijo ne samo glede na objektivno težo delikta, ampak tudi glede na objektivne okoliščine,

² V določenih okoliščinah je seveda tudi družbena ureditev lahko pogoj za razvoj proizvodnih sil.

³ Tudi če si predstavljamo najbolj idealne življenjske razmere, si je danes težko zamisliti, da bi s tem izginila vsa nesoglasja med ljudmi ter med posamezniki in družbo. Do neke meje bo morala družba najbrž še zelo dolgo organizirano reagirati zoper tiste posameznike, ki ne bodo spoštovali pravil o življenju v družbi.

⁴ Nekaj skromnih statističnih podatkov o gibanju kriminalitete v Sloveniji naj ilustrira to trditev (Sodno kriminalitetna statistika LRS, 1948—1950; Statistični letopis LRS, 1955, Zavod za statistiko in evidenco LRS):

Leto	Vsi obsojenci	že predkaznovani	mladoletni
1950	9 088	1241	654
1951	13 599	1814	841
1952	13 607	2163	923
1953	13 555	2182	804
1954	14 062	2537	855

⁵ Generalna in specialna prevencija. O generalnopreventivni vlogi kazenskega prava teče po svetu živahna razprava. Ne malo avtorjev zanika ali pa vsaj poudarja omejenost tega vpliva, tako n. pr. Olof Kingberg v razpravi »Réflexions critiques sur la prévention«, *Revue internationale de criminologie et de police technique*, 1951/1. Mnogo avtorjev meni, da nč bi smeli celotnega kazenskega prava graditi na presumpciji, ki bi jo bilo treba šele dokazati.

v katerih je bil storjen, in končno s subjektivne strani tudi glede na storilčevo krivdo in odgovornost (neprištevnost in zmanjšano prištevnost).⁶

Vse to vendarle ni moglo zmanjšati kriminalitete, posebno pa ni vplivalo na zmanjšanje povratništva in mladinske kriminalitete. Statistični argumenti in praktične izkušnje nekaterih držav z novimi kazenskopравnimi instituti (probation, post cure itd.) so spodbudile po tej vojni celo vrsto uglednih kazenskopравnih teoretikov k novim raziskovanjem. Prav poseben vpliv na nove koncepte pa ima mladinska zakonodaja v anglosaških deželah in v Skandinaviji, ki služi kot zgled za ureditev postopka z odraslimi storilci kaznivih dejanj.

Ta prizadevanja so usmerjena zlasti v razvijanje novih oblik individualizacije, ki imajo za osnovo idejo in vero v možnost človekovega popoljšanja s primernim postopkom in terapijo. Tako zamišljena individualizacija kazenskega postopka pa je očitno nekaj novega v kazenskopравni teoriji — nov korak naprej v njenem razvoju.

I. KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED

1. V zgodovinskem razvoju kazenskega prava je prešla individualizacija kazni tri stopnje. Kazensko pravo francoske revolucije in še tudi Napoleonov zakonik sta izražala zahteve revolucionarne buržoazije po strogi zakonitosti, enakosti kazni, natančni proporcionalnosti med deliktom in kaznijo, zoper fevdalno samovoljo, privilegije, neenakost in krutost kazni. Razumljivo je, da je moralo biti tako pravo tako rekoč neindividualizirano, ker je moralo biti do največje mere objektivizirano. Na večjo ali manjšo kazen je lahko vplivala le teža kaznivega dejanja kot edino objektivno merilo. To stopnjo v razvoju bi zato lahko imenovali tudi individualizacijo na temelju objektivnih elementov kaznivega dejanja.⁷

2. Neoklasična šola kazenskega prava, ki je sledila klasični kot izraz dobe utrjevanja buržoazne politične oblasti v Franciji in reakcije v drugih evropskih državah, si ni mogla več pomagati s filozofskimi pogledi revolucije. Ideje francoskih просветilencev se morajo umakniti Kantovi spiritualistični filozofiji absolutne pravice in kategoričnega imperativa. Na mesto razmišljanj o človeku in družbi stopijo višja, transcendentalna načela. Kazen ni več sredstvo za obrambo družbe, temveč naj vzpostavi z deliktom porušeno moralno ravnotežje. Človekova odgovornost ne izhaja več iz družbene pogodbe, temveč iz njegove moralne svobode, njegove zmožnosti izbirati med dobrim in zlim kot absolutnima kategorijama. Na človekovo odgovornost vpliva le stopnja njegove svobodnosti, to pa priznavajo vsem ljudem, ki niso duševno bolni. Posledica takega pojmovanja v kazenskem pravu je individualizacija na temelju odgovornosti, ki vpelje v tridesetih letih preteklega stoletja olajševalne in obteževalne okoliščine in institut zmanjšane prištevnosti.

3. Pojav pozitivistične⁸ in sociološke šole pred koncem preteklega stoletja ima velik vpliv na nadaljnji razvoj kazenskega prava. Ti dve šoli potisneta v ospredje osebno storilca, njegovo tako imenovano nevarnost, in zahtevata

⁶ Izraz individualizacija kazni že od uvedbe varnostnih ukrepov ni več točen, zakaj varnostni ukrepi niso več kazni v klasičnem pomenu.

⁷ Načela klasičnega kazenskega prava je oblikoval Beccaria konec XVIII. stoletja v svojem delu »Piccolo trattato dei delitti e delle pene«.

⁸ Najpomembnejši zastopnik pozitivistične šole je bil Enrico Ferri. Svoja stališča je obdelal v obširnem delu pod naslovom »Sociologia criminale«.

proučevanje te osebnosti. Izhajajoč iz deterministične zamisli, češ da človek ni obdarjen s svobodno voljo, temveč da determinirajo njegovo osebnost in njegova dejanja tako podedovane antropološke in psihološke značilnosti kot tudi fizično in socialno okolje, v katerem je rasel in v katerem živi, so pozitivisti spodbijali tradicionalne teorije o funkciji kazni, o pravici do kaznovanja in o moralni odgovornosti. Človek je za pozitiviste le produkt narave; zato tudi ukrep zoper tiste, ki kršijo družbena pravila, ne more biti kazen, to se pravi sankcija, pravično povračilo itd., ampak le ukrep za obrambo družbe. Ta ukrep je lahko poglobljenevalen in vzgojen, kadar je delinkventa še mogoče poboljšati z raznimi ukrepi, ali pa eliminatoren, kadar gre za nepoboljšljive delinkvente. Pravica do kaznovanja torej ne izhaja iz abstraktnih pojmov o absolutni pravičnosti, ampak iz pravice, ki jo ima družba do obrambe zoper napade na njeno ureditev in njene vrednote. Izhajajoč iz takih stališč, so pozitivisti tudi drugače vrednotili delikt; ta zanje ni več le pravni pojem, temveč naravno in nujno dejanje, predvsem pa simptom storilčeve zločinske nagnjenosti ali delinkventnosti. Družbi ni nevarno dejanje, ki se je že zgodilo, temveč storilec, njegova kriminalna potencia in virulenca, ki grozi z novimi delikti.

Pozitivizem je torej vnesel v kazensko pravo osebnost storilca, zahtevo po poznavanju in proučevanju njegove osebnosti, in od tedaj do danes se kazensko pravo ni moglo več znebiti te zahteve, čeprav ima ves ta čas tudi svoje goreče nasprotnike. S tem je zahteva po individualizaciji kazni šele dobila svojo pravo vsebino, to pa je omogočilo ploden razvoj tako na področju pozitivne zakonodaje kot tudi teorije v zadnjih 60 letih. S pozitivizmom se je nadalje začelo znanstveno proučevanje kriminalitete z njene subjektivne in objektivne strani in se oblikovalo v novo znanstveno disciplino — kriminologijo. Izsledki te nove znanosti so med nadaljnjim razvojem še bolj potrdili potrebo po upoštevanju storilčeve osebnosti v kazenskem pravu. Tudi boj zoper kriminaliteto ali kriminalna politika ima svoj vir v pozitivizmu, ki je opozoril na to, da neoklasična abstraktna dogmatika ni uspešna pri zatiranju kriminalitete in da ima kazensko pravo svoj pomen le, če je usmerjeno v boj zoper kriminaliteto. Razen tega so pozitivisti opozorili na to, da kazen ni in ne more biti edino zveličavno sredstvo zoper delinkvente in da je še mnogo drugih ukrepov, tako socialno-ekonomskih kot tudi individualnih, ki naj bodisi ozdravijo kriminalno nagnjenost delinkventa ali pa ga kako drugače storijo družbi neškodljivega.

4. V zadnjih desetletjih preteklega in v prvih letih XX. stoletja je kljub ostremu odporu zastopnikov neoklasične smeri teoretično zmagala ideja o upoštevanju storilčeve osebnosti v kazenskem pravu. K temu je mnogo pripomogla sociološka šola⁹, ki je s svojimi, iz pozitivizma izvirajočimi, a vendarle umerjenejšimi teorijami tvorila most med obema skrajnostima. Končno je, kot vselej, tudi tu zmagal kompromis. Eklektična šola, ki je izraz tega kompromisa, je morala sprejeti številne nove poglede in stališča, ki so nastali kot posledica praktičnih kriminalnopolitičnih potreb in teoretičnih spoznanj o nezadostnosti neoklasičnega kazenskega prava. Ob ohranitvi klasičnih načel o povračilnem (represivnem) namenu kaznovanja, o generalnoproventivni vlogi kazni in o moralni svobodi in odgovornosti je pozitivno pravo že od konca preteklega stoletja uveljavljalo upoštevanje storilčeve osebnosti oziroma njegove nevarnosti v obliki varnostnih ukrepov, posebnih določb za mladoletnike in pogojne

⁹ K utemeljiteljem sociološke šole prištevajo Liszta, Prinsa in van Hamela, ki so leta 1889 ustanovili Mednarodno združenje za kazensko pravo (Union internationale de droit pénal).

obsodbe. To stopnjo v razvoju individualizacije kazni bi lahko imenovali tudi »individualizacijo na temelju delinkventove krivdne odgovornosti in nevarnosti«.

5. Ideja varnostnih ukrepov je bila najprej uveljavljena v obliki eliminacije in strogega režima za nevarne habitualne delinkvente v francoskem zakonu o relegaciji iz leta 1885, v norveškem kazenskem zakoniku iz leta 1902 in v angleškem »Prevention of crime Act« iz leta 1908. Potreben je bil še razmera dolg razvoj — do zadnjega desetletja pred drugo svetovno vojno — preden so varnostni ukrepi izgubili tako kruto eliminatorni pomen in so bili v bolj sprejemljivi obliki uveljavljeni v številnih kazenskih zakonikih in posebnih zakonih. Tako je n. pr. leta 1929 izšel kazenski zakonik stare Jugoslavije, leta 1930 italijanski in danski, leta 1932 poljski, leta 1936 romunski, leta 1937 švicarski itd. V tem času so sprejeli tudi mnoge posebne zakone, ki urejajo varnostne ukrepe, kot n. pr. na Švedskem leta 1927, v Madžarski leta 1928, na Čehoslovaškem leta 1929, v Belgiji leta 1930, na Finskem leta 1932 in v Nemčiji leta 1933.

Po svoji vsebini pomeni v tej zakonodajni delavnosti nekak vrhunec znani belgijski zakon o družbenem varstvu (*La loi de défense sociale*) iz leta 1930; ustanovil je poseben postopek pred sodišči in poseben režim v ločenih zavodih za duševno bolne in slaboumne delinkvente ter internacijo za povratnike in habitualne delinkvente.

Večina novejših zakonikov ima tudi že posebne določbe za postopek z mladoletnimi storilci. Teoretično že ni moglo biti več sporno vprašanje, ali je mogoče z mladoletniki ravnati tako kot z odraslimi storilci in se je moralo tu najprej umakniti klasično načelo o kazni za dejanje spoznanju, da mora ukrep zoper mladoletnike nadomestiti pomanjkljivo vzgojo.¹⁰

Na podlagi zahtev o upoštevanju storilčeve osebnosti so nekatere zakonodaje začele izločati iz neopredeljene gmote tiste delinkvente, ki so jih ocenile kot posebej nevarne za družbo in glede katerih se je stara povračilna kazen izkazala za neučinkovito. V pozitivnem pravu so začeli izločati in posebej obravnavati habitualne delinkvente, duševno defektne in psihopate raznih vrst, alkoholike, seksualne delinkvente, narkomane, prostitutke in druge. Na tej podlagi so nekateri kazenski zakoniki vpeljali zanje razne varnostne ukrepe, nekateri pa tudi tako imenovane indeterminirane kazni in ukrepe.

Moderna zakonodaja je razen tega vpeljala tudi ustanovo pogojne obsodbe in pogojnega odpusta kot rezultat spoznanja, da kratkotrajne prostostne kazni v večini primerov bolj kvarijo kot pa poboljšujejo delinkventa, in spoznanja, da bi utegnili na obsojenca dobro vplivati možnost, da ga zaradi dobrega obnašanja predčasno odpustijo iz kaznilnice.

6. Ni torej mogoče zanikati, da je proces individualizacije kazenskega sodstva dosegel v letih pred drugo svetovno vojno lep napredek. Prav tako pa je tudi kazenskopravna teorija, z izjemo nemške fašistične in rasistično usmerjene teorije, že zaznamovala pomembne uspehe. Nujno potrebo in zahtevo po upoštevanju storilčeve osebnosti so bolj ali manj priznavali skoro vsi teoretiki. To je dalo našemu kriminologu prof. Maklecovu povod za to, da je dejal v razpravi »Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu itd.« naslednje:

¹⁰ Maklecov Aleksander, Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu s posebnim ozirom na kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije. Zbornik znanstvenih razprav VII, 1929.

»Moderno kazensko pravo ni več le katalog kaznivih dejanj... naloga kazenskega sodnika... je postala veliko bolj odgovorna kot prej. Osebnost storilca, njegovi nagibi, mišljenje in značaj, zavzemajo vedno večje mesto v kazenskih zakonikih in načrtih... kriminalist nikakor še ni dorastel za svojo nalogo, če je njegovo znanje omejeno le na čisto juridično gradivo. Njegova izobrazba mora biti izpopolnjena psihološko in sociološko, če hoče biti kos zahtevam nove dobe.«¹¹

Uveljavilo se je torej kompromisno stališče, ki je po eni strani poglobilo nauk o krivdi in odgovornosti, po drugi strani pa sodilo, da kaznivega dejanja ni več mogoče vrednotiti edinole kot kršitev določb kazenskega zakonika, ampak je treba videti v njem tudi odsev človekove osebnosti. Le tako bi bilo mogoče pravilno presoditi storilčevo krivdo in nevarnost in mu pravično odmeriti kazen ali določiti varnostni ukrep. Cum duo faciunt idem, non est idem. Upoštevanje storilčeve osebnosti ima torej v kompromisni teoriji med obema vojnama predvsem ta namen, da bi bila kazen pravično odmerjena in varnostni ukrep izrečen zoper neprištevne ali posebno nevarne hudodelce. Teorija med obema vojnama ni sprejela niti klasičnega vrednotenja samo dejanja niti pozitivističnega vrednotenja samo osebnosti, temveč je združila obe stališči in in dala temelje za novo individualizacijo — individualizacijo na podlagi storilčeve nevarnosti.

S tem je teorija pred drugo svetovno vojno tudi morala priznati, da kazen ni in ne more biti edini ukrep v boju zoper kriminaliteto. Iz tega se je razvil tako imenovani trializem sankcij — kazen za normalne, varnostni ukrepi za neprištevne in posebne nevarne delinkvente in vzgojni popoljševalni ukrepi za mladoletnike. Profesor Maklecov je zato predlagal, naj bi se kazensko pravo preimenovalo v kriminalno pravo, ker ni več omejeno le na kazenske sankcije v tradicionalnem pomenu.

O pravni naravi varnostnih ukrepov in o njihovem razmerju do kazni je tekla in deloma še teče živahna razprava. V resnici in v praksi vsi ti ukrepi nikoli niso bili tako strogo ločeni, kot zatrjuje dualistični koncept, saj kazen pogosto opravlja tudi vlogo varnostnega ukrepa; varnostnih ukrepov, ki so včasih tudi indeterminirani, se storilci pogosto bolj bojijo kot kazni. Tako se v življenju vsi ti ukrepi med seboj prepletajo oziroma so, kot je rekel že Liszt, »v razmerju križajočih se krogov«.¹² Zato se je že pred drugo svetovno vojno uveljavljala tudi teorija o poenotenju vseh ukrepov zoper delinkvente (monistični koncept); izhajala je iz čisto utilitarnega koncepta za boj zoper kriminaliteto in za varstvo družbe.

Kakor torej vidimo, je v teoriji zmagala tudi ideja o kazenskem pravu kot sredstvu za zatiranje kriminalitete, v nasprotju s klasičnim stališčem, po katerem je bilo kazensko pravo samo sebi namen in je samo v sebi iskalo opravičilo za svoj obstoj. Uresničena je bila zahteva, ki jo je Mednarodna unija za kazensko pravo oblikovala v svojem prvotnem statutu takole: »Poslanstvo kazenskega prava je boj zoper kriminaliteto kot družben pojav.« To priznanje ima seveda več daljnosežnih posledic, zlasti pa sodelovanje kazenskega prava s številnimi drugimi znanostmi, kot n. pr. z antropologijo, biologijo, psihologijo,

¹¹ Maklecov, Aleksander: Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu. Glej opombo št. 10.

¹² Liszt Franz von, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 25. Auflage, 1927, str. 350.

sociologijo itd. Boj med pravno tehniko in dogmatiko, ki je hotela ostati čista, brez vplivov drugih znanosti in znanostmi o človeku in družbi, ki so hotele vplivati na razvoj kazenskega prava in kriminalne politike, je bil tudi tu rešen v korist plodnega sožitja.

II. NOVEJŠI KONCEPTI INDIVIDUALIZACIJE NA TEMELJU ZNANSTVENEGA PROUČEVANJA STORILČEVE OSEBNOSTI

a) Individualizacija postopka pred sodiščem

1. Nekako v takem stanju so bile stvari v kazenskem pravu, ko je druga svetovna vojna z zmago zaveznikov med drugim obsodila tudi barbarske in nečloveške metode, ki jih je oživiljal fašizem. Za napredne ljudi po vsem svetu je bil konec druge svetovne vojne obenem tudi začetek novega humanizma, novega pojmovanja človekovih pravic, svoboščin in dostojanstva. V takem ozračju je nastalo kmalu po vojni novo gibanje, ki si je nadelo ime »gibanje za družbeno varstvo«. ¹³ V zadnjih desetih letih je imelo to gibanje že štiri mednarodne kongrese in je na njih izdelalo svoja poglavitna stališča. Vsebina teh stališč je, prav na kratko povedano, naslednja: Družbeno varstvo se zavzema za tako kriminalno politiko, ki bo varovala družbo zoper kriminaliteto, posameznega člana družbe pa tega, da ne bi zašel na kriminalno pot. Družbeno varstvo meni, da v ta namen ne zadošča le tradicionalno povračilno kazensko pravo. Nadomesti naj ga predvsem široka družbena preventivna delavnost, ki naj z gospodarskimi, socialnopolitičnimi in drugimi ukrepi odpravlja vzroke kriminalitete in posega s svojo intervencijo v razmere socialno in moralno ogroženih ljudi, še preden storijo kaznivo dejanje. Ta kriminalna politika pa naj prinese tudi novosti na področju postopka z delinkventi, tako da bi bil le-ta v celoti usmerjen v njihovo poboljšanje in resocializacijo.

Ta druga vrsta delavnosti, ki jo želi razviti gibanje za družbeno varstvo, pomeni nadaljnji napredek v razvoju individualizacije, ki se v teh konceptih ne omejuje več le na kazen, ampak zahteva individualizirano ravnanje z delinkventi, prilagojeno naravi njihove individualnosti in z namenom doseči njihovo resocializacijo. V tem pogledu se je v zadnjih desetih letih zgodilo marsikaj novega, pri čemer ima velike, čeprav ne edine zasluge prav gibanje za družbeno varstvo. Ideje tega gibanja so si pridobile v zadnjih desetih letih tako široko veljavo, da bi že skoro lahko trdili, da teoretično zmaguje ideja o možnosti in dolžnosti, ki jo ima družba zato, da bi več storila za prevzgojo in resocializacijo delinkventov. To stališče ima svoj temelj v novejših dognanjih znanosti o človeku, ki so spoznale, da vsaka sprememba v človekovem organizmu (bolezní itd.) in okolju spremeni tudi njegove psihološke in karakterne lastnosti. Znanost je ovrgla mnenje, da se človek razvija in spreminja le do 18. ali 21. leta, pozneje pa ne več ali pa le na slabše. Ta pesimizem je v nasprotju z znanstvenimi dognanji in mnoge države so že tudi praktično uveljavile spoznanje, da ni mogoče vzeti za kriterij zrelosti in dokončne oblikovanosti formalno starostno dobo 18 ali 21 let. Zato so nekatere države to dobo podaljšale do 25. leta starosti in zahtevajo eksperimentalno ugotovitev zrelosti. Vse to daje zadosten temelj za mnenje, da je mogoče izboljšati človeka z določenim postop-

¹³ Podatke o omenjenem gibanju in Mednarodnem društvu za družbeno varstvo navaja prof. dr. H. Lučovnik v svojem prispevku.

kom in ob določenih pogojih prodreti v njegovo osebnost, jo preoblikovati in vrniti družbi kot pošteno in enakovredno.

Zato lahko danes zasledimo v literaturi zelo razširjeno mnenje, da je treba gledati na delikt kot na človeško dejanje (*fait humain*), manifestacijo in izraz storilčeve osebnosti. Toda ko proučujemo storilca, pravijo, nas ne zanima toliko to, v katero klasifikacijsko skupino naj bi ga uvrstili, pač pa tisti vzročni kompleks,¹⁴ ki je določenega človeka pripeljal do kriminala. S tem bi lahko odkrili vzrok pojavi in predpisali primerna sredstva za njegovo odpravo. Presoditi je treba okoliščine, v katerih je bil storjen delikt in osebno stanje storilca ter ugotoviti verjetnost njegovega poboljšanja s presojo moralnih in psihičnih možnosti, na katere naj bi se oprli pri postopku za njegovo prevzgojo in resocializacijo.¹⁵

2. Tako usmerjeno vrednotenje storilčeve osebnosti je seveda precej širše kot samo ugotavljanje njegove prištevnosti ali neprištevnosti in kot presoja krivde. Prav tu pa tiči tudi bistvena razlika med individualizacijo na temelju krivde, odgovornosti in nevarnosti, kakor jo je oblikovala teorija med obema vojnama, in novejšimi koncepti. Individualizacija, katere namen je bil zlasti pravično odmeriti kazni ali varnostni ukrep glede na odgovornost in nevarnost, je bila nujno omejena, temeljitejše proučevanje storilčeve osebnosti pa je moralo postati samo sebi namen in pripeljati do absurda. Zato je bila pravilna pripomba nekaterih teoretikov, češ da tiči potencialno v vsakem deliktu celotna zgodovina rodu, plemena, naroda itd. Kam bi torej prišli, pravijo, če bi zahtevali od kazenskega sodišča, naj nam dožene vso zgodovino hudodelstva, ki ji ni konca. Da bi se izognili absurd, so zmerni teoretiki pred vojno zahtevali le »ugotovitev tistih lastnosti osebnosti, ki so bistvene za smoter kazenskega prava, t. j. okoliščine, ki vplivajo na krivdo, ali lastnosti značaja, ki pričajo o nevarnosti«.¹⁶

Novi koncepti v kazenskem pravu pa, kot rečeno, izhajajo iz trditve, da je z določenim postopkom človeka mogoče poboljšati in prevzgojiti. V ta namen je treba dobro poznati njegovo osebnost in vzroke, ki so ga pripeljali v kriminal. Če naj torej proučujemo storilčevu osebnost, pravijo novi koncepti, je ne proučujemo samo zato, da bi ji pravično odmerili sankcijo, ampak zlasti zato, da bi odkrili pota in metode za storilčevu resocializacijo. V tem primeru pa seveda proučevanje storilčeve osebnosti ne more biti niti omejeno na ugotavljanje njegove prištevnosti niti ne more biti laično zbiranje podatkov, ki naj osvetle osebnost, ali rekonstrukcija zgodovine rodu, plemena itd. Proučevanje, kakor si ga zamišljajo novi koncepti, bi moralo biti izpeljano z znanstvenimi metodami in z edinim namenom, odkriti sredstva, ki bi bila za določenega storilca in njegovo poboljšanje najbolj primerna.

3. Praktično se torej novejši koncepti zavzemajo za to, da bi uzakonili in vpeljali proučevanje storilčeve osebnosti v kazenski postopek. Temu proučevanju pravijo v literaturi »observation« in to ime je postalo že pojem, ki obsega medicinsko, psihološko in socialno opazovanje in proučevanje. (Za naprej bom uporabljal izraz opazovanje.) Načelno so o upravičenosti, potrebi in koristnosti

¹⁴ Izraz »vzročni kompleks« (*complexe causal*) uporablja moderna kriminologija za označbo vseh vzrokov in posledic ter njihovega medsebojnega učinkovanja in zvez, ki so posameznega človeka speljale na kriminalno pot.

¹⁵ Ancel Marc: *La Défense sociale nouvelle*, Edit. Cujas, Paris 1954, str. 132.

¹⁶ Maklecov Aleksander: *Osebnost zločinca in njegova kazenska odgovornost*. Pedagoški zbornik, zvezek št. 32, Ljubljana 1937.

uvedbe opazovanja v kazensko sodstvo že pred leti razpravljali na raznih kongresih, konferencah in seminarjih, kot n. pr. na XII. kongresu za kazenske in penitenciarne vede (Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire) v Haagu leta 1950; o tem je razpravljajal cikel študij o bio-psiho-mediko-socialnem opazovanju storilčeve osebnosti, ki ga je priredila OZN leta 1951 v Bruslju, na mednarodnem kriminološkem tečaju v Parizu leta 1952 itd. Vsi ti kongresi in konference so soglasno poudarili nujnost in koristnost uvedbe znanstvenega opazovanja storilčeve osebnosti v kazenski postopek.

4. Uvedba opazovanja v kazenski postopek odpira široko procesualno problematiko. Gre za vprašanje, kako naj bi vključili opazovanje v tradicionalni kazenski postopek, da se pri tem ne bi mešali v ugotavljanje in presojanje krivde, da ne bi zavlačevali postopka in da bi bile zavarovane človekove pravice in svoboščine ter uradna skrivnost.

Predvsem gre torej za vprašanje, ali naj se izpelje opazovanje pred glavno obravnavo, ki mora ugotoviti krivdo in odgovornost, ali po njej. Če naj bodo rezultati opazovanja odločilni za izbiro ukrepa, je gotovo, da bi moralo biti opazovanje opravljeno pred izrekom sodbe. Toda ker šele glavna obravnava odloči o krivdi in odgovornosti, bi bilo proučevanje in opazovanje osebnosti lahko tudi napad na svobodo in človekove pravice sicer osumljene, a presumirano nedolžne osebe. Skratka, v nevarnosti bi bilo eno izmed zelo bistvenih načel, po katerem je treba vsakogar šteti za nedolžnega, dokler mu ni dokazana krivda s pravnomočno obsodbo.

Zaradi teh razlogov je mogoče zaslediti v literaturi predlog o delitvi kazenskega postopka na dva dela. Prvi del naj bi bil posvečen ugotovitvi dejstev o kaznivem dejanju ter ugotavljanju o krivdi in odgovornosti storilca. V tem delu naj bi po potrebi napravili tudi ekspertizo o prištevnosti. Temu naj bi kot drugi del sledilo opazovanje in proučevanje delinkventa in določitev ukrepa za njegovo popljšanje in resocializacijo. Z delitvijo procesa bi rešili spredaj omenjeni problem, ker ne bi mešali ugotavljanja krivde in odgovornosti v njenem juridičnem pomenu z opazovanjem osebnosti, ki naj odloči o načinu postopka za popljšanje in ki naj bi ga vodili kriminološki vidiki.

O delitvi procesa danes precej pišejo in lahko glede tega zasledimo več konceptov. Razen že omenjenega je posebne omembe vreden zlasti predlog prof. R. Vouina, ki meni, da bi morali v prvem delu procesa ugotavljati le, ali je bilo kaznivo dejanje v resnici storjeno in ali ga je storil obdolženi, v drugem delu pa naj bi na podlagi opazovanja odločali o krivdi, odgovornosti in o primernem ukrepu za storilčevo resocializacijo.¹⁷ (Ta koncept ima gotovo neko dobro stran — ne loči namreč proučevanja osebnosti na dva dela.)

Razen teh pa je mogoče zaslediti tudi mnenja, po katerih bi delitev procesa ne bila potrebna. Nekateri avtorji menijo, da bi tudi opazovanje pred izrekom o krivdi in odgovornosti ne pomenilo napada na človekovo svobodo in pravice, saj opazovanje ni prav nič drugačno kot psihiatrični pregled glede prištevnosti ali kakšen drug pregled, ki se tudi lahko opravi pred obravnavo. Prof. Clerc n. pr. meni, da lahko uideemo nevarnosti, da bi sodišče ne bilo več objektivno, s tem, da strokovnjaki ne bi smeli v svojih poročilih sodišču govoriti o kaznivem dejanju in krivdi, temveč le o osebnosti obdolženca.¹⁸ Georges Gorphe

¹⁷ Vouin Robert: La division du procès pénal en deux phases. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, Edit. Cujas, Paris 1954, str. 169.

¹⁸ Clerc François, The place of the scientific examination in criminal procedure. International Review of Criminal Policy 1953, št. 3.

pa se odločno izreka zoper delitev procesa tudi zato, ker meni, da ne bi bilo prav, če bi razbili na dva dela tak enoten pojav, kot sta kaznivo dejanje in njegov storilec.¹⁹

5. Po mnenju tistih, ki zagovarjajo delitev procesa, bi to ne vplivalo bistveno na njegovo podaljšanje. Kolikor bi se podaljšal proces pred sodiščem, toliko bi se skrajšal v fazi izvrševanja kazni, zakaj obe fazi sta, po mnenju novih konceptov, le dva dela ene celote. Razen tega pa sodijo zagovorniki teh konceptov, da bi smeli dovoliti opazovanje samo v določenih, z zakonom predpisanih primerih. Znani dunajski profesor Roland Grassberger n. pr. predlaga, naj bi vpeljali opazovanje v primerih, kadar si ne moremo razložiti, zakaj je sicer neoporečen človek storil kaznivo dejanje, kadar gre očitno za defektno osebo (alkoholiki, narkomani), kadar gre za ljudi z nenormalnimi reakcijami, če imamo opravka z ljudmi, ki ne znajo pravilno vrednotiti, in če gre zaradi stalne povratnosti za globoko zakoreninjene antisocialne tendence.²⁰

Max Schmidt, psihiater v Kopenhagnu, pa n. pr. meni, da je treba vpeljati opazovanje vselej, kadar je to po sodnikovi presoji potrebno, kadar terjata opazovanje vrsta in značilnost kaznivega dejanja, kadar pokaže socialni in kriminalni kurikulum storilca potrebo po opazovanju in če so se dosedanje kazenske sankcije izkazale za neuspešne.²¹

6. Z zahtevo po zakonski ureditvi in pogojih, ob katerih naj bi se izvajalo opazovanje, želijo pripadniki novih teorij tudi ustreči zahtevi po varstvu svobode in človekovih pravic. Vsemu, kar sem navedel, se pridružuje še mnenje, da morajo opravljati opazovanje visokokvalificirani izvedenci v ekipi, ki bi morala enotno formulirati svoje poročilo sodišču. Pri obravnavanju sklepov in ugotovitev strokovnjakov bi morala biti podana možnost, izključiti javnost, kadar bi intimni podatki o osebnosti prizadetega lahko škodovali njemu ali pa drugim osebam. Maurice Rolland pravi, da bi navzočnost tretjih oseb v takih primerih ne bila več kontrola javnosti, pač pa nezdrava radovednost o povsem zasebnih zadevah.²² Prav tako bi moralo imeti sodišče možnost, izključiti tudi opazovanja samega, če bi bilo to potrebno zaradi tega, ker bi seznanjenost z ugotovitvami o njegovi osebnosti lahko slabo vplivala na njegovo duševnost. V takih primerih pa bi moral biti navzoč njegov zagovornik.

Opazovanje bi smel praviloma odrediti le preiskovalni sodnik v pripravljalnem postopku ali razpravljajoče sodišče, ki bi moralo biti tudi neodvisno in nevezano na izsledke izvedencev. O sestavi ekipe izvedencev, ki naj bi izvajali opazovanje, o pravni naravi njihovih ekspertiz ter o naravi odločb v prvi in drugi fazi, glede na pritožbene možnosti itd., je mogoče zaslediti mnogo razpravljanja, v katerega se tu ne morem spuščati. Naj omenim le še to, da bi se po mnenju zagovornikov novih konceptov morala bistveno spremeniti tudi vloga tožilca in zagovornika v tako zamišljenem procesu. Ta dva naj ne bi več obtoževala in zagovarjala, temveč sodelovala v procesu zato, da bi z združenimi močmi našli ukrep, ki bi bil najbolj koristen.

¹⁹ Gorphe Georges: Comment peut se faire l'individualisation judiciaire. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, Édit. Cujas, Paris 1954, str. 363.

²⁰ Grassberger Roland, Categories of offender requiring a medical, psychological and social examination, International Review of Criminal Policy, 1953/3.

²¹ Schmidt Max: Criteria Governing the selection of offender for examination. International Review of Criminal Policy, 1953/3.

²² Rolland Maurice: La scission du procès en deux phases. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, str. 135.

7. Uvedba opazovanja pa bi zlasti terjala večjo izbiro sankcij in ukrepov zoper storilca. Opazovanje in proučevanje osebnosti delinkventov bi bilo brez pravega smisla, če bi sodišča ne imela na razpolago različnih možnih ukrepov in sankcij, ki bi jih uporabljala v skladu z zahtevami storilčeve osebnosti. Kljub vsemu napredku kazenskega prava in teorije še danes prevladuje mnenje, da je najboljša poboljševalno sredstvo represija. To mnenje se deloma opira na, lahko bi rekli, nekam primitivno pojmovanje ljudi, pa tudi na ves filozofsko-teoretični nauk o kazni kot pravičnem povračilu za zlo. Zato je kazen v spredaj označenem pomenu še danes bolj ali manj edino sredstvo, ki ga pozna kazensko pravo za odraslega, relativno normalnega storilca. Novejše teorije opuščajo misel, da je samo kazen teoretično in praktično najboljša generalno- in specialnopreventivno sredstvo. Zato poudarjajo, da bi morali imeti sodniki mnogo večjo izbiro ukrepov, tako da bi kazen ohranila svojo veljavo za tiste storilce, na katere dobro vpliva, vendar pa bi bila le eden izmed mogočih ukrepov.

Na koncu naj omenim, da gledajo novi koncepti v kazenskem postopku celoto, ki se začne s poizvedbami ali preiskavo in ki naj se konča z uspehom zadnjega ukrepa za resocializacijo delinkventa. Opazovanje in traitement morata po mnenju teh konceptov prevevati vse posamezne faze enotnega kazenskega postopka.

b) Individualizacija v fazi izvrševanja kazni in drugih ukrepov

S tem prehajam iz faze postopka pred sodiščem (v literaturi imenujejo to fazo »jugement«) v fazo izvrševanja kazni in drugih ukrepov (l'exécution). Novejši koncepti imajo svoje poglede tudi na problem kaznovalne politike sploh, sistem kazenskih sankcij, načela za izvrševanje kazni in drugih ukrepov itd. Ti pogledi v določenem pomenu niso povsem novi, saj je problem izvrševanja kazni odprt že od konca XVIII. stoletja. Še močnejši poudarek pa je dala temu problemu tako imenovana penitenciarna šola, ki je v drugi polovici preteklega stoletja zvalila vso krivdo za naraščanje kriminalitete sploh, še posebej pa mladinske in povratništva, na skrajno slab sistem izvrševanja kazni. Ta šola je pokazala na dejstvo, da so po kaznilnicah pomešani ljudje vseh mogočih vrst, ki se neverjetno hitro med seboj kvarijo, na to, da so kaznilnice »visoke šole kriminala«, na neprimerne higienske razmere, na personal, katerega moralna stopnja je pogosto prav tako nizka kot pri obsojencih itd. Penitenciarna šola je kljub svoji enostranosti sprožila plodno delavnost za izboljšanje stanja v kaznilnicah, in sicer z gledišča poboljšanja in reklasacije obsojencev. V praksi je ta delavnost pripeljala do klasifikacije in grupacije obsojencev glede na odmerjeno kazen, do humanizacije ravnanja z obsojenci, do prvih poskusov, oblikovati splošna pravila o ravnanju z njimi. To je omogočilo tudi uvedbo tako imenovanega irskega ali progresivnega sistema, v teoriji kazenskega prava pa tudi kritiko kratkotrajnih prostostnih kazni (kratkotrajne prostostne kazni so bile ena izmed posledic milejše kaznovalne politike in individualizacije kazni na temelju krivde in odgovornosti, ki pa so se kaj kmalu izkazale kot nekoristne in celo škodljive), in njihovo zamenjavo z drugimi, uspešnejšimi ukrepi, kot sta n. pr. pogojna obsodba in pogojni odpust.

Na take tradicije se opirajo in iz navedenih spoznanj izhajajo novejši koncepti, ki razglašajo fazo izvrševanja kazni za najpomembnejšo, zakaj v tej

fazi je treba doseči namen kazenskega sodstva — poboljšanje in resocializacijo delinkventov. Ko sem malo prej dejal, da ti koncepti niso povsem novi, sem mislil prav na že dovolj staro zahtevo, da naj bo izvrševanje kazni posvečeno poboljšanju delinkventov. Novo v konceptih, o katerih govorimo, je to, da imajo aktivno razmerje do obsojenca, da omogočajo aktivno ravnanje z njim na podlagi stalnega opazovanja njegove osebnosti in njenega razvoja. Konkretni in praktični ukrepi, s katerimi naj bi zagotovili in dosegli vrhovni namen kazenskega sodstva, kakor si ga zamišljajo novi koncepti, naj bi bili tile:

1. Opazovanje obsojenca, ki naj bo odločilno za izbiro ukrepa in za določitev »traitementa«, ki mora obsegati razen običajnih podatkov tudi zdravstveno, socialno, psihološko in psihiatrično preiskavo;

2. ureditev notranjega sistema pri izvrševanju kazni na prostosti s srednjim in daljšim trajanjem, in sicer tako, da bi ga mogli prilagoditi, če že ne posamezniku, pa vsaj manjšim skupinam;

3. večja izbira možnih ukrepov in večja gibčnost vseh ukrepov, ki naj dovoljuje njih spreminjanje v fazi izvrševanja kazni;

4. razširitev sodne aktivnosti tudi na področje poboljšanja in resocializacije storilcev;

5. uvedba pre- in postpenalne pomoči, nadzorstva in varstva.

1. O opazovanju in načelih smo govorili že spredaj in naj zato na tem mestu omenim le še, da se mnogi teoretiki zavzemajo za to, da bi bilo opazovanje za obsojence organizirano v posebnih opazovalnih in triaznih centrih, kolikor ni bilo opravljeno že v fazi pred sodiščem in da so napravili nekaj praktičnih poskusov tudi že v Evropi.²³

2. Kot drugo sem omenil vprašanje ureditve notranjega sistema pri izvrševanju prostostnih kazni s srednjim in daljšim trajanjem. To je v bistvu vprašanje tako imenovanega »traitementa«, t. j. postopka in metod v vsakodnevnem prevzgojnem prizadevanju v kazenskem zavodu. Razen splošnih načel o ravnanju z obsojenci, ki obsegajo zlasti določbe za zagotovitev zadostne humanosti,²⁴ je v teoriji znanih že več različnih sistemov. Ne da bi se spuščal v zgodovino, naj omenim, da je tako imenovani irski ali progresivni sistem, ki je teoretično

²³ V tej zvezi lahko omenim »Le Centre national d'orientation de Fresnes«; ustanovljen je bil leta 1950 in sprejema na opazovanje obsojence iz cele Francije. Obsojenci prihajajo v Center v skupinah po 100 do 110, opazovanje pa traja 5 do 6 tednov. Po tem času se sestane komisija, ki jo sestavljajo zastopnik pravosodja, ravnatelj Centra in vsa ekipa strokovnjakov, ki so opravili opazovanje. Ta komisija sprejme na podlagi podatkov opazovanja soglasne sklepe o razporeditvi v tip zavoda, o načinu traitementa in o ukrepih, ki naj bi po odpustu zagotovili, da se bo prizadeti znašel in prilagodil. Izkušnje že sedaj kažejo, da dobivajo kazenski zavodi bolj homogene skupine, s katerimi je delo lažje in uspešnejše.

Opozoriti moram tudi, da je načelo homogenosti skupin danes že precej sporno. Tako n. pr. piše Charles Germain (bivši generalni direktor francoske penitenciarne administracije v razpravi »L'étude de la personnalité du condamné dans le système pénitentiaire français«, La scuola positiva 1955, fasc. 1—4. — Delitto e personalità, str. 536), da ima ideja heterogenih skupin že precej privrženec, med njimi tudi avtorja samega. Heterogene skupine naj bi imele to prednost, da bi ne bile sestavljene umetno in neživljenjsko, (pač pa po načelu približati način izvrševanja kazni resničnemu življenju) in da bi tako boljši elementi vplivali na slabše.

²⁴ S šestavo teh načel se je do leta 1950 ukvarjala bivša Mednarodna komisija za kazenske in penitenciarne vede (La Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire). Leta 1950 pa je delo te komisije prevzela sekcija za družbeno varstvo pri komisiji za socialna vprašanja Ekonomsko-socialnega sveta OZN in s tem tudi delo pri tako imenovanih minimalnih pravilih za ravnanje z obsojenci.

zmagal že v prejšnjem stoletju (čeprav ga nekatere države šele zdaj postopoma vpeljujejo), danes podvržen kritiki. Ta sistem obsega lahko več faz, ki si sledijo, in sicer od osamitve v celici, preko življenja in dela v skupini, režima delne svobode in pedsvobode, do pogojnega odpusta. Tak sistem je poznal tudi kazenski zakonik stare Jugoslavije v § 40. Progresivni sistem je imel nekaj prav dobrih lastnosti, vendar pa je postal šablonski in s tega stališča ga danes tudi kritizirajo. Razne faze tega sistema si niso sledile na podlagi ugotovitev o resničnem in globokem poboljšanju obsojenca, napravljenih z opazovanjem, ampak na podlagi števila »mark«, ki so jih obsojenci prislužili z dobrim obnašanjem ali pridnim delom (»Marksystem«). Dobro obnašanje oziroma spoštovanje hišnega reda pa seveda ne more biti merilo za resnično poboljšanje, posebno ker je imelo preprosto uboganje in prilizovanje pazniškemu osebju za posledico občutna materialna izboljšanja, za katera je bil obsojenec zainteresiran.

Novejši koncepti se zato zavzemajo za kombinacijo progresivnega in modernejšega skupinskega sistema, toda le v zvezi s kontinuiranim opazovanjem, ki naj bo tudi odločilno za prehod iz nižje v višjo fazo tega sistema. Merilo za poboljšanje naj torej ne bo samo spoštovanje hišnega reda in izpolnjena norma pri delu, temveč zlasti ugotovitve strokovnjakov o resničnem poboljšanju.

3. S tem sem posegel že tudi v naslednjo zahtevo, ki jo je vedno močnejše slišati v literaturi, v zahtevo po večji izbiri in različnosti ukrepov, ki bi bili sodiščem na razpolago, in po njihovi večji gibčnosti. To vprašanje bi moral sicer širše obravnavati že, ko sem govoril o novejših stališčih glede individualizacije postopka v fazi pred sodiščem. Opazovanje, ki je ena izmed poglavitnih zahtev, bi namreč ne imelo pomena, če ne bi imeli sodniki na razpolago velike skale možnih ukrepov, da bi jih lahko prilagodili naravi in zahtevam osebnosti delinkventov. Vendar pa bi glede na to, da je izrek ukrepa manj pomemben kot način njegovega izvrševanja, kazalo to vprašanje obravnavati na tem mestu.

Med ukrepi, ki naj bi jih izrekala sodišča, pridejo v poštev zlasti tile: Poleg pogojne obsodbe ali pa namesto nje naj bi vpeljali institut »postavitev na preizkušnjo« (probation); to je z nadzorstvom, pomočjo socialnih delavcev in raznimi pogoji izpolnjena oblika pogojne obsodbe. Oba instituta naj bi bilo mogoče vezati, kot rečeno, z raznimi pogoji, kot n. pr. s častno besedo (parole), dolžnostjo zdraviti se, prepovedjo obiskovanja lokalov, v katerih točijo alkoholne pijače itd. Prepoved, opravljati poklic, naj bi postala tudi glavna kazen. Ukrepi, ki so znani pod imenom varnostni ukrepi, naj bi bili sodiščem na razpolago ne glede na kriterije, ki se danes zahtevajo za njihovo uporabo. Med njimi naštevajo indeterminirane kazni, pridržanje po prestani kazni, če ta ni dosegla svojega namena, oddajo alkoholikov in drugih narkomanov v zavod za zdravljenje po prestani kazni ali pa namesto kazni, dalje možnost, izreči namesto kazni varnostni ukrep, kadar bi opazovanje ugotovilo, da je storilec v tako imenovanem stanju nevarnosti (l'état dangereux), in druge.²⁵

²⁵ Ti ukrepi bi imeli pomen in etično upravičenost le, če bi bilo opazovanje in proučevanje storilčeve osebnosti pogoj za njihovo uporabo. Ob stanju, kakršno je danes v vseh kazenskopравnih sistemih, je gotovo, da lahko indeterminirane kazni in pridržanje po prestani kazni (čeprav omejeno z nekaterimi formalnimi pogoji) pomenijo le brezplodno in z ničimer upravičeno podaljševanje kazni. Nekateri sistemi pa so uporabljali in še uporabljajo ta sredstva zlasti za to, da lahko eliminirajo svojemu režimu nezaželene ljudi.

Večjo gibčnost in raznovrstnost oblik za prevzgojo med izvrševalno fazo pa naj bi zagotovili s tem, da bi ne bil nobeden teh ukrepov nespremenljiv. Sodišče ali pa posebni izvrševalni sodnik (juge d'exécution) naj imata možnost, zamenjati ukrep, če se za to pokaže potreba. Pri kazni na prostosti naj bi ne bilo obvezno, da se izvršuje v zaprtih zavodih, ampak tudi na tako imenovani delni svobodi, ko bi obsojenci prihajali v zavod le na hrano, prenočišče in posebne prevzgojne oblike dela. Sem bi spadali tudi tako imenovani odprti zavodi, ki so se v praksi zelo dobro obnesli. Nadalje naj bi omogočili, da bi obsojenci v posebnih primerih prihajali na izvrševanje kazni le ob sobotah popoldne in ob nedeljah (Freizeitstrafe). Instituti pogojnega odpusta ali pa odpusta na preizkus pod nadzorstvom bi morali biti vključeni v notranji sistem izvrševanja kazni, posebej pa bi bilo treba organizirati postpenalno pomoč za odpuščene obsojence.

Poseben pomen daje novejša literatura institutu »probation«, kar bi lahko prevedli s »postavitev na preizkušnjo«. Ta institut se razlikuje od tradicionalne kontinentalne pogojne obsodbe, pri kateri se pogojno odloži izvršitev kazni, v tem, da pomeni pogojno odložitev obsodbe. Razen tega pa je probation zvezana z nadzorom, pomočjo in različnimi pogoji, medtem ko je za obstoj pogojne obsodbe in pogojnega odpusta potrebno le, da obsojenec ne stori v določenem roku novega, navadno že določenega kaznivega dejanja. V tem okviru nimam možnosti, širše razpravljati o institutu »probation«, lahko pa rečem, da se za njegovo uvedbo v vseh državah zavzema tudi OZN, ker se je izkazal kot precej uspešen. Pogojna obsodba in odpust prepuščata skrb za prihodnje življenje prizadetemu samemu, in sicer prav v trenutku, ko preživlja krizo (kako se vživeti v novo okolje in premagati okoliščine, ki so ga že enkrat pripeljale pred sodišče). Postavitev na preizkušnjo pa vsebuje tudi nadzorstvo in pomoč, tako da se obsojeni ali odpuščeni ne čuti zapuščenega in prepuščenega samemu sebi, hkrati pa je mogoče postaviti tudi določene pogoje, ki naj še olajšajo oziroma zmanjšajo po odpustu nastalo krizo.

Varnostne ukrepe naj bi po mnenju novejših teorij uporabljali za storilce, ki niso prišteveni, so pa okolici nevarni, ter za tiste, ki so v tako imenovanem »stanju nevarnosti«. Sem bi spadali zlasti multirecidivisti in pa tisti, pri katerih ni mogoče govoriti o duševni bolezni, pa tudi ne, da so popolnoma normalni. Psihiater M. Badonnel, ravnateljica opazovalnega centra v Fresnesu, pravi, da je v francoskih zaporih več kot četrtina neuravnovešenih, nestalnih, impulzivnih, epileptoidnih, psihotičnih, psihopatičnih in nevrotičnih ljudi, ki so mnogokrat tudi alkoholiki, storilci drobnih deliktov v večkratnem povratku, berači itd.²⁶ Prav te tudi običajno kaznujejo s kratkotrajnimi prostostnimi kaznimi, ki so večinoma brez uspeha. Za take delinkvente bi morala biti dana možnost interniranja v posebnih zavodih, kjer bi jih telesno, duševno in moralno zdravili v ozračju inteligentne discipline (ne vojaške), toda brez popuščanja, tako da bi jih navadili na red, disciplino, stalnost in odgovornost ter jih usposobili za življenje v družbi.

4. Ena izmed zahtev, ki jih lahko zasledimo v novejši literaturi, je tudi zahteva, po kateri bi smelo sodišče ukrepati še med izvrševanjem kazni. Če bi namreč omogočili prej omenjeno gibčnost vseh ukrepov, bi morali odločati tudi o tako bistvenih vprašanjih, kot je n. pr. odločba o zamenjavi prostostne

²⁶ Badonnel M.: Le Centre national d'orientation de Fresnes. Esprit — Le monde des prisons, april 1955.

kazni s postavitvijo na preskušnjo ali o zamenjavi kazni z varnostnim ukrepom in narobe, in sicer ne na podlagi formalnih rokov, določenih v kazenskem zakoniku, temveč na podlagi opazovanja in potreb postopka za poboljšanje in resocializacijo storilca. Tako daljnosežnih odločb bi ne smele izdajati uprave kazenskih zavodov, ker so to upravni, ne pa sodni organi. Zato bi moralo tisto telo, ki je izreklo ukrep, t. j. sodišče, skrbeti tudi za njegovo izvedbo in uspeh. V literaturi zato lahko mnogokrat beremo o tako imenovanem »izvrševalnem sodniku« (juge d'exécution), ki bi moral paziti na to, da bi bilo izvrševanje ukrepov uspešno in na podlagi mnenja strokovnjakov odločati o spremembah, ki smo jih omenili.

5. Precej razširjeno je po svetu mnenje, da bi moralo pravosodje prevzeti tudi skrb za pre- in postpenalne ukrepe, zlasti v obliki pomoči in skrbi za pogojno obsojene, za pogojno odpuščene obsojence itd. Kazensko sodstvo naj bi ne bilo več le razdeljevalec kazenskih sankcij in izvrševalec zakonskih tekstov, temveč naj bi svojo funkcijo pojmovalo širše, tako da bi posegalo vsaj s svojim vodstvom tudi na področje socialne delavnosti. Sodišča naj bi imela na razpolago močan in dobro izobražen kader socialnih delavcev, ki naj bi nadzorovali in pomagali tistim ljudem, ki so v »nevarnem stanju«, tako kadar še niso storili kaznivega dejanja kakor tudi če so bili pogojno obsojeni na preizkus ali pa pogojno oziroma dokončno odpuščeni iz raznih zavodov.

Novejši pogledi na individualizacijo kazenskih sankcij, ki se zastavljajo kot namen poboljšati in vrniti delinkvente družbi, imajo torej precej daljnosežne posledice. V praksi in pozitivni zakonodaji novi pogledi še niso uresničeni, zlasti ne v zaokroženi obliki. Vendar ne smemo pozabiti, da poznajo nekatere institute v raznih kazenskopravnih sistemih že dalj časa in da so pokazali tudi kar dobre uspehe. Mednje lahko prištejemo n. pr. poskuse s poglobljenim opazovanjem delinkventov, organizacijo opazovalnih in triaznih centrov, uvažanje novih ukrepov poleg tradicionalne kazni, uvažanje gibčnih in raznovrstnih sistemov izvrševanja kazni, institut »probation« itd.

Ti ukrepi, zlasti kolikor so povezani tudi z opazovanjem storilčeve osebnosti, pomenijo novo stopnjo v razvoju individualizacije ukrepov zoper delinkvente. Take vrste individualizacije bi lahko označili tudi kot kvalitativno v nasprotju z dosedanjimi oblikami (razen varnostnih ukrepov, pogojne obsodbe in mladinske zakonodaje), ki so imele namen, predvsem pravično odmeriti kazen, in bi jih torej lahko označili kot kvantitativne. Register sredstev za individualizacijo kazni, ki se je pričel razvijati v prvi tretjini preteklega stoletja z uvedbo olajševalnih in obteževalnih okoliščin, je danes že dokaj velik. Vendar pa imajo ta sredstva v končni posledici vpliv večinoma le na količinsko odmero kazni v maksimalnih in minimalnih okvirih, ki jih določa zakon.

Ko poudarjam pomen storilčeve osebnosti za kazensko pravo, s tem ne mislim, da bi bilo treba zanemariti kaznivo dejanje. V resnici sta dejanje in storilec dve strani istega pojava, neločljivo povezana, drug drugemu pogoj. Zato lahko rečem, da je boj med klasično šolo, ki je poudarjala le dejanje, in šolami, ki so poudarjale le osebnost storilca, ostal le bolj teoretičen. Sodniki v praksi vedno sodijo o dejanju in zoper storilca, toda ker je dejanje veliko lažje dojeti kot osebnost, so pač več pozornosti posvečali dejanju. Tudi v kazenskopravni teoriji je kaznivo dejanje zelo podrobno obdelano, prav malo pozornosti pa je posvečeno storilčevi osebnosti. Ne gre za to, da bi morali sodniki postati psihiatri ali psihologi, pač pa gre za to, da bi imeli sodniki večjo kriminološko izobrazbo, ki bi jim omogočila boljše presojeti, kdaj je treba poklicati

na pomoč strokovnjaka, v preprostih primerih pa bi jim omogočala izbiro primerne ukrepa. Gre torej za to, da bi posvetili potrebno pozornost tudi osebnosti storilca kaznivega dejanja, z boljšimi in bolj znanstvenimi metodami in da bi bolj skrbeli za njegovo popljšanje in resocializacijo.

III. INDIVIDUALIZACIJA KAZENSKIH SANKCIJ PO NAŠEM POZITIVNEM PRAVU

Ob koncu te razprave se moramo ozreti tudi na stopnjo in možnosti, ki jih dajeta za individualizacijo kazni naš kazenski zakonik in zakon o izvršitvi kazni. To pomeni z drugimi besedami: v koliki meri in s kakšnimi sredstvi dopuša naš kazenskopravni sistem vrednotenje storilčeve osebnosti?

Zlasti se mi zdi potrebno poudariti, da nam misel o možnosti človekovega popljšanja in prevzgoje ni tuja, tako s stališča splošnih etičnih in moralnih pojmov socialističnega humanizma kakor tudi s stališča pozitivnih predpisov kazenskega zakonika v njegovem tretjem členu, zakona o izvršitvi kazni in tudi prakse v kazenskih popljševalnih domovih, ki se skuša približati temu namenu. Drugo pa je seveda vprašanje, kakšna so objektivna, materialna sredstva za uresničenje tega namena, in seveda tudi, kakšna pravna sredstva daje za to naš kazenski zakonik.

Omejil se bom samo na pravna sredstva, s katerimi skuša naš zakonodajalec uresničiti namene, ki jih je izrazil v 3. členu kazenskega zakonika, zlasti pa preprečevati družbi nevarno delovanje in popljšati storilca.

1. Obteževalne in olajševalne okoliščine omenja naš kazenski zakonik v 38. členu ter določa, da mora sodišče odmeriti kazen v mejah, ki jih predpisuje zakon za vsako posamezno kaznivo dejanje, upoštevajoč vse okoliščine, ki vplivajo na to, ali naj bo kazen večja ali manjša, zlasti pa stopnjo kazenske odgovornosti, nagibe, iz katerih je bilo dejanje storjeno, stopnjo ogrožanja ali kršitve zavarovane dobrine, okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno, in pa prejšnje življenje, osebne razmere in obnašanje storilca po storjenem dejanju. To najsplošnejše sredstvo za individualizacijo kazni dopolnjujejo še določbe 42. člena, ki daje sodišču precejšnjo prostost izbire. Drugi odstavek tega člena omogoča namreč odmero kazni pod mejo, ki jo predpisuje zakon, in celo izrek milejše vrste kazni, če sodišče ugotovi, da so podane take olajševalne okoliščine, ki kažejo, da je mogoče doseči namen kaznovanja tudi z omiljeno kaznijo. V primeru iz 17. člena pa sodišče celo ni vezano na določbe 43. člena, ki predpisuje način za omilitev kazni. Ta jasni in preprosti sistem pozna tudi švicarski kazenski zakonik, medtem ko so številni drugi zakoniki (n. pr. avstrijski in italijanski) še vezani na taksativno naštete obteževalne in olajševalne okoliščine, zlasti pa na natančno določene kazni.

2. Kot posebno obteževalno okoliščino omenja naš zakonik povratek. Splošni povratnik je po našem zakoniku tisti, ki v petih letih po prestani kazni zapora ali strogega zapora, izrečeni zaradi naklepne kaznivega dejanja, ponovno stori naklepno kaznivo dejanje, za katero je predpisana kazen zapora ali hujša kazen. Specialnega povratka naš zakonik ne pozna, pač pa iz besedila 40. člena smiselno izhaja, da mora sodišče upoštevati kot posebno obteževalno okoliščino tudi specialni povratek. Prav tako lahko sodišče vrednoti kot obteževalno okoliščino tudi dejstvo, da je bil nekdo že prej kaznovan, čeprav nima pogojev, ki jih zakon predpisuje za povratek, ker mora v zvezi z določbo 38. člena upoštevati tudi storilčevo prejšnje življenje. Določbo

40. člena o povratku je treba torej tudi šteti med sredstva za individualizacijo kazni, čeprav je povratništvo problem, ki bi zaslužil še tudi druge, morda uspešnejše ukrepe, kot pa je samo hujše kaznovanje.

3. Posebno hud primer obravnava naš zakonik kot obteževalno okoliščino posebej v 41. členu. Ta člen daje sodiščem preciznejše pooblastilo za izrekanje hujših kazni v primerih, kadar predpisuje zakonik v posebnem delu hujšo kazen za posebno hud primer takega kaznivega dejanja. Kot posebno huda navaja naš zakonik dejanja iz členov 122, 218, (3), 211 (3), 299 (3), 233 (2), 234 (2), 314 (3), 315 (2), 320 (3) in 327 (5), če so dobila posebno nevarne znake s tem, da je storilec pokazal pri storitvi posebno odločnost, trdovratnost ali brezobzirnost (subjektivni elementi), in s tem, da so nastale posebno hude posledice ali pa da je bilo dejanje storjeno v posebno obteževalnih okoliščinah (objektivni elementi). V tej zvezi je treba omeniti še določbo drugega odstavka 8. člena, ki dovoljuje izrek hujše kazni zaradi posebnih okoliščin le, če je storilec za te okoliščine vedel ali pa moral in mogel vedeti. Ker je ugotavljanje vseh spredaj navedenih dejstev prepuščeno sodišču, mu je s tem dana tudi ena izmed možnosti za individualizacijo kazni.

4. Med določbe, po katerih sodišče lahko omili kazen, sodi prvi odstavek 42. člena; v njem je splošno pooblastilo za omilitev kazni, kadar jo zakonik predpisuje v posameznih členih, kot n. pr. v členih 6, 10, 11, 12, 16 in 20 splošnega dela in v členih 121, 332, 339 in 342 posebnega dela. Omilitev kazni iz prvega odstavka 42. člena je poseben institut, ki ga naš zakonik ne veže na splošne olajševalne okoliščine iz 38. člena, ampak na posebne okoliščine, navedene posebej v vsakem izmed omenjenih členov.

5. Institut zmanjšane prištevnosti, ki ga ureja drugi odstavek 6. člena je prav tako eno izmed sredstev za individualizacijo kazni. Če je storilčeva prištevnost bistveno zmanjšana, lahko sodišče izreče milejšo kazen po določbah 42. člena (prvi odstavek) in 43. člena, lahko pa odredi tudi oddajo v zavod za duševno bolne, če je zmanjšano prišteveni storilec tudi okolici nevaren. Če storilčeva prištevnost ni bistveno zmanjšana, lahko uporabi sodišče določbo drugega odstavka 42. člena in ne bistveno zmanjšano prištevnost vrednoti kot tako olajševalno okoliščino, ki kaže na to, da se da tudi z omiljeno kaznijo doseči namen kaznovanja.

6. Tudi določbe o poskusu in udeležbi lahko uporabijo sodišča kot sredstvo za individualizacijo kazni. Členi 16, 17, 18 in 20 (1) dovoljujejo omilitev kazni v okviru določb 43. člena; 17. člen omogoča tako imenovano svobodno omilitev, 17, 18. in 22. člen pa omogočajo celo odpustitev kazni. Tudi ta sredstva torej dopuščajo vrednotenje storilčeve osebnosti (seveda samo v okviru večje ali manjše krivde) in temu primerno odmero kazni.

7. Stranske kazni so nadaljnje sredstvo, ki ga sodnik lahko uporabi za individualizacijo kazni, ker je izrek stranske kazni (razen pri smrtni kazni in zamenjavi smrtni kazni z dosmrtnim strogim zaporom ob omejitvi državljan-skih pravic po 32. členu) fakultativen, zlasti pa še zato, ker ga zakon izrecno veže na določene osebne okoliščine storilca (n. pr. tretji in peti odstavek 33. člena, četrti odstavek 35. člena).

8. Pogojna obsodba je gotovo eden izmed najpomembnejših ukrepov za individualizacijo kazni. Naš kazenski zakonik ureja to vprašanje v 48., 49. in 50. členu. Pogojna obsodba je pri nas vezana na ponovno storitev prav tako hudega ali hujšega naklepne kaznivega dejanja, enako tudi v večini drugih kontinentalnih kazenskopravnih sistemov. Edini pogoj, razen prej omenjenega,

lahko postavi sodišče v obliki povrnitve s sodbo ugotovljene škode. Institut pogojne obsodbe je teoretično zvezan s čedalje večjim uveljavljanjem storilčeve osebnosti in s praktičnim spoznanjem, da kratkotrajne prostostne kazni niso uspešne. Zato tudi naš kazenski zakonik omogoča, da se izvršitev kazni pogojno odloži, kadar je storilec obsojen na kazen zapora do dveh let (kratkotrajna prostostna kazen) ali na denarno kazen in če sodišče meni, da bo tudi tako dosežen namen kaznovanja, in sicer glede na okoliščine dejanja, obnašanje storilca po storjenem dejanju in glede na njegovo prejšnje življenje (osebnost storilca).

9. Podoben ukrep je tudi pogojni odpust, ki ga urejajo 56. in 57. člen kazenskega zakonika in IV. poglavje ZIK. Pogojni odpust je vezan izključno na vrednotenje obsojenčeve osebnosti s stališča njegovega poboljšanja. V prvem odstavku 56. člena je sicer postavljen formalni pogoj, da je obsojenec prestal polovico kazni, toda če se je med prestajanjem kazni posebno izkazal s svojim delom in obnašanjem, ga lahko odpustijo, še preden je prestal polovico kazni, kot določa drugi odstavek istega člena.

10. V to vrsto ukrepov za individualizacijo kazni bi spadala tudi odpustitev kazni, določena v 44. členu kazenskega zakonika. Ta institut uporabljajo kazenski sistemi navadno pri poskusu, le bolj redko pa v primeru dokončanih kaznivih dejanj. Naš kazenski zakonik dopušča odpustitev kazni pri pravni zmoti (10. členu), silobranu (11. členu), prostovoljnemu odstopu (18. členu) in udeležbi (22. členu) v splošnem delu, v posebnem delu pa pri kaznivih dejanjih iz členov 117, 121, 170, 283, 289, 326 in 332 in obvezno v členu 299/3.

11. Posebej moramo omeniti varnostne ukrepe, ki jih ureja V. poglavje v zvezi s prvim in drugim odstavkom 6. člena kazenskega zakonika. Na podlagi teh določb smejo oddati v zavod za varstvo in zdravljenje neprištevne in zmanjšano prištevne storilce, če so nevarni za svojo okolico. Ti ukrepi se torej opirajo edinole na presojo storilčeve osebnosti in tudi niso več kazen. Gotovo pa je, da so zelo pomembno sredstvo za individualizacijo ukrepov zoper delinkvente.

12. Drugi veliki uspeh, ki ga je doseglo gibanje za individualizacijo kazni že pred drugo svetovno vojno, so posebne določbe za obravnavanje mladoletnih storilcev. Naš kazenski zakonik ima te določbe v VI. poglavju, omogočajo pa poseben postopek in posebne ukrepe za individualizacijo v okviru skupine mladoletnih storilcev. Takí ukrepi so n. pr. izročitev staršem ali skrbniku ali oddaja v vzgojni zavod po 65. členu, ukor ali oddaja v vzgojni poboljševalni dom po 68. členu; možnost, odrediti namesto kazni oddajo v vzgojni poboljševalni dom; možnost spreminjanja ukrepov med njihovim izvrševanjem itd. Razen tega, da so določbe o mladoletnih storilcih že na splošno posledica večjega upoštevanja osebnosti v kazenskem sodstvu, je kriterij za uporabo posebnih določb o mladoletnikih vezan zlasti na presojo njihove osebnosti. Velik del zahtev in predlogov v novih konceptih ima svoj zgled v ureditvi, kakršno poznajo že anglosaški in skandinavski kazenskopravni sistemi za mladoletnike.

13. Na koncu naj omenim še določbo drugega odstavka 4. člena, ki določa, da ni kaznivo dejanje tisto dejanje, ki ima znake kaznivega dejanja, pomeni pa neznatno nevarnost za družbo, zaradi majhnega pomena in zaradi neznatnih posledic. Ta določba je zelo pomembna, saj je znano, da je teh malo pomembnih in brezpomembnih dejanj zelo veliko v življenju in da bi imelo njih preganjanje slabe posledice tako za tiste, ki bi zaradi tega prišli v stik z organi pregona in sodišča, kakor tudi za splošnost; saj je znano, da tam, kjer je vse pre-

povedano, postane kmalu vse dovoljeno. Ne glede na to pa pomeni ta določba ob pravilni uporabi močno sredstvo za individualizacijo ne kazni, pač pa kazenskega sodstva sploh.

Določbe kazenskega zakonika, ki omogočajo individualizacijo kazenskih sankcij, dopolnjujejo tudi nekatere določbe kazenskega postopka. Med njimi naj omenim zlasti določbe členov 386—389 zakonika o kazenskem postopku, ki omogočajo izredno omilitev kazni, če se po pravnomočnosti sodbe pokažejo okoliščine, ki jih prej ni bilo ali sodišče zanje ni vedelo in ki bi očitno povzročile milejšo odmero kazni. Te določbe podaljšujejo torej ingerenco sodišča tudi na čas po pravnomočnosti sodbe in so večinoma zvezane z okoliščinami, ki zadevajo storilčevo osebnost.

Zakonik o kazenskem postopku upošteva storilčevo osebnost še v številnih drugih določbah, med njimi pa naj omenim le: 165. člen, ki nalaga preiskovalnemu sodniku skrb za vsa opravila, potrebna za ugotovitev kaznivega dejanja in storilčeve kazenske odgovornosti; 212. člen, ki določa, katere podatke je treba zbrati o obdolžencu že pri prvem zaslišanju; 246. člen, ki omogoča pregled ali oddajo na opazovanje, če nastane sum, da obdolženec boleha za tako duševno boleznijo, ki izključuje ali zmanjšuje njegovo prištevnost; 247. člen, ki dovoljuje telesni pregled obdolženca, če je treba dognati dejstva, po membna za kazenski postopek itd. Sem sodijo tudi določbe XXVI. poglavja zakonika o kazenskem postopku, zlasti pa člena 420 in 421, ki prenašata težišče postopka zoper mladoletnika na njegovo osebnost.

S tem bi bila na kratko našeta sredstva, ki jih daje naš kazenski zakonik sodiščem za individualizacijo kazni. Če bi po tem kratkem pregledu hoteli našeta sredstva oceniti, bi morali ugotoviti, da so pretežno kvantitativne narave. Večina njih vpliva na količinsko odmero kazni, le redka pa omogočajo uporabo ukrepov, ki bi sicer ne bili kazni v klasičnem pomenu, lahko pa bi bili uspešnejši za poboljšanje in resocializacijo delinkventov.

Med ukrepi, ki omogočajo kvalitativno individualizacijo v našem kazenskem zakoniku, bi lahko našeli le varnostni ukrep iz 61. člena, dalje vzgojne poboljševalne in varnostne ukrepe zoper mladoletne storilce, stransko kazni prepovedi opravljanja določenega poklica, odpustitev kazni in deloma tudi pogojno obsodbo in pogojni odpust, (ki spada že v fazo izvrševanja kazni). V fazi izvrševanja kazni pa bi med ukrepi, ki omogočajo kvalitativno individualizacijo, omenili tudi določbo 34. člena ZIK, ki pravi, da so obsojenci pri prestajanju kazni razvrščeni v skupine; pri tem je merilo za razvrstitev zlasti obsojenčeva osebnost. K temu bi spadale tudi določbe pravilnika o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih, ki uvajajo neke vrste mešani sistem izvrševanja kazni in ukrepov za prevzgojo. Podani so nekateri elementi progresivnega sistema (začasna osamitev, delo in življenje v skupini, režim ugodnosti), ki niso izpeljani do konca, zakaj pogojni odpust ni pojmovan kot zadnja faza izvrševanja prostostnih kazni.²⁷ Razen tega pa so podani tudi elementi skupinskega sistema, ki obstoji v skupinskem delu, strokovni in splošni izobrazbi ter kulturno-prosvetnem, vzgojnem in fizikalnem delovanju obsojencev. Vse te določbe so prav dobra osnova za individualizirano in relativno uspešno ravnanje z delinkventi v fazi izvrševanja kazni in drugih ukrepov.

²⁷ Peric Lojze: Nekaj pripomb k novemu zakonu o izvršitvi kazni. Zakon o izvršitvi kazni (s pripombami), Društvo pravnikov LRS, Ljubljana, 1952.

Naj na koncu omenim tudi določbo 74. člena ZIK, da mora imeti vsak okrajni ljudski odbor svoj odbor za pomoč tistim, ki so odpuščeni iz kazenskega popoljševalnega doma. Res je, da ti odbori še niso povsod zaživeli in da bi bilo mogoče še marsikaj izboljšati glede načina dela in poslovanja teh odborov, vendar pa je že s tem predpisom dana tudi pri nas možnost postpenalne pomoči, ki ji novejša literatura pripisuje izredno pomembnost.

IV. SKLEP

Zastavlja se vprašanje, zakaj je naš zakonodajalec omejil sredstva za individualizacijo samo na našete ukrepe, saj je vendar kazenski zakonik stare Jugoslavije poznal mnogo več takih sredstev. Poznal je n. pr. celo vrsto varnostnih ukrepov, ki niso bili vezani le na neprištevnost, t. j. na duševno bolezen ali motnjo, ampak tudi na splošni kriterij »nevarnosti« kot n. pr. večkratni povratek, habitualni alkoholizem, alkoholizem, povezan z nagnjenostjo k izgredom itd.²⁸ Razen tega je kazenski zakonik stare Jugoslavije poznal v zvezi s pogojno obsodbo tudi še druge pogoje razen povratka in pa tako imenovani varstveni nadzor; to pa šele daje pogojni obsodbi pomen kvalitativnega ukrepa za individualizacijo kazenskega sodstva, ki mu ni namen le pravičnost, ampak tudi in zlasti tudi poplavljanje delinkventov.

Odgovora na to vprašanje najbrž ni preveč težko poiskati. Določb kazenskega zakonika stare Jugoslavije, ki sem jih spredaj omenil, v praksi niso izvajali ali pa so jih izvajali le deloma zoper politične nasprotnike. Teh določb niso izvajali zato, ker ni bilo niti subjektivnih niti objektivnih pogojev za njihovo izvajanje. Ko je naš zakonodajalec omejil sredstva za individualizacijo na tista, ki so tudi sicer najbolj znana, je imel gotovo pred očmi materialne in subjektivne pogoje, ki smo jih imeli ob sprejetju novega zakonika, kajti zelo važno je, da ukrepi ne bi bili napisani le v zakonu, pač pa da bi zaživeli v praksi.

Zdi se mi, da imamo danes nekoliko boljše pogoje kot pred petimi leti in da bi morda kazalo razmisliti o uvedbi nekaterih skromnih sprememb v naši sodni praksi v skladu s pogoji, ki jih imamo. Ne da bi se spuščal v podrobnosti, naj omenim le izpopolnitev nekaterih metod za spoznavanje in presojo storilčeve osebnosti, tako v fazi postopka na sodišču kakor tudi med 21-dnevno opazovalno dobo, ki jo določata 34. člen ZIK in 8. člen pravilnika o hišnem redu v kazenskih popoljševalnih domovih v fazi izvrševanja kazni. V tej fazi bi bilo morda na podlagi že obstoječe zakonodaje primerno razmisliti o uvedbi tako uspešnih metod, kot so n. pr. režim delne svobode in predsvobode, o katerih sem nekaj povedal že poprej.

Kljub temu, da so naši objektivni in subjektivni pogoji kaj malo naklonjeni globljim spremembam v smislu kvalitativne individualizacije kazenskega sodstva in izvrševanja kazni, pa menim, da bi razpravljale in perspektivno proučevanje vprašanj in problemov, ki sem jih nakazal, v določenem pomenu pomagalo graditi omenjene pogoje same.

Danes je preobremenjenost naših kazenskih sodnikov, njihova preveč enostranska izobrazba, pomanjkanje strokovnjakov psihiatrov, psihologov in socialnih delavcev in seveda tudi pomanjkanje primernih zgradb in naprav

²⁸ Naš zakon o izvršitvi kazni ima v 34. členu določbo, po kateri morajo obsojence, ki so znani alkoholiki, dati v poseben oddelek, kjer se zdravijo. Bilo bi zelo koristno, če bi začeli to določbo izvajati.

velika ovira za to, da bi lahko bolje izpeljali vsaj tisto, kar nam kazenski zakonik že omogoča. Zato bi že večja skrb za vzgojo strokovnjakov z vseh omenjenih področij, še posebej pa za večjo kriminološko izobrazbo in specializacijo kazenskih sodnikov, tudi pripomogla k izboljšanju današnjega stanja.

Kriminalnopolitično in pravnotehnično razglabljanje o nakazanih problemih pa bi nam lahko dalo kot rezultat neki »perspektivni program« in večjo jasnost glede usmeritve tistih posameznih in majhnih korakov, ki jih ob določenih pogojih lahko storimo za doseg maksima. Zdi se mi, da ni dovolj, če se preveč zanašamo na generalnopreventivni učinek kazenskega zakonika in sodne prakse. Vsi znani podatki soglasno govorijo o tem, da problem kriminalite ni tako preprost, da bi ga lahko rešili s tako preprostim sredstvom, kot je zastraševanje. Ali ni morda več resnice v ideji, da se bo družba bolje branila in varovala kriminalitete, če bo storila vse, kar more, za preprečevanje kriminalitete in za prevzgojo, za poboljšanje in vrnitev družbi tistih ljudi, ki se ne morejo, ne znajo ali nočejo prilagoditi in podrediti pravilom življenja v družbi?

Zdi se mi, da bomo morali napraviti ta korak, ker sodi skrb za poboljšanje in resocializacijo družbeno in moralno iztirjenih ljudi med naše človečanske in zato socialistične naloge.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Boisson Sylvie: Le régime progressif. *Esprit* — Le monde des prisons, april 1955.
2. Buffelan Jean: La réforme pénitentiaire en Belgique et la loi de Défense sociale, Paris 1930, Sirey.
3. Dublneau, Grapin, Piprot d'Allaume: Objets, buts et sujets de l'observation. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, str. 71.
4. Ferri Enrico: Sociologia criminale, IV. ediz., Torino 1900.
5. Germain Charles: La réforme des institutions pénitentiaires en France. *Esprit* — Le monde des prisons, april 1955.
6. Graven Jean: Droit pénal et Défense sociale. *Revue pénale suisse*, 1951/1.
7. Herzog J. B.: Cycle européen d'études sur l'examen médico-psychologique et social des délinquants. *Revue internationale de droit pénal* 1951, str. 660.
8. Herzog J. B.: Le 11e Congrès international de criminologie — Paris 1950. *Revue internationale de droit pénal* 1950, str. 603.
9. Heuyer G.: Les sujets et les objets de l'observation. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, Edit. Cujas, Paris 1954.
10. Hurwitz Stephan: Franz von Liszt et la politique criminelle contemporaine. *Revue internationale de droit pénal* 1951, str. 259.
11. Kinberg Olof: Réflexions critiques sur la prévention. *Revue inter. de criminologie et de police technique*, 1954/1.
12. Maklecov V. Aleksander: Vračunljivost, krivda, nevarnost. Zbornik znanstvenih razprav XVI, str. 116.
13. Maklecov V. Aleksander: Personalistična smer v sodobnem kazenskem pravu. Akademija znanosti, Ljubljana 1943.
14. Maklecov V. Aleksander: Očevalne odredbe v sistemu modernega prava. Slovenski pravnik, Ljubljana 1932.
15. Peyron Jacqueline: Quelques Chiffres. *Esprit* — Le monde des prisons, april 1955.
16. Pinatel Jean: Les sujets et les objets de l'observation. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant, str. 111.
17. Vouin Robert: La division du procès pénal en deux phases. Individualisation des mesures prises à l'égard du délinquant (169).
18. Voulet J.: Des courtes peines d'emprisonnement aux mesures de cure libre. *Revue internationale de droit pénal* 1951, str. 57.

MODERN VIEWS ON INDIVIDUALIZED MEASURES APPLIED TO DELINQUENTS

by dr. Ljubo Bavcon

*Expert Collaborator, Institute for Criminology, Faculty of Law and Economics at the
University of Ljubljana*

Short Historical Outline.

The development of and insistence upon the principle of individualized penalty is closely bound up with the gradual recognition of human personality in Criminal Law. From the classical criminal law of the French Revolution (rigorously objective, and therefore, so to say, non-individualized) to the criminal laws originating on the Continent about 1930, there was considerable progress, the essence of which was the individualization of penal sanction. In rather more than a hundred years the number of means provided by penal codes for the individualization of penal sanctions has greatly increased. This development was greatly influenced by the positivist and sociological schools, which laid special stress upon the delinquent's personality, his proclivity to crime, and menace to society. But except for the case of conditional sentence, and a few educational and medical provisions, individualization in positive law and in the prevalent theory of Criminal Law has above all remained the means for an assessment of punishment as equitable as possible. The prevalent theory of Criminal Law during all this time was based upon the assumption of free will, moral responsibility and retributive punishment proportionate to the crime, which considerably restricts the principle of individualization in penal sanctions.

Some Modern Concepts of Individualization Based on Scientific Study of the Delinquent's Personality.

As early as the end of the 19th century certain opinions were voiced in criminology to the effect that individualization in penal sanctions should be not only in the service of some abstract conception of justice, but chiefly in the interest of the delinquent's re-education and resocialization.

In view of the prevalent eclectic theory of Criminal Law, these ideas failed to achieve general acceptance until the end of the Second World War. Not until the period after the Second World War did these ideas find favourable conditions, and also powerful advocacy in the latest Social Defence Movement. One of the basic principles of this movement is the individualization of measures taken in dealing with delinquents, or, in other words, the choice of measures most appropriate for the re-socializing of a given delinquent. This was another step forward in the field of individualization in the treatment of offenders, enabling us to fight criminality more successfully. It goes without saying that individualization of penal sanctions intended for the re-education and resocialization of delinquents will not yet by itself exercise sufficient influence on the decrease of criminality. But in a society which,

thanks to its social order, can avail itself of effective social-economic and social-political preventive measures, this new principle of individualized measures and, the new treatment of delinquents is an essential of criminological policy. In this sense practical measures tending towards individualization of sanctions against delinquency are compatible also with Yugoslav social order.

Proposals for practical measures in this sense concern, above all, the procedure in court, the application of the penalty, and other measures. Successful re-education and resocialization of delinquents depends on acquaintance with their personalities and the surroundings in which they spent their lives. That is why modern authorities advocate the inclusion in criminal procedure of systematic observation of the delinquent's personality. This observation should be more comprehensive than the hitherto familiar psychiatric tests regarding moral accountability, and should include medical, psychological and social studies of the delinquent's personality and surroundings.

The findings regarding the delinquent's personality and the causal complex that drove him to crime should decide the choice of the measures taken to prepare him for an independent, responsible and useful life in society.

The introduction into penal procedure of this observation of the criminal's personality opens up a number of procedural problems. The question is as to when and how to introduce this observation into the procedure, without jeopardizing the presumption of innocence or unduly protracting the procedure, but safeguarding human rights and freedoms etc. To this end it is suggested in modern concepts to divide procedure into two phases, the first devoted to establishing the circumstances of the crime, guilt, and degree of responsibility; and the second to observation and, on the basis of this, to the choice of relevant measures for the resocialization of the criminal. It is furthermore proposed that observation be introduced only for certain categories of delinquents; that it be possible in certain cases to exclude the public, etc. It is recommended, above all that tribunals be given a wider scope in the choice of measures. Observation of the delinquent would be futile if we fail to extend today's limited choice of measures in the treatment of delinquents.

Continuous observation should accompany the application of penal sanctions, and deductions from it should decide the choice of institution to which the delinquent is to be committed and the treatment he is to be given. In order to render the endeavour for a convict's resocialization more effective, it would be necessary to improve the internal organization of prisons and to introduce greater flexibility and adaptability of the various measures, as may be required by the procedure for resocialization, regardless of the formal and abstract criteria in force today. Furthermore, modern authorities advocate post-penal assistance and supervision, in order to prevent recidivism.

All these measures represent a new phase in the development of individualized procedure regarding delinquent —, a phase in which the aim is no longer that of just and quantitative meting out of punishment, but to re-educate and resocialize the offender.

Individualization of Penal Sanctions under Yugoslav Law

The Yugoslav Criminal Code, at least implicitly is not opposed to the idea that Society is both able and obliged to re-educate and rehabilitate individuals that have gone astray, yet its system, with the exception of the conditional sentence, contains only such provisions as were drawn from the continental criminal codes of about

1930. These provisions although fairly numerous, mostly influence only the quantitative meting out of punishment; they allow for extenuating or aggravating circumstances (art. 33), for recidivism (art. 40), in aggravated form (art. 41); mitigation of punishment (art. 42), subsidiary sanctions (art. 33 and 35), remission of sentence (art. 44). We must also mention certain special measures, as e. g. conditional sentence (artt. 48—50), conditional release (artt. 56—57), special provisions for minors (Chapter VI), and precautionary measures in cases of delinquents not accountable, or only partially so, for their actions, whenever these constitute a peril to those about them (Chapter V in connection with art. 6). Art 4 (2nd paragraph) deserves special mention. It specifies that an action, although bearing the character of a penal offence — is not punishable if it represents a minor peril to Society owing to its trifling importance and insignificant consequences. This provision, when properly applied, is a useful instrument for individualizing criminal prosecution.

As at present formulated, the Law concerning Application of Penalties, likewise permits fairly individualized proceeding with convicts, mainly thanks to the fact that it demands a special observation period upon the convict's admission to the penal institution; and because it does not embody so many rigid regulations as to render impossible a wide choice of different types of penalties. Meantime the shortage of experts — psychiatrists, psychologists, and social workers — is a major problem, which impedes the successful functioning of the Yugoslav penitentiary system.

Conclusion

In view of the fact that the Yugoslav social order facilitates preventive measures in combating criminality, we must also supplement our Penal Code and likewise our penitentiary system, in so far as it affects measures for re-education and resocialization of individual offenders. And to this end we must also avail ourselves of the practical and theoretical experience in the struggle against criminality acquired in other lands during the course of the past ten years.

TIPOLOŠKE KLASIFIKACIJE DELINKVENTOV V MODERNI KRIMINOLOGIJI IN V KAZENSKEM PRAVU

dr. PETER KOBE,

znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani

VSEBINA

Uvod

I. Kriminološke tipološke klasifikacije

1. Uvod
2. Biološke tipološke klasifikacije
3. Sociološke tipološke klasifikacije
4. Bio-sociološke tipološke klasifikacije
5. Tipološke klasifikacije in sovjetska kazenskoppravna znanost
6. Ocena tipoloških klasifikacij v buržoazni kriminologiji
7. Kriminološke klasifikacije in naša kazenskoppravna znanost in praksa

II. Legalne tipologije

1. Na splošno o legalnih tipologijah
2. O legalnih tipologijah v tujem pravu
3. Legalne tipologije po našem veljavnem pravu

III. Tipološke klasifikacije obsojencev

1. Na splošno o tipoloških klasifikacijah obsojencev
2. Klasifikacija obsojencev po našem veljavnem pravu

IV. Tipološke klasifikacije mladoletnih storilcev

1. Na splošno o tipoloških klasifikacijah mladoletnikov
2. Legalne tipologije mladoletnih storilcev

V. O prognozi v kriminologiji in v kazenskoppravni praksi

VI. Sklep

UVOD

1. Eno izmed vprašanj, o katerih se v kazenskoppravni literaturi in posebej v kriminološki literaturi, zlasti zadnjih 80 let, dosti razpravlja, je vprašanje, ali je mogoče najti med tistimi, ki jih označujejo s skupnim imenovalcem »zločinci, hudodelci, kriminalci, delinkventi, storilci kaznivih dejanj« ali kakor jih že označujejo,¹ kakšne skupne poteze, kakšne objektivno ugotovljive znake,

¹ V domači pravni literaturi se uveljavlja izraz »hudodelec«; ta izraz jezikovno še najbolj ustreza, ima pa to slabo stran, da ima v navadni rabi ožji pomen, pomeni namreč storilca hudega kaznivega dejanja. Isti problem ugotavljata za nemško terminologijo Seelig-Weindler glede izraza »Verbrecher« oziroma »Kriminelle« (prim. Seelig-Weindler, Die Typen, str. 160, op. 1). Izraz »krivec«, ki ga najdemo v slovenskem besedilu zakonika o kazenskem postopku (1. člen), tudi ne ustreza, ker je subjektivno pobarvan.

po katerih bi jih lahko razvrščali v enake ali podobne skupine ali razrede, ali bi jih lahko predstavili kot tipične, kot »hudodelske« tipe. Gre za vprašanje, ali je na področju znanstvenega proučevanja hudodelstvenosti tudi mogoča klasifikacija, ali lahko govorimo o kriminalni tipologiji, o tipih hudodelcev, kakor imamo klasifikacije na drugih znanstvenih področjih, zlasti na področju naravoslovnih znanosti, in kakšen pomen ima to. To vprašanje stopi v ospredje znanstvenega proučevanja in razmišljanja zlasti tedaj, ko nastopi znana pozitivna smer v kazenskopravni znanosti, za katero postane središče pozornosti storilec kaznivega dejanja namesto kaznivega dejanja samega, ki predvsem zanima t. i. klasično šolo v kazenskopravni znanosti.

Ugotoviti je treba za meščanski tabor kriminologije in kazenskopravne znanosti, da se stališča o klasifikaciji hudodelcev še precej razhajajo. Vendar tudi med tistimi, ki odgovarjajo na zastavljeno vprašanje pozitivno, ni enotnih stališč, čeprav so se temeljna nasprotja med njimi precej omilila; eklekticizem, ta splošna značilnost tako imenovanega demokratskega dela meščanskega znanstvenega sveta, je tudi tu opravil svoje. Zato so razlike v stališčih posameznih zastopnikov klasifikacij bolj posledice razlik v metodi in manj posledice razlik v izhodiščih oziroma v načelih, iz katerih izhajajo.

Vprašanje je seveda, ali imajo raziskovalna in znanstvena prizadevanja v meščanskem taboru kazenskopravne znanosti in kriminologije na področju kriminalne tipologije kakšen pomen tudi za kazenskopravno teorijo in prakso v naši družbeni stvarnosti.² Čeprav bom skušal pozneje kritično presoditi nekatera najbolj znana in značilna prizadevanja in njihove dosežke glede obravnavanega vprašanja, ne bo odveč, če na kratko ugotovim njihov splošni pomen za kazenskopravno znanost in za kriminalno politiko, še preden sem jih orisal. Predvsem je treba poudariti, da gre pri tem za eno stran procesa, ki ga navadno označujejo kot prizadevanja za individualizacijo postopka in ukrepov zoper delinkvente. Ta proces je prinesel v teorijo in prakso marsikaj naprednega, torej pozitivnega za reševanje vprašanja hudodelstvenosti. Mislim na razne institute in metode postopka, katerih »ratio« naj bi bila, da se delinkventi resocializirajo in da se z raznimi preventivnimi ukrepi poskuša zlo zdraviti že pri korenini in ne samo v posledicah. Ti instituti in metode so postali v takšni ali drugačni obliki tako rekoč splošna last kulturnega sveta, kakor pač toliko drugih dosežkov meščanske znanosti in prakse. Drugo, kar je vredno upoštevati, je bogato empirično in analitično gradivo o vprašanju storilčeve osebnosti; zbrano je bilo zlasti v zadnjih 80 letih z več ali manj sistematičnim, z več ali manj srečno zamišljenim in izpeljanim proučevanjem pojavov iz resničnega življenja. To gradivo ima gotovo določeno vrednost za znanstvena posploševanja, ta pa imajo tudi svoj pomen, če jih ne jemljemo za absolutne resnice in upoštevamo njihovo konkretno družbeno pogojenost. Končno je treba ugotoviti še pomembno okoliščino. Odkar je po drugi svetovni vojni vplivna mednarodna organizacija v okviru OZN prevzela spodbudo za skupna prizadevanja njenih držav članic pri reševanju vprašanja hudodelstvenosti, konkretno na področju prevencije in postopka z delinkventi,³ je še toliko

² Prim. Srzentić-Stajić, Krivično pravo, str. 82/83; avtorja na tem mestu posebej poudarjata pomen proučevanja posameznih kriminoloških teorij z razvojnega zgodovinskega gledišča.

³ V zvezi s sklepom OZN iz leta 1948, da prevzame vodstvo delavnosti na področju prevencije hudodelstev in postopka z delinkventi, M. Ancel, Défense sociale, str. 8; o delu OZN na tem področju prim. še: T. Marković, Doprinos OUN, str. 329 in nasl.

bolj utemeljeno pričakovanje, da bodo takšna skupna prizadevanja ustvarila možnosti za boljše rezultate, kot pa so bili mogoči doslej.

2. Če se po tem splošnem uvodu vrnem k naši temi, ne bo odveč, če poskušam na kratko razložiti, preden začnem razvojno in konkretno razpravljati o problemu tipoloških klasifikacij in o hudodelskih tipih, kaj si s tem predstavljam. Metoda klasificiranja pojmov oziroma pojavov seveda ni nekaj novega in je tako, kot ugotavljajo za kriminologijo samo, stara že nad 2000 let. Že v starogrški filozofiji govorita o tipih tudi Aristotel in Platon. Za Platona je »tip« shematična predstava, v kateri se izraža bistvo stvari.⁴ Z drugimi besedami, v bistvu pa enako, opredeljujejo ta pojem tudi danes. Tako pojmujejo »osebnostni tip« za kategorijo ljudi, ki je določena po prevladujočem organu ali funkciji;⁵ »tip« na splošno imajo za »sintetično edinstvo, ki predstavlja najznačilnejše poteze določene vrste pojavov.«⁶ Kriminalno tipologijo bi tako lahko označil za znanost o tipih storilcev, tipološke klasifikacije pa za njene posplošene dosežke.⁷ To bi bila seveda najbolj splošna in široka opredelitev obeh pojmov, ki upošteva, da je pojem »tip« že znan. Če pa hočemo opredeliti oba pojma tako, da bi izrazili tudi razne večje ali manjše razlike v njihovi konkretizaciji, je pa treba upoštevati še neke druge momente.

Čeprav je bilo že rečeno, da so razlike med posameznimi zadevnimi smermi v meščanski kriminologiji bolj v metodi kot pa v izhodiščih oziroma v načelih, isto pa velja tudi za posamezne utemeljitelje tipoloških klasifikacij, se zdi vendar potrebno tudi v tej zvezi povedati nekaj o razlikah v izhodiščih in v načelih. Predvsem gre za razlike v gledanju na vzročne činitelje hudodelstvenosti, razlike glede tega pa vplivajo tudi na stališča glede kriminalne tipologije in glede tipov.

Znana je delitev kazenskopravne znanosti na dve temeljni smeri, na klasično šolo in na pozitivno šolo.

Za klasično šolo, ki izhaja iz absolutne teorije o svobodni volji, vprašanje vzročnih činiteljev hudodelstvenosti ni zanimivo; še manj pa je zanimivo, vsaj z gledišča kazenske odgovornosti, kaj je na posameznika vplivalo, da je storil kaznivo dejanje, saj se je ta za dejanje odločil po svoji svobodni volji. Zato je za klasično šolo pomembno predvsem kaznivo dejanje kot manifestacija svobodne storilčeve volje, storilec kaznivega dejanja »s svojimi osebnimi pozitivnimi in negativnimi lastnostmi izginja, stopa v ozadje.«⁸ Za klasično šolo vprašanje klasifikacije storilcev samo zase ni pomembno oziroma se z njim ukvarja praviloma samo s stališča povračila, torej s stališča kazenske represije, tako da na primer zahteva za storilca povratnika oziroma za tistega, ki stalno ponavlja kazniva dejanja, ki kaže »consuetudo delinquendi«, strožjo kazensko sankcijo, da se doseže s tem to, kar se ni doseglo s prvo obsodbo.⁹

Stanje pa se spremeni z nastopom pozitivizma v kazenskopravni znanosti, to je s pojavom pozitivne šole. Namesto kaznivega dejanja stopi v ospredje

⁴ Prim. Lagniel-Lavastine, Stanciu, Précis, str. 61, op. 2

⁵ Ibid.

⁶ Prim. A. Maklecov, Tipologija, str. 23 § 4 k I in tam v op. 59 omenjene definicije tipa; A. Maklecov, Uvod, str. 44.

⁷ S čisto kriminološkega stališča razlikujejo na eni strani kriminološko delitev storilcev v vrste in razrede, na drugi strani pa tipologijo kot znanost, ki se začne zunaj kriminološke sfere; ta tipologija se najprej ukvarja z ljudmi in služi za raziskovanja človeške osebnosti sploh (prim. Mezger, Kriminologie, str. 165/166).

⁸ Srzentić-Stajić, op. cit. str. 96/97.

⁹ Prim. J. Herzog, Le délinquant d'habitude, str. 374.

storilec kaznivega dejanja kot fizična biološka enota ali celo kot posebna »species generis humani« ali kot sociološka enota ali pa, gledano z obeh gledišč, kot biološka sociološka enota.¹⁰ Pri takšnem gledanju na vprašanje hudodelstvenosti in na storilca kaznivega dejanja in z uporabo metod, ki ustrezajo temeljnemu izhodišču za to gledanje, je seveda razumljivo, da so razne smeri znotraj pozitivne šole poskušale, upoštevajoč storilca kaznivega dejanja kot individua in kot enoto v družbi, odkriti določene skupne poteze med številnimi storilci kaznivih dejanj; po teh skupnih potezah, ki so tipične, naj bi iz brezoblične gmote storilcev izbrali posamezne skupine, razrede ali tipe, da bi jih klasificirali. Pri tem so seveda različna stališča glede namena takšnega klasificiranja, glede prevladujočih tipičnih znakov, glede nomenklature itd.; iz njih izvirajo tudi številne več ali manj različne tipološke klasifikacije.

Napredek na raznih znanstvenih področjih, ki so ga upoštevali posamezni utemeljitelji tipoloških klasifikacij, je seveda prinesel še večjo pestrost stališč znotraj meščanskega znanstvenega sveta. Ta svet tako še sam ni enoten, še manj pa je zblížal klasično in pozitivno smer. Tako tudi še zdaj lahko govorimo na splošno o dveh poglavitnih smereh kot naslednikih omenjenih šol, o t. i. neoklasični in o neolombrozijanski šoli ali o šoli relativnega indeterminizma in relativnega determinizma v meščanski kazenskopравни znanosti in kriminologiji.¹¹ Če pustim ob strani razne sociološke smeri meščanskega znanstvenega sveta v ZDA, ki jih nekateri tudi izrecno označujejo kot nadaljevanje sociološke smeri pozitivne šole G. Tarda,¹² lahko omenim še t. i. novo šolo družbenega varstva kot najnovejši poskus za zblížanje determinizma in indeterminizma;¹³ ta poskus pa se od prejšnjih razlikuje v tem, da ne daje vnaprej in na splošno odgovora na vprašanje vzročnosti za hudodelstvenost, ampak ga veže na proučevanje individualnih vzrokov, češ, da je kaznivo dejanje predvsem izraz individualne osebnosti.¹⁴ Ta nova smer, ki zavrača tako klasično in tudi pozitivno smer kot enostranski, prav tako pa ne sprejema absolutnih klasifikacij storilcev, se vendar giblje v okviru meščanskih doktrin, ki ne vidijo ali nočejo videti, da je hudodelstvenost družbeno pogojena, ki ne vidijo njene materialne podlage.

3. Za klasično šolo v kazenskopравни znanosti velja, kot smo že omenili, kaznivo dejanje, kakor je določeno v pozitivnem pravu, za izhodišče pri presoji kazenske odgovornosti ali kot pravijo: »predmet pravnega vrednotenja je dejanski stan zločina z vsemi njegovimi objektivnimi in subjektivnimi znaki.«¹⁵ Za takšno gledanje je seveda najpomembnejše tipiziranje deliktnega ravnanja

¹⁰ Govorijo o teoriji predispozicije ali o biološki teoriji, o teoriji okolja in o mešani teoriji; prim. Dimitrijevič, Osnovi, str. 56 in nasl.

¹¹ Prim. Dimitrijevič, ibid. str. 58 in 63, in F. Sever, Temeljni elementi, str. 120-125.

¹² Prim. Wilson: G. Tarde, str. 3 in nasl.; pisateljica poudarja, da je teorija o vzrokih hudodelstva, ki jo je izdelal Tarde pred 70 leti, danes »the working hypothesis« ameriških kriminologov.

¹³ Njeni zastopniki imenujejo to šolo tudi gibanje humanistične kriminalne politike; ta politika temelji na priznanju, izrabi in razvijanju prirojenega občutka odgovornosti, ki ga ima vsakdo v sebi, tako tudi delinkvent. Tako stoji ta šola med skrajnostjo teorije svobodne volje o popolni moralni odgovornosti in skrajnostjo objektivne odgovornosti pozitivne šole (prim. M. Ancel, op. cit. str. 102/103; Zlatarič: Nove tendence, str. 205; J. Herzog: Chronique, str. 134).

¹⁴ M. Ancel, loc. cit.

¹⁵ Maklecov: Personalistična smer, str. 4 zgoraj.

v zakonitih opisih kaznivih dejanj¹⁶ in razvrstitev le-teh v kazenskih zakonih. Ta razvrstitev je posamična in skupinska. Posamična razvrstitev se ravna po konkretnih dejanjih, kakor se pojavljajo v življenju na splošno, pa govorimo na primer o ubojih, telesnih poškodbah, tatvinah, goljufijah, poneverbah itd. Skupinska razvrstitev pa se ravna po skupinah dejanj, navadno glede na prevladujoči predmet kazenskopravnega varstva; zato govorimo o kaznivih dejanjih zoper življenje in telo ali zoper telesno integriteto, zoper premoženje, zoper uradno dolžnost itd. Obe razvrstitvi sta se obdržali v pozitivnem kazenskem pravu in mora kazenskopravna znanost z njima računati.¹⁷

Toda že površen pogled na veljavno kazensko pravo na svetu nam pokaže, da ni nikjer obveljalo ekstremno stališče, ki ga storilčeva osebnost ne zanima oziroma ga zanima le kot čista abstrakcija. Tudi tisto kazensko pravo, ki je zraslo na temelju klasične smeri, ni povsem izločilo razvrstitve storilcev po njihovi osebnosti. Med teoretiki klasične šole in njihovimi epigoni neoklasiki, preko njih pa tudi v pozitivnem pravu, je načelo absolutne enakosti na podlagi enako svobodne volje izgubilo svojo absolutnost, upoštevati morajo tudi storilčevo osebnost, iz tega pa pridejo na »klasifikacijo«. V tej zvezi je treba omeniti predvsem razvrstitev storilcev po starosti (otroci, mladoletniki in odrasli),¹⁸ glede na prištevnost (prištevni, zmanjšano prištevni in neprištevni), glede na to, ali gre za enkratnega storilca kaznivega dejanja ali za večkratne storitve kaznivih dejanj po istem storilcu (enkratni delinkventi in povratniki).

Ne glede na omenjene izjeme in še druge izjeme, ki so posledica medsebojnega vplivanja raznih smeri in zблиževanja ekstremnih stališč, tu vendar ne moremo še govoriti o kriminalni tipologiji in o tipoloških klasifikacijah v pravem pomenu besede. Te je prinesla šele pozitivna smer v kazenskopravni znanosti ali, z drugimi besedami, prinesel jih je nastop kriminologije kot znanosti ob koncu preteklega stoletja zoper tedanja prevladujoča stališča v kazenskopravni teoriji. Lombrosov tip rojenega hudodelca (»il delinquente nato«) oziroma njegov človek hudodelec (»uomo delinquente«) namesto dotedanjega abstraktnega storilca je zarodek poznejših poskusov antropološke klasifikacije storilcev kaznivih dejanj, naj je Lombroso v začetku to hotel ali ne.¹⁹ Kakor smo že rekli, je to tudi razumljivo, kakor hitro stopi v ospredje pozornosti storilčeva osebnost; drugo je seveda vprašanje, kakšni so bili rezultati teh poskusov, zlasti pa kakšen je bil njihov vpliv na raznih področjih boja zoper hudodelstvenost.

Nesporno je tedaj, da je nezanimanje stare klasične smeri za vzroke hudodelstvenosti danes le še stvar preteklosti. Tu je vsekakor prodrila pozitivna smer v kazenskopravni znanosti, zlasti pa njena sociološka veja. S tem pa je seveda v najožji zvezi iskanje bolj učinkovitih sredstev v boju zoper hudodelstvenost, v katerem stopa danes v ospredje vprašanje prevencije hudodelstev s kar najširšim mednarodnim sodelovanjem, zlasti v okviru OZN in od nje ustanovljene svetovne zdravstvene organizacije.²⁰

¹⁶ Ibid. op. 10, glej citat po Gallasu.

¹⁷ Ideja o tako imenovanem »Täterstrafrecht« namesto »Tatstrafrecht« se v pozitivnem pravu ni uveljavila (prim. o tem še spodaj v tekstu k II, 2 k 3 in op. 7).

¹⁸ Otroci so sicer precej na splošno izvzeti iz sfere kazenskega prava.

¹⁹ Ferri trdi, da Lombroso sprva ni mislil na antropološko klasifikacijo storilcev in jo je povzel po njem (E. Ferri, Principii, str. 263/64, in Maklecov, Tipologija, str. 8, op. 19).

²⁰ Prim. Pavković, Program i načela, str. 84 in nasl.

4. Vprašanji vzročnosti in prevencije hudodelstvenosti pa sta tisti, ki sta zopet ozko povezani z vsemi dosedanjimi poskusi tipoloških klasifikacij na področju kriminalne tipologije. Če poskušam zdaj konkretnije opredeliti oba pojma, lahko rečem: kriminalna tipologija naj bi bila predvsem znanost o tem, kako razvrstiti, klasificirati storilce kaznivih dejanj glede na tipične in specifične znake, ki jih odkriva njihova osebnost, glede na okoliščine, ki na to osebnost vplivajo in so kriminološko in kriminalnopolitično pomembne. Glede na identičnost ali podobnost takšnih znakov in okoliščin pri večjem številu storilcev kaznivih dejanj lahko le-te razvrščamo v skupine s tipom kot predstavnikom skupine, to pa naj bi bila kriminalna tipologija »in concreto« ali tipološka klasifikacija.

To je seveda stališče enega dela meščanske kriminologije, da je z metodološke in materialne, vsebinske strani mogoče in potrebno klasificirati storilce kaznivih dejanj; gredo pa nekateri še dalje in razširjajo klasifikacijo tudi na takšne osebnosti, ki svoje asocialne ali protidružbene usmerjenosti še niso manifestirale s konkretnim kaznivim dejanjem, ampak naj bi sicer s svojim vedenjem ali po drugih simptomih kazale, da so nevarne za družbo.

5. To pa je na splošno tudi skoraj edina skupna poteza poskusov, klasificirati kriminalne osebnosti, ki jo najdemo v meščanski kriminologiji.²¹ Številni utemeljitelji tipoloških klasifikacij se namreč med seboj razlikujejo vsaj v nomenklaturi delinkventnih tipov, pa ne samo v tem, ampak tudi v izhodiščih za takšne klasifikacije; te razlike so ali že v sami opredelitvi kriminologije ali njenega predmeta ali pa so etiološko ali metodološko ali namembno pobarvane. Zato so razumljivi poskusi, klasificirati tudi te tipologije oziroma tipološke klasifikacije.

Po tem, iz kakšnih temeljev izhajajo, kakšno je njihovo osrednje vprašanje ali kakšen je njihov namen, najdemo v naši domači kriminološki literaturi tole razvrstitvev tipologij:

1. etiološke tipologije, ki upoštevajo v prvi vrsti genezo in vzroke hudodelstvenosti;

2. kriminalnopolitične tipologije glede na kriterij poboljšljivosti ali nepoboljšljivosti storilca; od tega je tudi odvisna izbira primernih povračilnih in preventivnih ukrepov;

3. združene etiološke in kriminalnopolitične tipologije;

4. tipologija, ki izhaja iz delitve kaznivih dejanj in ugotavlja posebne tipe hudodelcev le v nekaterih primerih (n. pr. kronični hudodelci);

5. kriminalna policijska tipologija z gledišča praktičnih ciljev preiskovanja v širšem pomenu besede.²²

K tem skupinam pride pozneje še legalna (normativna) tipologija, to je tista, ki jo najdemo v nekaterih novejših zakonodajah.²³

Ta razdelitev je očitno zasnovana v čisto didaktične namene in ji kot takšni sicer ni mogoče ugovarjati. Po vsebinski strani pa je razdelitev vendarle umetna, ker ni mogoče potegniti ostre meje med posameznimi razdelitvami,

²¹ Ferri sicer ugotavlja, da so vsi, ki so se za njim ukvarjali z vprašanjem hudodelstvenosti, priznavali potrebo po klasifikaciji; ta pa naj ne bo preprosta delitev v dve skupini habitualnih in slučajnih delinkventov, ampak bolj popolna in večkratna; razen tega še poudarja, da med posameznimi klasifikacijami ni bistvenih razlik (prim. Sociologia I, str. 302 in 319).

²² Prim. Maklecov, Tipologija, str. 2 in 3, in Uvod, str. 34/35.

²³ Maklecov, Uvod, str. 35 k VI.

če izvzamemo kriminalno policijsko tipologijo, ki ima pomen le za kriminalistiko, in če izvzamemo morda tisto, ki izhaja iz delitve kaznivih dejanj (pod 4) in je zato bližja klasični smeri. Avtor te razdelitve se tudi ne ravna po tej razdelitvi v nadaljnjem konkretnem razpravljanju o tipologijah. Razdelitev, ki jo najdemo v tuji literaturi, se zdi primernejša, ker je splošnejša. To je delitev tipologij na kriminološke, legalne in kriminalnopolitične tipologije in tej delitvi ustrezajoča delitev po tipih storilcev. Med temi vrstami tipov, ki se tudi še nadalje delijo, so seveda številne povezave in prepletanja. Praktičen pomen dajejo predvsem delitvi hudodelcev po določenih »Behandlungstypen«, za vse delitve pa naj bo vodilna ideja »vzpostaviti korelacijo med osebnostjo in kazenskopravnim postopkom«, torej naj bi bile kriminalnopolitično zasnovane; iz tega bi izhajala sicer čisto formalna delitev na kriminalnopolitično in legalno tipologijo.²⁴

Če upoštevamo, da gre pri dosedanjih poskusih, ki razvrščajo storilce kaznivih dejanj v teoriji in praksi po nekih skupnih potezih in posebnostih, za vprašanje globljega spoznavanja njihove osebnosti, geneze njihovega deliktnega ravnanja in temu primerne postopka z njimi, mislimo, da zadoščata dve temeljni skupini tipologij oziroma tipoloških klasifikacij; prva bi obsegala tiste, ki so etiološko in kriminalnopolitično zasnovane in jih zaradi preprostosti imenujemo kriminološke tipološke klasifikacije, druga pa bi obsegala tako imenovane legalne tipologije.

6. Ker smo prve, to je kriminološke tipološke klasifikacije že poskušali opredeliti, moramo še povedati, kaj mislimo z označbo »legalne tipologije«. Maklecov imenuje legalno tipologijo tisto tipologijo, ki so jo pod vplivom »izsledkov moderne kriminologije uvedle nekatere novejšje zakonodaje« in je zgrajena predvsem na podlagi kriterija storilčeve nevarnosti.²⁵

Če bi v pozitivnem pravu dosledno upoštevali personalistično²⁶ stališče, bi to pomenilo v svoji skrajni posledici, da v celoti zamenjamo opise dejanj z osebnostnimi tipi storilcev kaznivih dejanj. Tako daleč pa za zdaj nobena pozitivna zakonodaja ni šla in z gledišča zavarovanja osebne svobode in varnosti državljanov pred samovoljo državnih organov tudi ne more iti.²⁷ O legalni tipologiji v takšnem pomenu in obsegu zato tudi ne moremo govoriti. Pač pa najdemo v pozitivnem kazenskem pravu v zvezi s tipizacijo dejanj tudi posamezne osebnostne tipe storilcev kaznivih dejanj za razliko od abstraktnega tipa, ki je opisan v navadni formuli, n. pr. »kdor vzame drugemu življenje...«

Najdemo pa v nekaterih zakonodajah tudi bolj ali manj splošne opredelitve osebnostnih tipov storilcev (n. pr. v ital. kaz. zakoniku). Tipi omenjenih vrst so lahko enaki ali podobni kriminološkimi tipom, kar je sicer bolj redko, ali pa so nastali čisto neodvisno od njih. Tako bi lahko imenovali legalne tipe storilcev kaznivih dejanj tiste, ki so določeni ali sprejeti v pozitivno kazensko pravo določene države, če se omejimo na formalno stran pojma. Če upoštevamo

²⁴ Mezger, *Kriminologie*, str. 150/§ 41. Mezger deli kriminološko delitev še v psihološko, biološko in sociološko delitev, podobno kot Exner, ki ima pa še posebno skupino, karakterološko delitev storilcev (prim. Exner, *Kriminalbiologie*, str. 256, in *Kriminologie*, str. 205 in nasl.).

²⁵ Prim. Maklecov, *Uvod*, str. 35 in 55 in nasl.

²⁶ To je stališče, ki upošteva predvsem storilčevo osebnost kot osrednji problem kazenskega prava. O tem stališču na splošno in posebej o raznih inačicah v teoriji prim. Maklecov, *Personalistična smer*, str. 9 in nasl.

²⁷ V zvezi z legalno tipologijo in glede njenih objektivnih meja glej Maklecov, op. cit. str. 17/18 in 39, zlasti op. 99 in 100; prim. še Frank, *Teorija*, str. 30/31 in 42.

še materialno stran, bi k temu dodali še upoštevanje večje ali manjše nevarnosti za družbo.²⁸ Skupnost teh osebnostnih tipov določenega pozitivnega kazenskega prava pa bi bila njegova »legalna tipologija«.

Ker se kriminološke in legalne tipologije največkrat ne skladajo, je seveda utemeljeno razlikovanje med obema vrstama tipologij.

Za legalno tipologijo pa je še pomembno razlikovanje v zvezi z že omejeno individualizacijo postopka in ukrepov v kazenskopravnem pomenu: gre tedaj za individualizacijo pri izbiri ukrepa zoper storilca kaznivega dejanja in pri izvrševanju določenega ukrepa. Tako bi lahko govorili o legalnih tipih storilcev sploh in o legalnih tipih obsojencev²⁹ ter o njihovih klasifikacijah.

7. Glede na izvajano bi lahko tipološke klasifikacije oziroma tipologije razdelili v tele skupine:

1. kriminološke tipologije
2. legalne tipologije:
  - a) storilcev nasploh,
  - b) obsojencev oziroma storilcev med izvrševanjem kazenskopravnih sankcij.

K tej razvrstitvi bi dodali še kot tretjo tipologijo mladoletnih storilcev (z obeh vidikov — 1 in 2) iz razlogov, o katerih bom govoril pozneje.

I. KRIMINOLOŠKE TIPOLOŠKE KLASIFIKACIJE

1. Uvod

1. Kriminološke tipološke klasifikacije sicer niso kako originalno odkritje moderne kriminologije.¹ Omejiti pa se moram vendar na to, da prikažem nekatere izmed značilnih klasifikacij od tedaj, ko se je pojavil v znanstveni areni C. Lombroso s svojim znanim delom »Človek hudodelec« (L'uomo delinquente — 1876), kar štejejo za rojstvo moderne kriminologije.

Kako je razvrstiti te klasifikacije?

Ker že izhajam iz tega, da so kriminološke klasifikacije etiološko in kriminalnopolitično zasnovane (glej spredaj I. k 5), bi bila logična razvrstitev po treh glavnih tokovih v kriminologiji, po biološkem in sociološkem toku in v njuni elektični združitvi po bio-sociološkem toku. Ugotoviti pa je treba, da tudi sami utemeljitelji obeh glavnih tokov niso bili povsem ekskluzivni; Lombroso je zavračal očitek, da sploh ne upošteva družbenih činiteljev,² Ferri je

²⁸ Maklecev razlaga nastanek legalnih tipov tako, da »novejše pravo izloča iz celokupnega mnoštva delinkventov one, glede katerih se je kazni kot povračilo za posamezno dejanje izkazala kot neučinkovita,« glej Maklecev, Uvod, str. 56, in Personalistična smer, str. 18 zgoraj. Razvojno gledano je to sicer v bistvu pravilno, danes pa moramo gledati na legalno tipologijo tudi s stališča večje ali manjše nevarnosti storilcev kaznivih dejanj za družbo.

²⁹ Ne mislim samo na obsojence v pravem pomenu besede; mislim tudi na tiste obsojence, zoper katere ni bila izdana obsodilna sodba, ampak kakšna drugačna odločba, n. pr. odločba o varnostnem ukrepu.

¹ »Ideja o različnih osebnostnih tipih ni bila povsem tuja staremu pravu in stari doktrini«, ugotavlja Maklecev (prim. Tipologija, str. 3, in Uvod, str. 35), v nadaljevanju pa opisuje poskuse, klasificirati storilce, v stari doktrini in zakonodaji.

² Prim. C. Lombroso, L'anthropologie, predgovor k 1. izdaji str. 16, Lagniel-Lavastine, Stanciu, Précis, str. 120/121, in Pinatel, Le troisième congrès, str. 85; v zadnjem članku omenja pisec, da je Lombroso na IV. kriminološkem kongresu 1896 v Ženevi podprl Ferrija, ko je ta zavrnil enostransko gledanje na vprašanje kriminalnega tipa, oprto edino na anatomski vidik.

svoje delo »Nova obzorja v kazenskem pravu« preimenoval v »Kriminalno sociologijo«; Liszt z druge strani tudi ni zanikal vpliva »globoko ukoreninjene hudodelčeve dispozicije«. ³ Ne glede na to pa se držim označb, ki so v navadi. Pustiti moram pri tem ob strani tista prizadevanja, ki iz čisto specialnih znanstvenih izhodišč poskušajo klasificirati človeške osebnosti nasploh ali pa osebnosti storilcev (n. pr. v psihiatriji, psihologiji, karakterologiji, endokrinologiji itd.). Posebej pa bom obravnaval stališče v sovjetski kazenskopравни znanosti in pri nas.

2. Biološke tipološke klasifikacije

1. Italijanska antropološka šola Lombrosa in Ferrija.

Lombrosa z njegovim tipom »rojenega hudodelca« oziroma »človeka hudodelca« kot posebne »species generis humani« štejejo za začetnika antropološke klasifikacije, ki jo je Ferri izdelal z upoštevanjem psiholoških, pravnih in deloma tudi socioloških gledišč. Za Lombrosa je »rojeni hudodelec« poseben antropološki tip, ki kaže določene prirojene somatične in psihične anomalije, zaradi katerih je že vnaprej določen (predestiniran) za hudodelca; Lombroso ugotavlja takšne značilnosti tudi za posamezne vrste hudodelcev, n. pr. za tiste, ki imajo nagnjenje za spolna nasilja ali za tatvine ali pa so morilci iz navade. ⁴

Lombrosovo »odkritje« rojenega hudodelca je povzročilo pravo revolucijo v znanstvenem svetu ne glede na to, da je imelo za podlago zelo skromne izsledke njegove delavnosti s področja sodne medicine, ki jih je Lombroso šele pozneje dopolnjeval, da bi »dokazal« svojo aprioristično tezo. Po eni strani najdemo vnete zagovornike tega »odkritja«, ki je postalo prava moda; ⁵ v Ameriki so zavrgla lombrozijanstvo šele tik pred prvo svetovno vojno objavljena dela Angleža Goringa in prodor idej G. Tarda v anglosaški svet. ⁶ Po drugi strani pa je Lombroso vzbudil kritiko v svojem lastnem taboru (Ferri je ugotovil, da je njegov »človek hudodelec« skoro tako abstrakten kot »povprečni človek« Belgijca Queteleta), ⁷ zlasti pa v taboru klasične in sociološke šole.

Predvsem pod vplivom teh kritik je Lombroso dodal tipu rojenega hudodelca kategorijo t. i. kriminoloidov z anomalijami, ki so po stopnji milejše kot pri rojenem zločincu, in kategorijo zločincev epileptikov, ki jo je povzel po izsledkih tedanje psihiatrije. ⁸ Dalje je Lombroso nasproti človeku hudodelcu postavil t. i. psevdohudodelce (priložnostne delinkvente); na ugovor, da ni vsak, ki kaže zatrjevane anomalije rojenega hudodelca, to tudi zares postal, pa je odgovoril s tipom t. i. latentnega, potencialnega hudodelca; ta je sicer nevaren, vendar ni nujno, da postane hudodelec. ⁹ Ni pa Lombroso odnehal; tip rojenega

³ Prim. Liszt - Schmidt, Strafrecht, str. 11/12.

⁴ Prim. Grassberger, Que penser de la prédisposition, str. 242-254, in Lombroso, L'anthropologie.

⁵ Taft, Criminologie, pogl. Personality traits and crime, str. 70 in nasl.

⁶ Prim. Wilson, G. Tarde, str. 4; leta 1912 je bilo prvo Tardovo delo prevedeno v angleščino.

⁷ Ferri: Sociologia I, str. 234.

⁸ Prim. H. v. Henting, The criminal, str. 10/11.

⁹ Znana je Lombrosova teorija o simbiozi hudodelstva; hudodelske težnje lahko povsem izginejo in prevladajo koristne težnje, če se pravilno usmerijo; takšen posameznik lahko postane koristen član družbe. Značilno je, da je Lombroso imel za primerno, da bi preusmerili hudodelske težnje za krvne delikte tako, da bi takšne osebe pošiljali v kolonialne vojaške enote. (prim. Ferri, Sociologia I, str. 550, in II, str. 653, ter Grispigni, Délinquant par tendance, str. 483).

hudodelca je zanj življenjska resničnost in ga zato tudi sprejema v končno klasifikacijsko shemo, ki obsega: rojenega hudodelca, moralno blaznega, hudodelca pod vplivom notranje napetosti (afekta) ali strasti, duševno bolnega, slučajnega hudodelca in hudodelca iz navade.¹⁰

Lombrosova teza o rojenem hudodelcu je gotovo originalna in jo štejejo za veliko, pa vendar koristno zmoto. Kot bomo videli, pa sega njen vpliv še v današnji čas.¹¹

Gotovo je pozitivna zasluga Lombrosa in njegovih privrženecv, da so ovrgli staro pravilo o odmeri kazni samo po dejanju, tedaj pravilo, ki terja za enako dejanje enako kazen; pri tem pa je Lombroso zašel v skrajni subjektivizem, da je treba upoštevati n. pr. pri habitualnem delinkventu samo osebnost in motive za dejanje, kar pomeni v skrajni posledici odpravo kazenskega prava in kazenskega pravosodja.¹²

Tako daleč pa ni šel, vsaj po formalni strani sicer najbolj vneti zagovornik Lombrosove teze o rojenem hudodelcu, Ferri; vendar tudi Ferri ni omahoval pred raznimi skrajnostmi, kot je n. pr. njegova teza o tem, da je vsak hudodelec abnormalen, če ne prej, pa ob storitvi dejanja.

Če smo Lombrosa imenovali začetnika antropološke klasifikacije, pa je Ferri gotovo njen utemeljitelj; njegova stališča so toliko bolj zanimiva, ker so deloma upoštevana tudi v pozitivnem italijanskem kazenskem pravu.¹³

Pri opisu Ferrijeve klasifikacije se moramo omejiti na tisto, kar izhaja iz njegovega zadnjega dela »Načela kazenskega prava« in postumne izdaje njegove »Kriminalne sociologije« (1927–29).

Ferri izhaja s stališča, da je tip človeka hudodelca, zlasti kot tip rojenega hudodelca, stvarnost, ki je ni mogoče ovreči; njegova klasifikacija je, tako trdi, deskriptivno-genetična, pokaže naj hudodelčeve somatične in psihične posebnosti in genezo biopsihičnih anomalij in hudodelskih nagnjenj; pri tem pa je drugi, genetični kriterij pomembnejši, ker odkriva indikacije za presojo stopnje storilčeve nevarnosti in zmožnosti za družbeno prilagoditev (readaptacijo). Tudi Ferri upošteva kriminološko formulo, da je hudodelstvo produkt vpliva indivi-

¹⁰ Maklecov, Tipologija, str. 8, op. 49, in Uvod, str. 34/35; natančneje o Lombrosovih izhodiščih in sklepih prim. še Maklecov, Uvod str. 45 in 84.

¹¹ Prim. Lagniel-Lavastine, Stanciu, Précis, str. 121; Grispigni, op. cit. str. 496. M. Elliot ugotavlja, da je treba priznati, da je Lombroso prvi usmeril pozornost penologov od hudodelstva k storilcu in imenuje to: »an epoch-making fact in the annals of penology« (glej Elliot, Crime, str. 103). V teh ugotovitvah je sicer nekaj resnice, vendar je treba na drugi strani upoštevati tudi negativne posledice ideje o rojenem hudodelcu; ekstremno stališče ima tega za nepoboljšljivega, treba ga je eliminirati iz družbe in mu preprečiti, da se plodi. Tako so tudi v začetku tega stoletja v nekaterih državah ZDA vpeljali evgenične ukrepe zoper najhujše hudodelce in jih nekaj časa tudi izvrševali (prim. Pavković, op. cit. str. 87; o takšnih ukrepih v eri hitlerizma bo še govora). Prim. še Sutherland, Principles, str. 51–53.

¹² Prim. Mezger, Kriminalpolitik, str. 15 do 21; Srzentić-Stajić, op. cit. str. 99/100; Stajić, Načela legaliteta, str. 443/444.

¹³ Ferri sam je v svojem znanem načrtu za kazenski zakonik iz leta 1921 upošteval glavne antropološke kategorije tipov storilcev (prim. Ferri, Principii, str. 602 in nasl.), ugotovil pa je, da je tip rojenega hudodelca potrjen v tipu delinkventa po nagoni težnji v neposrednem predhodniku veljavnega italijanskega kazenskega zakonika, v Roccovem načrtu (prim. Sociologia I., str. 272, op. 2); za pozitivno italijansko kazensko pravo prim. še Grispigni, op. cit., posebej str. 495/496 in E. Altavilla, Un libro, str. 467 in spodaj v tekstu k 2.

dualnega činitelja in činitelja okolja (fizičnega in socialnega), njun vpliv pa je v posebnem primeru različno močan, kot sta različna po svoji zasnovi in trajanju.¹⁴

Kot izhodišče svoje klasifikacije omenja Ferri sam empirično razlikovanje stare doktrine in praktikov v kazenskih zavodih med slučajnimi in habitualnimi delinkventi. Znotraj teh kategorij pa najde elemente za nadaljnje razlikovanje; ti so pravo ogrodje antropološke klasifikacije, ki obsega znanih pet kategorij: rojeni hudodelec, umobolni hudodelec, hudodelec iz navade, hudodelec iz strasti in slučajni hudodelec.¹⁵

V omenjenih delih daje Ferri predvsem psihološki opis posameznih kategorij in ožjih kategorij z upoštevanjem pravnih momentov, nadrobnejši opis pa spada, kot pravi, v kriminalno antropologijo, kriminalno psihopatologijo in sodno medicino.¹⁶

Ker ni mogoče dati v tem okviru nadrobnejšega opisa omenjenih tipov, opozorim lahko samo na nekatere skupne značilnosti posameznih kategorij.

Po etiološki strani je za omenjene skupine, razen za skupino slučajnih hudodelcev, skupna značilnost prevladujoči vpliv individualnih, endogenih činiteljev. Drug, deskriptivni moment, odkriva pri vseh tipih določene biopsihične posebnosti, samo da so te pri rojenem hudodelcu prirojene, pri drugih pa praviloma niso prirojene ali pa so po stopnji manjšega pomena. Tu poudarja Ferri zlasti pomanjkanje ali šibkost moralnega čuta, ki ga imenuje, gledano skozi prizmo družbenih razmerij, tudi socialni čut;¹⁷ najmanj pa je to očitno zopet pri slučajnem hudodelcu, pri katerem bolj vpliva nepremišljenost in nepredvidnost ter šibkost volje; pri hudodelcu iz strasti pa tudi ni mogoče govoriti o amoralni osebnosti po bistvu, pač pa so to ali nevrotične ali izredno razburljive osebnosti.

Za rojenega hudodelca in hudodelca iz navade je skupna poteza t. i. »precocità«; to pomeni, da prvi kot drugi že v zgodnji mladosti zaideta na pot hudodelstva. Druga skupna poteza pa je povratništvo, ne sicer v formalnem juridičnem pomenu, ampak kot vztrajnost pri izvrševanju kaznivih dejanj oziroma »habitualnost«.

S stališča nevarnosti in poboljšljivosti ocenjuje Ferri za najbolj nevarnega tip rojenega hudodelca, ki ga je tudi zelo težko poboljšati; njegovo nasprotje naj bi bil hudodelec iz strasti; splošno povprečje nevarnosti kažejo slučajni hudodelci (razen podskupine psevdohudodelcev, katerih dejanja niso amoralna

¹⁴ Prim. Ferri, Principii, str. 252 in nasl.

¹⁵ Prim. Srzentić-Stajić, op. cit. str. 99. Pisca omenjata, da izhaja Ferri pri svoji klasifikaciji iz primarne delitve »krivcev iz notranjih (endogenih) razlogov in iz socialnih (eksogenih) razlogov«, kar pa ne drži popolnoma; Ferri izhaja iz tega, da so omenjeni činitelji vedno podani, različna je samo njihova stopnja v posameznem primeru. Za svoje izhodišče Ferri ponovno poudarja razliko med habitualnimi in slučajnimi »krivci« (prim. Ferri, Principii, str. 253/254 in op. 1, 264 spod., in Sociologia I, str. 240 k III in str. 259).

¹⁶ Na teh področjih se je tudi Ferri sam uveljavljal; znano je njegovo delo: »L'omicida« (prim. Principii, str. 265, op. 1).

¹⁷ Za Ferrija je moralni čut to, kar normalne ljudi najbolj odvrča od hudodelstva, to je »njihova celotna čustvena skala, ki določa njihov osebni način reagiranja na dražljaje okolja v družbenih razmerjih«; zato imenuje ta čut socialni čut (Ferri, Principii, str. 266).

ali so samo prekrški), nevarnost in poboljšljivost duševno bolnih hudodelcev pa je odvisna od njihovega psihopatološkega stanja.¹⁸

Oceno nevarnosti in poboljšljivosti¹⁹ posameznih skupin in podskupin ima Ferri za izhodišče pri določanju ukrepov zoper storilce kaznivih dejanj. Pri tem svetuje zakonodajalcu, naj izhaja iz povprečne nevarnosti slučajnih hudodelcev kot najbolj številnih, ne pa iz objektivnih okoliščin, to je iz dejanja.²⁰ Objektivne okoliščine (dejanje in posledica) pridejo v poštev pri sodni in izvršilni individualizaciji, ki mora upoštevati, da razen hudodelcev iz strasti vsi drugi lahko store kakršno koli dejanje od ene do druge skrajnosti kriminozne lestvice.²¹ Razen tega pa je treba upoštevati pri sodni in izvršilni individualizaciji ukrepov variabilnosti, ki se kažejo znotraj vsake kategorije v posameznih konkretnih primerih. Iz tega že izhaja, da Ferri ne pripisuje absolutne veljave antropološki klasifikaciji kot podlagi za legalno tipologijo v pozitivnem pravu. Razen tega pa še posebej opozarja, da so v življenju čisti in popolni tipi manj številni kot nepopolni in mešani tipi, kot velja to za vsako naravno klasifikacijo, pa samo zaradi tega še nihče ne zanika njihove vrednosti.²²

Ferri, ki je z vso vehementnostjo branil antropološko klasifikacijo, tudi ni bil v zadregi z odgovorom, kako ugotoviti značilne posebnosti posameznih tipov pri hudodelcu in ga klasificirati. Potrebno je le zadostno znanje kriminalne antropologije in psihologije in praktične izkušnje v teh disciplinah; klasifikacija je mogoča že na podlagi nekaj simptomatičnih znakov hudodelčevega obnašanja pred deliktom in po deliktu; le pri mešanih tipih bi bil potreben popoln pregled glede na organske, psihične in socialne znake.²³

Že kritika antropološke klasifikacije v meščanskem svetu nam pokaže njene slabosti. Predvsem niso dokazane kake morfološke posebnosti »rojenega hudodelca« niti ni dokazano, da sploh obstoji poseben tip človeka hudodelca. Dalje ni mogoče govoriti o kakem na splošno veljavnem hudodelskem tipu že glede na to, da se v zgodovini spreminjajo sodbe o tem, kaj je škodljivo za kaznivo dejanje, in da so še posebej razlike med posameznimi pozitivnimi pravi. Za antropološko klasifikacijo upravičeno ugotavljajo, da je statična, ker ne upošteva dinamike pri oblikovanju hudodelčevega značaja in nastanka hudodelstva; nasproti statični konceptiji se uveljavlja dinamična konceptija, ki

¹⁸ Prim. Ferri, *Sociologia I*, str. 259 in nasl., posebej še 261-269, 269-273, 273-281, 288-295; o posameznih ožjih skupinah glavnih 5 skupin prim. še op. cit. str. 297/298; prim. še Ferri, *Principii*, str. 265 in nasl.

¹⁹ Ferri imenuje to »readabilità sociale«.

²⁰ Ko govori Ferri o objektivnih okoliščinah dejanja, misli na navadno stopnjevanje, to je temeljno kaznivo dejanje, kvalificirano dejanje in privilegirano dejanje, prim. *Principii*, str. 271 in 272, in *Sociologia I*, str. 323.

²¹ Ferri, *Principii*, str. 277: Vse doslej povedano velja za doložne »krivce«, kolikor je seveda sploh mogoče govoriti o določnosti. Ferri pa je dal precejšen podarek tudi kvalifikaciji kulpoznih »krivcev«, ki jo je povzel po Angioliniu (prim. *Principii*, str. 278 in nasl., in Maklecov, *Tipologija*, str. 10/11); dosedanje klasifikacije kulpoznih delinkventov, tudi Angiolinijevo oziroma Ferrijevo, zavrača A. Franchini kot deduktivne in poudarja, da ni mogoče klasificirati osebnosti, katere še ne poznamo (prim. Franchini, *Lo studio*, str. 471 in nasl., posebej še str. 476/477).

²² Ferri, *Principii*, str. 276; Maklecov, *Tipologija*, str. 11, in *Uvod*, str. 39.

²³ Ferri, *Sociologia I*, str. 299. O ugotavljanju antropološkega tipa hudodelcev v sodnem postopku v zvezi z dokaznim postopkom prim. Višinski, *Teorija sodskih dokaza*, str. 37/38.

upoštevata t. i. strukturne spremembe v osebnosti pod vplivom endogenih činiteljev (razne življenjske faze) in spremembe v življenjski situaciji.²⁴

2. Italijanska antropološka šola je zaradi enostranske naturalistične usmerjenosti in pod ognjem kritikov zgubljala pomen v mednarodnem svetu. Proti njej so govorili tudi novejši dosežki na področju bioloških znanosti in ne malo tudi zloraba njenih stališč v fašističnih režimih. V novejšem času pa si njeni privrženci in simpatizerji zopet odpirajo pota v mednarodno areno. Tu je treba omeniti zlasti krog okoli revije »Pozitivna šola« (Scuola positiva), ki jo je ustanovil še Ferri; gre za novo antropološko šolo, njene privržence pa imenujejo tudi neolombrozijance.²⁵ Napredek, ki ga kaže ta smer nasproti stari antropološki šoli, je gotovo v tem, da je usmerjena v spoznanje celotne storilčeve osebnosti. Čeprav je še vedno v ospredju zanimanja odkrivanje nekih posebnosti, po katerih naj bi se delinkventi razlikovali od nedelinkventov, pomeni ta smer prav gotovo poglobitev proučevanja, še posebno, če upoštevamo vsesplošni napredek v znanosti v primerjavi s stanjem ob rojstvu stare antropološke šole. Ta poglobitev proučevanja pa lahko prinese nekatere nove osvetlitve problema hudodelstvenosti.

Glede klasifikacije storilcev je ta šola vendar zvesta tradicijam svoje prednice; sicer ne govorijo več o tipu rojenega hudodelca, ampak o raznih konstitucionalnih tipih, in jih ne zanimajo toliko t. i. normalni delinkventi, ampak tisti, pri katerih je hudodelstvo predvsem biološko pogojeno, imenujejo jih »anomale«;²⁶ vendar je analogija z rojenim hudodelcem in tipom človeka hudodelca na dlani; za tip »hudodelca po prirojenem nagnjenju« (il delinquente per tendenza congenita) iz veljavnega italijanskega kazenskega zakonika (108. člen) izrecno ugotavljajo, da je identičen s tipom rojenega hudodelca antropološke klasifikacije.²⁷

3. Sociološke tipološke klasifikacije

Eden izmed najuglednejših zastopnikov sociološke šole ob koncu prejšnjega stoletja, nemški kriminalist F. von Liszt je zavračal čisto biološko pojmovanje hudodelstva kot zgrešeno, s tem pa tudi poseben antropološki tip človeka hudodelca. Zanj ima klasifikacija storilcev izrazito kriminalnopolitičen pomen

²⁴ Prim. Maklecov, Tipologija, str. 23 in nasl., in Uvod, str. 44 in nasl. O dinamični koncepciji hudodelstva prim. Mezger, Kriminalpolitik, str. 164 in nasl., in Kriminologie, str. 228, ter M. Ancel, Défense sociale, str. 103, op. 1. Glede Ferrijevega izhodišča za klasifikacijo pripominja Bonger, da sicer lahko drži znana formula: »Delikt = individualni činitelji + činitelji okolja«, vendar le za pojasnitev posameznega primera; ne more pa se tá formula uporabiti, da bi se pojasnila hudodelstvenost kot množičen družbeni pojav (prim. Bonger, An introduction, str. 117 in 120). O kritiki biološke šole prim. še Frank, Teorija, str. 43 in nasl., in Dimitrijevič, Osnovi, str. 36, 40, 57/58, 66.

²⁵ Dimitrijevič govori o neopozitivni šoli za razliko od neoklasične šole v kazenskem pravu (Osnovi, str. 36). Pomembnejši zastopniki te neopozitivne smeri so med Italijani: Benigno di Tullio, Enrico Altavilla, A. Niceforo, F. Grispigni. Govorijo sploh o zopetnem vzponu kriminalne antropologije, za katero pravi Grispigni, da »ni bila nikdar tako živa in življenjska, kot je danes« (prim. Grispigni, Le délinquant par tendance, str. 496).

²⁶ Altavilla pravi, da so to ljudje »il cui delitto deriva da tale soverchiente fattore biologico, da dovere essere considerati degli anomali« (Altavilla, Un libro, str. 466).

²⁷ F. Grispigni, op. cit. str. 493.

in pride v pošttev samo s stališča specialne prevencije.²⁸ Njegova klasifikacija je pa obenem tudi etiološka, ker izhaja iz tega, ali prevladujejo individualni činitelji ali zunanji činitelji. Na tej podlagi deli Liszt hudodelstvenost na akutno in na kronično hudodelstvenost, delinkvente pa na trenutne (*»Augenblicksverbrecher«*) in na delinkvente po stanju ali kronične delinkvente (*»Zustandsverbrecher«*).

Za trenutne delinkvente je značilno, da zaidejo v hudodelstvo pod vplivom trenutnega razburjenja ali vznemirjenosti ali življenjske stiske; pred storitvijo dejanja so bili neoporečni in samo dejanje tudi obžalujejo. Zanje zadošča kazen kot zastrašitev.

Pri kroničnih delinkventih pa je zunanji povod za hudodelstvo prav neznatn; odločilno je globoko ukoreninjeno hudodelsko nagnjenje, dejanje pa odkriva negativne poteze njegovega bistva in v končni obliki pravo psihopatsko stanje. Kronične delinkvente deli Liszt v poboljšljive in nepoboljšljive delinkvente; prvi se dajo poboljšati s primernimi ukrepi, druge pa je treba eliminirati, napraviti jih neškodljive. Posebna podvrsta nepoboljšljivih delinkventov je za Liszta skupina delinkventov, ki izvršujejo kazniva dejanja obrtoma ali kot poklic.

Lisztova klasifikacija sicer ni zadovoljila vseh pripadnikov te šole, pa so jo nekateri poskušali dopolniti (Aschaffenburg),²⁹ vendar jo je Mednarodno kriminalistično društvo sprejelo za svojo in jo priporočilo *»de lege ferenda«*.

Še bolj ekstremni so bili pri poudarjanju socialnih vzročnih činiteljev za hudodelstvenost zastopniki znane francoske šole teorije okolja (G. Tarde, Lacasagne), ki ima še danes precejšen vpliv med severnoameriškimi kriminologi. Njihovi tipi storilcev so čisto sociološko zasnovani. Tarde govori o poklicnem ali socialnem tipu hudodelca in o mestnih in podeželskih hudodelcih z različnimi psihološkimi posebnostmi, iz katerih tudi izvirajo za ene ali druge tipična kazniva dejanja; na deželi n. pr. kazniva dejanja zoper osebe, v mestih zoper premoženje.³⁰ Med severnoameriškimi kriminologi so stališča, da je mogoče storilce realno klasificirati samo po vrsti kaznivih dejanj, ki jih store,³¹ ali da je treba načela za klasifikacijo šele razčistiti.³²

Sociološka šola ni toliko pomembna glede problema klasifikacije, kot pa sicer za razvoj kazenskega prava; njena zasluga je vsekakor to, da je obrnila pozornost na sociološko področje in zavrla vpliv enostranskega biologizma antropološke šole.

²⁸ Prim. Liszt-Schmidt, op. cit. str. 10 in nasl., posebej še stran 13, op. 3; Srzentić-Stajić, op. cit. str. 100/101; Maklecov, Tipologija, str. 11-13, in Uvod, str. 39/40.

²⁹ Prim. Maklecov, Tipologija, str. 14-16, in Uvod, str. 40/41. Aschaffenburgovo klasifikacijo je povzel pri nas Šilović v svojem delu, ki je izšlo 1913. leta (Šilović, Uzroci zločina, str. 158 in nasl.).

³⁰ Delitev na mestne in podeželske (vaške) hudodelce imajo nekateri sploh za temeljno Tardovo izhodišče za klasifikacijo (prim. M. Wilson, op. cit. str. 7; Čubinski, Opšta karakteristika, str. 26, in Maklecov, Kriminalna geografija, str. 13; sicer o Tardovih tezah glej še Maklecov, Tipologija, str. 26 in op. 74, in Uvod str. 44/45, 46.

³¹ Elliot, op. cit. str. 104.

³² Prim. Sutherland, Principles, str. 23; pisec sicer na drugih mestih obravnava posamezne tipe delinkventov, znana je zlasti kategorija *»white collar's criminal«* — hudodelci z belim ovratnikom, prim. o tem Frank, Teorija, str. 13-15, in isti avtor, O nekim pojavama, str. 2 in nasl. Med ameriškimi kriminologi, ki se nagibljejo bolj k biološki šoli, je znan W. A. Hooton (prim. Frank, Teorija, str. 27/28).

4. Bio-sociološke tipološke klasifikacije³³

Že omenjene klasifikacije (pod 2. in 3.) seveda niso bile zadnja beseda v kriminalni tipologiji. Kakor je staro antropološko šolo zamenjala nova šola, se je tudi sociološka šola »biologizirala« ali »psihologizirala«, statične koncepcije je zamenjala dinamična; tako so tudi nove smeri prinesle nove klasifikacije, nove tipologije. Pri tem se eni usmerjajo na človekovo osebnost sploh in vnašajo v kriminologijo že staro znanost bio-tipologije,³⁴ drugi jemljejo za izhodišče hudodelca nasploh, ne glede na pomembnost storjenega dejanja, ali pa se omejujejo na hudodelca v ožjem pomenu besede;³⁵ končno najdemo v sodobnem znanstvenem svetu še čisto enostranska gledanja na hudodelca z gledišča posameznih kriminoloških disciplin³⁶ in temu ustrezne klasifikacije.

V začrtanem okviru se moram omejiti na tiste veje v kriminologiji okrog znanega »Kriminalno-biološkega društva«, ki je delovalo zlasti med obema vojnama in se znova uveljavlja tudi danes. Ta je namreč tudi prodrla v sodno in penitenciaro prakso zlasti v Avstriji in v Nemčiji v obliki t. i. kriminalno-biološke službe (»Kriminalbiologischer Dienst«).³⁷

Zastopnik te smeri Mezger, utemeljitelj dinamične koncepcije hudodelstva in kritik klasifikacij »starih« šol, je strogo ločil med klasifikacijo storilcev (razvrstitvijo v skupine) in tipologijo. Le prva obravnava neposredno »hudodelce«, njeno izhodišče pa je »pripravljenost za hudodelstvo«; na tej podlagi pa razlikuje Mezger dve glavni skupini, skupino situacijskih hudodelcev (odločilna je zunanja ali notranja situacija storilca) in skupino hudodelcev po značaju. Prvo skupino deli na konfliktno, razvojno in slučajne hudodelce, drugo pa na hudodelce po nagnjenju (Neigung), po gonu (Hang) in po stanju (Zustand).³⁸ Od teh vidi legalizirane v pozitivnem nemškem pravu mladoletne hudodelce po nagnjenju in nevarne hudodelce iz navade.^{38a}

Drug značilen zastopnik te smeri je nekdanji predstojnik graškega kriminalološkega inštituta pok. prof. Seelig, ki se je še posebno ukvarjal s problemom klasificiranja hudodelcev. Njegova klasifikacijska shema obsega skupine: po-

³³ Označba ni povsem adekvatna glede na številne variante v sodobni meščanski kriminologiji.

³⁴ Prim. Lagniel-Lavastine, Stanciu, Précis, 3. del. Avtorja opredelujeta bio-tipologijo kot znanost o poliedričnem človeškem tipu, o bio-tipu z morfološkega, fiziološkega in psihološkega aspekta (prim. loc. cit. str. 61).

³⁵ Prim. Exner, Kriminalbiologie, str. 12-14, in Kriminologie, str. 4.

³⁶ To je: s čisto biološkega gledišča ali s čisto antropološkega ali čisto psihološkega ali psihopatološkega gledišča itd.

³⁷ Ta služba se je pojavila že pred prvo svetovno vojno na Letonskem in v Belgiji (tu je znan Vaerveck); v hitlerjevski Nemčiji je bila ta služba podržavljena in je dobila seveda »ustrezne« funkcije; Mezger je v tem času pisal, da je namen te službe načrtno proučevanje narave bistva zapornikov »za namene kazenskopravne, dedne in rasne gojitve (Pflege) nemškega naroda« (Mezger, Kriminalpolitik, str. 197 in nasl., posebej str. 222; prim. še o rasnohigijskih ukrepih za iztrebljenje kriminalnih rodov, ibid. str. 26).

³⁸ Mezger gleda na problem psihološko, pri tem mu je »pripravljenost za hudodelstvo« izmed neštevilnih mogočih temeljev za delitev storilcev odločilna (prim. Mezger, Kriminalpsychologische Probleme, str. 30 in nasl., in Kriminologie, str. 150/151).

^{38a} Prim. Mezger, Kriminologie, str. 150-165.

klicni hudodelec iz delomrznosti, potencialni hudodelec zaradi premajhne odpornosti, agresivni nasilnež, hudodelec iz spolne neobvladanosti, krizni hudodelec, primitivno reaktivni hudodelec, hudodelec iz prepričanja in hudodelec zaradi pomanjkanja družbene discipline; ta shema naj bi služila za prvo delitev hudodelcev, ob tej pa imajo določen pomen tudi druge, že znane klasifikacije.³⁹

Seelig in njegov sodelavec Weindler sta si dosti prizadevala, da bi življenjsko resničnost teh tipov dokazala s proučevanjem obsojencev po kazenskih zavodih. Bolj značilna je Seeligova ocena razlik med staro antropološko šolo in novo biološko smerjo; ponovil jo je tudi na II. kriminološkem kongresu v Parizu. Ena pglavitnih razlik je za Seeliga v tem, da je kriminalna biologija prenesla težišče na proučevanje posameznih storilcev, kar dejansko precej dobro karakterizira to smer.⁴⁰ Italijanski kriminolog Di Tullio, čeprav avtor nove antropološke klasifikacije, je predlagal leta 1954 v skladu s tem v referatu za posvetovanje Kriminalno-biološkega društva, ki je bilo posvečeno prav vprašanju tipov, naj se namesto proučevanja zbirnega tipa vpelje klinično-kriminološka preiskava posameznega storilca.⁴¹ To pa je že blizu stališču tistih meščanskih kriminologov sedanosti, ki trdijo, da se že pojmovanje dinamičnosti hudodelstva upira abstraktni in apriorni določitvi različnih kategorij hudodelcev;⁴² holandski psihiater Baan je na londonskem kriminološkem kongresu imenoval klasifikacijo delinkventa »sterilen stik« s človekom.⁴³ Meščanska kriminologija je tedaj glede tega vprašanja po 80 letih šele na začetku poti. To pa ne pomeni, da vprašanje ni več aktualno; razen na že omenjenem posvetovanju je bilo to vprašanje na dnevnem redu še na pariškem kongresu 1950 in na mednarodnem kriminološkem seminarju v Rimu 1955 in se vedno znova zastavlja.⁴⁴

5. Tipološke klasifikacije in sovjetska kazenskoppravna znanost

Znano je, da so v Sovjetski zvezi posvečali mnogo pozornosti vprašanju hudodelstvenosti, s katerim so se ukvarjali razni znanstveni zavodi.⁴⁵ Znan je pa tudi precejšen vpliv nove biološke oziroma bio-psihološke smeri ter so posamezni znanstveniki tudi sodelovali pri delu mednarodnega Kriminalno-

³⁹ Seelig-Weindler, *Die Typen*, str. 1-29, 40, 44, 48, 59, 62, 66 in 69. Zanimiva je definicija tipa; tip ni posameznik niti skupina ali razred posameznikov, ampak je skupnost več med seboj notranje povezanih znakov (Merkmal-komplex); posamezniki, ki imajo takšne znake, so predstavniki tipa (ibid. str. 5). Že sama označba tipov kaže na njihovo eklektično izhodišče (prim. Mezger, *Kriminalpsychologische Probleme*, str. 25).

⁴⁰ Prim. Actes II, str. 25-29.

⁴¹ Prim. Schmidt, 8 Tagung, str. 178/179; o di Tullijeve klasifikaciji prim. še Altavilla, op. cit. in A. G., *Principes de criminologie clinique*, str. 154 in nasl.

⁴² Prim. glede stališča belgijskega kriminologa de Greeffa: M. Ancel, *La classification*, str. 358.

⁴³ Baan, *Causes of recidivism*, str. 13.

⁴⁴ V resoluciji plenarnega zasedanja II. kriminološkega kongresa je še ostalo odprto vprašanje, ali obstojijo razvojne bio-tipološke konstelacije ali antropometrični znaki, ki bi bili pri delinkventih bolj številni kot pri nedelinkventih (prim. Actes II, str. 349); o relativnosti dosedanjih znanstvenih proučevanj na tem področju zaradi še ne izdelane metodike je govoril na seminarju v Rimu D. Carrol (prim. *Allocuzione del dr. Denis Carrol*, str. 19); še bolj skeptična sta Lagniel-Stanciu, op. cit. str. 124.

⁴⁵ Maklecov, *Uvod*, str. 22-29.

biološkega društva.⁴⁶ Ta »biološka« era v sovjetski znanosti pa ni trajala dolgo, ker so jo ostro kritizirali; reakcija na kritiko je bilo to, da so zanemarjali problem osebnosti storilcev kaznivih dejanj iz strahu pred očitkom antropologizma.⁴⁷

Sodeč po razpoložljivih novejših sovjetskih virih, odklanjajo sovjetski kriminalisti klasifikacije buržoazne kriminologije, ker sploh ne upoštevajo družbene razredne značilnosti obsojencev pred buržoaznimi sodišči, s tem pa tudi zakrivajo pravi namen kaznovalne delavnosti buržoazne države.⁴⁸

Družbeni razredni znaki naj bodo izhodišče za klasifikacijo storilcev kaznivih dejanj. S tega izhodišča razlikujejo, ali so dejanja izraz ostankov preteklosti ali pa delavnost sovražnikov sovjetske države. Glede prvih se ravna družbena nevarnost predvsem po družbeni nevarnosti dejanja; za posamezen primer pa je ocena storilčeve družbene nevarnosti lahko ta, da gre za ukoreninjene ostanke preteklosti ali pa da dejanje ni v skladu s siceršnjim storilčevim moralnim likom in je izključna posledica nesrečnega steka izjemnih okoliščin; le v zadnjem primeru bi lahko govorili o slučajnih storilcih kaznivih dejanj.⁴⁹

6. Ocena tipoloških klasifikacij v buržoazni kriminologiji

Razen že omenjenih kritik znotraj buržoaznega sveta je treba na splošno opozoriti še na tele momente:

Poskusi, klasificirati storilce, so sicer v zvezi z idejo individualizacije. To pa ni samo izraz nekega humanizma v razmerju do storilcev kaznivih dejanj, ampak je predvsem v zvezi z ugotovitvijo, da z dosedanjimi sredstvi kazenske represije ni mogoče uspešno zavreti vedno naraščajoče hudodelstvenosti.⁵⁰ Ker buržoazni kriminologi niso videli ali hoteli videti v kriminaliteti družbeno pogojenega pojava ali pa so na liniji socialistov utopistov ali mehaničnih materialistov, usmerjajo svojo pozornost na tiste činitelje, ki so največkrat šele sekundarni. Temeljna slabost teh klasifikacij je tedaj že v etiološkem izhodišču, iz tega pa izhaja druga slabost, slabost v metodi. Tu imamo opravka ali z eklekticizmom ali pa z mehaničnim prenašanjem metod, ki veljajo za naravne znanosti, v družbene znanosti.⁵¹ Kolikor so metode deduktivne, vodijo do apriornih absolutnih sklepov, zato pa nima gradivo, ki naj dokaže takšne

⁴⁶ Tako n. pr. Poznyšev; znana je njegova psihološka klasifikacija storilcev, ki izhaja iz delitve na eksogene in endogene delinkvente; nadaljnja delitev endogenih delinkventov izhaja predvsem iz psiholoških (karakteroloških) elementov, upošteva pa tudi pri nekaterih biološke momente (dednost), pri drugih pa še sociološke momente (prim. Poznyšev; Verbrechenstypen, str. 65 in nasl.).

⁴⁷ Prim. Trajnin, Sistem opšteg dela, str. 166/167 in op. 1.

⁴⁸ Prim. Ugolovnoe pravo, str. 317/318.

⁴⁹ Ibid. Posebno ostro zavrača antropološko klasifikacijo Višinski, kot tudi sicer zavrača ideje antropološke in sociološke šole v skladu z »oficialno« kazenskopravno teorijo (prim. Višinski, op. cit. str. 39, 42/43, in Ugolovnoe pravo, str. 187 in nasl. (§ 48). V zadnjem delu najdemo precej enostransko oceno, ki odklanja vsakršno znanstveno vrednost in pomen ideje, da je treba na prvo mesto v kazenskem pravu povzdigniti storilca (op. cit. str. 190).

⁵⁰ Tudi privrženci neopozitivizma še posebej poudarjajo, da je treba opustiti vsakršno sentimentalnost itd. nasproti delinkventom in da mora biti kazen zastrašilna (prim. Grispigni, Lo studio, str. 431).

⁵¹ Prim. Dimitrijević, op. cit. str. 40/41; Frank, Teorija, str. 29/30; glede individualne metode pravi Frank: »Promatrati svakog zločinca kao jedinstven slučaj išlo bi preko ljudskih snaga«, op. cit. str. 53; prim. še Maklecev, Biološki pravac, str. 18; Tipologija, str. 32 in tam v op. 92 navedeno literaturo.

sklepe, posebne vrednosti. Izključna metoda individualnega proučevanja ni samo nesprejemljiva za odkrivanje družbenih pojavov, ampak tudi praktično ni izvedljiva.

Prizadevanja v meščanskem znanstvenem svetu, posvečena vprašanju klasifikacij, pa imajo seveda tudi svoje pozitivne strani. Kriminološke klasifikacije so vplivale, čeprav ne v večji meri, tudi na sodobno kazensko pravo in po tem tudi na naše pravo. Sodobna meščanska sociologija je prinesla dosti novega in koristnega prav v metodologijo proučevanja družbenih pojavov. Napredek v raznih znanostih, ki posredno segajo tudi na področje proučevanja hudodelstvenosti, in poglobitev proučevanja je nadaljnja pozitivna okoliščina, s katero je treba računati.

Klasifikacija storilcev sama po sebi je sredstvo za boljše spoznavanje hudodelskega sveta in vzročnih činiteljev, s tem pa tudi za uspešnejši boj zoper družbeno zlo kot družben pojav in kot posamičen pojav. Če pa jo bomo hoteli uporabiti pri nas, bo treba upoštevati relativnost vsake klasifikacije in njeno družbeno-politično stran; to pomeni računati z njeno omejenostjo v času in prostoru in z dinamičnostjo razvoja v družbi in človekove osebnosti.

Elementi za teoretične klasifikacije morejo biti tudi za nas etnološki in kriminalnopolitični. Za prve seveda ne more biti kake vnaprej dane formule, kot jih poznajo v meščanski kriminologiji in so kljub upoštevanju raznih možnih variacij v bistvu shematične; izhajati bo treba iz naših družbenih razmer. Lažja je videti stvar glede kriminalnopolitičnih elementov za klasifikacijo, vendar je tudi tu še dosti odprtih vprašanj, razen tega pa so vezani na etnološke elemente. Poudariti pa je treba, da pri klasifikaciji ne gre za to, da se posamezniku ali določeni skupini da kaka etiketa, ampak naj gre za to, da se pozornost usmeri na tista vprašanja, ki so pomembna tako za obrambo družbe zoper hudodelstvenost kot za storilčevo resocializacijo.

7. Kriminološke klasifikacije in naša kazenskopravna znanost in praksa

1. Kako so razni omenjeni teoretični tokovi v kazenskopravni znanosti in v moderni kriminologiji vplivali na našo kazenskopravno znanost, je nadaljnje vprašanje, na katero bom skušal v kratkem odgovoriti.

Za predvojno dobo na splošno ugotovimo, da je prevladoval vpliv sociološke šole oziroma Mednarodnega kriminalističnega društva. Šele posredno, po tej šoli, je mogoče čutiti tudi vpliv antropološke šole na našo znanost, ker sta se obe smeri že do prve svetovne vojne precej zblížali. Med našimi predvojnimi kriminalisti gotovo ne najdemo nikogar, ki bi ga prepričali »argumenti«, s katerimi so pozitivisti antropologi dokazovali posebno kategorijo »rojenega hudodelca« oziroma poseben tip »človeka hudodelca« ali iz te kategorije izvajano Ferrijevo trditev, da je vsak hudodelec abnormalen. Živanović v svoji čisto psihološki klasifikaciji sicer govori v zvezi s skupino »krivci po stanju«, ki pa jo izvaja iz celote podedovanih psihičnih dispozicij, tudi o rojenem ali instinktivnem »krivcu«; tega pa je, kot pravi, vendarle mogoče zastrašiti in poboljšati⁵² in glede na Živanovićevo psihološko izhodišče nima nobene zveze z lombrozijansko koncepcijo rojenega hudodelca.

⁵² Prim. Živanović, Osnovni problemi, str. 144 in nasl., Živanović daje tudi nekatere kritične ocene glede klasifikacij antropološke in sociološke šole, svojo klasifikacijo pa označuje za relativno glede na takratno stanje kriminalne psihologije (prim. Krainski, Kriminalna psihologija, str. 124 in nasl., posebej še str. 143, 151, 153-155).

Druga splošna skupna poteza naših predvojnih teoretikov je tudi to, da sicer sprejemajo idejo klasifikacije storilcev kot pozitiven dosežek novih smeri v teoriji, vendar jih nobena v celoti ne zadovoljuje. Ocena je bila seveda vezana na prepričljivost argumentov, ne pa na preizkušnje na podlagi domačega raziskovalnega gradiva, ki ni bilo nikjer sistematično zbrano.

2. Vsestransko razgledani kriminolog pok. prof. Maklecov je v svojih številnih predvojnih kriminoloških delih kritično ocenjeval razna stališča iz tuje literature, pa je na tej podlagi tudi podal klasifikacijo storilcev kot »resume pozitivnih izsledkov moderne kriminologije« v tej shemi tipoloških skupin:

»Zločinci

eksogeniki — endogeniki

akutni — kronični

poboljšljivi — težko poboljšljivi oziroma nepoboljšljivi.«

Nadrobnejši oris te sheme bi seveda presegel okvir naše teme, opozoriti pa hočem samo na poglobitvena izhodišča in značilnosti. Za izhodišče ima Maklecov »karakterološko ugotovitev o relativni neizpremenljivosti človekovega značaja v dobi dozorelosti«; to pomeni zanj, »da obstojajo poleg zločinskih tipov v procesu nastajanja tudi že popolnoma opredeljene figure zločincev, ki se dajo brez posebnih težav uvrstiti v določeno klasifikacijsko skupino«, ⁵³ pri tem pa Maklecov vendar opozarja na relativen pomen vsake klasifikacije, ker »življenjskih pojavov zločinstvenosti ni moči stisniti v nobeno statično tipološko shemo«. ⁵⁴

Za delitev storilcev v eksogene in endogene je za Maklecova odločilno, da pri prvih prevladujejo zunanji vzročni činitelji, pri drugih pa notranji, biološki činitelji, to je prirojene dispozicije; pri tem pa izrečno poudarja, da je tudi pri prvih treba upoštevati »osebni faktor«, ki ravno pojasnjuje, zakaj ljudje različno reagirajo na podobne življenjske okoliščine.

Pri akutnih in kroničnih delinkventih ne sme odločati formalni juridični kriterij, kazenskoppravna oporečnost ali neoporečnost, ampak tudi osebnostna struktura, zlasti glede na značaj; zato so kronični delinkventi tisti, ki kažejo trajno hudodelsko nagnjenost kot tipično potezo značaja, akutni delinkventi pa so zlasti storilci t. i. enkratnih deliktov. Tudi med kroničnimi delinkventi je bolj primerno razlikovati namesto znanih skupin hudodelcev iz navade in poklicnih hudodelcev skupino pasivnih kroničnih hudodelcev parazitarnega tipa od pravih poklicnih hudodelcev; zadnji si izbirajo hudodelski poklic prav tako kot drugi ljudje druge poklice, so energične in aktivne antisocialne osebnosti, ki jih vodi pohlep po uživanju, zunanje okoliščine nanje sploh ne vplivajo, so pravi specialisti v svoji »stroki«, največkrat so organizirani in hierarhično građuirani, iz njih se rekrutira medkrajevna in mednarodna »elita« t. i. potujočih hudodelcev. Pri delitvi storilcev glede na poboljšljivost ali nepoboljšljivost gre za kriminalnopolitičen prognostičen vidik; Maklecov računa tedaj tudi z nepoboljšljivimi storilci, vendar tega ne jemlje absolutno. ⁵⁵

Tako Maklecov. ⁵⁶ Če izvzamemo že prej omenjeno Živanovičovo čisto psihološko klasifikacijo, ne najdemo v predvojni literaturi drugih poskusov, klasifi-

⁵³ Maklecov, Tipologija, str. 32.

⁵⁴ Maklecov, op. cit. str. 43, in Statika in dinamika u tipologiji, str. 1-4.

⁵⁵ Natančneje o posebnostih posameznih skupin prim. Maklecov, Tipologija, § 5.

⁵⁶ Maklecov je tudi po vojni nadaljeval proučevanje kriminoloških problemov, vendar je glede tipoloških klasifikacij v bistvu ponovil svoje prejšnje stališče (prim. Uvod, predgovor in § 5).

cirati storilce, pač pa so ocenjevali sprejemljivost tujih stališč. Značilno je vsekakor, da je n. pr. hrvatski kriminalist Šilović že pred prvo svetovno vojno »presadil« na domača tla Aschaffenburgovo (t. i. dopolnjeno Lisztovo) klasifikacijo, izhajajoč iz znane kriminološke formule, da je vsako hudodelstvo proizvod individualnega činitelja in družbenih razmerij oziroma nagnjenja in vzgoje.⁵⁷ Čubinski ugotavlja v zvezi z oceno »novih« šol splošno priznano idejo klasifikacije in njen pomen za individualizacijo kazni; od posameznih delitev pa sprejema delitev na akutno in kronično kriminaliteto (t. i. kriminaliteto iz navade in poklicno), na splošno in posebno glede na različnost motivov, posebej pa poudarja delitev na vaško in mestno kriminaliteto (vpliv idej G. Tarda); njegova poglobljena kritična pripomba na račun novih šol pa je, da posvečajo premalo pozornosti objektivni strani kaznivega dejanja, to je dejanju in posledici, da so preveč enostranske, subjektivistične.⁵⁸

Subotić, ki ugotavlja pomanjkanje možnosti za izviren samostojen razvoj znanosti v predvojni Jugoslaviji, zlasti na področju kriminalne etiologije, sprejema z določenimi pridržki nekatere delinkvente tipe iz tuje teorije; njegova rezerviranost je zlasti v tem, da zahteva objektivne kriterije za razlikovanje med posameznimi tipi; to velja tako za poklicne hudodelce, posebej pa za delitev med hudodelci iz navade in slučajnimi hudodelci, sprejema pa te klasifikacije, ker so priznane v pozitivnem pravu.⁵⁹

3. Za naša povojna znanstvena prizadevanja na tem področju moramo ugotoviti precej skromne rezultate. To je razumljivo, ker je bilo treba vso pozornost posvetiti temu, kako zgraditi naše novo kazensko pravo in mu dati teoretično utemeljeno razlago; pri tem so ostala še neobdelana številna vprašanja s področij kriminalne etiologije in kriminalne politike. Vsekakor pa so perspektive za nadaljnje delo drugačne, kot so bile pred vojno, in začeto raziskovalno delo že daje prve rezultate.

O problemu klasifikacije storilcev najdemo določena stališča v postumnem delu pok. prof. Franka; tudi tu najdemo seveda predvsem oceno tujih stališč. Frank odklanja za današnji čas še nesprejemljivo idejo, da naj se kazensko pravo spremeniti v pravo storilcev kaznivih dejanj (Täterstrafrecht), ker bi to pomenilo neposredno nevarnost za demokratične pravice državljanov; odklanja tudi gledanje biološke šole, češ da ni niti prirodoslovno niti znanstveno ter zlasti opozarja na to, da je uporaba metod prirodoslovnih znanosti na področju družbenih znanosti nevzdržna. Na splošno ugotavlja glede tipologij, da je znanost šele na začetku, ker ni še prišla dalj od poskusov; sploh je razen pri klasifikaciji obsojencev, precej skeptičen glede možnosti klasifikacij.⁶⁰

Informativno, v zvezi s prikazom in oceno pozitivistične in sociološke smeri v meščanski kazenskoopravni znanosti, obravnavata klasifikacijo storilcev

⁵⁷ Prim. Šilović, *Uzroci zločina*, str. 158 in nasl. (gl. op. 29 spredaj); Šilović daje tu poseben poudarek razlikovanju med hudodelcem iz navade in hudodelcem »od zana« (op. cit. str. 163).

⁵⁸ Čubinski, *Opšta karakteristika*, zlasti na str. 24-29.

⁵⁹ Subotić, *Šest osnovnih problema*, str. 29 in nasl.

⁶⁰ Frank, *Teorija...*; na splošno o uporabi metod fizikalnih znanosti str. 26, o biološkem gledanju in metodi str. 26 in nasl. Frank pravi na drugem mestu: »Defekt bioloških teorija sastoji se u tome, što odgovornosti nestaje« (op. cit. str. 31), o Lisztovem stališču glede vprašanja, kdo je »učinilac«, str. 34, in o njegovem položaju v kazenskem pravu in še posebej s tem v zvezi o kriminalni tipologiji, o socialnem kriminalnem tipu in o upoštevanju objektivnega elementa dejanja, op. cit. str. 42-45 in 53.

Srzentić in Stajić; ko prikazujeta Ferrijevo klasifikacijo, jo omenjata kot najbolj značilno, odklanjata pa skrajni subjektivizem, do katerega pripeljejo stališča italijanskih pozitivistov Lombrosa in Ferrija; tudi sicer pripisujeta večji pomen za razvoj kazenskega prava sociološki šoli. Ocenjujoč na splošno razne smeri v kriminologiji, opozarjata avtorja na temeljno metodološko napako enostranskega proučevanja hudodelstvenosti, ne zanikata pa absolutno njihovega pomena v boju zoper hudodelstvenost.⁶¹

V naši povojni literaturi pa vendarle najdemo razen splošnih stališč glede klasifikacije storilcev tudi že konkretne poskuse klasificirati storilce po nekih skupnih znakih in značilnostih. Ti poskusi sicer ne pomenijo kake sistematične in še manj shematične razvrstitve, ampak pravilno izhajajo iz konkretnih ugotovitev o pojavnih oblikah hudodelstvenosti pri nas in njihovih izvrševalcev, pa najsí že neposredno označujejo posamezne tipe storilcev ali pa vsaj tiste elemente, iz katerih se lahko izluščijo ti tipi. Iz objavljenega gradiva o konferenci, ki so jo imeli organi kriminalistične službe v LR Hrvatski leta 1952 pri tedanjem ministrstvu za notranje zadeve, lahko povzamemo nekaj ustreznih ugotovitev tudi glede hudodelskih tipov.⁶²

Poseben poudarek je bil dan tipu profesionalnih organiziranih (udruženih) hudodelcev; te najdemo največ v mestih, kjer izvršujejo huda kazniva dejanja, so še mladi, pogosto so bili odpuščeni iz služb zaradi nezmožnosti, nedelavnosti ali raznih opustitev, nastopajo v družbi in oboroženi, sistematično izvršujejo kazniva dejanja, so surovi, brezobzirni in odločni, se predajajo razvratu, pijančevanju in igram na srečo, pri zalotitvi se upirajo, v postopku pa so predrzni in vztrajno poskušajo pobegniti iz zaporá; takšen se kaže tedaj najbolj nevaren tip delomrznih poklicnih hudodelcev.

Druga razvrstitev, ki upošteva predvsem predmet napáda, pa je razvrstitev na storilce v delovnem razmerju, ki prevladujejo kot storilci kaznivih dejanj v raznih gospodarskih organizacijah in v uradih; dalje je tu med storilci kaznivih dejanj skupina raznih deklasiranih elementov, zlasti v gostinstvu, blagovnem prometu, v kmetijskih zadrugah itd.

Posebna kategorija so zopet mlajši kriminalci do 25 let, ki izvršujejo kazniva dejanja zoper premoženje in zoper življenje in telo.

Končno je še skupina povratnikov; številčno sicer ni tako močna, pač pa gre tu predvsem za poklicne hudodelce.⁶³

Na podlagi znane delitve vzročnih činiteljev na eksogene in biološke (endogene) najdemo v tem gradivu tip hudodelcev iz stiske in pa seksualnih hudodelcev; druge tipe pa lahko izvajamo iz samo primeroma omenjenih razmer in dogajanj v naši družbi kot kriminogenih činiteljev in iz narave in vrste kriminalne delavnosti oziroma moralnega propadanja, ki izhaja iz teh činiteljev.⁶⁴

Med našimi psihiatri se vedno bolj uveljavlja ideja t. i. socialne psihiatrije z vidika splošne preventivne psihiatrije. V tej pa dobiva poseben poudarek tudi problem t. i. psihopatov. Ne glede na to pa nam sodobna psihiatrija že bolj osvetljuje vlogo kriminalcev psihopatov, jih izloča iz celotnega hudodel-

⁶¹ Srzentić-Stajić, op. cit. str. 82/83; prim. še Dimitrijević, op. cit. str. 35 in nasl.

⁶² Gradivo je objavljeno v 5. številki Naše zakonitosti 1952.

⁶³ I. Grzetić, O stanju kriminaliteta, ibid. str. 161 in nasl.; prim. še I. Brezović, Pojave kriminalnog banditizma, ibid. str. 196 in nasl.

⁶⁴ T. Marković, O družbenim pojavama, ibid. str. 183 in nasl.

skega sveta kot posebno kategorijo, za katero je potreben poseben postopek predvsem v obliki zdravljenja, ne pa v obliki izvrševanja kazenske sankcije.⁶⁵

Seveda bi nam analiza kriminala v naši republiki prav tako odkrila razne tipe delinkventov, podobne že omenjenim, in še druge tipe. To je ena izmed konkretnih nalog našega raziskovalnega dela; pri tem bi lahko ravno kriminološko zainteresirani strokovnjaki v našem kazenskem pravosodju in v tistih službah, ki z njim sodelujejo, uspešno sodelovali, to seveda ne zaradi golega teoretiziranja, ampak prav zaradi odkrivanja elementov za smotrno kriminalno in socialno politiko. V tem pa je lahko tudi teoretičen in praktičen pomen kriminoloških klasifikacij za nas. Za takšno delo niso potrebna kaka posebna materialna sredstva. Potrebno pa je, da strokovnjaki praktiki sodelujejo pri teoretičnih naporih za spoznanje družbenega problema hudodelstvenosti in potov, po katerih naj se ta problem rešuje, z enako družbeno zavzetostjo, ki jo kažejo pri reševanju tega problema v zvezi s konkretnimi primeri. S klasifikacijo storilcev na podlagi naših dejanskih razmer, upošteva njeno relativno vrednost glede na dinamiko družbenega dogajanja in razvoja posamezne osebnosti, lahko globlje prodremo v vprašanje vzročnih činiteljev za hudodelstvenost in njihovo medsebojno povezanost in odvisnost; s tem pa se nam odpirajo tudi resnične možnosti, da to družbeno zlo odpravljamo pri viru, ne pa da ga predvsem zdravimo kot posledico.

II. LEGALNE TIPOLOGIJE

1. Na splošno o legalnih tipologijah

1. Legalne tipologije sem po čisto formalni strani opredelil kot tipologije, ki izhajajo iz določenega pozitivnega prava, pri tem pa sem še opozoril na dva mogoča vidika za klasifikacijo, to je, ali vzamemo za izhodišče delinkventa kot takšnega ali pa delinkventa obsojenca. Stvar sama pa seveda ni tako preprosta.

Ko se moram tudi tu omejiti na isto razdobje kot pri vprašanju kriminoloških klasifikacij, moram ugotoviti, da je tudi vprašanje legalnih tipologij ozko povezano s preobratom v teoriji in v zakonodajni praksi od kaznivega dejanja na storilca. Analogni razlogi, ki so pripeljali do klasifikacije storilcev v moderni kriminologiji, so vplivali tudi na zakonodajne tokove in jih usmerjali v določitev hudodelskih tipov v pozitivnih predpisih. Vendar je šel razvoj tu le v drugo smer kot na področju kriminologije. Če za meščansko kriminologijo danes ugotavljajo v glavnem dve nasprotujoči si stališči glede klasifikacij storilcev, to je stališči za in zoper klasifikacijo¹ in prevladuje prvo stališče, imamo za legalne tipologije vendarle prevladujoče stališče zoper klasifikacijo v pravem pomenu, to je zoper klasifikacijo v pozitivnih predpisih. To velja zlasti v zvezi z vprašanjem, kdo naj pravzaprav klasificira storilce: ali naj to stori zakonodajalec (to bi bila legalna klasifikacija v pravem pomenu) ali sodnik v postopku za izdajo končne odločbe (t. i. sodna klasifikacija) ali pa to store organi za izvrševanje kazenske sankcije (t. i. penitenciarne klasifikacije). Ker je zadnja možnost vprašanje zase, jo bom obravnaval posebej. Glede prvih dveh pa je treba ugotoviti, da je vsekakor prevladujoče stališče, da naj bo sodnik tisti, ki klasificira storilca. V to smer so podpirale razvoj nekatere za-

⁶⁵ Prim. R. Turčin, O zbrinjavanju, str. 477 in nasl.; Krainski, op. cit. str. 156.

¹ Prim. spredaj opombe Uvod 21, k I, 21, 42-44, 49-59.

konodajne reforme, zanjo pa se je že od vsega začetka zavzemal tudi znani teoretik s področja penitenciarnih znanosti Salleilles.²

Za takšne reforme v pozitivnem pravu zadnjih 50 let veljajo:

1. Stalno in postopno dajanje pooblastila sodniku, da sam ocenjuje storilca in določi zanj najbolj primeren ukrep: tu je šel najdalj grenlandski kazenski zakonik iz leta 1954, ki daje sodniku na izbiro, kakšen ukrep izbere izmed vseh po zakonu na splošno določenih ukrepov; sodnik ni vezan na kako zakonsko fiksiranje, z določitvijo sankcije klasificira sodnik storilca.

2. Penitenciarna reforma v XX. stoletju, ki temelji na individualiziranem postopku z namenom resocializacije storilcev, pripelje tudi do tega, da se med izvrševanjem sankcije izločijo vsakršne toge, vnaprej določene klasifikacije. V Ameriki gre ta reforma tako daleč, da naj se izključi tudi sodna klasifikacija, sodnik naj odloča samo o krivdi, sankcije pa določi izvensodni organ (komisija strokovnjakov) po nepravniških kriterijih; to praktično že izvajajo v mladinskem sodstvu, t. i. sistem »Youth Authority«, uveljavlja pa se ponekod tudi že v postopku zoper odrasle;³ podobna ločitev je izvedena tudi na Finskem, kjer imajo posebne »Tribunaux des Prisons«.

3. Poseben pomen dajejo v zvezi s temi reformami kriteriju nevarnega stanja, ki naj bi postal pglavitni kriterij za kazni, vsekakor pa za varnostne ukrepe; ti sicer terjajo poprejšnjo klasifikacijo, vendar definicija nevarnega stanja ne more biti točno določena v zakonu, ampak zakon lahko samo primeroma določi nekatere elemente zanjo, ocena osebnosti pa mora ostati povsem subjektivna. Če varnostni ukrepi sami po sebi sicer terjajo poprejšnjo klasifikacijo storilcev, vendar s stališča pravosodja ta klasifikacija ne more biti določena v zakonu.⁴

Stališče, da ne gre, da bi v kazenskem zakoniku določali apriorne in ekskluzivne klasifikacije storilcev, je mutatis mutandis sprejemljivo tudi za socialistično kazensko pravo. To pravo sicer ne zavrača pojma nevarnostno stanje, opira pa ga seveda na konkretno družbeno stvarnost in ga jemlje kot dialektično celoto, kot družbeno nevarnost dejanja in storilca; to pravo tudi ne gre v skrajni subjektivizem, zato mora izključiti vsako možnost sodniške samovolje ali samovolje drugih organov, ki sodelujejo v postopku, izhajajoč iz dejanske zagotovitve ustavno določenih pravic in svoboščin državljana. To seveda ne pomeni, da to pravo zato izključuje posebne osebnostne tipe storilcev, kako pa to na sedanji stopnji upošteva, bomo videli pozneje.

2. O legalnih tipologijah v tujem pravu

1. Razvojno in primerjalnopravno gledano, ugotavljajo⁵ za pozitivno kazensko pravo prejšnjega stoletja v glavnem tri elemente, ki so pripeljali do nekakšne klasifikacije storilcev.

² Po njegovem mnenju naj bi zakon določil samo najširši okvir in možnost za kar najbolj prožno oceno, sodnik pa naj bi individualno klasificiral storilca na podlagi ugotovitev posebnega proučevanja, prim. Salleilles, *L'individualisation*, str. 203, in Frank, *Teorija*, str. 206-212.

³ Takšna do skrajnosti izpeljana ločitev pa se v Evropi ne zdi primerna; zastavlja se vprašanje, ali ne bi bilo boljše povezati sodnika in druge strokovnjake nepravnikov v skupen organizem za izvrševanje pravosodne funkcije (prim. Herzog, *Chronique*, str. 134, in M. Ancel, *La classification*, str. 369/370).

⁴ M. Ancel, *La classification*, str. 370/371.

⁵ M. Ancel, op. cit. str. 359 in nasl. k II.

1. Že sam razvoj kazni na prostosti je pripeljal do klasifikacije obsojencev; tu imamo najprej klasifikacijo po vrstah kazni, ki jo najdemo še tudi v veljavnem pravu. Predvsem pa so vplivali na to klasifikacijo nepravni momenti, kot spol, zdravstveno stanje, zlasti pa psihično stanje, starost in pa razne stopnje v t. i. progresivnem sistemu izvrševanja kazni.

2. Nekateri izmed teh elementov so vplivali tudi na klasifikacijo storilcev med postopkom, zlasti pri mladoletnikih,⁶ vpliv individualizacije postopka in kazni pa je prinesel še druga razlikovanja. Tu je treba omeniti razlikovanje med storilci t. i. splošnih kaznivih dejanj (*«de droit commun»*) in političnimi delinkventi, zlasti pa razlikovanje med enkratnimi storilci in povratniki.

3. Poseben pomen pa ima že v tem razvoju ob koncu prejšnjega stoletja pojav že omenjenih varnostnih ukrepov na podlagi priznanja nevarnega stanja; ti ukrepi pa se ne uporabljajo samo za povratnike (kolikor se zanje sploh uporabljajo), ampak tudi za t. i. alienirance, najprej za duševno bolne, potem za alkoholike in druge intoksirance, za potepuhe, delomrzneže, za seksualne delinkvente in še za druge. Tu se še posebno kaže vpliv kriminoloških klasifikacij, ki jih zakonodajalec prizna, izhajajoč s stališča, da je potreben za takšne storilce specializiran postopek. Če pogledamo, kakšno je stanje glede tega vprašanja v pozitivnem pravu XX. stoletja, zlasti pa v sedanjem pozitivnem pravu, moramo ugotoviti še nadaljnjo spopolnjevanje sistema varnostnih ukrepov in s tem zvezano klasifikacijo storilcev. To pa ni pripeljalo do povsem izdelane legalne klasifikacije v kakšni izmed kazenskih zakonodaj.⁷ Kazenske zakonodaje novejšega časa so sicer spopolnjevale klasifikacijsko sliko storilcev z razčlenjevanjem varnostnih ukrepov, dalj od tega pa niso prišle in, kakor smo videli, tudi niso mogle priti. Skrajni subjektivizem tedaj ni zmagal niti v meščanskem svetu, nasprotno, dejanje samo zopet pridobiva pomen; za trenutno stanje glede usmerjenosti v meščanskem kazenskem pravu se zdi točna ugotovitev, da naj novo kazensko pravo samo poda sistem inkriminacij (torej kaznivih dejanj) in sankcij; te pa naj bi bile zadosti prožne, tako da se lahko upošteva storilčeva osebnost.⁸

2. Če v najbolj splošnih potezah orišem legalne tipe storilcev v pozitivnem pravu (brez mladoletnikov, o katerih bom govoril pozneje), lahko ugotovimo tele glavne skupine: abnormni, enkratni delinkventi, delinkventi povratniki in večkratni povratniki, delinkventi iz navade in profesionalni hudodelci; kot posebnost pa moram omeniti še hudodelca po gonu (*«Verbrecher aus Hang»*, »il delinquente per tendenza« — 108. člen ital. kaz. zak.), ki naj bi bil indentičen z rojenim hudodelcem antropološke klasifikacije.⁹

Glede abnormnih delinkventov je treba omeniti predvsem, da je napredek znanosti pokazal, da ne zadošča, če delimo storilce samo v dve skupini: na duševno normalne in abnormalne, ampak je treba upoštevati tudi vmesne

⁶ Na primer poleg starostne delitve še delitev v kazensko odgovorne in neodgovorne mladoletnike.

⁷ To velja tudi za tiste zakonodaje, ki so določile posebno mesto v sistemu kazenskega zakonika storilcu kaznivega dejanja, n. pr. italijanski kazenski zakonik iz leta 1930, ali za kazensko pravo fašistične Nemčije, ki naj bi se razvilo v tako imenovano *«Täterstrafrecht»* »kat eksohen« namesto na splošno uveljavljenega *«Tatstrafrecht»*.

⁸ M. Ancel, op. cit. str. 372; Herzog, op. cit. str. 134.

⁹ Prim. spredaj k II, opombo 13, in Maklecov, Vračunljivost, str. 133/134.

¹⁰ O zmanjšani prištevnosti in zvezi z varnostnimi ukrepi prim. Frey, Reform, str. 85 in nasl. k IX.

stopnje. Iz tega izhajata institut zmanjšane prištevnosti, ki je na splošno znan v pozitivnem kazenskem pravu, in nova kategorija zmanjšano prištevnih storilcev.

Tudi če pustimo ob strani stališče nekaterih psihiatrov, da instituta neprištevnost in zmanjšana prištevnost za sodobno psihiatrijo ne ustrezata,¹⁰ je treba omeniti, da je tu še dosti drugih spornih vprašanj. Tu gre zlasti za vprašanje t. i. psihopatskih stanj in kategorije delinkventov psihopatov, dalje za vprašanje seksualnih delinkventov, za vprašanje nevrotičnih delinkventov itd. Ta in druga podobna vprašanja spadajo v področje sodne psihiatrije ter se jih tu lahko samo dotaknem.¹¹

Nekoliko natančneje pa moram vendarle obravnavati druge, prej omenjene kategorije.

Na prvem mestu omenjam kategorijo enkratnih delinkventov, delinkventov povratnikov in večkratnih povratnikov (t. i. multirecidivistov).

Glede »enkratnih« delinkventov je za evropske kontinentalne razmere zelo jasna zveza z institutom pogojne obsodbe oziroma pogojne odložitve kazni.¹² To je kategorija, za katero lahko rečem, da je v pozitivnem pravu precej splošno priznana.

O povratnikih so že mnogo razpravljali. Kot edino vprašanje je obravnaval povratnike tudi III. kriminološki kongres v Londonu (1955), sicer predvsem z raznih kriminoloških gledišč, ni pa bila prezrta tudi pravna stran vprašanja. Čeprav poznajo institut povratka in s tem tip delinkventa povratnika tako rekoč vse moderne kazenske zakonodaje, vidimo iz poskusa pravne definicije v sekciji, ki se je ukvarjala tudi s tem vprašanjem, kako različni elementi izhajajo iz pozitivnih prav o samem pojmu povratka; tu upoštevajo razen ponovnega sojenja še n. pr. tip, število, naravo in kraj prejšnjih dejanj, trajanje, število in vrste prejšnjih obsodb, časovno razdobje med posameznimi dejanji in celo starost in spol.¹³ Še pomembnejše so pa razlike v tem, kakšne posledice ima ugotovitev povratka za obdolženca, od upoštevanja povratka kot obtežilne okoliščine in posebnih dopolnilnih kazni do posebnih varnostnih ukrepov; ti so lahko ali zopet dopolnilni ali pa edine sankcije glede na to, ali obe sankciji ločijo, uporabljajo komulativno ali alternativno (to je novejša smer v pozitivni zakonodaji), ali pa gredo za tem, da se kazni in varnostni ukrepi zlijejo v eno kategorijo sankcij.¹⁴

V kriminološki literaturi pa najdemo tudi stališče, da ne gre povratništvo vezati le na storilce naklepnih kaznivih dejanj, ampak je treba upoštevati tudi storilce, ki ravnaajo z malomarnostjo.¹⁵

Posebno značilna je kategorija delinkventa iz navade. Prav s to označbo je ta skupina precej na splošno znana v kazenski zakonodaji buržoaznih držav, v praksi pa se precej približuje kategoriji povratnikov; to pa ni nujno in v teoriji in v nekaterih zakonodajah obe kategoriji ločijo. Zveza med obema pa vendarle obstoji v tem, da večina omenjenih zakonodaj upošteva povratek kot podlago domneve za nevarno stanje, ki naj bi bilo bistveni element delin-

¹¹ Prim. Altavilla, *Un libro*, str. 467 in nasl. k VIII.

¹² Tako imenovani »sursis« belgijskega in francoskega kazenskega prava; mutatis mutandis velja isto za institut »probation« anglosaškega prava.

¹³ Morris, *Definitions*, str. 5-14, *Summary*, str. 5; Tahović, *Treči medjunarodni kongres*, str. 504/505.

¹⁴ Prim. Maklecov, *Očuvadne odredbe*, § 2.

¹⁵ Würtemberger, *Considerations criminologiques*.

kventa iz navade. Vendar pa govorijo prav v zvezi z vprašanjem, na kakšne elemente naj vežejo ugotovitev nevarnega stanja, o več zakonodajnih sistemih. Prvi sistem izvaja iz storitve določenega števila dejanj domnevo nevarnega stanja in s tem podlago za uvrstitev v kategorijo delinkventa iz navade; to je francoski sistem t. i. relegacije do leta 1954 in sistem t. i. Baumes Act od 1926. leta v posameznih državah ZDA. Drugi sistem se ne zadovoljuje samo s storitvijo določenega števila dejanj, ampak mora biti nevarno stanje tudi ugotovljeno še po drugih vidikih, ki so določeni z zakoni (ta sistem je včasih kombiniran s prvim); poznajo ga evropske države Belgija in Italija od leta 1930 dalje, Švica od leta 1937, severne države Danska, Švedska in Finska, predvojna Jugoslavija, od naših sosedov pa Romunija in Grčija od leta 1947 oziroma 1950 dalje. Končno je še tretji sistem, v katerem pa preide habitualni delinkvent že v kategorijo hudodelca po nagnjenju; tu se ne zahteva ponovna storitev kaznivih dejanj, ampak se težnja, delati zlo, ugotavlja po rezultatih psihiatričnega proučevanja obdolženca.

Za določitev hudodelske navade pa pridejo v poštev še drugi elementi, po katerih se posamezne zakonodaje med seboj razlikujejo. Tu je treba omeniti predvsem opredelitev pojma »nevarno stanje« in samih kriterijev nevarnega stanja; razlikujejo zlasti med t. i. posebnim nevarnim stanjem (to vežejo na kazniva dejanja določene vrste) in nevarnim stanjem nasploh (vrsta storjenih dejanj ni pomembna, dane so globalne formule); kot kriterije za nevarno stanje pa upoštevajo še posebej nevarnost za javni red ali sam način življenja, trajno nagnjenje k hudodelstvu ali okoliščino, da kazni ni vplivala poboljševalno.

Končno razlikujejo tudi med veliko in malo hudodelstvenostjo iz navade; za malo štejejo zlasti potepuštvo, za katero je ponekod v veljavi tudi posebna zakonodaja ali pa se v predpisih o delinkventih iz navade upošteva tudi takšna mala habitualna hudodelstvenost.¹⁶

Delinkventa iz navade skušajo razmejiti od delinkventov psihopatov in pa od poklicnih — profesionalnih delinkventov. Z vprašanjem psihopatov se tu ne bomo ukvarjali, ostanejo tedaj še poklicni delinkventi. Te štejejo ali za podvrsto habitualnih delinkventov (Italija) ali pa jih opredeljujejo še bolj splošno, in sicer tako, da velja izvrševanje kaznivih dejanj kot »poklic« ali »obrtoma« za konstitutiven element kaznivih dejanj ali pa za kvalifikatoren element. Odločilna je že znana okoliščina, da pomeni za delinkventa izvrševanje kaznivih dejanj, čeprav samo delno, vir dohodkov za preživljanje. Če primerjamo to legalno klasifikacijsko skupino s kriminološko opredelitvijo, lahko ugotovimo, da se obe ne ujemata, ker za zadnjo vzamejo, da velja za kategorijo najbolj nevarnih delinkventov, česar pa ne moremo trditi za pozitivnopravno kategorijo, vsaj na splošno ne.

Skupina delinkventov iz navade je že glede na pestrost, v kateri se pojavlja v pozitivnem pravu, zlasti pa po svojem bistvu precej problematična, vsekakor pa je izrazito razredno pobarvana. Za umetno tvorbo politične narave, »ki nima podlage v resničnosti«, jo je označil tudi italijanski kriminalist B e t t o l na kongresu v Haagu 1950; ta njegova označba, čeprav jo zavračajo kot »osamljeno«,¹⁷ vendarle odkriva to, česar sicer meščanski kriminologi in kriminalisti ne vidijo ali nočejo videti. Na to kaže že ratio legis vseh omenjenih in podobnih ukrepov zoper habitualne delinkvente v pozitivnem pravu buržoaznih držav; to izhaja

¹⁶ Prim. Herzog, *Le délinquant d'habitude*, str. 377-384.

¹⁷ Prim. Herzog, op. cit. str. 374.

iz okoliščine, da se habitualni delinkvent modernega kazenskega prava kapitalistične družbe pojavi kot posebna kategorija v zvezi s stalnim naraščanjem hudodelstvenosti, ki pa je v velikem delu posledica prav notranjih protislovij v tej družbi; na to kaže še posebno okoliščina, da so bili ukrepi zoper takšne delinkvente združeni v fašistični Nemčiji z rasno-higiensko politiko.

Razmere so se v kapitalističnem svetu v zadnjih 50 letih precej spremenile, pa se pesimizem glede poboljšljivosti »delinkventov iz navade« umika optimizmu; prejšnje izključno eliminatorične ukrepe zamenjujejo ukrepi za resocializacijo; konkretno rečeno, obvezna relegacija francoskega kazenskega prava ob koncu prejšnjega stoletja se umakne fakultativnemu ukrepu ali poleg »preventive detention« (zadržanja po prestani kazni) angleškega prava stopi t. i. »corrective training« (prisilno vzgajanje) ipd.; upeljujejo znanstveno proučevanje storilcev (l'observation médico-psychologique et sociale) zaradi individualizacije postopka in ukrepov itd.

Takšna bi bila tedaj površna slika stanja glede legalnih tipologij odraslih storilcev v pozitivnem pravu meščanskih držav.

3. Preden bom obravnaval to vprašanje za našo pravo, pa hočem na kratko orisati tudi, kolikor je glede na vire, ki jih imam na razpolago, to mogoče, ureditev v Sovjetski zvezi in v eni izmed t. i. ljudskih demokracij, v Čehoslovaški. O stališču, ki ga zavzema sovjetska kazenskopravna teorija o klasifikacijah storilcev, sem že govoril. Poglejmo zdaj, kaj pokaže površen pogled v sovjetsko pozitivno pravo, to pa na podlagi pozitivnega prava ruske republike.¹⁸

1. O kakšnih tipih storilcev v pravem pomenu besede pri sovjetskem kazenskem pravu sicer težko govorimo, še manj pa o legalni klasifikaciji. Vendar izhaja tudi sovjetsko pozitivno pravo iz načela individualizacije kazni¹⁹ in zato razlikuje posebne subjekte kaznivih dejanj na podlagi večje ali manjše nevarnosti za družbo v zvezi z načelom odgovornosti za krivdno ravnanje oziroma določa glede na storilčevo osebnost posebne kriterije za izbiro in odmero sankcij.

Od spredaj omenjenih tipov storilcev lahko ugotovimo tudi za sovjetsko kazensko pravo vse tipe razen tipa hudodelca iz navade.

Iz instituta pogojne sodbe po veljavnem ruskem kazenskem zakoniku sicer ni mogoče sklepati, da gre tu za enkratnega delinkventa;²⁰ zakon samo daje pooblastilo sodišču, da izreče pogojno sodbo, če stopnja obsojenčeve nevarnosti ne terja obvezne izolacije ali prisilnega dela. Pač pa šteje za olajšilno okoliščino, če je dejanje storjeno prvič.

O povratnikih govori ruski zakonik v zvezi z obteževalnimi okoliščinami in pravi, da se s stališča nevarnosti za družbo šteje za obteževalno okoliščino, če stori dejanje kdo, ki je že prej storil kaznivo dejanje, razen če ne velja za neobsojenega (rehabilitacija) ali je pregon ali kazen zastarana; sodišče pa vendar samo presodi, ali naj šteje prejšnje dejanje za obteževalno okoliščino, to pa glede na naravo prejšnjega dejanja. Razen te splošne določbe pa določa zakon še v posebnem delu in v drugih predpisih posebne primere povratka za kvalifikatorno okoliščino.

¹⁸ To je kazenskega zakonika iz leta 1926 s poznejšimi spremembami in dopolnitvami.

¹⁹ Uголовное право, str. 520-527.

²⁰ Kazenski zakonik iz leta 1922 je izrečno govoril o enkratnem delinkventu (prim. Uголовное право, str. 551).

Od drugih spredaj omenjenih kvalifikacijskih skupin lahko ugotovimo še skupino storilcev »iz poklica« oziroma tistih, ki delajo »obrtoma«; o tem so posamezne določbe v posebnem delu in gre tudi tu za kvalifikatorno okoliščino.

Razen teh pozna sovjetsko pravo seveda tudi skupino duševno abnormnih, ko se kaže abnormnost ali kot kronična duševna bolezen ali pa kot stanje začasnih duševnih motenj (neprištevnih). Zmanjšano prištevni zakon izrecno ne omenja, misli pa očitno tudi nanje, ko določa, da se lahko uporabijo zdravstveni ukrepi družbenega varstva, tudi če je sodišče prepričano, da uporaba sodnih poboljševalnih ukrepov ne bi bila primerna, ali pa se uporabijo kot dopolnilna sankcija k zadnjim.²¹

Posebnost sovjetskega prava so skupine organizatorjev in članov organizacij, katerih delavnost je naperjena zoper obstoječo družbeno ureditev, organizatorjev in članov tolp ipd.; tu je sovjetska kazenskoppravna teorija in zakonodajna praksa poglobila sicer ne čisto novo obliko udeležbe,²² obsežena pa je v posameznih določbah posebnega dela kazenskega zakonika.

Druga posebnost sovjetskega prava, ki se opira na sistem kazenskih sankcij, je kategorija t. i. sovražnikov delovnih ljudi, to so tisti sovjetski državljani, ki so prešli v tabor sovražnikov v tujini in se nočejo vrniti v domovino.²³

Manj jasna je slika glede skupine, ki jo označuje 7. člen kazenskega zakonika RFSSR kot osebe, »ki so nevarne zaradi zveze s hudodelskim okoljem ali glede na svojo prejšnjo delavnost«. Zakonik te skupine drugje ne omenja in tudi v literaturi o njej nisem našel ničesar, čeprav je to služilo buržoaznim kritikom sovjetskega prava za netočno trditev, da sovjetsko pravo ne priznava načela odgovornosti za krivdo. Zdi se, da takšna določba, ki je sicer razumljiva za porevolucijsko razdobje, vendarle ne spada v socialistično kazensko pravo.

2. V bistvu enako sliko daje tudi čehoslovaški kazenski zakonik iz leta 1950 (z izjemo omenjene zadnje skupine), zato se pri tem omejim samo na nekatere posebnosti glede obravnavanega vprašanja.

V isto vrsto z neprištevnimi zaradi duševnih motenj postavlja zakon²⁴ kronične alkoholike in uživalce drugih strupov oziroma mamil (narkomane), če so storili dejanje v vinjenosti ali tej podobnem stanju; tudi zanje določa, če so nevarni, oddajo v zavod za zdravljenje.

V zvezi z ukrepom oddaje v delovno taborišče, ki ga zakon obravnava v poglavju o kaznih, lahko govorimo o skupini storilcev, ki so z dejanjem pokazali sovražnost do ljudske demokratične ureditve ali pa med izvrševanjem kazni ne kažejo poboljšanja; po prestani kazni jih oddajo v delovno taborišče za tri mesece do dveh let.

Privilegirana skupina razen pogojno obsojenih je skupina tistih, za katere se lahko izreče poboljševalni ukrep od 1 do 6 mesecev (podobno kot poboljševalno delo do 1 leta v ruskem KZ in v splošnem delu našega KZ iz leta 1947); to so tisti, ki so sicer doslej živeli pošteno kot delovni ljudje, za katere pa je potrebna izvršitev sicer milejše kazni.

²¹ Prim. 26. člen, 2. odstavek 47. člena, točko b) 48. člena in 53. člen cit. zakona.

²² Prim. Srzentić-Stajić, op. cit. str. 107.

²³ Prim. Uголовное право, str. 501.

²⁴ V sovjetski literaturi in judikaturi štejejo patološki alkoholizem in temu podobno (narkomanijo) tudi za razlog, ki izključuje kazensko odgovornost zaradi neprištevnosti (prim. Uголовное право, str. 319).

Končno imamo še skupino posebno nevarnih, za katero je določena časna ali trajna prepoved bivanja v katerem koli delu države, če to terja varnost oseb ali premoženja ali kakšna druga splošna korist.²⁵

3. Legalne tipologije po našem veljavnem pravu

Ko s tem prehajam na vprašanje legalne tipologije po našem veljavnem kazenskem pravu, moram ugotoviti še toliko bolj, kot velja to za pozitivno pravo buržoaznih držav, da o kakšni tipologiji v pravem pomenu besede ne moremo govoriti.

Najdemo pa seveda tudi v našem pravu večkrat namesto objektiviziranega abstraktnega storilca kaznivega dejanja še nekatere posebne kategorije, ki jih formalno lahko imenujemo tudi tipe storilcev.

Če upoštevamo prve vire našega materialnega kazenskega prava med NOB, najdemo zlasti kategoriji »vojni zločinec« in »narodni sovražnik« iz uredbe o vojaških sodiščih iz leta 1944 ali za naše slovenske razmere kategorijo »izdajalec« in še druge bolj konkretizirane kategorije, s katerimi so bili označeni najrazličnejši izraziti sodelavci okupatorjev.²⁶

Z razvojnega gledišča so to gotovo najbolj značilne kategorije in drugih ne bi obravnaval.

Po sedanjem pozitivnem pravu in od že omenjenih kategorij navajam družbi manj nevarne enkratne delinkvente in delinkvente povratnike. Prve tudi vežem na institut pogojne sodbe v zvezi s 1., 3. in 4. odstavkom 48. člena kazenskega zakonika.²⁷

Tip delinkventa povratnika je vezan po našem pozitivnem pravu na ponovno storitev kaznivega dejanja ob pogojih določenih v zakonu. Za to skupino se zastavlja po našem pozitivnem pravu vprašanje primernosti našega režima glede tega, kako vpliva povratništvo na odmero kazni. Če izhajamo iz t. i. monizma kazenskih sankcij za prištevne odrasle storilce, to pa je v bistvu izhodišče našega pozitivnega prava, je primerna takšna ureditev, ki ne določa poleg kazni še posebnih sankcij za povratnike. Zdi se, da ni toliko pomembno, kako imenujemo kakšen ukrep, ampak kako ga izvajamo; za naše pravo pa ima kazen predvsem vzgojni namen, ki ga lahko glede na posamezne primere dosega po različnih poteh. Drugo pa je vprašanje povratka kot obvezne ali fakultativne obteževalne okoliščine. Glede tega bi bilo morda pravilneje kot izjemo dati možnost, da se povratek ne upošteva kot obteževalna okoliščina. Kriminološka analiza povratništva v naših razmerah bi gotovo pokazala precejšnje razlike v svetu povratnikov.

Razen teh vrst povratnikov pa lahko iz temeljnih načel o odmeri kazni povzamemo še kategorijo, ki bi jo imenoval že predkaznovani storilci oziroma

²⁵ K 2 v tekstu prim. §§ 36, 37, 53 in 70 cit. KZ.

²⁶ Prim. Snuderl, Razvoj materialno-krivičnog prava, str. 120, in Maklecov, Uvod, str. 60/61.

Kategorija vojnih zločincev ipd. seveda ni posebnost sovjetskega prava, prava držav ljudskih demokracij in našega prava, ampak jo poznajo tudi zakonodaje drugih držav zavezniškega tabora med drugo svetovno vojno; s prakso mednarodnih vojnih sodišč pa je prešla tudi v mednarodno kazensko pravo.

²⁷ Izraz »enkratni« sicer ne ustreza povsem, ker je pogojna obsodba mogoča tudi za že obsojene ali ponovne delinkvente, vendar za večino primerov, ko se izreka takšna obsodba, le velja.

ponovni storilci (povratniki v širšem pomenu); za te je lahko (torej fakultativno) okoliščina, da so storili dejanje potem, ko so bili že kaznovani, obteževalna okoliščina (38. člen KZ).

Vprašanje je, ali lahko govorimo o posebni kategoriji v posebno hudih primerih iz 41. člena KZ. Kolikor gre tu za okoliščine na strani storilca kaznivega dejanja — zakon našteva posebno odločnost, vztrajnost in brezobzirnost, ki jo storilec pokaže pri dejanju — in jih vežemo na tiste primere iz posebnega dela zakona, kjer te lahko pridejo v poštev, se da govoriti tudi o tej posebni kategoriji.

Iz splošnega dela ostane, razen kategorij v zvezi s prištevnostjo oziroma neprištevnostjo in zmanjšano prištevnostjo, za katere velja v bistvu isto kot za druge zakonodaje, še kategorija organizatorjev hudodelskih družb iz 23. člena KZ.²⁸

Če izvzamemo iz posebnega dela zakonika kategorije, ki jih pozna tako rekoč na splošno moderno pozitivno pravo, to so t. i. sutenerji, trgovci z belim blagom in organizirani trgovci z mamili (gl. 187. in 188. člen in 3. odstavek 208. člena KZ), ostaneta še sorodni kategoriji storilcev določenih kaznivih dejanj, ki se z njimi ukvarjajo »obrtoma« in »poklicno«. Ti kategoriji sta pravzaprav v teoriji precej sporni; spor je v zvezi s pojmom kolektivnega kaznivega dejanja, ki ga eni sploh zavračajo, drugi pa ga priznavajo le, če je »obrotnost« ali »poklicnost« element kaznivega dejanja, ne pa če je kvalifikatorna okoliščina.²⁹

Naše pozitivno kazensko pravo ne pozna (za razliko od kazenskega prava bivše Jugoslavije) kaznivih dejanj iz navade, tako pa tudi ne delinkventov iz navade.³⁰ Mislim, da je to povsem v redu, saj je gotovo še teže ugotavljati takšno nagnjenje kot pa na primer odločenost, z izvrševanjem dejanj pridobiti vir dohodkov, ali pa odločenost za ponavljanje določenih dejanj (poklic); pri doslednem upoštevanju načela »in dubio pro reo«, ki je in ostane v zvezi z načelom krivdne odgovornosti eno izmed temeljnih načel našega kazenskega prava, bi tudi praktično ta kategorija ne mogla priti v poštev, skrivati razrednost kazenskega prava za takšnimi ali podobnimi kategorijami, kot je to v pravu buržoaznih držav, pa bi bilo tudi v nasprotju s sicer jasno poudarjeno razredno naravo našega kazenskega prava.

²⁸ Ta kategorija danes nima več tistega pomena, ki ga je imela prva povojna leta v zvezi s poskusi organiziranega boja zoper veljavno družbeno ureditev. Danes bi lahko govorili o tej kategoriji v zvezi s poklicnimi hudodelci (glej spodaj op. 29).

²⁹ Prvo stališče je zastopal Maklecov, ki je imenoval kolektivni delikt »arhaično konstruktivno tvorbo«, s katero se dajejo neke lastnosti, ki so tipične in značilne za storilca, umetno zgrajenemu deliktu; to je po njegovem mnenju lahko le začasna rešitev, ki ji mora slediti legalni tip habitualnega ali poklicnega hudodelca (prim. Maklecov, Personalistična smer, str. 22).

Drugo stališče zastopata Srzentić-Stajić, ni pa njuna utemeljitev posebno prepričljiva (prim. Srzentić-Stajić, op. cit. str. 254); pozitivnopravna ureditev, ki upošteva večjo nevarnost takšnega storilca za družbo, se nam zdi pravilna. Brez posebnih pridržkov sprejema pojem kolektivnega delikta Frank, glej Teorija, str. 248.

O poklicnih delinkventih govorimo lahko tudi še v drugih primerih, zlasti pri tistih kaznivih dejanjih iz našega pozitivnega prava, pri katerih gre za motiv koristoljublja.

³⁰ Prim. Subotić, Šest osnovnih problema, str. 30 in 32 k IV, in Srzentić-Stajić, op. cit. str. 251.

Iz posebnega dela kazenskega zakonika izhaja vsaj za določena dejanja kategorija storilcev kaznivega dejanja v afektu, ki ga v takšnih ali podobnih primerih poznajo tudi druge kazenske zakonodaje.³¹

Razen teh kategorij pa imamo v posebnem delu še dosti primerov, kjer so poudarjene posebne okoliščine storilčeve osebnosti; to so tisti primeri, v katerih ne nastopa abstraktni subjekt kaznivega dejanja »kdor«, ampak nastopa poseben subjekt in govorimo o t. i. specialnih subjektih kaznivega dejanja. Nadrobnejše obravnavanje teh primerov pa bi že preseglo okvir naše teme.³²

Ob zaključku tega dela razpravljanja in prav glede na razloženo klasifikacijo za naše pozitivno pravo pa je treba še enkrat govoriti o tem, ali in kakšen pomen ima takšna klasifikacija storilcev. Teoretičen pomen klasifikacije storilcev v pozitivnem pravu je gotovo ta, da s tem zakonodajalec poudari storilčevo osebnost in diferenciacijo storilcev kaznivih dejanj namesto enakosti storilcev v klasičnem pravu. Ni sicer zakonodajalčeva stvar, da sam poda togo apriorno klasifikacijo, ampak jo mora samo nakazati; stvar teorije in predvsem pravosodne prakse pa je, da tako nakazano klasifikacijo poglobi in tudi prilagodi konkretnim pojavom v življenju. S tem pa zadenemo še na kriminalno-političen pomen klasifikacije, ki ga ima v zvezi z individualizacijo postopka in ukrepov zoper storilce de lege lata in glede na konkretne primere. Pomen klasifikacije pa s tem ni izčrpan, njen vpliv »de lege ferenda« je lahko prav koristen; to nam dokazuje že dosednji razvoj, ki pa seveda še dolgo ne bo končan. Za nadaljnjo usmeritev tega razvoja bodo pri nas potrebni še precejšnji napor, saj številna temeljna vprašanja na področju znanstvenega proučevanja hudodelstvenosti še čakajo na odgovore, ki bodo izhajali iz analitičnega gradiva.

III. TIPOLOŠKE KLASIFIKACIJE OBSOJENCEV

1. Na splošno o tipoloških klasifikacijah obsojencev

1. Kar sem že v začetku razpravljanja povedal za moderno kazenskopravno teorijo in kriminologijo ter pozneje za moderno kazensko pravo glede razvoja gledišč o upoštevanju osebnosti storilca kaznivega dejanja na splošno, velja seveda tudi za gledišča o obsojenčevi osebnosti.¹ Razlike v glediščih so tudi neposredno v zvezi s tem, kako gledajo na namen kazenske sankcije, ali vidijo v tem samo povračilo (represijo) ali pa še kaj drugega oziroma ali povračilnega momenta sploh ne upoštevajo. Za sodobno teorijo in pozitivno pravo meščanskega sveta je sicer splošna značilnost, da se usmerjata vedno bolj na specialnoproventivni namen kaznovanja, to je, da izhajata iz tega, da je treba storilca kaznivega dejanja poboljšati in mu dati možnost, da se, kot pravijo, resocializira. To stališče pa ima seveda za posledico drugačna gledanja na klasifikacijo obsojencev, kot pa je bilo to v času, ko so zahteve po reformi sistema

³¹ Na primer 138. člen, 3. odstavek 170. člena in 4. odstavek 289. člena KZ. V zvezi s splošnimi načeli o odmeri kazni, o upoštevanju nagibov za dejanje, okoliščin, v katerih je bilo dejanje storjeno, osebnih razmer ipd. pa lahko govorimo o takšni kategoriji tudi pri drugih kaznivih dejanjih, pri katerih se da zamisliti takšno stanje »v afektu«.

³² Za legalno tipologijo kazenskega zakonika bivše Jugoslavije prim. Subotić, op. cit. str. 41 in nasl. (k VIII), in Maklecov Osebnost zločinca, str. 36 in nasl.

¹ S tem označujemo vse odrasle storilce po pravnomožno končanem postopku, ne glede na vrsto izrečene sankcije (prim. spredaj Uvod op. 29).

za izvrševanje kaznivih sankcij izhajale predvsem iz obsodbe dotedanjega sistema represivnih sankcij, da ni uspešen v boju zoper kriminaliteto.

Za klasifikacijo obsojencev pa je še ena posebnost, ki sicer v celoti ne velja za klasifikacije, o katerih sem govoril doslej. To je razlika v spolu, iz katere izhaja že stara kategorizacija obsojencev na moške in ženske obsojence, ki naj bodo med seboj ločeni. Nekako vzporedno s to sta šli kategorizaciji po starosti (mladoletniki in odrasli obsojenci) in po teži kaznivega dejanja;² v zvezi z zadnjo omenjeno je tudi poznejša izločitev posebne skupine obsojencev povratnikov in večkratnih povratnikov. Kategorija duševno abnormnih se kot posebna kategorija na splošno pojavi pravzaprav šele tedaj, ko začno gledati na takšne delinkvente z vidika nevarnosti za okolico in z vidika njihovega zdravljenja, to je z nastankom in razvojem moderne psihiatrije; ta je odkrila seveda še druge kategorije, kot n. pr. kategorijo psihopatov.

Preden bi obravnavali sedanje stanje glede tega vprašanja v našem in tujem pozitivnem pravu, pa ne bo odveč povedati nekaj o stališčih v teoriji. Enotnih stališč seveda tudi tu ni in jih glede na različne svetovne nazore in čisto pravna stališča ne more biti. Ugotoviti pa je treba za konec 19. stoletja in za 20. stoletje dosti poskusov, zblížati ta stališča. Tu je po drugi svetovni vojni zopet zelo pomembna delavnost v okviru OZN, ki gre za tem, da se uveljavijo glede postopka z delinkventi sodobna znanstveno utemeljena gledanja v civiliziranem svetu, gre za nadaljevanje dela Mednarodne komisije za kazensko pravo in za kazenske zavode.³

Med začetnike moderne klasifikacije obsojencev štejejo znanega utemeljitelja utilitarističnega gledanja na namen kaznovanja Angleža Benthama, ki je zoper t. i. pensilvanski sistem izvrševanja kazni na prostosti (t. j. sistem absolutne izolacije obsojencev, imenovan po državi, v kateri so ga vpeljali), nastopil z zahtevo po klasificiranih skupinah »classified associations«. Iz te dobe imamo znani angleški zakon o ječah (Sir R. Peel's Gaol Act 1823), ki ima za nalogo klasifikacijo edinole po tipih dejanj; to klasifikacijo pa so šteli za neprimerno, ker ne upošteva obsojenčeve osebnosti.⁴ Potem ko stopi v ospredje storilčeva osebnost, pa dosledno in vztrajno branijo misel, da je treba klasificirati obsojence glede na osebnostne znake v skupine, ki naj bodo homogene vsaj tako, da se zmanjša prevelika različnost obsojencev v skupini. So pa seveda tudi stališča, ki so proti kakemu posebnemu klasificiranju obsojencev, ker se s tem ustvarjajo umetne skupine, ki jih v družbi ni.

Novejši dosežki pri proučevanju teh vprašanj in praktične izkušnje so seveda odkrile nove vidike, zlasti v enem izmed temeljnih vprašanj, to je, ali

² Prim. Erra, *Classificazione*, str. 551/552; pisec razume s klasifikacijo obsojencev predvsem njihovo sistematično razdelitev v različne zavode glede na njihove osebne (fizične, psihične in pravne) okoliščine; tudi za tako sodobno opredeljeno klasifikacijo ugotavlja, da ni nova, ampak je že precej jasno precizirana v rimskem pravu do Justinijana.

³ Za delo te komisije, ki je bila ustanovljena leta 1872, omenja Erra kot pomemben dogodek v zvezi s klasifikacijo obsojencev kongres leta 1925 v Londonu; ta kongres je zlasti poudaril, da mora biti namen klasifikacije poboljšanje in prevzgoja obsojenca, ter je sprejel temeljna načela za klasifikacijo. Za čas po drugi svetovni vojni so pomembni kongres te komisije leta 1950 v Haagu, delo evropske konzultativne skupine OZN o prevenciji hudodelstvenosti in postopku z delinkventi, ki je 1952 izdelala osnutek pravil, in kongres v okviru OZN leta 1955 v Ženevi (prim. Erra, op. cit. str. 555-557, in Srzentić, Prvi kongres UN, str. 304 in nasl.).

⁴ Prim. Mannheim-Spencer, *Problems of classification* k 1.

naj temelji klasifikacija na načelu homogenih skupin ali heterogenih skupin. Za prvo se zavzemajo tisti, ki vidijo v tem zagotovilo, da ne bodo nevarnejši in bolj pokvarjeni obsojenci vplivali na manj nevarne; ti govorijo o nalezljivosti hudodelske miselnosti, na katero kažejo praktične izkušnje in ki jo je treba paralizirati. Drugi pa to nevarnost zanikajo in nasprotno poudarjajo vpliv manj nevarnih in poboljšljivih obsojencev na bolj nevarne »nepoboljšljive« obsojence. Razprava o tem vprašanju še ni končana, s stališča praktične ureditve pa lahko ugotovimo, da se sicer še prevladujoči sistem homogenih skupin že umika sistemu heterogenih skupin.⁵

Čeprav je vprašanje homogenih ali heterogenih skupin pomembno, vendar ni edino sporno vprašanje niti ni težišče na njem. Pri vsem doseženem napredku se vendar še zastavlja vprašanje o definiciji pojma »klasifikacija«, torej v samem izhodišču. Na kongresu v Haagu leta 1950 so formulirali dve definiciji, evropsko in ameriško. Po prvi, evropski definiciji, pomeni klasifikacija najprej prvo razvrstitev različnih skupin obsojencev v specializirane zavode na podlagi starosti, spola, po tem, ali gre za povratnike ali ne, glede na duševno stanje itd. in zatem nadaljnjo razvrstitev različnih skupin obsojencev v posameznem zavodu (prvo imenujejo tudi horizontalno ali zunanjo klasifikacijo, drugo pa vertikalno ali notranjo klasifikacijo),⁶ druga, ameriška definicija pa sploh zavrača označbo klasifikacija in jo nadomešča s tremi izrazi »diagnoza, vodstvo (guidance) in postopek (treatment)«, razume pa s tem predvsem metodo, s katero naj se začne in izvršuje vzgojni postopek s posameznim obsojencem. Na podlagi analize obeh definicij in v mednarodni anketi prikazane penitenciarne prakse tostran in onostran Atlantika pa ugotavljajo, da v Evropi za zdaj sploh še ni mogoče govoriti o kaki znanstveno zasnovani klasifikaciji obsojencev, čeprav se že čuti vpliv kriminoloških kriterijev; ugotavljajo pa, da je ameriška metoda prava moderna oblika klasifikacije obsojencev.⁷

Ne glede na to, kako presoajo doseženi razvoj glede klasifikacije obsojencev v raznih delih sveta (n. pr. v Evropi in Ameriki), pa je s tem vprašanjem v zvezi še več drugih vprašanj. Ta vprašanja so n. pr.: vprašanje razmerja med kriminološkimi pa tudi legalnimi tipi delinkventov in tipi obsojencev, na katero odgovarjajo na splošno negativno, dalje vprašanje, kdo naj klasificira obsojence, sodišče ali kak drug organ; pri tem je vsaj za evropske razmere prevladujoče stališče, da naj prvo klasifikacijo, t. i. horizontalno klasifikacijo ali razvrstitev po zavodih, opravi sodišče, na podlagi sodne klasifikacije pa opravi organ za izvrševanje sankcije ali neposredno zavodska uprava nadaljnjo notranjo ali vertikalno klasifikacijo; nadalje že omenjeno vprašanje homogenih ali heterogenih skupin; vprašanje, katere obsojence je sploh mogoče klasificirati, pri čemer izločajo storilce, obsojene na kratkotrajne kazni na prostosti, kolikor ne gre za nadaljnjo klasifikacijo le-teh samih,⁸ vključujejo pa glede na obstoječe vrste progresivnega sistema izvrševanja kazni ne samo zapornike, ampak tudi t. i. polsvobodnjake in svobodnjake.⁹ Posebno pomembno je seveda vprašanje kriterijev, po katerih naj se obsojenci razvrste, klasificirajo. Razen

⁵ Ibid k 3.; Germain, *L'étude de la personnalité*, str. 535/536, in *Modern Methods*, str. 60 in 63.

⁶ Germain, op. cit. str. 535; Mannheim-Spencer, op. cit. k 1., *Modern Methods*, str. 46.

⁷ *Modern Methods*, str. 51/52.

⁸ Germain, op. cit. str. 543/544.

⁹ Mannheim-Spencer, op. cit.

že omenjenih kriterijev, ki jih sicer različno upoštevajo, to je kriterijev starost, spol, zdravstveno stanje, vrsta sankcije in njeno trajanje, vrsta kaznivega dejanja, navajajo še kriminalno preteklost in povratništvo, sprejemljivost za vzgojo, dalje izobrazbo oziroma poklicno sposobnost, moralno vrednost, nosečnost ali porod in skrb za otroka do določene starosti. Če izvajamo zdravstveno stanje, so to seveda večinoma okoliščine, ki so očitne ali že empirično ugotovljene.

Kot smo že ugotovili, dajejo poseben poudarek celotni obsojenčevi osebnosti, kar pa seveda zahteva poseben postopek za ugotavljanje te osebnosti, ki ga navadno imenujejo »observation« — opazovanje. O tem je treba tudi v zvezi s klasifikacijo obsojencev povedati nekaj besed.

Takšno opazovanje je v Evropi uzakonjeno v Angliji, zlasti za mladoletnike, drugod pa se opravlja »praeter legem« in se šele pripravlja uzakonitev.¹⁰

V Franciji na primer obstaja opazovanje v tem, da obsojence pregledajo v posebnem opazovalnem zavodu — centru, preden jih pošljejo v določen zavod na prestajanje sankcije; pregled obsega n. pr. zdravniško-psihološki pregled in socialno anketo, opazovanje po zavodskem osebju in psihotehniško preizkušnjo; ekipa strokovnjakov pod vodstvom zastopnika državnega organa, t. j. osrednje uprave za izvrševanje kazni, pa potem pregleda ugotovitve in odloča o tem, v kakšen zavod naj pošljejo obsojenca; to je sicer le ena faza opazovanja, ker se mora opazovanje nadaljevati ves čas prestajanja kazni, prizadevajo pa si tudi, da bi se opazovanje začelo že med sodnim postopkom.

Opazovanje naj bo torej tisto, ki daje relativno zanesljive pokazovalce za to, kakšen zavod izmed številnih specializiranih zavodov je najbolj primeren za obsojence in pa za določitev skupin; tudi od tega je odvisen uspeh postopka. Nadaljnje opazovanje pa daje možnost za pravilno izvedbo progresivnega sistema, to je prehajanje v razne faze izvrševanja sankcije do morebitnega pogojnega odpusta.

Razen tega čisto praktičnega pomena pa pripisujejo delu opazovalnih zavodov — centrov tudi velik teoretičen pomen, ker se tu zbira koristno gradivo za znanstveno proučevanje in posploševanje, in sicer tudi za področje kriminalne tipologije oziroma predvsem za to področje.¹¹

2. Klasifikacija obsojencev po našem veljavnem pravu

Ostane končno še, da obravnavam to vprašanje glede na naše razmere in na naše pozitivno pravo.

V naši novejši domači literaturi o tem še niso dosti razpravljali. Izrečno pa govori tudi o tem vprašanju prof. Frank; pravilno poudarja v zvezi z vprašanjem razvrstitve hudodelcev med izvrševanjem kazni zapora in strogega zapora, da ima tudi »de lege lata« obsojenčeva osebnost kot celotna osebnost pomen za to delitev in da je s tem nujno zvezano proučevanje posameznih obsojencev. Temeljni kriterij za razlikovanje pa veže na kriminološke etiološke tipe endogenih in eksogenih hudodelcev, ki ju imenuje temeljna tipa hudodelcev,

¹⁰ Tako francoski osnutek zakona o »probation« iz leta 1952, prim. Germain, op. cit. str. 532.

¹¹ Takšnih opazovalnih središč je več, eno je za t. i. navadne delinkvente, drugo, bolj specificirano, pa je za delinkvente iz navade (tu so mišljeni večkratni povratniki, za katere se uporablja varnostni ukrep »relegacija«), prim. Germain, op. cit. str. 545-548.

čepav je sicer zelo skeptičen glede kriminoloških klasifikacij storilcev; dalje govori o prognostičnih tipih, poboljšljivih (laže in teže poboljšljivih) in nepoboljšljivih obsojencih, kar da se lahko zanesljivo ugotovi.¹²

Pri reševanju tega vprašanja je treba seveda izhajati iz dejanskih razmer. Dosledno upoštevana načela sodobne klasifikacije obsojencev zahtevajo materialno podlago, zlasti primerne specializirane zavode in pa možnosti zares znanstvenega proučevanja po strokovnjakih. Tudi za bolj razvite države (Anglijo, Francijo), ugotavljajo objektivne težave zaradi pomanjkanja oziroma neprimernosti zavodov in pomanjkanja strokovnjakov; takšna objektivna ovira je za naše razmere še toliko bolj na dlani.

Naš zakon o izvrševanju kazni iz leta 1951 (ZIK) in izvršilni in dopolnilni predpisi k temu zakonu izhajajo seveda iz naših razmer, upoštevajo pa tudi nekatere splošno priznane in uzakonjene pozitivne pripomočke za klasifikacijo obsojencev. Temeljna načela za to pa so določena že v kazenskem zakoniku.

Vprašanje organa, ki določi horizontalno razvrstitev, rešuje zakon o izvrševanju kazni v 29. členu tako, da izda splošne smernice o tem vrhovni republiški organ za izvrševanje kazni, to je državni sekretar za notranje zadeve (glede na ustavne spremembe, izvršene v letu 1953), posamično pa odloči o tem pristojni prvoinstančni organ za izvrševanje kazni na prostosti, to je načelnik tajništva za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora. Kriteriji za to horizontalno razvrstitev so po našem veljavnem pravu spol, starost (mladoletniki in odrasli), vrsta kazni na prostosti in njeno trajanje.¹³ Ta razvrstitev je tedaj še precej mehanična ter obsojenčeva osebnost v ožjem pomenu tu ne pride toliko v poštev; za izhodišče ima ta razvrstitev vendar načelo homogenih skupin.

Drugo, notranjo (vertikalno) razvrstitev opravi upravnik kazenskega popoljševalnega zavoda (KPD) tudi čisto na empirični podlagi, če izvzamemo ugotovitve zdravniškega pregleda, ki je za vsakega na novo sprejetega obsojenca obvezen.¹⁴

Za to razvrstitev pa je določen poseben postopek; tako ostane obsojenec, ko pride v KPD, ločen od drugih obsojencev 21 dni; to je določeno zato, da se upravnik, zdravnik in drugo osebje zavoda pobliže seznani s pglavitnimi okoliščinami iz obsojenčevega življenja. Na podlagi takšnega »opazovanja« odloči upravnik po zaslišanju posvetovalnega odbora, v katero skupino se razvrsti obsojenec (8. člen in 1. odstavek 9. člena pravilnika o hišnem redu v KPD). Posebej pa mora upoštevati, ali je obsojenec alkoholik, ali je nalezljivo bolan in ali je potrebna osamitev. O zadnjem, to je o osamitvi odloča državni sekretar za notranje zadeve na upravnikov predlog, ki ga dá ta po zaslišanju posvetovalnega odbora (2. in 3. odstavek 9. člena in 10. člen cit. pravilnika).

¹² Prim. Frank, Teorija, str. 223/224, in spredaj k II, 7/3 in op. 61. Dvomljiva je vsekakor uvrstitev storilca, obsojenega na prostostno kazen, v skupino nepoboljšljivih. Pisec se nadalje zavzema za načelo homogenih skupin, vendar na drugem mestu (op. cit. str. 53) sviri pred umetnim izenačevanjem in opozarja na možnost, da se z združevanjem, kopičenjem enako slabih krepí njihov družbeni odpor. Prim. dalje Peric, Nekaj pripomb, str. 18/19; pisec omenja klasifikacijski sistem, pojmuje ga pa preozko le kot način izvrševanja zapornih kazni v skupinah in oddelkih (prim. še Srzentić-Stajić, op. cit. str. 470 k b).

¹³ Člena 53 in 77 KZ ter 10., 11. in 33. člen ZIK. Tu gre seveda v nadaljnjem razpravljanju za obsojence na prostostne kazni.

¹⁴ Člen 32 ZIK.

Pri tako opisani razvrstitvi bo praviloma odločilno izhodišče obsojenčeva delovna obveznost, ki je temeljno načelo vzgojnega sistema med izvrševanjem kazni odraslih obsojencev (46.—48. člen ZIK). S tem pa klasifikacija še ni končana, ker jo je treba tudi po našem pozitivnem pravu šteti za proces, ne pa za enkraten ukrep; iz 57. člena ZIK namreč izhaja, da mora vodstvo KPD spremljati delo in življenje obsojenca med prestajanjem kazni in uspeh ukrepov za prevzgojo ter svoja opažanja tudi vnašati v osebni list, ki je predpisan za vsakega obsojenca; to seveda ni tako preprosto in zahteva tudi določeno strokovno usposobljenost nadzorstvenega osebja v zavodu. Ta določba je posebno pomembna glede na institut pogojnega odpusta, za katerega je kljub načelni omejitvi (prestanek polovice kazni) odločilno prav to, ali je obsojenec s svojim delom in obnašanjem pokazal, da se je poboljšal, da je tedaj specialno-preventivni namen kaznovanja pri njem dosežen. Prav zaradi takšnega pomena klasifikacije in tudi iz drugih razlogov se že »de lege lata« zastavlja vprašanje posebnih strokovno usposobljenih socialnih delavcev na tem področju in vprašanje metode ekipnega dela strokovnjakov.

Še večje možnosti za primerno klasifikacijo pa dajejo veljavni predpisi za mladoletne obsojence in za mladoletnike, za katere je določeno, da se oddajo v vzgojni poboljševalni dom. Tu je že v samem postopku ob sprejemu mladoletnika v določeni zavod predpisano sodelovanje posvetovalnega odbora kot celote, zlasti pa posameznih vzgojiteljev in zdravnika; slednji naj v neposrednem stiku z mladoletnikom ugotovijo elemente za klasifikacijo. Za mladoletne obsojence je določen enomesečni rok za spoznanje mladoletnikove osebnosti¹⁵ in so nakazane možnosti za ugotovitev elementov, potrebnih za klasifikacijo. Z ustanavljanjem triažnih postaj za mladoletnike, s strokovno usposobljenim osebjem, se seveda še povečujejo praktične možnosti za pravilno klasifikacijo.

Že tako površno prikazana načela za klasifikacijo obsojencev po našem veljavnem pravu in posebej primerjava s stališči, ki so bila že sprejeta na mednarodni ravni, dovoljujejo sklep, da je pri nas sprejeta vodilna misel, ki daje klasifikaciji namen olajšati obsojencem vrnitev v družbeno skupnost. Seveda bi šele nadrobnejša analiza dosedanjih rezultatov glede resocializacije storilcev pokazala, ali so sedanji klasifikacijski pripomočki in na njihovi podlagi izpeljani postopek povsem zadovoljivi. Število obsojencev, ki grede skozi zavode za izvrševanje kazni, sicer iz leta v leto polagoma, toda vendarle pada in relativno ni visoko, kljub temu pa to število terja, da se uporabijo vsa mogoča sredstva, s katerimi bi se vrnitev teh obsojencev v te zavode zmanjšala na minimum. Družbena obsodba, ki naj spremlja sodno obsodbo storilcev kaznivih dejanj, je razumljiva, in to še posebno, kadar gre za dejanja, ki neposredno škodujejo družbeni skupnosti; ta obsodba je opomin, ni pa maščevanje, to tudi ni Heglova negacija negacije, s katero se avtomatično vzpostavi omajano ravnotežje. Opominu mora slediti pomoč obsojencem kot članom družbene skupnosti, ki so zašli na stranska pota, da najdejo zopet svoje mesto v tej skupnosti.

¹⁵ Glej 10. člen pravilnika o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih za mladoletnike; za mladoletnike v vzgojnih poboljševalnih domovih ni predpisan takšen poseben rok za opazovanje, očitno zaradi drugačne narave teh domov in vzgojnega dela v njih (prim. 21. člen pravilnika o hišnem redu teh zavodov).

IV. TIPOLOŠKE KLASIFIKACIJE MLADOLETNIH STORILCEV

1. Na splošno o tipoloških klasifikacijah mladoletnikov

Poseben pomen, ki se daje mladoletnim storilcem, odkar je najprej v anglosaškem svetu zmagalo mnenje, da mladoletnik ni odrasel človek v miniaturni, ampak človek, ki se šele razvija v osebnost v psihološko in fiziološko zamočanem procesu doraščanja, ni morda v tem, da je teh mladoletnih storilcev nesorazmerno veliko oziroma da dejanja, ki jih store mladoletniki, sama zase to terjajo.¹ Razlogi za to so predvsem druge. Za našo temo je zanimiva zlasti ugotovitev, ki jo najdemo večkrat v literaturi, da povratniki (če se omejim na to splošno priznano kategorijo v legalni tipologiji), zelo pogosto prihajajo iz vrst tistih, ki so že v mladosti zašli na pot kaznivih dejanj. Znano je na primer Ferrijevo stališče o tako imenovani »precocità« v zvezi s kategorijo delinkventov iz navade ali iz novejša literature Seeligovo stališče v zvezi s kategorijo poklicnih hudodelcev in delomrznosti; govorijo tudi o tako imenovanih zgodnjih kriminalcih — »Frühkriminelle«.² Tudi novejša proučevanja v zvezi s tako imenovano zgodnjo prognozo hudodelstvenosti (Frühprognose) temeljijo ravno na ugotavljanju določenih elementov mladoletnikove osebnosti v dobi doraščanja ali celo v zgodnji otroški dobi (Frey, zakonca Glueck v ZDA in drugi).

To in še številne posebnosti s področja mladinske kriminalitete izločajo njihovo proučevanje iz sklepa splošne kriminologije, opravka imamo že s posebno vejo, ki jo imenujejo mladinsko kriminologijo.

Tako se je tudi iz splošne kriminalne tipologije izločila posebna tipologija mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Tudi za tipološke klasifikacije velja, da so predvsem genetične, torej etiološke, upoštevajo pa tudi kriminalnopolitične vidike. Klasifikacije tedaj izhajajo iz vzročnih činiteljev mladostne kriminalitete, iz teh pa izvajajo več ali manj izdelane, več ali manj obsežne registre ukrepov, ki naj se uporabljajo za mladoletne storilce.

So klasifikacije, ki izhajajo predvsem iz tega, ali je treba iskati prevladujoče učinkujoče činitelje za mladinsko kriminaliteto v okolju ali pa v konstitucionalni strani, največkrat v prirojeni dispoziciji; tako delijo mladoletnike v ambientalne in v konstitucionalne mladoletne storilce (Di Tullio).³

Druge klasifikacije, ki so sicer tudi genetične, pa upoštevajo tudi proces mladoletnikovega doraščanja; to je gotovo nujno potrebno, če že govorimo o klasifikacijah mladoletnikov. Tako najdemo v novejši nemški teoriji klasifikacijo mladoletnih storilcev v tri glavne kategorije: v situacijske in konfliktno delinkvente, v razvojne delinkvente, zlasti pubertetnike, in v delinkvente po nagnjenju. Pri tem se po metodološki plati ta poskus klasificiranja usmerja v celotno sliko mladoletnikove osebnosti, ki jo dobimo, upoštevajoč vse primerne vidike, v prvi vrsti pa karakterološki vidik.⁴

Če je že ta klasifikacija precej naslonjena na klasifikacijo odraslih storilcev, ki jo najdemo v nemški literaturi, (n. pr. pri Mezgerju; njegova klasifikacija

¹Prim. Tahović, Problemi maloletnika, str. 280 in nasl.

²Prim. Ferri, Sociologia I, str. 275-281; Seelig, Les types principaux, str. 283; Mezger, Kriminologie, str. 159; Frey, Rückfallsverbrecher. Drugače Sutherland, op. cit. str. 97.

³Maklecov, Življenjski pojavi, str. 19/20.

⁴Würtenberger, Jugendliche Tätertypen, str. 93-101.

odraslih obsega tudi mladoletnike), velja to toliko bolj za drugo klasifikacijo mladoletnih storilcev, za katero njen avtor Seelig tudi posebej poudarja, da tipov mladoletnikov ne moremo razumeti drugače kot v zvezi s tipi odraslih. Seelig tako v celoti sprejema tip poklicnih delinkventov iz delomrznosti tudi za prvo skupino delinkventov tipov mladoletnikov. Druge tipe deli Seelig v skupino delinkventov doraščanja, za katero uporabi tipe iz svoje klasifikacije odraslih, in sicer delinkvente iz spolne neobvladanosti, krizne delinkvente in primitivne reaktivne delinkvente. V tretjo skupino pa naj bi spadali »potencialni delinkventi s slabo odpornostjo«; edino za te, pravi Seelig, pa se ne pokaže stalna in neposredna zveza z odraslimi delinkventi. Za vsako skupino tipov se veže prognoza bodočega ravnanja in pa vrsta ukrepa.⁵

Omenjene klasifikacije, ki niso edine, so seveda prilagojene mladoletnikom kot posameznikom.

Kakor je moderni čas prinesel v svet odraslih hudodelcev posebne oblike in metode hudodelskega delovanja, ki se kažejo v organizirani hudodelstvenosti in iz tega nastajajo nove kriminološke kategorije organiziranih hudodelcev, velja to tudi za mladinski hudodelski svet vele mestnega življenja, zlasti v bolj razvitih državah zahodnega sveta.

Če smo ugotovili že glede odraslih storilcev le relativno vrednost dosedanjih tipoloških klasifikacij, pa še toliko bolj velja za mladoletnike, da so dosednji poskusi klasificiranja vsaj zelo problematični, če že ne sploh brez pomena. Ni brez podlage ugotovitev, da lahko govorimo pri mladoletnih storilcih »kvečjemu o prvih embrionalnih zametkih bodočih kriminalnih tipov« (Maklecov).

To vprašanje tudi še v meščanskem znanstvenem svetu ni zadosti razčiščeno; to izrečno priznavajo tudi njegovi zastopniki sami.⁶

To in pa pravilo, da je treba pri proučevanju kakega družbenega pojava izhajati iz konkretnih družbenih okoliščin in razmer, seveda narekuje, da smo pri nas še posebno previdni glede tipoloških klasifikacij mladoletnih storilcev.⁷

2. Legalne tipologije mladoletnih storilcev

1. Legalne klasifikacije mladoletnikov temeljijo v glavnem na starostnih skupinah in na kriteriju kazenske odgovornosti ali neodgovornosti mladoletnikov, v novjšem času pa tudi na širokem registru kazenskopравnih sankcij zoper mladoletnike. To pa je seveda samo splošna značilnost sodobnega pozitivnega prava, v katerem pa najdemo glede posameznih vprašanj še dosti razlik. Že glede starostnih skupin najdemo najrazličnejše sisteme tako glede najnižje starostne meje in glede tako imenovane kazenskopравne polnoletnosti. Razen tega pa imamo ponekod še znotraj kategorije mladoletnikov delitve v starejše

⁵ Seelig, op. cit. 282. Seeligovo »formulo«, da je mladoletnik jutrišnji odrasli in sedanji odrasli včerajšnji mladoletnik, zavrača kot napačno francoski psihiater Heuyer, enako pa tudi njegovo klasifikacijo mladoletnih delinkventov (prim. Heuyer, *Dynamique des délits*, str. 430).

⁶ Ameriška kriminologa Teeters & Reinemann v zvezi s tem opozarjata na nevarnost, klasificirati ljudi sploh že glede na specifičnost vsakega posameznika; Teeters & Reinemann, *The Challenge of delinquency*, str. 19 in 25; prim. še Heuyer, op. cit. str. 430 spodaj.

⁷ V naši povojni kriminološki literaturi razen že omenjene razprave Maklecova skoro ni najti kaj o tem problemu. Prim. P. Ivičević, *Nekoliko podataka, in spredaj k I v op. 60-62 omenjeno literaturo.*

in. mlajše mladoletnike. Kolikor se ta delitev še vzdržuje v pozitivnem pravu, se vendar kazni največkrat predpisujejo in uporabljajo samo za tako imenovane starejše mladoletnike.

Tudi tradicionalno delitev mladoletnikov na kazensko odgovorne in kazensko neodgovorne mladoletnike v modernih zakonodajah opuščajo ali tako, da načeloma nastopajo stališče o kazenski neodgovornosti mladoletnikov (Francija), ali pa izhajajo iz presumpcije kazenske neodgovornosti; najdemo pa glede na vrsto sankcije delitev mladoletnikov v tiste, zoper katere se lahko uporabijo samo vzgojni oziroma vzgojni poboljševalni ukrepi, in druge, zoper katere se lahko uporabijo tudi kazni; kriterij za delitev med obema kategorijama je ponekod starostna meja (Anglija), drugod pa upoštevajo, ali je mladoletnik vzgojno zanemarjen oziroma moralno pokvarjen ali ogrožen in pa ali je posebno nevaren glede na težo storjenega dejanja (Švica).

Glede na vrsto sankcij je značilna delitev, ki jo lahko povzamemo iz nemškega mladinskega kazenskega prava za kazensko odgovorne mladoletnike; to bi bili tisti mladoletniki, za katere uporabljajo ali vzgojne ukrepe ali tako imenovana disciplinska sredstva (Zuchtmittel) ali posebne kazni za mladino; kazni uporabljajo, če druge sankcije ne zadoščajo zaradi mladoletnikovih škodljivih nagnjenj ali če je kazen potrebna glede na težo krivde.

Posebna skupina, o kateri mnogo razpravljajo, ki pa sicer ni izrazita skupina mladoletnikov, pa je skupina mlajših polnoletnih oseb oziroma doraščajočih mladostnikov (*«Heranwachsende»* nemškega prava — meja med mladoletniki in temi je ponekod 18 let, drugod pa tudi višja ali nižja, 21 ali 15 let — op. P. K.); to je tedaj skupina, ki je že dosegla kazenskopravno polnoletnost. To skupino poznajo tudi nekatere pozitivne zakonodaje in določajo zanjo poseben postopek (Švedska, Norveška, Švica, Grčija) oziroma dajejo možnost, da se tudi zanje uporabljajo predpisi, ki sicer veljajo za mladoletnike (Nemčija).

Tudi s stališča legalne klasifikacije mladoletnikov je treba obravnavati vprašanje abnormnih mladoletnih storilcev; pri tem se seveda omejujemo na čisto pravno stran tega vprašanja. Kljub pomanjkljivostim v pozitivnem pravu je vendar precej enotno stališče, da ne gre enako obravnavati neprištevnosti, ki je izraz določenih bioloških in psiholoških abnormnosti, in kazenske neodgovornosti mladoletnikov, ki je posledica mladoletnikove nezrelosti ali kakor se to že imenuje. V prvem primeru v bistvu ni razlike med neprištevnimi odraslimi in prav takšnimi mladoletniki in za takšne mladoletnike seveda ne pridejo v poštev vzgojni poboljševalni ukrepi, ampak zdravljenje oziroma kakšen drug primeren ukrep. Zaradi jasnosti imajo vendar nekatere zakonodaje posebno določbo, ki obravnava prav takšne mladoletnike (n. pr. 92. člen švicarskega KZ).

Končno je treba omeniti glede na različne ureditve v pozitivnem pravu posameznih držav kategoriji »otrok« in »mladoletnik«, ker nekatere zakonodaje tudi otroke vključujejo v sfero kazenskega prava.⁸

Pri vprašanju legalnih tipov mladoletnih storilcev pa lahko ugotovimo še eno posebnost modernega prava; za razliko od večinskega stališča namreč ponekod razširjajo pojem mladoletnega storilca na nepravne sfere, to je, ne vežejo ga več samo s storitvijo kaznivega dejanja, ampak vključujejo v ta pojem tudi druge zunanje manifestacije mladoletnikove osebnosti, in sicer

⁸ Prim. Tahovič, op. cit., posebej str. 288; Comparative Survey, str. 6-8; Étude comparée, str. 1-8.

takšne manifestacije, ki posredno ali neposredno lahko pripeljejo do tega, da se mladoletnik razvije v kriminalca.⁹

2. Za naše pozitivno pravo lahko ugotovimo tele posebnosti. Kriterij za razlikovanje med mladoletniki je razen starostne meje (otroci do 14 let ne spadajo v sfero kazenskega prava — prvi odstavek 5. člena in 64. člen KZ), intelektualne in emocionalne zrelosti (2. odstavek 5. člena in 65. člen KZ) ter prištevnosti (6. in 61. člen KZ), tudi teža kaznivega dejanja, glede na katero se zanje uporabi vzgojni poglobljevalni ukrep ali kazen.

Pri tem zadnjem kriteriju bi lahko ločili kazensko odgovorne mlajše mladoletnike, ki so storili posebno hudo kaznivo dejanje in se zanje izreče kazen (67. člen KZ), dalje takšne mladoletnike te vrste, ki so storili še srednje hudo kaznivo dejanje ter jih oddajo v vzgojni poglobljevalni dom (2. točka 1. odstavka 68. člena KZ), in duševno razvite mlajše mladoletnike, ki so storili lažje kaznivo dejanje in zanje zadošča vzgojni ukrep ukora (69. člen KZ); končno imamo še skupino kazensko odgovornih mlajših mladoletnikov, za katere je treba glede na zanemarjenost ali pokvarjenost uporabiti strožji poglobljevalni ukrep, to je oddajo v vzgojni poglobljevalni dom (70. člen KZ in fine).

Glede na v zakonu določene izjeme pa imamo še nadaljnjo skupino mlajših mladoletnikov; gre za mladoletnike, ki so storili sicer posebno hudo kaznivo dejanje, pa se ob pogojih, ki so v zakonu določeni, ne kaznujejo, ampak se namesto kazni zanje izreče vzgojni poglobljevalni ukrep oddaje v vzgojni poglobljevalni dom (2. odstavek 68. člena KZ); na drugi strani pa imamo skupino starejših mladoletnikov, storilcev lažjih kaznivih dejanj, ki jih lahko oddajo v vzgojni poglobljevalni dom, namesto da bi zanje uporabili kazen (2. odstavek 71. člena KZ).

V kategoriji kazensko neodgovornih mladoletnikov imamo še gluhoneme in slepe mladoletnike (4. odstavek 65. člena KZ).

Naše pozitivno pravo ne pozna posebne kategorije »polnoletnih mladostnikov«; s tem, da je v LR Sloveniji v praksi že nekako zmagalo stališče, da bi bilo treba kazenske zadeve zoper polnoletne storilce kaznivih dejanj do 24. leta prepustiti mladinskim kazenskim senatom, pa se »via facti« vpeljuje tudi ta kategorija, in sicer kot posebna kategorija odraslih storilcev. Pri določitvi in odmeri kazni bo lahko upoštevana ugotovljena dejanska nezrelost takšnega posameznega storilca ob posebni skrbi, da se spozna njegova osebnost, ker je to eno temeljnih načel za delo mladinskih senatov.

3. Mutatis mutandis velja seveda za klasifikacijo kazensko odgovornih mladoletnih storilcev to, kar smo omenili za klasifikacijo odraslih storilcev. V tej zvezi je treba opozoriti na vprašanje povezave mladinske hudodelstvenosti s povratništvom odraslih storilcev, ki pri nas še ni obdelano. Že bežen pogled v sodno kroniko v našem dnevnem časopisju nam odkriva to povezavo in še bolj povezavo med mladinsko »kriminaliteto« v prej omenjenem širšem pomenu in hudodelstvenostjo odraslih, čeprav jo večkrat obravnavajo kot senzacijo in ne kot družben problem; delo zveznega seminarja za vzgojno zane-

⁹ Tako definira zakon o mladinskih sodiščih države New York (ta zakon pa ne velja za vse območje te države) iz leta 1921 »otroka delinkventa - delinquent child« kot mladostnika do 16 let, ki je storil kaznivo dejanje; razen tega pa šteje sem tudi še druge, n. pr. takšnega, ki je nepoboljšljiv, nevzgojljiv ali po navadi neubogljiv, ki se druži z nemoralnimi ljudmi, ki berači na javnih krajih, zahaja v prepovedane lokale, ponovno uhaja z doma ipd. (prim. Children's Court Act in v op. 8 omenjeno literaturo).

marjene otroke in mladoletne storilce v marcu preteklega leta pa vendarle odpira perspektivo večje družbene zavzetosti za reševanje tega problema.¹⁰

Tudi če izhajamo iz naše teme, lahko ugotovimo, da naša pozitivnopravna ureditev glede mladoletnih storilcev ni idealna in da zaostaja za drugimi zakonodajami. Ne more pa biti seveda primerjava s tujimi zakonodajami, zlasti s tistimi v bolj razvitih državah, izključno merilo za presojo, ampak je treba izhajati iz naših dejanskih razmer in možnosti; pri tem pa je treba upoštevati tiste napredne ideje, ki so se že uveljavile v svetu in ki jih lahko ne samo za takšne priznamo, ampak tudi začnemo uresničevati.¹¹

V. O PROGNOZI V KRIMINOLOGIJI IN V KAZENSKOPRAVNI PRAKSI

1. Kriminalnopolitičen element, ki ga ima več ali manj vsaka klasifikacija storilcev, pa odpira še eno vprašanje. Gre za to, ali je mogoče napovedati prihodnje ravnanje posameznega človeka, ki je že zašel na pota hudodelstvenosti ali kaže drugačne simptome negativne osebnosti. Teoretičen pomen tega se zdi na dlani, čeprav pomeni za zdaj, kot bomo videli, še precej hipotetično perspektivo znanstveno utemeljenega odkrivanja prihodnosti. Širše vzeto, tudi na področju hudodelstvenosti se odpirajo možnosti, da zakonitosti družbenih pojavov ne samo odkrivamo, ampak tudi nanje vplivamo. »Filozofi so svet različno razlagali, gre pa za to, da ga spremenimo,« pravi Marx.

To seveda ni bilo izhodišče tistih meščanskih raziskovalcev na področju hudodelstvenosti, ki so si pred dobrimi 30 leti zadali posebno nalogo, da bi našli možnost, spoznati elemente v človeški osebnosti in v zunanjem svetu, na podlagi katerih bi se dalo napovedati, kakšna bo prihodnja življenjska pot posameznika ob takšnih elementih. Zato je cilj njihovega prizadevanja individualna prognoza.¹ To je tudi razumljivo glede na to, da v meščanskem znanstvenem svetu prevladuje stališče, da je hudodelstvenost od nekdaj bila in da tudi vedno bo, da je to naraven pojav, ki ga ne najdemo samo v človeški družbi, ampak, kot pravijo nekateri, tudi v favni in flori.² Kar se tiče posameznega člana človeške družbe, je sicer tudi med zastopniki biološke smeri prevladujoče stališče, da biološka predispozicija za hudodelstvo ne pomeni tudi neizogibne nujnosti.³ Takšno, samo po sebi sicer naprednejše stališče pa nujno zaide v nerazrešljivo zagato, ker ne vidi, da nujnost hudodelstvenosti v razmerah kapitalističnega sistema ni vezana na biološke pojave, ampak na ta sistem sam. Napredno, socialistično gledanje na problem hudodelstvenosti v preteklosti, sedanjosti in v prihodnosti pa izhaja iz konkretnih družbenih razmer in činiteljev, ki nanje vplivajo; zato je zanj prognoza mogoča tudi glede problema v celoti in je lahko optimistična.⁴

¹⁰ Prim. Tahović, op. cit. str. 281.

¹¹ O vprašanju posebnega mladinskega kazenskega prava in o drugih vprašanjih sedaj veljavne ureditve prim. Vodopivec, Naše mladinsko sodstvo.

¹ Exner jo imenuje sicer »socialno prognozo«, to pa glede na to, kakšno socialno vedenje hudodelca je pričakovati po uporabi, po vrsti in trajanju določenega ukrepa; od tega, ali je mogoče napovedati to vedenje, pa naj bi bil odvisen uspeh boja zoper hudodelstvo (Exner: Kriminologie, str. 306 zgoraj).

² Lagniel-Lavastine, Stanciu, op. cit. str. 8/9.

³ »Hudodelstvo ni usodna nujnost in se lahko uspešno zatira«, je rečeno v resoluciji ob koncu kriminološkega seminarja v Rimu spomladi 1955 (prim. Relazione conclusive, str. 656).

⁴ Dimitrijević, op. cit. str. 67.

Če se povrnem na zastavljeno vprašanje o individualni prognozi, ki je prišla v ospredje pozornosti meščanskega znanstvenega sveta,⁵ je treba ugotoviti, da sama ideja prognoze sicer ni nekaj novega. Že vsaka obsodilna sodba kazenskega sodišča je neke vrste prognoza, ki jo imenujejo »sodbena prognoza« (Urteilsprognose); pa tudi med izvrševanjem kazenskih sankcij imamo prognozo v zvezi s prenehanjem izvrševanja teh sankcij, prognozo o odpustu (Entlassungsprognose).

Obe omenjeni prognozi sta bili in sta še največkrat povsem intuitivni, prognozi po občutku. Zanesljivost takšne prognoze je seveda dvomljiva in so to tudi potrdili posebni poskusi nekaterih jetniških zdravnikov v Nemčiji in vzgojnega osebja v domovih za mladoletne storilce v Švici, kjer so ločeno od prej omenjenih prognoz, vendar prav tako intuitivno izdelali prognoze za zapornike oziroma za mladoletnike o tem, ali bodo vztrajali oziroma šli po poti kriminala ali ne.⁶

Te in podobne izkušnje drugod so napotile posamezne raziskovalce najprej v Ameriki, kjer so znani zlasti poskusi Burgessa, in po njihovem vzgledu v Nemčiji⁷, da so poskušali najti elemente za znanstveno utemeljeno in toliko bolj zanesljivo prognozo. Po metodološki strani je značilno za poskuse pionirjev znanstvene prognoze, da ugotavljajo pri večjem številu odpuščenih obsojencev takšne na zunaj zaznavne znake, po katerih se razlikujejo tisti, ki so zopet zašli v kriminal (povratniki), od onih, ki so se poboljšali. Gre za znake o določenih činiteljih obsojenčevega obnašanja ipd. pred začetkom izvrševanja kazenske sankcije in med njim ter po odpustu; ti znaki so objektivno ugotovljivi, tako da se izloči vsakršna možnost subjektivnega presojanja. Tiste znake, za katere so ugotovili, da so bolj pogosti pri povratnikih in precej nad povprečjem povratništva v proučevanih primerih, so kot prognostično pomembne razvrstili v posebno tabelo, tako da pomeni vsak znak eno točko. To so potem prve t. i. prognostične tablice, na podlagi katerih se da ugotoviti prognostična slika za posameznega storilca; nevarnost povratništva bo pri njem tem večja, čim več neugodnih točk ugotovijo pri njem. Tudi za takšno prognozo pa poudarjajo, da ne more zamenjati ocene celotne osebnosti, ampak je lahko samo pripomoček za končno prognozo.⁸

Razni raziskovalci so seveda različno izbirali pokazovalce glede na svojo siceršnjo usmerjenost v biološko ali sociološko smer.

To bi bila v kratkem začetna faza prognosticiranja v moderni kriminologiji. Tu je treba omeniti, da že v tej fazi ni ostalo samo pri teoretičnem razmišljanju, ampak da je že omenjena »kriminalno-biološka služba«, ki jo je hitlerjevski režim znal izkoristiti za svojo raso-higiensko politiko, operirala s prognostičnimi tablicami tudi v praksi; na takšni podlagi so sledili tudi evgenični ukrepi zoper t. i. nevarne hudodelce iz navade tedanjega nemškega pozitivnega prava, kar je seveda vrglo temno senco na samo idejo prognosticiranja, ki v celoti še ni izbrisana.

Vsa prizadevanja, najti primernejša izhodišča za prognozo in izboljšati metodo, ki jih je v Evropi druga svetovna vojna sicer zavrla, ne pa zatrla,

⁵ Exner imenuje socialno prognozo najtežjo, hkrati pa tudi najpomembnejšo nalogo praktične kriminologije (v op. 1 zgoraj navedeno mesto).

⁶ Prim. Exner, op. cit. str. 306/307, in Frey, Rückfallsverbrecher, str. 302 in 320, op. 39.

⁷ Exner, op. cit. str. 308, in Frey, op. cit. str. 304 in nasl.

⁸ Exner, op. cit. str. 312; prim. tudi Mezger, Kriminalpolitik, str. 227-233.

utrjujejo v meščanskem znanstvenem svetu prepričanje o praktični pomembnosti prognosticiranja pri preprečitvi hudodelstvenosti. V Ameriki, kjer so materialne možnosti za ta proučevanja vsekakor ugodnejša, so si številni raziskovalci prizadevali in si še prizadevajo v omenjeni smeri. Pri iskanju izhodišč za prognozo je zlasti pomembna socialna anketa, pa tudi druge metode sociološkega raziskovanja. Za sintezo pa dobiva velik pomen matematično-statistična metoda. V tej zvezi je treba omeniti zlasti prizadevanje znanih zakoncev Glueck in tudi drugih (n. pr. Hataway-Monachesi) glede t. i. zgodnje prognoze; to je prognoza, ki naj bi že pri otroku odkrila elemente prihodnjega razvoja v družbeno prilagojeno osebnost ali pa v prihodnjega hudodelca: Čeprav je seveda tu še zelo sporno vprašanje, ali je mogoče pri otroku v predšolski dobi napovedati njegovo usmerjenost, kakor to trdita zakonca Glueck, drugi pa (Frey) to možnost zanikajo,⁹ bi bilo še prezgodaj za končno stališče o teh vprašanjih. Vsekakor so to zadeve, ki bi same zase terjale posebno študijo.

Tako glede prognoze povratništva kot glede prognoze prihodnjega razvoja otroka ali mladostnika ter njune praktične vrednosti in pomena s kriminalne, politične in sociološke oziroma socialnopolitične strani so dosedanja prizadevanja gotovo odkrila nove aspekte za omenjena področja, zlasti še zato, ker imajo v meščanskem svetu tudi že določene praktične izkušnje. Vsa takšna prizadevanja je podprl tudi III. kriminološki kongres v Londonu, ker je vsaj izhajal iz tega, da je treba podpreti in organizirati tudi na mednarodni ravni raziskovanja glede prognoze.¹⁰

2. Ali imajo površno opisana prizadevanja za znanstveno utemeljeno in zanesljivo prognozo glede povratništva in glede mladostnikovega razvoja v moralno zdravo osebnost ali v njeno nasprotje kakšen pomen tudi za nas?

Če hočemo odgovoriti na to vprašanje, moramo izhajati iz dejstva, da je pri nas t. i. intuitivna prognoza splošna, prevladujoča oblika prognoze. Njeno vrednost in zanesljivost bi nam pokazala šele globlja analiza podatkov o tem, koliko pogojno odpuščenih obsojencev, sodno rehabilitiranih ali individualno pomiloščenih je opravičilo zaupanje v njihovo poboljšanje, v koliko primerih je bila preklicana pogojna sodba, kaj pomeni v naši družbi povratništvo, koliko t. i. problematične mladine je zašlo na pot kriminala ipd. Gotovo je vsekakor eno: raznim intuitivnim prognozam o razvoju posameznikove osebnosti je treba vendar dati trdnjšo podlago. Če se bo na primer sodnik posvetoval z izvedencem psihiatrom, psihologom, pedagogom, socialnim delavcem itd. ne samo o tem, kakšno je bilo storilčevo psihično stanje oziroma njegova razvitost ob storitvi kaznivega dejanja in kakšne so bile druge okoliščine v tem času, ampak se bo posvetoval tudi o tem, kakšen nadaljnji razvoj je treba pričakovati in kakšna sredstva je treba uporabiti za njegovo poboljšanje, bo gotovo njegova prognoza bolj zanesljiva. To pa seveda še ni vse. Znanstvena prognoza

⁹ Zgoščen opis in oceno metodike in rezultatov proučevanja zakoncev Glueck daje Frey v svojem že omenjenem delu; glej op. cit. str. 311 in nasl. (op. 31); prim. še Glueck, *Unraveling Juvenile Delinquency*, str. 1-7, 13-17, 27-39 in 258-271.

¹⁰ Prim. Vodopivec, *Zaščita osebnosti in družbe*, str. 781-783; Susini, *Le troisième Congrès*, str. 5/6, in Frey, *Zusammenfassender Bericht*, str. 454/455 in op. 1; Frey je stališče kongresa formuliral še širše »da je že z današnjimi znanstvenimi metodami mogoče s precejšnjo zanesljivostjo kot verjetno napovedati oziroma izključiti celo že v mladosti, ali se bo kdo razvil v delinkventa povratnika«; koliko je ta formulacija subjektivno pobarvana, bo mogoče presoditi, ko bo objavljeno avtentično besedilo kongresnih sklepov. (Prim. še Tahović, *Treči mednarodni kongres*, str. 505/506).

s svojim progresivnim izhodiščem, to je kot negacija statičnega vrednotenja osebnosti, je sprejemljiva tudi za nas. Tudi tu pa velja upoštevati, da nam izkušnje meščanskega znanstvenega sveta lahko dosti koristijo pri iskanju poti, po katerih naj bi šli v tej smeri.

VI. SKLEP

Ko sem govoril o posameznih vprašanjih obravnavane teme, sem že mimogrede omenil njihov pomen za našo kazenskopravno teorijo in prakso. Mislim, da ne bo odveč, če ob koncu na podlagi kompleksne, čeprav nepopolne slike obravnavane problematike dodam še nekaj misli.

O družbeni pogojenosti vsake družbene znanosti in o njenem recipročnem vplivu na družbeno dogajanje ni treba izgubljati besedi. Moram pa to poudariti prav na primeru razlike med kazenskopravno znanostjo in prakso predvojne Jugoslavije in našo današnjo znanostjo in prakso. Teorija in praksa predvojne dobe sta se neposredno oplajali iz dosežkov meščanskega sveta in je, kakor je dobro ugotovil znani predvojni kriminalist Subotić,¹ teorija brez domačega raziskovalnega gradiva izbirala med tistimi meščanskimi teorijami, ki so bile zanj najbolj prepričljive. Naša nova znanost in praksa pa morata iti po samostojni poti, izhajati morata iz naših specifičnih razmer in danih pogojev. Izkušnje prvih povojnih let, ko smo mehanično presajali na naša tla dosežke iz povsem različnih tujih tal, nam to zelo jasno dokazujejo. Seveda smo prav na področju proučevanja kriminalitete in z njim vezanih vprašanj šele na začetku poti. Vendar, kakor moramo prav zaradi konkretnih razmer upoštevati močne elemente naše lastne preteklosti v naši družbi in posebej v našem pravu, ne moremo obenem zapreti oči pred velikim napredkom znanosti na svetu in pred številnimi izkušnjami, zlasti glede metodike znanstvenega proučevanja.

To pa velja tudi za vprašanje klasifikacije storilcev in njenih pripomočkov. Če smo že rekli, da klasifikacija ne pomeni golega etiketiranja, lahko rečemo, da ima marsikaj, kar nam odkrivajo pogledi v tujo teorijo in prakso, tudi glede tega vprašanja teoretičen in praktičen pomen za nas. V zvezi z obravnavanimi vprašanji nas morata voditi dve temeljni izhodišči: prvo izhodišče je zavarovanje našega družbenega razvoja na poti v socializem pred družbenim škodljivstvom, kriminaliteto in njenimi nosilci, drugo izhodišče pa je resocializacija storilcev kaznivih dejanj. Oboje pomeni spoznati in s primernimi ukrepi paralizirati tiste činitelje v družbenem dogajanju in v življenju posameznika, ki posredno ali neposredno vodijo v družbeno škodljivstvo. Opisani izhodišči se združujeta v celoto, v utrditev socialistične zavesti v ljudeh, to pa je najbolj zanesljivo poročilo za varstvo družbe in njenih posameznih članov.

UPORABLJENA LITERATURA

I. Tuji viri in književnost

1. M. Ancel: *La défense sociale nouvelle*, Paris 1954.
2. Dr. W. A. Bonger: *An introduction to criminology*, London 1936.
3. A. M. Elliot: *Crime in Modern Society*, New York 1952.
4. Dr. F. Exner: *Kriminalologie*, Berlin 1949.
5. Dr. F. Exner: *Kriminalbiologie in ihren Grundsätzen*, Hamburg 1939.

¹ Subotić, Šest osnovnih problema, str. 35 k V.

6. E. Ferri: *Principii di diritto criminale*, Turin 1928.
7. E. Ferri: *Sociologia criminale*, 1. in 2. knjiga, 5. izdaja, Turin 1930.
8. E. Frey: *Reform des Massnahmenrechts gegen Frühkriminelle*, Basel 1951.
9. E. Frey: *Der frühkriminelle Rückfallsverbrecher*, Basel 1951.
10. H. v. Hentig: *The Criminal & His Victim*, New Haven 1948.
11. Sheldon and Eleanor Glueck: *Unraveling Juvenile Delinquency*, 2. izd. 1951.
12. International Penal and Penitentiary Foundation: *Modern Methods of Penal Treatment*, London 1955.
13. M. Lagniel-Lavastine, V. Stanciu: *Précis de criminologie*, Paris 1950.
14. F. v. Liszt — dr. E. Schmidt: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, 25. izdaja, Berlin — Leipzig 1927.
15. C. Lombroso: *L'antropologie criminelle et ses récents progrès*, 5. izdaja, Paris 1904.
16. H. Manheim & J. Spencer: *Problems of classification in the English penal and reformatory system*, London?
17. E. Mezger: *Kriminalpolitik auf kriminologischer Grundlage*, 2. izdaja 1942.
18. E. Mezger: *Kriminologie*, München-Berlin 1951.
19. E. Mezger: *Kriminalpsychologische Probleme im Strafrecht*, München 1943.
20. Nations Unies: *Étude comparée sur la délinquance juvenile*, 2 del: Europe, 1952.
21. R. Salleilles: *L'individualisation de la peine*, 3 izdaja, (G. Morin), Paris 1927.
22. Dr. E. Seelig — dr. K. Weindler: *Die Typen der Kriminellen*, Berlin 1949.
23. E. H. Sutherland: *Principles of Criminology*, 3. izdaja 1939.
24. D. Taft: *Criminology*, 2. izdaja, New York 1953.
25. N. K. Teeters and J. O. Reinemann: *The Challenge of Delinquency. Causation, treatment, and prevention of juvenile delinquency*, New York 1953.
26. *Ugolovnoe pravo*, Obščaja časť, Moskva 1948.
27. United Nations: *The prevention of juvenile delinquency in selected european countries*, 1955.
28. Dr. Würtenberger: *Jugendliche Tätertypen*, v »Bekämpfung der Jugendkriminalität«, Wiesbaden 1955.

II. Gradivo s kongresov

1. Actes du IIe congrès international de criminologie, Paris 1950, 2. knjigi.
2. Third International Congress on Criminology, London 1955:
General report, Section I: Definitions of recidivism by Professor Norval Morris;
General report, Section III: Causes of recidivism by Professor P. A. H. Baan;
Summary of General Reports - Section I.—V.

III. Članki iz raznih revij

1. The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, Baltimore, ZDA (1954).
M. S. Wilson: Gabriel Tarde, št. 1, str. 3 in nasl.
2. La scuola positiva, rivista di criminologia e diritto penale, letnika LXI zv. 3—4 in LXII zv. 1—4.
1. Allocuzione del dr. Denis Carroll (v franc.) (Scuola positiva — LXII str. 17 in nasl.);
2. E. Altavilla: Un libro di Benigno di Tullio: sintesi della scienza criminalistica italiana (Scuola positiva LXI, str. 458 in nasl.);
3. M. Ancel: La classification des délinquants en droit comparé (Scuola positiva LXII, str. 355 in nasl.);
4. L. de Angelis: Relazione conclusiva presentata e svolta dagli iscritti al Corso internazionale di Criminologia (ibid., str. 645 in nasl.);
5. C. Erra: Classificazione dei detenuti (ibid. str. 553 in nasl.);
6. A. Franchini: Lo studio della personalità del delinquente colposo (ibid. str. 471 in nasl.);

7. Ch. Germain: L'étude de la personnalité du condamné dans le système pénitentiaire français (ibid. str. 529 in nasl.);
8. F. Grispigni: Le délinquant par tendance dans le droit italien (Scuola positiva LXI, str. 485 in nasl.);
9. J. B. Herzog: Le délinquant d'habitude en droit comparé (Scuola positiva LXII, str. 373 in nasl.);
10. G. Heuyer: Dynamique des délits des mineurs (ibid. str. 425).
3. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1954, št. 5-6: dr. Schmidt: 8. Tagung der Kriminalbiologischen Gesellschaft, str. 178 in nasl.;
4. Monatschrift für Kriminalpsychologie 1928, str. 65 in nasl.:
Poznyšev: Verbrechertypen. Klassifikation der Verbrecher.
5. Revue internationale de criminologie et de police technique, Genève:
1. J. Pinatel: Le troisième congrès international de criminologie, sa place dans l'histoire de la criminologie (letnik 1955/2 str. 83 in nasl.);
2. E. Seelig: Les types principaux de délinquants juveniles (letnik 1954/4, str. 281 in nasl.).
6. Revue internationale de droit pénal (1955):
Dr. Th. Würtenberger: Considérations criminologiques sur les causes de la récidive (št. 1-2, str. 203 in nasl.).
7. Revue internationale de police criminelle:
1. A. G.: Principes de criminologie clinique (recenzija knjige Benigna di Tullia) letnik 1955/86, str. 154 in nasl.);
2. R. Grassberger: Que penser de la prédisposition au crime (letnik 1950/41, str. 242-254).
8. Revue moderne de la police: (1956):
J. Susini: Le troisième Congrès International de Criminologie (št. 1, str. 3 in nasl.).
9. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé (1955):
J. Herzog: Chronique de défense sociale (št. 1, str. 110 in nasl.).
10. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht (1955):
E. Frey: Zusammenfassender Bericht über den III. internationalen kriminologischen Kongress (št. 4, str. 450 in nasl.).

IV. Tuji pravni viri

1. Code pénal annoté d'après la doctrine et la jurisprudence (34. popravljena in dopolnjena izd.), Henry Bordeaux, Dalloz — Paris 1936.
2. Children's Court Act of the State New York, With Amendments through 1951, Albany, N. Y. 1951.
3. Das italienische Strafgesetzbuch von 19. Okt. 1935 (nemški prevod dr. K. Bunge), Berlin — Leipzig 1935.
4. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dez. 1937 (dr. W. Stuber), Leipzig.
5. Das Tschechoslowakische Strafgesetzbuch (12. VII. 1951), nemški prevod dr. E. Schmied, Berlin 1952.
6. Uголовnyj kodeks (uradno besedilo s spremembami do 1. nov. 1946 in s priponbami v ruščini), Moskva 1946.
7. Jugendgerichtsgesetz vom 4. Aug. 1953, v zbirki »Strafprozessordnung«, München — Berlin 1955, 18. izdaja.

Domači viri, književnost in prevodi

1. I. Brezovič: Pojave kriminalnog banditizma. Naša zakonitost 1952, str. 196 in nasl.
2. Dr. M. Čubinski: Opšta karakteristika novih škola u krivičnom pravu, Beograd 1925, 2. izdaja.
3. Dr. D. Dimitrijević: Osnovi krivičnog prava FNRJ, Opšti deo, Uvod, Sarajevo 1953.
4. Dr. St. Frank: Teorija kaznenog prava po krivičnom zakoniku od godine 1951 — Opći deo — Zagreb 1955.

5. Dr. St. Frank: O nekim pojavama suvremenog kolektivnog kriminaliteta. Arhiv 1952, str. 1 in nasl.
6. J. Gržetić: O stanju kriminaliteta i društvenom značaju njegova suzbijanja. Naša zakonitost 1952, str. 161 in nasl.
7. P. Ivičević: Nekoliko podataka o kriminalitetu maloletnika i radu na njegovom suzbijanju, Arhiv 1953, str. 1-2.
8. Dr. N. Krainiski: Kriminalna psihologija, Beograd 1934.
9. A. Maklešov: Tipologija zločinca, ZZR XVI.
10. A. Maklešov: Uvod v kriminologijo s posebnim ozirom na kriminalno politiko I, Obči del, Ljubljana 1947 (lit.).
11. A. Maklešov: Personalistična smer v sodobnem kazenskem pravu, Razprave pravnega razreda AZU, 2. zv. 1943.
12. A. Maklešov: Kriminalna geografija kot kriminalni problem, ZZR XXII, 1948.
13. A. Maklešov: Biološki pravac u modernoj kriminologiji, Arhiv 1932.
14. A. Maklešov: Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu, ZZR VII, 1929.
15. A. Maklešov: Življenjski pojavi in vzroki mladinske zločinstvenosti, ZZR XXI, 1945/46.
16. A. Maklešov: Tipologija zločinca v novi italijanski zakonodaji, ZZR XIX, 1943.
17. A. Maklešov: Tipologija zločinca u modernom zakonodavstvu, Arhiv 1938.
18. T. Marković: Doprinos OUN u naučnom razmatranju i suzbijanju zločina, Naša zakonitost 1955.
19. T. Marković: O društvenim pojavama koje pogoduju kriminalitetu, Naša zakonitost 1952, str. 183 in nasl.
20. Dr. A. Pavković: Program in načela mentalne higijene, v zbirki Problemi i zadaci mentalne higijene, Zagreb 1952.
21. L. Perić: Nekaj pripomb k novemu zakonu o izvršitvi kazni v zbirki: Zakon o izvršitvi kazni, Ljubljana 1952.
22. F. Sever: Temeljni elementi nauka o udeležbi, Pravnik 1955, št. 4-6, 7-9, 10-12.
23. N. Srzentić i dr. A. Stajić: Krivično pravo FNRJ — Opšti deo — Beograd 1953.
24. N. Srzentić: Prvi kongres UN o pitanjima suzbijanja kriminaliteta i postupanja sa učiniocima krivičnih dela, Arhiv 1955, str. 304.
25. Dr. A. Stajić: Načela legaliteta i individualizacije kazne u krivičnom pravu FNRJ, Arhiv 1952, št. 4.
26. Dr. D. Subotić: Šest osnovnih problema krivičnog prava, Beograd 1933.
27. Dr. J. Šilović: Uzroci zločina, Zagreb 1913.
28. Dr. M. Šnuderl: Razvoj materialno-krivičnog prava u narodnooslobodilačkoj borbi Slovenije, Arhiv 1948, str. 120 in nasl.
29. Dr. J. Tahović: Problemi maloletnika u krivičnom pravu, Anali 1955, str. 280 in nasl.
30. Dr. J. Tahović: Treći međunarodni kongres za kriminologiju, Arhiv 1955, str. 504/505.
31. Dr. R. Turčin: O zbrinjavanju kriminalnih psihopata, Naša Zakonitost 1955, str. 477 in nasl.
32. Dr. Katja Vodopivec: Naše mladinsko sodstvo, Pravnik 1955, str. 193 in nasl.
33. Dr. K. Vodopivec: Zaštita osebnosti in družbe. Razmišljanje ob III. mednarodnem kongresu kriminologov, London, 12. do 18. sept. 1955. Naša sodobnost 1955, str. 777 in nasl.
34. Dr. B. Zlatarić: Nove tendence u savremenoj nauci krivičnog prava, Naša zakonitost 1954, št. 4.
35. Dr. T. Živanović: Osnovni problemi krivičnog prava, Beograd 1930.

Prevodi

1. A. Višinski: Teorija sudskih dokaza u sovjetskom pravu, Naučna knjiga, Beograd 1948.
2. A. Trajnin: Sistem opšteg dela krivičnog prava, Arhiv 1946, str. 158 in nasl.

TYOLOGICAL CLASSIFICATION OF DELINQUENTS IN MODERN CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW

by dr. Peter Kobe

*Scientific Collaborator, Institute for Criminology, Faculty of Law and Economics
at the University of Ljubljana*

I. In the sphere of criminality likewise special typology and classification is called for because here, too, we have to deal with numerous phenomena and ideas explaining them. Criminal typology is therefore the science of delinquent classification according to the typical and specific characteristics revealed by the study of the delinquent's personality, the circumstances that influenced him and are important in criminology and criminal policy. The concrete result of criminal typology as defined above is the typological classification of delinquents. As a matter of fact such typology and such classification are not an invention of modern typology, nor are the personality types of delinquents an invention of contemporary criminal law; however within the last 80 years (since the publication in 1876 of Lombroso's «Man as a Criminal») certain new views have arisen thanks to the progress of studies in human behaviour and scientific research methods.

Of course, certain inevitable clashes of opinion have arisen in regard to these questions, to wit, differences regarding not only causality problems in criminality, but also the forms and methods of fighting it. These differences have led to attempts to classify even the very typologies themselves. Apart from these attempts, there remain chiefly two groups of typology, viz., the etiological and criminal-political or theoretical criminological group, and the group conditioned by positive law, i. e. the legal typological group. Besides these two basic groups, we have also to take into consideration the typology of juvenile delinquents, because of the specific criminality problems of youthful offenders.

II. Yet in criminological classifications there should be discrimination in accordance with the main tendencies in criminology, in accordance with the biological, the sociological, and their eclectic fusion in the bio-sociological trend. But certain special typologies and typological classification transcends the framework of our theme, viz. those that deal with human personality in general (biotypology), or such as take into account only those aspects revealed by some specific branch of science (psychiatry, psychology etc.).

Among biological classifications that of the Lombroso and Ferri Italian anthropological school deserves particular attention. Their common point of departure is Lombroso's «congenital criminal» viz. »the criminal man« as a particular »species generis humani«; the most elaborate of these theories is Ferri's with its five chief criminal types. This attention is well-deserved especially considering the date of its publication before the end of the 19th century, because of the revolutionary concentration upon the delinquent's personality in contradistinction to the received views of the classical school and because of a certain influence upon positive law. Though expressing a unilateral and essentially static conception of the human

personality, these theories nevertheless to this day provide encouragement for more profound study of the delinquent's personality by means and methods of the modern science of man; and this is also the point of departure of the new Italian anthropological school (represented by the review *«Scuola positiva»*) also known as the Neo-Lombrosians.

Radically opposed to these classifications — at least at the beginning — were those representing what is called the sociological school with its familiar division of criminality into acute and chronic, and its stronger, or even exclusive, stress on the sociological part of the problem of criminal etiology (Liszt, G. Tarde). The influence of G. Tarde is important in especial for the Anglo-Saxon world, and is one of the causes of the prevailing sociological tendency in American criminology in the recent past, and even today. But the weakness of these schools and their views on the classification problem consists in the fact that they ignore the social conditioning of criminality in a class society. This also applies to the eclectic bio-sociological school, though it has brought about a certain progress in the sphere of typological classification.

And now arises the question as to what is the value of these investigations and the achievements in the study of the delinquent's personality when their results are applied in Yugoslav post-war and post-revolutionary criminal science? To the criticisms of the various views on typological classification which we find expressed in bourgeois literature, our writers in this field have now added theirs. Already before entering upon the question of causal factors in criminality which also provide the basis for typological classification the mistake is made of investing secondary factors with primary importance. Another mistake is in the method itself whether it be an expression of eclecticism or a mechanical application to social sciences of methods applicable in natural sciences. Here the deductive method cannot yield accurate conclusions, nor is the exclusive method of individual study applicable or feasible by itself.

Of course, all these considerations do not signify that the results of bourgeois scientific efforts regarding the problem treated are altogether valueless in our theory and practice. We must, on the contrary, reckon with a certain influence of criminological typological classifications on positive law, an influence reflected also in the Yugoslav Criminal Law; much that is useful is to be found in modern methods of sociological research. Greater thoroughness in the investigation of the delinquent's personality (with a view to his resocialization) is likewise of positive value. Yet we have to bear in mind the relativity and social-political side of such classification, which necessarily induces us to reckon with temporal and local restrictions of classification, and with the dynamic development of society and personality. Pre-war penal jurisprudence in Yugoslavia was characterized by its prevalent reliance on the findings of foreign research, because of the lack of analytical data in the country. Since the war few attempts have been made so far to grapple with these problems on the basis of original analyses.

The main work, however, still remains, and the hitherto isolated efforts in the different provinces of theoretical and practical study and solution of criminality problems have still to be coordinated.

III. As to the legal typologies, the conception prevailing abroad, is also acceptable in what is known as socialistic criminal law, viz. that *a priori* and exclusive classification of delinquents should not enter into a penal code. In socialistic penal law, too, the principle is acceptable that, apart from the classification of criminal

offences, the different personality types of the delinquents must be likewise taken into consideration.

Modern penal legislation recognizes the following categories of delinquents, perpetrators of one isolated offence (in connection with the institutions of conditional sentence and probation); recidivists and repeated recidivists, and habitual and professional criminals. These categories are recognized also in Yugoslav Penal Law, except for that of habitual delinquents. It is open to question whether the recognition of this last named category is justified; because in the penal legislation of bourgeois states it is associated with measures aiming at the restraint of an ever-increasing criminality; but Marxist analysis showed that criminality is to a great extent the outcome of internal antagonisms in capitalist society; today it should be pointed out that bourgeois writers, and the bourgeois positive law too, have arrived at a different and more optimistic outlook regarding the problem of the habitual delinquent and the former purely eliminatory measures have been replaced by measures for resocialization.

Apart from this similarity in regard to legal classification of the various types of delinquents there is an essential difference arising from the conception that only an offence detrimental to society constitutes a criminal act. The legal typology of the Yugoslav Penal Law starts from the social danger created by the criminal act, and from the objective and subjective elements involved in this social peril.

IV. Special attention should be given to the classification of convicts. We must agree that modern treatment of a given convict calls for a comprehension of his personality acquired by a special process viz. observation. This is more or less recognized in Yugoslav positive law regarding the carrying out of prison sentences; but its practical applicability is still limited by lack of means and shortage of staff. A start, however, has been made in the solution of these problems, because also in Yugoslav law the classification of convict is regarded as a constant process, and the ultimate aim of such classification is the resocialization of such members of social community as have gone astray, their restoration to their rightful place in this community.

V. The question of typological classification of juvenile delinquents dealt with from an analogous point of view, reveals even in the relevant bourgeois literature an even greater divergence of opinions regarding criminological classification. This and above all the problematical character of a juvenile personality call for special prudence in this matter of typological classifying.

As to the legal typology of juvenile delinquents we must admit that although Yugoslav positive law is adopting certain principles accepted elsewhere, it is still behindhand in this field. This typology is based upon differentiation between penally accountable and non accountable minors, between younger and older minors, and upon application of corrective and educational measures or punishments under various aspects; among these that of the offence committed is of special importance; as a matter of fact another special category of older juveniles emerges, with ages ranging from 18 to 24 years. The connection between juvenile delinquency and subsequent adult recidivism should be given special attention in theoretical research.

VI. After due consideration of the guiding principles in any such classification, we are still left with the problem of prognosis on a scientific basis. For the solution of this we must await results which persistent research in this field is bringing forth in other countries. All the same, intuitive prognosis, which has prevailed so far must be put on a firmer basis by extending the present collaboration of expert psychiatrists, psychologists, pedagogues, social workers and other specialists, to the

prognosis of the delinquent's future development, and the choice of means for his rehabilitation.

VII. In our efforts in connection with the problems under discussion we must take into account the important elements bequeathed by our past to Yugoslav society and law. On the other hand we must not close our eyes to the notable progress of knowledge abroad, and to the accumulated experience in regard to methodology in scientific research. For the classification of delinquents the following two points of departure are of importance: one is the protection of the development towards socialism against the socially detrimental action of criminality and its agents, the other is the resocialization of delinquents. Either principle entails recognition and neutralization of such factors in public and private life as may lead, directly or indirectly to activities harmful to society.

RAZISKOVALNE METODE MEŠČANSKE SOCIOLOGIJE

dr. JOŽE GORIČAR,

izredni profesor za sociologijo na Pravno-ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani

VSEBINA

Uvod

I. Poglavitni instrumenti raziskovalnih metod

1. Test
2. Intervju
3. Vprašalnik (questionnaire)
4. Statistika

II. Metode za ekstenzivno raziskovalno delo

III. Metode za intenzivno raziskovalno delo

A. Znanstveno opazovanje ali klinične metode

1. Sintetično opazovanje
2. Neposredno opazovanje
3. Opazovanje z udeležbo (participant observation)
4. Množično opazovanje (mass-observation)
5. Študij posameznih primerov; biografije (case studies)
6. Vohunstvo

B. Eksperiment v sociologiji

1. Eksperimentalno opazovanje
2. Sociometrija in njene metode
3. Aktivno proučevanje, socialni laboratorij

Sklep

UVOD

Ko govorimo o raziskovalnih metodah novejšje meščanske sociologije v sestavku, namenjenem orisu kriminologije in njenih nalog, nikakor ne trdimo, da so poglavitne ali pa celo edine raziskovalne metode v kriminološki znanosti prav sociološke metode. Kriminologija, kakor jo opredeljuje večina piscev, je empirična znanost. Zato je mogoče reči o njenih raziskovalnih metodah na splošno samo to, da so v svoji osnovi empirične narave. V predmetni problematiki kriminološke znanosti zavzema pomembno mesto kriminalna kazuistika, to se pravi proučevanje konkretnih pojavov kriminalnosti v vsej njihovi globalni povezanosti in pogojenosti. Zaradi tega kriminologija ne more mimo družbenih vzrokov hudodelstvenosti, kakor tudi ne mimo vplivov, ki jih ima hudodelska delavnost na družbo. Na tem področju svojega dela pa se srečuje s sociologijo, še več, prepleta se z njo. Zato utegnejo biti za raziskovalno delo

v kriminologiji, za njene specifične, kriminološke raziskovalne metode nemara zanimive tudi nekatere metode znanstvenega dela, ki jih je razvila novejša meščanska sociologija.

Ta sociologija je po svoji metodološki usmerjenosti pretežno psihologistična. V dobi, ko je dosegala relativno pomembne uspehe, to je ob koncu XIX. in v prvih desetletjih XX. stoletja (Emile Durkheim v Franciji, Max Weber v Nemčiji), je kazalo, kakor da bo sociologija izpodrinila individualno psihologijo. Danes pa se dogaja nasproten proces: meščanska sociologija se vrača nazaj k psihologiji, nekateri jo že skoraj povsem izovetijo z njo, zlasti zato, ker je medtem znanost o človekovi duševnosti izgubila naravo strogo individualne psihologije in se vedno bolj uspešno obrača k proučevanju odnošajev, ki se oblikujejo med psihami posameznikov. Ti odnošaji pa so seveda izrazito družbene narave in so zato stikališča med psihologijo in sociologijo na dlani.

Družbeni odnošaji — ne le psihični, marveč tudi najrazličnejši drugi odnošaji, v katere stopajo ljudje med družbenim življenjem — so osrednji predmet sociološke znanosti. V tem soglašajo vse pomembnejše opredelitve sociologije, pa naj so idealistične ali materialistične. Tudi marksistična sociologija pojmuje družbo, torej predmet svoje raziskovalne delavnosti, za sistem odnošajev med ljudmi, predvsem njihovih ekonomskih odnošajev. Medtem ko izhaja marksistična sociologija od ekonomskih odnošajev, ki tvorijo temelj družbe, pa izhaja meščanska od psihičnih odnošajev, od tako imenovanih interakcij. Nikakor ne zanikamo vsakega pomena relacionistične sociologije, ki so ji položili temelje von Wiese in njegovi učenci in ki se je v zadnjih desetletjih na Zahodu močno razmahnila, prav tako kakor ne zanikamo pomena nekaterih sociometričnih prizadevanj. Poudarjamo pa, da so vsa ta sociološka prizadevanja v najboljšem primeru le socialna psihologija, ki dosledno zanemarja vsakršno analizo objektivnih, izven zavesti in neodvisno od nje obstoječih družbenih pojavov in procesov v njihovi razvojni, zgodovinski pogojenosti in realnosti.

Sicer pa je tudi takšna usmerjenost novejše meščanske sociologije sama zgodovinsko pogojena. Izraža namreč nezainteresiranost buržoazije za vsa tista družbena dejstva, ki nesporno govore o tem, da gre kapitalistična družba svojemu koncu nasproti. Predvsem zaradi tega je družbena znanost sodobnega meščanstva izrazito empirično usmerjena, ta empirizem pa velja povrh vsega skoro edinole svetu zavesti, v katerem se na videz povsem slučajno in brez kakršne koli zakonitosti odvijajo najrazličnejši pomembni in nepomembni procesi.

Na družbo in na njene pojave gleda današnja meščanska sociologija predvsem s stališča teh psihičnih procesov in se kvečjemu še trudi, kako bi našla sredstva, s katerimi bi lahko adaptirala človeka na obstoječi, buržoazni družbeni red. Ankete, monografije, statistika, mikrosociologija, sociometrija itd. so v bistvu vse usmerjene k temu pragmatističnemu cilju, čeprav vzbujajo videz, kakor da sledijo Durkheimovi zahtevi, da naj sociologija obravnava družbena dejstva kot »predmete«, analogne predmetom prirodoslovnih znanosti. Velika večina sodobnih meščanskih sociologov, uporabljajočih omenjene metode, katerih skupna značilnost je empiričnost in deskriptivnost, izhaja pri svojem delu od tega, da šteje obstoječi, to je buržoazni družbeni red, za naraven in normalen.

Kadar obravnavamo vprašanje o metodi znanstvenega dela na področju družbenih ved, moramo tudi zaradi razredne determiniranosti teh družbenih

ved razlikovati na tem področju splošno (generalno) metodo in pa posebne (specialne) metode. Splošna metoda v družbenih vedah je vselej razredno in zaradi tega tudi ideološko (filozofsko) pogojena. Vzrok te razredne in ideološke pogojenosti splošne (generalne) metode je v tem, da gre pač za družbene vede, v katerih ni in ne more biti absolutne objektivnosti. Čeprav znanstveno spoznavanje družbenih pojavov logično nikakor ne uničuje njihove objektivne veljavnosti, vemo, da takšno spoznavanje psihološko bodisi utrjuje, bodisi spodriva vrednotenje teh pojavov, pač glede na to, čigavim interesom, to je koristim katerega razreda ti pojavi služijo.

Vsak znanstvenik mora pri svojem raziskovalnem delu računati seveda tudi z vsemi dognanji, ki jih je znanost že dosegla. Tudi ta dognanja družbenih znanosti so razredno pogojena. V marksističnih družbenih vedah računamo s tistimi teoretičnimi posplošitvami, ki so jih dognali klasiki marksizma, kakor tudi z vsemi poznejšimi dognanji marksistične znanstvene misli. S svojimi teoretičnimi posplošitvami so klasiki zajeli najsplošnejše zakonitosti, ki usmerjajo gibanje materialne stvarnosti. Te zakonitosti so vsebina dialektičnega materializma. Splošna (generalna) metoda v naših družbenih vedah ne more biti zato nič drugega kakor dialektični materializem, katerega razredna determiniranost in ideološka pogojenost sta znana in jasna.

Splošna (generalna) metoda v družbenih vedah je zaradi tega, ker je ideološko pogojena, pa tudi zato, ker mora temeljiti na že dognanih znanstvenih ugotovitvah, v bistvu deduktivne narave. Njen pomen je zlasti velik v sintetični fazi znanstvenega dela, ko je treba spoznati predmet proučevanja v celoti, v njegovi enotnosti in povezanosti z vsem družbenim dogajanjem. Nujen pogoj sintetične faze znanstvenega dela pa je znanstvena analiza. V analitični fazi gre za to, da se kar najbolj natančno določi predmet proučevanja, da se doženejo vse njegove lastnosti, specifičnosti, značilnosti in posamezni elementi, ki ga sestavljajo. Sintetična faza znanstvenega dela je deduktivne narave, vsebino dedukcije narekuje v prvi vrsti ideološka vsebina splošne (generalne) metode. Analitična faza znanstvenega dela je izrazito induktivne narave, zakaj načini, prijemi in tehnike raziskovanja so v tej fazi odvisni predvsem od predmeta in pa od neposrednega namena proučevanja. Ti načini, prijemi in tehnike pa so ravno to, kar imenujemo posebne (specialne) metode za znanstveno raziskovanje.

Glede splošne (generalne) metode ne more meščanska sociologija ničesar dati našim družbenim vedam; tu je marksistična znanstvena misel daleč pred meščansko znanostjo. Ne bilo bi pa napak, če bi se naše družbene vede temeljito pozanimale za razne posebne (specialne) metode raziskovalnega dela, ki jih je razvila novejša meščanska sociologija. Vendar tu ne mislimo le na splošno sociologijo samo. Družbene vede so danes tako razvejane, da »napade« kakršen koli družbeni pojav kar cela vrsta družbenih znanosti hkrati. Kadar gre na primer za vprašanje o dispoziciji, o nagnjenju za določeno vrsto kriminala, se pečajo s tem vprašanjem razen kriminologa vsaj še psiholog, socialni psiholog in sociolog. Psiholog skuša dognati to dispozicijo v duševnosti posameznika, socialni psiholog išče njene korenine v psihičnih odnosih, ki se oblikujejo med posameznikom in družbo, sociolog pa jih ugotavlja v tisti družbeni skupini kot celoti, ki ji pripada prizadeti posameznik. Na obširnem področju družbenih ved je nastala cela vrsta znanstvenih panog, katerih raziskovalna prizadevanja so — sicer z različnih vidikov — usmerjena na iste predmete, na najrazličnejše

družbene pojave in procese. Razen sociologije, psihologije in socialne psihologije gre tu še za antropologijo, za nauk o javnem mnenju, o informacijah, komunikacijah, odnošajih med ljudmi itd., itd.

Te znanstvene panoge so oblikovale kopico zanimivih posebnih (specialnih) raziskovalnih metod, ki jih lahko porazdelimo predvsem na dve veliki skupini: na metode za ekstenzivno in pa na metode za intenzivno raziskovanje. K metodam za ekstenzivno raziskovanje spadajo vse tiste, ki so namenjene zbiranju in proučevanju sociološkega gradiva v okviru družbenih skupin velikega obsega. S temi raziskovalnimi metodami lahko ugotavljamo le vzorce in povprečja raznih družbenih pojavov in služijo te metode v glavnem le zbiranju in določanju gradiva za poznejše intenzivno proučevanje. Če bi hoteli na primer intenzivno proučiti alkoholizem in pa kriminal, do katerega pride zaradi alkoholizma, bi morali najprej ugotoviti z metodami za ekstenzivno proučevanje povprečja in vzorce tega pojava v okviru naše celotne družbe. K metodam za intenzivno raziskovanje pa spadajo vse tiste metode, ki omogočajo detajlno in poglobljeno proučevanje družbenih pojavov. Jasno je, da se obe vrsti raziskovalnih metod med seboj prepletata in dopolnjujeta.

Obe vrsti posebnih (specialnih) raziskovalnih metod sta pretežno empirične narave. Ta empirizem metod določa empirična orientacija, ki je značilna za novjšo meščansko sociologijo oziroma psihosociologijo, o čemer smo že govorili. Ravno zaradi tega empirizma so omenjene metode zanimive tudi za naše, marksistične družbene vede. Le-te bi namreč lahko koristno uporabljale nekatere teh metod oziroma nekatere njihovih instrumentov, in sicer predvsem v analitični, induktivni fazi svojega dela.

Ko smo govorili o razredni in ideološki (filozofski) pogojenosti splošne (generalne) metode v družbenih vedah, s tem seveda nismo trdili, da posebne (specialne) metode, ki jih uporabljajo te vede, ne bi bile tudi razredno pogojene. Toda medtem ko je razredna in ideološka pogojenost splošne (generalne) metode hkrati tudi njena poglavitna vsebina — in prav ta vsebina daje splošni metodi izrazito deduktivno naravo — pa je razredna ter ideološka pogojenost posebnih (specialnih) metod nekakšen njihov »accessorium«. Buržoazna razredna determiniranost posebnih (specialnih) metod, ki jih uporablja meščanska sociologija, je na primer dana šele z namenom, v katerega jih uporabljajo. Ko bomo govorili o nekaterih takšnih metodah današnje meščanske sociologije, bo to dejstvo jasno razvidno.

Posebne (specialne) metode za raziskovalno delo v družbenih vedah pa je mogoče uporabljati tudi v druge namene, kakor pa so tisti, v katere jih uporablja meščanska sociologija. Za nas je to predvsem tisti namen, ki je skupen vsem marksističnim družbenim vedam (prav tako tudi naši kriminologiji) in ki izhaja iz znanstvenega socializma. Ta namen je osvoboditev človeka in družbe izpod razredne razklanosti in sprostitev možnosti za uveljavljanje človeškega bistva vseh ljudi. Če tedaj govorimo o uporabljanju nekaterih posebnih (specialnih) metod in njihovih instrumentov, ki jih je razvila novjša meščanska sociologija, mislimo s tem seveda na takšno uporabljanje, ki je v skladu z namenom naše, to je marksistične družbene znanosti.

Preden si bomo ogledali nekaj najbolj značilnih raziskovalnih metod, ki jih uporablja novjša meščanska sociologija, se bomo seznanili še s poglavitnimi instrumenti, s katerimi operira ta sociologija v vseh svojih posebnih (specialnih) metodah.

I. POGLAVITNI INSTRUMENTI RAZISKOVALNIH METOD

Ti instrumenti so: test, intervju, vprašalnik (questionnaire) in statistika.

1. Test

S testiranjem je mogoče ugotavljati in meriti dispozicije (nagnjenja) določenega števila posameznikov glede na kakšno situacijo, problem, predmet, impulz ipd. S testiranjem se preizkušajo takšne dispozicije glede na njihovo intenzivnost, specifičnost in pomen.

Test je sestavljen navadno iz cele vrste sistematično razporejenih vprašanj ali predlogov, na katere naj bi reagiral tisti, ki je objekt testiranja. Včasih sestavlja test tudi serija fotografičnih ali kinematografičnih slik, ki utegnejo izzvati pri objektih testiranja določene reakcije. S testom izzvane reakcije primerjajo bodisi z vnaprej določenim algebrničnim koeficientom, bodisi izračunajo takšen koeficient šele na podlagi analize rezultatov, ki jih je dalo testiranje.

Test je primerjalni instrument; dispozicije posameznikov merijo tako, da jih primerjajo z istovrstnimi dispozicijami, ki so jih ugotovili pri drugih posameznikih. Testiranje je dokaj lahko raztegniti na celotno družbeno skupino. V takšnih primerih je treba podvreči testiranju tako imenovani reprezentativni vzorec ustrezne družbene skupine. Na podlagi podatkov, dobljenih s testiranjem, je mogoče dognati razširjenost določene dispozicije (nagnjenja) v tej družbeni skupini, to se pravi njeno frekvenco znotraj družbene skupine, tako da se dožene število posameznikov, ki imajo enako dispozicijo. Dalje je mogoče s testiranjem dognati različne dispozicije ali pa različno intenzivnost iste dispozicije v kakšni družbeni skupini. To družbeno skupino pa seveda lahko določimo z različnih vidikov, kot razredno, poklicno, kulturno, rasno skupino itd. Tako je mogoče dognati v takšni družbeni skupini celo skalo dispozicij, zadevajočih najrazličnejše probleme. Frekvenco in intenzivnost teh dispozicij je mogoče tudi grafično izraziti v obliki analitičnih krivulj.

Mnogi prav resno dvomijo v pomen testiranja za sociološke raziskave. Pri tem opozarjajo zlasti na to, da se odvija testiranje v umetnih okoliščinah. Posameznik reagira med testiranjem v resnici le na takšne okoliščine (vprašanja, predloge, slike), ki bi se morda lahko realizirale v resničnosti. Objekti testiranja ne stojijo neposredno nasproti družbeni resničnosti, temveč so v času testiranja tako rekoč izven te resničnosti, v kakšnem mirnem prostoru, v razredu, doma, in si le zamišljajo, kaj bi storili, če... Takšna situacija pa je kvečjemu le podobna tisti, ki bi nastala, če bi ustrezne okoliščine v resnici nastale. To, kar je s testiranjem mogoče zajeti, je le razmišljanje, ki ga pri prizadetih izzove privid kakega resničnega dogodka. Tako ostane pri testiranju povsem odprto vprašanje o tem, kako bi prizadeti v resnici ravnali, če bi bili podvrženi vplivu resničnega dogajanja. Poudariti je treba tudi še to, da najbolj reprezentativni avtorji novejši meščanske psihosociologije ne cenijo prav posebno pomena testiranja. Veliko bolj se ogrevajo za metode, ki omogočajo tako imenovano eksperimentalno opazovanje¹. To je tudi razumljivo, zakaj testiranje se po svojem bistvu nanaša vendarle samo na posameznika in ima kot tako lahko velik pomen za psihologijo, medtem ko je njegov pomen za sociologijo neznaten. Pomen pa utegne imeti testiranje tudi za kriminologijo, posebno tam, kjer gre za ugotavljanje psihične strukture posameznih hudodelcev ali pa takšnih oseb, ki se nagibajo h kriminalu. V sociologiji kakor tudi povsod tam,

kjer je treba pri proučevanju kakršnega koli družbenega pojava računati s komplicirano mrežo medčloveških odnošajev — ne le psihičnih, temveč tudi raznih drugih odnošajev — pa je pomen testiranja neznaten.

Obstaja že obširna literatura, ki obravnava matematične in statistične vidike problemov, nanašajočih se na konstruiranje in interpretacijo grafično izraženih podatkov testiranja; le-ti kažejo bodisi na razširjenost določenih dispozicij ali pa ponazarjajo skalo njihove intenzivnosti².

2. Intervju

Intervju sestoji, kakor je znano, iz smotrnega izpraševanja ene ali več oseb. Če je treba izprašati več oseb kakšne velike družbene skupine, je treba izbrati te osebe z vzorčenjem; o tem bomo še govorili. Odgovori, ki jih intervju zahteva, so bodisi stereotipni (pritrdilni, nikalni ali pa neopredeljeni) ali pa so prosti, pripovedovalni. V tem primeru se odvija intervju bodisi v omejenem okviru tako, da postavi izpraševalec serijo tipičnih vprašanj, ki so bila pripravljena že poprej (ekstenzivni intervju), ali pa teče razgovor med izpraševalcem in osebo, ki je predmet intervjuja, povsem prosto; pri tem pa mora biti iniciativa na izpraševalčevi strani (t. i. intenzivni intervju).

Izbor med tema dvema pglavitnima načinoma intervjuja je odvisen od cilja, do katerega naj intervju pripelje. Če gre za to, da bo treba sestaviti na podlagi dobljenih odgovorov kakršen koli statistični pregled, ustreza prvi, omejeni način intervjuja. Podatki, ki jih posreduje takšen način intervjuja, služijo največkrat za izhodišče poznejšim intenzivnim raziskavam. Če pa gre za to, da se skuša že z intervjujem prodreti čim globlje v vsebino in strukturo kakšnega problema, se bo treba odločiti za intenzivni intervju; pri tem bo treba z vzorčenjem izbrati takšne posameznike, ki so reprezentativni za tisto družbeno skupino, v kateri je problem nastal. Vprašanja morajo biti v teh primerih takšna, da ne izzivajo stereotipnih odgovorov. Razgovor se navadno začne z vprašanjem o tem, kaj misli vprašani o zadevnem problemu; pri tem mu je treba prepustiti popolno prostost, da čimbolj spontano pokaže, koliko je problem sploh dojel, kako ga presoja in v kakšnem odnošaju je do njega.

Z intervjujem je mogoče do neke mere osvetliti bodisi celotno strukturo osebnosti pri poljubnem številu bolj ali manj reprezentativnih posameznikov ali pa le posamezne strani, aspekte te osebnosti. Intervju dopušča nadalje sumarno raziskovanje kakšnega družbenega pojava. Uporabljajo ga tudi za to, da zberemo informacije »iz prve roke« o kakršnem koli pojavu s tem, da podvržemo izpraševanju očitvidce oziroma tiste, ki so v pojavu kakor koli neposredno prizadeti.

Intervju je treba metodično pripraviti tako, da se vnaprej določijo njegov namen, smer in potek. Med pglavitnimi nalogami, ki jih mora upoštevati izpraševalec, je to, da si pridobi kar največje zaupanje tistih, ki jih izprašuje. Paziti mora posebno na to, da s svojim nastopanjem ne sugerira odgovorov in da ne vpliva na potek misli in na oblikovanje odgovorov pri tistih, ki jih izprašuje.

Intenzivni intervju uporabljajo v novejši sociologiji zato, da z njim preizkušajo in poglobljajo podatke, ki so jih bili poprej že pridobili z drugimi, ekstenzivnimi raziskovalnimi metodami. Med temi metodami pa zelo pogosto srečujemo zopet ekstenzivni intervju, ki je zajel z vrsto vnaprej pripravljenih

vprašanj dovolj širok vzorec posameznikov. Takšen intervju lahko da koristne podatke o razširjenosti kakšnega pojava, ki ga je treba nato intenzivno obdelati.

Posebna vrsta intervjujev so tako imenovani ponavljajoči se intervjuji (panels). Opirajo se na omrežje bolj ali manj stalnih informatorjev, ki pa mora biti tako sestavljeno, da ustreza značilnostim tiste družbene skupine, v kateri se pojavlja proučevani problem. Bistvo ponavljajočega se intervjuja je v tem, da so informatorji večkrat izprašani, kakor pač to terja razvoj problema, ki je predmet proučevanja. Ponovno izpraševanje se opravlja v krajših ali pa v daljših časovnih presledkih. Prednost ponavljajočega se intervjuja je v tem, da omogoča nadrobnejše opazovanje proučevanega problema in stalnejši kontakt z njim tako rekoč med njegovim življenjem, razvojem, medtem ko dajejo posamični intervjuji le enkratno, bolj ali manj statično podobo tega problema. Slaba stran ponavljajočih se intervjujev pa je v tem, da posameznik, ki je večkrat vprašan, počasi izgublja reprezentativni pomen za svojo družbeno skupino, zlasti še, če je bil že vnaprej opozorjen na to, da se bo moral po preteku določenega časa znova podvreči izpraševanju. V takšnih primerih informator nima več neprizadetega, spontanega razmerja do problema, ki je predmet proučevanja, temveč se glede na ta problem že kontrolira in opazuje, njegovo razmerje do problema pa se v nemajhni meri oblikuje pod vplivom pričakovanja, kdaj bo znova izprašan. Poglavitni namen intervjuja pa je ravno v tem, da bi z dobljenimi odgovori na ustrezna vprašanja posredoval čimbolj neposredna in čimbolj spontana stališča prizadetih o problemu. Ponavljajoči se intervju pa tega poglavitnega namena ne doseže v polni meri; čim večkrat se izpraševanje ponavlja, tem manj neposredna in spontana stališča informatorjev do problema izražajo dobljeni odgovori³.

3. Vprašalnik (questionnaire)

Vprašalnik je vnaprej pripravljen intervju v pisni obliki; poglavitni poudarek je na tem, da so vprašanja glede na problem proučevanja kar najbolj smotno oblikovana in kar najbolj metodično razporejena. Izpraševanje na podlagi vprašalnika imenujemo navadno anketiranje, sam postopek pa anketno. Vprašalnik vročajo prizadetim bodisi po pošti, bodisi ga objavljajo v časopisih s pozivom, naj bralci odgovarjajo na postavljena vprašanja, ali pa ga anketerji neposredno vročajo prizadetim. Tudi odgovori na vprašalnik so lahko — prav kakor pri ustnem intervjuju — ali stereotipni ali pa prosti. V primerih, ko anketerji neposredno vročajo vprašalnik anketirancem, jim pojasnijo pomen posameznih vprašanj in sami zapisujejo odgovore na vprašanja oziroma izpolnjujejo ustrezne razpredelke v vprašalniku. Zato da bi dognali čim boljšo formulacijo in čim ustreznejšo razporeditev vprašanj, je priporočljivo posebno v primerih, kadar gre za ankete velikega obsega, da se poprej preizkusijo vprašanja in njihova razporeditev s poizkusnim anketiranjem manjšega kroga ljudi.

Anketiranje z vprašalniki uporablja sodobna meščanska sociologija zelo široko in v najrazličnejše namene. To velja posebno za neposredno anketiranje z vprašalniki. Vprašalnikom, ki so objavljeni v časopisih, in pa takšnim, ki jih razpošiljajo po pošti, pa v glavnem odrekajo znanstven pomen, in sicer predvsem zaradi tega, ker krog oseb, ki odgovarja na takšne vprašalnike, nima reprezentativnega pomena. Na tako objavljene ali vročene vprašalnike pač

odgovarjajo predvsem tisti, ki iz kakršnega koli razloga štejejo takšno odgovarjanje za zabavno ali pa koristno, ne odgovarjajo pa navadno tisti, katerih odgovori bi bili posebno zaželeni in dragoceni⁴.

4. Statistika

Statistika in statistično opisovanje sta danes med poglavitnimi instrumenti ne samo sociološkega, marveč sploh vsakega znanstvenega dela. Pri tem pa se je treba zavedati, da vsako navajanje števil ali matematičnih podatkov še ni statistika. Tako je na primer bistvena razlika med monografijo, pa če je njena vsebina še tako na široko podprta z numeričnimi in matematičnimi elementi, in pa statistiko. Pri prvi — monografiji — je poudarek na posameznem, enkratnem, pri drugi — statistiki — pa je poudarek na celoti, na množičnem.

Statistika se nanaša predvsem na maso, na skupnost kakšnih pojavov in procesov. Potrebno pa je, da je ta skupnost notranje povezana, to se pravi, da ima določeno notranjo homogenost. Kakršno koli štetje oziroma naštevane še ni statistika. To se pravi, da je najprej treba, zato da bi sploh lahko uporabljali statistiko kot instrument za znanstveno raziskovalno delo, natančno določiti pojav ali proces, ki ga hočemo kvantitativno zajeti in izraziti; razmejiti ga je treba od drugih pojavov in procesov. Tako si na primer kriminolog ne more prav nič pomagati s še tako natančno dognanim številom črnolascev, ki so bili obsojeni zaradi hude telesne poškodbe. Druga stvar pa je, če se odloči za to, da bo kvantitativno zajel in izrazil vse hude telesne poškodbe, ki so bile izvršene na kakšnem območju v času, ko so ljudje kuhali žganje.

Iz tega izhaja, da je v našem primeru predvsem kriminolog tisti, ki bo dajal naloge statistiku, potem ko bo natančno določil in razmejil vse tiste pojave in procese, za katere misli, da jih je treba kvantitativno zajeti in izraziti. Ko bo določal in razmejeval te pojave in procese, si bo moral biti vsaj načeloma že na jasem o tem, koliko bodo lahko statistični, se pravi kvantitativni podatki koristili teoretičnemu proučevanju problema, poglobitvi njegovega znanja o tem problemu.

Zato da bi lahko statistiko uspešno uporabljali kot instrument za raziskovalno delo v družbenih vedah, se je treba tudi temeljito otresti nekega predsodka, ki ponekod še obstaja. Ta predsodek je neutemeljeno prepričanje, češ da imajo matematične formule in izrazi takšno magično moč, da z njo lahko nadomestimo vsakršno opazovanje. Družbeni pojavi in procesi so vse preveč kompleksni in jih zaradi tega ni mogoče do kraja matematično abstrahirati, to se pravi, izraziti jih adekvatno s številkami, formulami in trigonometričnimi znaki. Upošteva te pridržke, pa je statistika zelo dragocen instrument za raziskovalno delo na katerem koli področju družbenih ved in prav tako seveda tudi na področju kriminologije⁵.

To so poglavitni instrumenti raziskovalnega dela v družbenih vedah. Instrumente jih imenujemo zaradi tega, ker jih uporabljajo v večjem ali manjšem obsegu v vseh družbenih vedah. Zdaj pa si bomo ogledali nekaj posebnih (specialnih) raziskovalnih metod, ki jih uporablja današnja sociologija oziroma psihosociologija na Zahodu. Nekatere izmed njih bi utegnile biti uporabne tudi za naše družbene vede, če bi jih sprejeli s potrebno kritičnostjo, predvsem pa če bi jih poprej prilagodili raziskovanju tiste problematike, s katero se ukvarjajo naše družbene vede. Kakor smo že omenili, so družbene vede na Zahodu izrazito empirične in deskriptivne. To se pravi, da se gibljejo na površini druž-

benih pojavov in procesov. Našim družbenim vedam pa gre za to, da prodro v globino družbenega dogajanja, da zajamejo pojave in procese v vsej njihovi družbeno-zgodovinski pogojenosti in povezanosti; to mora načeloma veljati prav tako tudi za znanstvena prizadevanja na področju naše kriminologije. To je pa obenem tudi temeljno kritično stališče, raz katero moramo predvsem presojati uporabnost vseh tistih posebnih (specialnih) raziskovalnih metod, ki jih je razvila novejša meščanska sociologija.

II. METODE ZA EKSTENZIVNO RAZISKOVALNO DELO

Ekstenzivne metode služijo za globalno zajemanje in ugotavljanje najrazličnejših družbenih pojavov in procesov. Če se pri pregledu teh metod ne ozi-ramo na zbiranje gradiva na podlagi integralnih statistik, posebno demograf-skih (na primer ljudsko štetje, ki daje podatke o raznih pojavih in procesih, nastajajočih znotraj kakšne družbene skupine), lahko ekstenzivne metode reduciramo pravzaprav na eno samo. To je metoda sondiranja (sondage). Tudi sondiranje je v bistvu statistični postopek; z njim ugotavljajo določen družbeni pojav oziroma proces, vendar pa ne tako, da bi ga integralno zajeli v celi družbeni skupini, temveč s tem, da zbirajo podatke o tem pojavu oziroma pro-cesu le pri razmeroma majhnem številu pripadnikov ustrezne družbene skupine.

Poglavitna instrumenta sondiranja sta vzorčenje (l'échantillonnage, sampling) ter intervju. V določenih primerih daje sondiranje celo boljše re-zultate kakor pa zbiranje podatkov na podlagi integralnega statističnega po-stopka. To so predvsem takšni primeri, ko je treba kar najhitreje zajeti ustrezne pojave oziroma procese, posebno takšne, ki se hitro razvijajo in spre-minjajo. Medtem ko se opravlja sondiranje, preteče namreč le malo časa, zato se ustrezni pojav oziroma proces v tem času še ni spremenil, vsekakor pa se ni spremenil tako močno, kakor bi se v času, ki bi bil potreben za to, da bi ga zajeli z integralnim postopkom. Zato uporabljajo sondiranje navadno tam, kjer je treba iz kakršnega koli vzroka hitro ravnati, medtem ko uporabljajo zlasti pri ugotavljanju relativno trajnih in nespremenljivih pojavov oziroma procesov integralni postopek.

Z metodo sondiranja ugotavlja novejša meščanska sociologija najrazlič-nějše okoliščine z vseh področij družbenega življenja, od ekonomskega pod-ročja pa tja do kulture. Zato da bi sestavili vzorec (l'échantillon, the sample), to je, da bi dobili tisto razmeroma majhno število posameznikov, ki pripadajo kakšni veliki družbeni skupini, med katero se pojavlja proučevani problem, je treba v prvi vrsti gledati na to, da so ti posamezniki reprezentativni. To se pravi, da mora skupnost teh posameznikov, ki ravno je vzorec, kar najbolj ustrezati po svoji sestavi tisti veliki družbeni skupini, ki jo ti posamezniki predstavljajo. S sestavo mislimo na ustrezno razdelitev po starosti, spolu, iz-obrazbi, razredni pripadnosti, poklicni usmerjenosti, kulturni ravni itd. Večji del podatkov, ki so potrebni za sestavljanje takšnih vzorcev, dajejo integralne demografske statistike (podatki ljudskega štetja), ki pa morajo seveda biti aktualne.

Čeprav uporablja meščanska sociologija metodo sondiranja zelo pogosto in za najrazličnejše namene, vendarle ni izdelala nobenega pravila o tem, kako je treba ravnati pri sestavljanju vzorcev. Takšno sestavljanje je ostalo slej ko

prej stvar prakse in izkušenj. Vsaka nova uporaba metode sondiranja odkrije nove aspekte in prinese nove izkušnje. Tako so na primer Kinsey in njegovi sodelavci, ko so zbirali gradivo za proučevanje seksualnega obnašanja moških, izpopolnili tehniko vzorčenja s tem, da so uporabljali tudi taksonometrični postopek, ki ga uporabljajo v biologiji, posebno v botaniki⁶. Pri vzorčenju, to je pri sestavljanju vzorca, se je treba ozirati v prvi vrsti na problem, ki je predmet proučevanja. Ne glede na takšen postopek pri vzorčenju, ki ga narekuje specifičnost znanstvene problematike, pa je vselej treba, kakor smo že navedli, upoštevati tudi splošne demografske, socialne in kulturne značilnosti tiste družbene skupine, v kateri se bo izvedla sondaža.

Potem ko je vzorec sestavljen, izvedejo sondiranje samo večinoma z intervjujem, to je z izpraševanjem tistih, ki sestavljajo vzorec. Vprašanja za takšen intervju skrbno prouče in pripravijo, tako da kar najbolj izključijo možnost najrazličnejših deviacij; te lahko nastanejo na primer zaradi slabe formulacije ali nepravilne zapovrstnosti vprašanj, nezadostne in površne informiranosti anketerja o problemu itd.

Poglavitna znanstvena vrednost sondaž je v tem, da dajo v razmeroma kratkem času precej natančen pregled o razširjenosti kakšnega družbenega pojava oziroma procesa v dani družbi. Takšen pregled je potreben zaradi tega, ker predpostavlja vsako intenzivno proučevanje katerega koli sociološkega problema najprej to, da je tisti, ki problem proučuje, seznanjen z njegovo razširjenostjo v družbi, s tem pa tudi z njegovo družbeno pomembnostjo. Prav ekstenzivne metode, zlasti pa metoda sondiranja, so namenjene pripravljanju takšnih informacij⁷.

III. METODE ZA INTENZIVNO RAZISKOVALNO DELO

K intenzivnim metodam prištevamo vse tiste posebne (specialne) metode za raziskovalno delo, s katerimi je mogoče proučevati takšne pojave in procese, ki niso neposredno dani; nanje se da le sklepati na podlagi določenih dejstev. Družbeni pojavi in procesi, ki niso neposredno dani, so ravno poglavitni predmet raziskovalnega dela ne le na področju splošne sociologije, temveč tudi na področju posebnih družbenih ved.

Tudi pri kriminološki problematiki gre v večini primerov za takšne pojave in procese, ki niso neposredno dani. Ko proučuje kriminolog na primer nagnjenja (dispozicije) h kriminalnosti pri posameznikih ali pa pri celih družbenih skupinah, je navezan pri tem najprej le na takšna dejstva, ki so neposredno dana, pa so s temi dispozicijami v korelativni ali pa celo v vzročni zvezi. Takšna dejstva so lahko najrazličnejša dejanja, gesla, parole, dogodki itd. Korelativno oziroma vzročno zvezo med neposredno danimi dejstvi in pa takšnimi družbenimi pojavi in procesi, ki niso neposredno dani, ugotavlja največja meščanska sociologija na dva načina:

a) bodisi z neposrednim znanstvenim opazovanjem tega, kar se dogaja v kakšnem družbenem okolju ali v kakšni družbeni situaciji;

b) bodisi tako, da pri posameznikih ali pa pri celih družbenih skupinah v natančno določenih okoliščinah umetno izzovejo določene reakcije. Pri tem uporabljajo teste, vprašalnike ali pa različne sociometrične postopke.

V prvem primeru gre za znanstveno opazovanje oziroma za tako imenovane klinične metode, v drugem primeru pa za sociološki eksperiment.

Skoro pri vseh intenzivnih metodah raziskovalnega dela uporabljajo v novejši meščanski sociologiji tehnike vzorčenja. Če bi se odrekli temu instrumentu, bi praktično ne imeli nobene možnosti za to, da bi dognali razširjenost ustreznega problema v družbi, to je njegovo družbeno pomembnost. S tem pa bi se odrekli proučevanju družbene problematike prav s socioloških gledišč, razen če bi se odločili za to, da bi se obračali z intervjuji, testi, vprašalniki in podobnimi instrumenti na slehernega posameznika. To pa bi pomenilo, da bi se morali omejiti le na mikrosociološka raziskovanja, to je na proučevanje najmanjših družbenih skupin; nekateri meščanski sociologi to v resnici tudi delajo (n. pr. med Francozi Georges Gurvitch, med Amerikanci pa Jakob Moreno). Le v takšnih najmanjših družbenih skupinah je namreč mogoče praktično zajeti vsakega posameznika.

A. ZNANSTVENO OPAZOVANJE ALI KLINIČNE METODE

Poglavitna razlika med znanstvenikom, ki opazuje kakšen dogodek, in pa navadno pričo tega dogodka je v tem, da znanstvenik opazuje dogodek s stališča kakšne vnaprej postavljene hipoteze. Tako se spremeni opazovani dogodek za sociologa (kriminologa) v nekakšen poizkus, eksperiment. Znanstveno opazovanje izvajajo največkrat z intervjuji, vprašalniki, testi i. pd. Ti instrumenti ravno omogočajo temeljito, dognano opazovanje ustreznega pojava.

Ko so okoliščino (pojav, proces, problem), ki jo hočejo proučevati, dognali najpoprej v njeni grobi objektivnosti, na primer z ekstenzivnimi raziskovalnimi metodami, začno opazovati in proučevati njene posamezne elemente; pri tem pa uporabljajo specialne postopke, od katerih bomo nekatere zdaj navedli in opisali. Pravijo, da je takšno proučevanje podobno kliničnemu študiju bolezenskih primerov, in imenujejo zato te specialne postopke tudi klinične metode. Bistvo te metode je v tem, da preizkušajo in utemeljujejo kakšno znanstveno hipotezo tako, da jo soočijo s čim večjim številom družbenih dejstev. Pri tem jim gre, kakor pravijo, za to, da doženejo »veljavno diagnozo« tiste konkretne družbene situacije, ki jo proučujejo, in da izdelajo takšno teoretično razlago te situacije, da bo uporabna za vse istovrstne družbene situacije.

Metode znanstvenega opazovanja oziroma klinične metode so močno udomačene v novejši psihosociologiji, posebno v ameriški. Svoj izvor in vzgled pa imajo v metodologiji, ki jo je izdelala ženevska psihopedagoška šola Jeana Piageta⁸. Zdaj bomo navedli nekaj specialnih, socioloških oblik tega »kliničnega« postopka, in sicer:

1. Sintetično opazovanje,
2. Neposredno opazovanje,
3. Opazovanje z udeležbo,
4. Množično opazovanje,
5. Študij posameznih primerov. (Case studies)

1. Sintetično opazovanje

S sintetičnim opazovanjem zajemajo družbene pojave in procese v celoti. Medtem ko se nanašajo testi, intervjuji in sondaže v bistvu vendarle na posameznike, se nanaša sintetično opazovanje na družbeno celotnost opazovanega pojava oziroma procesa, na njegovo družbeno globalnost. Za takšno opazovanje

uporabljajo zlasti integralne statistike in druge dokumente, ki posredujejo družbene vidike proučevanega problema. Po svoji metodološki vsebini je sintetično opazovanje skupnost vseh tistih postopkov, s katerimi je mogoče dobiti kar najbolj popolno sliko o proučevanem problemu v njegovi družbeni realnosti in globalnosti. To so vsi tisti postopki, ki jih uporabljajo družbene vede, vendar jih je treba za potrebe sintetičnega opazovanja prilagoditi programu in namenu takšnega opazovanja. Te postopke izvajajo — pač glede na njihovo naravo — tako na terenu kakor tudi v delovnih kabinetih in v knjižnicah.

S sintetičnim opazovanjem hoče novejša meščanska sociologija dognati kar najbolj popolno in vsestransko podobo družbenih pojavov in procesov, ki jih proučuje. Takšno vsestransko podobo lahko dobi edinole tako, da ustrezne pojave in procese zajame in osvetli z različnih stališč; to pa je ravno bistvo metode sintetičnega opazovanja. Lepa primera za sintetično opazovanje sta dve veliki psihosociološki študiji, ki so ju napravili v zadnjih dveh desetletjih v ZDA. Prva se nanaša na problem črncev in rasne diskriminacije v Ameriki, druga pa obravnava celo vrsto socialnih problemov, ki so nastali med drugo svetovno vojno v ameriški vojski⁹. Obe študiji so izvajali z velikanskim aparatom in izdatnimi denarnimi sredstvi. Uporabljali so najrazličnejše metode, tehnike in postopke, ki so jih prilagodili zastavljenim ciljem. Rezultate prve študije so objavili na 1483 straneh, druga študija pa zajema štiri knjige s skupno 2380 stranmi. Zadnji dve knjigi druge študije vsebujeta obširne razprave in poročila o metodah in postopkih, ki so jih uporabljali pri tej študiji.

Gledano s stališča marksistične metodologije, realizira sintetično opazovanje pravzaprav temeljno zahtevo te metodologije. To je zahteva, da je treba proučevati družbene pojave in procese v njihovi celotni povezanosti in pogojenosti. Poudarjamo pa, da gre pri sintetičnem opazovanju ravno za opazovanje, to je za analitično fazo znanstvenega dela, ki ji mora slediti še sintetična faza. Značilno za empirično usmerjenost novejše meščanske sociologije je to, da sta obe omenjeni študiji polni najrazličnejših dejstev in drugega faktičnega gradiva, da sta tedaj v pretežni meri usmerjeni le na opis in na analizo problemov, medtem ko je sintetičnega dela, to je teoretičnega posploševanja v njih zelo malo.

2. Neposredno opazovanje

Za neposredno opazovanje štejejo v novejši meščanski sociologiji vse tiste najrazličnejše oblike raziskovalnega dela, ki jih opravljajo na terenu, v neposrednem stiku z družbeno stvarnostjo. Pri tem poudarjajo, da gre za takšen postopek, ki terja nasproti določeni družbeni situaciji enak odnošaj, kakršnega ima anketer nasproti tistim, ki jih izprašuje, ali pa zdravnik nasproti bolniku. Anketer opazuje pripadnike kakšne družbene skupnosti individualno, kot posameznike, neposredni opazovalec pa opazuje družbeno skupnost kot celoto. Ta vrsta opazovanja se nanaša predvsem na ravnanje ljudi v določenih okoliščinah, kakršne so na primer prometne nesreče, demonstracije, manifestacije, različne panike itd., pa tudi na to, kako reagirajo ljudje kot družbena skupnost na različne informacije, ki jih posredujejo tisk, radio, film in televizija.

3. Opazovanje z udeležbo (*participant observation*)

Značilnost te vrste opazovanja je v tem, da se opazovalec pomeša med družbeno skupino, v kateri hoče proučevati določen problem, in da v tej družbeni skupini tudi živi. Za opazovanje z udeležbo štejejo tudi takšen postopek,

ko naročijo nekaterim pripadnikom ustrezne družbene skupine, naj sami opazujejo določen pojav oziroma proces znotraj te družbene skupine in da naj sporočajo svoja opažanja in ugotovitve tistemu, ki vodi opazovanje. Obe te dve vrsti opazovanja z udeležbo omogočata, da prodro opazovalci globlje v tisto družbeno okolje, v katerem se proučuje kakšen problem, kakor pa bi mogli prodreti vanj zunanji opazovalci. Po drugi strani pa je treba upoštevati tudi to, da raziskovalci, če gredo v kakršno koli okolje, ki je zanje tuje, vendarle niso v tem okolju v prav takšnem položaju, v kakršnem so tisti, ki so v tem okolju doma¹⁰.

4. Množično opazovanje (*mass-observation*)

Množično opazovanje obstaja v tem, da čim več prebivalcev kakšne geografske enote (dežele, okraja, mesta), ki se za to prostovoljno prijavijo, opazuje določene pojave oziroma procese in da svoja opazovanja redno sporoča centru, ki vodi takšno opazovanje. Na tem centru urejajo in analizirajo poročila prostovoljnih opazovalcev. Lokalnim informatorjem pošiljajo po navadi tudi še natančna vprašanja in navodila glede opazovanja ustreznega problema. V bistvu gre pri množičnem opazovanju za posebno obsežno in široko zasnovano opazovanje z udeležbo, s tem da so neposredni opazovalci tako imenovane »vmesne osebe« (personnes interposées). Ko sestavljajo omrežje takšnih »vmesnih oseb«, pa pazijo na to, da zajamejo vanj pripadnike različnih družbenih plasti, poklicev, različne starosti itd., tako da bi dobili o ustreznem problemu kar najbolj mnogovrstne in pisane informacije.

5. Študij posameznih primerov; biografije (*case studies*)

Ta metoda raziskovalnega dela je vprav nasprotna ekstenzivnim sondažam in množičnemu opazovanju. Pri študiju posameznih primerov gre namreč za opazovanje tudi le ene same osebe ali celo le kakšnega posameznega aspekta, posamezne strani njenega življenja. Pri tem uporabljajo vsa sredstva, ki dopuščajo, da se čim globlje in temeljiteje osvetli posamezni primer. Takšna sredstva so na primer proučevanje osebnih dokumentov prizadete osebe, klinični intervju, neposredno opazovanje, izzvano ali neizzvano pripovedovanje biografskih podatkov po opazovancu samem itd. Namen študija posameznega primera v okviru kakšne sociološke raziskave je v tem, da se ugotove družbeni mehanizmi in silnice, ki jim je podvržen opazovani primer. Vpliv teh družbenih mehanizmov in silnic na posameznika pa je treba opazovati v čim daljšem časovnem razdobju.

Skratka, osnovni način dela pri študiju posameznih primerov je uporabljanje tako imenovanih individualnih človeških dokumentov, izmed katerih je — kakor kaže — najpomembnejše ravno biografsko in avtobiografsko gradivo. Na takšnem gradivu je zgrajena tudi študija, ki velja v meščanski sociologiji že za klasično na področju *case studies*. Ta študija obravnava vprašanje o družbeni dezadaptaciji poljskih kmetov, ki so se bili izselili v Združene države Amerike, kakor tudi vprašanje o njihovi ponovni družbeni adaptaciji v novih okoliščinah izseljenstva¹¹. Najobsežnejši del te študije — 413 strani — pa tudi njen najpomembnejši in najzanimivejši del vsebuje avtobiografijo nekega poljskega izseljenca. Z uporabljanjem individualnih človeških dokumentov, predvsem pa biografskih in avtobiografskih

podatkov, so dosegli pomembne rezultate tudi pri proučevanju delinkvence in kriminalitete¹².

Metodo znanstvenega raziskovanja, ki je dobila ime *case study*, uporabljajo tudi za proučevanje problemov, nastajajočih v takšnih družbenih skupinah, ki so bolj ali manj izrazite individualne enote. Takšne družbene skupine so na primer: zakonski par, družina, družina hudodelcev (gang) ipd. Če je družbena skupina, ki je predmet proučevanja, mnogoštevilnejša in tvori organsko celoto, preide v tem primeru raziskovalna metoda, o kateri govorimo, v monografično proučevanje ustrezne družbene skupine. Za kriminologijo imajo poseben pomen monografične študije o takšnih družinah, katerih člani — posebno pa otroci — so že na krivi poti ali pa se nagibajo h kriminalu. Zelo zanimive in izvirne načine za monografično proučevanje družin je razvila v Franciji skupina sociologov, ki se zbira ob reviji *«Économie et Humanisme»* (Lyon-Paris, izhaja od leta 1942 naprej). Poglavitna značilnost teh raziskovalnih načinov je v tem, da omogočajo grafično prikazovanje rezultatov proučevanja na podlagi tako imenovanih monografičnih diagramov, ki so zelo bistroumno zgrajeni, pa zato nič manj pregledni in razumljivi.

Za študij posameznih primerov gre tudi tedaj, ko zbero iz kakšne večje družbene skupine samo posameznike z določenimi značilnostmi (na primer kriminalce ali pa takšne, ki se nagibajo h kriminalu), zato da bi jih intenzivno proučevali. Namen te vrste proučevanja je prav isti, kakršen je namen študija posameznih primerov v pravem pomenu besede.

6. Vohunstvo

Tudi špionažo uporablja sodobna meščanska psihosociologija. Pri tem gre v glavnem za odpiranje pisem, pa tudi za postopek, ki je podoben postopku provokaterjev (agents provocateurs). Če bi hoteli preizkusiti v kriminologiji to »metodo«, bi moral raziskovalec oditi na primer v kazenski zavod in živeti tam kot obsojenec med drugimi obsojenci. Upoštevati pa je treba moralno plat vprašanja. Zelo dvomljivo je namreč, ali bi prizadeti — v tem primeru obsojenci, ki prestajajo kazen — privolili v to, da živi med njimi »tujec«. Zdi se, da je v vsakem primeru bolje, pa tudi bolj pošteno, če gradi znanstvenik svoje delo na vztrajnosti in uporablja pri tem takšne postopke, s katerimi se prizadeta družbena skupina strinja, kar tudi brez dvoma pelje do znanstveno sprejemljivih rezultatov njegovega dela.

B. EKSPERIMENT V SOCIOLOGIJI

V družbenih vedah so takšni eksperimenti, kakršne uporabljajo prirodoslovne vede, nemogoči, to pa predvsem iz dveh razlogov. Prvič zato, ker se ljudje, ki naj bi sodelovali pri kakršnem koli družbenem eksperimentu, zavedajo, da so v nenormalni družbeni situaciji in zaradi tega ne morejo ravnati tako — tudi če bi še tako hoteli — kakor bi ravnali v resničnosti. Drugič pa je eksperiment v pravem pomenu besede v družbenih vedah nemogoč zaradi tega, ker vplivajo ljudje na odvijanje družbenih dogajanj s svojo zavestjo in zato nikdar ni dveh popolnoma enakih družbenih pojavov ali procesov. Iz teh vzrokov ni mogoče govoriti v okviru družbenih ved o takšnem eksperimentiranju, kakršno se je razvilo na področju prirodoslovja in ki je tam poglavitni način razisko-

valnega dela. V družbenih vedah lahko preizkušamo veljavnost in resničnost kakršne koli hipoteze ali teorije le tako, da jo konfrontiramo z živo družbeno resničnostjo, z družbeno prakso. Takšno konfrontiranje hipotez ali teorij z živo družbeno resničnostjo pa lahko štejemo za neke vrste *experimentum ex post*.

V novejši meščanski sociologiji, posebno v psihosociologiji, pa se ne glede na to močno trudijo, da bi vpeljali in uveljavili v mejah danih možnosti eksperiment tudi na tem področju znanstvenega dela. Pri vseh teh »eksperimentih« gre v bistvu za to, da opazujejo, kako reagirajo posamezni variabilni elementi kakšnega družbenega pojava ali procesa, če nanje vplivajo določeni faktorji, ki so jih poprej izbrali in ki jih bolj ali manj umetno uporabljajo. Takšne faktorje imenujejo stimule. Razumljivo je, da lahko takšne eksperimente izvajajo le v najmanjših družbenih skupinah, kakršne so na primer majhne skupine otrok, manjše družine, majhni delovni kolektivi v kakšnem podjetju ipd.

O različnih metodah sociološkega eksperimentiranja, ki jih bomo zdaj na kratko opisali, imamo že precej obsežno literaturo¹³.

Te metode so naslednje:

1. Eksperimentalno opazovanje,
2. Sociometrija in njene metode,
3. Aktivno proučevanje.

1. Eksperimentalno opazovanje

Takšno opazovanje bi lahko imenovali tudi kvalificirano. Kakor pri navadnem (znanstvenem), je tudi pri eksperimentalnem opazovanju izhodišče kakšna znanstvena hipoteza. Od navadnega opazovanja se eksperimentalno razlikuje po tem, da skušajo pri tem opazovanju izolirati vsa tista dejstva, ki jih štejejo za vzroke opazovanemu pojavu oziroma procesu, in da pustijo ta dejstva ločeno učinkovati na ta pojav oziroma proces. Eksperimentalno opazovanje obstaja tedaj v tem, da na kakšnem družbenem pojavu oziroma procesu, ki ga proučujejo, verificirajo hipotezo o vzrokih za njegovo nastajanje in obstajanje. To verificiranje pa izvajajo tako, da se trudijo, da bi tista dejstva, ki jih štejejo za vzroke opazovanemu pojavu oziroma procesu, čim bolj izolirano učinkovala na opazovani pojav. Če bi se v kriminologiji odločili na primer za eksperimentalno opazovanje gospodarskega kriminala, bi bilo treba izolirati vse tiste okoliščine, ki bi prišle v poštev kot vzroki za ta kriminal, in organizirati opazovanje tako, da bi te okoliščine kar najbolj izolirano učinkovale v tistem družbenem okolju, v katerem bi proučevali gospodarski kriminal.

Znanstvena vrednost eksperimentalnega opazovanja je, tako kakor znanstvena vrednost vsakega eksperimenta sploh, odvisna od števila opazovanih primerov. Čim več opazovanih primerov, tem večji pomen imajo teoretične splošitve, napravljene na podlagi takšnih opazovanj.

Tisti, ki se zavzemajo za metodo eksperimentalnega opazovanja v družbenih vedah, menijo, da je družba velik laboratorij za eksperimentiranje. Težava je samo v tem, da se odvija v tem »laboratoriju« veliko število eksperimentov hkrati in da nobenega od njih ni sprožila znanstvenikova volja. Takšne eksperimente pa je zelo težko izkoriščati v znanstvene namene po načelih eksperimentiranja v pravem pomenu besede, zakaj po teh načelih mora biti vsaj del opazovanega pojava oziroma procesa odvisen od volje znanstvenika-eksperimentatorja in mora potekati po njegovih zamislih. V družbenem živ-

ljenju se med seboj križa in prepleta veliko okoliščin, ki jih je zelo težko že samo kontrolirati, čisto nemogoče pa je izolirati učinkovanje vsakega od njih, kar pa je bistvo slehernega eksperimenta.

V novejši meščanski sociologiji so razvili nekaj vrst eksperimentalnega opazovanja oziroma nekaj vrst socioloških eksperimentov. Takšna vrsta sociološkega eksperimenta je na primer eksperiment s primerjanjem. Pri tem eksperimentu delajo hkrati z dvema ali več družbenimi skupinami, na katere učinkujejo različne okoliščine, rezultate učinkovanja teh okoliščin pa med seboj primerjajo. Eksperiment takšne vrste, ki je v literaturi precej znan, so napravili ameriški psihosociologi Lewin, Lippit in White. Opazovali so tri skupine otrok, ki so živele pod različnimi »režimi«, pod avtokratičnim, demokratičnim in tako imenovanim »laissez-faire« režimom. Eksperiment je trajal vse leto. Skupine otrok, ki so jih opazovali, so sestavili tako, da so si bili otroci čimbolj enaki po inteligenci, osebnosti in fizičnih lastnostih.

V skupini pod avtokratičnim režimom je odločal o celotnem dejanju in nehanju otrok odrasli vodja skupine. Le-ta se ni z otroki o ničemer posvetoval, o ničemer jih ni vnaprej obveščal, temveč je samo ukazoval, otroci pa so morali ubogati; grajal je njihovo početje, ne da bi jim pojasnjeval kriterije za grajo. V skupini z demokratičnim režimom so se posvetovali otroci o vseh vprašanih svojega življenja in dela z odraslim vodjem skupine, le-ta jim je svetoval različne možnosti za reševanje skupnih zadev, otroci pa so skupaj z njim sprejemali ustrezne sklepe. V skupini z »laissez-faire« režimom pa so bili otroci prepuščeni popolnoma sami sebi. Pokazalo se je, da je avtokratični režim močno paraliziral lastno spodbudo otrok in njihovo delovno energijo, razvijal pa je med njimi agresivna nagnjenja v razmerju do drugih. Demokratični režim je utrjeval pri otrocih občutek odgovornosti za opravljanje skupnih nalog, razvijal je njihovo samozavest in pospeševal medsebojno tovarištvo ter delovno energijo¹⁴.

Druga vrsta eksperimentalnega opazovanja je tako imenovani quasi eksperiment. Pri tej vrsti eksperimenta gre za raziskovalni postopek, pri katerem načrtno podvržejo kakšno družbeno skupino različnim vplivom ali pa več družbenih skupin enakim vplivom, zato da bi učinke teh vplivov med seboj primerjali. To vrsto eksperimentiranja uporabljajo zlasti na pedagoškem področju, kadar empirično proučujejo, kako učinkujejo posamezni tipi vzgoje oziroma pouka na različne skupine otrok oziroma učencev¹⁵.

Vse tiste postopke, ki so pravzaprav edini zmožni pripeljati do odgovora na vprašanje o resničnosti ali neresničnosti te ali one znanstvene hipoteze, imenujejo v današnji meščanski sociologiji retroaktivni quasi eksperiment. Pri tem eksperimentu gre za preizkušanje najrazličnejših znanstvenih hipotez in teorij v družbenem življenju. Kot že rečeno, pa stvari ne imenujejo radi s tem pravim imenom in govore raje o retroaktivnem quasi eksperimentu ali pa celo o rekonstruiranju takšnih družbenih procesov, ki so se bili že zgodili. Seveda pri tem ne gre za pravo rekonstruiranje katerega koli že končanega družbenega procesa, temveč gre le za abstraktno, miselno rekonstrukcijo na temelju določene teorije ali hipoteze. S takšno abstraktno »rekonstrukcijo« pa ni mogoče preizkušati znanstvenih teorij in hipotez v živi družbeni resničnosti, temveč je to lahko v najboljšem primeru le surogat za takšno preizkušanje.

Za retroaktivni quasi eksperiment štejejo na primer v meščanski sociologiji postopek, med katerim so preiskali preteklost 50 obsojenih delinkventov in 50

neoporečnih ljudi iz istega mesta zato, da bi dognali vzroke, ki so pripeljali do kaznivih dejanj; pri tem so med vsem postopkom imeli v mislih določene hipoteze o vzrokih za ta kazniva dejanja, ki so jih bili postavili že poprej. Teh 100 posameznikov, ki so jih pritegnili v takšen »eksperiment«, so izbrali tako, da so si bili med seboj enaki po starosti, kulturni ravni, inteligenci, socialnem izvoru in po svojem položaju v družbi¹⁶.

2. Sociometrija in njene metode

Tudi metode, ki jih uporablja sociometrija, štejejo v meščanski sociologiji med eksperimentalne metode. V etimološkem pomenu besede je sociometrija sinonim za merjenje družbenih pojavov in procesov. V tem smislu lahko štejemo vsa sredstva, s katerimi kvantitativno izražamo kakršen koli družbeni fenomen, za sociometrična sredstva in vsako kvantitativno izražanje družbenih pojavov in procesov za sociometrijo. Takšna sredstva, ki jih uporabljajo najrazličnejše družbene vede in s katerimi merijo razne družbene pojave in procese, so zelo mnogovrstna. Raztezajo se od navadnega inteligenčnega testa pa tja do anket o življenjski ravni posameznikov in celih družbenih skupin.

V ožjem pomenu besede pa označujemo za sociometrične metode le tiste, ki jih uporablja sociometrija in ki jih je uveljavil avtor te psihosociološke smeri, avstrijski psihiater in sedanji ameriški sociolog Jakob L. Moreno. To so metode, s katerimi je mogoče — kakor zatrjuje njihov avtor — spoznavati strukturo odnošajev med ljudmi glede na to, kakšne simpatije, avtoriteto, ugled ipd. uživajo posamezniki v določeni družbi. Poglavitni instrument sociometričnega proučevanja so sociometrični testi, ki metodično in sistematično kažejo na odnose simpatije oziroma antipatije (privlačevanja oziroma odbijanja) med pripadniki kakšne družbene skupine. Gre za ugotavljanje odgovorov na takšna vprašanja, kakršna so na primer tale: Koga od svojih vrstnikov najbolj ceniš? S kom bi hotel skleniti tovariško zvezo? Koga bi hotel za svojega šefa in zakaj? Odgovore na takšna in podobna vprašanja izražajo po posebnem ključu s številkami in grafikoni (t. i. sociogrami); ti so potem podlaga za razne psihosociološke analize. Sociometrični postopki imajo videz socioloških eksperimentov posebne vrste, v katerih aktivno sodelujejo tako objekti proučevanja kakor tudi raziskovalec sam, ki je vključen v ustrezni družbeni proces in ga proučuje tako rekoč »od znotraj«.

Teoretično temeljijo sociometrične metode na tako imenovani sociologiji interakcij, to je na tisti sociološki struji, ki šteje psihične odnose med ljudmi za odločilni faktor v vsem družbenem dogajanju, za samo bistvo tistega pojava, ki ga imenujemo družbeno življenje ljudi. Na tej sociološki struji je zgrajena tudi znanost o medčloveških odnosih (human relations); v sodobnem meščanskem svetu je zelo razširjena in jo tudi praktično močno uporabljajo.

Moreno, ustanovitelj in najpomembnejši zastopnik sociometrične šole, je prepričan, da je mogoče družbo usmerjati, spreminjati in »izboljševati« — najprej v njenih »celicah«, v tako imenovanih majhnih družbenih skupinah, po njih pa tudi globalno družbo — le tedaj, če poznamo resnično bistvo medčloveških odnošajev in če vplivamo na te odnose tam in takrat, kjer in kadar nastajajo in se oblikujejo (in statu nascendi). To teoretično stališče je ravno pripeljalo Morena od psihiatrije k sociometriji, ki naj bi bila kot sredstvo za »izboljšanje«, »zdravljenje« družbenih odnošajev nekakšno nadaljevanje individualne psihiatrije¹⁷.

Sociatrično tendenco izražajo v prvi vrsti tako imenovani psihodramatični postopki, ki sestojijo iz dveh vrst »dram«: iz sociodrame in iz psihodrame. Namen teh postopkov naj bi bil v tem, da bi z njimi vplivali na oblikovanje in vsebino medčloveških odnošajev. Pri tem je psihodrama usmerjena predvsem na osebne probleme, na takšne, ki zadevajo posameznike kot pripadnike kakšne družbene skupnosti. Psihodrama naj bi nadomestila zapleteno psihoanalitično izpraševanje bolnika z eksperimentalno akcijo, s »teatrom«, med katerim je prizadeti postavljen bodisi v okolje svoje resnične družbene aktivnosti, bodisi v takšno situacijo, ki umetno — kakor v teatru — toda kolikor le mogoče zvesto ponazarja okoliščine njegove realne družbene eksistence. Med tem postopkom ni dovolj, da prizadeti le odgovarja (kakor med psihoanalitičnim postopkom), temveč mora tudi delovati in sodelovati z drugimi, ki v takšnem postopku nastopajo.

Sociodrama pa je usmerjena v prvi vrsti na družbeno skupnost kot celoto najrazličnejših odnošajev med ljudmi. Zgrajena je na koncepciji, da človek v družbi vselej igra nekakšno vlogo, da je za slehernega pripadnika katere koli družbene skupnosti značilen sistem njegovih družbenih vlog, ki določajo njegovo ravnanje in obnašanje, in da obstaja v sleherni civilizaciji nekakšna hierarhija »vlog«, ki jih z večjim ali manjšim uspehom »igrajo« posamezni ljudje. Ta koncepcija je — kakor je videti — naravnost šolski primer za izrazito psihologistično pojmovanje družbene problematike. Kolikor pa je v tej koncepciji resnice, jo v celoti izraža Heglova in Marksova ideja o alienaciji človeka.

Da bi spoznali, za kaj gre pri tako imenovani sociodrami, bomo v skrajšanem obsegu navedli primer takšne »drame«, ki jo je režiral Moreno sam. Njena vsebina se nanaša na rasno diskriminacijo belcev nasproti črncem v ZDA. Primer je tale:

Direktor (Moreno sam) pripelje na oder pred avditorij črnski par. Oba, mož in žena, pripovedujeta o svojih doživetjih, ki sta jih imela z rasno diskriminacijo. S spretnim izpraševanjem ju direktor pripravi do tega, da oba črnca močno reagirata na nekatere posebno boleče situacije, ki sta jih bila doživela; reagirata nanje tako, kakor da bi se na odru resnično odvijale. V določenem trenutku nastopi direktorjev pomočnik (tako imenovani »ego-auxiliaire«) na način, ki je bil že vnaprej premišljen in pripravljen. Naloga tega pomočnika je, da s svojim nastopanjem ustvarja vnaprej dogovorjene situacije, zato da bi še naprej izzival reakcijo pri protagonistih kakor tudi med avditorijem. V našem primeru je bila direktorjev pomočnik neka belka, ki je s svojo »vlogo« izzivala oba črnca.

Ko je »drama« končana, analizirajo direktor, protagonisti in občinstvo vse, kar se je bilo na odru zgodilo. Eksperiment končajo s sklepi, ki z znanstveno frazeologijo nakazujejo raznim interesentom, kako naj usmerjajo svoje ravnanje v prihodnosti, zato da bi ga izboljšali.

Sociodrama, ki naj bi prikazovala resnične, realne napetosti v družbenih odnošajih, je postopek, med katerim rekonstruirajo različne družbene situacije, da bi ob njih prizadeti kar najbolj spontano reagirali, zato da bi znanstveniki lahko opazovali pravo naravo medčloveških odnošajev in da bi na koncu izzvali nekakšno kolektivno katarzo, ki je zelo podobna psihoanalitičnemu razvozlanju psihičnih kompleksov.

Morenova sociometrija, njegovi sociogrami in njegove sociodrame ter psihodrame imajo neki skupen namen. Odkriti hočejo najrazličnejše družbene situa-

cije v akciji, med njihovim »življenjem«. Medtem ko dosežajo to sociometrični testi in sociogrami na deskriptiven način, pa naj bi prikazovale sociodrame in psihodrame te družbene situacije med samim dogajanjem. Razen tega pa imajo psihodramatične metode — kakor smo videli — tudi še sociatrični namen, to je »izboljševati« hočejo medčloveške odnose.

V mnogih socioloških krogih na Zahodu, ki se jim glede tega pridružujemo tudi mi, ne cenijo posebno visoko znanstvenega pomena Morenovih sociometričnih metod. S stališča marksistične sociologije pa lahko o njih povemo še to, da je njihova sociatrična narava po svojem razrednem bistvu izrazito buržoazna. Moreno hoče s svojimi »dramami«, katerih učinke šteje celo za revolucije v malem, za mikrorevolucije, odvrčati ljudi od marksizma in od njegovega makrosociološkega revolucionarnega bistva. Dvomimo tudi, da bi sociometrične metode lahko s pridom uporabljala naša kriminološka znanost, razen morda sociometrične teste in sociograme v čisto posebnih primerih.

3. Aktivno proučevanje, socialni laboratorij

Po svojem namenu je zelo blizu sociometričnim metodam tudi psihosociološki postopek, ki ga glede na njegovo vsebino imenujejo aktivno proučevanje, glede na obliko pa socialni laboratorij. Za aktivno proučevanje štejejo ta postopek zato, ker sodelujejo v njem bolj ali manj aktivno vsi pripadniki tiste družbene skupine, v kateri izvajajo takšen postopek. Njegov namen pa je prav takšen kakor namen Morenove sociometrije: težnja, vplivati na družbo in na ravnanje ljudi.

Aktivno proučevanje izvajajo tako, da se več ljudi združi pod vodstvom psihosociologov v delovno skupnost z namenom, da bi v kakšni družbeni sredini, n. pr. v kakšnem podjetju, na šoli, v kakšnem mestnem naselju itd., propagirali na podlagi dognanega akcijskega programa določen način obnašanja in življenja. Takšno delovno skupnost ravno imenujejo socialni laboratorij. Delo v njem razpada na dve fazi. V prvi fazi proučujejo s teoretične plati nalogo, ki naj jo socialni laboratorij izpelje, in sestavijo na podlagi takšnega proučevanja akcijski program. Le-tega pa izvajajo na terenu načeloma tako dolgo, dokler ni opravljena naloga. Proučevanje in akcija sta v socialnem laboratoriju zelo tesno povezana; ne samo da vso akcijo vnaprej kar najbolj natančno pripravijo, temveč tudi med akcijo samo proučujejo njen potek in probleme, ki jih odpira.

V ameriški psihosociologiji razlikujejo dva načina aktivnega proučevanja. Prvi način imenujejo »seminar« (seminar, workshop), drugega pa »kolektivna samoanaliza« (community self survey). Pri prvem načinu je težišče na seminar-skem delu v pravem pomenu, ki traja od nekaj tednov do šest mesecev. V takšnem seminarju udeleženci skupno proučujejo zastavljeno vprašanje, izmenjujejo in koordinirajo svoje izkušnje, vsak od njih pa prevzame določene naloge, ki se jih zaveže po končanem seminarju opravljati na terenu, to je v svojem družbenem okolišju. Udeleženci seminarja ostanejo v stalni zvezi s centrom, ki vodi in usmerja njihovo delo na terenu. S seminarsko obliko aktivnega proučevanja obdelujejo takšno problematiko, ki zadeva ožja področja družbenega življenja (na primer vprašanje o izboljšanju pedagoškega dela po šolah, urejanje tako imenovanih medčloveških odnosov v podjetjih ipd.), ali pa takšno, ki je sicer splošnega pomena, pa se njene teže zaveda le malo ljudi (takšno vprašanje bi bil pri nas na primer alkoholizem). Seminarska oblika

aktivnega proučevanja ima čisto propagandni namen, neredko jo uporabljajo tudi v izrazito politične namene in postane v tem primeru posebna oblika političnega aktivizma, ki ima navdih znanstvene resnosti in pomembnosti.

V bistvu prav takšen propagandni namen ima tudi druga oblika aktivnega proučevanja, tako imenovana »kolektivna samoanaliza«. Tu gre za to, da po možnosti vsi člani prizadete družbene skupnosti proučujejo sociološko ozadje kakšnega problema, ki je v tej družbeni skupini posebno pereč, in skušajo najti ustrezno rešitev. S to metodo so na več krajih v ZDA skušali reševati problem rasne diskriminacije nasproti črncem.

Ameriški psihosociologi štejejo »seminarje« in »kolektivno samoanalizo« za zelo uspešni sredstva, s katerimi baje lahko vplivajo na družbo in usmerjajo družbene procese v poljubne smeri. Te »socialne laboratorije« štejejo vrh tega tudi za zelo demokratične metode znanstvenega dela. Njihov demokratizem naj bi bil v tem, ker prizadeta družbena skupnost sama, pod vodstvom ustreznih strokovnjakov, znanstveno proučuje težave, ki jo tarejo, in prevzema na temelju takšnega proučevanja tudi sama iniciativo, ki je potrebna za to, da bi te težave obvladala.

Metodo aktivnega proučevanja je v ameriško psihosociologijo uvedel nemški emigrant psiholog Kurt Lewin¹⁸. Po svojem razrednem bistvu je ta metoda prav tako buržoazno determinirana kakor Morenova sociometrija. Sicer pa je kopica prizadevanj za »izboljšanje« in »spremembo« družbenih odnošajev in družbe v celoti, ki se uveljavlja v sodobni družbeni znanosti, po svoje ne le zanimiva, temveč tudi sociološko pomembna. Na posebnem področju družbene zavesti, namreč na področju sociologije, izraža vsa tista protislovja, v katerih se giblje današnja buržoazija. Zato da bi obvarovala kapitalistični družbeni red in s tem samo sebe kot razred, je ta buržoazija prisiljena, da s svojo lastno, razredno znanostjo »izboljšuje« in »spreminja« svojo lastno, buržoazno družbo. To »izboljševanje« in »spreminjanje« pa izvaja tako, da skuša z vsemi mogočimi sredstvi adaptirati današnjega človeka na obstoječe družbene razmere, to je na razmere družbe, ki je v razkroju.

SKLEP

Če se po tem sumarnem pregledu posebnih (specialnih) metod, ki jih uporabljata novejša meščanska sociologija in psihosociologija, vprašamo, katere teh metod naj bi se oprijeli v naših družbenih vedah, posebej pa še v kriminologiji, bi radi še enkrat opozorili na to, kar smo poudarili že na začetku: predvsem si moramo biti na jasnem o tem, v kakšen namen bomo uporabljali te metode.

Ko smo si na jasnem o namenu našega dela, odpadejo same po sebi vse tiste posebne (specialne) metode, ki jih uporabljajo na Zahodu zato, da bi adaptirali človeka na obstoječe — buržoazne — družbene razmere. To so predvsem vse vrste aktivnega proučevanja. (Kljub temu pa bi kazalo natančneje proučiti tehniko tako imenovanih socialnih laboratorijev, zato da bi ugotovili, koliko bi bila morda ta tehnika uporabna za potrebe naše agitacije in propagande.) To je nadalje večina sociometričnih metod. Kriminologija bi morda v posebnih primerih lahko uporabljala le sociometrične teste in sociograme. To so primeri, v katerih bi bilo treba v kriminološke namene proučiti vpliv, ki ga ima kakšna osebnost na svoje neposredno okolje, in dognati strukturo

družbenih odnošajev, ki obstajajo zaradi tega vpliva. S pridom bi lahko uporabljala tudi monografske diagrame, ki jih je vpeljala skupina »*Économie et Humanisme*« v Franciji. Ti diagrami zelo nazorno prikazujejo stanje kakšne majhne družbene skupine (družine, mestne četrti, vasi, podjetja) z več vidikov hkrati: z demografskega, ekonomskega, poklicnega in moralnega (kulturnega). Kar zadeva razne vrste tako imenovanih kliničnih opazovanj, so tehnike le-teh prav gotovo uporabne tudi v naših družbenih vedah. Posebno pa velja to za tehniko posamičnega opazovanja (case study), brez katere ni mogoče uspešno opraviti nobenega analitičnega dela, zlasti na področju tistih družbenih ved, ki so empirične narave in med katerimi je tudi kriminologija. Prav tako ne morejo te družbene vede uspešno opravljati svojih nalog, če ne uporabljajo tistih instrumentov, s katerimi operirajo vse metode za znanstveno raziskovalno delo na tem področju. Na najpomembnejše med temi instrumenti — test, intervju, vprašalnik (questionnaire) in statistika — smo med našimi izvajanci opozorili. V tem pogledu bi lahko naše družbene vede črpale mnogo koristnega iz ustrezne meščanske literature.

Poudarjamo, da so vse te metode, tehnike in instrumenti zanimivi za nas le v analitični, induktivni fazi znanstvenega dela. Za sintetično, deduktivno fazo tega dela pa daje našim družbenim vedam marksistična, zgodovinsko-materialistična misel neprimerno trdnjšo znanstveno oporo, kakor pa bi jo mogla dati katera koli meščanska sociologija.

UPORABLJENA LITERATURA

(Pripominjam, da je večina navedene literature označena le po bibliografskih virih in da v Ljubljani za sedaj še ni dostopna.)

1. Roger Girod: »Attitudes collectives et relations humaines«. Tendences actuelles des sciences sociales américaines, PUF 1953, str. 197.

2. Pauline V. Young: »Scientific Social Surveys and Research«. An Introduction to the Background, Content, Methods and Analysis of Social Studies. Prentice - Hall, N. York 1949.

Jean Stoezel: »Théorie des opinions«. PUF 1943.

Jean Stoezel: »L'Étude expérimentale des opinions«. PUF 1943.

3. Pauline V. Young, op. cit.

René König: »Praktische Sozialforschung — Das Interview«. Dortmund 1952.

4. Ch. Bettelheim et Suz. Frère: »Une ville française moyenne«, Auxerre en 1950. Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris (II. poglavje 1. dela vsebuje metodološke napotke za sestavo vprašalnikov in navaja nekaj tipov vprašalnikov).

5. M. J. Hagoos, P. O. Price: »Statistics of Sociologists«. N. Y. 1952.

6. Alfred C. Kinsey, avec la collaboration de Wardell S. Pomeroy, Clyde E. Martin: »Le comportement sexuel de l'homme«. Édition du Paris, Paris 1948.

7. »Exposé succinct sur l'application de la méthode des sondages aux recensements démographiques, agricoles, sanitaires et commerciaux«. Publication des Nations Unies, Lake Success 1947.

M. Thionet et R. Lévy-Brühl: »Théorie et pratique des sondages«. Institut national de la Statistique et des Etudes économiques, Paris 1947. »The Preparation of Sampling Survey Reports.« UN, Lake Success 1949.

8. Elton Mayo, »The Human Problems of an Industrial Civilization«. Harvard University, Boston 1946.

Elton Mayo: »The Social Problems of an Industrial Civilization«. International Library of Sociology and Reconstruction 1949.

9. Gunnar Myrdal, with the assistance of Richard Sterner and Arnold Rose: »An American Dilemma«. Harper and Brothers, N. York 1948.
»Studies in Social-Psychology in World War II«. Princeton University Press, Princeton, N. Jersey, 1949-1950.
10. Pauline V. Young, »Pilgrims of Russian-Town«. A. Study of Culture Conflicts and cultural Hybridism. University of Chicago Press 1932.
11. W. I. Thomas, and Fl. Znaniecki: »The Polish Peasant in Europe and America«. N. York 1927.
- 12 R. E. Rank: »Murder and the case study method«. American Journal of Sociology, t. XXXVI, 1930.
E. H. Sutherland: »The professional Thief«. Chicago 1937.
13. F. Stuart Chapin: »Experimental Designes in Sociological Ressearch«. Harper New York 1947.
Ernest Greenwood: »Experimental Sociology, a Study in Method«. Kings Krown Press. N. York 1945.
Glej tudi Vojin Milić: »Primena eksperimenata u sociološkom istraživanju«. Pregled, Sarajevo, št. 5/1955.
14. Ronald Lipoit and Ralph. K. White: »An Experimental Study of Leadership and Group Life«; objavljeno v »Readings in Social Psychology«, Holt, N. York 1947.
15. Édition Claparede: »Psychologie de l'enfant et pedagogie expérimentale«, Genève 1927.
16. Ernest Greenwod, op. cit. str. 69.
17. J. L. Moreno, »Who shall survive?« A new approach to the problem of human interrelations. N. York 1949. Nemški prevod tega dela ima naslov »Die Grundlagen der Soziometrie«, Wege zur Neuordnung der Gesellschaft (Köln und Opladen 1954), francoski pa: »Fondements de la Sociométrie« (PUF 1954).
18. Kurt Lewin: »Resolving Social Conflicts«. Harper, N. York 1948.

RESEARCH METHODS IN MODERN MIDDLE CLASS SOCIOLOGY

by dr. Jože Goričar

Associate Professor of Social Sciences at the Faculty of Law and Economics at the University of Ljubljana

This paper is intended to give an outline, brief, but as complete as possible of the most important research methods developed by modern middle-class sociologists.

The author distinguishes between the general and the special methods in the field of social sciences. The general method is of an essentially deductive nature. Its importance is greatest in the synthetic phase of scientific work which calls for an all-over acquaintance with the subject of investigation, as an entity and as part of the total of social phenomena. Now, scientific analysis is an indispensable condition for the synthetic phase of scientific work. Whereas the synthetic phase of scientific work is of a deductive character, scientific analysis is of an emphatically inductive nature.

Because of their emphatically empirical and inductive nature, middle-class social sciences (sociology, psycho-sociology and social psychology, anthropology etc.) have evolved a number of interesting research methods, which can also be usefully applied as special methods in Yugoslav social sciences which, by their general methodology, and ideological orientation likewise, are specifically Marxist.

Before examining outstanding examples of special research methods, the author presents the principal items, which should be employed, more or less, in all these methods, viz., test, interview, questionnaire, and statistics.

The special methods for research work as evolved by the latest middle-class sociology are classified under two heads, viz. those for extensive and those for intensive research work. Those for extensive research include all methods intended for collection and study of sociological material within the framework of extensive social groups. Intensive research methods include all that permit of detailed and thorough investigation of the several social phenomena.

Among the methods for extensive research the writer discusses chiefly the sondage method, and in connexion with it the most frequent modes of sampling.

The methods for intensive research are classified by the writer in two parts:

- a) scientific observation i. e. the clinical method,
- b) the sociological experiment.

The first group comprises synthetic observation, direct observation, participant observation, mass-observation, case studies, and spying.

According to the author, sociological experiment includes experimental observation and its principal forms (experimental comparison, quasi-experiment, retroactive quasi-experiment), the sociometric method (sociometric test and sociogram, psychodrama and sociodrama), and finally, active investigation, and the social laboratory as developed in recent American psycho-sociology (Kurt Lewin). In connexion with this the author draws attention to the procedures in what is known as seminars (workshops) and to community self-survey.

After outlining the aforesaid special methods for research work, the author puts the question as to which of those methods should be applied in Yugoslav social sciences. The reply to this question depends on the purpose of social sciences. Now, the ultimate purpose of our endeavours in the field of social sciences is the liberation of man and society from being split up into classes, and the opportunity for each human being to obtain its full human stature. For this reason we can discard all those special methods applied by middle-class social science in order to adapt man to the established conditions of middle-class society. These methods include, above all, every kind of active study, as well as most of the sociometric methods. Of these we could, at best, in special cases, apply the sociometric test and sociograms, viz., in cases when we are called upon to study the influence of a given personality upon its immediate surroundings, and to establish the structure of social relations arising from such influence. In Yugoslav social science we could make advantageous use of monographic diagrams introduced by the group »Economie et Humanisme« in France. These diagrams enable one in exemplary fashion to illustrate the position in any small community simultaneously from several viewpoints, — demographic, economic, professional, and cultural.

As to the various kinds of what is called clinical observation, their techniques are certainly applicable in Yugoslav social science likewise. This applies, above all, to case study, indispensable to any successful analytical work in the field of social sciences of an empirical nature. Nor can these social sciences achieve their tasks unless they avail themselves of the instruments whereby all methods for research work in this field operate viz. the test, interview, questionnaire, and statistics.

Finally the author arrives at the conclusion that all these methods, techniques and instruments can be of use in Yugoslav social science only in the analytical and inductive phase of scientific work, whereas in the synthetical, deductive phase of this work, the scientific thought of Marxist historical materialism provides an incomparably sounder basis and clearer orientation than any of the existing middle-class theories could furnish.

STRUKTURA OBSOJENIH OSEB V FLR JUGOSLAVIJI IN LR SLOVENIJI

dr. KATJA VODOPIVEC,

*znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani*

VSEBINA

- 1. Uvod**
- 2. Število obsojenih oseb**
- 3. Mladina**
- 4. Povratniki**
- 5. Ženske**
- 6. Družbena struktura obsojenih oseb**
- 7. Kaznovalna politika**

UVOD

Skladno s celotnim zbornikom razpravljam v tej študiji o strukturi obsojenih oseb. Ta izvajanja niso rezultat posebnih anket ali daljših opazovanj obsojenih oseb, ker s takimi podatki trenutno še ne razpolagamo. Bogato gradivo pa nam dajejo že naše uradne statistične publikacije, ki doslej še niso bile dovolj izrabljene za posebne analize. Ta izvajanja so torej kratka analiza tega gradiva.

Ceprav so doslej objavljeni statistični podatki na videz skromni, vendar dajejo mnogo možnosti za izdelavo analiz. Zakaj analiz je mogoče napraviti tolikokrat toliko, kolikor je objavljenih podatkov. Analitikovi presoji je prepuščeno, katerim analizam da prednost in katere podatke izbere zato, da bi ilustriral tista področja določene znanosti, ki jih ima za bolj pomembna.

Mene je pri tej študiji vodilo načelo, da je treba posebej omeniti in številčno dokumentirati nekatere probleme, ki so s praktičnega ali pa z zakonodajnega vidika problematični in še ne rešeni. V tem smislu analiza torej ni izčrpna in bo deloma subjektivna.

Naše uradno statistično gradivo objavlja številčne podatke o obsojenih osebah po t. i. glavnem storjenem kaznivem dejanju. Glavno storjeno kaznivo dejanje je dejanje, ki je z zakonom kvalificirano kot najhujše kaznivo dejanje. Na tem načelu je zgrajena tudi ta študija.

Analiza obsega podatke za FLR Jugoslavijo do vključno 1953. leta, za LR Slovenijo do vključno 1954. leta. Izdelana je bila jeseni leta 1955.

2. ŠTEVILO OBSOJENIH OSEB

Razna domnevanja o številčnem naraščanju obsojenih oseb po osvoboditvi so precej neutemeljena in nimajo dejanske osnove. Težko je seveda govoriti o gibanju kriminalitete vobče, kakor bomo videli pozneje. Toda edine uradne statistike, ki so nam na razpolago iz predvojne in povojne dobe o delu sodišč, ne potrjujejo takih domnev. Sicer je bilo večkrat zastavljeno vprašanje, ali so statistični podatki o številu obsojenih oseb sploh točni, češ da sodišča ne izpolnjujejo statističnih obrazcev vedno za vse obsojene osebe. Vendar prav iz teh podatkov lahko sklepam, da je naša statistika obsojenih oseb precej dobra, ker nihanja po posameznih letih niso taka, da bi ne bila verjetna in razumljiva. Po podatkih obeh obdobjih, pred okupacijo in po osvoboditvi je bilo:

V letih	V FLRJ*		V LRS*	
	Število obsojenih**	Relativno na 100 000 preb.,*** starih nad 14 let	Število obsojenih**	Relativno na 100 000 preb.,*** starih nad 14 let
1932	98 439	1030	14 795	1790
1933	111 539	1160	15 949	1915
1934	133 427	1360	15 631	1845
1935	117 618	1170	14 471	1685
1936	119 954	1185	14 177	1625
1937	134 399	1318	13 413	1515
1938	120 983	1160	12 828	1430
1947	133 873	1265	...	...
1948	139 906	1270	13 837	1350
1949	99 713	886	9 910	957
1950	92 843	810	9 088	867
1951	102 625	877	13 599	1278
1952	134 042	1135	13 607	1270
1953	117 123	974	13 349	1230
1954	...	...	13 768	1252

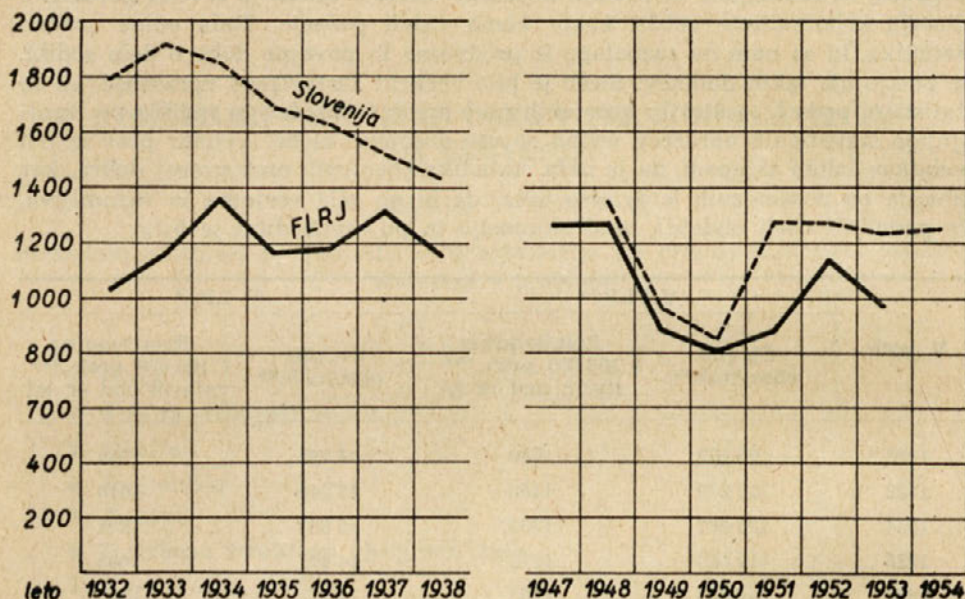
* Za čas od 1932—1938, območje bivše Jugoslavije oziroma Dravske banovine.

** Všteti so tudi mladoletniki, zoper katere so bili izrečeni vzgojni poboljševalni ukrepi tukaj in povsod, kjer govorimo o vseh obsojenih osebah.

*** Število prebivalstva je bilo izračunano: na podlagi Stat. godišnjaka po popisih iz l. 1931, 1948 in 1953, za vmesna razdobja po ocenah števila prebivalstva iz istega vira za FLRJ, za LRS pa z linearno interpolacijo. Tako izračunano število prebivalstva je bilo nato znižano za delež oseb, starih do 14 let, kakor ga je mogoče izračunati iz podatkov navedenih popisov, za vmesna razdobja pa z linearno interpolacijo razlike med temi deleži. Deleži oseb, starih do 14 let, so bili ob popisih: za FLRJ: l. 1931 — 33,4%, l. 1948 — 30,2%, l. 1953 — 28,6%; za LRS: l. 1931 — 29,3%, l. 1948 — 26,3%, l. 1953 — 25,8%.

Relativno najvišja števila obsojenih oseb na 100 000 prebivalcev zaznamujemo torej pred vojno. Splošni potek števila obsojenih oseb nam po teh številih lepo ilustrira tudi grafični prikaz.

Število obsojenih oseb na 100 000 prebivalcev — Number of convicted persons per 100 000 inhabitants

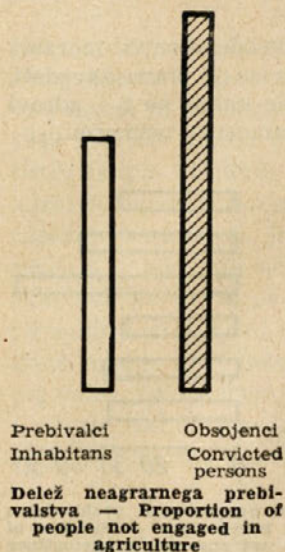
V zgornji primerjavi opazimo razen tega še dejstvo, da je število obsojenih oseb v LR Sloveniji relativno višje kakor splošno državno povprečje.

Če primerjamo število obsojenih oseb v letu 1953 s številom prebivalcev po posameznih republikah iz istega leta, starih nad 14 let, potem je prišlo na 100 000 prebivalcev v posameznih republikah obsojenih oseb:

V FLRJ skupaj	973
V LR Srbiji	1075
V LR Hrvatski	1000
V LR Sloveniji	1230
V LR BiH	812
V LR Makedoniji	514
V LR Črni gori	703

Večkrat je zelo dvomljivo, ali je število obsojenih oseb res značilno za celotno kriminaliteto na določenem območju. Če pa vzamemo, da je delavnost organov notranjega resora, tožilstev in sodišč po posameznih republikah enakomerna, potem moramo pri razlagi števila obsojenih oseb upoštevati še nekaj, in sicer to, da se neagrarni del prebivalstva močneje nagiblje h kriminalni delavnosti kakor agrarno — kmečko prebivalstvo. To velja tudi za našo državo.

S tem seveda nimam namena v celoti pojasniti visoki delež obsojenih oseb v naši republiki Sloveniji. Vendar pa je pri razlagi visokega števila obsojenih oseb pri nas nujno treba upoštevati med drugim tudi družbeno strukturo prebivalstva. Zaradi nazornosti prikazujem obe gostoti, neagrarnega prebivalstva in obsojenih oseb, vzporedno eno z drugo (str. 156).

Doslej sem govorila vedno le o številu obsojenih oseb, čeprav se pri tem zavedam, da izraz ni popolnoma točen. Prikazana števila vsebujejo namreč razen obsojencev tudi tiste mladoletne storilce, zoper katere so bili izrečeni vzgojni poboljševalni ukrepi. Govorila pa sem o številu obsojenih oseb zato, ker to število ni istovetno z gibanjem kriminalitete vobče. O t. i. neznani kriminaliteti je bilo govora že v mnogih razpravah. Posebej pa je na to dejstvo opozoril zlasti belgijski statistični bilten iz leta 1951¹⁵, ki prinaša primerjavo med številom kaznivih dejanj, naznanjenih policijskim organom, in številom dejanj, za katera so bili obsojeni posamezni storilci.

Po teh podatkih je ostalo od 1000 naznanjenih storjenih kaznivih dejanj nekaznovanih v letih:

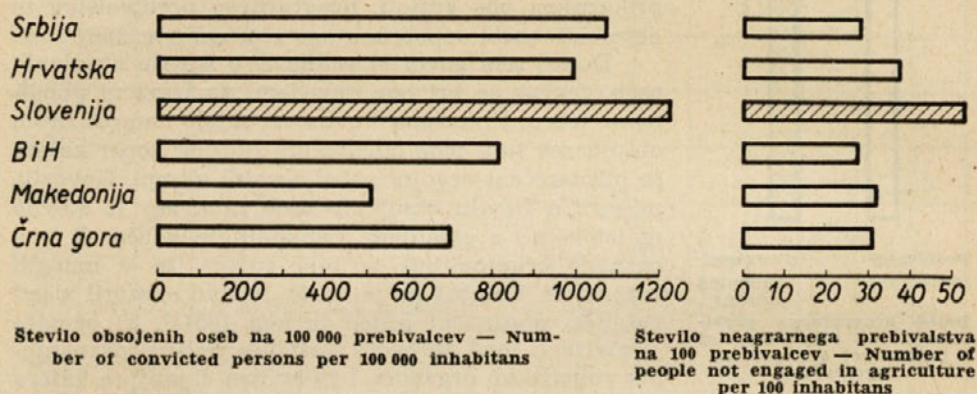
1938	577 kaznivih dejanj
1939	604 kaznivih dejanj
1940	768 kaznivih dejanj
1941	750 kaznivih dejanj
1942	789 kaznivih dejanj
1943	787 kaznivih dejanj
1944	843 kaznivih dejanj
1945	823 kaznivih dejanj
1946	739 kaznivih dejanj
1947	703 kaznivih dejanj
1948	649 kaznivih dejanj
1949	645 kaznivih dejanj

Nekaznovanih je ostalo torej od $\frac{3}{4}$ do $\frac{2}{3}$ naznanjenih kaznivih dejanj. In avtor članka dokazuje dalje, da kaže število obsojenih oseb padec, — čeprav je v zadnjih letih kriminaliteta v resnici naraščala, torej ravno nasprotno sliko od dejstev.

Po podatkih števila dejanj, ki so bila leta 1953 naznanjena v LR Sloveniji organom notranje uprave, in po oceni števila kaznivih dejanj, naznanjenih neposredno javnemu tožilstvu¹⁴, cenimo za našo republiko, da je bilo pred sodišči sojenih pri nas ca. 56,5% kaznivih dejanj od vseh, ki so bila naznanjena, torej več kakor po belgijskih podatkih. Vsekakor pa izhaja iz obeh virov, da je delež neznane kriminalitete tako visok, zlasti če upoštevamo še, da vsa dejanja sploh niso bila naznanjena pristojnim organom, da je samo iz števila obsodb težko sklepati na gibanje kriminalitete vobče. To je razlog, da sem doslej in bom v nadaljevanju razprave govorila le o številu obsojenih oseb. Toda če ostaja delavnost organov notranjega resora, delavnost tožilstev in sodišč v

teku časa enakomerna, nam tudi ta števila nakazujejo določeno smer, moramo pa biti pri razlagi te smeri zelo previdni. Kljub vsemu se je treba zavedati, da so vendar obstoječe številke o obsojencih boljše merilo kakor pa t. i. zdravi občutek ljudi, ki večkrat kaj rad posploši le nekaj posameznih primerov.

Kakšna je struktura kaznivih dejanj po skupinah kaznivih dejanj v naši državi? Približno $\frac{1}{4}$ kaznivih dejanj je storjenih zoper družbeno in zasebno premoženje, približno $\frac{1}{5}$ kaznivih dejanj je storjenih zoper čast in ugled in zoper $\frac{1}{5}$ zoper življenje in telo ter ca. 14% kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo. Storilci vseh teh dejanj skupaj sestavljajo približno 80% vseh storilcev, ki jih obsodijo naša sodišča.

Struktura obsojenih oseb po glavnem storjenem kaznivem dejanju je torej takale:*

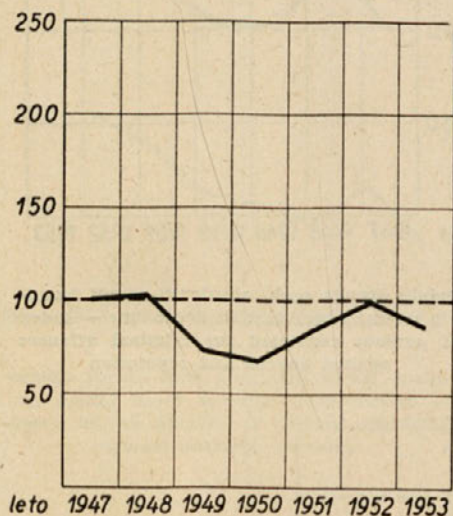
Struktura obsojenih oseb zaradi kaznivih dejanj zoper:**	% FLRJ	Kumulativna %	Najmočnejše udeležena republika v %
družbeno in zasebno premoženje	24,3	24,3	Slovenija (31,4)
čast in dobro ime	21,3	45,6	Črna gora (26,2)
življenje in telo	20,5	66,1	Hrvatska (22,3)
narodno gospodarstvo	13,8	79,9	Črna gora (23,4)
pravosod., javni red, in prav. prom.	7,7	87,6	Slovenija (12,4)
uradno dolžnost	5,9	93,5	Bosna in H. (7,2)
ostala dejanja	2,7	96,2	Slovenija (5,3)
svobodo in pravice državljanov	1,4	97,6	Srbija (1,6)
zakonsko zvezo in rodbino	1,3	98,9	Bosna in H. (1,6)
ljudstvo in državo	1,1	100	Bosna in H. (2,2)

* Prebivalstvo po popisu l. 1953 še ni bilo objavljeno po starostnih letnikih in po republikah. Zato sem število prebivalcev, starih nad 14 let, ocenila tako, da sem od števila prebivalcev, starih nad 10 let, odštela še ocenjeno število prebivalcev do 14. leta starosti na podlagi strukture te starostne skupine po popisu iz leta 1948.

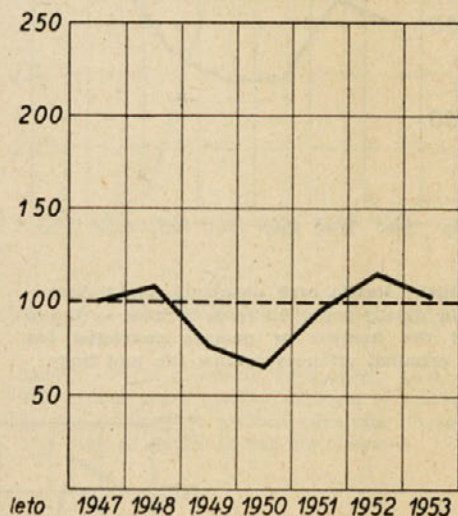
** Števila storilcev ne morem obravnavati natanko po posameznih poglavjih kazenskega zakonika, temveč le po takih skupinah, kakor so objavljene v Statističnih godišnjakih.

Ker je bilo treba opozoriti na določene pomanjkljivosti, ki jih vsebujejo števila obsojenih oseb, še pred analizo o gibanju števila teh oseb, se zdaj ponovno vračam na ta problem. Število obsojenih oseb po osvoboditvi je namreč v letih 1949 in 1950 znatno padlo, in to enakomerno v vseh republikah in v večini tistih skupin kaznivih dejanj, ki jih imenujemo splošni kriminal, kakor n. pr. kazniva dejanja zoper življenje in telo, kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje in kazniva dejanja zoper čast in dobro ime. Po mojem mnenju v teh letih ne gre toliko za dejansko znižanje kaznivih dejanj v teh skupinah kakor pa za dejstvo, da je prav v tem času nastajala sprememba v razmejitvi delavnosti med organe državne varnosti in organe javne varnosti; izvršila se je torej določena sprememba v pripadnosti poslov našim varnostnim organom. Zato kažejo tista dejanja, ki niso bila bistveno pogojena od porevolucijskih ukrepov za obvarovanje naše državne integritete in od ukrepov, ki so spreminjali v bistvu naš gospodarski sistem, enoten padec v vsej državi.

Indeks števila vseh obsojenih oseb — Index of the number of all convicted persons

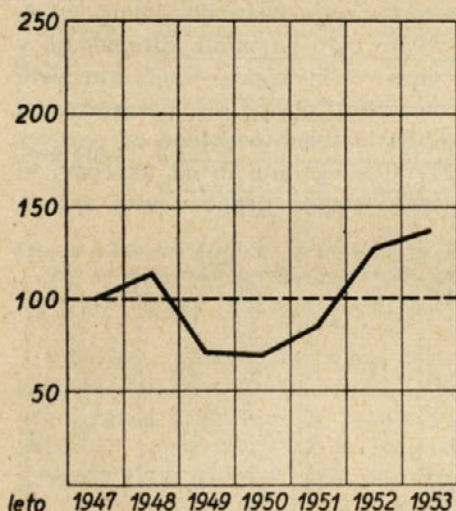
Indeks števila oseb, obsojenih zaradi kazn. dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje — Index of the number of persons convicted for criminal offences against property

V zvezi z normalizacijo našega političnega življenja pa je v vsem povojnem razdobju stalno padalo število oseb, obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper ljudstvo in državo. Ta dejanja so še v letih 1947 in 1948 tvorila precejšen delež celotnega števila obsojenih oseb (7,6%), medtem ko so zdaj take vrste obsojenci le še redek pojav (1,1%). Postopoma pojenjujejo namreč tudi naznanila kaznivih dejanj, storjenih med okupacijo. Obenem s tem je treba seveda upoštevati, da se je s kazenskim zakonikom iz leta 1951 spremenila kvalifikacija pobegov

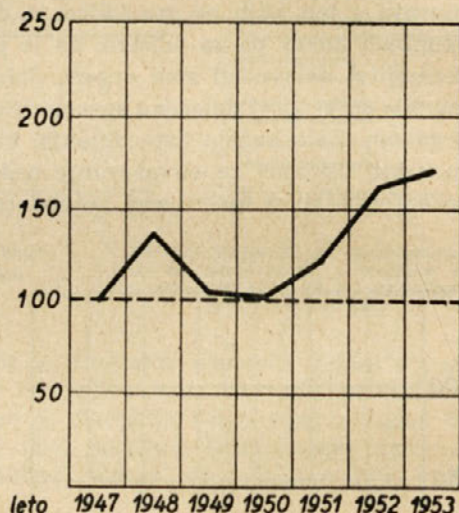

preko meje. Opozoriti pa je treba na to, da se je že pred 1. julijem 1951. l. v praksi uveljavilo drugačno obravnavanje pobegov preko meje. Pobege so pravosodni organi že v l. 1948 začeli kvalificirati kot kazniva dejanja zoper javni red in mir po splošnih veljavnih predpisih.

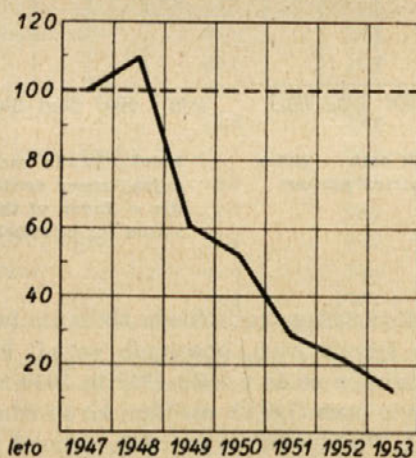
Kakor je razvidno iz krivulje o številu oseb, obsojenih zaradi dejanj zoper ljudstvo in državo, je ta prekvalifikacija bistveno vplivala na potek krivulje. Po tem času je dejansko nekoliko naraslo tudi število kaznivih dejanj

Indeks števila oseb obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo — Index of the number of persons convicted for criminal offences against life and body

Indeks števila oseb, obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime — Index of persons convicted for criminal offences against honour and reputation

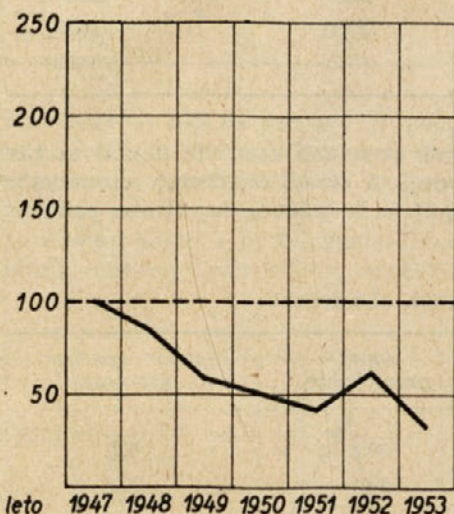

Indeks števila oseb, obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper ljudstvo in državo — Index of the number of persons convicted for criminal offences against people and state

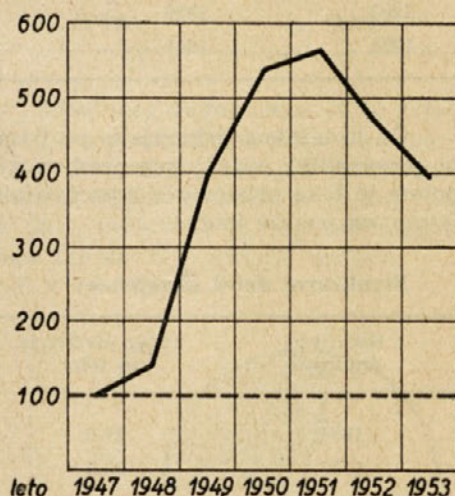

v celotni skupini zoper pravosodje, javni red in pravni promet, ki so statistično obravnavana skupaj.

Posebej nas zanima t. i. gospodarski kriminal. Predpisi o gospodarskem kriminalu so vsebovani v našem kazenskem zakoniku v poglavjih o kaznivih dejanjih zoper narodno gospodarstvo, zoper družbeno in zasebno premoženje in zoper uradno dolžnost¹⁶. Kakor smo videli, število oseb, obsojenih zaradi dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje, v zadnjih letih ni čezmerno naraslo. Število oseb, obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper narodno gospo-

Indeks števila oseb obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo — Index of the number of persons convicted against national economy

Indeks števila obsojenih oseb zaradi kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost — Index of the number of persons involving violation of duties in the civil service

darstvo, je stalno v upadanju, zlasti zaradi postopnega odpravljanja obveznih oddaj kmetijskih pridelkov po letu 1951 in zaradi drugečnega obravnavanja kaznivih dejanj nedovoljene špekulacije¹⁶. Število oseb obsojenih zaradi kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost, pa je zelo naraslo leta 1948 z izdajo posebnega zakona o kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost, po letu 1951 pa število teh obsojencev ponovno pada.

Tudi iz posebnih podatkov za LR Slovenijo, ki jih je posebej na našo željo obdelal Zavod za statistiko in evidenco LRS, ne izhaja, da bi naraščalo število oseb, obsojenih zaradi dejanj zoper narodno gospodarstvo in zoper družbeno in zasebno premoženje. Zato iz virov, ki so nam na razpolago, ne moremo sklepati, da število oseb, obsojenih zaradi gospodarskega kriminala, narašča. Morda narašča povzročena škoda, ki izvira iz teh dejanj, toda tega z doslej objavljenimi podatki še ni mogoče potrditi.

Osebe, obsojene v LR Sloveniji zaradi kaznivih dejanj zoper:

Leto	narodno gospodarstvo	premoženje	
		družbeno	zasebno
1948	6000		1958
1949	3824		1186
1950	3075		1199
1951	2723	2136	1795
1952	1300	2296	2017
1953	1320	2089	2083
1954	1241	1915	1922

Če je težavna primerjava po posameznih skupinah kaznivih dejanj za čas po osvoboditvi, zaradi sprememb v zakonodaji in zaradi družbenih sprememb, potem je taka primerjava s predvojnimi stanjem še težavnejša. Groba primerjava nam pokaže tole:

Strukturni delež obsojencev v % od vseh obsojencev:

Kaznivo dejanje	zoper življenje in telo	zoper premoženje	zoper uradno dolžnost
1938	24,6	50,8	0,3
1953	20,5	24,3	5,9

Za primerjavo sem vzela le tista kazniva dejanja, ki so po mojem mnenju še najlažje primerljiva. Vendar je treba tudi pri tej primerjavi upoštevati, da so vsebovali predvojni predpisi celo vrsto dejanskih stanj, zlasti n. pr. v poglavju o kaznivih dejanjih zoper premoženje, ki so izrazito pogojena s privatnim gospodarskim sistemom, kakor n. pr. bankrotstvo, ogražanje kredita ipd., medtem ko po drugi strani vsebujejo današnji predpisi o kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost tudi številne predpise zoper t. i. gospodarski kriminal, zlasti zaradi širše razlage pojma uradna oseba. Iz tega izhaja, da je praktično skoraj nemogoča primerjava strukture obsojencev po skupinah kaznivih dejanj s predvojnimi stanjem.

3. MLADINA

Problem mladinske delinkvence je tisto področje družbene problematike, na katerem sta se že v kapitalizmu začeli skoraj neposredno stikati dve veji družbene oblasti: sodna in upravna; ena s svojo uzakonjeno kaznovalno politiko in druga s svojo individualno preventivno socialnoskrbno naravo^{1,2,3,4}. Zato je treba problem mladinske delinkvence zajeti nekoliko širše, preko okvira naše danes veljavne zakonodaje.

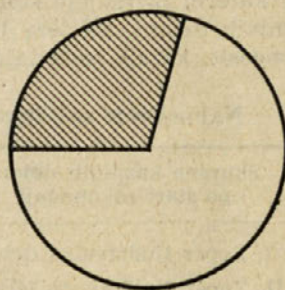
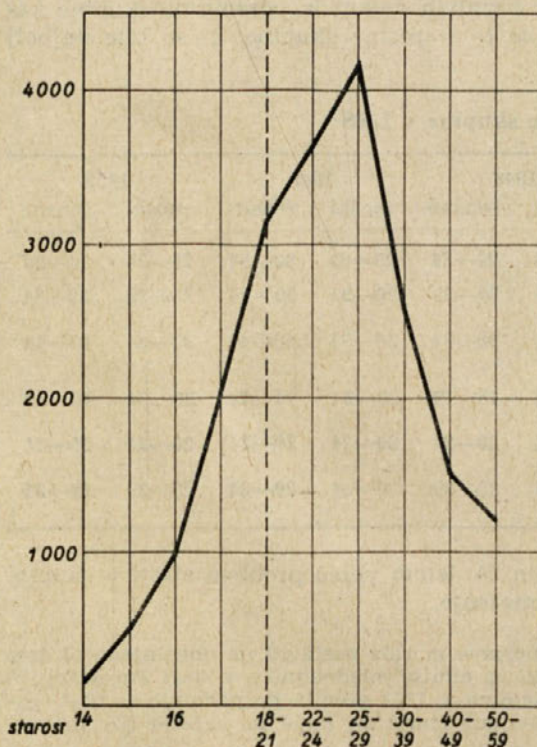

Po starem jugoslovanskem kazenskem zakoniku je sodna in izvršilna oblast po zakonu obravnavala storilce kaznivih dejanj kot mladoletne do 21. leta starosti. Po naši danes veljavni zakonodaji postane oseba civilnopravno in kazenskopravno polnoletna z 18 leti starosti.

Število mladoletnikov, ki so bili ali pravnomočno sojeni ali pa je bil proti njim izdan pravnomočen sklep sodišča, je bilo (v vsej Jugoslaviji):

v starosti	14—16 let	17—21 let	14—21 let
leta 1938 ¹³ :	1297	10 933	12 230
leta 1953 ⁹ :	1659	ca. 11 067	ca. 12 726

Kaj moremo reči na podlagi teh podatkov? Mladinska delinkvenca se po vojni ni povečala in je v skladu z naravnim prirastkom prebivalstva. Z novo zakonodajo pa smo povzročili nekaj drugega. Medtem ko smo s predvojno zakonodajo zajeli s posebnimi predpisi nad 12 000 mladih storilcev kaznivih dejanj, jih zajamemo danes s to zakonodajo samo še 29% (leta 1953 je bilo kot mladoletnih obravnavanih 3710 storilcev) od tega števila, t. j. niti ne tretjino.

Z obstoječimi predpisi zajamemo manj kot $\frac{1}{3}$ mladih oseb — The existing regulations cover less than $\frac{1}{3}$ of young persons

Število storilcev, obsojenih na 1 starostno leto v FLRJ 1953 — Number of offenders convicted in FPR of Yugoslavia in 1953 for the average of one year of age

Kako pa se giblje število obsojenih oseb po starosti vobče? Po podatkih za leto 1953 je bilo v FLRJ na eno starostno leto obsojenih (oziroma je bilo pravnomočno odločeno s sklepom) oseb⁹:

v starosti 14 let	161 storilcev	
v starosti 15 let	500 storilcev	
v starosti 16 let	998 storilcev	
v starosti 17 let	2031 storilcev	
v starosti 18—21 let	3039 storilcev	(skupaj 12 154 oseb)
v starosti 22—24 let	3637 storilcev	(skupaj 10 910 oseb)
v starosti 25—29 let	4178 storilcev	(skupaj 20 893 oseb)
v starosti 30—39 let	2582 storilcev	(skupaj 25 816 oseb)
v starosti 40—49 let	1512 storilcev	(skupaj 25 120 oseb)
v starosti 50—59 let	1201 storilcev	(skupaj 12 005 oseb)

Iz števil in grafikona je lepo razvidno, da smo z zakonskimi predpisi presekali našo krivuljo prav tam, kjer se dviga zelo strmo, ko je tudi nevarnost povratništva postala najbolj pereča, in v tisti starostni dobi, v kateri še ni zaključena ne fizična ne psihična rast osebnosti.

Tudi za LR Slovenijo veljajo iste ugotovitve. V publikaciji Zavoda za statistiko in evidenco LRS iz leta 1953⁵ so objavljene tiste 5-letne starostne skupine, v katerih izvršujejo storilci največ kaznivih dejanj iz posamezne skupine kaznivih dejanj. Za leta 1948—1950 so te starostne skupine, ki so bile najbolj pogoste, kazale naslednjo podobo:

Najmočnejše zastopane starostne skupine v LRS:

Skupina kaznivih dejanj po stari zakonodaji	1948		1949		1950	
	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske
I. Zoper ljudstvo in državo	30—34	20—24	20—24	30—34	20—24	20—24
II. Zoper življenje in telo	20—24	35—39	20—24	30—34	25—29	30—34
III. Zoper svobodo in pravice državljanov	30—34	30—34	30—34	40—44	30—34	40—44
IV. Zoper narodno gospod. in družbeno premoženje	40—44	45—49	30—34	45—49	30—34	45—49
V. Zoper priv. premoženje	20—24	20—24	20—24	20—24	20—24	20—24
VI. Zoper javni red in pravni promet	35—39	35—39	30—34	20—24	25—29	20—24

Torej pomeni starost med 20. in 24. letom pereč problem zlasti v skupini kaznivih dejanj zoper privatno premoženje.

* Starostno mejo sem zaradi primerjave morala postaviti na dopolnjeno 16. leto starosti, ker so tako objavljeni podatki za mlajše mladostnike v stari Jugoslaviji¹⁰. Število storilcev do 21. leta starosti sem za l. 1953 ocenila po podatkih iz Stat. godišnjaka za l. 1955, ker je tam postavljena starostna meja na začetek 22. starostnega leta⁹.

Zaradi podobnih ugotovitev so določile nekatere države v svoji novejši zakonodaji posebno vrsto sankcij za mladino v starosti 18 do 21 let, kakor n. pr. Nemčija, skandinavske države, Grčija i. dr.^{3,6,7}, ponekod pa je možno podaljšati izvrševanje vzgojnih odredb celo do 23. leta starosti⁸. V teh državah civilnopravna in kazenskopravna polnoletnost ne nastopata vedno istočasno.

Pri novelizaciji splošnega dela kazenskega zakonika bo vsekakor treba misliti na to dejstvo.

Kakor sem že rekla, se število mladostnih oseb, ki jih obravnavajo naša sodišča po osvoboditvi, ni povečalo oziroma se je komaj povečalo, sorazmerno z naravnim naraščanjem števila prebivalstva sploh. Kakšno pa je v primeri z drugimi našimi republikami stanje mladinske delinkvence po osvoboditvi pri nas, v Sloveniji? Relativno prihaja pred slovenska sodišča po 2- in 3-krat toliko mladih ljudi kakor v drugih republikah.

Leta 1953 je bilo število mladoletnikov, spoznanih za krive s sodbo ali s pravnomočnim sklepom:

V FLRJ	3710 ⁹	ali	264	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Srbiji	1223	ali	210	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Hrvatski	1091	ali	338	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Sloveniji	791*	ali	690	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Bosni in Herceg.	352	ali	141	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Makedoniji	169	ali	167	mladoletnikov na 100 000 preb.
v LR Črni gori	84	ali	264	mladoletnikov na 100 000 preb.

Okoliščini, da je relativni delež delinkventne mladine v Sloveniji tako visok, je vsekakor treba posvetiti vso pozornost. Vendar je treba pri tem upoštevati tudi družbeno strukturo prebivalstva. Edino v Sloveniji imamo nad polovico neagrarnega prebivalstva, to pa pomeni, da so naša industrijska in mestna središča relativno močnejša. Delinkventna mladina pa se v velikem deležu rekrutira prav iz teh središč.

Kakšne so zunanje, družinske razmere, v katerih živijo mladoletniki?

Struktura mladoletnikov, ki so živeli v:

FLRJ 1. 1953 ⁹ :		LRS ¹⁰ :	
		1. 1953	1. 1954
skupaj z obema roditeljema	61,0	54,2	50,8
samo z enim roditeljem	21,7	23,3	26,0
pri drugih ljudeh ali sami	17,1	22,5	23,2
neznano kje	0,2	—	—
Skupaj	100	100	100

* Podatki Statističnega godišnjaka FNRJ 1955 in Statističnega letopisa LR Slovenije diferirajo za 14 mladoletnikov (Godiš. FNRJ 791, Stat. letopis LRS 805). Ker se opiramo predvsem na uradne vire, sem to razliko v referatu obdržala tako, kakršna je.

V Sloveniji je torej mnogo več mladoletnih storilcev izšlo iz nepopolnih družin kakor pa v drugih republikah. Če pri tem upoštevamo še, da cenimo pri nas delež nepopolnih družin na ca. 18 %¹¹, mladostnih storilcev pa izhaja iz teh družin skoraj 50 %, potem je treba razmisliti o tem, kako bi preventivno zavarovali mladino iz nepopolnih družin. Zanimivo je namreč, da delinkventna mladina, ki izhaja iz nepopolnih družin, v manjši meri izhaja iz razvezanih zakonov ali pa je nezakonska, kakor pa bi pričakovali. Pretežni del mladine iz nepopolnih družin izhaja namreč iz tistih družin, v katerih je eden od zakoncev umrl; zlasti je pomembna v našem primeru očetova smrt. Vprašanje, ki se poraja s tem v zvezi, je družbeno varstvo ovdovelih žena, vprašanje njihove zaposlitve in nadzorstva nad otroki v času, ko so matere zaposlene.

Delež nezakonskih otrok v kriminalu je pri nas, v Sloveniji sicer res večji kakor v celotni državi, toda predvsem zato, ker imamo v Sloveniji relativno visoko število nezakonskih rojstev sploh. Vendar pa delež nezakonskih otrok, storilcev kaznivih dejanj zaostaja za deležem nezakonskih otrok sploh pri nas, kakor v celotni federativni republiki. Medtem ko je delež nezakonskih rojstev v povprečju let 1950—1953 v FLRJ 6,4 %, v LRS 11 %, je delež nezakonskih mladoletnih storilcev v FLRJ samo 4,8 % in v LRS 9,5 %, torej v obeh primerih nižji.

Iz povedanega bi mogli sklepati, da so spremembe družinskih situacij za preventivno delo pomembnejše kakor pa tiste situacije, ki vendar trajajo enakomerno skozi daljšo dobo, čeprav so nujno slabše od polnega družinskega življenja.

Katere so skupine najbolj pomembnih kaznivih dejanj, ki jih storijo mladoletniki? Približno $\frac{2}{3}$ kaznivih dejanj je storjenih zoper premoženje in ca. 14 % zoper življenje in telo. Ti dve skupini torej zavzemata v celotni strukturi kaznivih dejanj nad $\frac{3}{4}$ vseh primerov. Ta struktura je za nas pomembna zlasti zato, ker kažejo kazniva dejanja zoper življenje in telo določeno stopnjo brutalnosti mladih ljudi, kazniva dejanja zoper premoženje pa so tista, pri katerih je povratek najbolj pogost in pomeni prav v tej skupini najbolj pereč problem.

Struktura mladoletnikov po skupinah kaznivih dejanj v FLRJ leta 1953^b:

Skupina kaznivih dejanj zoper	Struktura mladoletnih storilcev v FLRJ	Kumulativa %	Najmočnejše zastopana republika v %	
družbeno in zasebno premoženje	64,0	64,0	Srbija	(67,1)
življenje in telo	13,9	77,9	BiH	(15,9)
pravosodje	6,6	84,5	Slovenija	(13,1)
čast in dobro ime	4,8	89,3	Hrvatska	(6,6)
narodno gospodarstvo	4,8	94,1	Črna gora	(19,0)
ostala kazniva dejanja	3,9	98,0	BiH	(6,5)
uradno dolžnost	1,2	99,2	BiH	(2,0)
svobodo in pravice državlj.	0,4	99,6	Slovenija	(0,8)
ljudstvo in državo	0,3	99,9	BiH	(0,5)
zakonsko zvezo in rodbino	0,1	100	Makedonija	(0,5)

Struktura mladoletnih delinkventov v naši republiki po skupinah glavnih kaznivih dejanj je približno taka kot v zveznem povprečju. Nekaj nižji je delež kaznivih dejanj, storjenih zoper narodno gospodarstvo in družbeno ter zasebno premoženje, nekaj višji pa je, kakor sem navedla, delež kaznivih dejanj, storjenih zoper svobodo in pravice državljanov ter zoper pravosodje.

Drugačna pa je v naši republiki kaznovalna politika. Po objavljenih podatkih namreč kaže, da je milejša, in sicer do take mere, da je to dejstvo težko pripisovati samo manjši pomembnosti storjenih kaznivih dejanj.

Struktura sankcij, izrečenih zoper mladoletne storilce:

Vrsta sankcije:	FLRJ ⁹	LRS ¹⁰	
	1953	1953	1954
strogi zapor	6,6	1,4	1,0
zapor	57,7	62,9	68,5
denarna kazen	9,8	8,4	8,3
vzgojni poboljševalni ukrepi	25,4	26,9	22,0
obsojeni, odpuščena kazen	0,5	0,4	0,2
Skupaj	100	100	100
delež pogojno obsojenih od mladoletnikov, obsojenih na zaporno kazen do 2 let in na denarno kazen, v %	53,0	66,7	63,7

Med zapornimi kaznimi do 6 mesecev je delež izrečenih sankcij v LRS višji od državnega povprečja za ca. 5%. Zlasti opazen pa je pri nas visok delež pogojnih obsodb, ki se približuje deležu drugih evropskih držav. Obenem s tem je treba poudariti, da pri nas ne poznamo posebnega nadzorstva nad pogojno obsojenimi mladoletniki, pač pa ga poznajo druge zahodne in nekatere vzhodne države¹².

4. POVRATNIKI

Povratniki v širšem, ne v strogo pravnem pomenu, to so vsi storilci kaznivih dejanj, ki so bili že kdaj koli obsojeni, pomenijo poseben problem in so že zdavnaj navajali zakonodajalca na hujše sankcije zoper povratnike, kriminologe pa na specialne analize. Tudi prve težnje za izdelovanje prognostične slike storilcev v zvezi z odmero in individualizacijo kazni so nastale v zvezi z opazovanjem povratnih storilcev kaznivih dejanj.

Vendar povratništvo samo po sebi ne tvori enotne skupine storilcev in kot taki povratniki v celoti niso bili prevzeti ne v tipološke klasifikacije delinkventov¹⁷ niti v novejših zakonodajah ne tvorijo vedno enotne skupine, za katero bi bilo treba uporabiti strožjo vrsto sankcij. Tako n. pr. razlikujejo Francozi med rezistentnimi in slučajnimi povratniki^{18,19}. Tudi na III. mednarodnem kriminološkem kongresu v Londonu (l. 1955) so poudarjali vsi glavni referenti, da je recidivizma več vrst in da je treba razlikovanju med posameznimi skupinami recidivistov posvetiti posebno pažnjo.

Naš kazenski zakonik ne dela razlik med povratniki. Vsak povratek šteje za obteževalno okoliščino (čl. 40). Naši statistični letopisi prinašajo razen števila v povratku obsojenih oseb tudi število prej sploh obsojenih oseb in razen tega število 2- in večkrat obsojenih oseb. Kakšna so torej razmerja med temi števili?

Območje Leto	Število polnoletnih obsojencev:			Delež polnoletnih obsojencev v %:		
	FLRJ	LRS		FLRJ	LRS	
	1953	1953	1954	1953	1953	1954
Vsi obsojenci	113 413	12 751	13 207	100	100	100
Od tega predhodno obsojeni	13 405	2 155	2 537	12,0	17,0	19,0
Od tega večkrat predhodno obsojeni	2 345	534	643	2,1	4,2	4,8
Sojeni v povratku	5 096	988	1 290	4,5	7,8	9,7

Ker je problem povratništva med mladoletniki zaradi veljavne zakonodaje specifičen, sem v tem pregledu upoštevala samo polnoletne obsojence. Iz evidence o polnoletnih, že večkrat obsojenih osebah pri nas, pa moremo narediti več sklepov.

Predvsem število ponovno obsojenih oseb pri nas, t. j. v vsej državi, ni veliko. Avstrijsko pravosodno ministrstvo objavlja v kriminalni statistiki za leto 1950²⁰ te podatke:

v letih:	je bilo na 100 obsojenih oseb predkaznovanih
1948	34%
1949	40%
1950	43%

V svoji razpravi o mladoletnih povratnikih ugotavlja dr. Frey samo za mladino, v kateri pa so po švicarski zakonodaji zajeti otroci od 6. leta dalje, do 20 %²¹ povratništva v širšem pomenu besede. V svojem referatu na III. mednarodnem kriminološkem kongresu v Londonu je dunajski profesor Roland Grassberger ocenil po študijah M. van Bemmelen delež oseb, ki so bile predhodno kaznovane, za evropske države na 30 do 35 %²².

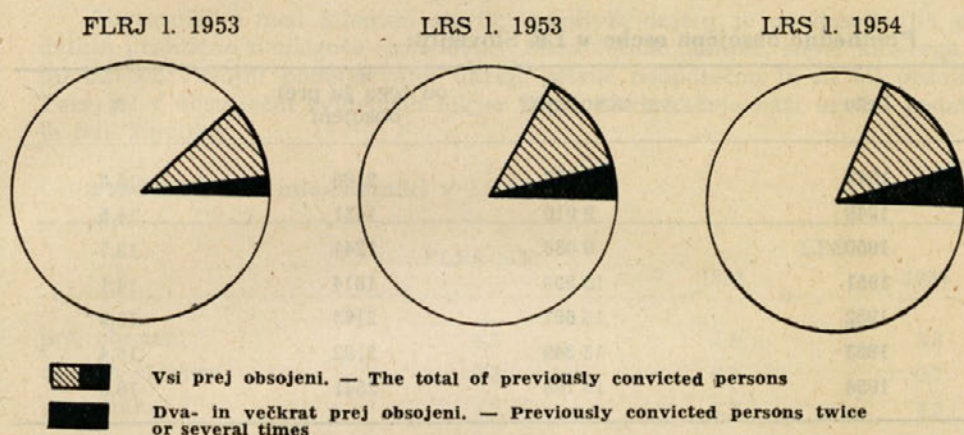
Razlogov za razmeroma nizek delež ponovno obsojenih oseb v primeri z vsemi obsojenci je lahko več. Predvsem je res, da pri nas zaradi posebne strukture prebivalstva, ki je v pretežnem delu agrarno in le v manjši meri koncentrirano v mestih, v resnici nimamo opravka s hudo, t. i. profesionalno delinkventnostjo, ki je drugod karakteristična zlasti za večja mesta.

Tudi od deleža tistih obsojencev, ki so že bili predhodno obsojeni, je namreč silno majhen odstotek tistih, ki so bili obsojeni po 2-krat ali večkrat, torej hujših povratnikov.

Nekje na sredi med številom sploh predhodno obsojenih oseb in številom 2- in večkrat predhodno obsojenih oseb se giblje število tistih povratnikov, pri

katerih se povratek upošteva izrečno kot obteževalna okoliščina po 40. členu KZ in ima za posledico težjo odmero kazni.

Delež predhodno obsojenih oseb od vseh obsojenih oseb — Proportion of previously convicted persons in the total number of convicted persons

Slovenska statistika je šla v svojih analizah pred časom še dalje. Ločila je namreč predkaznovane obsojence po tem, ali so bili predkaznovani zaradi kaznivih dejanj iz istega poglavja ali iz sorodnih poglavij KZ ali pa zaradi popolnoma drugovrstnih kaznivih dejanj. Za l. 1948 do 1950 kažejo podatki za LR Slovenijo tako sliko⁵:

Struktura obsojenih oseb v LRS po predkaznovanosti v %:

Leto	Neoporečni	Predkaznovani zaradi sorodne vrste delikta	Predkaznovani zaradi različne vrste delikta	Neznano	Skupaj
1948	82	7	9	2	100
1949	83	7	8	2	100
1950	85	6	8	1	100

Tudi iz tega pregleda izhaja, da je delež tistih storilcev, ki kažejo določeno tendenco k profesionalni povratnosti, manjši od deleža povratnikov iz različnih kazenskoopravnih skupin.

Če torej na kratko povzamem: delež ponovnih storilcev kaznivih dejanj pri nas ni velik ne v absolutnih številkah ne v relativnem merilu. Ker pa je iz kriminalnopolitičnih razlogov ta mali delež vendarle pomemben tudi za naš boj zoper kriminaliteto vobče, bi mu morali in bi mu tudi mogli, prav zato ker je majhen, posvetiti večjo pozornost z več vrstami ponovno obsojenih oseb, ki bi jih bilo treba bolj diferencirati, kakor smo to storili s 40. členom našega kazenskega zakonika.

Kot pri drugih doslej napravljenih pregledih je delež predhodno obsojenih oseb v Sloveniji višji od splošnega državnega povprečja. Posebno pa moramo biti pozorni na to, da ta delež po l. 1951 stalno narašča.

Predhodno obsojene osebe v LR Sloveniji:

Leto	vsi obsojenci*	od tega že prej obsojeni	%
1948	13 837	2186	15,0
1949	9 910	1431	14,5
1950	9 088	1241	13,7
1951	13 599	1814	14,1
1952	13 607	2163	15,9
1953	13 349	2182	16,4
1954	13 768	2541	18,5

Povratništva je relativno največ v skupini kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje, relativno precej pa v skupinah: zoper pravosodje, javni red in pravni promet, zoper svobodo in pravice državljanov ter zoper ljudstvo in državo. Slovenija ima v posameznih skupinah višji delež povratništva od splošnega državnega povprečja zlasti v skupinah kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje, zoper pravosodje, javni red in pravni promet (relativno visoko število pobegov, ki jih store pri nas tudi državljani drugih republik) in zoper zakonsko zvezo in rodbino. Spodnja tabela prinaša dve strukturi: vseh obsojenih in predhodno obsojenih polnoletnih oseb. Če bi bilo povratništvo enakomerno razdeljeno po vseh skupinah kaznivih dejanj, bi

Kazniva dejanja zoper:	Struktura vseh obsojencev FLRJ 1953	Struktura prej obsojenih polnoletnih oseb	
		FLRJ 1953	presežek LRS nad zveznim povprečjem (1953-54)
družbeno in zasebno premoženje	24,3	36,3	Slovenija (41,3—38,9)
čast in dobro ime	21,3	14,8	
življenje in telo	20,5	17,0	
narodno gospodarstvo	13,8	11,9	
pravosodje, javni red ni pravni promet	7,7	7,9	Slovenija (11,2—17,6)
uradno dolžnost	5,9	5,4	
ostala dejanja	2,7	2,4	
svobodo in pravice državljanov	1,4	1,5	
zakonsko zvezo in rodbino	1,3	1,3	Slovenija (2,9—2,4)
ljudstvo in državo	1,1	1,5	
Skupaj	100,0	100,0	

* Za prejšnja leta ne razpolagamo z ločenimi podatki za polnoletne in mladoletne obsojene osebe v LRS.

morala biti strukturna števila v obeh stolpcih enaka. Razlika med števili v obeh stolpcih nam pokaže razliko v stopnji povratništva za posamezne skupine kaznivih dejanj.

Povratništvo med mladimi storilci kaznivih dejanj je po dosedanjih podatkih praktično nemogoče zasledovati. Mladoletnik namreč, zoper katerega je bil izrečen vzgojni poboljševalni ukrep, ostane neoporečen in ni bil obsojen. Torej ni v obstoječih evidencah nikjer zajet. Tako kažejo naši uradni podatki le te številke:

Predkaznovani mladoletniki v %:

	FLRJ 1953	LRS	
		1953	1954
prej obsojeni	4,2	4,5	5,5
večkrat obsojeni	0,3	0,9	0,7
povratniki	2,3	2,7	3,3

Po ocenah Državnega sekretariata za notranjo upravo LRS bi bilo s tem zajetih komaj $\frac{1}{3}$ predhodnih storilcev kaznivih dejanj. Tako pomanjkljivi so podatki ne samo pri nas, marveč tudi drugod po svetu, povsod tam, kjer imajo vzgojni poboljševalni ukrepi za posledico neoporečnost, kar je načeloma pravilno. Vendar pa ima dejstvo, da se predhodno obnašanje mladega človeka slabo evidentira, lahko tudi negativne posledice, ker pušča sodišče brez potrebnih elementov za presojo o tem, h kakšnemu življenju in h kakšni delavnosti se mladoletnik nagiba, če mu teh podatkov v primerni obliki ne posreduje socialni delavec. Zato so posamezne države izdelale že nekaj predlogov z namenom, da bi o mladoletnikih vodili dvojno evidenco: eno za potrebe uradnih potrdil, drugo pa za informiranje sodnih senatov, socialnoskrbstvenih organov in za izdelavo analiz.

5. ŽENSKÉ

Število ženskih obsojenk je po vsem svetu vedno bilo in je še vedno manjše od števila moških obsojencev. Vendar pa delež ženskih obsojenk postopoma narašča povsod drugod in tako tudi pri nas.

Vzrokov za nižjo delinkvenco žensk je več. Nedvomno imajo svoj vpliv tudi skozi stoletja gojene, privzgojene in deloma morda res biološke posebnosti ženske narave, ki se danes še vedno kaže v večji pasivnosti ženske²⁴. Ne bi imelo pravega smisla, da bi se spuščali pri tem v razpravljanje, koliko so take občeznane poteze pri ženski resnično biološko utemeljene ali pa je vzrok za njihov nastanek tudi zunanji, in sicer ta, da je ženska predvsem odgovorna za rast svojih otrok in s tem ože orientirana kot mož. Del vzrokov je torej treba, ne glede na analizo osnovnih gibal, ki so odločilna za specifičnost ženske narave, vsekakor iskati v tem; menim pa, da manjši del.

Kadar govorimo o številčnih razlikah med kriminaliteto moških in žensk, je namreč treba upoštevati predvsem nekaj drugega. Ugotavljala sem že, da odpada preko polovico vseh kaznivih dejanj na kazniva dejanja zoper premo-

Relativni delež polnoletnih ženskih obsojenk v % je bil:

Leto	v FLRJ	v LRS
1938	12,4	18,3
1948	21,1	...
1949	21,3	25,0
1950	20,8	26,7
1951	21,5	25,9
1952	20,3	25,0
1953	23,6	26,6
1954	...	23,2

ženje, narodno gospodarstvo in zoper življenje in telo. Medtem ko so vezana kazniva dejanja zoper premoženje in narodno gospodarstvo skoraj edinole na pridobitno delavnost posameznih storilcev, izvršujejo zlasti moški tudi mnogo kaznivih dejanj zoper življenje in telo iz koristoljubja, iz želje po premoženjski koristi ali zaradi sporov, ki nastajajo zaradi premoženja²³. Logično nujno je, da je pri vseh teh skupinah in še dalje pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost, zoper pravosodje, javni red in pravni promet itd. predvsem udeleženo gospodarsko aktivno prebivalstvo. Čim aktivneje stopajo med gospodarsko aktivno prebivalstvo tudi ženske, tem večji je njihov delež pri celotnem številu obsojenih oseb. Predvsem na področju gospodarstva, na področju pridobivanja življenjskih sredstev, se razvija največ konfliktnih situacij, vsaj kvantitativno pretežni del. Morda so dejanja, ki izvirajo iz notranjih, osebnih konfliktov, vsebinsko hujša, toda tega iz naših statistik ne moremo razbrati. Naše statistike zaznamujejo le število obsojenih oseb in po podatkih, ki jih prejemo v tej obliki, se mora delež obsojenih žensk približevati deležu aktivnega ženskega prebivalstva.

Če bi našim evidencam o številu obsojenih oseb prištela še prostitucijo, ki pomeni pri ženskah nekako nadomestilo za premoženjske delikte, vsaj po motivaciji, potem bi se delež obsojenih žensk približal deležu žensk, ki tvorijo aktivni del prebivalstva.

Delež tega prebivalstva pa je:	v FLRJ 1953	v LRS 1953
% ženskega aktivnega prebivalstva	33,4	39,5
% žensk v družbenem gospodarskem sektorju	18,7	25,7

Res je, da so nekatere skupine kaznivih dejanj predvsem imanentne ženskam, kakor seveda detomor, izpostavitve otroka ipd., kar z gospodarskim udejstvovanjem žene nima proporcionalne zveze. Vendar so ta števila v primeri s številom vseh obsojenih oseb pri nas tako neznatna, da ne morejo imeti nobenega vpliva na splošno sliko o delinkvenci. Zaradi detomorov je v LR Sloveniji na leto obsojenih okrog 7 storilk, kar je vsebinsko lahko sicer pomembno in pereče dejstvo, zlasti še, ker je dejansko storjenih detomorov več; številčno pa je to seveda povsem nepomembno.

Če hočemo povzeti, je sklep tak: dokler so nam na uporabo le statistični podatki obsojenih oseb in dokler v teh številkah do take mere, kakor danes, prevladujejo obsojenci, ki so storili kazniva dejanja predvsem iz gospodarskih vzrokov ali zaradi gospodarskih posledic, tako dolgo je treba iskati razloge za majhen delež ženskih obsojenk med obsojenci v istih, t. j. v ekonomskih vzrokih in posledicah.

Procentualni delež polnoletnih žensk po posameznih skupinah kaznivih dejanj je bil v l. 1953:

Kaznivo dejanje zoper:	v FLRJ	v LRS
ljudstvo in državo	10,8	24,2
življenje in telo	21,0	16,2
svobodo in pravice državljanov	12,5	15,5
čast in dobro ime	45,6	53,7
zakon in rodbino	12,3	10,0
narodno gospodarstvo	13,7	30,2
premoženje	20,0	26,7
pravosodje, javni red in pravni promet	15,4	18,5
uradno dolžnost	12,1	25,5
ostalo	8,7	9,8

Ker so absolutne številke v nekaterih skupinah kaznivih dejanj nizke, zlasti za Slovenijo, bi bilo potrebno, da bi nam bili na uporabo podobni podatki za več let, če bi hoteli, da bi bili napravljeni sklepi bolj zanesljivi.

Gospodarsko aktivni del ženskega prebivalstva je v naši republiki večji, zato je tudi delež ženskih obsojenk višji.

Delež ženskih obsojenk je seveda največji v skupini kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, čeprav je treba povedati, da tudi v tej skupini v vsej državi ne preseže števila moških obsojencev, v Sloveniji pa komaj.

Večja je nato še udeležba žensk pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo in zoper premoženje. Različno je treba razlagati posebno visoke deleže žensk v naši republiki iz skupin kaznivih dejanj zoper ljudstvo in državo, zoper narodno gospodarstvo in zoper uradno dolžnost. Res je, da je delež žensk v kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo skozi več let pri nas precej velik. Treba bi bilo imeti natančnejše podatke o posameznih vrstah storjenih kaznivih dejanj in o družbeni strukturi žensk, ki jih storijo, če bi hoteli najti vzroke temu pojavu.

Izredno velik delež obsojenih žensk v skupini kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo je v letu 1953 izjemen in druga leta ni tak. Ker je absolutno število samo nizko (400 obsojenk), se da ta velika udeležba žensk v tem letu razložiti s potrošniško krizo, ki je nastala ob koncu leta 1953 pri nas zaradi tržaškega vprašanja. Tedaj je bilo storjenih več kaznivih dejanj »dajanja prednosti kupcem v trgovini«, v kateri so zaposlene zlasti ženske.

S podatki o kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost za druga leta ne razpolagamo, razen za l. 1954, ki tudi kaže udeležbo žensk s 24 %. Verjetno je res, da ženske pri nas v podobnem sorazmerju, kakor so zaposlene v uradih, delajo tam tudi kazniva dejanja iste vrste in v enakem sorazmerju kot moški.

Delež mladoletnih storilk kaznivih dejanj je v zadnjih letih močno padel, zlasti v naši republiki. Številke so takele:

Leto	% udeležba ženskih obsojenk	
	v FLRJ	v LRS
1948	20,4	24,8
1949	21,8	26,6
1950	24,8	28,9
1951	20,5	25,6
1952	16,8	23,4
1953	14,9	15,9
1954	...	13,7

Absolutno število mladoletnic je namreč v zadnjih letih padlo skoraj za $\frac{2}{3}$ v skupini kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo in zoper premoženje. V povojnih letih so naša trgovska in združna podjetja sprejemala mnoga mladoletna dekleta kot knjigovodkinje, blagajničarke ipd. Premajhna zrelost in prevelika priložnost sta imeli za posledico visoko število mladoletnic, ki so se zagovarjale pred sodiščem. Pozneje so naša podjetja začela dajati večji pomen zrelosti osebe, zaposlene na takem mestu, in je število kaznivih dejanj te vrste pri mladoletnih dekletih močno padlo. Pozabiti pa ne smemo obenem, da v času, ko pada število mladoletnic, ki jih obravnavajo sodišča, raste število mladoletnih prostitutk.

Nadrobnejše analize po posameznih skupinah kaznivih dejanj ne bi bilo primerno delati, ker so absolutna števila premajhna za izvajanje zanesljivejših sklepov.

6. DRUŽBENA STRUKTURA OBSOJENIH OSEB

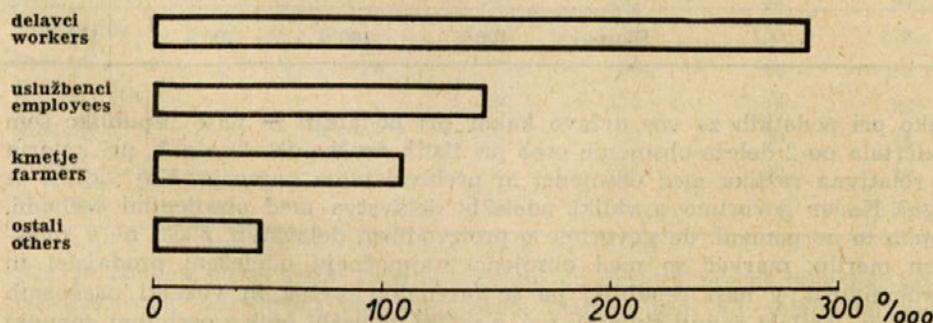
Ugotavljanje družbene strukture obsojenih oseb skozi daljši čas je težavno. Odvisno je namreč od načina, kako klasificiramo pripadnike določenih poklicev. Ta način pa se stalno izpopolnjuje, deloma vzporedno s tem, kakor se določena družbena struktura dejansko diferencira, deloma pa na podlagi izpopolnjevanja samih metod za proučevanje njene strukture. Tako smo pri nas ob popisu prebivalstva l. 1948 ugotavljali družbeno strukturo prebivalstva po drugačnih vidikih in po drugačnem sistemu kakor ob popisu l. 1953. Vsekakor je bil način klasifikacije poklicev in družbenega položaja l. 1953 popolnejši, vendar smo zaradi tako izpopolnjene in izpremenjene metodologije izgubili možnost zanesljive primerjave s prejšnjimi leti. Po nomenklaturi iz l. 1948 bi za LR Slovenijo ocenjevali družbeno strukturo obsojenih oseb v primeri s prebivalstvom, starim nad 14 let, nekako takole:

Enota	Leto	Delavci	Kmetje	Uslužbenci	Ostali
Število obsojenih oseb	1948	4555	4387	1862	3033
	1949	3447	3116	1902	1445
	1950	3820	2793	1361	1114
	1951	5773	4468	1579	1779
	1952	6309	3655	1591	2052
	1953	5641	4275	1438	1995
	1954	6650	3939	1290	1891
Število obsojenih oseb na 10 000 prebivalcev	1948	170	89	148	275
	1949	128	63	152	132
	1950	142	57	108	101
	1951	215	91	125	162
	1952	235	75	126	184
	1953	(241)	(117)	(162)	(47)
	1954	(286)	(109)	(145)	(47)

V tej tabeli je vzet za podlago izračunavanja deleža obsojenih oseb na 10 000 prebivalcev popis iz l. 1948 za čas od l. 1948 do 1952. Za leti 1953, 1954 pa je nova družbena struktura prebivalstva iz l. 1953 ocenjena smiselno po strukturi iz l. 1948. Zato primerjava kriminalitetnih števil iz l. 1953 in 1954 s prejšnjimi leti ni realna, ker je tedaj ostala med prebivalstvom očitno prevelika skupina »ostalega« prebivalstva.

Kljub temu morem iz teh podatkov povzeti približno tele sklepe: Videli smo že v prvem poglavju, da leti 1949 in 1950 ne pomenita samo kvantitativno prelomnico v razvoju števila obsojenih oseb, marveč tudi kvalitativno. Število porevolucionarnih kaznivih dejanj zoper ljudstvo in državo in zoper narodno gospodarstvo močno pade, povečuje pa se t. i. splošna kriminaliteta: kazniva dejanja zoper premoženje in zoper življenje in telo. Zato je tudi v letih 1948

a) Število obsojenih oseb na 10 000 prebivalcev v LRS 1954 — Number of convicted persons per 10 000 inhabitants in the PR of Slovenia in 1954

in 1949 v celotnem številu obsojenih oseb močnejše udeležena skupina t. i. »ostalih« oseb, medtem ko po letu 1950 začne stalno in močno prevladovati družbena skupina pod nazivom »delavci«.

Po družbeni strukturi pa, kakor je bila dejansko vzeta za podlago popisu prebivalstva iz leta 1953, moremo razčleniti močno skupino pod nazivom »delavci«, čeprav še ne moremo pokazati t. i. kriminalitetnih števil, ker starostna struktura posameznih poklicnih skupin še ni bila objavljena. Primerjava notranjih struktur prebivalstva in obsojenih oseb pa nam vendar lepo pokaže tiste poklicne skupine, ki so iz povsem razumljivih razlogov pri celotni kriminaliteti najmočnejše udeležene, zato ker ji dajejo obeležje zlasti kazniva dejanja zoper premoženje.

Družbena struktura prebivalstva in polnoletnih obsojenih oseb v letu 1953:

Poklicne skupine	FLRJ		LRS	
	prebivalstvo	obsojenci	prebivalstvo	obsojenci
kmetje, ribiči, lovci in gozdni delavci	60,8	51,0	42,5	31,0
rudarji, kopači kamenja, oplemenjevalci rud in globinski vrtalci	1,1	0,8	2,1	2,1
predelovalci in obdelovalci snovi v industriji in obrti ter strojniki	12,2	12,1	20,7	24,8
upravljalci prevoznih sredstev in prometno tehnično osebje	1,8	2,8	2,3	4,5
prodajalci na veliko in drobno, komercialisti in podobni poklici	1,4	2,7	1,6	4,6
vršilci zaščitnih in osebnih uslug	3,2	2,0	3,2	2,6
tehniki, znanstveniki, umetniki in podobno	2,5	1,3	3,3	2,0
člani, funkcionarji predstavniških organov in uslužbenci v državni upravi in gospodarstvu	5,0	6,0	5,9	6,9
nekvalificirani delavci	6,7	5,2	8,2	9,5
osebe z osebnimi dohodki in vzdrževane osebe	5,4	16,1	10,2	12,0
Skupaj	100 %	100 %	100 %	100 %

Tako pri podatkih za vso državo kakor pri podatkih za našo republiko sem podčrtala po 2 deleža obsojenih oseb pri tistih družbenih skupinah, pri katerih je relativna razlika med obsojenci in prebivalstvom največja. Kaj vidimo iz tega? Kadar govorimo o veliki udeležbi delavstva med obsojenimi osebami, potem to ne pomeni, da govorimo o proizvodnem delavstvu, zlasti ne v splošnem merilu, marveč so med obsojenci najmočnejše udeleženi prodajalci in komercialisti, v naši republici pa še prometno osebje in vozniki prevoznih sredstev. Razlagi zadnji skupini, t. j. o veliki udeležbi oseb z osebnimi dohodki in vzdrževanih oseb v splošnem merilu, bi se za sedaj odrekla, ker iz objavljenih podatkov nujno izhaja, da kriteriji za uvrščanje oseb v to skupino niso

bili isti v posameznih republikah. Saj ni verjetno, da bi imeli v Sloveniji toliko več takih oseb kot v drugih republikah, obenem pa je razlika med deležem v prebivalstvu in med obsojenci prevelika, da bi jo mogli razumeti samo vsebinsko.

V zvezi s proučevanjem družbene strukture prebivalstva je za nas pomembna še regionalna razširjenost kriminalitete. V splošnem državnem merilu sem že rekla, da je delež vseh obsojenih oseb največji v naši republici, nato sledi Srbija, njej Hrvatska, tem pa ostale republike. Med mladoletniki je zopet na prvem mestu Slovenija, nato Hrvatska, Srbija in ostale republike. Omenila sem tudi, da moremo zaslediti določeno zvezo med deležem neagrarnega prebivalstva in številom obsojenih oseb.

Za našo republiko pa prikazujejo kriminalitetna števila na 10 000 prebivalcev, po razdelitvi bivših okrajev, za leti 1953 in 1954 naslednjo sliko:

Število obsojenih oseb na 10 000 prebivalcev v LRS:

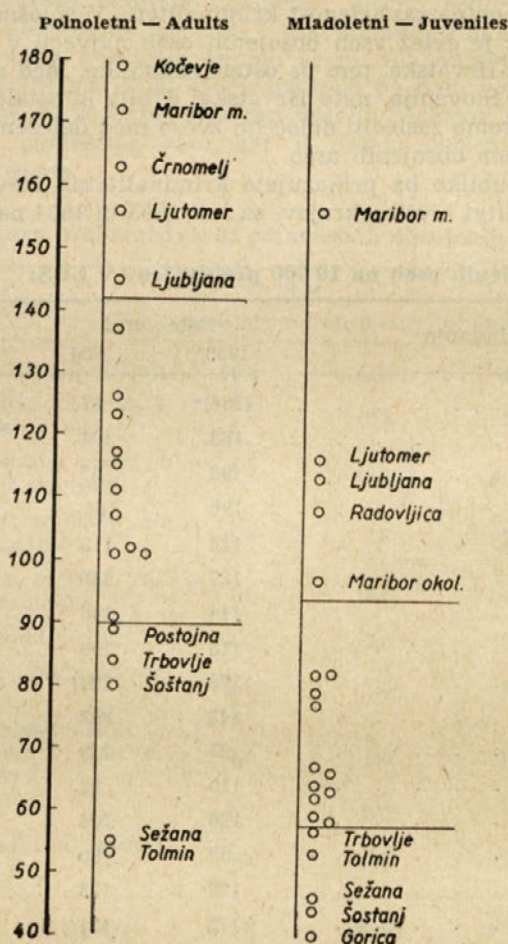
Okraj bivanja	Polnoletni		Mladoletni	
	1953	1954	1953	1954
Celje	(136)*	87	(107)*	51
Črnomelj	163	164	42	90
Gorica	96	87	39	41
Kočevje	195	164	98	57
Kranj	112	112	62	65
Krško	127	119	72	92
Ljubljana-mesto	144	146	106	120
Ljubljana-okolica	115	100	54	65
Ljutomer	178	134	145	88
Maribor-mesto	143	202	132	180
Maribor-okolica	95	139	86	109
Murska Sobota	110	92	70	55
Novo mesto	126	104	84	50
Postojna	89	90	46	83
Ptuj	127	125	56	61
Radovljica	173	101	100	116
Sežana	73	38	66	26
Slovenj Gradec	90	112	76	88
Šoštanj	80	80	39	49
Tolmin	52	54	40	67
Trbovlje	87	82	31	83

Ker je analiza posameznih sodnih letnikov po okrajih precej tvegana, saj ni odvisna samo od števila obsojenih oseb, marveč tudi od delavnosti sodišč (število rešenih zadev), smo vzeli za podlago izdelavi grafikona 2-letno po-

* Ocenjeno, ker sta bila v l. 1953 2 okraja: Celje-mesto in Celje-okolica.

vprečje. Iz grafičnega pregleda izhaja, da je bilo relativno največ polnoletnih obsojenih oseb doma iz Štajerske okrog Maribora in Ljutomera, iz Dolenjske pa okrog Kočevja in Črnomlja. Najmanjše je število obsojenih oseb iz naše Primorske, iz Trbovelj in Šoštanja. Podobna je slika za mladoletne storilce,

b) Število obsojenih oseb na 10 000 prebivalcev v LRS* 1953, 1954 — Number of convicted persons per 10 000 inhabitants in some counties of the PR of Slovenia 1953, 1954

le s to razliko, da je očitno mladina iz industrijskih središč (Radovljica, Maribor-okolica) bolj ogrožena kot mladina iz dolenjskih okrajev.

Predaleč bi me pripeljalo, če bi se hotela na enak način spuščati v navedeno analizo posameznih skupin kaznivih dejanj, čeprav bi nam šele taka analiza omogočila razumeti del vzrokov za tako razširjenost števila obsojenih

* Vse okraje sem delila na 4 dele: $\frac{1}{4}$ z najvišjim relativnim številom obsojenih oseb, $\frac{1}{4}$ z najnižjim deležem in $\frac{1}{2}$ s srednjim deležem.

oseb po posameznih območjih. Na podlagi študij Državnega sekretariata za notranje zadeve LRS pa je mogoče reči tole: Po teži kaznivih dejanj je treba zlasti opozoriti na visoko število kaznivih dejanj zoper življenje in telo v okolicah obeh večjih industrijskih središč: Celja okolice in Maribora okolice in pa v naših štajerskih okrajih. Po ostalih študijah Državnega sekretariata za notranje zadeve pa lahko sprejememo stališče: primorski okraji so značilni po najmanjših deležih kriminalitete, kočevsko območje in Bela krajina imata številčno najmočnejšo kriminaliteto, za okraje celjske kotline s slovenjgraškim in šoštanjanskim je značilna majhna kriminaliteta, za Štajersko, vzhodno in jugovzhodno od Maribora, pa je značilna najhujša kriminaliteta. Prekmurje je glede kriminalitete precej neenotno področje.

7. KAZNOVALNA POLITIKA

Odmera kazenskih sankcij postaja z leti po osvoboditvi milejša. To je deloma posledica kvalitativnih sprememb pri izvrševanju kaznivih dejanj, kar sem že večkrat omenila, deloma pa verjetno tudi konsolidacije pravosodne delavnosti vobče. Tako stalno pada število smrtnih obsodb in število obsodb na strogi zapor. Narašča pa število obsodb na zaporno kazen, na denarno kazen in število pogojno obsojenih oseb. Veliko naraščanje zapornih in denarnih kazni po l. 1952 je treba razlagati tudi s tem, da je bilo po prejšnji zakonodaji mogoče izreči stranske kazni tudi samostojno kot glavne kazni. Kakor hitro je ta možnost odpadla, se je nujno povečalo število preostalih dveh glavnih sankcij, t. j. število zapornih in denarnih kazni. Zaradi lažje primerjave prinašam zato v naslednjih tabelah skupni podatek za zaporne, denarne kazni in ostale kazni po starem kazenskem zakoniku.

Število polnoletnih obsojencev v FLRJ:

Vrsta kazni:	1949	1950	1951	1952	1953
Skupaj	97 466	91 024	100 290	131 180	113 413
Od tega					
smrtna kazen	187	180	48	70	30
strogi zapor skupaj	17 726	16 205	9 778	9 170	6 361
zapor skupaj	29 046	28 968	52 020	80 280	65 858
denarna kazen	17 602	15 827	23 661	40 634	39 994
ostale kazni po starem KZ	32 470	29 448	14 120	—	—
pogojno obsojeni	14131	13 134	18 076	21 539	26 535

Za našo republiko ne razpolagamo za vsa leta z ločenimi podatki za mladoletne in polnoletne. Ker je pri tem vprašanju bistvena za nas predvsem smer gibanja števila posameznih kazenskih sankcij, prinašam v drugi tabeli za našo republiko skupno število vseh obsodb, za mladoletne in za polnoletne skupaj.

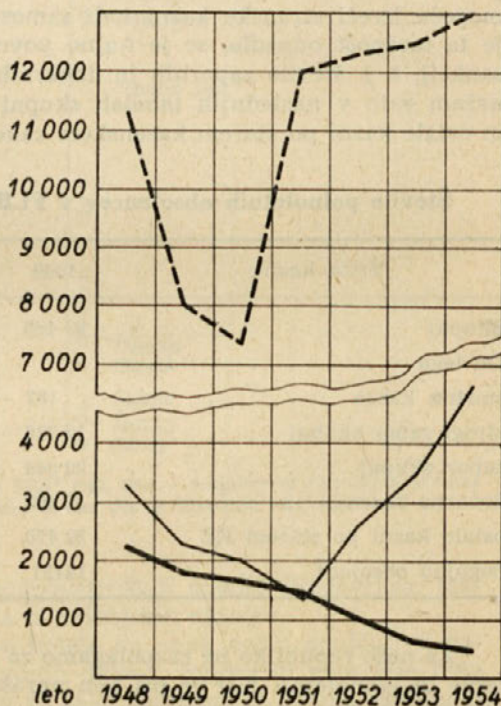
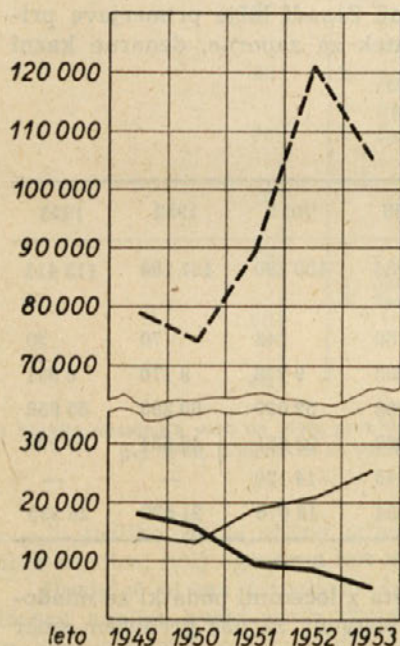
Število vseh obsojenih oseb v LR Sloveniji:

Vrsta sankcije:	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Skupaj (obsodbe in vzg. pobolj. ukrepi):	13 837	9910	9088	13 599	13 607	13 349	13 768
Od tega:							
smrtna kazen . . .	51	29	18	—	3	3	2
strogi zapor skupaj .	2 260	1791	1669	1 383	1 041	623	490
zapor skupaj . . .	8 252	6256	5563	8 493	9 101	8 666	9 240
denarna kazen . . .	2 992	1679	1647	3 457	3 193	3 776	3 820
ostalo	102	69	86	55	64	66	31
pogojno obsojeni .	3 354	2212	2058	1 293	2 625	3 522	4 770

Iz grafikonov absolutnega števila izrečenih kazni je razvidno, kako je število zapornih kazni in pogojnih obsodb podvrženo splošnemu gibanju števila obsojenih, ki pada v letih 1949 in 1950, nato pa ponovno naraste, medtem ko število kazni strogega zapora stalno pada, ne glede na to gibanje.

Število polnoletnih obsojenih oseb v FLRJ —
Number of adult convicted persons in FPR
of Yugoslavia

Število vseh obsojenih oseb v LRS — Num-
ber of all convicted persons in the PR
of Slovenia

----- zapor, denarne kazni in ostalo — prison sentences, fines and other sentences
 ————— pogojne obsodbe — conditional sentences
 ————— strogi zapor — severe confinement

Taka je bila v preteklih letih tendenca izrekanja kazenskih sankcij v zveznem merilu in v naši republiki. Kljub tej podobnosti pa vendar opazamo v naši republiki še nekatere posebnosti, ki jih moram posebej omeniti. Kaznovalna politika v naši republiki je namreč deloma milejša in deloma ostrejša od povprečja za vso državo. Žal za vso državo nimamo podatkov o posameznih republikah. Taka primerjava po republikah bi bila namreč mnogo tehtnejša, kakor bo mogla biti primerjava le s splošnimi državnimi povprečji.

Primerjava s splošnim državnim povprečjem pa nam pokaže, da je v naši republiki relativno manj obsodb na strogi zapor, relativno manj obsodb na denarno kazen, toda relativno več obsodb na zaporno kazen, zlasti v spodnjih mejah zapornih kazni. Tako se zdi na videz naša kaznovalna politika milejša.

Struktura izrečenih kazni za polnoletne obsojence:

Vrsta kazni	FLRJ	LRS	
	1953	1953	1954
Skupaj	100	100	100
smrtna kazen	0,0	0,0	0,0
Strogi zapor skupaj	5,5	4,6	3,7
dosmrtni	0,0	—	0,0
preko 10—20 let	0,4	0,2	0,1
preko 5—10 let	0,6	0,3	0,2
preko 1—5 let	3,0	2,3	2,1
do 1 leta	1,5	1,8	1,3
Zapor skupaj	58,3	65,4	67,2
preko 2—5 let	0,5	0,5	0,2
preko 1—2 let	1,9	2,5	1,3
preko 6 mesecev — 1 leta	5,3	8,4	8,7
do 6 mesecev	50,6	54,0	57,0
Denarna kazen	35,1	29,5	28,9
Obsojeni — odpuščena kazen	1,1	0,5	0,2
% pogojnih obsodb	25,2	34,8	38,4

Iz tega pregleda izhaja tudi to, da presega delež zapornih kazni $\frac{2}{3}$ vseh izrečenih kazni in da tvorijo pretežni del teh zapornih kazni zaporne kazni do 1 leta. Ti deleži so:

Vrsta kazni	FLRJ	LRS	
	1953	1953	1954
Delež vseh zapornih kazni skupaj	63,8	70,0	70,9
Delež zapornih kazni do 1 leta	57,4	64,2	67,0

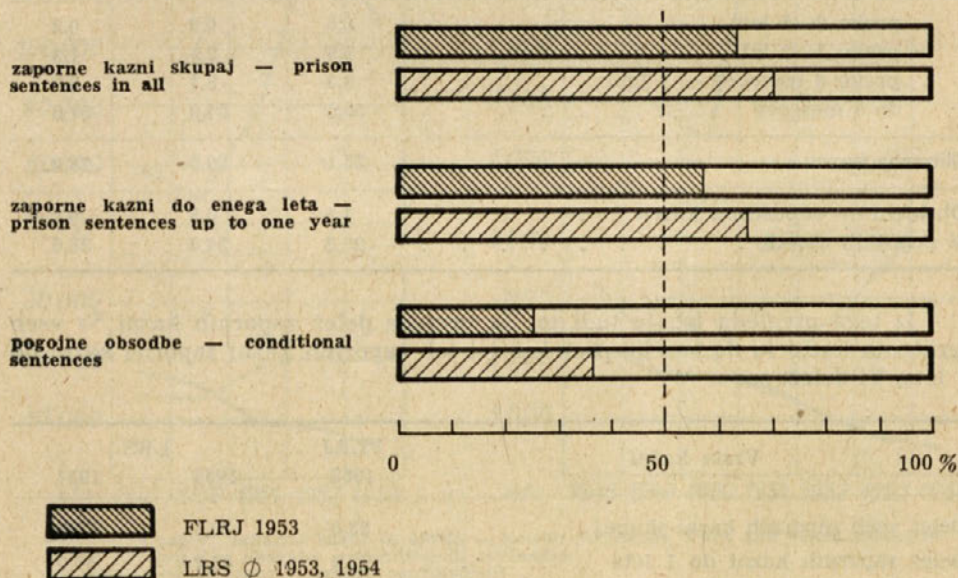

Zakaj omenjam posebej delež zapornih kazni do 1 leta? Zato, ker je doslej večina pravnih teoretikov na podlagi praktičnih izkušenj prišla da spoznanja, da so kratkotrajne zaporne kazni, zlasti kazni do 1 leta, zelo neučinkovit ukrep v boju zoper hudodelstvenost. In mnoge države uvajajo zato, da bi znižale število izrečenih zapornih kazni, zlasti do 1 leta, številne druge ukrepe, ki puščajo obsojenca na prostosti pod določenim nadzorstvom. Tako uvajajo evropske države za čas preizkusne dobe t. i. zaščitni nadzor v namenu, da bi se ta ukrep pogosteje in bolj učinkovito uporabljal, Amerikanci in Angleži poznajo namesto tega institut probation, v Sovjetski zvezi pa so po l. 1926 odpravili kratkotrajne kazni do 1 leta in uzakonili prisilno poboljševalno delo, ki ga opravlja obsojenec na prostosti, bodisi v kraju stalnega bivališča ali izven njega.²⁵ Ta institut so nato prevzele tudi druge države vzhodnega bloka in ga je uzakonila naša država z zakonom o vrstah kazni iz leta 1946. Nato je bil prevzet tudi v splošni del kazenskega zakonika iz leta 1948 (34. člen), odpravljen pa končno z izdajo novega kazenskega zakonika iz leta 1951. Kot razlog za odpravo tega instituta pri nas navaja Frol, da delo samo po sebi ne more biti kazen, če pa je združeno z drugimi ukrepi, ki imajo pomen kazni, potem je možno izreči te ukrepe kot samostojno kazen.²⁶

Mi žal nimamo specifičnih podatkov o pogojnih obsodbah glede na to, ali se nanašajo na denarne ali na prostostne kazni. Vendar pa je delež pogojnih obsodb tako majhen, da bi izčrpal komaj polovico prostostnih kazni do 1 leta, če se za denarne kazni sploh ne bi uporabljal.

Ker je torej v naši republiki relativno večje število izrečenih zapornih kazni z nižjo odmero, t. j. do 2 let, za katere se lahko uporablja pogojna

Delež zapornih kazni in pogojnih obsodb — Proportion of prison sentences and conditional sentences

obsodba, ker je manše število denarnih kazni, večje pa je zopet število pogojnih obsodb, moremo domnevati, da gre večji delež zapornih kazni pri nas predvsem na račun števila pogojnih obsodb. Če je tako, potem je v resnici naša kaznovalna politika milejša od splošnega državnega povprečja, če pa ne, potem je lahko v določenem pomenu tudi strožja in verjetno manj učinkovita.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Gielb Henri: La criminalité juvenile en tant que phénomène économique et social. Revue de Droit, Warsowie 1947.
2. Brauer Elsa: Erfahrungen als Fürsorgerin mit krimineller Grossstadtjugend. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie. Göttingen 1954/1.
3. Comparative Survey on Juvenile Delinquency, Part I. North America, Part II. Europe. United Nations, 1952.
4. IVe Congrès International des Juges des Enfants. Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, 1954/3-231.
5. Sodno kriminalitetna statistika LR Slovenije 1948—1950. Zavod za statistiko in evidenco LRS, Ljubljana 1953.
6. Jugendgerichtsgesetz iz leta 1953 v Strafprozessordnung vom 1. April 1955. Berlin.
7. Triatphyllidis Ch: Le nouveau code pénal hellénique. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1954/2-275.
8. Andenaes Johs: Recent trends in the criminal law and penal system in Norway. The British Journal of Delinquency, 1954/V/1-21.
9. Statistički godišnjak FNRJ 1955. Savezni zavod za statistiku i evidenciju FNRJ.
10. Statistični letopis LR Slovenije 1955. Zavod za statistiko in evidenco LRS.
11. Skrb za otroke in mladino v LR Sloveniji 1948—1952. Zavod za statistiko in evidenco LRS.
12. Vodopivec Katja: Naše mladinsko sodstvo. Pravnik 1955/7—9.
13. Statistički godišnjak 1938—1939. Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, Beograd 1939.
14. Gržetić Josip: O stanju kriminaliteta i društvenom značenju njegovog suzbijanja. Naša zakonitost, 1952/5-161.
15. Statistique criminelle de la Belgique, 1948. Institut national de la statistique.
16. Kobe dr. Peter: Nekatera vprašanja o noveli kazenskega zakonika glede na novi gospodarski sistem. Pravnik, 1955/4—6.
17. Seelig-Weindler: Die Typen der Kriminellen. Berlin, 1949.
18. Malval L.: La réforme de la justice pénale au Maroc. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1954/2—299.
19. Reboul Marcel: Grandeur et misères de l'expérience Toulousaine de la Probation. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1954/3—497.
20. Zahlenmässige Darstellung der Rechtspflege. Bundesministerium für Justiz, 37. Heft: Kriminalstatistik für das Jahr 1950. Wien 1953.
21. Frey Erwin: Der frühkriminelle Rückfallsverbrecher. Basel 1951.
22. Grassberger Roland: Les Définitions de la Récidive et leur importance pour les statistiques. Rapport Général: IIIe Congrès international de Criminologie, Londres, 12—18. Sept. 1955.
23. Vodopivec Katja: Statistična metoda v kriminalni etiologiji. Ljubljana 1944.
24. Maklecov Aleksander: Žena in zločin. Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani XX, 1944.
25. Sovjetsko krivično pravo, opšti deo. Vsesojuznyj institut juridičkih nauk SSSR. Prevod. Beograd 1946.
26. Frol Frane: Obrazloženje predloga krivičnog zakonika. Arhiv za pravne i društvene nauke 1951/1.

STATISTICS OF CONVICTED PERSONS IN THE FEDERAL PEOPLE'S REPUBLIC OF YUGOSLAVIA AND IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

by dr. Katja Vodopivec

*Scientific Collaborator, Institute for Criminology, Faculty of Law and Economics
at the University of Ljubljana*

Introduction.

This lecture gives an analysis of the data, published in our official statistical publications concerning convicted persons.

Although the statistical material published so far appears rather modest yet it affords a wide possibility of making analyses because the number of analyses that can be made exceeds the number of the data available.

The object of this study is to draw attention to certain problems which in our country have not yet been solved either from the practical or from the legislative point of view.

The statistical data furnished by our official statistics concerning convicted persons are based upon the so-called principal penal offence committed. The principal penal offence committed is the act for which the law provides the severest punishment.

The number of convicted persons.

The number of convicted persons has not increased since the liberation. The prevailing number of cases consist in single penal offences of minor importance for which our courts pass short-term sentences up to six months. What should be considered, however, is whether our public prosecution and courts make sufficient use in practice of the provision in paragraph 2, art. 4 of our Criminal Code according to which an offence is not punishable if it constitutes merely an insignificant danger to society.

Slovenia's relative share in convicted persons is higher than the average for the entire state. One possible explanation of this is that the agrarian population is relatively the smallest in this Republic.

Youth.

It is the offender under 18 years of age who has been taken into consideration in the existing regulations dealing with juvenile offenders. Although the present legislation and practice in carrying out educational reformative measures upon juvenile offenders is far more progressive than it was before the war it might be true that the percentage of juvenile offenders who profit by this improvement is too small. Therefore it would be necessary to create the conditions for intensified educational work among young offenders between 18 and 21 years of age both in court and during the application of the penalty or educative measures.

Recidivists.

The number of recidivists is small in our country (12 % of the total of convicted persons or only 4,5 % for habitual relapse cases). Precisely because the percentage is low these persons could be dealt with more individually. But this necessitates certain changes in our legislation. Especially the conditions in which this small yet dangerous group of offenders will have to live after leaving the penal institution, ought to be carefully prepared. This work should be done by special social workers.

The average number of recidivists in Slovenia is larger than that of the state as a whole (17—19 %).

Women.

The percentage of criminality in women is from 20—25 % of the total criminality. This proportion is normal in consideration of the fact that most criminal offences are committed by the wage earning part of the population. The percentage of wage earning women in Yugoslavia amounts to 33,4% of the population.

Social position of convicted persons.

The greatest share in the total number of criminal acts is contributed by the part of the working population which is engaged in business. Therefore it would be indicated, for preventive reasons, to increase financial control in our commercial enterprises. And greater attention should be paid to a right choice in appointing commercial personnel.

Sentences.

In recent years since the liberation the tendency has been for sentences to become milder. The number of death sentences has steadily fallen and so has the number of long term sentences to penal servitude.

The application, however, of short term sentences at liberty which are actually carried out, is rather wide so that it is worth considering whether these measures are really successful.

Meanwhile we should pay greater attention to the institution of conditional sentence and strengthen it by educational supervision.

Penal policy is milder in Slovenia than the average for the entire state. And the percentage of conditional sentences is larger in LR Slovenia than that for the entire state.

DRUGI DEL

NALOGE POSAMEZNIH VED V KRIMINOLOGIJI

DIALEKTIKA V PSIHOPATOLOGIJI IN PSIHIATRIČNI VIDIKI V KRIMINOLOGIJI

dr. JANEZ KANONI,

izredni profesor psihiatrije na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani

VSEBINA

Uvod

Poglobljeni opis nalog sodobne psihiatrije

Etiologija in klasifikacija duševnih abnormnosti in kriminalna etiologija

Oris psihopatoloških pojavov s hudimi kriminogenimi tendencami

Kriminogeni pomen posameznih duševnih abnormnosti

Sklep

UVOD

1. Govoriti o psihiatriji kot uporabni vedi v kriminologiji ni lahka stvar.

Že psihiatrija sama je, če gledamo na njeno bolnišnično poslanstvo, dovolj zamotana stroka medicine, če pa jo jemljemo kot socialno psihiatrijo, je zamotanost njenih nalog še hujša. Psihiatrija se vendar ne ukvarja tako kot druge stroke medicine zgolj z bolezenskimi procesi posameznih organov. Pri tem, ko se ukvarja tudi z njimi, še zlasti s patološkimi procesi živčnega sistema, ne more mimo človeka. Le-ta razodeva kot družbeno bitje svojo osebnost ne samo na pozicijah psihobiološke ter socialne polnovrednosti (duševnega in telesnega zdravja in socialne prilagojenosti), marveč tudi na pozicijah psihobiološke ter socialne manjvrednosti, se pravi, psihične in somatske patologije ter socialne neprilagojenosti v smislu kakršne koli asocialnosti ali celo antisocialnosti. V psihiatriji je govora o patologiji osebnosti, je govora o patologiji človekovega življenja v psihobiološkem in socialnem pogledu. Vzemimo za primer človeka, ki ima opravka s kakršno koli nevrozo. Nevrotičnih nevšečnosti, pa naj zadevajo somatske ali psihične in, če želite, tudi socialne funkcije, ni moči doumeti samo z znanjem anatomije, fiziologije, patološke anatomije, patološke fiziologije človeka in somatske medicine nasploh, ni jih moči doumeti z znanjem klasične bolnišnične psihiatrije, pač pa z znanjem socialne psihiatrije in s pritegnitvijo tako imenovane socialne psihologije in sociologije, saj je človek psihobiološko in socialno bitje, je hkrati filogenetična faza in družbeni produkt, o čemer bo govora pozneje.

Psihiatrična dejavnost je potemtakem za razliko od dejavnosti drugih medicinskih strok v vsem svojem sodobnem obsegu tudi izrazito družbene narave in samo v ožjem jedru svojega obsega biološke narave. Njena dejavnost presega okvir biološko-medicinskega gledanja in ravnanja, se ne izčrpa v

proučevanju patologije in terapije posameznika, ne vidi in ne pospešuje zgolj zdravstvene blaginje individuuma, marveč vse več in mnogo več. Naloga sodobne psihiatrične dejavnosti je zlasti socialne narave, saj je uperjena tudi na varovanje in ohranitev duševnega zdravja ter socialne polnovrednosti ne samo posameznika, marveč tudi družbe kot take; zato proučuje tudi njeno psihologijo, psihopatologijo in kriminologijo, če hoče, da bo analiza pojavov, ki jih razodevata individuum in družba, res globinska in globalna, da bo zajela zakonitosti normalnega in patološkega ter antisocialnega v podobi, ki naj bi bila res čimbolj odsvit objektivnega sveta, in se mu potemtakem kar najbolj približala⁵. Strokovne prijeme za opravljanje opisanih nalog nudijo mimo že naštetih disciplin s sociologijo in socialno psihologijo vred še zlasti naslednje subspecialne stroke psihiatrije: socialna psihiatrija, psihohigiena in psiho-profilaksa.

Družbenostni akcent v psihiatričnem delu nasploh srečamo že v tako imenovani klasični, se pravi, bolnišnični delavnosti, kar še malo ne velja v tako hudi meri za druge medicinske stroke. Bolnišnica za duševne bolezni je prvenstveno socialna ustanova. Naloga take ustanove je, da varuje blaginjo družbe, da hospitalizira državljane, ki so družbi zavoljo kakršnih koli duševnih abnormnosti nevarni ali nezaželeni, na primer, zavoljo kriminalnih in političnih deliktov, zavoljo izgrediv na delovnih toriščih, zavoljo preštevilnih vrst preturbacij, ki jih more povzročiti duševna abnormnost državljana. Na dlani je, da rešuje psihiatrično delo v bolnišnici za duševne bolezni nemoteno delavnost družbe kot take in v prvi vrsti ravno to, šele sekundarno pa individualno plat državljana v psihobiološkem pomenu besede s kakršno koli že terapijo.

Predmet sodobne psihiatrije je potemtakem zlasti patologija in antisocialnost bioloških, psihičnih in socialnih funkcij posameznika in družbe ter preprečevanje navedene patologije in antisocialnosti.

S temi pripombami pa zdaj tem lažje doumemo prizadevanje sodobne psihiatrije, ki naj obvlada tudi odgovore na vprašanja izven svojega klasičnega področja, pa naj jih zato vsaj nekaj bežno omenim. Gre na primer za vprašanje razvojne rasti človeka z gledišča filogenetične faze in družbenega produkta, gre potemtakem za poznavanje gibalnih sil v procesu oblikovanja človeka — osebnosti, gre za vprašanja raznih razmerij individuuma do družbe in narobe, gre za osvetlitev žitja družbe ter individuuma v luči dialektičnega in zgodovinskega materializma itd.

2. Vsebinski oris

Prepričan sem, da je prav, če smo čuli nekaj besed o nalogah sodobne psihiatrije nasploh. Še več! Ko prehajam k vsebinskemu pregledu svojih izvajanj, naj kar povem, da je prvi del namenjen poglobljenemu opisu prav navedenih nalog, drugi del pa bi zajel naloge psihiatrije kot uporabne vede v kriminologiji.

Moja izvajanja obsegajo potemtakem:

A. Poglobljeni opis nalog sodobne psihiatrije.

B. Nekaj o psihiatriji kot uporabni vedi v kriminologiji z naslednjimi poglavji:

1. Vprašanje kriminalne etiologije. Tu bi dal še jaz svoj prispevek, navzlic dejstvu, da je že bilo na tem tečaju govora o kriminalni etiologiji. Povedal bi lahko, kako rešuje sodobna psihiatrija to vprašanje.

2. Vprašanje kriminalnosti duševno abnormnih oseb.

3. Statistični prikaz (glej prilogo I) kriminalnosti na podlagi naših 497 psihiatričnih ekspertiz, opravljenih v povojni dobi desetih let, z ustrezno analizo. Prikaz z analizo ne bo samo obogatil znanstvenih prizadevanj slovenske kriminologije, marveč bo nakazal nekaj novih poti, ki jih moramo ubrati pri proučevanju naše kriminalne etiologije. Material 497 ekspertiz daje podobo specifičnih odnosov med kriminalnostjo in psihično patologijo v Sloveniji, je pa tudi številčno bogat in dovoljuje posplošnja.

4. Nekaj likov psihopatičnih, oligofrenih in shicofrenih delinkventov iz naših psihiatričnih ekspertiz. (Glej prilogo II.) Na podlagi konkretnega kazuističnega prikaza se bo moči laže seznaniti s simptomatologijo navedenih duševnih abnormnosti, ki je laik ne prepozna, če pa jo že, jo napak oceni. To velja zlasti za simptomatologijo najpogostnejše duševne bolezni — shicofrenije (duševne razcepljenosti). Med številnimi duševnimi abnormnostmi sem odbral navedenih troje, ker je njihov kriminogeni pomen najhujši. Tako je v našem statističnem prikazu na prvem mestu psihopatija, njej sledi oligofrenija z debilnostjo na čelu in nato shicofrenija.

Z vsebinskim pregledom svojih izvajanj sem pri kraju.

POGLOBLJENI OPIS NALOG SODOBNE PSIHIATRIJE

Prvi del mojih izvajanj je, kot sem dejal, namenjen poglobljenemu opisu nalog sodobne psihiatrije. Prehajam potemtakem k navedenemu opisu, in to deloma na podlagi svojih ustreznih sestavkov v raznih strokovnih glasilih in v našem slovenskem dnevnem časopisju. Citirano besedo pa bom po potrebi poglobil z ustrezno razlago. Že pred leti sem razgrnil naslednje svoje poglede na naloge sodobne psihiatrije:¹⁸ »... V novi družbeni stvarnosti, ki je plod nedavne nacionalne in socialne revolucije, se je morala roditi tudi nova zdravstvena politika, ki vrednoti bolezen ne samo z individualnega in biološkega, marveč tudi s kolektivnega in socialnega vidika. Zlasti v socialistični državi ni bolezen zlo, ki hromi in mori samo bolnika, je tudi zlo, ki hromi in mori celoten ljudski kolektiv. Na razne načine se uveljavlja njena rušilna sila. Najhuje pa se uveljavlja baš v primerih nekih psihičnih motenj, ki izpodjedajo življenje ljudskega kolektiva zlasti zavoljo svojih poudarjenih antisocialnih potez na vseh mogočih toriščih njegove dejavnosti, pa tudi celo politične. Zlasti naš psihiater — sodni izvedenec bo potrdil v celoti kruto resnico navedenih besed. Spričo dejstva, da je sleherna bolezen, zlasti pa še psihična, zlo, ki moti ljudski kolektiv v njegovi dejavnosti, je kaj umljivo, da krepi borba z njim ne samo njegove ekonomske, marveč še druge pozicije. Naš zdravnik pa, ki ima na fronti te borbe komandni položaj, je prenehal biti zgolj ranocelnik, postal je tudi pomemben socialni delavec, še zlasti pa velja to za zdravnika - psihiatra. Tudi v socialni medicini in družbi kot taki mu pripada pomembno mesto. Psihiater sedanjosti mora mimo svoje matične stroke obvladati bolj ali manj tudi somatsko medicino, biti mora kos psihološki problematiki, izkazati se mora kot dober sociolog, z eno besedo, postal je družbeno-zdravstveni delavec v najširšem smislu besede. Težišče svoje dejavnosti je prenesel iz kurative v preventivo.²⁰ Civilizacija, ki nenehoma

poraja tudi duševno patologijo — zlasti v smeri psihonevroz in alkoholizma — razkraja z njo svoj psihobiološki substrat, se pravi, družbo. V ZDA je sleherni drugi pacient psihonevrotik in isto velja tudi za Anglijo. Vseučiliški profesor John Haldane piše v svoji knjigi »Marksistična filozofija in znanost«⁶ naslednje: »Približen račun kaže, da bi v primeru, če bi sprejeli skrajne zahteve psihoanalitične šole, potrebovali zbor kakih 50 000 psihoanalitikov, da bi Anglijo nekako ozdravili živčnih bolezni.« Porast psihonevrotičnih obolenj pa je tudi pri nas problem, ki tare psihiatra in nič manj ne tudi praktičnega zdravnika, pa je bil predmet posebnih referatov na znanstvenem sestanku psihiatrov in nevrologov FLRJ v Opatiji leta 1949. S socialnega gledišča je ta problem neprimerno pomembnejši od tuberkuloznega in vendar ga puščamo docela vnemar. Zlasti pod firmo klimatičnega zdravljenja nudimo psihonevrotikom vse možnosti, da se bavijo samo s svojimi nevšečnostmi, pa jih spravimo na pot, ki jim naposled pokoplje tako imenovano vest do zdravja in dela, tako da imamo naposled lahko opravka celo z asocialnimi duševnimi invalidi, če že prezremo finančni deficit, ki gre v težke milijone dinarjev. Mimo nespornega porasta psihonevrotičnih obolenj pa ogroža materialno in moralno ljudski kolektiv bolj kot kdaj poprej nam vsem znana in za slovenski narod res že nečastna bolezen, se pravi, alkoholizem. Tudi problem alkoholizma puščamo docela vnemar.«

Ob tako nezaželeni in preveč uničujoči ugotovitvi pretrgam citirano besedo z naslednjimi pripombami: Dobri dve leti je tega, ko je Jugoslovanski Rdeči križ uprl svojo pozornost v pošastno naraščanje alkoholizma; le-ta ni samo resen socialno-medicinski, marveč že kulturni in etični problem, zlasti pri slovenskem narodu. V mojem statističnem prikazu o kriminalnosti raznih duševnih abnormnosti slede alkoholne psihoze shicofreniji, so potemtakem kar na četrtem mestu. Kriminogeni pomen alkoholizma pa je še hujši, kot ga slika moj statistični prikaz, ki se nanaša zgolj na alkoholne psihoze, pušča pa vnemar prehudo število alkoholomanov z latentnimi in manifestnimi kriminogenimi tendencami. Boj Jugoslovanskega Rdečega križa zoper naraščanje alkoholizma pa bo uspešen samo s pogojem, da dobi svojega organiziranega zaveznika na področju zdravstvene (zlasti psihiatrične), socialnovarstvene, prosvetne in sodno-pravne dejavnosti ter še kod drugod.

Po teh pripombah nadaljujem s citirano besedo:²⁰ »... Navedenim in še drugim negativnim pojavom, na primer, mladinski kriminalnosti, moralno ogroženi mladini, prostituciji, itd., »kurativa« sama ni in ne bo kos. Tu se odpirajo široke naloge preventivi, tu je torišče dela za duševno higieno in psihoprofilakso²⁵ in v tej dejavnosti je težišče dela sodobnega psihiatra, da ne omenjamo njegovega deleža v sodstvu (sodna psihiatrija), kriminologiji, pedagogiki, itd. Svet na zahodu, svest si navedene patologije in njene nevarnosti za kakršno koli urejeno dejavnost družbe, je poklonil vso pozornost psihiatrični službi, in sicer tako kurativi kot tudi preventivi. Pri nas tega nismo storili. Napravljena je bila po osvoboditvi celo usodna napaka z okrnitvijo bolnišnične psihiatrične službe, ko ji je bila odvzeta polovica posteljnega fonda za druge namene.«

Ob tej uničujoči ugotovitvi naj znova pretrgam citirano²⁰ besedo s temle komentarjem:¹⁷ Minula vojna ni prizanesla razmeroma dobro urejeni slovenski psihiatrični službi. Ni prizanesla niti bolnikom niti psihiatričnemu kadru niti ne ubikacijam. Od predvojne psihiatrične službe v bivši Dravski banovini je vegetiral le še neki »torzo«. Za kako količkaj urejeno in sodobno hospitalno-

psihiatrično dejavnost sploh ni bilo materialnih in personalnih pogojev, kaj šele za kako količkej urejeno klinično - psihiatrično delavnost. Psihiatrična služba je bila zavoljo svojih prehudih hib daleč nekje na zadnjem mestu za delavnostjo drugih medicinskih strok; imela je značilne znake pomanjkljive azilske delavnosti. Bivša Dravska banovina je imela troje velikih zavodov za duševno bolne, in sicer Novo Celje ter bolnišnico Ljubljana-Studenec z zavodoma na Poljanskem nasipu v Ljubljani in v Polju na Studencu. Mimo naštetih zavodov pa je bil v Ljubljani še poseben oddelek v zavodu sv. Jožefa, 1300 postelj je bil standardni posteljni fond teh psihiatričnih zavodov, v njih pa je bilo nenehoma hospitaliziranih čez 1300 oskrbovancev in je njih presežek že tedaj terjal utesnitvev bolniških oddelkov s številnimi zasilnimi posteljami. Računajoč zgolj dvoje psihiatričnih postelj na 1000 prebivalcev — praviloma pa četvero — je moči sprediti, da bi morala imeti bivša Dravska banovina z 1 145 000 prebivalci vsaj 2290 rednih psihiatričnih postelj. Psihiatrična služba se je potemtakem že tedaj borila s premajhnim številom postelj. Po vojni pa se je znašla v brezupnem stanju. Od treh naštetih zavodov jih je izgubila kar dvoje, in sicer Novo Celje ter zavod na Poljanskem nasipu v Ljubljani. Duševno bolnišnico v Novem Celju je nemški okupator likvidiral, bolnike odpeljal v Avstrijo in z redkimi izjemami nasilno usmrtil. Isti okupator pa je po prihodu v Ljubljano likvidiral tudi zavod na Poljanskem nasipu v Ljubljani in ga spremenil v policijske zapore, lotil pa se je še zavoda v Polju na Studencu in vzel od 6 bolniških objektov kar 5 za namene nemške vojne bolnišnice. Okupacija pa je tudi segla v kader zdravnikov-psihiatrov in ga občutno zredčila. Takoj po vojni je bil zavod v Novem Celju preurejen v bolnišnico za pljučno tuberkulozo, zavod na Poljanskem nasipu v Ljubljani pa v Centralne zapore za Slovenijo. Za namene psihiatrične službe v Ljudski republiki Sloveniji je potemtakem preostal samo še zavod v Polju na Studencu, a celo ta zgolj deloma, ker je bila v nekaterih bolniških objektih nastanjena vojska. Vojašnica in bolnišnica sta živeli svoji življenji pod isto streho. V tem brezizglednem položaju z likvidiranimi psihiatričnimi zavodi, z zredčenim kadrom zdravnikov - psihiatrov in bolničarjev brez srednjega medicinskega osebja je dušilo psihiatrično službo še vprašanje nujne hospitalizacije na stotine duševno in živčno bolnih, vprašanje, ki ni bilo več samo zdravstveni, marveč je postalo že družbeni problem.²⁰ Psihiatrična služba, svesta si tudi zgodovinsko pomembnih nalog za brezhibno bolnišnično, klinično ter socialno-psihiatrično in psihohigienično delavnost v Ljudski republiki Sloveniji, se je lotila za njihovo uresničitev vseh mogočih ukrepov. Glas o težavah, s katerimi se je borila psihiatrična služba v Sloveniji, je prodrlo celo med slovenske rojake v Ameriko.²¹ Društvo progresivnih Slovencev Amerike v Clevelandu je mobiliziralo nabiralno akcijo v denarju za potrebe psihiatrične službe v Sloveniji.²² Spričo naraščajočega navala duševno in živčno bolnih v edini psihiatrični zavod v Polju z nominalnim bolnišničnim in kliničnim režimom, ki pa ne bi smel z gledišča rednega posteljne fonda sprejeti več kot 400 oskrbovancev, je prišlo do kršenja osnovnih hospitalnih načel, ko je bilo treba namestiti v dnevne sobe in na hodnike na stotine zasilnih postelj, ponekod slamarice kar po tleh, tako da se je povzpelo število oskrbovancev za več kot sto odstotkov čez dovoljeni stalež. V letu 1951 je pričelo pogubno nesorazmerje med rednim posteljnim fondom in prenizkim staležem zdravnikov — štel je četvero psihiatrov ter četvero zdravnikov splošne medicine — ter previsokim staležem pacientov grozeče spodjedati kvaliteto dela samega in celo zdravje

zdravnikov spričo nemogočih pogojev dela, ki je terjalo zlasti od sodnega izvedenca psihiatra zaposlitve v pozne nočne ure, da bi bil potem čez dan kos neodložljivemu administrativnemu delu, obhodu pacientov, terapiji itd. To stanje je našlo svoj odsvit v dnevnem časopisju, ki je pošiljalo v javnost številna poročila o zagatah psihiatrične službe — mimo oglasov uprave bolnišnice o delni, naposled pa o popolni opustitvi hospitaliziranja novih pacientov. Navalu pacientov pa ni bilo kraja. Zapahnjena vrata bolnišnice so se naposled le morala vdati elementarnemu navalu tudi že kriminalnih duševnih bolnikov in sprejemov, ki jih ni več reguliral trezen psihiatrov premislek, marveč jih je ukazovala zgolj slepa nuja, ni bilo ne konca ne kraja. Večletni ter zagrizeni boj psihiatrične službe za njen obstoj in napredek ni bil zamen. V pomoč ji je namreč resolucija z dne 2. julija 1953 takratnega Sveta za zdravstvo in socialno politiko LRS s pomembnimi sklepi glede ustvarjanja novih psihiatričnih zavodov, razširjenja bolnišnice za duševne in živčne bolezni Ljubljana-Polje z novimi bolniškimi oddelki, ustanavljanja psihiatričnih oddelkov po večjih bolnišnicah, številčne okrepitve zdravnikov-psihiatrov itd. Imenovana je bila tudi Komisija za psihiatrično službo kot posvetovalni organ omenjenega sveta s člani iz vrst psihiatrov, psihologov, defektologov, organov Državnega sekretariata za notranje zadeve LRS, Državnega sekretariata za pravosodno upravo, Vrhovnega sodišča LRS, Javnega tožilstva LRS, Inštituta za kriminologijo ljubljanske univerze itd. Ta komisija je na svojih plodnih sejah reševala organizacijska in strokovna vprašanja bolnišnice, klinične ter socialne psihiatrije in skrbela ter še vedno skrbi za izvajanje sklepov prej navedene resolucije. Profil psihiatrične službe v LRS se je spremenil z njeno vestno delavnostjo i glede števila psihiatričnih zavodov i glede števila zdravnikov-psihiatrov ter specializantov i glede njenega uveljavljanja v sodstvu, kriminologiji, defektologiji itd. Navzlic nenehnemu prizadevanju vseh teh činiteljev pa je bolnišnični psihiatrični posteljni fond v Ljudski republiki Sloveniji, ki šteje 1 500 000 prebivalcev, še zmerom pod nivojem posteljnega fonda v bivši Dravski banovini z 1 145 000 prebivalci. To nesoglasje in še občutno naraščanje duševne patologije po vojni ukazujeta ob prehudo pomanjkljivem posteljnem fondu omejevanje hospitalizacije duševno bolnih zgolj na primere, ko gre za »indicatio vitalis«, ko gre že za dokazano antisocialnost, zlasti v smislu kriminalnosti, in ko gre za oddajo v zavod za varstvo in zdravljenje po 61. členu KZ ali pa za opazovanje zavoljo sodnopsihiatričnih nalog po 246. členu ZKP.

Ce sem žrtvoval precej časa organizacijskim pomanjkljivostim psihiatrične službe, sem to storil z namenom, da opravičim tudi njene strokovne hibe, pa še z namenom, da se zavemo nenehne nevarnosti, ki preti od na tisoče duševno bolnih, ki pa živijo prosto med nami, zakaj na tisoče jih je že bilo po vojni hospitaliziranih, a na tisoče tudi v neozdravljenem ali pa samo izboljšanim stanju odpuščenih domov, na tisoče pa jih sploh ni bilo hospitaliziranih.

Dejal sem že, da je duševna bolnišnica prvenstveno socialna ustanova, ki varuje blaginjo družbe s hospitalizacijo tistih državljanov, ki so družbi zavoljo kakršnih koli duševnih abnormnosti nevarni. Na dlani je vendar, sem tudi dejal, da omogoča psihiatrično delo v bolnišnici za duševne bolezni nemoteno žitje družbe kot take, in to v prvi vrsti, šele sekundarno pa individualno plat državljana v psihobiološkem pomenu besede s kakršno koli terapijo. So razne institucije v civiliziranih državah, ki jih vodi skrb za duševno zdravje posameznika in družbe. Naj omenim poslanstvo psihohigijene in psihoprofilakse, ki

ga uveljavlja in razvija mimo psihiatra in poklicnega psihohigienika tudi zdravnik drugih medicinskih strok v svoji disciplini, praktični zdravnik na svojem delovnem torišču, pa tudi delavci drugih strok, na primer psiholog, pedagog, pravnik, gospodarstvenik itd., na svojem specialnem delovnem področju. V mnogih primerih je to poslanstvo organizirano na široki osnovi od raznih društev za psihohigieno tja do raznih uradnih institucij v okviru državnega aparata. Preprečevanje, omejevanje in zdravljenje že manjfestne duševne patologije s hospitalnimi, dispanzerskimi, ambulatorijskimi in še drugimi sredstvi je zasnovano na skupnih temeljih bolnišnične ter socialne psihiatrije in psihohigiene. Hospitalizacija duševno abnormnega državljanja je že pravno in socialno indicirana, še posebej pa velja to ob pojavih kakršne koli asocialnosti ali celo antisocialnosti. Duševno abnormni državljani so vendar rezervoar, iz katerega se nenehoma poraja kriminalna, pa tudi politična delinkventnost. To dejstvo pa terja, da zajamemo s hospitalizacijo čim večje število naših duševno abnormnih državljanov. Potemtakem nam vevajo že kriminološki oziri, če prezremo celo vrsto psihohigieničnih ter psihiatričnih itd., da čimprej ustvarimo ustrezne pogoje za navedeno hospitalizacijo. Sodobna psihiatrična in psihohigienična delavnost ima pred očmi predvsem duševno zdravje družbe, nato šele posameznika s kakršno koli duševno abnormnostjo. V civiliziranih državah najdemo številne hospitalne in klinične zavode za duševno abnormne, ki rešujejo duševno patologijo v zadnji instanci, v prvi, drugi itd. pa imajo opravka s to nalogo razni ambulatoriji, dispanzerji itd. Potemtakem bi morala biti še zlasti skrb socialistične države — in to je naša Jugoslavija — da obvaruje družbo pred nezaželenimi dejanji duševno abnormnih s hospitalizacijo, še več, da s psihohigienično in psihoprofilaktično delavnostjo preprečuje porajanje duševne patologije, da ohranja in krepi duševno zdravje družbe v korist svojega socialističnega napredka, pa bi morala potemtakem prevzeti vse tiste pozitivne metode psihiatrične in psihohigienične organizacijske delavnosti, ki jih srečamo v civiliziranih državah.

To pa bo moči s pridom uresničiti šele tedaj, ko se bo naš človek otrešel zmotnih predstav o duševni patologiji in psihiatrični delavnosti, kar je že skoraj dodobra storil v zvezi s somatsko medicino. Tudi o somatski medicini je imel naš človek kaj zmotne poglede, dokler je bil zapreden v pajčevinah neznanja, vraž in mistike. Proces organiziranega zdravstvenega prosvetljevanja našega človeka v mejah somatske medicine je terjal hude napore in jih še terja. Proces organiziranega zdravstvenega prosvetljevanja našega človeka, ki zadeva duševno patologijo, je časovno dokaj mlajši, pa terja še hujše napore. V tej zvezi bi nanizal nekaj misli, ki sem jih objavil¹⁹ v »Slovenskem poročevalcu« leta 1952. Preden pa to storim, naj pripomnim, da bom posamezne od njih, ki spadajo v vsebinski okvir mojih izvajanj, pozneje razčlenil in jih vsebinsko obogatil. S temi pripombami prehajam k citirani besedi:¹⁹ »... Ni v znanosti sveta, ki bi bil v zavesti nestrokovnjaka tako spačen in poln zmot ter zablod, kot je to svet duševnih bolezni, ki ga proučuje psihiatrična znanost kot posebna stroka medicine v najtesnejšem stiku z družboslovjem in dušeslovjem. To je kruto dejstvo, ki povzroča družbi nasploh že kar preveč materialnega in moralnega zla, ne da bi se tega zavedala; moči pa ga je razumeti zgolj z razvojno-zgodovinskega vidika. Ni namen sestavka, da bi poljudno osvetlil svet duševnih bolezni, pač pa naj bežno in mimogrede osvetli naslednja dejstva:

1. Duševne bolezni porajajo isti vzroki kot ostale tako imenovane telesne bolezni in še neki drugi, ki izvirajo iz družbenega okolja.

2. Obilica je raznih telesnih, obilica pa je tudi raznih duševnih bolezni, ki jih imenujemo pač »duševne« zavoljo tega, ker se uveljavljajo pri njih zlasti različne duševne motnje ob bolj ali manj izraziti navzočnosti tudi kakršnih koli že telesnih motenj.

3. Najpogostnejša duševna bolezen, ki je nestrokovnjak vsaj v začetku razvoja ne ocenjuje kot tako, je shicofrenija, se pravi, duševna razcepljenost. Bolezenski proces poraja prej ali slej v duševnosti takih bolnikov pojave, ki so vir vseh mogočih protidružbenih dejanj, pa tudi vir najkrutejših samomorov. Številne so še druge duševne bolezni, na primer, ciklofrenija, epilepsija, progresivna paraliza, itd.

4. Sleherni človek utegne duševno zboleti in celo umreti zavoljo duševne bolezni, pa srečamo v bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana—Polje in na tamošnji psihiatrični kliniki paciente vseh možnih let starosti in vseh mogočih poklicev tja do vseučiliških profesorjev.

5. Duševne bolezni niso istovetne z duševnimi nerazvitostmi raznih stopenj — od idiotije mimo imbecilnosti tja do debilnosti; nestrokovnjak pa jih kaj rad istoveti in celo meni, da predstavljajo baš duševne nerazvitosti svet duševnih bolezni.

6. Število duševnih bolezni narašča v vseh civiliziranih državah. Tamošnja javnost in državni aparat sta seznanjena s tem dejstvom. V Združenih državah Amerike ima sleherna deseta družina svojca v duševni bolnišnici. Postelj za duševno bolne pa je toliko kot vseh postelj za telesno bolne vred, računajoč semkaj tudi postelje za infekcijske, tuberkulozne in dermatovenerološke primere. Civilizirane države razpolagajo najmanj s štirimi posteljami za duševno bolne na tisoč prebivalcev.

7. V Ljudski republiki Sloveniji je najmanj tri tisoč duševno bolnih, ki bi jih morali internirati in zdraviti. Le-ti so stalni vir vseh možnih protidružbenih dejanj tja do kriminala in političnega delikta, a zanje ni v edini bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana—Polje prav nobenega prostora več.

8. Razne duševne bolezni dandanes kaj uspešno zdravimo. To velja tudi za najpogostnejšo in najhujšo duševno bolezen — shicofrenijo. Naj le mimogrede omenim zdravljenje z insulinskimi komami, z elektrošokom, s protrahirano narkozo, s psihokirurgijo itd. Spričo sodobnega zdravljenja duševnih bolezni vlada v bolnišnicah za duševno bolne isti režim kot sicer v bolnišnicah nasploh. V bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana—Polje in na tamošnji psihiatrični kliniki je trenutno v oskrbi okrog 900 pacientov, pa je navzlic prenatrpanosti vseh mogočih prostorov z njimi (standardnih postelj je štiri sto!) v njih popoln red, mir in tišina. Predstave o duševno bolnih, ki blazne, nore in ne vem še kaj, predstave o norišnicah so zgolj zablode in niso odraz stvarnosti.

9. V dejavnostni svet psihiatra uvrščamo tudi tako imenovane psihonevroze raznih vrst, na primer, nevrastenijo, psihastenijo, anankastično (obsedeno, usponitveno) nevrozo, grozavostno nevrozo, histerijo, situacijsko nevrozo itd. Psihonevroze predstavljajo funkcionalna obolenja osebnosti kot take, predstavljajo motnje v ravnesju številnih telesnih in duševnih funkcij osebnosti in jih ne smemo istovetiti z duševnimi boleznimi. Psihonevrotičnih obolenj je v vseh civiliziranih državah čedalje več, pa so že postala brez primere hujši socialni problem kot tuberkulozna in revmatična obolenja. V Zedinjenih državah Amerike je sleherni drugi ambulantno pregledani pacient psihonevrotik.

Uverjen sem, da mi je z osvetlitvijo navedenih dejstev uspelo razbliniti zakoreninjene zablude in zmotne predstave o duševno bolnih in o bolnišnicah za duševne bolezni, še več, živim v veri, da je marsikdo z zaskrbljenostjo v duši in z bolečino v srcu zazrl v svetu psihiatrične dejavnosti take hibe, ki že ogrožajo duševno zdravje družbe kot take, ne zgolj poedinca.

Velika francoska revolucija je omogočila pionirju psihiatrične službe, zdravniku Pinelu, rešiti z verig in iz okov po temnicah in ječah porazgubljene duševne bolnike, v kolikor jih ni že poprej upepelil ogenj na številnih grmadah — vse delo srednjeveškega mračnjaštva; samo nekaterim izbrancem pa je spričo ustreznega blodnega kompleksa in ustreznih halucinatornih doživetij poklonilo svetniški sij in glorio.

Ko je v dopisu — (protesten članek nekega pisca zoper ostvaritev duševne bolnišnice v bivši begunjski kaznilnici! op. J. K.) — govora o žalitvi talcev, ki so pokopani na vrtu bivše kaznilnice, ko je govora, da je preurejanje bivše okupatorjeve mučilnice v »umobolnico« žaljivo, ko je govora, da je zgražanje ljudstva popolnoma upravičeno, mi uhaja misel nazaj v srednjeveški mrak, katerega sledovi so še zmerom v zavesti marsikoga, vsaj tedaj, ko je govora o duševno bolnem človeku in o odnosu družbe do njega... V dolgi vrsti svetinj so na vidnem mestu baš Begunje s svojim pokopališčem talcev. Ta za nas sveta zemlja je objela s svojo prstjo in pokopala v večni molk tudi mučeniško telo zdravnika-psihiatra dr. Mihaela Kamina. Begunje so naša svetinja in bodo še nadalje ostale svetinja navzlic pomislekom, ki jih srečamo v dopisu poštenega in plemenito mislečega pisca, kajti njegovi pomisleki izvirajo iz njegovega osebnega gledanja na svet duševnih bolezni in razodevajo, da je le-to odtrgano od resničnega bistva stvari... V Begunje bomo premestili vsaj tri sto mirnih pacientov, tako mirnih in tihih ter tako spodobnih, da bodo s temi lastnostmi lahko vzgled svojim živečim mejašem. Pokopališče talcev pa bo svet zase, saj bo do kraja ločeno, bo izven bolnišničnega območja... Bolnišnica za duševne bolezni v Begunjah ne bo kalila pietete, ki jo dolgujemo tej svetinji iz dobe NOV...«

S svojo citirano besedo sem pri kraju. Če sem jo razvlekel celo do pokopališča talcev v Begunjah in do begunjske duševne bolnišnice, nisem iztiril. Ravno časopisna polemika v zvezi z njima je objektivni dokaz za trditev, da so sledovi srednjeveške mrakotnosti še zmerom v zavesti marsikoga, vsaj tedaj, ko je govora o duševno bolnem človeku in o razmerju družbe do njega. Veže pa me sedaj obljuba, da posamezna in pomembnejša dejstva, ki spadajo v vsebinski okvir zlasti mojih naslednjih izvajanj, razčlenim in jih vsebinsko obogatim.

ETIOLOGIJA IN KLASIFIKACIJA DUŠEVNIH ABNORMNOSTI IN KRIMINALNA ETIOLOGIJA

1. Splošni pogledi na etiologijo, patogenezo in klasifikacijo duševnih abnormnosti.

V zvezi z vprašanjem kriminalne etiologije ter kriminalnosti duševno abnormnih oseb in v zvezi s statističnim prikazom kriminalnosti na podlagi naših 497 psihiatričnih ekspertiz v povojni dobi (glej prilogo I) bom posvetil posebno pozornost etiologiji, patogenezi in klasifikaciji duševnih abnormnosti. S pripombo, da se etiologija in patogeneza patoloških procesov nasploh kaj tesno prepletata, saj je posledica kakega vzroka zopet sama vzrok novi po-

sledici, prehajam k etiologiji duševnih abnormnosti. Preden pa to storim, naj poudarim, da je opaziti pri presoji vloge eksogenih in endogenih faktorjev v genezi kakršnih koli patoloških procesov neko nejasnost, sem ter tja pa celo zablodo, ko se z nepremostljivim prepadom po metafizičnem načelu »aut — aut« razdvaja vsa patologija v eksogeno ali pa endogeno kategorijo. Podobna prizadevanja razodeva tudi kriminalna etiologija. Tako formiranje kategorij je plod formalno-logičnega, ne pa dialektičnega reševanja zastavljenega vprašanja in ni odsvit objektivne realnosti. Dialektično je obdelal to vprašanje v slovenski medicinski literaturi edinole prof. dr. Andrej Župančič v svojem učbeniku — »Uvod v patološko fiziologijo človeka«. Patološki proces, pravi^{8,9} imenovani avtor, lahko razumemo in usmerjamo samo, če gledamo pojave v njihovi vzajemni povezanosti (ne le v merilu organizma, ampak tudi v merilu organizem — okolje), če gledamo pojave v njihovem razvoju, če odkrijemo, kdaj in kako kvantitativne spremembe preidejo v novo kvaliteto, če to novo kvaliteto razumemo kot posledico protislovij v razmerju sil, ki sicer obvladujejo delovanje normalnega organizma, če upoštevamo dejstvo, da sta v delovanju organizma združena v dialektičnem edinstvu protislovij oba tečaja: okolje + reaktivnost organizma, ki zajema vse njegove podedovane in pridobljene lastnosti, ko reaktivnost organizma sama še ni proces, še ni reagiranje, pač pa je celokupnost podedovanih in pridobljenih materialnih substratov individua v določenem trenutku, če upoštevamo, da je imenovano protislovje osnova tako za filogenetski razvoj kakor tudi za koordinacijo funkcij organizma, če upoštevamo dejstvo, da ima vsaka funkcija, oziroma materialni substrat v sebi elemente okolja in elemente dednosti in da zabredemo takoj v vitalizem, oziroma mehanistični materializem, brž ko zanemarimo eno ali drugo. Osnovno protislovje med okoljem in reaktivnostjo individuuma pa lahko formuliramo tudi kot protislovje med dednostnimi in adaptacijskimi faktorji organizma. Nikakor pa ni dovolj, če opazujemo procese s stališča razvoja, kakor se odvija pred našimi očmi. Treba je namreč poleg tega vedno misliti na to, da je organizem pred našimi očmi tudi faza v filogenetskem razvoju. Samo tedaj se nam razjasni marsikatera temna stran v patološki fiziologiji (pa še zlasti tudi v psihiatriji! op. J. K), kajti ravno patološki procesi pogosto vzdramijo filogenetske funkcije, ki so v normalnem organizmu zavrte in prikriti z novejšimi mehanizmi.

Da je protislovje organizem — okolje res vzmet vsega biološkega dogajanja, se nam še jasneje odkrije, če pogledamo neko funkcijo v njenem razvoju. Življenje na našem planetu se ni moglo razviti, preden niso bili podani pogoji zanj, recimo padec temperature. Za potek kompliciranih reakcij v živi snovi je pogoj neko določno okolje, ki mu smejo lastnosti kolebat le v razmeroma ozkih mejah. Zahtevi čim konstantnejšega medija ustrezajo zaradi svoje ogromne kapacitete še najbolj oceani; kot vse kaže, je življenje res nastalo v njih. Ker je določno okolje pogoj za eksistiranje žive snovi, mora biti okolje obenem njen sovražnik, brž ko se dovolj hitro spremeni. Okolje tudi res uniči ogromno večino živih bitij, še preden dozori. V razliko od nežive snovi organizmi aktivno odgovarjajo na vplive okolja na specifičen način, ki ga imenu-

jemo biološki način. Živo bitje se po zakonih evolucije spremembam okolja — če ne prekoračijo neke meje — adaptira. Zato vznikajo nove oblike in funkcije živih bitij tam, kjer je največ sprememb okolja; v primeru oceana torej ob bregovih, zlasti pa še ob ustjih rek. Spremembe okolja so torej včasih res sovražnik organizmov, obenem pa so tudi agens za njihove adaptacije, t. j. za filogenetski razvoj. Ni naključje, temveč je funkcija okolja, da so se pri večini višje razvitih vodnih živali razvile škrge; ravno tako ni naključje, temveč je funkcija okolja, da se ob prehodu vretenčarjev iz vode v drug medij — zrak — razvijejo pljuča itd. Nove oblike, oziroma funkcije, ki se po evlucijskih zakonih razvijejo in ohranijo, pomenijo čedalje popolnejše metode adaptacije na okolje; razvijajo se vse popolnejše metode moderiranja zunanjih sprememb, živa bitja si ustvarjajo »privatno« notranje okolje: osmozno, ionsko, termično, itd. Pomen notranjega okolja je prvi spoznal Claude Bernard: »La fixité du milieu intérieur est la condition de la vie libre.« Claude Bernard se ni strašil paradoksnosti izraza notranje okolje, ki točno pogaja protislovne razmere: notranje okolje odraža tako specifičnost adaptacij živega bitja, kakor tudi zunanje okolje, ki te adaptacije izziva. To dvojno prirodo notranjega okolja lahko zasledujemo s filogenetskega gledišča, kakor tudi v merilu posameznega organizma. Zaradi vse bolj kompliciranih sistemov, ki omogočajo vse večjo in večjo neodvisnost od zunanjega okolja, mora organizem vzdrževati proti okolju vedno več potencialov. Vzdrževanje potencialov seveda tudi v živem organizmu zahteva delo in s tem dobavo energije iz okolja. Večja svoboda organizma, t. j. večja neodvisnost od kolebanj okolja, spravlja torej organizem z druge strani v večjo odvisnost glede na dobavo energije iz okolja. Dobava energije iz okolja zahteva seveda razvoj popolnejše orientacije v okolju ter kompliciranejših aparatov za predelavo dobavljene energije, izločanje presnovkov itd. Zato vse te strukture pomenijo večjo neodvisnost od okolja, pa tudi večjo ranljivost organizma po okolju. Tako recimo homoiotermna žival sicer lahko opravlja svoje funkcije pri zunanji temperaturi še daleč pod ničlo, toda pri pomanjkanju kisika odpove nepri- merno hitreje od poikilotermnega bitja. Obratno pa poikilotermna žival pri zunanji temperaturi okrog ničle po navadi že otrpne, pač pa preživi tudi padec telesne temperature pod ničlo. Funkcija brez okolja je torej nesmisel. Izrazi kot delovanje organizma, fiziološke funkcije organizma itd., imajo pomen samo v svoji pregnantni ambivalentnosti. Za vse adaptacije, ki so se v evoluciji obdržale, je značilno, da so koordinirane. Ni si mogoče zamisliti razvoja stalne telesne temperature, ki silno pospeši ritem življenja, brez ustreznega razvoja popolnejših dihal, obtočil, živčevja itd. Kar velja za filogenetski razvoj, velja tudi za delovanje individualnega organizma: akutne adaptacije so lahko kvantitativno ogromne, toda še vedno so koordinirane — dokler so fiziološke (recimo koordiniranje sprememb krvnega obtoka in dihanja pri akutnem naporu). Da gre pri koordinaciji funkcij organizma res za edinstvo protislovij, nam med drugim potrjuje ravno patološki proces. Ta nastopi, kadar en pol toliko prevlada nad drugim, da se relativno edinstvo med njima poruši: protislovje je demaskirano, pojavi se seveda gibanje nove vrste, proces nove kvalitete s porušeno koordinacijo funkcij v organizmu — patološki proces. Zato najdemo pri vsakem patološkem procesu določeno obliko nesoglasja med okoljem in reaktivnostjo organizma, ali drugače povedano, med dednostnimi činitelji in adaptacijsko sposobnostjo organizma, potemtakem zmerom spremenjeno reaktivnost. V tem smislu predstavlja sleherni patološki

proces sindrom reaktivnosti (najlepši primer za praktično uporabo tega načela so v sodobni medicini adaptacijske bolezni Selye-ja).

Shematično vzeto je vseeno, ali se spremeni reaktivnost pri povprečnih vplivih okolja, ali pa gre za normalno reaktivnost pri spremenjenem okolju.

S to poslednjo ugotovitvijo se poslavljam od avtorja, ki nam je omogočil vpogled v osnove dialektičnega reševanja dinamike razmerja: organizem — okolje, pa nadaljujem s svojimi pogledi nanje.²³

2. Poglobljeni pogledi na dinamiko razmerja: človek (indivíduo) — okolje.

Ko formuliramo osnovno protislovje med okoljem in reaktivnostjo individua tudi kot protislovje med dednostnimi in adaptacijskimi faktorji organizma, smo si svesti, da pomenijo dednostni činitelji konservativne, stabilizirajoče sile, adaptacijski činitelji pa njih negacijo ali antitezo.

Jasno je, da konkretizira navedeno negacijo tudi okolje (s svojimi fizikalnimi, fizikalno-kemičnimi, biološkimi in socialnimi vplivi), ki se odsvita ravno v adaptacijskih mehanizmihi — od fizioloških do zavestno psihičnih — individua, še več, ki ga individuum — človek tudi aktivno spreminja s procesi dela, a hkrati z njimi ter s spreminjanjem se okoljem še sebe tako v psihobiološkem (ortostatika, sprednji — zgornji — okončini kot roki: instrument kar najbolj kompliciranih delovnih operacij, grlo in spodnja čeljust z usti, jezikom, ustno votlino itd.: kot instrument govora itd.) kot tudi v socialnem pogledu, pa pravi glede tega F. Engels naslednje: »Delo je prvi, temeljni pogoj človekovega obstanka in to v toliki meri, da moramo v določenem smislu reči: delo je ustvarilo človeka.« Poglobljeno srečamo isto misel v učbeniku psihiatrije (M. O. Gurevič in M. J. Serejskij¹¹ dobesedno takole: »S svojo proizvodno-zgodovinsko delavnostjo, ki aktivno spreminja obdajajočo prirodo, spoznava človek zakone razvoja sveta in jih v svoji nadaljnji delavnosti preizkuša in praktično uporablja. Funkcije človekove psihike vendar ne služijo pasivnemu reagiranju na vplive okolja, marveč aktivni splošni zgodovinski delovni dejavnosti.« — V. I. Lenin pa pravi: »Človekova zavest ni samo odsvit (odraz objektivnega sveta, marveč je le-ta tudi njena stvaritev... Odsevanje prirode v človekovi misli ne smemo razumeti 'mrtvo' ne 'abstraktno' ne pasivno ne brez protislovij, pač pa v neprestanem procesu gibanja, porajanja protislovij in njihovega reševanja... Možgani so organ misli.« S tem v zvezi so povezane funkcije človekovih možganov z delavnostjo vsega organizma v celoti — v njegovi biološki in socialni pogojenosti.

Kot ni naključje, marveč je funkcija okolja (prirode z njenimi geografskimi, klimatskimi, atmosferskimi in drugimi posebnostmi), da so se pri večini višje razvitih vodnih živali razvile škrge in ob prehodu vretenčarjev iz vode v drug medij — zrak — razvila pljuča, tako tudi ni naključje, marveč je funkcija okolja — in tu še s posebnim naglasom — je funkcija družbenega okolja, da ima človek — družbeno bitje — specifično grajen živčni sistem, ki se z velikimi možgani in njihovo skorjo tako vidno in izrazito loči od primatov. Če za razliko od nežive snovi organizmi odgovarjajo na vplive okolja na specifičen način, ki ga imenujemo biološki način, pa človek s svojimi možgani odgovarja na vplive i zunanjega i svojega notranjega okolja, se pravi, na njegove biološke vplive

(n. pr. spolni instinkt, samoohranitveni instinkt itd.), na nov specifičen način, ki ga imenujemo psihološki način; spolni instinkt, na primer, »transformira«, »sublimira«, ga abstrahira v plemenita erotična čustva ljubezni, ki z njo »ovenča« spolni akt, ga s silo svoje imaginacije drami in obuja v življenje, ga pri biološki polnovrednosti s silo svoje imaginacije gasi in ugasi (psihična impotentnost), ali pa ga spreminja v pošastne spolne zablode (nekrofilija, vampirizem itd.) itd. Psihološki način odgovorov možganov na biološke vplive notranjega okolja so n. pr. zlasti vitalna čustva (biofonus), psihološki načini odgovorov možganov na objektivni svet nasploh s posebnim ozirom na zunanje okolje pa so v hierarhični razvrstitvi zlasti: občutki, zaznave, predstave, misli, čustva (emocije), volja — kot odsviti stvari objektivnega sveta (s človekovim organizmom vred) ter njihovih lastnosti in njihovih medsebojnih razmerij. Navedeni odsviti — funkcije človekove psihike — pa ne služijo pasivnemu reagiranju na vplive okolja, marveč aktivni splošno-zgodovinski delovni delavnosti in so po besedah Gureviča in Serejskega¹¹ »v določeni zvezi med seboj in s tisto višjo sintetično funkcijo, ki jo definiramo kot osebnost. Ta zveza se določa s funkcijo zavesti. V zavesti se povezujejo med seboj psihični procesi danega momenta (simultano) in združujejo podatki sedanjega s poprejšnjim izkustvom (sukcesivno — v času). Sukcesivno in simultano povezujoč psihične akte, postaja s tem zavest nujen pogoj za to, da bi bil dani akt psihičen v pravem pomenu te besede. Poljubna funkcija, na primer občutek, ima pomen psihične funkcije samo tedaj, če je zvezana z drugo vsebino psihike in s poprejšnjim izkustvom, se pravi, kadar je ta funkcija zavestna. Pri odsotni zavesti ni zaznavanja, ni mišljenja, ni spoznanja in smotrne delavnosti. Medtem pa imajo preprostejše funkcije živčnega sistema (vegetativne, refleksi, avtomatizmi) pomen in smisel same zase, brez zvez z zavestjo. Za psihične funkcije človeka je karakteristična aktivnost spoznanja. Vemo, da zaznava (percepcija) ne nastaja samo centripetalno (t. j. po učinku draženja od zunaj), marveč tudi centrifugalno (t. j. po aktivnem sprejetju). Nimamo, na primer, samo centripetalnih potov od retine (mrežnice) zrkla v corpus geniculatum laterale in nadalje v vidno skorjo, marveč tudi obratna pota, fugalna, od skorje k retini, s čimer je omogočena sposobnost aktivnega vplivanja na zaznavano (percipirano). Retina torej ni osvetljena samo od zunaj, marveč tudi od znotraj (Pötlz). Novorojenček gleda, a ne vidi (ne sprejema) zato, ker so sicer ob rojstvu centripetalna pota že formirana, toda centrifugalna še niso. To dejstvo imenujemo fugalno-petalni princip, na katerega temelju se tudi realizira aktivnost psihike...«

Tu imamo izraziti dokaz za to, da je proces odsvijanja objektivnega sveta dialektična enotnost protislovij: fugalno-petalno, aktivno-pasivno. Če prevlada v navedeni enotnosti protislovij tečaj fugalnega, se relativna enotnost med njima podre: protislovje je demaskirano, pojavi se proces nove kvalitete s porušeno koordinacijo funkcije zaznavanja — patološki proces — v smislu iluzij in vidnih halucinacij (vizij). Uveljavljanje aktivnega (fugalnega) v funkciji zaznavanja je tudi vzrok, da slikajo očividci istega dogodka (pri najboljši volji in vesti) v mnogih primerih dogodek sam tako različno, še zlasti, če ni bil za očividce emocionalno irelevanten (pomembno dejstvo v psihologiji izpovedbe, še zlasti, če gre za izpovedi takoj po dogodku!). Naposled imajo po besedah

Gureviča in Serejskega psihične funkcije še neko posebno lastnost, in sicer to, da so integralne po prednosti¹¹.

»Integracija nima v razvoju funkcij prav nič manjšega pomena kot njihova diferenciacija. Po Jacksonu pripada integraciji centralno mesto v doktrini evolucije živčnega sestava. Z integracijo je omogočena koordinacija funkcij in naposled enotnost ne samo posameznih mehanizmov, marveč vsega organizma (cele osebnosti). Zavoljo integracije nižjih funkcij se ustvarjajo višje; po Jacksonu ne poteka ta razvoj v obliki postopne in neopazne transformacije, marveč skokoma, kar izhaja iz samega načela integracije. Z razvojem višjih funkcij se nižje ne uničujejo, toda ustvarjajo se stopnje, različne ravni, ki so med seboj povezane v takem redu, da višje funkcije regulirajo in zavirajo nižje. Ta vzajemna razmerja pojmuje in definira Jackson kot hierarhijo funkcij. Konceptija o sprostitvi nižjih funkcij pri afekciji višjih sledi iz pojma o hierarhiji funkcij in je torej povezana z njihovo integracijo. Integracija je seveda lastna razvoju vseh funkcij živčnega sestava, višjih in nižjih, vendar pa je po stopnji integriranih funkcij različna. Integracija preprostejših funkcij je stanovitna, nepremična, trajna, integracija višjih psihičnih funkcij pa je premična, spremenljiva, nestanovitna. Primer: Zavest, mišljenje se lahko celo v normi dezintegrira (v spanju) in reintegrira (pri prebujanju). V patologiji imajo, kakor bomo pozneje videli, te posebnosti integracije psihičnih funkcij zlasti velik pomen. Integracija se ustvarja v živčnem sistemu z vzpostavljanjem zvez med živčnimi elementi, kar je funkcija sinaps. Terminus »sinapsa« je vpeljal angleški filozof Sherinngton leta 1897 za označbo zveze med nevroni, ki oskrbuje prehod dražljaja (impulza) iz enega nevrona v drug nevron na kraju kontakta med njima. Sinapse po sebi ne pomenijo stalne mehanične zveze med nevroni, njihove funkcije se preminjajo, odvisno pač od funkcijskega stanja živčnega tkiva, odvisno od humoralnih vplivov in očitno tudi od izločanja posebnih snovi v samih sinapsah. Tako dobimo spremembe prevodnosti in odpora v sinapsah. Na ta način določa funkcija sinaps možnost integracije, dezintegracije in reintegracije, t. j. vzpostavitev zvez, ustvarjajočih integralne funkcije, začasne prekinitev zvez in vzpostavljanja teh zvez... Dezintegraciji so vzrok prekinitev zvez (sinaps) in nastajajo zato spremembe v funkcionalnem stanju živčnega tkiva. Pri patoloških pogojih morejo spremembe funkcij sinaps ustvariti bolj ali manj izražene prekinitev zvez med nevroni (asinasija). Te prekinitev so lahko reverzibilne ali pa stalne, kakršna je pač narava afekcije živčnega tkiva. Pripomniti je treba, da pri dezintegraciji psihičnih funkcij lahko nastane nepravilna, patološka integracija dezintegriranih elementov z ustvarjanjem nenormalnih zvez v sinapsah. Od tod patološka produktivnost psihoze (blodne ideje, halucinacije itd.). Prototip nenormalnih integracij so sanje. Najhuje se izraža patološka integracija pri motnjah zavesti...«

Od kar je človek začel uporabljati ogenj in je iznašel orodje, ne poteka njegovo življenje samo po poti bioloških, marveč tudi po poti ekonomsko-socioloških zakonov. Človek je vendar socialno bitje, duhovno in telesno odvisen od soljudi in si ga izven te družbe sploh ne moremo zamisliti. Medicina torej ne bi smela biti zgolj biološka veda. Gledati bi morala na človeka integralno, se pravi, v okviru njegovega vsakdanjega življenja in ne samo kot na kak biološki abstraktni fenomen. Upoštevati bi morala, da ima opravka s »podružbenim« človekom — Nemec pravi temu: vergesellschafteter Mensch —, ki mora razvijati ne samo

čut, marveč tudi zavest o raznih družbenih dolžnostih, na primer, do družine, do delovne zaposlitve, pa tudi do kakršnega koli žrtvovanja za cilje in naloge skupnosti itd.; skratka, pretehtati bi morala njegovo socialno prilagojenost (ne gre samo za biološko adaptacijo pri človeku — osebnosti, ki je družbeno bitje!); upoštevati bi morala njegovo ekonomsko-socialno stanje in elemente razredne, kulturne, nacionalne in verske narave itd. Človek ni samo filogenska faza, marveč je tudi družbeni produkt! Medicina^{15, 16} bo krenila naprej, ko bo prenehala iskati vzroke za nastanek bolezni samo v bioloških elementih naravnih sil, kot da bi bil človek le kaka živalska species in bo uprla svoj pogled tudi v socialno plat življenja, v socialne faktorje, ki so tudi odločilni za vznik in oblikovanje kakršne koli bolezni; ko pa bo obogatena še s socialno terapijo, bo dorastla nalogam današnje dobe. Kako nepopoln vpogled ima »biologistična« medicina v vznik in potek bolezni, če ne upošteva socialne patogeneze v vsej njeni sili, naj predočim s temle vzgledom.

Na Dunaju je umrlo za ošpicami leta 1907 od 100 000 revnih 123 bolnikov, a od 100 000 premožnih le troje. Te silne razlike si ni moči razložiti zgolj z različno virulenco kužnih klic, pač pa z različnimi ekonomsko-socialnimi razmerami bolnikov. In ravno te razmere, v katerih živi ta ali oni človek, da omenim le stanovanje, prehrano in naravo dela, ki ga opravlja, ter kje, kako in s kakim čustvenim razmerjem ga opravlja, igrajo, kakor nam je pokazal navedeni vzgled, pomembno vlogo ne samo v patogenezi, marveč tudi v terapiji, saj je izid bolezni v veliki meri odvisen od nege, oskrbe, zdravil itd. Upravičeno lahko napravimo sklep: tudi socialni faktorji odločajo pri nastanku in poteku bolezni in socialne patogeneze ne smemo ignorirati. Pri mnogih drugih boleznih se razodeva ta trditev še bolj jasno, a zgovoren primer zanjo je tuberkuloza, bolezen, ki je bolj gost socialno šibkejših. Najhuje pa se manifestira socialna patogeneza pri tako imenovanih profesionalnih boleznih in danes še zlasti pri psihonevrozah in alkoholomaniji. Naj apostrofiram mimogrede, ko sem že osvetlil vlogo socialne patogeneze, še vlogo socialne kriminogeneze pri nedvomnem povečanju kriminalnosti.

3. Specialni pogledi na etiologijo, patogenezo in klasifikacijo duševnih abnormnosti s posebnim ozirom na kriminalno etiologijo.

Če strnem svoje doslej navedene poglede na človeka in njegovo okolje, potem je treba naglasiti tale dejstva:

1. Delitev faktorjev na faktorje biološke in socialne narave ima zgolj pogojno vrednost. V že omenjenem učbeniku psihiatrije¹¹ srečamo glede tega naslednje misli: »Bilo bi nepravilno istovetiti endogeno z biološkim in eksogeno s socialnim. Psihične lastnosti osebnosti in sama struktura človekove psihe se formirajo pod odločujočim vplivom socialnih momentov, zato imajo socialno noto, transformirajo biološko in sestavljajo z njim enovito celoto. Z druge strani pa so lahko eksogeni faktorji (n. pr. infekcija) po svoji naravi biološki in vendar je pojav infekcijskih bolezni odvisen od socialnih momentov, ki so vzrok manifestiranja ali pa premaganja infekcije (tako je možno pojmovati sifilis tudi kot »socialno bolezen«). Kakor v strukturi in razvoju normalne psihe, tako je tudi v genezi bolezenskih odmkov socialno nerazdeljeno od biološkega in če bomo nadalje govorili o prvem in drugem ločeno, je to razumeti samo pogojno, nekako tako, kot

je to dopustno pri deljeni presoji anatomskega in fiziološkega ali fizikalnega in kemičnega, čeprav ni v naravi fiziološko ločeno od anatomskega itd. V svesti si, da je možnost razdvajanja raznih faktorjev, ki vplivajo na razvoj psihike, na njene spremembe in bolezenske procese, s teoretičnega gledišča pogojna, vendarle razlikujemo take faktorje, ker ima njih pregled praktičen pomen za ugotovitev tendenc ustreznih sprememb glede njihove presoje ter prognoze in za določitev zdravstveno-profilaktičnih ukrepov. Z navedenimi pripombami je torej moči vse etiološke faktorje prikazati v tej shemi:

I. Eksogeni faktorji (okolje v najširšem pomenu besede):

1. somatični faktorji;
2. psihični in socialni faktorji.

II. Endogeni faktorji:

1. avtointoksikacije, bolezni notranjih organov;
2. dednost, okvare zametka in ploda;
3. posebnosti starostnih obdobj in spola.«

Delitev etioloških faktorjev na eksogene in endogene odreja tudi klasifikacijo duševnih abnormnosti. Če navedeni faktorji razdirajo strukturo in alterirajo funkcije živčnega sistema, porajajo patološke procese ireverzibilne ali pa reverzibilne narave. V prvem primeru gre za destrukcijo živčnega substrata z bolj ali manj vidnimi okvarami tako imenovane organske narave, v drugem primeru pa za zgolj mikroskopske ali samo submikroskopske organske spremembe substrata v molekularnem in strukturalnem merilu. V nekaterih primerih ni duševna abnormnost posledica kakega trenutnega patološkega procesa, marveč je posledica davno minulega procesa, ki je zapustil v živčnem sistemu trajne okvare; to velja na primer za nekatere oblike oligofrenij (duševnih nerazvitosti). Eksogeni faktorji psihične narave — n. pr. razni situacijski konflikti — porajajo dinamične motnje funkcij, ki so posledica submikroskopskih organskih sprememb substrata v molekularnem in strukturalnem pomenu; v tem primeru govorimo o psihogenih reakcijah v merilu raznih nevroz ali pa reaktivnih psihoz. Endogeni faktorji so lahko osnova duševnih abnormnosti s progredientno bolezensko naravo, ki jih označujemo kot duševne bolezni — psihoze — (n. pr. shicofrenija, ciklofrenija) ali pa so osnova duševnih abnormnosti — brez progredientne bolezenske narave — v smislu odklonov od norme, v smislu tako imenovanih psihičnih anomalij — psihopatij.

Govorimo o psihopatičnih osebnostih, ki razodevajo značilnosti bolj ali manj izraženega homotimnega duševnega življenja. Z integracijo najnižjih in najvišjih funkcij, od instinktov, nagonov, emocij, tja do mišljenja in zavestne aktivnosti, se ostvarja sintetična celovitost — osebnost, katere fiziološki korelat⁷ je v II. signalnem sistemu, integriranem s I. in III. sistemom. Psihopatične osebnosti vodi bolj ali manj v njihovem življenju III. signalni sistem, se pravi, uveljavljajo se njihovi instinkti in nagoni, potemtakem najnižje plasti strukture osebnosti, filogenetsko starejše in biološko tesno povezane s primitivnimi — vitalnimi — potrebami organizma ob šibkem uveljavljanju višjih plasti, socialno dragocenih, psihološko zapletenejših in povezanih z zavestnim in družbi koristnim delovanjem. Navedene hibe

so vzrok njihove socialne neprilagojenosti in pogostne kriminalnosti. Osebnost ni potemtakem kak aritmetični seštevek, marveč je integral filogenetsko starih in novih — z razvojno zgodovino družbe — pridobljenih funkcij, v kateri ni, če je uravnovešena v signalnih sistemih, nobenega »čistega« razuma, osvobojenega emocij, pa tudi nobenih najnižjih nagonov, ki jih ne bi zavest kontrolirala. Taka osebnost pa utegne manifestirati najnižje funkcije — instinkte z antisocialnimi nagoni, viharne afekte, primitivne in antisocialne reakcije na kakršna koli zanj nevarna doživetja (patološko reševanje konfliktnih situacij), ali pa na osnovi patoloških procesov v možganih itd., če so se osvobodile oklepa zavestne kontrole in zavestnega brzdanja, kar se zgodi v primeru njene patološke dezintegracije spriču okrnjene sinteze višjih psihičnih funkcij, zlasti pri psihopatoloških procesih (n. pr. shicofreniji, progresivni paralizi itd.). V teh primerih govorimo o dezorganizaciji osebnosti.

Navedena dejstva, ki zadevajo zlasti etiologijo in patogenezo duševnih abnormnosti, nam bodo omogočila pravilno pojmovati njihovo klasifikacijo, kot jo srečamo v že večkrat omenjenem Gurevičevem učbeniku psihiatrije in ta je sledeča:

I. Eksogene psihoze (duševne bolezni ali duševne razkrojenosti)

1. Psihične abnormnosti, povezane z infekcijami.

A. Akutne infekcijske psihoze.

B. Psihoze, povezane s kroničnimi infekcijami:

a) epidemični encefalitis — postencefalitični parkinsonizem,

b) lues (sifilis) možganov,

c) progresivna paraliza.

2. Psihične abnormnosti, povezane z intoksikacijami (n. pr. alkoholne psihoze).

3. Psihične abnormnosti, povezane s kraniocerebralno travmo.

II. Somatogene psihoze (eksocerebralnega izvora — primarno je patološki proces lokaliziran v organih izven možganov, šele sekundarno zajame tudi možgane)

4. Psihične abnormnosti, povezane z obolenji notranjih organov (simptomatične psihoze).

5. Endokrinopatije (duševne abnormnosti, povezane z obolenjem endokrinih žlez).

III. Endogene psihoze (patološki proces je primarno lokaliziran v možganih) (*primarna narava*)

6. Psihične abnormnosti, povezane z grobimi endogenimi procesi (n. pr. tumor možganov, tuberozna skleroza).

7. Starostne psihoze povratnega razvoja (involutivne psihoze):

a) senilne psihoze (senilna demencija),

b) presenilne psihoze,

c) arterioskleroza možganov.

8. Epilepsija.

9. Shicofrenija (schizophrenia simplex, katatonia, hebephrenia, paraphrenia, schizophrenia paranoides).

10. Manično — depresivna psihoza ali ciklofrenija.

IV. Reaktivne duševne abnormnosti

11. Reaktivne psihoze.

12. Nevroze.

V. Psihične anomalije. (*brei prepovedanih pravnih*)

13. Psihopatije — psihopatične osebnosti:

- a) shicoidni psihopati,
- b) paranoidni psihopati,
- c) ciklotimni psihopati,
- d) histerični psihopati,
- e) epileptoidni psihopati,
- f) oligofreni psihopati,
- g) psihopati alkoholomani,
- h) psihopati narkomani.

VI. Psihične nerazvitosti (kot posledica bioloških patogenih činiteljev)

14. Oligofrenija:

- a) idiotija,
- b) imbecilnost,
- c) debilnost.

VII. Psihične zaostalosti (kot posledica socialnega miljeja, ki ni dajal ustreznih psiho-socialnih spodbud za normalni duševni razvoj)

2. Naslednje dejstvo, ki ga velja poudariti, pa je človekova zavestna in aktivna delavnost pri procesih adaptacije, pa naj zadevajo njegovo zunanje ali pa notranje okolje. Če si je organizem človekovega prednika v evoluciji ustvaril svoje »notranje okolje«: osmorno, ionsko, termično itd., si je pa človek v zunanjem okolju ustvaril svoje »privatno« zunanje okolje od obleke in obutve tja do zdiferenciranih stanovanjskih zgradb, ki ga varujejo elementov naravnih sil. Človek se prilagaja zunanjemu okolju, a hkrati ga tudi prilagaja sebi in s tem i njega i sebe spreminja. S svojo proizvodno — zgodovinsko delavnostjo postaja bolj in bolj gospodar elementarnih naravnih sil, hkrati pa zmerom bolj odvisen od družbe in njenih funkcij. Čedalje bolj stopa v ospredje njegova socialna funkcija in vprašanja njegove socialne prilagojenosti. Družbena zavest »kroji« njegov pogled na življenje in svet. Svest si kot osveščeni subjekt sebe v somatskem in psihičnem pogledu, loči sebe od vsega ostalega — objektivnega. V razvojnem procesu formiranja svoje duševnosti je »zapustil« obdobje homotimije in »stopil« v obdobje dihotimije. Homotimni-arhaični človek je postal dihotimni — civilizirani človek.

3. Obdobje homotimije razodeva po J. Feldnerju — (»Entwicklungspsychiatrie des Kindes«)¹⁰ primitivni psihični funkciji: zaznavno (percep-

tivno) in instinktivno — emocionalno. Obstoji še absolutna enotnost aktivnega in pasivnega deleža v odsvitajoči (odražajoči) funkciji zaznavanja. Objekt in subjekt se stapljata v enotni funkciji instinktivno — emocionalno naglašene zaznavanja. Subjekt je še koherenten z zunanjim in notranjim okoljem. V tem obdobju je človekova duševnost (thymos) še enotna z objektivnim svetom. Otrokovo duševno življenje je še homotimno.

Bolj ali manj usmerjajo njegovo ravnanje še zmerom instinkti. Njegove psihične funkcije služijo bolj ali manj pasivnemu reagiranju na okolje. Psihični akti danega momenta se sicer med seboj simultano povezujejo, ni pa še učinkovitega povezovanja s poprejšnjim izkustvom: sukcesivno — v času. Njegovo duševno življenje in ravnanje ima pomen efemerne, ki ga definira J. Feldner kot »Querschnittserlebnis«. Zato še ni moči govoriti o kaki izoblikovani osebnosti. Emocionalno — instinktivno naglašena in trenutna doživetja motivirajo njegovo ravnanje in ponašanje. O kakem v prihodnost uprtem ravnanju in ponašanju še ni govora; skratka, tu se še uveljavlja zakonitost kavzalnosti, ne pa finalnosti. Za kazniva dejanja še ne more biti kazensko odgovoren, ker še ni zmožen razumeti pomena svojega dejanja ali pa imeti v oblasti svoje ravnanje. V obdobju dihotimije pa se loči subjekt od objektivnega sveta, tu je on »jaz« s svojimi predstavami in mislimi o njem, tu manifestira odsvite (odraze) najvišje kvalitete, rešen spon prostora in časa, v katere je vključena odsvitajoča funkcija zaznavanja. Tu je predstavljen svet mislečega in voljo razodevajočega subjekta, relativno ločen od zaznavnega sveta, tu je ločnica med objektom in subjektom, tu se je povzpela človekova »duša« nad živalske instinkte.

Če se je človekova »duša« povzpela nad živalske instinkte, se je res samo povzpela, zakaj z njimi je v nenehnem boju. Instinkti se manifestirajo v nagonih, ki so stare, globinske psihične funkcije. Nagoni razodevajo določno težnjo organizma po zadovoljitvi življenjskih potreb. Povezani pa so s samozahranitvenim instinktom, instinktom po nadaljevanju vrste (v filogenezi) in s socialnim instinktom. Pri človeku regulirajo nagone višje psihične funkcije; če te oslabe, bušnejo na dan in prehajajo v dejanja, ki težijo k svoji zadovoljitvi brez ustrezne kontrole osebnosti.

① Instinktu po ohranitvi vrste (v filogenezi), povezanemu s spolnim nagonom, sem že posvetil ustrezno pozornost.

② Socialni instinkt, ki ga srečamo že pri členonožcih (čebele, mravlje itd.), se abstrahira pri človeku od notranje potrebe po ustreznih zaposlitvi in od čuta za skupnost tja do socialne zavesti, ki mu omogoča polnovredno socialno prilagojenost, brž ko vskladi svoje poglede na življenje in svet, svoje ravnanje ter hotenje s pogledi na življenje in svet, z ravnanjem ter hotenjem družbe, potemtakem z njeno zavestjo, ki je odsvit družbene biti.

V zvezi s problemom socialnega instinkta naj povzamem nekaj ustreznih misli iz študijske razprave Miloša Kobala:²⁴ »... Socialni instinkt sta — podobno ostalim instinktivnim vrstam — v poznejšem razvoju človeštva izpopolnili najvišja živčna dejavnost ter družbena zavest, zato se v normalnih pogojih človekovega življenja v kolektivu ta instinkt ne izraža v brezpogojnih zunanjih reakcijah. V osamljenosti in brezdelju pa se instinkt pojavlja v raznih oblikah. Osamljeni človek je kakor ptič, ki je zašel v sobo, pa sedaj divje križem kražem prhuta in se zaganja v stene, dokler se ne požene skozi odprto okno na prosto. Tako tudi on instinktivno in z vso vehemenco išče kakršnega

koli načina zaposlitve. Poznamo n. pr. človeka, ki je v osamljeni celici, kjer ni bilo predmeta, s katerim bi »preganjal« svoj čas, z nohti izpraskal iz cementne stene drobne kamenčke. Te je potem razmeščal v različne kombinacije ter se tako zaposlil. Znani so primeri še drugih hujših dejanj, ki so jih bili sposobni ljudje, ko so bili iztrgani iz življenja v družbi. — Seveda je prav socialni instinkt s svoje objektivne plati še najmanj proučen. — Če socialnega instinkta človeku in njegovim prednikom ne priznamo, če začetke družbenega življenja mesto kompliciranja brezpogojnih refleksov pripisujemo »inteligenci« in »zavesti« človeku podobnih živali, potem ne moremo biti nič več in nič manj kot idealistični razlagalci človekovega nastanka, ki se od uradne religije razlikuje le v toliko, da naglas ne povemo stvarnikovega imena...»

V psihopatologiji srečamo hude defekte v socialni prilagojenosti pri oligofreniji, psihopatiji, potemtakem pri ljudeh, ki so zaostali v svojem duševnem razvoju, pa bolj ali manj obstali na stopnji homotimije. Drugi izvor socialne neprilagojenosti pa je sekundaren. Tu gre za primere, ko se polnovredna socialna prilagojenost maje in zmaje v asocialnost in antisocialnost zavoljo kake duševne bolezni, na primer shicofrenije, progresivne paralize, epilepsije itd.

Kriminalnost je manifesten simptom, nevrotičnost pa v mnogih primerih maskiran simptom socialne neprilagojenosti.

3 Instinkt samoohranitve se manifestira kot hranitveni in obrambni nagon zlasti v smislu agresije ali bega. Vlogo hranitvenega instinkta, ki nagonsko uveljavlja potrebo tudi po zalogi hranil — že pri nekaterih živalih — pri človeku v davnini pa s tem v zvezi uporabo orodja in mobilizacijo produkcijskih sil, posledično pa ustvarjanje produkcijskih odnosov, sta spoznala in ocenila kot odločujočo gibalno silo v zgodovinskem procesu družbenega razvoja zlasti Karl Marx in Friedrich Engels.

Višje psihične funkcije hranitveni nagon v urejenih ekonomsko-socialnih razmerah zavirajo — kultivirajo — (vzdržnost in hranitvena omejitev — zajtrk, kosilo, večerja — bonton pri jedi itd.) ali pa celo do kraja zavro — dialektično odpravljajo — (gorečnost kake duhovne delovne zamaknenosti, askeza itd.), utegnejo pa ga tudi socialno transformirati, sublimirati; primere za to dajejo n. pr.: »five o'clock tea«, slavnostni banketi itd.). Nešteto primerov junaškega obvladanja hranitvenega nagona najdemo v naši partizanski zgodovini, pa naj navedem samo en primer asketskega obvladanja, ki sem ga omenil¹⁴ v svojem sestavku: »Naši stanovski tovariši — padli in mučeni do smrti v štiriletni osvobodilni borbi«, objavljenem v »Z. V.« leta 1946: »...26. februarja 1944. leta je dosegla XIV. divizija koroške hribe. Zdelo se je, da ni več sestavljena iz ljudi, zdelo se je, da je sestavljena iz živih okostnjakov, ki jih goni iz kraja v kraj samo še volja, jeklena volja: raje pasti, raje zmrzniti ob prvi smreki kot pa pokazati švabskim psom krvosesom, da stojte na robu človeških moči. In res: mule so pocrkale, konji so padali s krvavečimi nozdrvmi, švabska vojska je onemogla obtičala nekje v dolinah in se brezmočna valjala po pečeh vaških hiš... XIV. divizija pa, ki je v 21. dneh ofenzive štirikrat toplo jedla, ki je 21 dni držala na položajih brez odmora v snegu, ledu in zimskih viharjih — XIV. divizija, ki ni v enainvajsetih nočeh niti enkrat spala, ta XIV. divizija je še enkrat napela svoje moči, pregazila hribe, ki meje na Koroško in Štajersko, in si dovolila nad Solčavo svoj prvi počitek. In šele tedaj so borci, ki niso dotlej niti pomislili nase, ogledali svoja ranjena, omrznjena, izhirana telesa. Zbrali so vse te ranjene, onemogle in ozeble tovariše in jih spravili v

gozdno kočo v Matkovem kotu. In to je bila prva vojaška partizanska bolnišnica na Koroškem...»

S kako elementarno silo pa se lahko v nekaterih primerih osvobodi oklepa višjih psihičnih funkcij in kako hranitveni nagon dezintegrira (dezorganizira) osebnost, človeka pa degradira na stopnjo živali, če se znajde v življenje ogrožajočih ekonomsko-socialnih okoliščinah, bi tudi znala povedati nekatera sovražnikova koncentracijska taborišča za časa minule vojne z naslovi: »campo concentramento di liquidazione«, »Vernichtungslager« itd. Kaka elementarnost je v tem nagonu, ve povedati psihopatologija. So n. pr. idioti, shicofreniki, progresivni paralitiki z neugnano požrešnostjo (bulimija) ali pa imajo opravka s tako imenovano polifagijo, ko zmaše in zlijejo v usta, kar dobe v roke, pa tudi nemogoče stvari: papir, žagovino, cunje, urin, vsebino pljuvalnikov in celo govno — v poslednjem primeru pravimo, da imajo opravka s koprofagijo

Obrambni nagon v smislu agresije in bega bo v normalnih ekonomsko-socialnih razmerah obrzdan po višjih psihičnih funkcijah. Kulturen človek bo v najhujšem navalu besa in srda, v davnini asociativno še združenem s fizično agresijo — kvečjemu, seveda če ni neposredno življenjsko ogrožen, zaškrtal z zobmi, stisnil prste v pest, krčevito v komolcu upognil roki, pa z njima vihtel po zraku — zgodovinski rudiment kompleksnejšega motoričnega akta, ki je imel nekoč svoj pomen: zgrabiti sovražnika in ga po potrebi tudi ubiti — z golimi rokami in zobmi. V psihopatologiji srečavamo pojave nebrzdane agresije zasti pri katatoni obliki obliki shicofrenije; do njih pride nenadoma in nemotivirano; strokovni izraz zanje je raptus. Nadalje srečavamo res slepo in nebrzdano agresijo v delirantnih in zamračenostnih stanjih, zlasti pri epileptikih (nemotivirani uboj).

Nagon bega se manifestira v brezumnih »atavističnih« — »hipobuličnih« aktih v primerih elementarnih katastrof (ob izbruhih vulkanov, ob potresih itd.) ali pa v primerih kakih drugih, življenje neposredno ogrožajočih nezdog (železniške nesreče, potopi potniških parnikov, razne vojne katastrofe itd.).

Samoohranitveni instinkt s svojimi nagoni naj potemtakem obvaruje »biološke pozicije« posameznika v njegovem ontogenetskem življenju. Pri človeku, družbenem bitju, se je le-ta »transformiral«, abstrahirал tudi v bolj ali manj zavestno obrambo njegovih individualnih »ekonomsko-socialnih« pozicij, še več, v zavestno in načrtno težnjo po ekonomski in socialni premoči nad sočlani družbe.

Dinamiko in vsebino tega tako specifičnega in samo človeku — osebnosti — lastnega pojava je dodobra spoznala in ocenila Adlerjeva individualna psihologija, ki ji je ustrezno pozornost posvetil tudi naš pokojni psihiater in filozof prof. dr. Alfred Šerko. O njej je napisal pomemben sestavek; fragmentarno je bil objavljen¹² po njegovi smrti v »Zdravniškem vestniku«, leta 1938. Naj sledi nekaj misli iz njegovega sestavka, in to še zlasti zavaljo tega, ker gre pokojnemu prof. dr. Alfredu Šerku prvo mesto v zgodovini slovenske psihiatrije in ker je bila njegova pisana beseda v čislih tudi izven meja naše domovine:

»... Človek je po svoji naravi socialno bitje, zmožno življenja samo v societeti. Le v skupnosti je mogel vzdržati v neizprosnem boju za obstanek, razviti kulturo in si z njo podvreči naravo. Le v skupnosti mu je garantiran nadaljnji obstoj. Le kot socialno bitje je človek razvil dar govora in se povzpел intelektualno nad vsa druga bitja. Vse človeško čustvovanje, hotenje in udejstvovanje, znanost in umetnost, vse kulturno stremljenje, vse ima smisel samo z ozirom na societeto. Šola, tovarištvo,

ljubezen, zakon, politična usmerjenost, umetnostno in znanstveno udejstvovanje, vse to so socialne naloge in samo v societeti mogoče. Nobena stvar ni čisto privatna zadeva poedinca, niti osebni razum. Nekaj razumeti se pravi namreč nekaj tako pojmovati, kakor se pričakuje, da bo pojmoval vsak član skupnosti. Izven societete ni življenja človeku. Zaradi tega je vse njegovo vrednotenje vrednotenje z ozirom na skupnost in samo z ozirom nanjo. Dobro je samo ono, kar je za splošnost koristno in le z ozirom na splošnost vrednoti človek tudi lepoto. V vsem svojem početju išče poedinec priključka na skupnost, vse ono, kar odlikuje človeka pred ostalimi živimi bitji, se je razvilo in moglo razviti samo v socialnem sožitju. Zato je socialno čustvovanje pogoj vsega napredka človeštva. Idealni cilj vsega razvoja človeštva je pa njegova socialna in kulturna enotnost. Nihče se ne more brez usodnih posledic odreči sodelovanju v dosego tega idealnega cilja. Prospeh vsakega poedinca je odvisen od tega, kako izpolni svojo socialno dolžnost. Vse, kar človek stori, je v določenem razmerju do societete in v kakovosti tega razmerja je notranja vrednost vsakega dejanja. Kdor se ne more vživeti v skupnost, ne čustvovati socialno, ne podrediti svoje individualnosti skupnim interesom, je suha veja na drevesu človeštva. Ne gre, da bi se poedinec samo okoriščal s kulturnimi dobrinami občestva, ne da bi nosil bremena, ki ga kultura nalaga vsakemu poedincu. To, kar imenujemo interes za skupnost, je le ena stran zraslosti s skupnostjo in kar imenujemo pogum, je le izraz pripravljenosti žrtvovati se skupnemu interesu. Kar ne meri na skupnost, je brez vsake veljave, izven skupnosti ni ne dobrih ne slabih lastnosti, ne osebne veličine in ne zaslug. Le aktivni optimisti so imeli v svetovni zgodovini besedo, so in bodo ostali nositelji napredka, vsi drugi, ki se niso umeli vživeti v občestvo, ne mogli čustvovati socialno in podrediti osebni interesu interesu skupnosti, so bili povsod in vedno pasivna ovira napredka človeštva.

Biti človek se pravi biti koristen član societete. Kdor tega ne uvidi, je v zmoti. Da jih je bilo in jih je še vedno toliko v zmoti, nas ne sme začuditi: človeštvo je šele v razvoju. Vsak pa, ki ve, da je sreča vsakega poedinca mogoča le v sreči vseh, bo vztrajal na koristni strani življenja.

Komur se priključitev na skupnost slabo ali sploh ne posreči, mora stati na strani in nositi posledice sam. Ni življenja izven societete. Kdor stoji izven, mora podleči. Milijone in milijarde jih je podleglo in jih še bo. V dobah pojemajočega skupnega čustvovanja so še vedno katastrofe zajele človeštvo in ga pahnile v barbarstvo. Izgleda, da preživlja človeštvo baš v naših dneh tako krizo.

Vsakega poedinca vpelje v societeto v normalnih razmerah njegova mati. V svoji materi najde ali bi vsaj moral najti vsak človek prvega sočloveka, na katerega se socialno naveže. Ena od najvažnejših nalog vsake matere je vzbuditi skupnostno čustvovanje in nesrečen otrok, katerega materi se to ni posrečilo. Nikdar se ne bo prav zavedel, da eksistirajo soljudje, poznal bo vedno le samega sebe in svojo korist. Kdor ni bil deležen materine ljubezni, ne bo znal nikoli ljubiti, bo slab član societete. Zaradi tega toliko asocijalnih ljudi med nezakonskimi, nezaželenimi, pri tujih ljudeh vzgojenimi, pohabljenimi, od nikogar ljubljenimi otroci. Kdor v materi ni začutil sočloveka in zasočustvoval z njim, ga bo iskal vse življenje zaman. Ostal bo tujec v občestvu, brez smisla za skupnost in skupnostni interes. Hodil bo po nekoristni strani življenja, ostal suha veja na drevesu človeštva. Druga, nič manj važna naloga vsake matere je usmeriti interes svojega otroka od svoje osebe na druge ljudi, na očeta, brate in sestre, na bližnje sorodstvo in s tem posredno na vse ljudi sploh. Ta naloga se posreči seveda le pri primerni vzgoji, ki jo more dati le mati, ki ne razvaja otroka, priklepajoč ga nase, da ne najde priključka na ostalo societeto. Od pravega razmerja do matere je odvisen odnos, ki ga bo otrok zavzel v poznejšem življenju do občestva. Optimizem, aktivnost, pogum, sočlovečnost so odvisni od pravočasne in pravilne socialne vzgoje otroka, ki jo more dati seveda le socialno čuteča mati, ki naj bo posredovalka med individualnim in socialnim življenjem. Egoistična mati, ki hoče imeti otroka samo zase, in ga v tem namenu razvaja, ne bo nikoli pravilno rešila svoje življenjske naloge. Njen otrok ne bo stal pozneje na

koristni strani življenja, sledil bo napačni življenjski ravni, izobčen od sodelovanja na skupnem napredku.

Človek stopi v življenje kot slabotno, v vsakem oziru od svoje okolice odvisno bitje, ki bi samo sebi prepuščeno zapadlo poginu. V tem fatalnem dejstvu je vzrok, da ima vsak otrok ves čas svojega razvoja občutek manjvrednosti v svojem razmerju do svojih staršev, bratov in sester in ostalega sveta. Zaradi nedozorelosti njegovih organov, zaradi nesigurnosti in nesamostojnosti in zaradi potrebe po zaslombi in opori ter zaradi pogosto bolešno občutene nuje podvreči se volji drugih, mu vzraste občutek osebne insuficience, ki se izraža v vsem njegovem početju in udejstvovanju. Ta občutek povzroča v otrokovi duši neprestano neki nemir, neko težnjo po sproščanju, neko potrebo po merjenju njegovih moči, po uveljavljanju lastne osebnosti. Pod vplivom mučne zavesti lastne manjvrednosti razvije sleherni otrok v sebi hrepenenje po moči in neodvisnosti, po nadvladi nad svojo okolico. Vse njegovo početje je naperjeno na ta cilj. Na vse načine skuša priti v ospredje, uveljaviti svojo voljo, podvreči si vse in vsakogar. Neprestano dela načrte za bodočnost, sanja o poznejšem življenju: ko bo odrasel, bo neodvisen, nikomur podložen, sam svoj gospod, bogat in vpliven, čaščen in slavljen, prvi med prvimi, vsega mogočen, junak nad junaki. Sedanje uboštvo se bo spremenilo v bogastvo, sedanja odvisnost v gospodstvo, sedanja nevednost v vsevednost. Čim jačji je občutek manjvrednosti, v tem višje sfere gradi otrok svoje zračne gradove, tem silnejša je v njem težnja po uveljavljanju lastne moči in oblasti, tem odločnejša njegova volja doseči na ta ali oni način svoj cilj: dvigniti se nad svojo okolico, podvreči si jo svoji volji, stati nad vsemi, prvi med prvimi. Tako izoblikuje vsak poedinec v svoji otroški dobi, navadno v starosti 4–5 let, svoj fiktivni končni cilj in začrta smer svoji življenjski poti. Naloga vzgoje je dati tej črti pravilno smer v okviru societete, na koristni strani življenja.

Vsak človek stremi po oblasti in moči, po nadvladi nad sočlani družbe, ker je bil vsak enkrat otrok in trpel za občutkom manjvrednosti. Zato hoče vsak preseči vse druge. Ta želja nadkriljuje vse in vsakogar, se javlja na najrazličnejše načine na vseh poljih človeškega udejstvovanja, v umetnostni in znanstveni rivaliteti, ravno tako, kakor v religiozni gorečnosti, v politični ambiciji nič manj, kakor v kopičenju gmočnih dobrin. Čemur koli se človek posveti — in od njegove življenjske črte je odvisno, čemu se posveti — vedno in povsod hoče biti prvi med prvimi: v pobožnosti in požrtvovalnosti ravno tako, kakor v javnem ugledu in splošni priljubljenosti. Človek hoče za vsako ceno prednjačiti, stati v ospredju, četudi mogoče samo s svojo ponižnostjo in skromnostjo. Želja po nadvladi je vseobča lastnost človeka. Ta skuša doseči svoj cilj s poštenostjo in človekoljubjem, drugi z brutalnim egoizmom, krutostjo in oblastnostjo, tretji z zvijačo, lažjo in svetohlinstvom, zopet drugi z odločnostjo in pogumom... vsem pa lebdi pred očmi daljni cilj: dvigniti se nad vse druge, preseči jih na ta ali oni način, v tej ali oni lastnosti, s temi ali drugimi sredstvi. Prednjačenje je splošni končni cilj vsakega individua.

V tem so si vsi ljudje enaki, razlikujejo se samo po svoji življenjski črti, to je v tem, v čemer hočejo prednjačiti, in v načinu, kako skušajo doseči svoj cilj. Vse udejstvovanje človeka, vse njegove misli, vse njegovo čustvovanje in hotenje, ves njegov značaj, vse je usmerjeno proti končnemu cilju, finalu, ki je seveda imaginarna, nikdar dosežena in nedosegljiva fikcija, ki pa vključuje temu določa smer vsega našega hotenja.

Ona nam daje sigurnost v življenju, usmerja vsa naša dejanja in sili našega duha predvidevati in se izpopolnjevati. Seveda ima tudi svoje senčne strani: pospešuje sovražne, agresivne tendence in odtuja realnemu življenju. Pogosto se odraža v omalovaževanju in zatiranju drugih, v nestrpnosti, zavisti in škodoželjnosti, skoposti, nezaupljivosti, bahavosti, svojeglavnosti, po drugi strani pa tudi v odločnosti, pogumu, požrtvovalnosti, darežljivosti, človekoljubju in dobrotljivosti. V ekstremnih primerih vodi do kvietizma, nevroze ali celo zločina. Zlasti v nevrozi išče teženje po nadvladi za vsako ceno z asocialnimi sredstvi v simbolični obliki svojega utešenja. Nevroza maskira agresivne tendence z nevrotičnimi simptomi, ona ni nič drugega kot svojevrstno sredstvo v boju za nadvlado.

Ne spada v okvir mojih izvajanj ocena Freudove psihoanalize in Adlerjeve individualne psihologije, ki sta si po svoji koncepciji kot teza in antiteza. Rešitev vprašanja obeh koncepcij je v njuni sintezi in o tem naj spregovorim nekaj besed.²⁶

Gre za sintezo pozitivnih elementov individualne psihologije (kolektivizem — »Gemeinschaftsgefühl«) s pozitivnimi materialističnimi elementi psihoanalize — z njeno znanstveno metodo (kavzalnost, dinamično načelo ugodja — neugodja, determinizem itd.) po negaciji negativnih elementov individualne psihologije (finalnost — kavzalnost in finalnost sta vendar dve dialektični obliki determinizma in če srečavamo pri številnih življenjskih pojavih teženje k nekemu cilju, to še ne pomeni, da ne bi biološki ali psihični akt determinirali pogoji, ki so obstajali pred njim; to pa velja tudi za cilje, ki si jih v življenju zastavljamo —, manjvrednostni kompleks — težnja po uveljavljanju sebe, intuitivna interpretacija z enostranskim teleološkim pojmovanjem, itd.). Adlerjeva individualna psihologija se je, ko je zamenjala dinamični princip ugodja (analitičen pojem) z dinamiko kompleksa manjvrednosti (sintetičen pojem), oddaljila od materialistične baze.

Determinante strukture osebnosti, ali gibalne sile, ki formirajo duševno življenje posameznika in mu stvarjajo njegov specifičen karakter, bomo našli: 1. v njegovi fizični naravi — z vsemi možnimi hibami njene nedoraslosti v borbi z okoljem. Tu je poudarek zlasti na organskih manjvrednostih, ki determinirajo individualno pozicijo z ozirom na njih specifično grupiranje; 2. v njegovih instinktih s posebnim ozirom na spolni instinkt in njegovo abstrakcijo; 3. v zunanjem okolju z vsemi njegovimi vplivi, a še s posebnim ozirom na one, ki izvirajo iz družbenega miljeja; 4. v njegovem odnosu do družbe (sočlovek, družina, družbeni razred, nacija, itd.); 5. v socialnem in nacionalnem poreklu; 6. v familiarni situaciji, se pravi, v položaju, ki ga zavzema v pogledu spola in starosti med člani družine; 7. v njegovem odnosu do dela — (zaposlitve).

Navedene gibalne sile razodevajo pomembnost družbene pripadnosti posameznika, s tem pa je potemtakem podana historično-materialistična osnova individualne psihologije.²⁷ Upravičena je potemtakem tudi uporaba dialektične metode pri proučevanju socialnih problemov v individualni psihologiji, ker je objektivni proces prirode in družbe dialektičen. S tem pa je individualna psihologija prenehala biti zgolj individualna, postala je — socialna psihologija. Individuum ter družba si nista v odnosu teze in antiteze, pa potemtakem ni možna sinteza nekega fantastičnega bitja, v katerem bi bila individuum in družba dialektično povezana, pač pa je medsebojno vplivanje in učinkovanje družbe ter njenih individuumov v tem smislu, da individuum razvija ter formira svoj splošni slog duševnega — osebnostnega — življenja na osnovi svoje aktualne socialnosti, se pravi, v pogojih družbeno - razredne države zlasti iz doživljanja na osnovi svoje pripadnosti družbenemu razredu ali pa sloju. Freudovo koncepcijo kulture, zgrajeno na libidinozni teoriji, negira socialna psihologija in sociologija s historično materialistično koncepcijo. Priznati pa bi bilo treba psihoanalizi njene pozitivne elemente, o katerih je že bilo govora.

Naj podam še Gurevičevo pojmovanje osebnosti in njene strukture. Terminus — »osebnost« — je sintetičen pojem in zajema vsa svojstva organizma z njegovo somatiko, psihiko ter družbeno-socialnimi ter zgodovinskimi zvezami. Pod tem pojmom ni razumeti shemo, marveč konkretnega, aktivno stvarjalnega človeka. Temelj osebnosti tvorijo konstitucionalne posebnosti z nagnjenjem do določenih reakcij, njeno oblikovanje je odvisno od raznovrstnih

vzajemnih odnosov do socialnega okolja, njeno udejstvovanje pa je povezano s celoto njej lastnih stremljenj in stališč. Psihična komponenta osebnosti se razvije z integracijo funkcij, starih in novih, najnižjih in najvišjih — od instinktov, nagonov in emocij do mišljenja in zavestne aktivnosti. Predpsihotične posebnosti osebnosti, svojstva njene reaktivnosti, hudo vplivajo na formiranje psihoze, na njeno zunanjo sliko in potek obolenja. V patoloških pogojih, pri dezintegraciji osebnosti kot sintetične celote, je alterirana struktura psihike; sproščajo se njeni notranji, najnižji sloji, filogenetsko starejši (nagoni, afekti). Take posebnosti pa karakterizirajo tudi nezadostno razvito osebnost. V teh primerih vodijo subjekt instinkti in nagoni. Potemtakem moremo pri osebnosti shematično razlikovati najnižje (notranje) sloje, filogenetsko starejše in biološko tesno povezane s primitivnimi (vitalnimi) potrebami organizma ter najvišje sloje, socialno dragocene, psihološko komplicirane in povezane z zavestnim delovanjem. Vendar bi bila zelo zgrešena ostra razdelitev osebnosti na »notranjo« ali »podzavestno« in »zavestno«. V osebnosti so vse njene komponente, stare in nove, preproste in komplicirane, najnižje in najvišje, integralno združene v sintetični celoti, v kateri ni niti »čistega« razuma brez emocij, niti najnižjih nagonov brez kontrole zavesti. Samo pri patološki dezintegraciji osebnosti so osvobojeni in postajajo njene komponente manifestne, se sproščajo najnižji nagoni, je okrnjena sinteza psihičnih funkcij ter se psihopatološko konstatira »razpad« osebnosti.

Gurevičevo pojmovanje osebnosti in njene strukture ima neke dialektične pomanjkljivosti. Motreč okolje (priroda + socialni milje) in človeka, ki v njem in z njim živi, dialektično, smo ugotovili, da sta v delovanju njegovega organizma združena v dialektičnem edinstvu protislovij oba pola: okolje + reaktivnost organizma, ki zajema vse njegove podedovane in pridobljene lastnosti. Ko pravi Gurevič, da pod pojmom osebnosti ni razumeti shemo, marveč konkretnega, aktivno stvarjalnega človeka, soglašamo le deloma z njegovim pogledom; menimo namreč, da je prav, če rečemo, da pod pojmom osebnosti ni razumeti shemo, marveč konkretnega, aktivno stvarjalnega človeka v določenem zgodovinskem okolju. Če pa smo dejali, da nam med drugim potrjuje baš patološki proces, da gre pri koordinaciji funkcij organizma res za edinstvo protislovij in da nastopi le-ta tedaj, kadar en pol toliko prevlada nad drugim, da se relativno edinstvo med njima poruši, da imamo potemtakem opravka z demaskiranjem protislovja, ko se pojavi proces nove kvalitete s porušeno koordinacijo funkcij v organizmu, potem razodeva Gurevičeva misel, da se sproščajo najnižji nagoni samo pri patološki dezintegraciji osebnosti, ko je okrnjena sinteza psihičnih funkcij ter se psihopatološko konstatira »razpad« osebnosti, neke hibe. Patološka dezintegracija osebnosti je namreč že patološki proces, je demaskiranje edinstva protislovij »podzavestnega« in »zavestnega«, ko se je moralo relativno dinamično edinstvo med njima predhodno porušiti zaradi prevlade prvega nad drugim. Po Gurevičevi koncepciji je možna prevlada prvega samo sekundarno, se pravi, pri ošibitvi drugega, kar pa ni v skladu niti z dialektiko, niti s kliničnim izkustvom, saj lahko pride do prevlade prvega tudi primarno.

Če se je človekova »duša« povzpela nad živalske instinkte, se je res samo povzpela, zakaj z njimi se nenehoma bori. Ta boj pa ni lahek, sem ter tja poraja tudi razne nevšečnosti »bojevniku«, pa tudi družbi. Nevšečnosti so številne, omenjam pa dve hudi, ki nas zanimata, in sicer nevrotičnost ter kriminalnost.

Kako doživlja človek svojo protislovnost, je nazorno in v zgoščeni obliki povedal maršal Tito delegatom I. kongresa Zveze študentov Jugoslavije, pa naj ponovim njegove misli o tem iz uvodnega članka »Ljudske pravice« z dne 22. marca 1952 z naslovom »Komunist je borec, ki mora nositi večje breme in mora biti zgled drugim«: ... »Poznati je treba mero, mero dovoljenega in nedovoljenega. Nismo asketi in ne zahtevamo, da bi bili naši ljudje asketi, nekaki preroki in svetniki. Naši ljudje pa morajo imeti merilo v osebnem življenju. Človek je bitje, ki ima mnoge slabosti. Premagati mora slabosti, ki lahko delujejo negativno. Najteže je premagati samega sebe. Boriti se s svojim nasprotjem je težka stvar in komunist mora to obvladati. Človek se mora večno boriti s seboj. Imeti mora pred seboj svojo vest, ker je to eden izmed načinov izgrajevanja samega sebe. Nihče mu ne more od zunaj dati vsega, človek se mora sam v svoji zavesti in duši boriti proti svojim slabostim...«

Kako doživlja potemtakem človek svojo protislovnost, so dovolj jasno razodele citirane besede maršala Tita. Dovolil bi si le pripombo, da vse, kar velja za komunisto, velja tudi za slehernega človeka, še zlasti pa za tistega, ki se je v razvojnem (dialektičnem) procesu svoje duševne rasti (»duševnega zorenja«) izoblikoval v dihotimno osebnost — s tem pa tudi postal »duševno zrel« človek.

Razvojni proces od homotimije do dihotimije je bil časovno nepregledno dolgotrajen; ponavlja pa se v skrajšani obliki po biogenetskem zakonu in po nakazanih socialno-psiholoških zakonitostih tudi v okviru individualnega življenja. Človekovo življenje razodeva razvojno pot od homotimije do dihotimije. Otrokovsko življenje je homotimno, v nadaljnjem razvoju pa se disociira v dihotimijo. Analogno opisanemu razvoju pa se oblikuje tudi organ duševnih funkcij — možgani, ki se vidno povečajo, zlasti v predelu velikih možganov z njihovo skorjo. Duševni razvoj k dihotimiji ima svoj organski korelat v formiranju možganske skorje. Homotimno duševno funkcijo bi pogojno lokalizirali v možganskem deblu (truncus cerebri), dihotimno pa v možganski skorji (cortex cerebri), a proces od homotimnega do dihotimnega stanja bi imenovali kortizacijo. Človekov duševni razvoj je odvisen od načina kortizacije. So činitelji, ki lahko proces kortizacije zavro ali pa oslabe, so pa destruktivni procesi, ki lahko že ustvarjeno kortizacijo uničijo (dekortizacija), n. pr. pogresivna paraliza, senilna demencija, arteriosklerotična demencija itd.

Fiziološki korelat dihotimne duševne funkcije naj bi zlasti tvoril, ustrezno teoremu I. P. Pavlova o višjem živčnem delovanju (pogojni refleksiji), II. signalni sistem.

Teorem⁷ I. P. Pavlova o signalnih sistemih možganske skorje, s katerimi ustvarja možganska skorja povezavo zunanjega okolja s človekovo »dušo« in povezavo »duše« z »notranjim« okoljem: somato-vegetativnim aparatom, osvetljuje na objektivni — fiziološki — način dialektično enotnost bioloških in psihičnih funkcij človeka, o kateri je bilo že toliko govora. Ne bo odveč, če podam osnove tega teorema, ki nam razgrinja objektivne poglede tudi na patogenezo psihonevroz in psihosomatskih obolenj, katerih družbeni pomen je iz dneva v dan hujši, hkrati pa odkriva še neke patogenetične činitelje, ki so ostali ustrezni Adlerjevi konceptiji prikriti, se pravi, ne drži, da bi morala biti sleherna nevroza maska za agresivne tendence z nevrotičnimi simptomi in da bi zmerom pomenila zgolj neko posebno sredstvo v boju za nadvlado. Osnove navedenega teorema srečamo v zgoščeni, a še zmerom dovolj jasni obliki v sestavku¹³ »O značenju psihosomatskih poremečaja«, ki so ga napisali leta

1949 za »Liječnički vjesnik« dr. B. Oberhofer, dr. Z. Radošević in dr. A. Rosenzweig, pa naj povzamem iz njega dobesedno naslednje:

»... Za tumačenje patogeneze psihogenih i psihosomatskih pojava, koje imaju tako veliko značenje, imamo mnogo raznih teorija. Mi ćemo se držati tumačenja Pavlova i njegovih suradnika.

Poznata je činjenica, da tokom života stičemo bezbroj uslovnih refleksa. Ta uslovno-reflektorna djelatnost je signalna. Prvim signalnim sistemom zovemo onaj dio kore, koji dobiva materijal neposrednim realnim podražajima iz vanjskog svijeta. Ovi signali izazivaju nove signale, koji se kod čovjeka preradjuju u filogenetski višim centrima kore u više čovječje nervne funkcije kao, n. pr., funkcija govora. To je drugi signalni sistem. No i unutarnji organi stoje stalno u vezi sa korom mozga, i tu postoje aferentni, centralni i eferentni dio; to je treći signalni sistem. Samo ta aktivnost ne dolazi do svijesti, ona se odigrava, da tako kažemo, u maglovitoj formi, podsvijesno. Aktivitet tog trećeg signalnog sistema daje pozadinu, na kojoj se svjesni procesi odigravaju, on utječe na dinamiku rada prva 2 sistema i prema tome na glavne osobine nervnih procesa t. j. njihovu snagu, uravnoteženost i brzinu. Ne moramo naglašavati primjere, kako različito svaki od nas reagira u raznim momentima na iste podražaje iz vana, prema stanju svog trećeg signalnog sistema ili razne neodredjene osjećaje, raspoloženja i t. d. Tako smo čisto fiziološkim putem dobili vezu vanjskog svijeta sa psihom čovjeka i vezu psihe sa somato-vegetativnim aparatom. Naravno da razlike u odnosu tih signalnih sistema mogu da postoje kod raznih ljudi, jasno je stoga, da smetnje u radu ili koordinaciji ovih triju sistema mogu dovesti do svih varijanata funkcionalnih promjena različitih organa kao i više djelatnosti nervnog sistema, t. j. psihičkih procesa.

Ta istraživanja su postavila problem postavljanja tipova nervnih sistema čovjeka na osnovu pojedinih osobina ova 3 sign. sistema i njihove međusobne koordinacije. Slijedeći je problem, u koliko se tipovi nervnih sistema nasledjuju, a u koliko su stečeni utjecajem sredine i koji je odnos ovih dvaju faktora. Osnovni uzroci neuroza su konfliktna situacija s jedne strane, ali prejak podražaj i predugo prenaprezanje nervnog sistema s druge strane. Uglavnom se smatralo, da samo konfliktna situacija, t. j. eventualno bijeg u bolest bilo radi teške vanjske situacije, ili radi slabije ličnosti, koja nije dorasla konkretnoj situaciji, dovode do neuroze. Naravno, da se tako nije moglo obuhvatiti sve etiološke faktore za stvaranje neuroza. Pavlov je postavio uz tu konfliktnu situaciju još i drugu veliku i vrlo važnu etiološku grupu, t. j. traumatizaciju nervnog sistema kao uzrok neuroza. Ta Pavlovljeva definicija nesamo da potpuno stoji i danas, nego je daljna istraživanja sve više potvrđuju. Kao primjer navodimo samo Petrovu, koja je eksperimentalno izazvala neuroze kod pasa i ustanovila značenje kronične, neuropsihičke traumatizacije za prerano starenje, razvoj raznih distrofičnih procesa u koži, gastro-intestinalnom traktu i t. d. i dokazala, koliko je presudno značenje oslabljenog, izmijenjenog ili u svojoj ravnoteži izbačenog nervnog sistema na razvoj i stvaranje gore navedenih patoloških procesa. Cijeli razvoj psihosomatike nam to isto tako dokazuje.

Neuroze najčešće vidimo kod smetnja brzine nervnih procesa i zaostajanja u drugom signalnom sistemu. Lakše defekte te vrsti vidimo i kod normalnih; i to zato, jer upravo velika nerv. procesa i snažan i dobro izbalansiran drugi signalni sistem, koji su svojstveni ljudskom mozgu poslednja su akvizicija antropogeneze i kao filogenetske najmlađe funkcije najlakše se i mijenjaju.

Podjela neuroza bilo je pitanje, o kojem se mnogo diskutiralo. Dokazano je, da su struktura i simptomatologija neuroza neovisne jedna o drugoj, te da prema tome podjela prema vanjskoj jačini bolesnih neurotskih pojava vodi do velikih grešaka. Zato se donekle držimo Schultzove patogenetske podjele i dijelimo ih na:

1. ekzogene neuroze, kod kojih se radi o alosihičkom konfliktu ili traumi, koji su uslovljeni poteškoćama života, a sam bolesnik i njegova specifičnost u neuro- i psihopatološkom pogledu manje znače za razvoj neuroze. Ta je grupa prognostički najbolja, jer odmorom i pravilnom podjelom rada ti bolesnici postaju zdravi i pot-

puno produktivni. Tu, kao u ostalom i kod drugih neuroza, mogu da nastupe svi neurotski znakovi svih funkcionalnih područja: od smetnja ishrane i neurodermatitisa preko šarenila spastičkih i iritativnih funkcionalnih smetnja pojedinih sistema organa, pa sve do afektivnih i karakternih smetnja, od alergije do teško odgojivog djeteta. Psihoterapija mora imati karakter zaštite i brige i nastojati da promjeni sredinu.

2. Površne neuroze su teži problem. One sačinjavaju najveći kontingent bolesnika, sa kojima se mi kao neuro-psihatri ili specijalisti ostalih grupa i praktičari najčešće sukobljavamo. Kod njih je konflikt uslovljen manjim ili većim dijelom njihovom bolesnom osnovom, koja nalazi konflikt i tamo, gdje zdravi mogu da prođu još bez konflikta. No naravno je, da i vanjski faktori igraju ogromnu ulogu. Prognostički i ta grupa ne stoji loše, premda baš u toj grupi postoji velika mogućnost varijanata prema kvantitativnom odnosu vanjskih i unutarnjih faktora. Psihoterapija ima pedagoški karakter, ali su često potrebne i dublje metode, kao što su razne sugestivne do psihokatarze.

U dosadašnjim grupama bolesnik ima svoju neurozu, a snjom može biti sposoban za život i imati samo pojedine pogreške neurotske reakcije.

3. Centralne, karakterogene neuroze najteže su, bolesnik je neurotičar. Konflikt dolazi iz jezgre bolesne promjenjene ličnosti. Radi se o autopsihičkom konfliktu, kod kojeg vanjski faktori igraju sasvim neznatnu ulogu. Taj neurotičar se u svom životu spotiče iz jednog konflikta u drugi. Terapeutski ne možemo ni njih odbaciti kao bezizgledne, treba se dugo s njima baviti, boriti se sa njihovim nastranostima i ići korak po korak napred kao kod dresure životinja. Perverzije, teške karakterne neuroze, teške psihopatije, narkomanije nisu same po sebi neizlječive, veliki dio ih je donekle promjenjiv, u svojim granicama izlječiv i može se opet privesti u život, ali se tome ne može nadati od nekoliko hipnotičkih sjednica. Uz najteže oružje, koje psihoterapija posjeduje, potrebno je tu još i ogromno strpljenje...»

Če se oprem na vsebino navedenega citata, je treba naglasiti in še dodati naslednja dejstva: objektivni svet, ki zajema tudi človekov organizem z možgani in njihovo skorjo vred, obstaja neodvisno od naše zavesti. Refleksi možganske skorje obstajajo objektivno, potemtakem neodvisno od subjektivnosti. Možganska skorja⁷ sprejema dražljaje iz objektivnega sveta po eksteroreceptivni, interoreceptivni ter humoralni povezavi (v poslednjem primeru po endokrinih žlezah), po istih povezavah pa mu fugalno pošilja odgovore. Možganska skorja stopa v pogojno — refleksno zvezo s katerim koli organom in s katero koli funkcijo organizma in je dejansko vrhovni organ individualne akomodacije in regulator vseh delavnosti organizma, kar je izrednega biološkega pomena, ima pa tudi svoj praktični pomen za medicino. Poudariti je treba vpliv tretjega signalnega sistema na dinamiko prvih dveh sistemov, ki sta v psihološkem jeziku predstavnika zavestnih duševnih pojavov — subjektivnih odsvitov objektivne realnosti. Zlasti drugi signalni sistem naj bi bil fiziološki korelat dihotimne duševne funkcije. Vnovično odsvitanje pogojnih refleksov ustvarja abstraktno refleksijo v smislu miselnih odsvitov, vnovično odsvitanje kompliciranih brezpogojnih refleksov — instinktov — pa abstrakcijo v smislu čustev, pa poraja potemtakem navedeno preoblikovanje višje oblike aktivnega spoznanja, ki karakterizirajo dihotimno duševno funkcijo. Čustveni odsviti — emocije — so potemtakem pojavi, ki jih srečamo samo pri človeku, in razodevajo njegovo razmerje do stvari in pojavov v objektivni realnosti, pa so zavoljo tega sestavni element zlasti zaznavnih, predstavnih in miselnih odsvitov. Vitalna čustva (biotonus) pa predstavljajo zgolj instinkte ali pa instinkte hkrati s pogojnimi refleksi.

Možgani so z besedami I. P. Pavlova grandiozen analizator tako zunanjega kakor tudi notranjega sveta organizma. Analizatorska funkcija je tudi izrednega biološkega pomena. Pri človeku je dosegla visoko stopnjo razvoja in tvori hkrati s sintetično funkcijo možganske skorje glavno fiziološko delavnost možganov. Nauk I. P. Pavlova o analizatorjih (receptor, aferentna pota in možganski konec analizatorskega aparata) je najtesneje povezal poglavje fiziologije o čutnih organih s poglavjem o višjem delu osrednjega živčnega sistema, torej s poglavjem o možganski skorji. Zatorej je pojem o analizatorjih velikega biološkega pomena, ker nam omogoča predstave o celoviti funkciji vseh delov analizatorja. V možganskem koncu analizatorja dobi vzburljenje (ekscitacija) nove lastnosti in se spremeni v občutek — zaznavo. Ta izredno fini in potrebni funkcionalni aparat je produkt historičnega razvoja v procesu prilagajanja organizma na razne vplive okolja.

Prehuda in akutna ekscitacijska obremenitev ali pa dolgotrajno naprežanje živčnega sistema, se pravi, kronična nevropsihična travmatizacija, sta mimo konfliktnih situacij pomemben etiološki faktor za porajanje nevroze.

Kar pa zadeva Schultzovo patogenetsko razdelitev nevroz¹³, velja poudariti, da je le-ta odsvit dejstva, da sta v delovanju organizma združena v dialektični enotnosti protislovij oba tečaja: okolje + reaktivnost organizma (osebnosti). Tako gre pri eksogenih nevrozah za prevlado eksogenih patogenih faktorjev ob »normalni« reaktivnosti osebnosti (alopsihični konflikt) in narobe pri karakterogenih nevrozah za prevlado endogenih patogenih faktorjev ob abnormni reaktivnosti osebnosti — pri nevrotični osebnosti — ko ne gre eksogenim činiteljem kaka pomembna patogena veljava (avtopsihični konflikt). Analogno lahko kategoriziramo tudi človekovo kriminalnost. V prvem primeru bi šlo za doslej socialno prilagojeno osebnost — z »normalno« socialno reaktivnostjo — ki pa so ji kakršne koli zunanje okoliščine utrle pot v kriminalnost, narobe pa bi šlo v drugem primeru za doslej socialno neprilagojeno osebnost — z »abnormno« socialno reaktivnostjo, ko ni moči kakršnim koli zunanjim okoliščinam prisoditi kake pomembne kriminogene veljave (n. pr. v primerih antisocialnih oligofrenih in psihopatičnih osebnosti). Med obema navedenima skrajnostima pa je spektrum številnih variacij. Samo ob sebi pa je razumljivo, da pomeni druga skrajnost manifestiranja kriminalnosti bolj ali manj izrazito zakonitost tudi za druge primere duševnih abnormnosti, kot so n. pr. shicofrenija, alkoholne psihoze, psihične motnje po možganski travmi itd., saj gre v teh primerih za dezintegracijo višjih duševnih funkcij, gre za dezorganizacijo osebnosti, za dezorganizacijo njene socialne prilagojenosti. V primerih duševnih razkrojivnih procesov (psihoz) pa porajajo psihopatološki pojavi, na primer motnje zavesti, čutne prevare (halucinacije), blodne ideje, impulzivna kriminalna dejanja itd., celo vrsto kvalitativno novih kriminogenih tendenc, in to bolj ali manj samostojno brez udeležbe osebnosti ali pa z njeno navzočnostjo, vendar proti njeni volji ali pa z njeno voljo, toda v okoliščinah, ko gre za uveljavljanje volje že duševno alterirane osebnosti, na primer paranoične osebnosti.

V primerih duševno urejenih delinkventov bomo našli etiološke faktorje v istih gibalnih silah, ki sicer formirajo duševno življenje posameznika; o le-teh pa je bilo že govora. Formiranje duševnega življenja in specifičnega karakterja posameznika se približuje in oddaljuje od idealne fikcije popolne socialne prilagojenosti in je treba računati tudi z epizodno dezorganizacijo socialne prilagoje-

nosti v primerih, ko imamo sicer opravka s socialno dobro adaptiranim človekom, zakaj tudi kaj takega je v skladu z dialektiko življenja.

Navdaja me upanje, da mi je že doslej uspelo dati skromen prispevek k vprašanju kriminalne etiologije, brž ko smo spoznali in doumeli, da je človek kot osebnost protislovna enotnost. Konkretiziral sem tudi notranjo dinamiko osebnosti in razkril njeno protislovnost. Dokopali smo se do spoznanja, da je ravno v njej tudi vir najrazličnejših kriminalnih dejanj. Seznanjeni smo potemtakem z osnovnimi načeli dialektičnega reševanja vprašanja kriminalne etiologije. Temu vprašanju sem potemtakem posvetil ustrezno pozornost. Obhaja pa me zdaj želja, da bi posvetil svojo pozornost še pogledom na kriminalno etiologijo, ki jih razgrinja v svoji knjigi:¹⁰ »Entwicklungspsychiatrie des Kindes — Aufbau und Zerfall der Persönlichkeit« dunajski psihiater dr. Josef Feldner. Na kraju citata pa naj sledi opis tistih psihopatoloških pojavov, ki razodevajo najhujše kriminogene tendence, pa bo govora o motnjah zavesti, o čutnih prevarah (halucinacijah), blodnih mislih (paranoidnih idejah) in patologiji intelekta.

Zdajle pa naj nanizam poglede, ki jih imenovani dunajski psihiater razgrinja v zvezi z vprašanjem kriminalne etiologije v svoji že omenjeni knjigi:

»... Bit hudodelca presoja človeška družba kaj različno. Precej je takih, ki so mnenja, da je hudodelec pripadnik neke posebne človeške vrste, morda kot izraz biološkega povratka na nižjo stopnjo primitivnega človeštva v smislu pračloveka (atavizem). Lombroso je govoril o raznih telesnih degeneracijskih znakih, ki bi jih bilo moči oceniti kot pojave biološkega povratka. So pa tudi taki, ki stikajo za psihološkimi vzroki v prepričanju, da utro pot hudodelstvu posebna miljeva situacija in doživetja. Dunajska psihiatrična šola je mnenja, da iz psihoanalitičnega Ojdipovega kompleksa izvirajoči občutki krivde — terjajoč spravo — podzavedno uveljavljajo potrebo po kaznovanju, pa je le-ta vzrok kriminalnih dejanj.

Uveljavljeno pa je sem ter tja tudi naziranje, da je hudodelec prežet s svojevrstnimi agresivnimi goni, pa je zavoljo njih že vnaprej socialno destruktiven človek.

Psihologija kriminalnosti pa nikakor ni tako hudo zamotana, kot to premnogi sodijo. Hudodelčeva hotenja, želje in težnje so uprte v iste cilje, ki so tudi predmet hotenj, želja in teženj prav slehernega človeka; zato teži hudodelec za denarjem, za predmeti kakršne koli narave — tudi seksualne — teži tudi za tem, da bi dal duška svojim afektom, da bi sprostil afekte srda in besa, pa da bi svojega nasprotnika tudi fizično uničil.

Vse to pa hoče in želi tudi pošteni državljani, samo s to razliko, da razpolaga s silami, ki uduše tista hotenja, želje in težnje, ki so kaznive. Teh sil pa človek ni dobil v dar, marveč jih je razvil deloma na temelju dedne zasnove, deloma na temelju vzgojnih vplivov. Vse družbene zavore, ki tvorijo neki skupek njegove »morale«, so mu bile še kot otroku tuje. Hlatal je po vsem, kar ga je mikalo in mu vzbujalo slo, njegovim afektom pa so bila vrata v svet na stežaj odprta.

Hudodelec je v razvojnem procesu svoje osebnostne (duševne) rasti zastal na infantilni stopnji instinktivne in afektivne neobzdranosti, pa ne razpolaga z moralnimi silami, ki bi obrzdale njegova infantilna nagnjenja, težnje in želje.

Kaj pa potemtakem manjka hudodelcu, da ne razpolaga z omenjenimi moralnimi silami? Saj je bil vendar tudi on deležen vzgojnega procesa v smislu

kakršnega koli pouka, kazni ter dobrih in plemenitih vzgledov. Le zakaj so bila pri njem vsa vzgojna prizadevanja zaman?

Vsa vzgoja temelji na ustvarjanju »pogojnih refleksov«. Nezaželeno in prepovedano dejanje mora biti povezano z občutkom neugodja. Povezava dejanja z občutkom neugodja pa mora biti ekscitacijsko-mehanično fiksirana, tako da sproži sleherni bodoči dejavnostni impulz z njim povezano predstavo neugodja, ki potemtakem omogoči izločiti (preprečiti) storitev dejanja. Taka povezava pa mora imeti svoj ustrezeni organski substrat, mora biti reprezentirana v ustreznem agregatu ganglijskih celic. Če pa takega agregata ni, potem kriminalni impulz ne vzbudi sočasne predstave neugodja, pedagoški imperativ »tega ne smeš« pa ostane brez haska. Tak imperativ mora biti povezan z emocionalnimi vzgibi, s predstavami o neugodnih posledicah nameravanega dejanja, potemtakem tudi z vzgibi strahu in sramu. To ni potemtakem zgolj neki akustično-verbalni ekscitacijski kompleks, marveč temelji na kompliciranem agregatu ganglijskih aparatov različnih možganskih sistemov. Pedagoška prepoved bo hasnila le v primeru anatomske intaktnosti in funkcionalne zmožnosti omenjenega aparata. Kriminalni nagibi v razvojnem procesu otrokove rasti v osebnost spričo nenehnega pritiska vzgojnih vplivov usihajo in naposled bolj ali manj usahnejo. Porajajo se novi cilji in nove potrebe v okviru socialno dovoljenih vrednot. Dinamika gonov (instinktov) se omeji na interesno območje socialno dovoljenega in poraja nove motive...

Celične strukture, nujno potrebne za ustvarjanje pogojnih refleksov, nastajajo med razvojem, se pravi, cerebralnim zorenjem, potemtakem v otroški dobi. So navezane na izoblikovanje možganske skorje in njenih funkcionalnih zvez s subkortikalnimi predeli možganov. So potemtakem produkt kortizacije.

Da pa ne ostane prepoved zgolj prazna beseda, da ne ostane samo v mejah akustičnega aparata, mora zajeti še tiste sprejemne aparature, ki omogočajo čim številnejši vznik pogojnih refleksov, da zavro (uduše) prepovedano in kaznivo dejanje že v kali.

Takšne sprejemne aparature v zvezi s pogojnimi refleksi so pa povezane z razvojem možganske skorje. V njih je volja (zahteva) družbe cerebralno reprezentirana, z njimi hkrati pa tudi omogočena njena izvedljivost.

V razvojnem poteku se potemtakem reprezentira volja (zahteva) družbe na osnovi pogojnih refleksov v določenih ganglijskih strukturah. Te pa tvorijo tisti organ — »reothym« (substrat »jaza« op. J. K.) — ki je porok človekovega socialnega ravnanja (vest, morala itd.). V primerih okrnjenega razvoja tega organa pride do ravnanj, ki se kazensko preganjajo in ki jim pravimo hudodelstvo...

Hudodelstvenost korenini potemtakem v infantilizmu, ko se niso razvili tisti možganski predeli, ki posredujejo formiranje pogojnih refleksov, se pravi pota od čelničnega režnja do hipotalamusa.

Do takega stanja pa pride tudi v primeru, če kak bolezenski proces ugonobi že pridobljeni efekt kortizacije (encefalitis). Postencefalitična kriminalnost je za pojmovanje hudodelčeve biti zelo poučna, ker nam jasno govori, da porajajo organski defekti možganskih aparatov upad in izgubo morale, da je potemtakem pojav morale odvisen od zdrave in dozorele možganovine...

Avtorjevi pogledi na vprašanje kriminalne etiologije razodevajo neko hipertrofijo »biologizma«, so pa v svojem bistvu podobni mojim. Avtorjeva knjiga naj bi bila deležna pozornosti ne samo zdravnika, marveč tudi pedagoga in še zlasti kriminologa, čeprav je hudo pisana iz »biologističnega« zornega kota.

ORIS PSIROPATOLOŠKIH POJAVOV S HUDIMI KRIMINOGENIMI TENDENCAMI

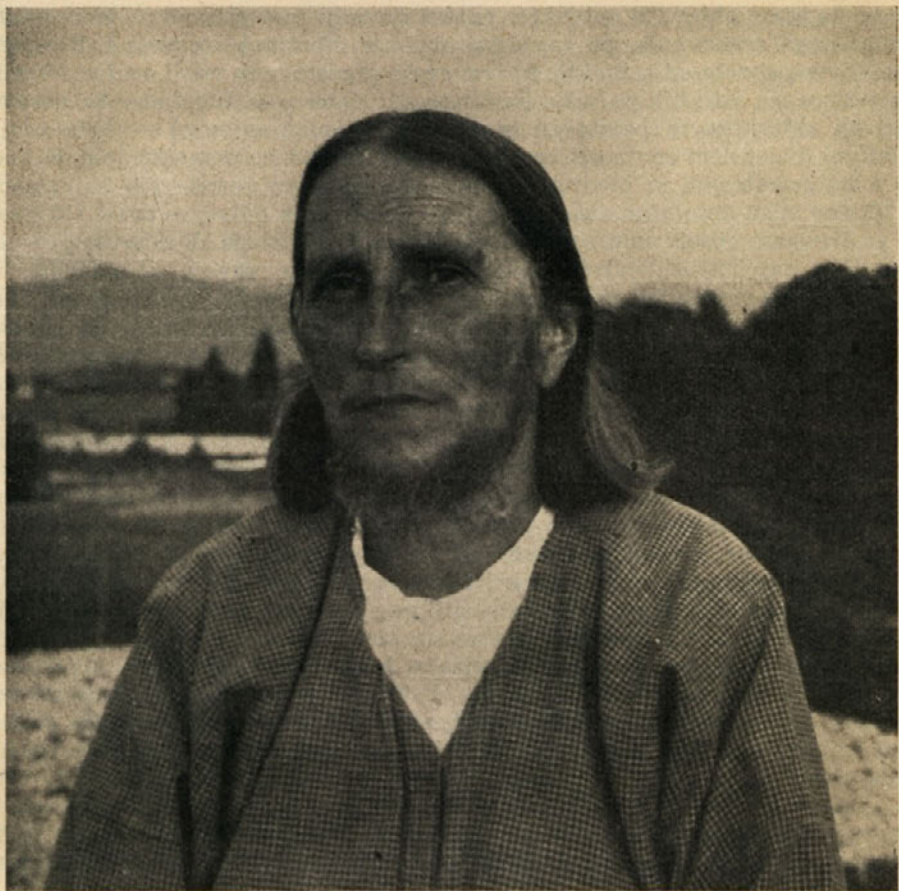
Po teh pripombah k podanemu citatu prehajam k bežnemu opisu že nakazanih psihopatoloških pojavov, ki so, kot sem že dejal, nosilci cele vrste kvalitativno novih kriminogenih tendenc, in to bolj ali manj samostojno brez udeležbe osebnosti ali pa z njeno navzočnostjo, toda proti njeni volji (n. pr. impulzivna dejanja) ali z njeno voljo, toda v okoliščinah, ko gre za uveljavljanje volje že duševno abnormne osebnosti, na primer paranoične osebnosti.

① Motnje zavesti. — Ločimo troje tipov motenj zavesti, in sicer zamegljenost, skaljenost ter tako imenovano spremenjeno zavest. Pri zamegljenosti gre za količinske spremembe zavesti v smislu njenega upadanja od rahle zamegljenosti do somnolentnosti, nadalje do soporoznosti, ki prehaja v komatoznost (popolna nezavest). — V skaljeni zavesti so tudi elementi zamegljenosti z motnjami zapomnljivosti in dojemljivosti. Značilne pa so zanj kakovostne spremembe, saj je prežeta s halucinatornimi ter blodnimi pojavi in prepredena z afekti. Doživljanje je sanjsko, je kaotično. Ni smotrnihi psihičnih aktov, ker ni med njimi koherence. Gre za dezintegracijo višjih psihičnih funkcij s patološko produkcijo. — Pri spremenjeni zavesti je povezava psihičnih aktov relativno ohranjena. V nekaterih primerih bolnik sploh ne vzbuja pozornosti svoje okolice. Doživljanje je kot v skaljeni zavesti sanjsko. Tako imenovana predmetna zavest (alopsihična orientacija) je zožena. Bolnik doživlja samo izsek vnanjega sveta — ves drugi svet pa zanj ne obstaja. Zavest »jaza« ali samosvestnost (avtopsihična orientacija) je bolj ali manj izločena.

Vsi trije tipi abnormne zavesti se lahko med seboj prepletajo v posamezne klinične slike patološke zavesti; pri tem prevladuje zdaj ta, zdaj drugi od navedenih tipov. Znani simptomni kompleksi patološke zavesti so delirij (bledež), amentia (akutna zmedenost) in zamračenost. — Delirij je bolj tip skaljene zavesti. — Akutna zmedenost razodeva inkoherenco miselnih aktov, halucinacije, blodne ideje in zbeganost. Spomin na bolezensko stanje je samo sumaričen. — Zamračenost je bolj tip spremenjene zavesti. Bolnika obvladujejo patološki primarni afekti v smislu grozavosti ali disforije in blodne ideje. Navedena doživetja okupirajo zavest, pa bolniku ni moči zadostno dojeti vnanji svet. Ponašanje in ravnanje takih bolnikov je kakor sanjsko in avtomatično. Spomina na bolezensko stanje sploh ni (totalna amnezija) ali pa je le delen (parcialna amnezija). Brez etičnih zavor in voluntarnih aktov so plen antisocialnih instinktov s svojimi nagoni in plen slepih impulzivnih sil. Tretji signalni sistem uravnava delavnost bolnika. Zato so možna impulzivna nasilja, požigi, ekshibicionizem, seksualni atentati itd. Zamračenostna stanja so značilna zlasti za epileptike in epileptoidne psihopate. V primerih akutnega alkoholnega patološkega opoja imamo opravka z zamračenostjo.

② Halucinacije in iluzije so čutne prevare. Po Gureviču so iluzije (slepila) zaznave, ki so čutno nazorne in se opirajo na zunanji objekt, toda izmaličeno: zato ima na primer bolnik tiktakanje ure za prepir. — Halucinacije (utvori, prividi) so čutno nazorne zaznave, ki se ne nanašajo na zunanji objekt in nastajajo brez čutnega zdraženja. Obema — iluziji in halucinaciji — je lastna čutna nazornost. Bolniki ne mislijo samo, da vidijo in slišijo, marveč res vidijo in slišijo. Halucinacije karakterizirajo tile trije momenti: 1. ni jih moči korigirati in zaman bomo prepričevali bolnika o njihovi nerealnosti; 2. lokalizirajo jih v najrazličnejših krajih — izven organizma in

Pacientka s paranoidno idejo »Kristusa«. Diagnoza: Paranoidna oblika shicofrenije. Fotografiral: prof. dr. Janez Kanoni

v njem; zato sliši bolnik n. pr. glasove iz trebuha, iz stene svoje sobe, iz sosednje hiše, iz prostranstva itd.; 3. vklepajo vso bolnikovo pozornost. Halucinacije srečavamo pri duševnih bolnikih kaj pogosto in nastajajo tako pri jasni zavesti kot tudi pri njenih motnjah. Če so odsviti objektivnega sveta — zaznave, predstave, misli itd. — dialektična enotnost protislovij, kot smo že čuli, v smislu aktivno — pasivno ali fugalno — petalno, potem gre pri pojavih halucinacij za demaskiranje enotnosti teh protislovij, zakaj prevladal je do kraja pol aktivnega ali fugalnega, pred seboj imamo proces nove kvalitete z razdrto koordinacijo funkcij petalnega in fugalnega elementa v procesu zaznavnega odsvitjanja, se pravi patološki proces v smislu halucinacije. Že tu naj naglasim, da velja ista zakonitost tudi za vznik blodnih misli (paranoidnih idej). Če razodeva obdobje homotimije primitivni psihični funkciji: zaznavno (perceptivno) ter instinktivno — emocionalno in absolutno (harmonično) enotnost aktivnega (fugalnega) in pasivnega (petalnega) deleža v odsvitajoči funkciji zaznavanja,

ko se stapljata objekt in subjekt v enotni funkciji instinktivno — emocionalno naglašenega zaznavanja, pa razodeva obdobje dihotimije relativno disociacijo objektivnega sveta od subjekta, ki ima svoje predstave in misli o njem. Vendar sta tudi v teh odsvitih najvišje kvalitete združena pola fugalnega (v abstrakciji) ali aktivnega in petalnega (v abstrakciji) ali pasivnega — toda zdaj v relativni dialektični enotnosti protislovij, ki je relativno demaskirana, do kraja pa v halucinatornih in blodnih odsvitih. Potemtakem razodevajo halucinacije in blodne misli absolutno disociacijo obeh imenovanih polov, se pravi aktivnega in pasivnega z absolutnim uveljavljanjem zgolj aktivnega. V dihotimiji — poslednji in najvišji pridobitvi evolucije in družbenega razvoja, ki omogoča človeku aktivno prilagajati okolje za svoje cilje in namene — gnezdi potemtakem latentna nevarnost, da se izrodi v absolutno disociacijo subjekta od objekta, ki napoti subjekt v svet take duševne patologije, ki je lastna samo človeku, ne pa primatom. To velja zlasti za človeka-shicofrenika.

Klasifikacija halucinacij je urejena po čutilih, zato govorimo o slušnih, vidnih, vestibularnih in taktilnih halucinacijah itd. Najhujše kriminogene tendence gnezdiijo v slušnih halucinacijah, še zlasti v primeru, če gre za tako imenovane imperativne halucinacije, ko izvrši bolnik pod vplivom »glasov« uboj, požig, nekrofilni akt itd., pa tudi najkrutejši samomor.

3. Blodne misli (paranoidne ideje) so patološko nastale zmote pri presoji česar koli, ki jih ni moči z logično operacijo ali pa kakimi drugimi oblikami psihičnega vplivanja korigirati, pa jih bolnik tudi po potrebi nasilno uveljavlja. V mnogih primerih je vsebina blodnih misli groteskna in tragična karikatura človekove sle po uveljavljanju, ki jo podžigata spolni in pa samoohranitveni instinkt. Ni samo bolnik »Kristus«; v patologiji je zmožna uveljavljati tako misel tudi bolnica in prinašam zato portret bolnice (fotografiral sem jo sam!), ki ji je moči razbrati tako poslanstvo kar iz fiziognomije njenega obraza.

Bolnik je Karl Marx ali pa Stalin; bolnica je žena Stalina (zanjo je še zmerom živ!), ki je hkrati tudi papežev brat (v tem primeru gre za vseučiliško šolano pacientko s paranoidno shicofrenijo); bolnik ima na tisoče žena in vse spolno uteši, saj je njegov spolni ud neuničljiv; bolnik ima na milijarde dinarjev in cela mesta so njegova last; je bolnik v naši bolnišnici, ki je vladar celega sveta; je neki drug, ki je novi mesija (po poklicu diplomirani pravnik — bivši ideolog Erlichovega gibanja), pa se je kot emigrant vrnil brez potnega lista v Ljubljano z nalogo, da strmoglaví brezbožni »komunistični teror«; odreši Jugoslavijo in jo vrne bogu itd.

Vsebina blodnih misli usmerja bolnikovo ravnanje in če so v njej elementi, ki so v nasprotju z našim kazenskim zakonikom, jih bo navzlic temu po vsej sili tudi uveljavil.

4. Intelekt in njegova patologija. Intelekt je po Gureviču kompleksen pojem, ki zajema v sebi zmožnost preoblikovanja in sistemiziranja predstav, oblikovanja pojmov, zmožnost uveljavljanja razsodnosti, ustvarjanja sklepov in razumskih zaključkov, kopičenja znanja in zmožnost razumske delavnosti. — Patologija intelekta je izražena z upadanjem teh zmožnosti, tja do demencije — slaboumnosti ali bebvosti; tak primer je n. pr. pri progresivni paralizi ali paralični demenciji, senilni in arteriosklerotični demenciji itd. V navedenih primerih gre za pridobljeni, sekundarni defekt intelektualnih zmožnosti. Primere primarnega defekta intelektualnih zmožnosti pa srečamo pri oligofreniji in duševni zaostalosti. Kriminogeni pomen patologije intelekta je

izredno hud! Patologijo intelekta upošteva tudi 6. člen KZ, pa jo šteje za razlog delne ali pa popolne kazenske neodgovornosti, ko pravi: »Ni kazensko odgovoren, kdor stori kaznivo dejanje v trajni ali začasni duševni bolezni, začasni duševni motnji ali duševni zaostalosti, če zaradi takega duševnega stanja ni mogel razumeti pomena svojega dejanja ali ni mogel imeti v oblasti svojega ravnanja.«

KRIMINOGENI POMEN POSAMEZNIH DUŠEVNIH ABNORMNOSTI

Z opisom psihopatoloških pojavov, ki imajo najhujši kriminogeni pomen, smo pri kraju. Seznanjeni smo s kriminogenimi tendencami, ki gnezdijo v duševni patologiji nasploh. Ostane nam samo še odgovor na vprašanje o kriminogenem pomenu posameznih duševnih abnormnosti, ki jih poznamo iz že podane klasifikacije. Odgovor na zastavljeno vprašanje ne bo prizadejal nobene truda, je pa načeloma naslednji: duševne abnormnosti, ki razodevajo opisane psihopatološke pojave, izrazite elemente homotimije ali pa absolutne (disociirane) dihotimije, bi bile po svojem kriminogenem pomenu na čelu drugih. Take duševne abnormnosti pa so psihopatija, oligofrenija, shicofrenija itd. Potemtakem ni golo naključje, marveč stroga zakonitost, če srečamo tudi v zamejskih statističnih prikazih na čelu številnih duševnih abnormnosti ravno psihopatijo, oligofrenijo in shicofrenijo — kot abnormnosti, ki razodevajo od vseh drugih najhujše kriminogene tendence. Statistični prikaz H. W. Maierja s psihiatrične klinike v Zürichu na materialu 1052 kriminalnih duševno abnormnih oseb od 1900. do 1919. leta, ki ga navaja Esther Brack — Kletzhändler v svojem delu:¹ »Zum Problem der Kriminalität der Schizophrenen«, postavlja na prvo mesto oligofrenijo, na drugo mesto psihopatijo, na tretje mesto shicofrenijo, nadaljnja mesta pa zavzemajo v vrstnem redu organske psihoze, intoksikacijske in alkoholne psihoze itd. Statistični prikaz A. Wernerja iz duševne bolnišnice Münsingen/B E na materialu 1158 kriminalnih duševno abnormnih oseb od 1900. do 1942. leta¹ uvršča na prvo mesto psihopatijo, na drugo mesto oligofrenijo, na tretje mesto shicofrenijo, na četrto mesto alkoholne psihoze, nadaljnja mesta pa zavzemajo po vrstnem redu organske psihoze, epilepsija, itd. Statistični prikaz Esther Brack — Kletzhändlerja s psihiatrične klinike v Zürichu na materialu 1018 kriminalnih duševno abnormnih oseb od 1942. do 1952. leta razodeva na prvem mestu psihopatijo, na drugem mestu oligofrenijo, na tretjem mestu reaktivne duševne abnormnosti, na četrtem mestu shicofrenijo, na petem mestu alkoholne psihoze, nadaljnja mesta pa zavzemajo v vrstnem redu organske psihoze, epilepsija, itd. Statistični prikaz R. Z. Lopašića² na materialu 236 kriminalnih duševno abnormnih oseb bolnišnice za duševne in živčne bolezni Vrapče (Zagreb) od 1921. do 1931. leta razodeva na prvem mestu psihopatijo, na drugem mestu shicofrenijo, na tretjem mestu oligofrenijo, nadaljnja mesta pa zavzemajo po vrstnem redu epilepsija, alkoholne psihoze, progresivna paraliza itd. Statistični prikaz D. Juliusa² iz iste bolnišnice na materialu 294 kriminalnih duševno abnormnih oseb od 1932 do 1948. leta uvršča na prvo mesto shicofrenijo, na drugo mesto psihopatijo, na tretje mesto oligofrenijo, nadaljnja mesta pa si dele po vrstnem redu epilepsija, alkoholne psihoze, reaktivne duševne abnormnosti, progresivna paraliza itd. Naš statistični prikaz (glej prilogo!) na materialu 497 psihiatričnih ekspertiz v povojni dobi desetih let³ daje naslednjo podobo: Na prvem mestu je psiho-

patija, na drugem mestu je oligofrenija, na tretjem mestu je shicofrenija, na četrtem mestu so alkoholne psihoze, nadaljnja mesta pa si laste po vrstnem redu organske psihoze, reaktivne duševne abnormnosti, epilepsija, paranoja, involutivne psihoze, ciklofrenija, progresivna paraliza, simptomatične psihoze, psihične abnormnosti pri luesu možganov in tabesu, kronični encefalitis.

V navedenih statističnih prikazih najdemo psihopatijo, oligofrenijo in shicofrenijo na čelu drugih duševnih abnormnosti. Če je v našem statističnem prikazu psihopatija na prvem mestu, je v Maierjevem na drugem, v Wernerjevem, Brackovem in Lopašičevem tudi na prvem in v Juliusovem na drugem mestu. Če je v našem statističnem prikazu shicofrenija na tretjem mestu, je v Maierjevem in Wernerjevem tudi na tretjem, v Brackovem na četrtem, v Lopašičevem na drugem in v Juliusovem kar na prvem mestu. Wernerjev statistični prikaz je zgrajen na bogatem kazuističnem materialu. Naglasiti je treba, da zavzemajo psihopatija, oligofrenija, shicofrenija, alkoholne psihoze in organske psihoze v našem in Wernerjevem statističnem prikazu isti vrstni red.

Zdaj pa bi želeli še odgovor na vprašanje vrstnega reda kaznivih dejanj, ki jih poraja duševna patologija. Ustrezni odgovor daje naš statistični prikaz, ki razodeva naslednji vrstni red: Prvo mesto zavzemajo kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, drugo mesto zavzemajo kazniva dejanja zoper življenje in telo, nadaljnja mesta si dele v vrstnem redu kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo, zoper javni red in promet, zoper čast in dobro ime, zoper osebno dostojanstvo in zoper moralo, zoper splošno varnost ljudi in premoženja itd.

Naš statistični prikaz razodeva tudi vrstni red kaznivih dejanj glede na posamezne duševne abnormnosti.

1. Pri psihopatiji je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, preostala mesta pa zavzemajo kazniva dejanja zoper življenje in telo, zoper čast in dobro ime, zoper javni red in promet, zoper osebno dostojanstvo in zoper moralo, zoper uradno dolžnost, zoper ljudstvo in državo, zoper splošno varnost ljudi in premoženja, zoper oborožene sile itd.

2. Pri oligofreniji je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, nadaljnja mesta si dele v vrstnem redu kazniva dejanja zoper osebno dostojanstvo in zoper moralo, zoper življenje in telo, zoper javni red in promet, zoper splošno varnost ljudi in premoženja, zoper narodno gospodarstvo, zoper pravosodje itd.

3. Pri shicofreniji je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo, preostala mesta pa zavzemajo kazniva dejanja zoper življenje in telo, zoper družbeno in zasebno premoženje, zoper javni red in pravni promet, zoper narodno gospodarstvo, zoper splošno varnost ljudi in premoženja itd.

4. Pri alkoholnih psihozah je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper življenje in telo, nadaljnja mesta si dele po vrstnem redu kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, zoper ljudstvo in državo, zoper čast in dobro ime, zoper splošno varnost ljudi in premoženja itd.

5. Pri organskih psihozah (psihične motnje po možganski travmi + psihoorganski sindrom druge geneze) je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper življenje in

telo, preostala mesta pa zavzemajo kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, zoper čast in dobro ime, zoper ljudstvo in državo, zoper osebno dostojanstvo in zoper moralo, zoper narodno gospodarstvo itd.

6. Pri reaktivnih duševnih abnormnostih (abnormnih reakcijah) je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper življenje in telo, preostala mesta pa si po vrstnem redu dele kazniva dejanja zoper ljudstvo in državo, zoper družbeno in zasebno premoženje itd.

7. Pri epilepsiji je vrstni red kaznivih dejanj naslednji: Na prvem mestu so kazniva dejanja zoper življenje in telo, preostala mesta pa zavzemajo kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, zoper splošno varnost ljudi in premoženja, zoper uradno dolžnost, zoper ljudstvo in državo in zoper javni red in pravni promet.

Seznanjeni smo z vrstnim redom kaznivih dejanj glede na tiste duševne abnormnosti, ki imajo najhujši kriminogeni pomen. Pri večini od njih srečavamo na prvem mestu ali pa na drugem mestu kazniva dejanja zoper življenje in telo ter zoper družbeno in zasebno premoženje. V statističnem prikazu D. Juliusa pa so kazniva dejanja zoper življenje in telo na prvem mestu tudi pri psihopatiji, oligofreniji in shicofreniji. Če upoštevamo, da kažejo najhujše kriminogene tendence ravno psihopatija, oligofrenija in tu zlasti debilnost, pa še shicofrenija s poudarkom na njeni paranooidni obliki, potemtaka tiste duševne abnormnosti, ki jih laik zlepa ne prepozna in ki v premnogih primerih neopazno prehajajo v normo, si potemtaka lahko dovolimo izreči trditev, da je v Ljudski republiki Sloveniji na tisoče psihopatičnih, debilnih in shicofrenih oseb, ki so nenehni vir za te duševne abnormnosti specifičnih deliktov, lahko pa si dovolimo izreči tudi misel, da bi bilo indicirano storilce kaznivih dejanj zoper življenje in telo psihiatrirati. S takšnega gledišča pa zadobi vprašanje kriminalne etiologije še svoje klasično psihiatrično obeležje. Poglobljena in globalna osvestitev v tej smeri bi bila tudi pomemben činitelj v preventivi kakršnega koli hudodelstva nasploh.

SKLEP

Seznanjeni smo vsaj deloma s silami, ki oblikujejo človekov osebnostni lik, seznanjeni pa smo tudi s silami, ki mu klešejo poteze kakršne koli duševne patologije in hudodelstva ali pa celo oboje hkrati.

Človekov osebnostni lik pa je umetniško ožaril nesmrtni Maksim Gorki⁴ v naslednjih besedah, ki naj izzvene kot epilog k naši znanstveni misli o njem: »Človek... V trenutkih, ko je duh utrujen, — ko se v spominu bude sence prošlega in s čudnim hladom prevevajo srce, — ko misel kakor brezstrastno sonce sije v grozni kaos sedanosti in zlovešče kroži na enem samem mestu, ne da bi se mogla dvigniti kvišku, poleteti naprej in višje, — v teh težkih trenutkih utrujenosti duha priključem predse z vso silo svoje domišljije veličastno podobo človeka.

Človek! Kakor da se sonce poraja v mojih grudih, v njegovi jarki svetlobi pa stopa, neobsežen ko svet, počasi in naprej! In višje! tragični prelepi Človek.

Vidim njegovo ponosno čelo in smelo globoke oči, v njih so žarki neustrašene, močne Misli, tiste Misli, ki je dosegla čudežno harmonijo veseljstva,

tiste veličastne sile, ki v trenutkih onemoglosti ustvarja bogove, v času poleta pa jih ruši.

Izgubljen sredi pustinj vesoljstva, sam na majhnem koščku zemlje, ki drvi z neulovljivo naglico nekam v globino neizmernega prostranstva, ves poln mučnega vprašanja, »čemu je na svetu?« stopa možato naprej! in višje! po poti do zmage nad vsemi tajnami zemlje in neba.

Tako hodi, s srčno krvjo rosi svojo težko, samotno a ponosno pot in iz te žgoče krvi ustvarja nevenljive cvetove poezije; tegobni krik svoje uporne duše pretvarja v božanske akorde umetnosti, iz izkustva ustvarja znanost, vsak njegov korak lepša življenje, kakor lepša sonce zemljo z blagodejnimi žarki — višje stopa in naprej, on, zemlje zvezda vodnica...

Oborožen le s silo Misli, ki je časih kakor blisk, časih mrzlo pokojna ko meč, — stopa svobodni, ponosni Človek daleč pred ljudmi in nad življenje, sam sredi ugank svojega bitja, sam sredi množice svojih zmot... in vse legajo kakor težka mora na njegovo srce, režejo vanj, trgajo mozeg, sram ga jih je, kličejo ga, naj jih — uniči.

Gre! V prsih mu orijo instinkti, odvrtno veka glas samoljubja, kakor pretkan berač je, ki prosi vbogajme; oklepajoča vlakna vsakojakih zvez se mu ovijajo okoli srca kakor bršljan, pijejo vročo kri in glasno terjajo, naj se ukloni njih sili... vsa čustva hočejo zavladati nad njim; vse žeja po oblasti nad njegovo dušo.

In kope raznih življenjskih malenkosti so podobne blatu na njegovi cesti in gnusnim žabam ob njegovih potih.

In kakor planeti obkrožajo sonce, tako Človeka na tesno obdajajo dela njegovega stvariteljskega duha: njegova zmirom lačna Ljubezen; bolj daleč za njim šepa Prijateljstvo; pred njim gre trudna Nada; Mržnja, prevzeta od Gneva, pozvanja z okovi potrpljenja na rokah, Vera gleda s temnimi očmi v njegovo puntarsko lice in čaka, da ga sprejme v svoj pokojni objem...

Vse pozna, kar jih je v njegovem žalostnem spremstvu — spačena, nepopolna, slaba so dela njegovega stvariteljskega duha!

Odeta v cape starih resnic, otrovana s strupom predsodkov, sovražno hodijo za Mislijo, ne morejo je dohitevati v njenem poletu, kakor vrana ne dohiteva orla, prerekajo se z njo za prvenstvo, prav redko se z njo zlijejo v en sam mogočen in stvariteljski plamen. Tudi ona je tu — večna sopotnica Človekova, nema in tajinstvena Smrt, zmerom pripravljena, da mu poljubi srce, ki z žarom hrepeni po življenju.

Vse pozna, kar jih je v njegovem nesmrtnem spremstvu, in končno pozna še enega — Brezumje...

Krilato, mogočno ko vihra, mu sledi s sovražnim pogledom, svoja silna krila razprostira nad Mislijo, hoteč jo potegniti v svoj divji ples...

In le Misel je družica Človekova, le od nje se nikdar ne loči; le njen plamen mu osvetljuje ovire, ki leže na poti pred njim, uganke življenja, somrak prihodnjih tajn in temni kaos v njegovem srcu.

Misel, svobodna družica Človekova, zre povsod z bistrim, ostrim očesom in neusmiljeno razsvetljuje vse:

Kovarne in podle pasti Ljubezni, njene želje, zavladati ljubljanim, stremljenje, ponižati in ponižati se, in — umazano podobo Čustvenosti, ki hodi za njo.

Boječo nemoč Nade in Laž, ki je za njo — njeno rodno sestro, — nališpano, poslikano Laž, pripravljeno vedno in vse utešiti in prevarati s svojo lepo besedo.

Misel razkriva v uvelem srcu Prijateljstva njegovo preračunano previdnost, njegovo hudobno, prazno radovednost, zavisti gnile pege in zarodke klevete na njih.

Misel vidi silo črne Mržnje in ve: če bi sneli z nje okove, bi razrušila vse na zemlji in niti pravičnost ji ne bi utekla!

Misel odkriva v negibni Veri zlobno željo po neomejeni oblasti, stremečo zaslužniti vsa čustva, skrite kremlje fanatizma, nemoč njenih težkih kril in — slepoto njenih praznih oči.

Tudi s Smrtjo se bori: njej, ki je iz živali ustvarila Človeka, njej, ki je ustvarila množico bogov, filozofske sisteme, vede — ključke k ugankam sveta, — njej, svobodni in nesmrtni Misli, je odvrtna in sovražna ta sila, brezplodna in često glupa, zlobna.

Smrt je podobna starinarici, — starinarici, ki hodi okrog vogala in spravlja v svojo umazano malho vse preživelo, gnilo, nepotrebno in časih izmakne tudi kaj zdravega, krepkega.

Vsa prežeta gnilobne vonjave, zavita v plašč groze, brezstrastna, brezlika, nema stoji Smrt pred Človekom kakor ogromna, črna uganka, Misel pa jo ljubosumno motri — ustvarjajoča in jarka je kakor sonce, polna brezumne drznosti in ponosne zavesti nesmrtnosti...

Tako stopa Človek — puntar skozi tegobni mrak življenjskih ugank — naprej! in višje! zmerom naprej in zmerom višje!...«

UPORABLJENA LITERATURA

1. Brack — Kletzhändler, E.: Zum Problem der Kriminalität der Schizophrenen. — *Msch. Psychiat. Neurol.* 128, 129—152, S. Karger, Basel — New York (1954).
2. Julius D., Bohaček N.: Prikaz kriminaliteta psihopatoloških osoba. — Zbornik drugog naučnog sastanka neuro-psihijataru u Opatiji 1949. — Medicinska knjiga, Beograd (1951), str. 245—258.
3. Vončina N., Borštnar M., Milčinski L., Pregelj B., Kanoni J.: Psihiatrične ekspertize v povojni dobi desetih let. — *Arhiv Psihiatrične klinike Medic. fakultete v Ljubljani, Ljubljana—Polje* (1946—1956).
4. Gorki M.: Človek. »Književnost«, letnik I. št. 1, Ljubljana (1932), str. 1—5.
5. Lenin V., I.: Materialismus und Empiriekritizismus. Ring Verlag A. G., Zürich (1935).
6. Haldane J. B. S.: Marksistična filozofija in znanost. Cankarjeva založba v Ljubljani, Ljubljana (1951).
7. Bikov K. M.: Kora golovnega mozga i vnutrennie organi. Medgiz, Moskva — Leningrad (1944).
8. Zupančič A. O.: Uvod v patološko fiziologijo človeka, Ljubljana (1950).
9. Zupančič A. O.: Uvod u patološku fiziologiju čovjeka. Medicinska knjiga, Beograd — Zagreb (1952).
10. Feldner J.: Entwicklungspsychiatrie des Kindes — Aufbau und Zerfall der Persönlichkeit. Springer — Verlag, Wien (1955).
11. Gurevič M. O., Serejskij M. J.: Učebnik psihiatrii. Medgiz, Moskva (1946).
12. Serko A.: Individualna psihologija. Zdravniški vestnik, leto X., št. 1, Ljubljana (1938), str. 4—8.
13. Oberhofer B., Radošević Z., Rosenzweig A.: O značenju psihosomatskih poremećaja. Liječnički vjesnik, god LXXI, broj 9—10, Zagreb (1949), str. 342—349.
14. Kanoni J.: Naši stanovski tovariši — padli in mučeni do smrti v štiriletni osvobodilni borbi. Zdravstveni vestnik, leto XV, zvezek 1—6, Ljubljana (1946), str. 1—3.
15. Kanoni J.: Socialni in medicinski problemi v naši delavski družini. Naš val, leto I., št. 40, Ljubljana (1934), str. 1.

Priloga I.

KLASIFI
posameznih diagnoz po kaznivih

KAZNIVA DEJANJA ZOPER :	D I A G										
	Oligofrenija: a) idiotija	b) imbecilnost	c) debilnost	Psihične motnje po možganski travmi	Progresivna paraliza	Psihične motnje pri cerebr. luesu in tabesu	Kronični encefalitis	Involutivne psihoze	Psihične motnje pri možganskem tumorju	Psihoorganski sindrom druge geneze	Simptomatične psihoze
	1			2	3	4	5	6	7	7a	8
I. ljudstvo in državo			1	4				2			
II. življenje in telo		3	9	11		2		1		1	1
III. svobodo in pravice državljanov		1		1							
IV. čast in dobro ime			1	5						1	1
V. osebno dostojanstvo in zoper moralo		4	13	2				1			
VI. zakonsko zvezo in rodbino			1								
VII. narodno gospodarstvo			3	2				1			
VIII. družbeno in zasebno premoženje		5	17	6	3		2	4		3	
IX. splošno varnost ljudi in premoženje		2	3	1	1			1			
X. pravosodje		1	1	1						1	
XI. javni red in pravni promet		1	5	1							1
XII. uradno dolžnost			1					1			
XIII. oborožene sile			1								
Skupno po diagnozah		17	56	34	4	2	2	11		6	3
		73		34	4	2	2	11		6	3
%		14.69		6.84	0.80	0.40	0.40	2.21		1.20	0.62

16. Kanoni J.: Delavsko stanovanje. Ženski svet, letnik XIII., št. 12, Ljubljana (1935), str. 275—276.

17. Kanoni J., Jovanović St., Gostl B., Vučković S.: Šta je bilo za vreme rata i okupacije sa duševnim bolesnicima i duševnim bolnicama. Narodno zdravlje, god. II., broj 3, Beograd (1946), str. 7—16.

18. Kanoni J.: O sedanjem organizacijskem stanju, o delu in nalogah nevro-psihatrije v LRS. Zdravstveni vestnik, letnik XV., št. 3—4, Ljubljana (1950), str. 36—41.

19. Kanoni J.: Nekaj besed o duševni bolnišnici v Begunjah in duševnih bolnikih. Slovenski poročevalec, leto XIII., št. 258, Ljubljana (1952), str. 6.

KACIJA

dejanjih (primeri 1946 do 1956)

N O Z A															Skupno po kaznivih dejanjih	%
Alkoholne psihoze	Epilepsija	Shizofrenija: a) simpleks	b) hebefrenija	c) katatonija	d) paranoid	Ciklofrenija: a) manija	b) depresija	c) drugo	Paranoja	Psihopatične osebnosti	Abnormne reakcije	Sine morbo psychico				
9	10	11				12			13	14	15	16				
4	1	2	1		13				3	4	4	5	44	8.86		
13	6	2	1	2	7	1	1		3	19	5	18	106	21.32		
		2							1	2			7	1.42		
4					2	1			2	17	2	3	39	7.84		
1		1								10	2	4	38	7.64		
										2			3	0.62		
2		2			3					2		3	18	3.62		
12	4	2	2		8	4				36	3	27	138	27.76		
3	4	1			4	1			1	4	2	5	33	6.64		
													4	0.81		
2	1	2	2		7	1				11	1	5	40	8.04		
2	2				2				1	5		2	16	3.22		
1		1			1					4	2	1	11	2.21		
44	18	15	6	2	47	8	1		11	116	21	73	497			
44	18	70				9			11	116	21	73	497			
8.86	3.62	14.08				1.80			2.21	23.34	4.23	14.60		%		

20. Kanoni J.: Psihiatrična služba v LRS s posebnim ozirom na psihiatrično delo v bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana—Polje in na Psihiatrični kliniki Medic. visoke šole v Ljubljani. Slovenski poročevalec, leto XIV, št. 164, 165, 166, Ljubljana (1953), str. 4, 4, 4.

21. Kanoni J.: Javno zahvalno pismo direktorja ljubljanske bolnišnice za duševne in živčne bolezni ameriškim rojakom. Rodna gruda, leto III., št. 3, Ljubljana (1956), str. 61.

22. Kanoni J.: Zahvala Progresivnim Slovenkam. Prosveta, Year XLVIII., št. 38, Chicago (1956), str. 3—4.

23. Kanoni J.: Osnovna načela dijalektičkog tretiranja problema neuroza — nekoliko misli uz monografiju prof. Dr. D. T. Dimitrijevića o neurozama sa talamopatskim pojavama. Medicinski glasnik, god. VIII., broj 11—12, Beograd (1954), str. 454—458.

24. Kobal M.: O materialnih osnovah človekove osebnosti in odgovornosti. Arhiv Psihiatrične klinike Medic. fakultete v Ljubljani, Ljubljana—Polje (1950).

25. Borštnar M.: O zadnji mednarodni konferenci za duševno higieno in stanje duševne higijene pri nas. Zdravstveni vestnik, leto XXIII., št. 9—10, Ljubljana (1954), str. 241—245.

26. Braun Z.: Psihoanaliza. Almanah savremenih problema. Naklada »Astra« kluba, Zagreb (1932), str. 3—27.

27. Juhn M.: Socijalni momenti u individualnoj psihologiji. Almanah savremenih problema. Naklada »Astra« kluba, Zagreb (1932), str. 83—85.

Priloga II.

IZVLEČKI IZVEDENSKIH PSIHIATRIČNIH IZVIDOV IN MNENJ

1. Primer shicofrenije simpleks

(Izvedenec: prof. dr. Janez Kanoni)

Kot stalno zapriseženi sodni izvedenec — psihiater sem bil pozvan z dopisom Javnega tožilstva LRS, št.: Br. 124/51, z dne 17. februarja 1951, da izrečem svoje strokovno mnenje glede dveh vprašanj, ki jih formulira predmetni dopis po besedi takole: »V prilogi vam dostavljamo izvedeniško mnenje izvedenca za duševne bolezni dr. X. Y. z dne 13. VII. 1950 s prošnjo, da kot specialist-psihiater podaste pismeno mnenje o tem, ali napravi bolezen schizoprenia simplex bolnika popolnoma nerazsodnega, oziroma da nam kot izvedenec pojasnite značaj in potek navedene bolezni, iz katerih navedb oziroma opisa bo možen zaključek o vračunljivosti oziroma kazenski odgovornosti bolnika. Gre konkretno za primer X. Y., glede katerega je bilo že izdano priloženo izvedeniško mnenje dr. X. Y. Ker je iz tega mnenja sodišče zaključilo, da je X. Y. popolnoma nevračunljiv in kazensko neodgovoren, a dvomimo v pravilnost tega zaključka, vas prosimo, da tudi k temu mnenju zavzamete svoje strokovno stališče.«

Po vrstnem redu v predmetnem dopisu postavljenih vprašanj naj najpoprej orišem potek in forenzični značaj tako imenovane enostavne duševne razcepljenosti (schizoprenia simplex), nato pa zavzamem svoje kritično stališče do izvedenskega mnenja dr. X. Y., ki ga je podal glede X. Y. v svoji pismeni ekspertizi z dne 13. julija 1950.

A. Spričo številnosti in pestrosti simptomov, ki jih nudi shicofrenija (duševna razcepljenost), je bilo ustvarjenih več kliničnih oblik, ki jih pa ne ločijo nepremostljivi prepadi. Ena od teh oblik je ravno schizoprenia simplex. Za globlje razumevanje njenega bistva in zlasti tudi njenega forenzičnega pomena naj spregovorim še poprej nekaj načelnih besed o shicofreniji nasploh. Shicofrenija je med različnimi duševnimi boleznimi (psihozami) najbolj pogostna psihoza; le-ta ne pozna številčne razlike med moškim in žensko. Bolezen se pojavi predvsem kot tako imenovani endogeni (iz notranjega okolja porojeni) organski proces nekih možganskih sistemov (zlasti možganske skorje), značilen po progredientnem poteku, ki vodi k bolj ali manj izraženim stalnim spremembam osebnosti, odvisnih zopet od svojevrstnih motenj mišljenja, čustvovanja in volje. Izraz »schizoprenia« izhaja iz starogrških besed »shico« — razcepim in »fren« — prsna prepona, v kateri se je po predstavi starih Grkov nahajala duša, pa pomeni potemtakem shicofrenija »razcepitev psihike«, »duševno razcepljenost«. Ta izraz je uvedel Eugen Bleuler za skupino obolenj, ki je

bila poprej znana pod imenom »dementia praecox« in jo karakterizirajo motnje enotnosti med posameznimi sferami psihike in znotraj vsake izmed njih. V območju mišljenja imamo opravka s svojevrstnim razpadom pojmov, z motnjami asociativnih procesov v smislu tako imenovane »disociacije«, se pravi, razrahljanosti, razdrapanosti, razrvanosti mišljenja tja do inkoherenice, se pravi, do kraja brezveznega mišljenja — ter inadekvatnosti, se pravi, neskladnosti in neustreznosti mišljenja, v območju emocij pa zlasti s tako imenovano čustveno zvođenelostjo, praznoto, topostjo, ali pa obratno s tako imenovano mimozno preobčutljivostjo. Tako so značilne za shicofrenijo spremembe celotne psihične dejavnosti bolnika. Zgodovina proučevanja shicofrenije priča o poizkusih odkriti centralne ali osnovne psihopatološke spremembe kot izraz shicofreničnega procesa, potemtakem najti »osnovno motnjo«. Bleuler smatra za tak centralni simptom avtizem (samošost, zapredenost, samosvojost, zapetost, uprtost vase, odljudnost, zakrknjenost), zvezan z izgubo kontakta z realnostjo, zlasti afektivnega kontakta z obdajajočim svetom. V začetnih stadijih izražena senzitivnost (mimozna preobčutljivost) bolnikov jih sili k zaščiti pred obkrožujočo dejavnostjo vnanjega sveta. V naslednjih stadijih sta naraščajoče pomanjkanje zanimanja za dejavnost vnanjega sveta in postopna afektivna ravnodušnost, topost, zvođenelost še bolj naklonjena pojavi avtizma. Avtizem se odsvita tako v sferi mišljenja, kakor tudi v sferah čustev in volje bolnikove psihike, bolje — osebnosti. Stransky pa vidi v intrapsihični ataksiji osnovno motnjo shicofrenije, ko jemlje v poštev pomanjkanje koordinacije med posameznimi psihičnimi akti, intelektom, afektom, voljo. Berze govori o znižani psihični aktivnosti, zvezani s hipotonijo zavesti, zavoljo česar se ne pojavijo višje psihične sposobnosti; psihična insuficientnost se razodeva tudi v praktični neprilagodljivosti (adaptacijski defekt) in v bolnikovi odtujitvi in oddaljivosti od realnega sveta.

Simptomatologija shicofrenije je zelo raznolična in odvisna od cele vrste vzrokov: 1. od lastnosti predpsihične osebnosti, 2. od intenzivnosti in lokalizacije procesa v možganskih sistemih, 3. od eksogenih (vnanjih) situacijskih momentov in psihogenih reakcij bolnikove osebnosti na okolje, 4. od somatogenih (telesnih), posebno endokrinih toksičnih vplivov, zvezanih z istočasnim defektom zlez z notranjim izločanjem, 5. od bolnikove starosti.

Res huda pestrost psihičnih simptomov zahteva in odreja že iz razlogov smotrnosti njihovo delitev na tako imenovane osnovne motnje, ki jih ravno predstavljajo že zgoraj opisane motnje mišljenja, čustvovanja ter volje in na tako imenovane akcesorične (spremljevalne ali dodatne) motnje, ki jih smatramo za neobligatne, so pa vendar zelo značilne; sem štejemo mimo raznih telesnih simptomov še tako imenovane zaznavne motnje (halucinacije, iluzije, psevdohalucinacije, psihosenzorične motnje), paranoidne (blodne) ideje in tako imenovane katatonične simptome.

Ker sem menja, da mi je uspelo orisati lik shicofrenije v njenih značilnih in bistvenih potezah, prehajam k opisu one klinične oblike shicofrenije, ki ji pravimo enostavna shicofrenija (schizophrenia simplex), nazvano tako, ker jo označuje obstoj pretežno osnovnih simptomov, se pravi, emocionalne praznote, čustvene zvođenelosti, toposti, ali pa narobe, mimozne preobčutljivosti (zlasti v začetnih stadijih), ravnodušja in že zgoraj opisanih motenj mišljenja; dodatni ali spremljevalni (akcesorični) simptomi pa so bolj ali manj brez pomena. Pri tej obliki beležimo postopno obubožanje in opustošenje psihičnega življenja pri pomanjkanju sprevidevnosti za bolezen kot tako (»ohne Krankheitsbewusstsein«). Bolezen najraje začne že v puberteti, ali pa kmalu za njo. Učenci, dijaki, na primer, ki so lahko veljali doslej za kaj sposobne, celo za odlične, prično zapuščati svoje tovariše, opuščajo študij in postajajo raztreseni. Opaziti je moči slabost, šibkost presojanja in razrvanost mišljenja, kar se odsvita zlasti negativno v bolnikovi razsodnosti, ki gineva, dokler naposled docela ne propade. So bolniki, ki skušajo premagati pojavljajoče se potežkoče s povečano marljivostjo, drugi — in ti so v večini — pa se zapro vase, se polenijo, postanejo

zapeteži, avtisti, do kraja topo ravnodušni do vsega, sem pa tja pa so tudi prav zlobno razdražljivi. Kaj pogosto se pojavi emocionalna brezbržnost predvsem v odnosu do najbližnjih svojcev in sorodnikov. Želja po uveljavljanju, značilna za duševno urejenega človeka, usahne do kraja. Bolnik živi brez slehernih načrtov, perspektiv za bodočnost. Formalni intelekt je pri tem ohranjen, spomin ni okvarjen, vendar pa ne morejo bolniki spričo pomanjkanja impulzov intelektualno porasti, napredovati in povzročijo v neredkih primerih kaj kmalu svoji okolici resna razočaranja. Socialna vrednost bolnikov vidno upada, bolniki postanejo prej ali slej asocijalni in celo antisocialni. Del bolnikov se do kraja zapusti in doma le še vegetira kot parazit, ali pa mora v bolnišnico za duševne bolezni. Bolezen se razvija počasi, postopoma skozi vrsto let in konča v neredkih primerih z globoko shicofrenično slaboumnostjo. Ta oblika shicofrenije je kar hudo razširjena.

B. Z bolj ali manj izčrpnim opisom tako imenovane enostavne shicofrenije sem odgovoril na prvo vprašanje zgoraj navedenega dopisa Javnega tožilstva LRS. Dolgujem še odgovor na drugo vprašanje, ko moram »zavzeti svoje strokovno stališče« do izvedenskega mnenja dr. X. Y., ki ga je podal glede X. Y. v svoji pisniški ekspertizi z dne 13. julija 1950. Preden formuliram odgovor na to vprašanje, naj navedem rezultat psihiatričnega pregleda X. Y., ki sem ga opravil v bolnišnici za duševne in živčne bolezni v Polju pri Ljubljani.

Anamneza: Anamnestični izsledki so skladni z onimi, ki jih srečamo v ekspertizi dr. X. Y.; dopolniti pa jih moram, kakor sledi: Familiarna anamneza — oče mu je umrlj za pljučno tuberkulozo, mati pa za možgansko kapjo. Kolikor ve, ni bilo v njihovem rodu manifestno duševno bolnih. Ne omenja pa prav nič najmanj čudaške prirode svojega brata, zakrknjenega samca, zapeteža in odljudneža, ki ga izvedenec dr. Kanoni Janez osebno pozna in ocenjuje kot duševno abnormnega človeka — kot tako imenovanega shicoida. Osebna anamneza: Ze v rani mladosti in kasneje ni imel nobenih prijateljev. Do prijateljstva s kom sploh ni čutil nobene potrebe. Bil je, odkar pomni, hladne narave. Tudi do svojih staršev in bratov ni čutil nikoli kakega posebnega nagnjenja. Ze v zrelih letih je bil, ko je prvič spolno občeval, pa ni bila to po njegovi dobesedni izjavi »niti plačana ljubezen, niti ni bila ljubezen« (pojav shicofrenične ambivalence čustev!). Leta x. je moral zaradi duševnih motenj v zdravišče. Ze nekaj let nazaj se je prehudo udajal alkoholu. Imel je tedaj opravka s hudim glavobolom, nespečnostjo, hujšal je in zmerom je bil »nadrta«. V zdravišču je ostal 3 mesece. S športom se je začel po malem pečati šele po odhodu iz zdravišča. Odkar se je naučil brati in pisati, ni bilo v njem prav nikoli nobenega zanimanja za knjigo ali kar koli že na svetu z izjemo lova na ptice z limanicami, kar počne že od mladega, pa pove v tej zvezi po besedi: »Jaz sem sploh malo čital... jaz nisem razumel politike v časopisih... jaz sploh nisem za take stvari... sploh nimam interesa... jaz sem se pečal s pticami... sem lovil ptice na limanice, pa sem jih dal v kletke...« Ze od mladega ima opravka s hudo obstipacijo (zapeko); v zaporih ni tudi po 10 dni opravil potrebe.

Status praesens somaticus et psychicus: Stasite postave. Roke in noge hladne, mrzle in višnjeve barve. Koža obraza bolj mastna. Srce, pljuča ter ostali notranji organi na poklep, avskultacijo in palpacijo brez posebnosti.

Na zunaj ne razodeva preiskovanec kakih posebnih za laika otipljivih motenj, če prezremo njegov mrzel, samošen, zapet, skoraj odljuden nastop, obličje, ki razodeva spričo do kraja reducirane mimike že skoraj pojav tako imenovane maske (katatonični simptom!) in abnormno reducirano gestikulacijo, pa še njegovo celotno držo, ki je nekam lesena, brez življenja (katatonični simptom!). Šele v razgovoru z njim bušnejo na plan vse one duševne motnje, ki jih navaja izvedenec dr. X. Y. v statusu prezensus svoje ekspertize, pa jih na tem kraju vnovič ne navajam. Po-udariti pa moram, da sem našel še take motnje, ki jih je dr. X. Y. spregledal.

Ugotovil sem namreč mimo čustvenih motenj tudi motnje mišljenja v smislu na značene disociacije in kaj izrazitega avtističnega mišljenja, ki ga vodi že na tir blodnega ocenjevanja in presojanja odnosov med stvarmi in pojavi v objektivnem svetu, potemtakem v svet paranoidnih (blodnih) idej, ki jih uvrščamo že med tako imenovane akcesorične simptome shicofrenije. Kako je preiskovanca avtistično mišljenje odrgalo od realnosti in mu onemogočilo, da bi ustvarjal presoje v soglasju z logiko in realnimi fakti (odnosi), marveč bolj ali manj v soglasju s svojimi patološkimi instinktivnimi in emocionalnimi motnjami, oropan že osnovnih človeških čustev (čustvena praznosta in brezbržnost do staršev in bratov), kaj šele višjih čustev (etična čustva, patriotska čustva, podreitev egoističnih stremljenj interesom splošnosti itd.), ki inhibirajo (zavirajo) eventualno asocialno dejavnost, izpriča dovolj zgovorno njegov delikt, izpričajo pa tudi njegove naslednje besede kot odgovor na neka moja vprašanja: »Jaz si to tako predstavljam, kot da sem jaz bog... tako rekoč, da vse vem... da, kar trdim, drži... da sem nezmisljiv... jaz imam druge za neumne (tako imenovani tranzitivizem po Wernickeju!)...«. Kako pa je oropan že najosnovnejših človeških čustev, povedo to dovolj zgovorno zopet naslednje njegove besede: »Jaz sem hladne narave... jaz še pozdravil nisem, če sem prišel domov... me okolica ne zanima... kar nekaj sem mislil...«

Presoja: Motnje mišljenja in čustvovanja, ki jih preiskovanec kaj bogato razodeva, uvrščamo med tako imenovane osnovne simptome shicofrenije. Upoštevajoč anamnezo moremo trditi, da so se začeli porajati navedeni simptomi že v peti gimnaziji. Že na zunaj vidno pa se kaže preiskovančev avtizem zvezan z izgubo kontakta z realnostjo, zlasti afektivnega kontakta z obdajajočim svetom in hkrati zvezan s šibkostjo presojanja in nakazano razrvanostjo mišljenja, kar se odraža zlasti negativno v njegovi razsodnosti, ki vsekakor ni brezhibna. Bleuer označuje shicofrenično mišljenje v celém kot avtistično mišljenje, ki je odtrgano od realnosti. Mišljenje je »hipotonično«, preiskovanec ne občuti zadostnih notranjih pobud do mišljenja, ki je tudi brez ustrezne usmerjenosti, iniciativnosti ter produktivnosti. Obenem pa so lahko intelektualne funkcije formalno kar v redu, kar je deloma primer pri preiskovancu. Zato eksperimentalno-psihološke metode proučevanja formalnih intelektualnih funkcij ne odkrijejo shicofreničnih motenj mišljenja. Pri shicofreniji imamo namreč »drugačno mišljenje«, a ne obligatno »z minus simptomom« v smislu prave demencije. Pri preiskovancu lahko govorimo o intrapsihični ataksiji, kot je to označil Stransky. Psihična insuficientnost pa se razodeva pri njem ravno v praktični neprilagodljivosti (adaptacijski defekt) in v bolnikovi odtujitvi, oddaljitvi od realnega sveta.

Mimo navedenih osnovnih simptomov shicofrenije nudi preiskovanec tudi akcesorične (spremljevalne ali dodatne) simptome, in sicer v statusu prezensus navedene paranoidne (blodne) ideje, katatonične in somatične (vegetativne) simptome. Duševne motnje, ki sem jih navedel pri opisu tako imenovane enostavne shicofrenije, srečamo od začetka do kraja tudi pri preiskovancu.

Diagnoza in mnenje: Preiskovanec je duševno bolan človek. Diagnoza njegove duševne bolezni je: schizophrenia simplex (enostavna duševna razcepljenost). Schicofrenični proces traja že celo vrsto let in postopoma napreduje. Preiskovanec je zagrešil kaznivo dejanje v trajni duševni bolezni, ko se spričo v statusu in presoji omenjene in opisane defektne razsodnosti sploh ni zavedal pomena svojega dejanja, hkrati pa tudi ni imel v oblasti svojega ravnanja.

Kritične pripombe k ekspertizi dr. X. Y.: Z izsledki v anamnezi in statusu soglašam. Že zgoraj pa sem omenil, da so le-ti pomanjkljivi; potemtakem sem jih dopolnil jaz. Nikakor pa ne morem soglašati z načinom formulacije mnenja, ki sploh ne načenja razmotrivanja in presojanja preiskovančeve razsodnosti, kar pa je ravno osnovna naloga izvedenca-psihiatra, marveč izreka svojo sodbo o stvareh, ki niso domena izvedenca, marveč zgolj domena sodnika; saj napravi sklep glede storilčeve eventualne neprištevnosti organ, ki je poklican, da uporabi zakon.

2. Primer oligofrenije

(Izvedenec: primarij dr. Niko Vončina)

H. V., roj. 5. XI. 1937, po poklicu rudniški delavec.

Stari oče po očetu je bil »živčen«. Oče, po poklicu rudar, ki se je po drugi vojni vrnil iz Francije, je že umrl. Baje je rad pil. Mati živi in je zdrava. Ima dva brata in eno sestro. Vsi so živi in zdravi. Po vrstnem redu starosti je tretji izmed štirih otrok.

Po pripovedovanju matere »že od malega ni bil pri pravi pameti«. To so baje že v Franciji ugotovili. Že kot otrok je bil skrajno trmast in neobogljiv. Začel je sicer hoditi v šolo, vendar je že v prvem razredu obtičal. Piše in bere zelo slabo, računati sploh ne zna. Ker je z leti postajal čedalje bolj surov in nediscipliniran, so ga leta 1949 oddali v deško vzgajališče na Smledniku. Vendar tudi to ni nič zaleglo. Iz vzgajališča je štirikrat pobegnil in po zadnjem pobegu ga je mati obdržala doma. Nekaj časa je bil »boljši«, potem pa se je začel še bolj potepati. Če ga je kdo od domačih ali sosedov opozoril na njegovo početje, jim je grozil, da jih bo pobil. Glede neke noseče sosedke je rekel, da ji bo trebuh razrezal in otroka ven potegnil. Od telesnih bolezni je prebolel hudo pljučnico, drugače ni bil huje bolan.

Karakteristika učenca, ki jo je podala uprava osnovne šole v Kočevju, se je glasila: »V šoli je bil slab učenec in je veljal za duševno zaostalega. Bil je lažniv, svojeglav, uporen; kjer koli je mogel, je delal škodo. Za kazni in svarila je bil nedostopen. Iz šole je bil odstranjen v prvem polletju drugega razreda, ker je motil pouk (metal je okrog sebe črnilnike, ogražal je telesno sošolce, bil je tudi proti učitelju agresiven).«

Že leta 1953 je bil še kot mlajši mladoletnik pred sodiščem. Obtožen je bil kaznivega dejanja tatvine in kaznivega dejanja lahke telesne poškodbe. Dne 30. 6. 1953 je namreč iz nezaklenjene sobe vzel moško dvokolo, last R. T. in dne 3. VII. 1953 je le-tega iz jeze in maščevanja s kamnom udaril pod desnim očesom. Na javni razpravi pred okrožnim sodiščem v Kočevju je dne 29. VIII. 1953 zagovornik predlagal pregled obdolženca po izvedencu psihiatru. Na podlagi mnenja, o katerem bo pozneje govora, je bil ob upoštevanju 1. odstavka 6 člena KZ spoznan za neprištevnega in kot mlajši mladoletnik oddan v materino varstvo.

Že v maju 1955 je bil ponovno pred sodiščem. Tokrat je bil kot starejši mladoletnik obdolžen, da je dne 15. IV. 1955 izvršil spolni akt s kravo, po samem občevarju pa je porinil v nožnico in debelo črevo krave deščico od škafa; s tem je povzročil raztrganine nožnice in debelega črevesa, zaradi katerih je žival poginila. Sodišče je bilo ponovno mnenja, da je treba šteti storilca za neprištevnega, vendar je tokrat odredilo po 61. členu KZ oddajo v zavod za duševne bolezni. — Pri obtoženčevi osebni akspiraciji, ki je bila potrebna zaradi oddaje izvedenskega mnenja, se je že takoj ob začetku dalo jasno spoznati, da je opazovanec močno nerazvit. Njegovi odgovori na najbolj preprosta vprašanja so bili skrajno primitivni, večkrat docela negativni. Čeprav je bil ob preiskavi že skoro 17 let star, njegovo šolsko znanje ni ustrezalo šolskemu znanju 8-letnega otroka. Sicer je pravilno odgovoril, kdaj je rojen, za letnico eksploracije pa je označil leto 1942. Dneve tedna je znal naštet, vedel je tudi, koliko ima teden dni. Na vprašanje pa, koliko dni ima mesec, je odgovoril, da ne zna računati. (Koliko tednov ima mesec?) »en teden... sedem...« (Ponovno isto vprašanje.) »tri...« Mesecev ne zna naštet. Tudi ne ve, koliko mesecev ima eno leto. Računa takole: 3 + 4 je 7, 17 + 18 je 27, 2 × 3 je 12. (Poznaš kakšno vas?) »Celje.« (Mesto?) »Kočevje.« (Še kakšno drugo mesto?) »Ne vem«. (Ime naše države?) »Jugoslavija.« (Glavno mesto Jugoslavije?) »Slovenija.« (Kateri konj hitreje teče, beli ali črni?) »Beli je bolj vaje.« (Kako to?) »Ne vem.« Ne pozna razlike med reko in jezerom, ve pa, da je jezero »voda«. Iz navedenih odgovorov je mogel izvedenec brez težav in zanesljivo ugotoviti, da imamo opravka z oligofrenikom, to je z duševno nerazvitim človekom. Stopnja njegove duševne nerazvitosti je bila ozna-

čena kot srednje močno izražena (imbecilnost) za razliko od lažje (debilnosti) in od še močnejše izražene (idiotije).

Nadalje je prišel sodni izvedenec na podlagi anamnestičnih podatkov še do ugotovitve, da gre za psihopatično osebnost, saj je pokazal opazovanec v teku svojega razmeroma še kratkega življenja niz asocialnih in antisocialnih, torej abnormnih značajskih potez, ki jih z gotovostjo lahko označujemo kot psihopatične (tako imenovana značajska iztirjenost).

Predvsem zaradi močno izražene duševne nerazvitosti, pa tudi zaradi izrazitih psihopatičnih lastnosti, je prišel izvedenec do svojega končnega sklepa, ki se je glasil, da je šteti tako eno kot drugo za trajno duševno bolezen po 6. členu KZ, zaradi katere se opazovanec pri vseh inkriminiranih dejanjih sploh ni mogel zavesti pomena svojih dejanj in sploh ni mogel imeti v oblasti svojega ravnanja.

Sodišče je izvedenčevu mnenje sprejelo in ukrepalo tako, kot smo to že spredaj omenili.

3. Primer debilne psihopatinje

(Izvedenec: docent dr. Marijan Borštnar)

Dne 19. IX. 1956 je gorela stanovanjska hiša... Hišo je svoji materi zažgala njena dvajsetletna hčerka; kmalu po kaznivem dejanju so jo aretirali in priprli. Med preiskavo je nastal sum, da Z. boleha za tako duševno boleznijo, ki zmanjšuje ali celo izključuje njeno kazensko odgovornost.

Z. M. sem opazoval od 23. X. do 9. XI. 1954 in ugotovil naslednje:

Objektivna anamneza:

Ko je bila bolnica stara eno leto, je imela »božjastne napade«, ki so po drugem letu starosti postali redkejši. Odkar je dekle, je dobivala nekakšne napade redno pred začetkom mesečnega perila in je bila takrat vedno bolj čudaška. Letos spomladi je bila v novomeški bolnišnici. Ko je prišla domov, je povedala materi, da je bila noseča in da so ji odpravili plod, ker ni zmožna roditi. Ob tej priložnosti je tudi pripovedovala materi, da jo je baje neki moški posilil, ko je bila močno vinjena. Doma so jo vaščani in njen brat obkladali z neprimernimi izrazi. Zaradi takega postopka je bila še bolj razburjena in sovražno razpoložena do sosedov in domačih. Dan, preden je zažgala hišo, sta se z bratom sprla. Po tem prepiru je pripovedovala, da bo že »to gnezdo razkopala«. Nihče ni verjel, da misli resno. Usodnega dne je imela mesečno perilo in se je, kot vselej, tudi to pot bolj čudno obnašala.

Subjektivna anamneza:

Bolničnin oče je med vojno umrl v internaciji, mati pa še živi. Družina šteje troje otrok in živi v bolj slabih socialnih razmerah. Opazovanka je hodila v osnovno šolo in dovršila le dva razreda, ki ju je večkrat ponavljala. Deset let stara je morala iti služiti. Že kot osemletni otrok je prvič spolno občevala z nekim pastirjem in je že takrat prišlo do raznih perversnosti. Kasneje se je to ponavljalo in se je kar vprek podajala moškim. V vasi so se zaradi tega iz nje norčevali. Začela je misliti na maščevanje. Zažgala bi dom in se potem »končala«. Pred samim dejanjem je vse pridelke znosila iz hiše. Ko je hiša gorela, je začela gasiti. Vaščani so jo odgnali, pa se je hotela kar utopiti. Prisilili so jo, da je pomagala pri gašenju.

Status preasens psychicus:

Opazovanka je formalno urejena in v vseh smereh dobro orientirana. Pri eksplozijah ne prihaja v zadrego. V pripovedovanju in opisovanju dogodkov se spušča v malenkosti in podrobnosti. Kar z nekakšno naslodo pa začne razlagati svojo

seksualno psihopatologijo, okrog katere se vrte vse njene misli. Se kot otrok je počela s sosedovim fantom razne neumnosti. Fant jo je slekel in ji v usta uriniral in še druge podobne reči. Tudi z drugimi moškimi je »počenjala neumnosti«. Na vprašanja, zakaj je zaprta, prostodušno pove, da zato, ker je doma zažgala hišo. Pove tudi, da veliko pije in se je že večkrat tako napila žganja, »da bi se ji kmalu užgala...«. Ko jo je prvič »fant podrl«, ji ni bilo to prav nič všeč. Sedaj pa se je navadila in če zagleda kakšnega moškega, je kar neumna nanj. Če gre na blato, jo to tako draži, da postane na moške kar divja. Sčasoma je postala tako »razvajena«, da se je komaj zadržala in bi se spustila tudi kar v očeta.

Sama pove, da ima sedaj neke živčne napade »od moških« in nikakor niso to božjastni napadi (napad opisuje kot psihonevrotičen).

V pripovedovanju kaže bolnica silno skromnost v abstraktnem mišljenju. Pri inteligenčni preizkušnji se pokaže njeno več kot skromno šolsko znanje. Izračunati ne zna niti najpreprostejših računov. Reka in morje je »vse glih«. Uradnega naslova naše države ne ve. Ne ve, kateri sovražniki so se borili med seboj v zadnji vojni. Ženska spozna nosečnost po tem, da ji izostane »period«, in začne nositi široke obleke.

Svoje obnašanje opravičuje s tem, da se v življenju ni naučila drugega kot same neumnosti. Med opazovanjem je preiskovanka disciplinirana in se je kar pridno živela v delo na oddelku.

Psihodiagnostični preizkus po Rorschachu:

Težji mentalni defekt, nedisciplinirano in površno mišljenje. Primitivna osebnost s prevladujočimi seksualno kompleksnimi odgovori. Impulzivno neobvladana emocionalnost, nagnjenje k distimijam in persevatorna reaktivna pripravljenost, ki je bolj organskega kot epileptičnega tipa.

Inteligenčni preizkus po Wechsler - Bellevue:

Majhna splošna poučenost in slabo splošno razumevanje. Posebno nizek je nivo šolskega znanja, medtem ko je priučeno, v praktičnem življenju pridobljeno znanje nekoliko boljše, čeprav še vedno majhno. Pri abstraktnih pojmih odpove. Ne zadostne perceptualne in konceptualne zmožnosti ter pomanjkanje miselne analize in sinteze, majhen spominski obseg. Nezmožna za koncentriran in trajnejši napor. Majhna gibčnost mišljenja.

Status somaticus:

Astenične telesne gradnje, srednje prehranjena. Klinično so notranji organi brez patoloških sprememb.

Psihiatrična eksploracija in psihološki testni preizkus sta pokazala, da je inteligenčna raven naše preiskovanke precej pod ravni, ki bi ustrezala njeni starosti in izobrazbi. Pri njej gre za oligofrenijo (duševna nerazvitost), in sicer za najlažjo stopnjo, ki jo imenujemo debilnost. Pri površnem pogledu bi zlasti laik včasih že kar težko ugotovil, da ima pred seboj lažjega debila, zakaj njegov spomin je včasih docela razvit ali pa le tako neznatno okvarjen, da kaj spretno lahko prikriva svojo duševno nerazvitost. Debilne osebe nimajo širokega umskega horizonta, temveč so pogosto preokupirane z zadovoljevanjem egoističnih materialnih ciljev.

Razen debilnosti pa moramo za pravilno osvetlitev našega primera na kratko orisati še tisto psihično abnormnost, ki jo psihiatri imenujemo psihopatijo. Psihopatija (značajska iztirjenost) je tista duševna anomalija, pri kateri se kaže nezrelost v sferi čustvovanja in volje. Zavrlo te svoje insuficientnosti prihajajo psihopati kaj pogosto navzkriž s svojo okolico, pravimo, da postanejo asocialni. Psihopatov je več vrst in ena od njih so tudi seksualni psihopati, pri katerih se kaže spolni nagon v obliki raznih perversnosti.

Psihiatrična eksploracija in psihološki ugotovitev nedvomno pokažeta, da gre pri naši preiskovanki za debilno osebnost, njeno perversno izživiljanje pa kaže na to, da je razen tega tudi psihopatinja. Te njene psihopatske tendence pa prihajajo

zavoljo njene debilnosti še bolj do izraza, saj upravičeno trdimo, da je Ž. tudi predmet izrabljanja raznih moških.

Če si ogledamo njen delikt, potem bi kaj težko trdili, da ga je naredila intelektualno zrela osebnost. Spomnimo se samo, da je že vnaprej pripovedovala, da bo zažgala, da je prej znosila iz hiše premičnine in končno, da si ne dela nikakih preglavic, ker bo imelo inkriminirano dejanje zanjo posledice. Obenem pa tako prosto-dušno in naravnost z naslodo govori o svojem perverznem seksualnem izživljanju, da kaže to brezdvomno na to, da gre res za psihopatinjo, ki je razen tega še duševno zaostala.

Iz vsega, kar smo sedaj povedali o debilnih in psihopatih, bo kaj lahko razumljivo, da zdrava razsodnost pri teh ljudeh močno trpi. Še bolj pa nam to potrjuje način sam, kako je Ž. storila kaznivo dejanje.

Diagnoza:

Pri opazovanke gre za debilno psihopatinjo.

Mnenje:

Mnenja sem, da je Ž. storila kaznivo dejanje v stanju trajne duševne abnormnosti, ko je bila spričo defektne razsodnosti njena zmožnost, razumeti pomen svojega dejanja in imeti v oblasti svoje ravnanje, bistveno zmanjšana.

DIALECTIC IN PSYCHOPATHOLOGY, AND PSYCHIATRIC VIEWS ON CRIMINOLOGY

by dr. Janez Kanoni

*Associate Professor of Psychiatry at the Faculty of Medicine, the University
of Ljubljana*

In the introduction the author describes the purpose of modern psychiatry — especially as an applied science in court, criminology etc. Through dialectic contemplation of the environment (nature + social surroundings) and the human being living in it and with it, the writer establishes the fact that in the function of the human organism there are combined, in a dialectic unity of antitheses, the two poles of environment and reactivity of the organism, with all its inherited and acquired qualities. The basic antithesis between environment (in the widest meaning of the word) and individual reactivity could be formulated as the antithesis between hereditary and adaptive factors in the individual. As I. P. PAVLOV puts it, by its »signal systems« the graymatter of the brain connects the environment with the human mind, and the mind with what is called the interior environment, i. e. the somato-vegetative apparatus. By this theorem the dialectic unity of the biological and psychic functions of man is objectively explained, because borne out by physiology.

In his further exposition the author specifies the interior dynamics of human mentality which originates in the aforesaid dialectic unity of antitheses. The individual tries to solve these antitheses in accordance with the requirements of his environment (nature + social milieu); he conforms to them or not, and this is the source of many manifestations of neurosis, and criminality likewise. Criminality is a manifest symptom, whereas neurosis is in many cases a disguised symptom of social maladjustment. As in normal psychic structure and development, so in the genesis of disease and crime, the social and the biological elements are indissolubly bound up with each other.

The endogenous element cannot be identified with the biological, nor the exogenous with the social. The psychic qualities of any given individual and the very structure of the human psyche are formed under the decisive influence of social factors; hence this structure bears a social character, transforming the biological factors and constituting the human entity with the social factors. In criminal etiology the categories of the exogenous and endogenous have a merely conditional value. Such creation of categories is the outcome of formal logic, and not of dialectic reasoning, and does not reflect objective reality.

Having exhaustively dealt with the dialectics of neuroses and criminality, he takes up the problem of mentally defective delinquents, and proceeds to solve it by an analysis of a statistical report on criminality by 497 expert opinions furnished by the Psychiatric Clinic of the Medical Faculty in Ljubljana, during the 10 years' post war period. Among the various forms of mental abnormality listed in the report mentioned, psychopathy takes first place in criminogenical importance, oligophrenia comes second, schizophrenia third, and alcoholic psychoses fourth, followed in order

by organic psychoses, reactive mental disorders, epilepsy, paranoia, involutionary psychoses, cyclophrenia, progressive paralysis, symptomatic psychoses, psychic disorders due to cerebral lues or tabes, and chronic encephalitis. Among penal offences, those against social and private property take first place; next in order come assaults and murderous attacks; then offences against State and nation, public order and traffic, and lastly libel and slander.

Crimes of assault and murderous attacks come first among penal offences in connection with alcoholic psychoses, organic psychoses, reactive mental disorders, and epilepsy; they take second place in cases of psychopathy and schizophrenia; and the third place in cases of oligophrenia. Taking into consideration the fact that the worst criminal tendencies are evident precisely in psychopaths, oligophrenics (especially imbeciles), and schizophrenics (especially the paranoidal variety), viz. those mental cases not easily recognizable by the layman, and often imperceptibly merging into normal, — we are justified in maintaining that the mental pathology outlined in the foregoing constitutes a very serious problem.

Supplement I comprises the statistics of 497 forensic psychiatric opinions; Supplement II contains one such opinion on schizophrenia, one on oligophrenia, and one on psychopathy.

NEKATERA SODNOMEDICINSKA VPRAŠANJA PRI DETOMORU

dr. JANEZ MILČINSKI,

izredni profesor sodne medicine na Medicinski fakulteti v Ljubljani

I.

V primeri z drugimi usmrtitvami postavlja detomor izvedenca pred celo vrsto čisto posebnih in novih vprašanj in odpira pogled v nesluteno področje, kjer se v mračnem vrtincu nagonov in čustev, v divjem stekanju ljubezni, strahu in sovraštva, v zlovesči osamljenosti sredi množice poraja dejanje, pri katerem se moramo zgroziti zaradi njegove okrutnosti, pogosto pa vendar obenem ne moremo brez pomilovanja gledati na storilko.

Kriminološko je detomor v mnogih deželah in tudi pri nas še danes resno in v marsikaterem pogledu nerešeno vprašanje,¹ pa četudi je vpliv nekaterih, nekdanj pač odločujočih činiteljev v današnjih družbenih razmerah močno oslabil. Morda so nekdanj tehtne činitelje, kot so sramotnost izvenzakonskega rojstva in podrejena vloga ženske v javnem življenju, nadomestili novi: enakopravnost ženske tudi glede na dolžnosti, sprostitev ambicij za delo v poklicu, pa tudi sprostitev v različnejši porabi prostega časa. Dejstvo je, da detomor še danes je in da pretresi, ki so v temeljih omajali družbene strukture v svetu, niso bistveno vplivali na njegovo pogostnost in tudi ne spremenili njegovih oblik.

Mnogo močnejše kot na samem pojavu detomora pa se kažejo družbene spremembe v zadevni zakonodaji. V njej lahko zasledimo nihanje med skrajnje strogim gledanjem srednjega veka, ki ga srečamo še v pruskem kazenskem zakonu iz leta 1851 (smrtna kazen s poostitvami),² in popustljivimi določbami novih kazenskih zakonov ter še popustljivejšo, skoro vserazumevajočo in vseodpuščajočo sodno prakso v nekaterih deželah, kadar gre za detomor.

Večina veljavnih kazenskih zakonov izvzema detomor od drugih usmrtitev in ga kaznuje z milejšo kaznijo. Tako tudi naš kazenski zakonik iz leta 1951, ki pravi v 138. členu:

Mati, ki vzame življenje svojemu otroku med porodom ali takoj po porodu, dokler traja motnja, ki jo je pri njej povzročil porod, se kaznuje z zaporom najmanj šestih mesecev. Poskus je kazniv.

Ta določba nakazuje, enako kot podobne določbe v drugih kazenskih zakonikih, zdravniku izvedencu nekatere probleme za razmišljanje in študij, k

¹ Dokaz aktualnosti problema je posebno mednarodno zasedanje v novembru 1955 na univerzi v Strasbourgu, sklicano edinole zaradi študija detomora. Tega zasedanja so se udeležili tudi kriminologi naše države.

² Francoski Code pénal je šele z novelo iz leta 1901 izbrisal izmed kazni za detomorilko smrtno kazen in jo nadomestil s trajnim prisilnim delom; novela iz leta 1954 je to kazen omilila v začasno.

temu pa številne odgovorne naloge pri obravnavanju posameznih primerov. Izvedenčevo delo utegne biti včasih hudo zamotano in njegovo mnenje je prav težko vskladiti z željo sodnika, ki pričakuje odgovor »da« ali »ne«. Nešteti činitelji lahko vplivajo na preiskovani objekt (truplo ali druga dokazila). Razpadanje lahko izbriše ali popači že tako neznatne sledove nasilja. Novorojenček včasih umrje naravne smrti, ne da bi z našimi dokaj grobimi pripomočki (obdukcijo in mikroskopom) mogli odkriti njen vzrok. Taki in podobni, neredko medicinsko še neraziskani činitelji nalagajo izvedencu skrajno previdnost. Izvedenec mora biti še toliko previdnejši, ker se pogosto opira prav na njegovo mnenje ugotovitev dejanskega stanu kaznivega dejanja, s tem pa tudi izrek o krivdi in kazni. Delo zdravnika izvedenca glede na detomor se ne more omejiti na okvir, ki ga določa kazenski zakonik, marveč obsega vse preiskave na plodu oziroma na truplu novorojenčka. Zakaj prav vprašanje, ali gre v resnici za detomor (uboj otroka pri porodu) po določbah 138. člena kazenskega zakonika, ostane večkrat nerešeno in se s samim pregledom trupla tudi rešiti ne da. Samo mati more biti storilka in samo njen novorojeni živ otrok objekt tega, laže kaznivega dejanja, vse s pogojem, da je bilo dejanje storjeno med porodom ali takoj po porodu. Dokler niso dokazane te okoliščine, pa moramo računati z možnostjo, da gre za pravi umor, za nezgodo (n. pr. pri nevešči pomoči) ali pa za naravno smrt.

II.

Govorili bomo o treh najbolj očitnih in razmišljanja vrednih problemih pri detomoru, ki so na videz brez zveze, verjetno pa vendar med seboj odvisni. To so: porodna motnja, veliki odstotek neprepoznanih med umorjenimi novorojenčki, okrutne oblike usmrtitve.

1. Porodna motnja. Z besedami »dokler traja motnja, ki jo je pri njej povzročil porod« predpostavlja naš kazenski zakonik, da nastane pri vsakem porodu motnja, ki opravičuje milejše kaznovanje detomorilke. »Motnja«, omenjena v 138. členu KZ, ni pogoj za uporabo te določbe, marveč samo razlaga oziroma pojasnilo za izjemno stališče v primeri z drugimi usmrtitvami. Te predpostavke kazenskega zakonika pa medicinsko ni mogoče podpreti: Motnja, ki spremlja sleherni porod, ne more biti bolezenska (patološka), ker tudi njen vzrok, to je porod, ni bolezenski, marveč naraven, fiziološki dogodek.³ Ni rečeno, da gre za psihično motnjo; lahko je samo somatska, pogojena z naporom, krvavitvijo, bolečinami, hormonalnimi spremembami itd. — če že hočemo, čisto nemedicinsko, poskusiti nasilno oddeliti psihiko od somatike. Pa tudi če naj bi zakon mislil zgolj na somatsko plat dogajanja, vendar »motnja« (pri vsakem porodu!) ne sega iz okvira normalnega, zlasti ji pa ne moremo prisojati bistvenega vpliva na prištevnost storilke. Ali pa je potemtakem prav, da zakon s to motnjo, fiziološko spremljevalko fiziološkega dogajanja poroda, utemeljuje milejše stališče do detomorilke? Ali je sploh prav, da označujemo normalno dogajanje z »motnjo«? Menimo, da ne. Utemeljitev za izjemno stališče zakona do detomora bi bilo laže poiskati drugje: v skupnosti vseh okoliščin ob porodu, predvsem v zunanjih činiteljih. V taki razlagi pa se skriva nevarnost preširoke uporabe milejših določb, saj odločilne okoliščine

³ Če le ni reaktivnost konkretne porodnice motena; v takem primeru seveda lahko kakršen koli notranji ali zunanji vzrok, tako tudi porod, sproži duševno motnjo ali bolezen. V takem primeru je utemeljena uporaba določb 6. člena KZ.

— zunanji činitelji — le izjemoma minejo takoj po porodu. Ko tedaj zakon utemeljuje privilegij z »motnjo«, potem mora ta motnja — kakršna koli naj že bo njena narava — seči izven okvira norme; zato pa je ne moremo pričakovati pri slehernem porodu. Če hoče zakon poudariti odločilno vlogo endogenih činiteljev pri storitvi in tudi pri presoji detomora, potem bi morala biti motnja pogoj. Zato smo predlagali ustrezno spremembo besedila 138. člena,⁴ ne da bi zanižali možnost, da nastane ob porodu in zaradi njega motnja, ki opravičuje milejšo presojo detomora v posameznem primeru. Tudi pri tako spremenjenem besedilu bi vendar ne bilo ovire za uporabo olajšav iz 6. člena kazenskega zakonika (neodgovornost ali zmanjšana kazenska odgovornost za dejanje), če bi bila »motnja« bistveno hujša, tako da bi dosegla naravo in obseg prave psihične motnje ali bolezni.

(2) Drugi problem, vreden kriminologovega, kriminalistovega in tudi zdravnikovega premisleka, je visoki odstotek neprepoznanih trupel. Identifikacija trupla umorjenega novorojenčka pomeni identifikacijo matere, ki je ali sama storilka ali pa vsaj storilca pozna. Približno lahko pokažejo pogostnost teh primerov številke iz kazuistike našega inštituta, ki zajema primere iz Ljubljane z okolico, deloma pa tudi iz drugih delov Slovenije za obdobje od leta 1946 do 1954:

Na 24 dokazanih detomorov z znanimi storilkami pride 27 neprepoznanih trupel novorojenčkov. Pri devetih od teh je bila smrt gotovo nasilna, v nadaljnjih 13 primerih dopuščamo možnost nasilne smrti, a je — večinoma zaradi razpadanja — ni bilo mogoče niti izključiti niti dokazati,⁵ medtem ko smo samo v 5 primerih lahko izključili nasilno smrt.⁶ Ni izključeno, da je bilo še katero od trupel pozneje prepoznano, pa tega nismo izvedeli, vendar stanje ne bo bistveno drugačno. Iz tega vznemirljivo visokega števila neprepoznanih novorojenčkov lahko sklepamo, da mnogi detomora ne štejejo za resno kaznivo dejanje, čeprav to brez dvoma je. Mislimo namreč, da je pri današnjem načinu življenja in oblačenja, razen v izjemnih primerih (KATZ) nemogoče, da bi ženska lahko donosila in rodila, ne da bi vsaj za nosečnost vedel razen najbližjih svojcev še širši krog ljudi.

V ožjem krogu svojcev je še razumljivo, ako se dogodek zamolči. Ne moremo pa se sprijazniti s takim gledanjem drugih. Le-ti, četudi niso bili priče kaznivega dejanja in četudi jim ni mar tujih, tako imenovanih zasebnih zadev, nečesa vendar ne morejo prezreti: da je bila ženska — njihova znanka, uslužbenka ali sodelavka — noseča in da je njena nosečnost izginila, ko so že pričakovali porod, o otroku pa ni sledu. Kljub temu ne čutijo dolžnosti, da bi te vseskozi sumljive okoliščine naznanili: šele kadar se o dogodku izve po drugi poti, se večkrat pokaže, da so celo daljni znanci nosečnice zelo pozorno spremljali nosečnost in so sami pri sebi ugibali ali celo med seboj razpravljali o domnevnem detomoru. Včasih se zdi, da štejejo detomor za osebno zadevo storilke ali pa za komaj nekaj hujšo obliko odprave plodu. Vsiljuje se misel, da utegne na tako gledanje vplivati nizka kazen, zagrožena v našem kazen-

⁴ »Mati, ki vzame življenje svojemu otroku med porodom ali takoj po porodu, se kaznuje, če se da domnevati, da je to storila v motnji, ki jo je pri njej povzročil porod...« Dokaz motnje namreč večkrat ne bo mogoč, ker pri dejanju ne bo prič, motnja sama pa je po svoji naravi prehodna.

⁵ Všteti so primeri, pri katerih ni bilo mogoče dokazati, da je bil otrok živ rojen.

⁶ Zlasti po znakih maceracije, to je intrauterinega razpadanja ploda, ki je že pred začetkom poroda umrl.

skem zakoniku (zapor najmanj 6 mesecev), nadalje izrekanje nizkih kazni za detomor pred našimi kazenskimi sodišči, posebno ker se te nizke kazni v večini primerov lahko še občutno skrajšajo s pogojnim odpustom, z izredno omilitvijo in s pomilostitvami. Verjetno so še drugi činitelji, zaradi katerih ljudje le redko naznanijo okoliščine, ki vzbujajo sum detomora: usmiljenje do storilke, odpor do pričevanja, neogroženost njihovih osebnih koristi, zavest posredne soodgovornosti. Storilka sama, podprta po razumevanju okolice, pa rada izkoristi slabosti evidenčne službe, tako da se pred porodom preseli, skrivaj rodi in se takoj po detomoru vrne v prvotno bivališče; ali pa gre roditi v oddaljeni zavod, po odpustu pa pred vrnitvijo ali na poti domov otroka umori in odvrže ali skrije ter se vrne s pojasnilom, da je otrok umrl pri porodu, kar samo po sebi ni neverjetno. Domnevamo, da naša evidenčna služba ni toliko gibčna, da bi v takih primerih vselej razkrila resnično ozadje, še celo ne, kadar se storilka v kritičnem času seli iz republike v republiko. Razmeroma majhen odstotek sprva neznanih trupel identificirajo pozneje, še v teh primerih večinoma po značilnih predmetih, ki so jih našli pri odvrženem ali skritem plodu.

Tretji problem, ob katerem se moramo zamisliti, so nenavadno okrutne oblike usmrtnitve, ki jih srečujemo pri detomoru. Lahko rečemo, da ga ni nasilja, ki bi kdaj že ne bilo storjeno nad novorojenčkom. Nekateri najbolj surove oblike usmrtnitve po tujih virih, dokazane s pregledom trupla in potrjene s priznanjem: storilka je živega otroka vrgla skozi okno, ga dala svinjam, ga zakopala v pepel, mu zavila vrat, ga položila na vroč dimnik (HABERDA), umorila s škarpami (HABERDA, VALENTA) ali s 60 vbodljaji žepnega noža in pletilke (BROUARDEL). Znanih je več primerov, ko je detomorka otroka živega zakopala (HABERDA). Samo VALENTA poroča o šestih takih primerih izmed štiriinšedemdesetih. Iz te skupine je posebej vredno omenbe opažanje LLOYDA in HAMPSONA: Rešili so in ohranili pri življenju novorojenčka, ki je bil tri ure gol pokopan več kot pol metra globoko v mokri zemlji. Umor novorojenčka z vbodom igle skozi mečavo na temenu v možgane in v druge občutljive organe se večkrat navaja (HABERDA, POPOV). BROUARDELOV primer babice, ki je tako umorila okrog 40 novorojenčkov, navajamo le kot način usmrtnitve, seveda ne kot detomor. Toda tudi ta oblika usmrtnitve še ni izginila v kriminalistično zgodovino. Večina naštetih primerov je iz časa pred prvo svetovno vojno. MUELLER misli, da z napredkom civilizacije okrutne oblike pojemajo. Po pregledu naše kazuistike možemo ugotoviti, da to mnenje še ne velja za naše kraje.

Pregled pri nas preiskanih primerov pokaže, da so opustitvene oblike detomora redke. Med aktivnimi oblikami odločno prevladujejo razne oblike zadušitve: z utopitvijo (9), z zadavljenjem (3), z zadrgo okrog vratu (4), z zatičem v ustih (4), z roko oziroma s cunjjo (2). Zadušitve z zatiskanjem dihalnih odprtij, z zadrgo, zadavljenjem in zatičem se dajo pojasniti kot nagel, impulziven ukrep porodnice na otrokov jok, podobno tudi usmrtnitev z utopitvijo v strnišču, vedru, greznici. Morda je pri teh oblikah detomora najmanj upravičena domneva, da je storilka ravnala premišljeno. Drugačna je stvar pri utopitvah v tekočih ali stoječih vodah na planem. Pri teh moramo domnevati in je bilo tudi večkrat dokazano, da je storilka otroka prinesla živega od drugod (v paketu, v aktovki) in ga skupaj z opremo ali brez nje vrgla v vodo. Takšen primer iz nedavnega časa:

Iz reke so potegnili truplo novorojenčka v dobro ohranjenem zavoju iz štirih plasti papirja od cementne vreče in gostega ovojnega papirja. Zavoj je

truplo tesno oklepal in je bil skrbno povezan z vrvico. Vidnih poškodb na truplu ni bilo. Mikroskopsko pa smo globoko v pljučih odkrili večje rastlinske delce, katerih navzočnost v pljučih je v sklopu obdukcijskega izvida kazala, da je bil otrok utopljen. Vendar nismo mogli verjeti, da bi bil mogel dihati v tako tesnem ovoju in smo sumili, da je bil otrok utopljen drugje, nato mrtev zavil v paket in vržen v reko. Živalski poskus zaradi potrditve te domneve pa nas je presenetil: budra, zavita na enak način, je ostala živa in celo brez zadušitvenih znakov, ko je bila pol ure v takem, na pogled neprodušnem zavoju. Po tem opažanju ni bila več sporna možnost, da je storilec otroka po rojstvu živega zavil v papir in ga nesel tako zamotanega do reke ter ga v zavoju še živega vrgel v vodo.

Se mnogo okrutnejši pa so detomori z mehaničnimi poškodbami, ki so pri nas sorazmerno pogostni in se po načinu prav nič ne razlikujejo od brutalnega pobijanja živali ali pa očitujejo celo sadistične nagibe storilca. Pretresljiva po svoji primitivni okrutnosti je izpoved osemnajstletne, dotlej nekaznovane detomorilke:

»... ponoči sem vstala in šla na stranišče. Porod je bil nagel, otrok je bil živ. Nesla sem ga ven. Dvakrat sem ga stisnila zadaj za tilnik, nato pa sem ga udarila z robom roke po tilniku, tako kot se ubija zajec...«

Druga, enainštiridesetletna ločenka, je nekaj ur po porodu nesla v papir zavitega živega novorojenčka k Savi in ga vrgla v strugo. Otrok pa je obvisel na drevesu nad vodo in so ga čez dve uri rešili še živega. Umrl je šest ur pozneje. Obdukcija je odkrila razen sledov padca še druge poškodbe, prav verjetno nastale z davljenjem in stiskanjem prsnega koša.

Pri neprepoznanih truplih pa ne izvemo, kako je dogodek potekel. Poškodbe so nima pričča: enajst globokih vbodlin na obrazu, vratu, hrbtu, na prsih in trebuhu, na nagnitem truplu novorojenčka, najdenem v vodi. Globoka vrezlina na vratu mrtvega novorojenčka, ki ga je neznana oseba v kovčku pustila na vlaku.

Grozljiv je pogled na razkosano truplo; toda pri teh se strinjamo z mnenjem drugih sodnih zdravnikov (BROUARDEL, HABERDA): ne gre za način usmrtitve, marveč za prizadevanja zaradi lažje odstranitve trupla.

Porodnica, mati štirih živih otrok, je petega zadušila tako, da mu je zavezala cunjo čez obraz. Njena mati, duševno nerazvita, pa je truplo razsekala. Trup so našli v bližnji reki, glavo in ude, razen dela stegna, pa pri hišni preiskavi v loncu.

Drugo razkosano truplo, neprepoznano, v nesumljivem paketu, je nekdo pustil v potniškem vlaku. Obducent je ugotovil, da je bil otrok verjetno zaduščen, razkosanje pa je bilo posmrtno. Tudi velike rane na vratu tega trupla razlagamo kot neuspešni poskus, odrezati glavo.

III

Po našem mnenju vsi trije opisani problemi niso brez globlje zveze: porodna motnja, neprepoznana trupla novorojenčkov, okrutne oblike detomora. Porodna motnja, kakršno v medicinsko nesprejemljivem smislu predpostavlja naš kazenski zakonik, je generalno opravičilo za detomorilko. Njeno dejanje ni hudo kaznivo dejanje, še celo ne takšno, pri katerem bi bila opustitev ovadbe kazniva, naj je bilo že storjeno ali pa se je šele pripravljalo. Po drugi strani pa bi bilo nesmiselno trditi, da detomorilka vsekdar umori otroka po treznem preudarku in ko se docela zaveda pomena svojega dejanja in ima v oblasti

svoje ravnanje. Nasprotno, mislimo, da prav pri najokrutnejših usmrtitvah novorojenčka odločilno vpliva motnja, nastala v zvezi s porodom; toda v teh primerih ne gre več za »normalno« in »fiziološko« motnjo kot odgovor na zunanje in notranje činitelje, zakaj samo takšno moremo predpostavljati pri vsakem porodu brez izjeme, marveč sega motnja preko tega, normalnega okvira. Tudi nočemo trditi, da mora biti motnja pogojena samo endogeno, v dispoziciji storilke, n. pr. v latentni duševni bolezni, ali povzročena prav s somatskimi dogajanjem pri porodu. Verjetneje se nam zdi, da večinoma odločajo prav zunanji činitelji: okoliščine zanositve in nosečnost, okolje v kritičnem času, ko dozoreva misel na odstranitev otroka, predvsem pa razmerje okolice do ženske, ki mora v nekaj dneh ali urah postati mati ali pa — morilka lastnega otroka. Le težko si predstavljamo, kakšne duševne boje doživlja v tem času porodnica. Psihiater bi v nadrobnejšem študiju vsakega posameznega primera lažje spoznal, kaj vse se skriva za detomorom, pri katerem — vse drugače kot pri večini drugih usmrtitev — zdravnik izvedenec in sodnik pogosto spoznata le malo več kot samo zunanjo, lahko bi rekli formalno podobo. Toda ker današnje besedilo zakona posplošuje porodno motnjo in njen razbremenilni učinek, je postalo psihiatrovo sodelovanje odveč; izjema so prav redki primeri, ko gre za očitno duševno bolno detomorilko. Prav zato pa mislimo, da bi morala novela kazenskega zakonika besedilo 138. člena vsaj toliko spremeniti, da bi sodnik moral presojati o obstoju, naravi in obsegu porodne motnje ter o njenem deležu pri detomoru. Če bi bilo besedilo 138. člena KZ tako spremenjeno, kot smo predlagali, bi sodnik moral pritegniti izvedenca psihiatra. Udeležba psihiatra bi pomagala pojasniti posamezen primer, obenem pa bi bistveno prispevala k študiju detomora kot kriminološkega problema.

Četudi usmrtitev novorojenega otroka daljši čas po njegovem rojstvu, torej ne več »takoj po porodu«, po našem kazenskem zakoniku in zakonikih večine drugih držav ne šteje več med privilegirane usmrtitve in ne spada k detomorom, je vendar to vprašanje tako tesno povezano s problemom, da ne moremo mimo njega.

HABERDA ni poznal primera, ko bi ženska, ki je skrivala nosečnost, umorila otroka pozneje, če že ni tega storila pri samem porodu. Vsega skupaj je izvedel za tri primere, ko je mati umorila otroka šele čez nekaj dni: v enem primeru čez 5, v dveh čez 8 dni. MUELLER niti iz lastnih opažanj niti iz literature ne ve, da bi ženska s surovo silo pokončala otroka, ko ga je že nahranila in oblekla. Iz naše kazuistike zbrani štirje primeri, ko je bil otrok umorjen nekaj dni po rojstvu, so torej že sami po sebi nenavaden pojav, še celo pa glede na razmeroma majhno število umorov pri nas.

Dvaindvajsetletna bolničarka iz Lošinja je ves čas skrivala nosečnost. Rodit je šla v bolnico na Sušaku. Ko je bila peti dan po porodu z zdravim otrokom odpuščena iz porodnišnice, je poskušala otroka najprej v kavarni umoriti z morfijem. Ko strup ni učinkoval oziroma ker ni dovolj naglo učinkoval, je otroka zadavila, s tem, da mu je zadržila okrog vratu trak od kapice. Z mrtvim otrokom je odpotovala v Ljubljano in truplo odložila v neki veži, nato pa se vrnila v službo na Lošnju. Izsledili so jo po značilnostih dojenčkove opreme. Bila je obsojena na dve leti zapora.

Na naplavljenem truplu nekaj dni starega otroka so našli okrog vratu obešeno značko z imenom in datumom. S takšnimi značkami zaznamujejo v porodnišnici novorojenčke. Tako so odkrili morilko, ki je neposredno po odpustu iz porodnišnice peti dan po porodu vrgla otroka v Ljubljano. Medtem se je že vrnila domov na deželo in domačim rekla, da je otrok pri porodu umrl.

Leto dni pozneje je storila isto druga ženska, prav tako po odhodu iz porodnišnice. Ta je na zamrznjeni reki razbila led in otroka živega potisnila podenj v vodo. Tudi tokrat so otroka prepoznali po znački; le da jo je morilka sicer otroku vzela z vratu, a jo je prav na kraju samem spet v temi zgubila. Enako kakor prejšnja se je tudi ta pred znanci izgovarjala, da je otrok umrl v porodnišnici. Dejanje je sklenila že takoj po porodu, ko so ji povedali, da ima hčer; izvenzakonski oče je namreč želel sina.

Petindvajsetletna samska delavka, mati petletnega otroka, je drugič rodila; o zaploditelju ni vedela več kot rojstno ime. Šesti dan po porodu se je vrnila z otrokom iz porodnišnice domov. Njen oče, vdovec, živeč sam v hudi revščini, se je jezil, tako da je otročnica že naslednji dan odpotovala k sestri. Ker tudi tam ni bila dobrodošla, se je kmalu odpravila. Ko se je vračala domov, je izstopila iz vlaka in na samotnem kraju dojenčka izpostavila. Doma je rekla, da je otroka pustila pri sestri. Kmalu nato pa so poizvedbe dokazale, da je lagala; zato so jo deset dni po izpostavitvi otroka prišli. Pokazala je, kje je pustila otroka. Po obdukcijskem izvidu in okoliščinah (februar) je otrok umrl zaradi mraza. Storička je bila obsojena na tri leta zapora.

Četudi so po pravni kvalifikaciji ta dejanja prav daleč od detomora, pa imajo vendar neke njegove značilnosti. Prva značilnost so mile obsodbe, prav gotovo zaradi upoštevanja vseh zunanjih faktorjev, ki nimajo nič skupnega s porodno motnjo v današnjem pomenu po 138. členu KZ. Druga značilnost je brezobzirna krutost usmrtitve, še celo nerazumljiva pri doječi materi. Tretja značilnost, ki pa še posebno spominja na detomor, je — vsaj pri večini — brezglavo storilnikovo ravnanje; način usmrtitve je primitiven z nedvoumnimi sledovi in izrazito kratkoročen po svoji zasnovi. Težko je označiti kot logično ravnanje detomorilke, ki je nosečnost skrivala in tajila, rodila ponoči brez pomoči in z vsem samozatajevanjem v svoji sobici, navsezgodaj zjutraj pa šla zakopat truplo na pokopališče. Neredko se razkrije detomor, ker storilka neodločno zavrača odstranitev trupla in ga skriva v svoji sobi, dokler ne začne razpadati.

IV

Takšna in podobna opažanja kažejo, da je prav pri detomoru vsako posploševanje nevarno in da vsak primer zahteva nadrobno in vsestransko proučitev.

Ali pa morda detomor kot kriminološki, sodnomedicinski in psihiatrični problem ni več vreden tolikih besedi? Saj pogosto naletimo na mnenje (MUELLER, GONZALES itd.), da sta si napredek civilizacije in število detomorov (vsaj takih s surovimi sredstvi) v obratnem sorazmerju. Ni dvoma, da ima ta misel stvarno podlago; najlepše bi jo podkrepili s podatkom, da se zgodi v severnoameriški državi New York, ki ima nad 14 milijonov prebivalcev, komaj okoli 12 detomorov na leto (GONZALES), medtem ko jih je bilo v Sloveniji z desetkrat manjšim številom prebivalstva leta 1949 — 17, 1950 — 12, 1951 in 1952 po 14, 1953 — 17, 1954 — 13 in že v prvih devetih mesecih leta 1955 tudi 13.⁷

⁷ Po zaključku tega referata, to je v zadnjem četrletju leta 1955 in v prvem četrletju 1956, smo opazovali nenavaden presledek, ko več mesecev ni bilo slišati o novih detomorih na našem delovnem območju. Zdelo se je, da je — vsaj v zahodni in osrednji Sloveniji — dosežena tista civilizacijska stopnja, pri kateri nadomeste detomor kot najprimitivnejšo metodo nedovoljenega splava druge, manj tvegane in udobnejše. Poletni meseci leta 1956 pa so prinesli nove primere detomora; zatoorej je še prezgodaj ugibati, kako se bodo stvari razvijale v bodočnosti.

V skrbni in nadrobni analizi detomora na Kranjskem je VALENTA leta 1868 ugotovil, da se detomori množe. Od leta 1850 do 1866 jih je bilo v Ljubljani z okolico, na Gorenjskem in Notranjskem skupaj 30, povprečno dva na leto, medtem ko jih je bilo v petnajstih letih pred tem na vsem Kranjskem skupaj 44, torej trije na leto (MELZER). Nesluteni napredek civilizacije v teh sto letih pa se ne kaže v padcu števila detomorov, marveč je le-tó še zmerom razmeroma zelo visoko. Nimamo dovolj podatkov za analizo, ki bi pokazala, v kolikšni meri so bile detomorilke deležne pridobitev civilizacije; pri pregledu našega gradiva se pač vidi, da so mnoge izmed njih zrastle in živele v kar najbolj zaostalem okolju. Prav gotovo pa to ni edini činitelj. Ali ni morda globlja zveza tudi med pogostnostjo detomora nasploh in visokim odstotkom nerazjasnenih primerov ter kaznovalno politiko v zadevnem času in kraju? Ali je samo slučaj, da država New York, v kateri je na leto manj kot en detomor na milijon prebivalcev, nima posebnih kazenskih določb o detomoru, marveč ga obravnava in kaznuje kot umor? Ne moremo zanikati, da tudi kaznovalna politika lahko bistveno vpliva na zvišanje in znižanje števila kaznivih dejanj.

Gotovo je, da s strogimi kaznimi problema ne bi mogli rešiti in da to ni edino in tudi ne najuspešnejše sredstvo, s katerim se ga lahko lotimo. VALENTA se je v citirani publikaciji pred 87 leti zavzemal za popularizacijo zavodov za najdenčke. Taki zavodi so danes samo stvar zgodovine; opravili so svojo nalogo in lahko rečemo, da za svoj čas pozitivno. Najdenček je danes skrajnje redek pojav, detomorov pa je več. Mimogrede se nam vzbudi misel, ali in kako bi bilo mogoče doseči obratno razmerje. Neznani zapuščen živ otrok sproži danes pravcato gonjo za »brezvestno« materjo. Morda iščemo mater, ki je zapustila otroka, celo z večjo vnemo kot neznan mater umorjenega novorojenčka. Če se spomnimo štirih otrok, ki so jih matere usmrtille nekaj dni po porodu, in če pretehtamo okoliščine teh primerov, moramo biti prepričani, da bi do dejanja ne bilo prišlo, če bi bile storilke imele oziroma poznale možnost, kako se iznebiti otroka drugače kot z usmrtitvijo, in sicer brez zaslišanj, naglo in diskretno. Te matere niso usmrtille svojih otrok iz sovraštva, marveč samo zato, ker so jim bili v napoto, pretežko breme in neljuba ovira. Ali ne bi bilo v takem primeru mogoče ustreči ženski, težko bi ji pač rekli mati, ki je sklenila iznebiti se otroka, in ji ob kolikor možnem varovanju njene skrivnosti dali priložnost, da si v nekaj tednih ali mesecih še zaželi otroka nazaj in da dobi živega in zdravega? Mati, ki se po porodu hoče iznebiti skrbi in odgovornosti za otroka, ima tudi pri nas možnost, da se ga odreče. Zakoncev, ki bi želeli posvojiti otroka, je danes pri nas več, kot pa je otrok, ki se jih hočejo matere odreči. Ali pa ženske, zlasti v krogih, iz katerih so pri nas detomorilke, za to možnost vedo? Ali niso morda že oddaljenost zavoda, v katerem lahko otroka odda, in formalnosti ob oddaji dovolj tehtne ovire zanj, da jo zavrnejo na »preprostejšo« pot detomora?

Pa tudi v poenostavljenju oddaje nezaželenega otroka ne vidimo rešitve problema, enako kot tudi ne v samem strožjem kaznovanju detomorilke. Boj proti detomoru ima svoje hvaležnejše in novim družbenim oblikam ustrežnejše torišče drugje — v preventivi. Le-tá pa terja predvsem drugačno gledanje na ogroženo žensko, ki jo notranji in zunanji činitelji pripravljajo za detomorilko. Na prvi pogled se zdi taka zahteva nerešljivo vprašanje: Kje in kako odkriti tako ogroženo žensko, če sama ne pride zaradi nosečnosti k zdravniku ali k skrbstvenemu organu?

Prikrivanje in tajeenje nosečnosti je pogostno celo pri ženskah, ki jim detomor še na misel ne pride, toliko bolj še pri nosečnicah, ki se ukvarja z mislijo, da se bo znebila pričakovanega otroka. Prepričani pa smo, da nosečnica le v izjemno redkih primerih uspe skriti nosečnost prav do poroda, ne da bi za to vedelo vsaj nekaj ljudi, ki z njo žive in delajo. Res pa večkrat vidimo, da ljudje nosečnici radi dobrohotno spregledujejo še tako sumljive ali celo nedvomne znake njenega stanja in ji puščajo, naj njena velja. Tako jo uspavajo v veri, da res nihče ne ve za nosečnost. S svojo namišljeno skrivnostjo in s svojo stisko živi taka nosečnica osamljena sredi množice. Vtem je že ogrožena.

»Za nosečnico je nesreča, če ji uspe, da nosečnost skrije,« pravi BISCHOFF. Lahko dostavimo: »... in dvakrat nesreča, če neutemeljeno veruje, da ji je to uspelo.« Zakaj v tem primeru se njena okolica pogostoma skrbno varuje, da ne bi z besedo ali pogledom izdala, kar ve ali sluti. Nosečnica ostane brez opore in brez nasveta, morda še neizkušena v zadevah nosečnosti in poroda, brez načrta, kaj bo počela z otrokom. Čim bližji je porod in čim večja in konkretnjša je skrb, toliko bolj se odmika okolica. Morda že dozoreva misel na detomor. Sama od sebe se ponuja: »Če se je tako gladko dala utajiti nosečnost, zakaj se ne bi dal prikriti tudi porod; morda bo porod prezgoden ali pa se bo otrok rodil mrtev in vse bo mimo. Če bo otrok živ, bo še vedno čas povedati ljudem — ali pa molčati, kakor bo pač kazalo.« Ali ne bi bil ta čas najpripravljenjši, obenem pa zadnji, da ogroženi ženski naravnost povemo, da njeno stanje že dolgo ni več skrivnost, da nosečnost torej ni več samo njena zadeva in tudi ne več samo njena skrb. Zdaj bi bil čas, da skrbstveni organ v razgovorih z nosečnico najde pot in izhod, ki bosta najprimernejša zanjo in za pričakovanega otroka. Obenem, ko ogroženi ženski z brezobzirno jasnostjo podremo iluzijo o skriti nosečnosti in o detomoru, ki ne bo prišel na dan, ji moramo tudi pokazati drugo pot. Ne bi se smelo zgoditi, da bi detomorilka pred sodiščem mogla izjaviti: »O moji nosečnosti nihče ni govoril z menoj, čeprav je nisem skrivala. Ne vem, ali so ljudje vedeli zanjo ali ne.« Navidezna obzirnost do nosečnice je v takih primerih res samo posredno zapeljevanje v detomor. Vprašanje je še, ali bi skrbstveni organi zmogli nalogo, ki smo jo spredaj opisali; po našem mnenju ni toliko važno, kdo bo tisti, ki se bo zavzel za ogroženo nosečnico, mnogo važneje je, da bo to sploh kdo, in pa to, kako se bo zavzel.

Ob teh nalogah se zde ožje medicinske, to je konkretne tehnične naloge zdravnika izvedenca pri raziskavanju smrti novorojenčkov drobne in malo pomembne. Pa so prav tako korak po eni od poti k znižanju števila detomorov. Saj so izvedenčeve ugotovitve pomembna opora pravosodju v boju zoper ta kazniva dejanja, čeprav le po poti kaznovanja in s tem pri splošno vzgojnih prizadevanjih. Morda bi s hujšimi kaznimi lahko znižali število teh kaznivih dejanj, vznemirljivih in sramotnih vsaj toliko za družbo kot za samo storilko.

Glavno torišče za preprečevanje detomora pa je vendar drugje. Nekateri pogoji bodo še čakali na uresničenje: izdatno zvišanje povprečnega življenjskega standarda, zlasti ureditev perečih stanovanjskih vprašanj; splošna ugotovitev in popularnost socialnovarstvenega omrežja; preobrazba zaostalih nazorov glede na izvenzakonsko mater in izvenzakonskega otroka. Mi pa ne smemo čakati, kdaj se bodo naštetih pogoji izpolnili; tudi brez tega lahko že danes naredimo pomembne korake v spoznavanju in zdravljenju bolečega problema — detomora. Taki koraki bi bili: prilagoditev kazenskih določb dejanskim razmeram in potrebam, olajšanje postopka za začasno ali trajno oddajo nezažele-

nega otroka, predvsem pa široko, obenem pa dovolj diskretno delovanje skrbstvenih organov. Le-tí naj bi bili dolžni ob pravem času podpreti ogroženo nosečnico: pogovoriti se z njo o njenih težavah v zvezi z bližajočim se porodom in o usodi pričakovanega otroka, vse z upoštevanjem stvarnih možnosti in želja nosečnice-bodoče matere.

Menimo, da bi taki napor ne bili zaman, marveč da bi z njimi lahko dosegli pomembno znižanje števila detomorov, najprej na stopnjo kot pred 100 leti, nato pa še daleč pod njo.

UPORABLJENA LITERATURA

Bischoff: po Haberdi (glej sp.), str. 152.

Brouardel, P: L'infanticide. Baillière, Paris 1897, 116, 294 ss.

Gonzales, Thomas A., Legal Medicine, Pathology and Toxicology. ACC, New York 1954, str. 593.

Haberda, Albin: Zur Lehre vom Kindesmorde. Beiträge zur Gerichtlichen Medizin I, 1911, str. 80, 88, 152.

Katz, Heinrich: Gelungene Verheimlichung der Schwangerschaft vor der Mutter oder Mitschuld derselben am Tode des Neugeborenen? Beiträge zur Gerichtlichen Medizin III, 1919, str. 114.

Lloyd in Hampson: po Glaistru: Medical Jurisprudence and Toxicology. Livingstone, Edinburgh, 1945, str. 376.

Melzer: po Valenti (glej sp.), str. 15.

Mueller, Berthold: Gerichtliche Medizin, Springer 1953, str. 963, 964.

Popov, I. V.: Učebnik sudebnoi mediciny. MEDGIZ, Moskva 1946, str. 429.

Valenta, Alois: Zur Statistik der Kindesmorde in Krain. Sommer, Wien 1868, str. 11, 15.

SOME PROBLEMS OF FORENSIC MEDICINE CONNECTED WITH INFANTICIDE

by dr. Janez Milčinski

*Associate Professor of Forensic Medicine at the Faculty of Medicine, the University
of Ljubljana*

In view of the proportionate frequency of infanticide in the Republic of Slovenia the author deals with three interesting problems bound up with infanticide, viz. puerperal insanity; high percentage of unacknowledged infants among the victims; and cruelty in the killing.

The Penal Code of Yugoslavia presumes mental disturbance (without any nearer definition) incidental to any case of childbirth, thereby justifying the privileged status of any child murderess as compared with other murderers (e. g. in cases of premeditated homicides). The author seeks to analyse the nature of this disturbance, and concludes that the present formulation of the Penal Code Art. 138, is medically and criminologically unsatisfactory; in fact, that at least the presumption of puerperal insanity in the murderess ought to be established by psychiatric examination before extending the privilege provided for in the Code.

The author puts down the high percentage of unacknowledged and unknown corpses to the fact that many people do not consider infanticide a serious crime. Such opinion finds support in the point of view expressed in the Penal Code and indulgent legal practice. The writer doubts whether any woman is able — save in exceptional circumstances — to conceal her pregnancy and childbirth from those nearest to her.

Cruel forms of infanticide, the thoughtless and illogical manner in which the crime is committed, often indicate mental deficiency or backwardness in the criminal. The author instances some cases of infants brutally killed by stabbing, throat-cutting, by blows on the head with a blunt object, by crushing the head and chest. In four of the cases quoted the infant was killed by its mother between the 5th and 14th day after birth; in two cases of dismembered infant bodies the corpses had clearly not been dismembered in life, but after death, with the view of disposing effectively of the corpse.

The author is of opinion that by facilitating the placing of an undesired infant, and by intensifying the welfare work with pregnant women exposed to peril of any kind, infanticide could be in many cases prevented.

PSIHOHIGIENA V KRIMINOLOGIJI

dr. NIKO VONČINA,

primarij, psihiater v Bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana - Polje

V okviru tečaja, ki ga v teh dneh prireja Inštitut za kriminologijo v Ljubljani, sem prevzel nalogo, da povem nekaj svojih misli o psihohigieni v kriminologiji.

Naj mi bo sprva dovoljeno spregovoriti nekaj besedi o mentalni higieni nasploh, o mentalnohigieničnih načelih, s katerimi mora biti seznanjen razen strokovnjaka psihiatra predvsem tudi kriminolog, če hoče, da bo njegovo delo samo po sebi, še posebej pa delo v medsebojni kolaboraciji s psihiatrom, imelo uspeh, ki ga spričo naše kar najbolj napredne kazenske zakonodaje lahko pričakujemo z vso upravičenostjo.

Zgodovina psihiatrične znanosti nam dokazuje, da še ni potekla bogve kako dolga doba let, ko so gledali ljudje — in to ne samo laiki, marveč tudi zdravniki — na pojav duševnega obolenja kot na nekaj usodno-mističnega, kar je treba pač priznati kot obstoječe, čemur pa se ne da odpomoči. Zato je obstajala dolgoletna praksa odstranjevanja in izoliranja takih nesrečnikov iz človeške družbe; s tem je bilo po tedaj splošno veljavnem mnenju storjeno pač tisto, kar se je v korist družbe storiti moralo. O kakšni negi ali o sistematičnem zdravljenju takih bolnikov ni bilo govora, da ne govorimo o zares srednjeveških krutostih, ki so jih morali utrpeti duševno bolni ljudje od osebja, ki mu žal ni manjkala samo strokovna erudicija, marveč so bile v pogostih primerih tudi njihove etične in moralne lastnosti na dokaj nizki stopnji. Poklic psihiatra in psihiatričnega bolničarja v tistih časih ni bil vabljiv. Celo med intelektualci in zdravniki so se našli ljudje, ki so z zaničevanjem in podcenjevanjem gledali na pionirsko delo posameznih genialnih psihiatrov in so jih šteli prav zaradi njihove izbire poklica eo ipso najmanj za čudake.

Zato ni čudno, če je leta 1908 v ZDA završalo, ko je izšla knjiga, katere naslov bi se v slovenskem jeziku glasil: »Duša, ki se je spet našla.« Knjige ni napisal zdravnik, še manj psihiater, marveč bančni uradnik Clifford Beers. Ta je prebil 2 leti kot duševni bolnik v eni izmed ameriških duševnih bolnišnic. Ko se je vrnil zdrav v domače okolje, je opisal svoja doživetja iz časa, ki ga je prebil v bolnišnici. Vse, kar je moral Beers pretrpeti zaradi nerazumevanja pa tudi zaradi brezsrčnega ravnanja osebja z bolniki, je prostodušno in odkrito napisal. Govoril je kot eden v imenu mnogih. Spoznal je, kako koristna je dobra beseda, kako dobro vpliva humano ravnanje tudi na duševno bolnega bolnika in kakšno večkrat nepopravljivo škodo povzročita krutost in nevednost, ki so jima bili bolniki z njim vred žal prepogosto izpostavljeni od osebja, med njim tudi vodilnega. Po vrnitvi iz bolnišnice si je Beers zadal nalogo, da pridobi kar najširši krog javnosti za izboljšanje stanja po duševnih bolnišnicah in to mu je tudi docela uspelo. Po posvetovanjih s psihiatri in

drugimi, ki so znali prisluhnuti njegovim izvajanjem in ki so pravilno ocenili resničnost vsega, kar je Beers odkrito izpovedal v želji, da pomaga svojim nesrečnim sotrpinom, je postal Beers ustanovitelj društva za mentalno higieno. To gibanje se je ob razumevanju in pomoči odločilnih faktorjev kaj hitro razrastlo in razširilo ter je kaj kmalu prešlo meje ustanoviteljeve ožje domovine. Danes uživa to gibanje kar največje simpatije in ugled najširših množic človekoljubnih ljudi; to nam jasno dokazuje dejstvo, da je v Svetovni federaciji za duševno zdravje včlanjenih že 50 držav vsega sveta.

Kot že omenjeno, je bila prvotna zamisel Beersa in njegovih sodelavcev ustvariti z Društvom za mentalno higieno instrument pomoči duševno bolnim za lajšanje njihovega stanja in kar najbolj humano ravnanje z njimi. Sčasoma pa so se pokazale čisto druge, uspešnejše perspektive pri delu mentalnih higienikov. Njihova pozornost se je čedalje bolj usmerjala ne samo na lajšanje stanja že duševno bolnega človeka, marveč je stopala med sistematičnim, znanstveno podkrepjenim raziskovanjem o vzrokih nastanka duševnih bolezni in anomalij čedalje bolj v ospredje problematika, kako preprečevati nastanek duševnih bolezni in duševnih anomalij v širšem pomenu besede. S tem je bilo področje mentalne higiene znatno razširjeno, prerastlo je tako rekoč svoj lastni okvir. Vse bolj je namreč postajalo jasno, da se pravi, ukvarjati se z mentalno higieno, urejati človekovo življenje od njegove zibel do groba. Danes ni več iz trte izvita domneva, da je človek s tako ali drugačno dedno obremenjenostjo izpostavljen najrazličnejšim vplivom okolja, da pomeni razmerje njegove osebnosti do okolja in narobe vpliv okolja na človekovo osebnost tisto, čemur pravimo življenjski boj. Dedno duševno zdrav in značajska utrjen človek bo kljuboval razmeroma težavnim, morda celo najtežavnjim razmeram okolja vsaj zadovoljivo, če že ne docela uspešno. Po drugi strani pa je človek s slabo dedno maso, človek, čigar značajska izgradnja je oprta na več kot trhle temelje in čigar druge psihične kvalitete so pod povprečjem, kaj slabo oborožen za boj v življenju. Učinek takega ponesrečenega boja, ki ga rodi n. pr. situacijski konflikt in ki se konča s porazom osebnosti, je viden v raznih psihopatskih reakcijah, psihonevrozah, reaktivnih psihozah in tako dalje; vse to pa je znamenje patološkega — in kar je za nas še posebej pomembno — zelo pogosto znamenje asocialnega in celo antisocialnega. Jasno je torej, da imata kriminologija in psihiatrija prav iz prej navedenih razlogov skupna obrobna področja; njihova ureditev je odvisna edinole od složnega in plodnega sodelovanja strokovnjakov z omenjenimi področji.

Mentalnohigienična vzgoja človeka se prične še pred njegovim rojstvom. Posvetovalnice za noseče matere so tiste, ki morajo prve opozoriti na škodljivosti, ki utegnejo že v plodu samem ustvariti pogoje za poznejšo duševno defektnost. Matere naj vedo, da sta njihova osebna higiena in zdravje pomembna za duševno zdravje otroka. Mati naj ve, da posamezne nalezljive bolezni, ki jih prestane v dobi nosečnosti, niso nenevarne za otrokovo duševno zdravje. Znano je n. pr., da povzroče rdečke, ki same po sebi niso huda bolezen, pri otrocih mater, ki so imele to bolezen v prvih treh mesecih nosečnosti, v nekaterih primerih duševni defekt otroka in še neke telesne hibe. Mater je treba tudi opozoriti na usodne posledice luetične infekcije. Povzročitelj luesa preide namreč v kri ploda in posledica tega so luetični znaki na otroku že ob samem porodu ali pa se ti pokažejo po preteku več let, n. pr. v obliki hude duševne bolezni-juvenilne paralize. Tudi higiena poroda je pomemben faktor pri preprečevanju duševnih defektov. Marsikateri takšen defekt bi lahko odpal,

če bi večša roka strokovnjaka, ki vodi porod, preprečila poškodbe možganov, ki so pri nevesčem vodenju poroda mnogo pogostnejše. Dojenčka in doraščajočega otroka moramo do skrajnih meja možnosti obvarovati infekcijskih bolezni, ki lahko neposredno ali pa tudi posredno povzročijo vnetje možganskih oken in možganov; to pa ima za posledico duševno nerazvitost ali pa se pokažejo kmalu po obolenju, večkrat pa tudi šele nekaj let pozneje, izrazito psihopatične značajске posebnosti.

Po rojstvu otroka se začenja njegov neposredni stik z zunanjim svetom, psihološki faktorji okolja dobivajo čedalje večji pomen, postajajo bolj ali manj pomembnejši od bioloških. Zmotna je misel, da je psihološko tretiranje dojenčka in malega otroka nesmisel. Angleški psihiater Bowlby je dokazal, kako pomembna je za otrokovo duševnost materina nega že v prvih treh letih njegovega življenja. Otroci, ki so med 6. in 12. mesecem izgubili svoj kontakt z materjo, so postali mirni in topi, kar apatični, izgubili so spanje in tek, njihova telesna teža je padla, postali so manj odporni zoper infekcije. Pri otrocih med drugim in tretjim letom starosti je bilo opaziti posebno vrsto reakcije, o kateri bo govora še pozneje, ko bomo govorili o specialni psihopatologiji storilcev kaznivih dejanj v času, ko prestajajo zaporno kazen. Ti otroci so se vrnili v bolj otročje vedenje: spet so začeli močiti posteljo, kazali so očitno manj samostojnosti, prenehali so celo govoriti. Vse to so abnormne reakcije v zgodnjih letih otroške dobe, ki so se pokazale zaradi nagle spremembe okolja na slabše, v tem primeru zaradi materine odsotnosti.

Po tretjem letu starosti postane otrok samostojnejši, njegovo obzorje je širše, njegov stik z okoljem globlji. Zanj obstoji širši svet, njegov oče, sorojenci, bližnji sorodniki, skratka njegov dom. Otroku pazljivo opazuje medsebojne odnose vseh oseb svojega neposrednega okolja. Zakonski prepri, alkoholizacija staršev in grobi ekscesi, ki nastanejo s tem v zvezi, dajanje prednosti sorojencem itd., vse to odmeva neugodno v otrokovi nedozoreli duševnosti. Zgodi se, da pride mati takega otroka vsa zaskrbljena k zdravniku, češ otrok ne je, ne spi, ima hude sanje, kriči v spanju, se pomoči v posteljo, je po njenem mnenju pač hudo bolan. In če je zdravnik, ki pregleda otroka, več v mentalni higieni, bo po končani anamnezi in pregledu otroka neredkokrat lahko ugotovil, da pravzaprav otrok ni bolan, marveč so bolne razmere, v katerih živi.

S šolsko dobo se začne novo razdobje v otrokovem življenju. Vsaj del svojega dnevnega časa preživi v docela novem okolju, v šoli. Od njega se zahteva prvi večji intelektualni napor. Razmerje učitelja do otroka in narobe je eminentnega pomena za otrokov nadaljnji razvoj in je zato prav in potrebno, da so ravno v prvih letih šolanja na razpolago le pedagogi z odlično kvalifikacijo. Bliža se čas, ki pomeni za dečka, ki se razvija v fanta, in za deklico, ki postaja dekle, dobo močnih fizičnih in psihičnih perturbacij — doba pubertete. V tem času so mladi ljudje posebno ranljivi. Ker postanejo začasno nenavadno močno introvertirani, se jim vzgojitelj še težje približa. Treba je nenavadne obzirnosti in tankočutnosti, da se dokopljemo do zaupanja mladega človeka v tej kritični fazi njegovega razvoja ter da mu pomagamo izmed neštetihi Scil in Karibd na prosto. Vprašanje pravilne spolne vzgoje je prav v tem času odločilnega pomena in je tem težje, ker mora biti metodika tega pojasnjevanja docela individualna, ustrezajoča takemu ali drugačnemu značaju mladega človeka.

Proti koncu šolske dobe si je mladi človek ob relativno dobrih vzgojnih razmerah v grobih obrisih, čeprav še nekoliko nezrelo, ustvaril svoj svetovni nazor, navadil se je abstraktnega gledanja na življenjske probleme, s katerimi

se spoprijemlje bolj ali manj samostojno. Bliža se doba izbire poklica. Znano je, da je napačno izbran poklic večkrat povod za nastanek hudih nevrasteničnih motenj; večkrat jih lahko šele tedaj odstranimo, kadar spremenimo škodljivi vpliv okolja, v danem primeru — poklic. Psihologi poklicnih posvetovalnic opravljajo veliko mentalnohigienično delo, ko probandu ob upoštevanju vseh okoliščin svetujejo pot, katero naj ubira pri izbiri svojega poklica.

Še marsikatero vprašanje s splošnega področja mentalne higiene bi lahko obravnaval, govoriti bi mogel o mentalnohigienični problematiki zakonskega življenja, o mentalni higieni involutivne in starostne dobe itd. Toda bojim se, da se ta ali oni med bralci že sprašuje, kako je pravzaprav s poglavitno temo mojih izvajanj. Mislim pa, da je bilo treba spregovoriti malo več o načelih in nalogah mentalne higiene. Če namreč govorimo o mentalni higieni v kriminologiji, potem si ne morem predstavljati, kako naj bi to problematiko na tem področju reševali, če vsi tisti, ki delajo in ki bodo še delali na torišču kriminologije, niso seznanjeni z osnovami mentalne higiene. Vedeti morajo za načelo, da je od tega, kako se posameznik prilagodi okolju — in to je predvsem mentalnohigienični problem — vsaj v nekem smislu in do neke mere odvisno naraščanje ali padanje števila kriminalnih dejanj. Poznati morajo vzroke, ki otežujejo adaptacijo, da bi jih znali tudi odstranjevati, če že ne sami, pa skupno s psihiatri. Poznavanje mentalnohigieničnih načel se bo v kriminološki praksi izkazalo za več kot koristno pri urejanju odnosov med nameščenci kazenskih zavodov in njihovimi prebivalci — obsojenci. Pogosto beremo v poročilih raznih kriminalnih organov — pri tem mislim predvsem na nižje osebje — da je ta ali oni »simulant«. V nekem drugem poročilu pa beremo n. pr. kar decidirano diagnozo, da je ta ali oni »nor«. In kje je navadno resnica? Nekje v sredi. Med ekstremom simulantstva, ki je že sam po sebi neprimerno redkejši, kot si to mislijo laiki, in ekstremom »norosti« je namreč cela vrsta raznih abnormnih reakcij, patoloških afektov, psihogenih zamračenj, paranoidnih reakcij in končno tudi pojavov psevdodemence itd. itd.; vse to povzroča zasliševalcem, sodnikom in konec koncev organom, ki jim je zaupano nadzorstvo nad priporniki, ne malo skrbi. In vendar je vse to le patološki izraz neprilagodljivosti osebnosti okolju. Zaradi takih bolj ali manj prehodnih duševnih motenj se zavlačujejo preiskave in lahko zaidejo na docela napačen tir, prekinjajo in prelajajo se kazenske obravnave, ko dobi ta ali oni obtoženec med samo razpravo psihogeni, če hočete, histerični napad ali pa poskusi v obupu in zbeganosti samomor, tako da ga je treba namesto pred forum odpeljati na prvo pomoč v ambulantno ali pa celo v bolnišnico. O težavah, ki jih imajo s psihopatičnimi osebami na prestajanju kazni, bi vedeli več kot veliko povedati vsi tisti, ki imajo z njimi opravka. Neredko dobivamo v bolnišnico telefonične ali pismene klice na pomoč, ki se glase približno takole: Prosimo za sprejem tega in tega, ki je začel v zaporu kazati znake »blaznosti«. Ne vemo pomoči, poskusili smo že vse. Uspavala ne delujejo, disciplinski ukrepi ne zaležejo in tako dalje in tako dalje. Če moremo, tem prošnjam navzlic prenapetosti ugodimo in pripornika sprejmemo. V premnogh primerih se potem izkaže, da je pripornikova bolezen le prehodne narave, da gre le za to ali ono vrsto abnormne reakcije, večkrat za bolj ali manj zavesten protest pripornika proti neugodni situaciji, v katero je zašel s tem, da je prišel v zapor. Pri tem seveda ne smemo misliti prvenstveno na simulacijo. Če bomo pazljivo in vestno študirali njegovo preteklost, spoznali okolje, v katerem je preživel večji del svojega življenja, se seznanili z boleznimi, ki jih je morda že prebolel, upoštevali izred-

no težavne situacije, ki jih je doživel — spomnimo se samo na preteklo vojno, ko so bili mnogi zverinsko mučeni od okupatorja ali pa so prestali neslutene fizične in psihične napore v NOB — če bomo zvedeli pomembnosti o dednostnih razmerah v njegovem sorodstvu in če bomo vse to v celoti pravilno precenili, bomo neredkokrat nujno prišli do ugotovitve, da imamo opravka s psihopatom, s psihonevrotikom, ki po svojem bistvu ne more drugače, kot da zaradi neprilagodljivosti tako ali drugače abnormno reagira. Takemu človeku prav gotovo ni pomagano, če mu zabrusimo v obraz, da je simulant. Potrebni so čisto drugačni ukrepi, ki spadajo v območje psihoterapije in mentalne higijene. Ponovno smo opazili, da celo hudi psihopati in psihonevrotiki razmeroma še kar dobro vozijo skozi življenje, dokler ne pridejo v konflikt z zakonom in potem v zapor. Šele ta je postal oni miljejski faktor, kateremu se dokončno niso mogli prilagoditi.

Psihogenih reakcij na zapor poznamo celo vrsto. Njihova raznolikost in trajanje sta odvisna tako od značajskih posebnosti in splošne psihofizične strukture pripornika, kot tudi od slučajnosti in okoliščin, na katere naleti v zaporu, in končno ne malo tudi od vrste in trajanja zapora. Povsem jasno je, da ne smemo pričakovati takih reakcij pri večini pripornikov, čeprav je znano, da je prav med povratnimi zločinci odstotek psihopatične osebnosti zelo velik. Z nekim številom oseb, ki so takih reakcij zmožne, pa moramo vseeno računati in prav tem moramo posvečati kar največjo skrb, ko jim ob poznavanju mentalnohigieničnih načel lajšamo stanje, s tem hkrati preprečujemo širjenje takih abnormnih stanj po indukciji, kar bi resno ogrožalo red in disciplino v raznih kazenskih poboljševalnih domovih.

V naslednjem bom začel nadrobneje opisovati psihogene reakcije in psihotična stanja, ki so tipična za zapor, pozneje pa bom navedel nekaj primerov iz naše lastne prakse.

Začnimo pri patoloških spremembah v čustvenem svetu pripornikov. To so predvsem stanja hudih vzburjenj, ki nastanejo v trenutku, podobno eksploziji. Nemci so rekli takim patološkim vzburjenjem »Zuchtausknall«. Na lepem, večkrat brez vidnega zunanjega vzroka ali pa zaradi kakšne malenkosti začne pripornik razsajati in besneti, tolče slepo okrog sebe, demolira in zdrobi na drobne kosce vse, kar dobi pod roke, napade in poškoduje tudi ljudi iz okolice, prizadene večkrat tudi sebi hude poškodbe, ki lahko povzročijo celo smrt — šlo bi torej v tem primeru za neke vrste nehoteni samomor. Taka vzburjenja trajajo navadno razmeroma kratek čas in se še pravkar besneči pripornik naenkrat docela umiri. Kaj pogosto opažamo, da se priporniki pozneje ne spominjajo svoje razdiralne delavnosti ali pa je spomin nanjo močno meglen.

Neka druga vrsta patoloških sprememb v čustvenem svetu so depresivne razbranosti, depresivne zbežanosti ali celo grozavosti. Pri teh stanjih prevladujejo potrtost in žalost, obup in groza. Priporniki so tihi, apatični, zaprti, ne iščejo stika z okoljem, ne kažejo zanimanja za prav nobeno stvar, tudi obiski ali pisma svojcev jih ne razvedre, veliko jočejo, obtožujejo sami sebe grehov in pregreh, ki jih v resnici niso nikdar zagrešili. Njihova potrtost se večkrat razraste v obup in zbežanost. Nevarnost samomora je v takih situacijah iminentna, tega se morajo zavedati vsi, ki jim je zaupano nadzorovanje pripornikov; prepozna intervencija je lahko usodna in povzroči nepopravljive posledice. Večkrat kažejo priporniki znake plašnosti. S preplašenim obrazom se nemirno gibljejo po prostoru, vstajajo ponoči s postelje, hodijo prisluškovat k vratom ali pa so nasprotno vezani v svojem strahu in stoje nepremično v

kakšnem kotu, široko razprte in izbuljene oči pa očitujejo strah in grozo. Večkrat se že v tem času pojavljajo bežne čutne prevare grozave vsebine. Taki priporniki trpe za močno nespečnostjo, govore večkrat sami s seboj, ne da bi ti samogovori pomenili že odgovore na slušne halucinacije, o čemer bo govor pozneje. V teh stanjih depresivne razbranosti je izolacija pripornika v samici mentalnohygienično docela nedopusten ukrep.

Posebna skupina abnormnih reakcij v svetu pripornika so tako imenovane psihogene zamračenosti, ki spadajo v vrsto primitivnih reakcij. Opravka imamo namreč s posebnimi, večkrat zelo močnimi spremembami zavesti v smislu zožitve in skaljenosti. Psihogeno zamračenost, v katero zapade pripornik, lahko štejemo za beg iz realnosti, v njej vidimo posebne vrste obrambne reakcije v kočljivi situaciji. Večkrat so videti taki priporniki zamegljeni, izraz lica je nekam sanjavo zgubljen, zde se kakor prepuščeni samim sebi, kontakt z okoljem je otežen. Njihovi odgovori večkrat niso adekvatni zastavljenim vprašanjem. Orientacija v osebi, času, kraju in situaciji je močno pomanjkljiva. Večkrat napravijo vtis, kot bi živeli bolj v sebi, kot pa izven sebe, iz zatopljenosti vase jih je težko izvleči. Pogosto šepčejo nerazumljive stvari ali pa vodijo glasne samogovore. Če prisluhneemo vsebini tistega, kar govore, bomo največkrat spoznali, da povedano ni v zvezi s situacijo kazni ali preiskovalnega zapora, marveč se nanaša na osebe ali situacije izven zapora, na katere pa so ti priporniki afektivno močno navezani. Večkrat se tudi v psihogeni zamračenosti pojavijo bežne čutne prevare, ki sicer nimajo pomena pravih halucinacij in jih tudi ne velja obravnavati kot simptome shicofrenije ali kakšne druge prave in hude duševne bolezni, vendar njih obstoja ne moremo zanikati. Govorimo o halucinatorno delirantnih stanjih, v katerih prevladujejo haptične halucinacije, to je čutne prevare iz sfere telesnega počutja, fantastične vizije, ko pripornik močno razpozna svojo okolico, govoreč n. pr., da živi v bolnišnici ali v vojašnici in da je sam bolnik ali vojak in podobno. V takih primerih je spet jasno otipljiv cilj bega iz realnosti, izključenje realne situacije, ki je subjektivno neprijetna. Večkrat zavzamejo čutne prevare in blodne predstave že kar fantastično obliko, ko govore prizadeti o tem, da so n. pr. vojskovodje, verski voditelji ali podobno.

Na tem mestu bi omenil še dvoje zanimivih in forenzično zelo pomembnih abnormnih stanj, to sta psevdodemenca in Ganserjev sindrom, ki je pravzaprav nekakšna podvrst psevdodemenca, saj govorimo o Ganserju takrat, ko imamo opravka s histeričnim psihopatom, ki zapada v stanje psevdodemenca. Forenzično pomembna sta ta dva sicer še vedno abnormna pojava, saj pač nastaneta na psihopatični bazi, zato ker sta že docela blizu pravi simulaciji. Rekli bi lahko takole: prave simulacije je zmožen samo duševno zdrav človek, ki se hoče docela zavestno, z jasnimi cilji, da bi se izvlekel iz neprijetnega položaja, pokazati ali narediti duševno bolnega. Simulant simulira z največjim naporom vseh svojih intelektualnih zmognosti, simulira, če hočemo biti pesniški, »z uma bridkim mečem«, trudi se z vsemi silami, da se mu ne bi kje zataknilo, da mu ne bi kje spodletelo. Budno pazi na vsako gesto, ki jo naredi, in na vsako besedo, ki jo izreče. Simulacija je tem uspešnejša, čim višji je simulantov intelektualni nivo, zato je nevsakdanji pojav, težka za simulanta, težka pa tudi za psihiatra, ki jo mora ugotavljati. Drugače pa je s psevdodemenco, z Ganserjevim sindromom. Tam gre za avtosugestivne elemente, zaradi katerih izgubi psihopat vso kontrolo nad sprva morda zaželeno simulacijo. Pa ne samo to, sila avtosugestije je večkrat tako močna, da prizadeti kaj pogosto niti ne more več ven

iz začaranega Ganserjevega kroga. Odgovori, ki jih daje Ganserjev histerik na najbolj primitivna vprašanja, so naravnost banalno bedasti, smešno neumni. Poglejmo, kakšne odgovore bo n. pr. dal na najbolj preprosta računska vprašanja. Rekel bo n. pr., da je dva in ena štiri, da je dvakrat dve pet in da je tri in dve šest. Torej vedno plus ena na račun psevdodemenice, s čimer je pač najbolj dokazal, da je vprašanje pravilno doumel, da je imel pravilno predstavo o tem, kaj mora odgovoriti, da pa je iz že omenjenih tendenčnih razlogov odgovoril »točno« mimo. Če bomo vprašali za barvo krvi, bo rekel, da je bela, sneg pa da je rdeč. Pokazali mu bomo svinčnik, pa bo odgovoril, da vidi peresnik. Če ga bomo vprašali za datum, recimo, da pišemo dvajsetega januarja, bo odgovoril, da smo enaindvajsetega februarja, torej natanko plus en dan na račun meseca in plus en mesec na račun leta. Spominjam se kriminalca, ki se mi je takoj ob prihodu predstavil z nekimi psevdodementnimi alirami, rekoč, da se je pravkar pripeljal s parnikom pred oddelek in da ne ve kako se piše. Že po dveh dneh pa se je premislil in začel dajati povsem urejene odgovore. Mimogrede povedano, je bil v kazenskem postopku, ki se je kmalu spet nadaljeval, obsojen na 10 let zavora zaradi uboja, ki ga je storil v rahli vinjenosti.

Večkrat opazamo na Ganserjevem histeriku tudi nenavadnosti pri vedenju, ki pa so prav tako bedasto uprizorjene kot njegovi odgovori. Taki ljudje očitujejo pretirano otročje vedenje, se spakujejo, hočejo zbuditi vtis otroške navičnosti, govore po otročje, v neke vrste telegramskega stilu, v tretji osebi ali pa celo babljajo kot dojenčki. Ker ima laik, posebno pa primitivnež, dokaj čudne pojme o tem, kar po njegovem mnenju predstavlja tip »norca«, se večkrat zgodi, da poskuša tak človek imitirati svoj vzorec »blazneža«. Rezultat tega so prismodarije, norčije in spakedranja, ki jih ne dobite v nobenem psihiatričnem učbeniku opisane kot sindrom ali simptom tega ali onega duševnega obolenja, ki so daleč od — recimo — vedenja senilnega starca ali govorjenja bebastega paralizirane in ki jim manjkajo vse tiste tipične bizarnosti, značilne za katatoničnega shicofrenika.

Omeniti moram tudi stanje psihogenega stuporja. Tudi ta stupor pomeni beg iz realnosti, preiskovančevo obrambno reakcijo, ki nastane iz docela psihičnih vzrokov, od tod tudi ime psihogen. Biti stuporozen pomeni biti psihofizično do kraja imobilen. Stuporozen človek se ne gane, zre negibno predse, ne govori, ne zauživa hrane, tako da ga je treba večkrat umetno hraniti, pustiti, da tečeta voda in blato podenj itd. Psihogeno stuporozen pripornik zmore dneve dolgo negibno stati na istem mestu, izraz lica je večkrat napet, ne reagira na ogovor. K običajnim dnevnim opravilom ga le trudoma pripraviš ali pa sploh ne. Pravi stupor je tako močan, da človek, ki je v njem, ne reagira niti na vboj igle. Obenem s tem stanjem popolne negibnosti je tudi zavest prizadetega bolj ali manj zamračena.

Vsa ta stanja psihogene, ali če hočemo, histerične zamračenosti, psihogene stuporja, pa pogosto spremljajo razni telesni simptomi, ki bi neveščega opazovalca zapeljali na misel organskega izvora psihične anomalije. Taki telesni simptomi so n. pr. krči, na videz podobni epileptičnim, čeprav dejansko nimajo nič skupnega z njimi, trzljaji posameznih mišičnih skupin, funkcionalne ohromitve, motnje v občutkih kože, tako imenovane hiperestezije, hipostezije ali anestezije. Nadalje poznamo motnje v intenzivnosti občutkov, ki jih zaznavamo z drugimi čutili, n. pr. slabost vida, sluha in podobno. Ob večji preiskavi pa se izkaže, da so vse te motnje izključno funkcionalne narave, se pravi, da niso organskega izvora.

Drugo veliko skupino psihogenih reakcij na zapor tvorijo vsa tista abnormna duševna stanja, pri katerih prevladujejo blodne misli; gre za paranoidne psihoze zaradi zapora. Blodne misli, ki navdajajo psihopatičnega pripornika, so lahko po svoji obliki kot tudi po svoji vsebini kaj raznolike. Eno pa je vsem lastno, da imajo svoj izvor na ta ali drug način iz situacije zapora. Teh psihogenih blodnih misli niti ne moremo šteti med prave blodnje, ki so lastne n. pr. shicofrenikom in ki so v svoji primarnosti izraz hudih okvar ali celo razkroja jedra človekove osebnosti. So bolj površne, nimajo pečata absolutne nepopravljivosti, nastanejo iz želja in pričakovanj, bojazni in zaskrbljenosti pripornika, so, kot temu pravimo, katatimnega izvora. Prav zato je intenzivnost teh katatimnih blodnih misli precej različna, odvisna od zunanjih okoliščin in ne v zadnji instanci od spremembe okolja, ki je take blodne misli sprožilo. Ustrezno vsemu temu sta tudi nastanek in trajanje takih psihogenih blodnih stanj kaj različna.

Birnbaum je govoril o blodnih domišljijah (wahnhafte Einbildungen), Bonhöffer pa jih je imenoval patološke domisleke (pathologische Einfälle). Pri tem je mislil na miselne potvore, nastale predvsem po poti avtosugestije. Trenutni domisleki, predstave, ki ustrezajo pripornikovim željam in nagnjenjem, čtivo, ki je nenavadno močno razbrzdalo fantazijo prizadetega, vse to postane zanj resnično in pravo. Beg iz realnosti se je posrečil po poti mišljenja. Želja je postala mati misli, ki pa nosi vse znake paranoidnega, objektivno irealnega. Tako nastanejo na psihogeni bazi blodne misli veličinske narave (megalomanske ideje): neznatne osebnosti postanejo v svojih lastnih mislih plemenitega rodu, posestniki velikih bogastev, vodje političnih in religioznih gibanj, pri tem pa izgineta v pozabo bornost in bednost realne situacije, ki jo objektivno nudi zapor, pa najsi bo še tako idealno urejen, kar je že tako strogi postulat našega časa in gledanja na smisel kazni. In ne samo da gre realnost situacije v pozabo, tako nastalo spominsko vrzel izpolnijo kar najbolj fantastični življenjski romani, katerih glavni junaki so prav naši priporniki. Gre za tako imenovane spominske potvore.

V nekaterih primerih pa je vsebina teh blodnih misli, ki se rode iz želje po izboljšanju situacije, bolj stvarna, bolj adekvatna situaciji, manjka jim fantastične primesi. Lepega dne n. pr. začne pripornik pripovedovati, da je povsem nedolžen, da ni prav nobene krivde na njem, da sploh ni storil kaznivega dejanja, čeprav govore objektivna dejstva ravno nasprotno. Spet drug bo z vso odločnostjo zahteval od nadzorstvenega organa, naj ga izpusti, češ da ve, da je pomiloščen in da je nalog za izpust iz zapora že prispel. Jasno je, da pri tem ne gre za poskus zavestnega varanja, marveč je pripornik v svojem blodnjavem razpoloženju o vsem resnično in trdno prepričan. Večkrat se v zvezi s tem pojavijo tudi halucinacije. Ta ali oni n. pr. je slišal nadzornika zaporov, kako je izrekel besede: »kazen je prestal« ali pa »jutri bo izpuščen«. Take čutne prevare še bolj potrjujejo blodno misel o nedolžnosti ali pomilostitvi, čeprav ne moremo trditi, da je blodna misel nastala iz halucinacij. Teorija o izvoru blodnih misli in blodenj iz čutnih prevar, ki je nekdanj imela svojo veljavo, ne drži več, je že opuščena.

Do tu smo obravnavali skupino blodnih misli in spominskih potvor, katerih cilj je bil izboljšanje pripornikovega položaja. Na eni strani plus v obliki blodnih misli, ki vzbujajo občutek ugodja, na drugi strani negiranje vsega neprijetnega in nevšečnega.

Druga skupina blodnih misli, ki jih pogosto opažamo pri psihopatičnih in nevrotičnih pripornikih, pa ni prav nič zvezana z občutkom ugodja. So to blodne misli ukrajitvene in preganjalne narave. V centru teh blodenj je kajpada njih nosilec, ki se čuti zapostavljenega, zaničevanega, goljufanega, preganjanega, prikrajšanega za svojo pravico, oškodovanega itd. itd. Krivi za to so po njegovem mnenju prav vsi, ki so imeli z njim opravka med kazenskim postopkom in med prestajanjem kazni. Tu nista izvzeta niti sodnik niti tožilec, včasih tudi ne zagovornik niti miličnik, ki ga je aretiral, niti paznik v zaporu. Vsi so se zarotili proti njemu, vsak po svoje mu želi samo škodo in mu krati pravico. Tudi take blodne misli spremljajo večkrat razne čutne prevare. Priporniki slišijo n. pr. grožnje, da bodo pokončani, vohajo strupene pline v celici. občutijo na koži obsevanje s smrtnimi žarki, okušajo zastrupljeno hrano itd. itd.

Posebna oblika blodnjavega razpoloženja, kjer prevladujejo misli ukrajitvene in preganjalne narave in ki je forenzično zelo pomembna, je kverulatorična blodnjavost. Kverulant je človek, ki išče in ne najde pravice. Izvor kverulantstva je v neki namišljeni ali pa celo dejanski krivici, ki jo je kverulant svoj čas doživel. Navzlic temu, da je njegova zadeva pravno šla že ad acta, vlaga skoro dnevno na razne forume prošnje in pritožbe, nadleguje z nenehnim ponavljanjem svojih tožba razne osebnosti in se pri tem ne ustraši tudi najvišjih forumov. Kjer koli naleti na nerazumevanje, je podan razlog za razširitev kroga njegovega blodnega sistema, vedno več oseb pride v seznam njegovih sovražnikov in preganjalcev. Prošnjam slede žalitve, žalitvam grožnje, tem pa tu in tam tudi dejanja. Obenem s tem raste v očeh kverulanta tudi veličina prizadete mu ali namišljene krivice. Iz prvotno neznatne pravde, ki jo je doživel, je nastal velikanski proces, ki mora po njegovem mnenju zbuditi zanimanje pri kar najširši javnosti. Iz prvotno neznatnega občutka krivice, ki je zatlel v tožencu ali obtožencu, je nastal požar kverulatorično-blodnjave razpoloženosti.

Končujem teoretični prikaz raznih abnormnih reakcij, psihogenih zamračenosti, blodnjavih razpoloženj in raznih stanj, ki se nagibljejo že k psihozam, in ponavljam:

Nastanek vseh teh abnormnih stanj, ki se pojavljajo v preiskovalnih zaporih in v zaporih med prestajanjem kazni, je odvisen predvsem od dveh faktorjev, od osebnosti, ki je internirana, in od okolja, v katerem interniranec živi. Čim udobnejše in znosnejše so razmere, v katerih žive priporniki, tem manjša je verjetnost za izbruh omenjenih abnormnosti, ki ne pomenijo samo nevšečnosti, marveč lahko resno ogrožajo red in disciplino v kazenskih zavodih. Po drugi strani pa je spet verjetnost eksacerbacije večja, čim močnejše so izražene psihopatične lastnosti posameznika, čim hujši sta nevrotizacija in travmatizacija osebnosti, ki živi v zaporu. To je mentalnohigienično načelo, ki ga mora vedeti sleherni, ki ima opravka z osebnostmi v priporu. In v tem smislu mora biti usmerjeno vse delo v kazenskih zavodih. Skušati je treba s sodelovanjem psihiatrov in psihologov prevzgajati in preusmerjati vse, ki so take strokovne pomoči potrebni. Naše mentalnohigienične posvetovalnice so zgovern dokaz za to, koliko koristnega in dobrega stori posvet z mentalnim higienikom. Pomenek z njim pomeni za bolnike, ki so jih skrhale življenjske okoliščine, prav pogostokrat začetek nove, boljše poti. Mar se kaj podobnega ne da doseči tudi v kazenskih zavodih? Želeti bi bilo, da bi bilo vse osebje v kazenskih zavodih na bolj ali manj popularen način seznanjeno z mentalnohigienično problematiko in z načinom aplikacije teh načel v praksi. Primerni tečaji te

vrste bi prav gotovo rodili zavidanja vredne uspehe. Kaznjenec mora vedeti, da ni izvržek družbe, ki se je nad njim zaradi njegove dejavnosti maščevala, marveč da je doba prestajanja kazni zanj pomembna med drugim tudi zato, da se mu da možnost prevzgoje, možnost, da začne novo življenje. Jasno pa je, da ne zadostuje, če kaznjenec to samo ve., marveč mora imeti občutek, da po teh načelih dejansko tudi z njim ravnaajo. S primerno poučenostjo pa je to tudi mogoče doseči.

In še nekaj! Po mojem mnenju bi ob temeljiti in sistematični psihiatrični in psihološki reviziji vseh kazenskih poboljševalnih zavodov prišli do ugotovitve, da prebiva v njih določeno število oseb, ki ne spadajo niti tja niti v duševno bolnišnico. Mislim na hude psihopate, ki jih po splošnih statističnih podatkih ni malo med povratnimi zločinci. Za te bo treba misliti na posebne zavode in na posebne kadre, s katerimi bomo skušali doseči, kar se pri hudih psihopatih sploh doseči da. Potreba po takih specialnih zavodih se iz dneva v dan bolj očituje. Mentalnohigienični ukrepi v okviru običajnega kazenskega poboljševalnega zavoda verjetno ne bodo zadostovali, duševne bolnišnice same pa situaciji niso in ne morejo biti kos. Menda ni med nami nikogar, ki mu ne bi bilo jasno, da je v kazenskih poboljševalnih domovih absolutno potrebna delitev pripornikov po spolu in starosti. Prav tako pa bo v prihodnje nujno treba upoštevati tudi kriterije, po katerih bomo delili pripornike glede na njihovo psihološko, bolje rečeno psihopatološko strukturo.

Mentalnohigienični problem, ki še sega na področje kriminologije, je nadalje tudi vprašanje, kdo naj pomaga kaznjencu ob njegovem izpustu na prostost in kako. Če kdo misli, da to pač ni problem, se zelo moti. Pomislimo samo na manjvrednostni kompleks, ki ga ima ta ali oni kaznjenec navzlic morda obstoječi mentalnohigienični negi v kazenskem poboljševalnem zavodu, ko zapušča zapor in se vključuje v svobodno življenje. Mentalni higienik bo moral posvečati problemu preadaptacije človeka ob vstopu v novo življenje kar največjo pozornost, uspel pa bo tem bolj, čim bolj bo za to zavzeta celotna naša družba, ki sprejema svojega člana po prestani kazni spet v svojo sredo.

Čas je že, da začnem s prikazom nekaterih primerov iz naše lastne prakse. Pri naštevanju teh primerov se bom zelo potrudil, da ohranim anonimnost prizadetega, in prosim bralce, naj z nepotrebnim ugibanjem ne zaidejo na napačno pot.

Primer št. 1.

30 let star novinar je prišel pred sodišče zaradi kaznivih dejanj žalitve predstavnikov države in kaznivega dejanja zbujanja narodnostne nestrpnosti. Njegova aretacija v zvezi s preiskovalnim zaporom je prišla iznenada. S svojo precej obširno izjavo je v preiskavi hudo obremenil svojega tovariša. Pozneje pa, ko se je branil na prostosti, je to izjavo preklcal. Ko sem ga preiskoval in ko sem govoril z njim, mi je rekel dobesedno tole: »Ko sem prišel v pripor, sem se z grozo spominjal na čase internacije med okupacijo, posebno še, ker sem bil zaprt v isti celici kot pod Italijani in sem se spomnil na zaslišanje pri Italijanih. Odtlej imam zagrizen strah oziroma paničen strah pred kakršnim koli zasliševalcem ali zaslišanjem. Razen tega me je mučila skrb, kaj bo z materjo in otrokom, ki ju preživljam, če bom ostal dolgo časa v priporu ali zaporu. Pred očmi mi je bila izguba službe, ki jo opravljam (na tem mestu je citirana ustanova, v kateri dela, pa je zaradi čuvanja anonimnosti ne omenjam) z veliko ljubeznijo in veseljem. Vse to me je spravilo v tako hudo depresijo, obup in grozo, da sem pri prvem zaslišanju izpovedal in napisal veliko več in v bolj grozni obliki, kot pa je bilo res.« Dodal je še, da mu je zasliševalec obljubil

takojšnji izpust iz preiskovalnega zapora, če bo vse po pravici povedal. Omenil je tudi, da so mu bila zadevna vprašanja postavljena precej sugestivno. Iz nadrobnejše anamneze sem spoznal, da gre za človeka, ki ni dedno obremenjen in ki izvira iz kmečke družine. Šolal se je prav do mature v redu, hujših bolezni do tedaj ni imel. Potem se je vpisal po osvoboditvi na filozofsko fakulteto. Med okupacijo je bil preganjan od Italijanov in Nemcev in je prebil tri leta v raznih koncentracijskih taboriščih v Italiji in Nemčiji. To ga je strlo in kmalu po vpisu na univerzo se je začela, kot to sam pravi, njegova pot navzdol. Začel je pijančevati, njegova delavnost je upadala. Nato je nadaljeval dobesedno: »V družbah negativnih ljudi sem se navzel bolne ambicioznosti in domišljavosti ter ciničnega gledanja na vsako stvar.« Opustil je študij in šel v službo, vse to skupaj ni pomagalo in se je bolj in bolj vdajal pijančevanju. V tem času se je tudi poročil, a zakon je bil prav zaradi njegovih abnormnosti nesrečen in končno tudi razvezan. Od leta 1950 dalje pa tja do leta 1954 je imel večkrat hude živčne napade, zaradi katerih se je zdravil pri specialistu. Njegovi znanci in sodelavci so ga opisovali kot skrajnje zagrenjenega in pesimistično razpoloženega, kot človeka, ki je bil stalno v duševnih depresijah, bil je po njihovem pripovedovanju trajno razdražljiv, naglih reakcij, prihajal je iz ekstrema v ekstrem, vsaka še tako dobro mišljena kritika ga je spravila v docela nerazodno stanje. Na podlagi teh podatkov sem prišel do spoznanja, da imam opravka s psihonevrotikom z nekaterimi psihopatičnimi potezami, ki je zabredel v sekundarno alkoholomanijo. Moje mnenje je, da je v njegovem primeru šlo za depresivno reakcijo z zbeganostjo in grozavostjo; pri tem je treba še posebej upoštevati miljejski faktor, da se je znašel v isti celici, kjer so ga nekdanji imeli zaprtega in kjer so ga zasliševali tudi Italijani. Mnenja sem, da njegove izjave ni jemati kot dokazilno osnovo, ker jo je pač podal v stanju grozave zbeganosti in v slepem prizadevanju, da se čimprej reši zapora. Vidimo torej, da bi lahko zašla preiskava ob neupoštevanju dejstva, da gre za psihonevrotika, in ob neupoštevanju izrednih okoliščin na docela krivo pot.

Primer št. 2.

25-letni zidar je bil obtožen kaznivega dejanja po členu 381/II KZ, ker je imel v letu 1954 večkrat nenavadne spolne odnose s svojim 11 let starim pastorkom. Zahteval je od njega, naj mu da spolni ud v usta, zraven tega pa je kazal svoj lastni erigirani penis. Iz anamnestičnih podatkov smo razbrali, da ni bil dedno obremenjen. Bil je rojen v 7. mesecu nosečnosti in je bil vedno telesno bolj slaboten. Leta 1954 je prebolel hudo pljučno tuberkulozo. Napravil je 6 razredov osnovne šole, učil se je marljivo. Bil je že kot otrok miren in tih, zamišljen in samotarski in se je izogibal družbe, zaradi tega so ga imeli njegovi otroški sovrstniki za pepčka. Deklet se je vedno izogibal. Ko je bil 23 let star, se je poročil s 6 let starejšo ženo, ki je imela 11-letnega nezakonskega sina. Prav istega leta je tudi zbolel na pljučih in, ker se je čutil invalida, se je kmalu pokazalo, da je postal tudi psihično impotenten. Kot sam pravi, je imel pred očmi »dvoje strahov«, bal se je spolne bolezni in bal se je, da bo žena oziroma ženska, ki bi imel z njo opravka, zanosila. Na podlagi analize smo prišli do ugotovitve, da imamo opravka s psihopatično osebnostjo z izrazito shicoidnimi značajskimi potezami in z močno izraženim kompleksom manjvrednosti, kar vse je povzročilo, da je postal celo seksualno perverzen. Označili smo ga kot bistveno zmanjšano prištevnega in je bil obsojen na 2 leti in pol zapora. Po končanem opazovanju je odšel nazaj v zapore, kmalu po sodbi pa smo dobili poročilo, da se v zaporu čudno vede. Baje se je »neumno« smejal, dobival je živčne napade, ni spoznaval navzočih. Na prošnjo uprave KPD smo ga prevzeli v bolnišnico, kjer je kazal tipične znake že omenjenega Ganserjevega sindroma. Ko je prispel na oddelek, sem ga sam sprejel. Namesto govorice smo slišali iz njegovih ust le neko otročje babljanje in videli bebast nasmeh. Ze po dveh dneh pa je bil povsem normalnega vedenja in je rekel, da se ne spominja, kakšen je bil ob dnevu sprejema. Bili smo že na tem, da ga premestimo spet nazaj v KPD, tedaj pa se je zgodilo nekaj novega. Nekega dne je prejel od žene pismo, v katerem mu je ta delala rahle očitke glede njegovih

seksualnih anomalij. Ves popoldan je bil vase zatopljen. Proti večeru ga je bolničar, ki je prevzel službo, prijazno vprašal: »Kako kaj gre?« V tem trenutku je pripornik planil kvišku in zarjul: »En k... gre.« Še preden se je bolničar znašel, je začel pripornik razbijati vsevprek. Preden je prišla pomoč, je tako rekoč v nekaj sekundah razbil več šip, snel 4 okenske okvire in jih zagnal na dvorišče, razbil je na drobne kosce mizo in 2 stola, zraven pa kričal in napadal vsakogar, ki se mu je hotel približati. Pri tem početju si je prizadejal manjšo vreznino nad desnim očesom. Bil je takoj premeščen na oddelek za nemirne, kjer se je, preden je minilo pol ure, popolnoma pomiril. Drugega dne je bil priljuden in prijazen ter je povedal, da je ves popoldan »kuhalo v njem« zaradi ženininega pisma, ki ga je prejel. Spominja da se še bolničarjevega vprašanja, kako mu gre, od tedaj dalje pa mu je vse kot v neki megli in je docela zavedel šele na drugem oddelku. Ko smo mu povedali, kakšno razdejanje je naredil, se je temu nemalo začudil in se opravičeval za svoje početje. V danem primeru smo doživeli tipičen primer izredno močnega patološkega afekta v obliki eksplozije, tisto, čemur pravi Nėmec »Zuchthausknall«. Poslej delamo vse, kar moremo, da pripravljamo pripornika za tisti čas, ko bo moral spet nazaj v kazenski poboljševalni dom. Zadnje čase pa postaja navzlic temu čedalje bolj sitnjav in pisari zdravnikom dolga pisma, v katerih se pritožuje čez to in ono in dokazuje, da mu vrnitev v KPD ne bo dobro dela.

Primer št. 3.

39-letni delavec je bil obtožen kaznivega dejanja uboja in ropa. Javni tožilec se je v vloženi obtožnici opiral zgolj na njegovo priznanje, ki ga je ob posebnih okoliščinah dal v zaporu okrajnega sodišča. Pozneje pa je preklical priznanje in rekel, da se takega priznanja sploh ne spominja. Anamnestični podatki obtoženca so bili naslednji: Rojen je bil kot nezakonski otrok, oče je padel v prvi svetovni vojni, ko obtoženec še ni bil rojen. 14 dni po porodu ga je mati pustila v bolnišnici, sama pa je odšla baje v Ameriko. Prvi dve leti življenja je, kot sam pravi, »iz usmiljenja« prebil v bolnišnici. Potem je prišla ponj teta, pri kateri je živel do svojega osmega leta starosti. Nato sta ga vzela k sebi stari oče in stara mati; umrla sta, ko je bil obtoženec stár 25 let. Hodil je v osnovno šolo, pozneje se je hotel izučiti za usnjar-skega delavca, pa je moral uk opustiti »zaradi slabega želodca«, kot se je sam izrazil. Iz leta 1943 imamo važen podatek. Tedaj je bil v Grazu v bolnišnici, ker po lastni izjavi »ni mogel niti hoditi niti stati«. Stanje pa se mu je kmalu izboljšalo in zdrav-niki so mu rekli, da je živčen. V preiskovalnem zaporu je prebil 6 tednov večinoma sam. Tisto noč, preden je podal usodno priznanje, je vso noč prebedel, večkrat je vpil in tudi razsajal. Sopripornik ga je v zadnjem trenutku rešil, ko je hotel narediti samomor s tem, da je privezal rjuho na okenski križ ter vtaknil vrat v zanko. Proti jutru je začel govoriti, da je prišel nalog za odpust. Sopripornikom je kazal aktovko, češ da mora prav zdaj v službo v Maribor. Neki drug sopripornik pa je rekel, da je bil obtoženec tiste dneve videti »zelo zmešan«. Pripovedoval je, da ni ubil samo enega, marveč da jih je ubil 6, in je navedel celo imena ubitih. Objektivna preiskava je pokazala, da vsi ti še živijo. Preiskovanec sam pa je povedal, da so ga v zaporu večkrat in dolgo zasliševali in mu govorili, naj dejanje prizna, ker je tako že do-kazano. Usodnega dne je baje ponoči razgrajal, vendar se sam tega ne spominja. Zjutraj je opazil, da ima oteklo roko. Glede na navedbe prič o vedenju preiskovanca sem prišel do ugotovitve, da je bil ta v usodnih dneh psihogeno zamračen, da je bil tudi deloma blodnjavo razpoložen in da se ni mogel spominjati svojega početja. V svojem mnenju sem citiral dobesedno: »Če se oziramo na izpovedi prič, pusteč hote ob strani vse, kar je preiskovanec sam povedal, moramo z gotovostjo trditi, da je bil preiskovanec prav v tistih dneh, ko izvirata od njega dve priznanji, v stanju za-mračene zavesti zaradi že ugotovljene zaporne psihoze. Jasno je, da v takem stanju človek ne more odgovarjati za to, kar naredi, in tudi ne za to, kar reče. Tudi ko bi mu bila v tem času še tako nesugestivno zastavljena vprašanja, se ne bi bilo čuditi, če bi rekel nekaj, kar ni res. Iz spisa pa razvidimo, da so mu bila vprašanja

zastavljena najmanj precej sugestivno, če ne več, in zato ni čudno, če je preiskovanec potrdil še šest umorov poleg že aktualnega, pri tem pa navedel celo imena ljudi, za katere se je izkazalo, da so danes živi in zdravi. Po mojem mnenju ima pritrdilna izjava, ki je ne moremo oceniti kot priznanje, prav tolikšno vrednost kot priznanje, da je ubil šest ali celo šestnajst oseb, kot jo to rekel ob neki drugi priložnosti. Ze prej sem omenil, da smo hote pustili ob strani navedbe, kakšno je bilo ravnanje s preiskovancem po njegovem pripovedovanju in na kakšen način so ga zasliševali. Presojajo glede tega prepuščam sodišču. Zadostuje to, da je bilo subjektivno razpoloženje preiskovalca tako, da je bil že od vsega začetka »scagan«, da se je pač čutil pod nekim psihičnim, če že ne fizičnim pritiskom. Na dvodnevni razpravi pred okrožnim sodiščem, kjer je bilo zaslišanih več desetih prič, od katerih ni mogla niti ena izpovedati v škodo obtožencu, sem vztrajal pri svojem pismenem mnenju in je bil obtoženec zaradi pomanjkanja dokazov oproščen. V danem primeru opozarjam na to, da so bile vzgojne okoliščine slabe, saj ga je mati kot nezakonskega otroka zapustila že po 14 dneh, da je bil leta 1943 v Grazu označen kot živčen; verjetno je šlo za histerične pojave. Vse to in pa zaporna situacija je rodilo že omenjeno zaporno psihozo, v kateri je dajal povsem neodgovorne izjave. Verjetno bi se preiskava ob ugodnejših mentalnohigieničnih okoliščinah ne bila zapletla tako, da je pozneje terjala dva dni trajajočo obravnavo, ki se je končala z oprostilno sodbo.

Primer št. 4.

45-letni trgovski poslovodja je bil obtožen oziroma je bil v preiskavi zaradi kaznivega dejanja s področja gospodarskega kriminala, ker je kot nameščenec okrajnega trgovskega podjetja prodajal potrošnikom čezmerne količine blaga. Ze drugi dan po aretaciji je postal v preiskovalnem zaporu docela zmeden. Paznikom je pripovedoval, da je bil na smrt obsojen, nato pa pomiloščen. Pozneje je sam povedal, da je mislil, da je v »smrtni celici« in da bo tretjo noč ustreljen. Imel je občutek, kot da nekje vrte film, in slišal je glas, ki je govoril, da ga bodo odpeljali na vislice. Slišal je tudi glas svoje žene, ko je govorila s strankami. Enkrat se mu je zazdelo, kot bi se dvignila stena celice, in pred seboj je zagledal pogrebce, vtem ko so navzoči ljudje vpili »linčajmo ga«. Kar se tiče objektivnih anamnestičnih podatkov, smo zvedeli od njegove žene, da je bil mož vedno priden in marljiv. Njegovo življenje je potekalo prav do vojne urejeno. Med vojno je bil zaradi sodelovanja s partizani zaprt v Begunjah. Od tedaj je bil vedno živčen in čezmerno plašen. Baje je prišel iz zapora osivel. Ze drugi dan po premestitvi iz preiskovalnega zapora v bolnišnico se je bolnikovo stanje povsem popravilo in je bil zmožen docela urejenega pogovora. V pogovorih smo mu povedali, da ni razlogov za tako hudo zaskrbljenost, saj njegovo dejanje ne pomeni velikega kriminala. Bodrili smo ga, naj bo miren in naj se med preiskavo stvarno zagovarja. Med nadaljnjim bivanjem v bolnišnici je bil bolnik kakšen dan še očitno zaskrbljen, do hujših stanj pa ni prišlo. Ko je bil še v bolnišnici, sem imel osebni pogovor s preiskovalnim sodnikom; pojasnil sem mu pomembnost momenta, da bi bil preiskovalni zapor čimprej ukinjen in da bi se mogel, kolikor to dopuščajo koristi preiskave, preiskovanec zagovarjati na prostosti. Sporočil sem mu, da bo pač mentalnohigienični ukrep, ki bo koristil preiskovancu, tudi v prid kazenskemu postopku. Sodnik se je strinjal z našim gledanjem na stvar in ko smo bolniku z njegovim dovoljenjem sporočili, da se zadeva ugodno razvija, je bilo vse v najlepšem redu. Na sami obravnavi se je obtoženec zagovarjal mirno in trezno in je dobil glede na svojo prištevnost katere mu nismo mogli odreči, zelo milo pogojno kazen. V tem primeru smo imeli opravka z abnormno reakcijo na zapor v smislu paranoidno-halucinatornega sindroma, nastalega na bazi psihonevroze, ki izvira iz časov, ko je bil obdolženec med okupacijo zaprt v Begunjah.

H koncu bi Vas rad seznanil s pretresljivo izpovedjo o preteklem življenju človeka, ki je po hudih peripetijah v življenju zašel v gospodarski kriminal. V preiskovalnem zaporu je prišel v hudo depresijo in tik pred samo obravnavo

si je poskusil z britvico prerezati žile na roki, kot sam pravi, »zaradi silnega občutka sramote pred ljudmi«. Ko sem ga pregledal, sem ugotovil resnično hudo stanje, saj preiskovanec ni bil samo v veliki depresiji, ampak tudi telesno močno oslabljen, tako da se mi je zdela hitra intervencija potrebna. Predlagal sem premestitev v bolnišnico in je bilo to tudi takoj storjeno. Zdravljenje je trajalo precej časa in šele po 6 mesecih je bil vrnjen v preiskovalni zapor. Dober mesec po tem pa smo ga morali znova sprejeti zaradi prav hude depresije. Tudi zdaj je trajalo zdravljenje tri mesece in je bil potem bolnik po dogovoru s sodiščem izpuščen iz bolnišnice na prostost, da bi se lahko zagovarjal na prostosti. V času, ko je bil prvič v bolnišnici, pa je napisal precej obširen, 10 tesno tipkanih strani obsegajoč sestavek, ki ga je naslovil »Nekaj odlomkov iz mojega življenja«. Naj citiram nekaj značilnih mest, ki jim ni potreben poseben komentar.

Sestavek se začneja takole: »Za posledicami prve svetovne vojne mi je umrl oče, ko sem bil star 6 let, in zapustil moji materi 9 nepreskrbljenih otrok. Zaradi nezadostne delovne sile na malem kmetijskem posestvu (2,5 ha obdelovalne zemlje) in zaradi zadolžitve ob očetovi bolezni se na lastnem posestvu nismo mogli vsi preživljati. Mene je dala mati v 7. letu starosti h kmetu v gorsko vas za pastirja, kjer sem ostal do 14. leta. Tu sem v svojih najnežnejših letih že občutil na lastni koži, kaj se pravi biti izkoriščen, zapostavljen, zaničevan. Od tu sem nesel marsikaj bridkega s seboj v življenje. Od tega kmeta sem tudi hodil v ljudsko šolo, kjer sem se komajda naučil pisati in brati, ker za učenje nisem imel nikoli časa. Opravljati sem moral vsa, tudi najtežja dela. Kar se je zgodilo v vasi, vsega sem bil jaz kriv, jaz sem bil tista nesrečna žrtev, ki sem moral vse prenesti. Kolikokrat sem bil po nedolžnem pretepen, a nihče se ni zame potegnil. Vseh 7 let je bilo moje prenočišče med živino. A vse to sem prenesel brez besede, niti enkrat nisem potožil svoji materi, čutil sem, da ji bo še huje pri srcu — vse otroke je imela zelo rada — a pomagati mi ni mogla. V mojem srcu se je pa že nabiralo sovraštvo proti izkoriščanju. V tej dobi se je tudi pojavila pri meni lakota po študiju. Po 14. letu starosti sem se spet vrnil domov k materi. Bil sem tako izmučen in zatrt, da mi ni nihče prisodil več kot 10 let. Tedaj smo bili spet v družini vsi skupaj. Družina je bila takrat na robu propada, prihajala je kriza, poslopje je začelo propadati, bili smo v dolgu, denarja pa ni bilo kje dobiti. Trije bratje smo si poiskali zaslužek v gozdu. Delali smo drva, jaz sam sem se pa posvetil kuhanju oglja. V približno treh letih sem ga nakuhal ca. 10 vagonov. Vse to delo smo opravljali poleg rednega dela na posestvu. S tem žuljavim zaslužkom v gozdu smo pričeli obnavljati poslopje. Pripomniti tudi moram, da imajo vsi štirje moji bratje močno razvit tehnični čut. Moj najstarejši brat, ki se je letos spomladi smrtno ponesrečil pri opravljanju službene dolžnosti v rudniku Zagorje, je poleg svojega prvotnega poklica opravljal še poklic ključavničarja, mehanika in elektro-strojnega specialista. Ko smo si tako s skupnim delom nekoliko opomogli, se je tudi meni izpolnila tista hrepeneča želja po študiju. Prebral sem vse knjige, kar sem jih našel doma in dobil od sosedov. Vse to pa mi ni moglo pomagati več kot toliko, da sem si malo razširil obzorje. Čutil in vedel sem, da če se bom hotel preriniti skozi plast tako imenovane jare podeželske gospode, ki je imela nekaj monopol nad podeželjem, da bom to moral dokazati s šolskimi spričevali. A kako do tega priti, je bila zame spet uganka, toda ni ostala nerešena. Napotil sem se v Ljubljano in nabavil v starinarnici šolske knjige za prvi in drugi razred gimnazije. S kakšnim navdušenjem sem jih prebiral in se učil, bi težko opisal. Učil sem se skoraj noč in dan. Pri tem delu sta mi pomagala in me inštruirala ter navduševala dr. P. in ing. K. Največ sem preštudiral v gozdu obenem s kuhanjem oglja. To delo je bilo kot nalašč za to prikladno, kajti ob delu pri kopu mi je ostalo še dovolj časa za študij. Vsak dan enkrat sem šel po hrano domov. Moje prenočišče je bilo tudi poleg kope. V naslednjem bom navedel nekaj dejstev, ki so bistveno vplivala name, da sem se s tako nezlomljivo voljo in požrtvovalnostjo lotil študija. Že v najnežnejši dobi sem

občutil izkoriščanje in prezir tako imenovanih boljših ljudi, ker smo bili v družini res ubogi, bili smo slabo oblečeni in tudi včasih lačni. A ker smo bili v družini res ubogi, so nas menda tudi vsi imovitejši od nas imeli za manjvredne. Trdno sem se odločil dokazati, da študij, izobrazba in znanje niso monopol vladajoče plasti, ampak da ima pravico in da je tudi možen zvedeti resnico tudi najpreprostejši, zaničevani državljan. Navedel bom en primer prezira, ki sem ga osebno doživel in se mi je vtisnil globoko globoko v spomin. Ko smo popravljali kmetijsko poslopje, smo potrebovali več raznega kovinskega materiala. Ko sem vse skupaj prinesel domov iz takratne kmetijske zadruge, je starejši brat ugotovil, da je večina tega materiala neuporabna. Vzel sem ga in se z njim vrnil nazaj v zadruge z namenom, da ga zamenjam. Toda stvar ni šla gladko. V lepem tonu sem prodajalcu stvar razložil in ga prosil, da mi to zamenja. Toda poslovodja te zadruge, star upokojen žandar, me je hotel po vsej sili prepričati, da je material dober. Ker sem vztrajal pri svojem in me ni mogel nikakor odpraviti, se je ta človek zatekel k drugi, zaničevalni taktiki. Izrazil je tisto, kar je mislil, da je zanj najprimernejše orodje in poročstvo, da se me iznebi, dejal je: »ta prv dolg plačajte, pol se boste pa kapriciral,« ni pa še pozabil dodati »prekleta nadloga«. Kako me je to streslo in zbolelo, bi težko opisal. S solzami v očeh sem se vrnil proti domu in razmišljal ter iskal vzroke, zakaj moramo biti nekateri ljudje tako ponižani in zaničevani. Kdo je kriv, da nam je oče umrl prezgodnje smrti in zapustil materi 9 nepreskrbljenih otrok? Kdo more poplačati trpljenje materi, ki je popolnoma sama, brez vsake pomoči preživela in dostojno vzgojila 9 otrok? Kdo bi mogel zameriti materi, ki sama rešuje življenje 9 otrok, če napravi nekaj dolga, a zato, ker ima dolg, mora kupiti od izkoriščevalca tisto, kar ni nič vredno... Mnogo bi lahko naštel takih in še bridkejših primerov. V upanju, da se bom nekoč že kako maščeval, sem jih z lahkoto prenašal. Čutil pa sem, da bom to lahko napravil samo, če se bom popel do določene stopnje izobrazbe. Videl sem in spoznal, da sreče in zadovoljstva v življenju ne more dati ne pravica do izkoriščanja okolja ne bogastvo človeka. Prava sreča in zadovoljstvo sodobnega človeka izvira iz zdrave in pravilne vzgoje človeka do skupnosti... Želja po študiju se mi ni pojavila zaradi tega, da bi tako prišel do lažjega življenja ali da bi se s tem izognil fizičnemu delu — ne, saj mi je še tudi sedaj fizično delo ljubše kot intelektualno. Moja želja po študiju je imela globlji pomen. Ljudje pa so pokazali do tega mojega dela popolno nerazumevanje — imeli so me za lenuha in delomrznega, ki se hoče s tem odtegniti delu. Približno eno leto in pol sem bil zaposlen pri rudniku, tudi od tu sem odnesel marsikaj s seboj v življenje. Ko sem se vrnil z dela domov izmučen, sem nadaljnjih 10 pa tudi 12 ur prebil ob knjigah, to se je ponavljalo dan za dnem, vse nedelje. A kaj je pomenilo v stari Jugoslaviji študirati privatno, ve samo tisti, ki je poskusil. Navedel bom samo en primer. Ko sem delal tretji in četrti razred gimnazije privatno v Ljubljani, nas je bilo zbranih kakšnih 15 privatistov za izpite čez te razrede. Hitro smo se površno med seboj spoznali in preizkušali svoje znanje. Kar brž sem ugotovil, da znajo nekateri komaj polovico tistega, kar sem znal jaz. Kandidati smo bili od različnih poklicev — sinovi trgovcev, tovarnarjev, uradnikov itd. Od moje »stroke« sem bil jaz sam. Skoraj vse kandidate so spremili k izpitu tudi očetje, nekateri so bili prav živahni, letali so od profesorja do profesorja in v vljudnem tonu z njimi kramljali. Zazdelo se mi je, da bi to znalo biti na račun šibkega znanja nekaterih kandidatov — nisem se motil. Potem opisuje pisec, kako je potekal izpit, ki ga je uspešno opravil. Slišal je baje pripombo, da je na vprašanja dobro odgovorjal in da naj se mu zato prizna tretji in četrti razred gimnazije, češ saj naprej tako ne bo šlo. Nato opisuje, kako je leta 1938 odslužil vojaški rok in leta 1939 za 6 mesecev šel na orožne vaje. Potem nadaljuje: »Med ostalim delom sem se pripravil tudi za izpit čez 5. in 6. razred gimnazije. Kmalu sem bil spet poklican na vojaške vaje, a tistikrat je šlo zares. V dobrem mesecu sem doživel vojno in razpad jugoslovanske vojske. Po zlomu jugoslovanske vojske sem se spet vrnil domov, a ne za dolgo. Nemci so me hoteli vključiti v svoj aparat, to pa mi ni šlo v račun. Zaradi tega in zaradi želje po nadaljevanju študija sem pobegnil čez mejo v Ljubljano in se

leta 1941 vpisal kot redni študent na dvorazredno trgovsko šolo v Ljubljani. Tedaj sem šele videl razliko med privatnim in rednim študijem. Redni študij mi je bil prava igračka. Leta 1943 sem na trgovski šoli diplomiral z odličnim uspehom. Leta 1943 pa sem tudi prestopil v tretji letnik državne trgovske akademije v Ljubljani, katero sem absolviral leta 1945. Ves čas med vojno sem živel zares zelo borno. Lačen sem bil večkrat kot sit. Hrano sem imel pri H., bivša gostilna S., brezplačno, zato je bila tudi temu primerna. Z inštrukcijami sem zaslužil toliko, da sem imel za stanovanje in šolske potrebščine. Nekaj časa sem dobival tudi pomoč od Rdečega križa. Ko pa so jo začeli vezati na neke pogoje, ki sem jih sovražil, je nisem šel več iskat.« Dalje govori o tem, kako je sodeloval v NOB kot aktivist. Nato se je leta 1945 vpisal na pravno fakulteto, leta 1946 pa na novo ustanovljeno ekonomsko fakulteto, ki je pa ni končal. Potem piše dobesedno: »Leta 1947 sem že napravil prvo in največjo napako v svojem življenju — hotel sem si ustvariti lastno družino — in sem se poročil, a zato nisem imel dovolj materialnih sredstev, brez katerih je v družini vse drugo prej kot tisto, kar mora biti temelj vsaki družini. Za tri leta prave družinske sreče bom moral žrtvovati vse svoje truda in upa polno življenje. S tem svojim nepremišljenim korakom sem spravil v nesrečo rojstno in lastno družino. Nikoli ne bi prišel na zatožno klop, če si ne bi bil želel imeti družine. Želel sem imeti svoje otroke, na njih sem hotel opazovati vpliv vzgoje. V življenju sem prišel do trdnega prepričanja, da je in da mora biti vzgoja človeka temeljni kamen človeške družbe. Za dobro in zdravo vzgojo morajo biti dani osnovni družbeni pogoji — družini za to potrebna materialna sredstva, brez katerih vzgoja ne more roditi zaželenih uspehov. V pomanjkanju in bedi je tudi mlad človek kaj malo dovzeten za lepe besede, ker ga te same brez dejstev ne nasitijo in mu tudi ne morejo nič pomagati. Kljub veliki osebni skromnosti — ne kadim, ne pijem, nikoli v življenju še nisem bil pijan, več mesecev preteče na leto, ko ne porabim za svoje osebne potrebe niti 50 dinarjev — nisem mogel nuditi svoji družini s svojo plačo več kot golo življenje. Zaradi pravkar naštetih dejstev sem iskal finančnih sredstev na način, ki ga zakon imenuje nedovoljeno špekulacijo in zlorabo uradnih dolžnosti in ki je kazniv. Zavedam se, da sem s svojim dejanjem zaslužil visoko kazen. Za vsa izvršena kazniva dejanja sem kriv jaz sam. Kazen me bo naredila med ljudmi ničvrednega človeka. S kaznijo bo postalo dejstvo tisto, kar me je spremljalo vse življenje, to je občutek manjvrednosti. S kaznijo bom oropan tistega, brez česar noben moralno in duševno pošten človek ne more živeti in ustvarjati, to je ponos, čast in ugled.«

Ko sem začel opisovati poslednji primer, sem omenil, da je obtoženec poskusil pred obravnavo samomor z britvico. Povedal je, da je hotel to storiti »zaradi silnega občutka sramote pred ljudmi«. Pričujoči življenjepis, ki sem ga podal v izveščku, pa naj bo praktičen prikaz, kako se lahko tak subjektivni občutek sramote rodi in kako globoke korenine ima lahko dejanje poskušene samomora, o katerem večkrat bolj ali manj šablonsko trdijo, da je ta ali oni storil to dejanje »v hipni zmedenosti«.

Morda mi je s to skromno razpravo uspelo prikazati, kako pomembno je sodelovanje med kriminologom in mentalnim higienikom, če hočemo — in to je prav gotovo želja nas vseh — da bomo tudi na tem področju dosegli stópno, ki se je ne bomo sramovali pred komer koli, ki bo še s tako kritičnim očesom gledal na našo novo kazensko zakonodajo.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Beers: Eine Seele, die sich wieder fand. (Beno Schwabe Verlag, Basel 1941.)
2. Birnbaum: Ueber psychopathische Persönlichkeiten. (Bergmann Verlag, Wiesbaden 1909.)

3. Birnbaum: Die psychopathischen Verbrecher. (Langenscheidt Verlag, Berlin 1914.)
4. Hoche: Handbuch der gerichtlichen Psychiatrie. (J. Springer Verlag, Berlin 1934.)
5. Meng: Die Prophylaxe des Verbrechens.
6. Reichardt: Allgemeine und spezielle Psychiatrie. (Karger Verlag, Basel 1955.)
7. Stern: Lebenskonflikte als Krankheitsursachen. (Rascher Verlag, Zürich 1952.)
8. Wyrsh: Gerichtliche Psychiatrie. Paul Haupt — Bern — 1955.
9. Brun: Neurosenlehre. (Beno Schwabe Verlag, Basel.)

PSYCHOHYGIENE IN CRIMINOLOGY

by dr. Niko Vončina

*Head - Physician, Psychiatrist at the Hospital for Mental and Nervous Diseases,
Ljubljana - Polje*

After short introduction the author sketches the genesis of the science of mental hygiene; he mentions the endeavour of the American bank clerk Clifford Beers who, in 1908, wrote the book »A Soul Has Recovered Itself«, describing his own, more than once painful, experiences in an American mental hospital. With this book Beers has roused world-wide attention resulting in the foundation of the World Federation for Mental Health, with a present membership of as many as 50 states from all over the world. Furthermore, the writer insists upon the importance of mental-hygienic aids to any human being right from its birth till death, and dwells on the several periods of human life and the choice of a vocation, stressing particularly the importance of mental-hygienic precautions during adolescence.

Then he takes up the main theme of his paper, viz., the problem of mental hygiene in criminology. He points out some mistakes that have occurred, and still occur, because of misunderstanding and ignorance of mental-hygienic principles, mistakes arising in the course of penal investigation, and causing delay, or even deviation in its course. He draws attention to the abnormal situation of the delinquent when taken into custody; in which case it frequently happens that the mere fact of imprisonment evokes some mental disorder or other trouble to which we might give the common denomination of detention psychoses. After that, the author discusses at length some pathological changes in the prisoner's emotions (intense agitation; violent rages; strong depressive confusion; horror, and the like); in connection with this, he draws attention to the danger of suicide. Next follows a description of what is called psychogenic mental eclipse. In this state the patient, though appearing relatively rational, acts unconsciously. The author points out the importance of what is called pseudodementia, which comes fairly close to simulation.

Then follows a description of the second large group of psychogenic reactions to imprisonment, prevalent among which delusions and hallucinations. Here he mentions a phenomenon of special forensic importance, viz. querulous alienation. In conclusion the writer underlines the necessity of more tolerable relations between the staff of any house of correction and its inmates (convicts and delinquents). Obviously, the need has arisen for special establishments for the detention of psychopathic individuals not wholly accountable for their actions whose proper place is neither in a hospital nor a penitentiary or house of correction.

In the second part of the paper the author quotes five cases of his own experience as a forensic psychiatrist. The **first** was a case of severe depressive confusion, which caused the defendant to make false statements during interrogation. The **second** case was a schizoid psychopath with a strongly developed inferiority complex, accused of sexually perverse behaviour towards a minor (pedophilia). During the trial he showed symptoms of pseudodementia, and while serving his term

of imprisonment he fell into an exceedingly violent fit of rage. The **third** was a case of psychogenic alienation, in which state the prisoner »confessed« to homicide, and only a detailed psychiatric examination revealed the abnormal state in which he had »confessed«. He was acquitted for lack of evidence. The **fourth** was a case paranoid-hallucinatory syndrome in a short-lived reaction to imprisonment; the prisoner had to be transferred to hospital, but was able to leave it again a few days later after appropriate psychotherapy, whereupon the penalty could be carried out. In the **fifth** case, the author quotes the lengthy autobiography of a man who had to battle his way through life in most incredible circumstances, and finally became involved in a criminal procedure, during which he attempted suicide.

The author concludes his paper with a demand for close co-operation between criminologists and mental hygienists, — if genuine success is to be achieved in this domain.

PSIHOLOGIJA V KRIMINOLOGIJI

LEOPOLD BREGANT,

psiholog v Posvetovalnici za mentalno higieno v Ljubljani

STIČNE TOČKE KAZENSKOPRAVNIH VED IN PSIHOLOGIJE

Tisočletja družbenega sožitja so izoblikovala razne sisteme urejevanja razmerij med ljudmi. V teh sistemih je imela represija zdaj to, zdaj ono obliko. Sodobna spoznanja pa vodijo do prepričanja, da je treba ukrepe zoper storilce kaznivih dejanj izbirati glede na okoliščine, ki so pripeljale do kaznivega dejanja, in glede na zahteve družbe, ki naj jo kazenski predpisi varujejo. Postavlja se zahteva po individualizaciji postopka. Izhajajoč iz prepričanja, da kaznovalna politika uspešno dosega svoj namen le ob poznavanju človeka in zakonitosti njegovega duševnega življenja, zahtevajo moderna načela kaznovanja čedalje večje poznavanje storilca kaznivega dejanja in okoliščin, zaradi katerih je prišlo do kršitve norm o ravnanju, ki jih je družba postavila s kazenskopравnimi predpisi.

Ker prihajajo s tem kazenskopравne vede na področje psihologije, so se pravniki kriminologi in kriminalisti že dalj časa uspešno okoriščali z izsledki psiholoških ved. Odkar pa je postala psihologija v zadnjem stoletju, posebno pa v zadnjih desetletjih iz filozofsko osnovanega nauka o človeški duši izkustvena znanost, more s svojimi spoznanji še zlasti doprinesti k razsvetlitvi kriminoloških problemov. Pri tem mislim na spoznanja otroške psihologije o duševnosti otroka in njegovih razvojno pogojenih značilnostih, na spoznanja mladinske psihologije o posebnostih doraščajočega človeka, spoznanja razvojne psihologije o zakonitostih rasti, spoznanja psihologije osebnosti o dinamiki duševnega življenja ter socialne psihologije o zakonitostih medosebnih odnosov. Sodobna klinična psihologija s psihodiagnostiko, psihološkim svetovanjem in vodenjem ter psihagogiko tvori »uporabne« discipline, o katerih bo pozneje še posebej govora. Psihologijo kazenskega postopka, zasliševanja in pričevanja, presojo verodostojnosti dokazil in podobno obravnava specialna kriminalistična psihologija. Nadrobneje se tukaj z njo ne bomo ukvarjali, ker je posebna, sklenjena celota in ker ni v neposredni zvezi s kriminalno psihologijo, ki proučuje predvsem storilčevo osebnost.

DOLOČITEV PREDMETA

V tem sestavku imam namen informativno prikazati nekaj najbistvenejših oziroma najznačilnejših psiholoških pogledov na kriminološke probleme in zaradi tega seveda ne morem biti izčrpen in tudi ne popoln. Nanizal bom najprej nekaj misli o osebnosti storilca kaznivega dejanja ter skušal označiti krimina-

liteto v luči dinamičnega pojmovanja, nato pa mislim obravnavati psihološke probleme kaznovalne politike in socialno psihološke vidike prestajanja kazni. Vmes se bom bežno dotaknil tudi vprašanja pritegnitve psihologa kot izvedenca v kazenskopравnih zadevah oziroma v kriminologiji, metod psihološkega izvedenstva in problemov psihološke diagnoze ter napovedovanja bodočega obnašanja.

Psihopatoloških problemov ne bom načenjal, ker spadajo v področje psihiopatologije.

OSEBNOST IN KRIMINALITETA

Včasih je prevladovalo mnenje, da pripeljejo do delinkventnosti neki metafizični elementi, neke prirojene, nespremenljive dedne sile. Do danes pa je to naziranje ovrгло že toliko resnih kritik, da je skoraj odveč poudarjati zmotnost teh genetičnih razlag kriminalitete, ki so izvajale kriminalnost iz dedno izoblikovanih lastnosti.

Razen drugih pomanjkljivosti so te, danes ovržene teorije premalo upoštevale, da človek v znatni meri podeduje tudi socialno okolje, v katerem živi. Sprejeto pa je naziranje, da so fizične, intelektualne in čustvene značilnosti posameznika, ki so v znatni meri podedovane, velikega pomena za nastanek kriminalne osebnosti.

Vendar je med ta dejstva in pojavom hudodelstva in hudodelca vpletena še dolga vzročna veriga gospodarskih in socialnih činiteljev. Tudi ugotovitve številnih avtorjev, da se duševna defektnost* in druge biološke posebnosti ugotavljajo pri kriminalnih osebah pogosteje kot pri nekriminalnih, govori za mnenje, da doprinašajo k nastanku kriminalne osebnosti tudi biološke posebnosti. Vendar je treba pripomniti, da iz manjših duševnih zmožnosti delinkventov še ne smemo sklepati na pomembnejši vpliv bioloških faktorjev na pojav kriminalitete. Če pustimo ob strani manj pogoste primere, v katerih je duševna defektnost zgolj posledica življenja v neugodnem okolju in ni biološko pogojena, moramo upoštevati, da kljub biološki pogojenosti inteligentnost ni zgolj biološka, ampak socialno — biološka kvaliteta. Biološko določena je le prvotna mentalna kapaciteta, katere razvoj pa utegnejo vplivi okolja pospeševati ali zavirati. Pri tem pa vplivi okolja ne morejo bistveno spremeniti prvotne mentalne kapacitete, ampak določajo v bioloških mejah le njeno funkcionalno učinkovitost. Ugodni vplivi okolja lahko omogočijo biološko določeni mentalni kapaciteti maksimalno funkcionalno učinkovitost, nasprotno pa morejo neugodni povzročiti zastanek na stopnji, nižji od objektivno možne. Okolje predvsem določuje tempo in ritem razvoja, manj pa nivo. — Zato lahko štejemo duševno defektnost za biološki činitelj pri nastajanju kriminalitete le toliko, kolikor je res v njej biološkega, in ne morda tudi, kolikor gre samo za manjšo učinkovitost inteligentnosti, ki je posledica življenja v neugodnem okolju.

Sodijo, da so duševna defektnost (razen kadar je eksogenega izvora) in določene oblike obče fizične inferiornosti,¹ ki jo prav tako pri kriminalcih pogosteje srečujemo kot sicer, dedne. Vendar to še ne dopušča domneve, da se

* Duševna defektnost je pomanjkanje duševnih zmožnosti, ki so potrebne za inteligentnostno ravnanje. O duševni defektnosti govorimo takrat, kadar je inteligentnost toliko znižana, da so smotrnost delovanja, racionalnost mišljenja in učinkovitost poravnavanja z okoljem bistveno prizadete (David Wechsler: *The Measurement of Adult Intelligence*, 1953).

kriminalnost kot taka deduje, temveč ta okoliščina le opozarja, da utegnejo pri določevanju načina socialnega ravnanja vplivati tudi nekateri biološki faktorji.

Kar zadeva duševne bolezni, omenimo le, da se utegnejo v kriminalnem ravnanju manifestirati tudi duševne motnje. Med kriminalno populacijo zavzemajo posebno pomembno mesto psihopatske osebe. Pri osebah, ki bolujejo na globoko ukoreninjenih duševnih konfliktih s psihološko genezo, pomeni njihovo morebitno kriminalno ravnanje izživiljanje teh nerešenih konfliktov. Vedenje takšnih ljudi namreč vodijo močne nezavedne sile, ki jih sami ne razumejo in jih ne morejo obvladati. O teh pa, prav tako kot o duševno bolnih, ne bomo razpravljali mi, ker spadajo ti primeri v področje psihopatologije. Posebej jih omenjam zgolj zato, ker bomo v poznejši dinamični interpretaciji osebnosti odkrili marsikaj, kar bo doprineslo tudi k razumevanju kriminalnega ravnanja takih oseb.

Ako preidemo sedaj k obravnavanju razvojnih značilnosti osebnosti, moramo na prvem mestu omeniti sila pomembno vlogo okolja v zgodnji otroški dobi. Čim ugodnejše je to okolje, tem manjša je nevarnost za razvoj kriminalnih teženj, in čim neugodnejše je, tem bolj je otrok ogrožen v svojem razvoju. Sodobna psihologija namreč sodi, da konflikti, ki jih doživlja otrok v svoji zgodnji razvojni dobi, v svojem mladostnem socialnem okolju, v znatni meri prispevajo k razvoju kriminalne osebnosti. Vprašanje, zakaj poskuša kdo rešiti svoj konflikt z napadalnostjo nasproti družbi, medtem ko ga kdo drug izživilja drugače, ostaja ob tem seveda še vedno odprto.

Razumljivo je, da kriminalni starši ne dajejo poročstva za ustvarjanje takšnega okolja, v kakršnem bi se njihovi otroci lahko nemoteno razvijali in dosegli zaželeno stopnjo čustvene in sploh osebnostne zrelosti. Pristna in trajna medsebojna ljubezen staršev ter njihova ljubezen do otrok ustvarjata ozračje, v katerem lahko otrok doseže emocionalno in osebnostno zrelost. Poudariti pa je treba, da zmožnost ustvarjanja zdravega domačega okolja ni odvisna le od osebnosti staršev, marveč tudi od gospodarske in socialne trdnosti vse družinske skupnosti.

Ko govorimo o pomenu zgodnje otroške dobe, moramo opozoriti na številne okoliščine, ki utegnejo oteževati življenje v družini in šoli ter v poznejšem življenju. Semkaj spadajo duševni defekt, prirojene telesne okvare, specifične težave pri učenju, nesoglasja v družini, skratka vse, kar otroka nekako zaznamuje in ga dela različnega od drugih. Take posebnosti tvorijo osnove za nastanek konfliktnih situacij.

Mnogo razpravljajo danes o dejstvu, da kriminalne težnje zrele dobe pogosto izvirajo iz načina prilagajanja disciplini v otroški dobi. Sodijo, da pomeni obnašanje otroka nasproti prvemu predstavniku discipline v življenju — običajno je to oče — prototip njegovih poznejših reakcij na avtoritete in družbene norme.² Za zdravo rast osebnosti mora biti disciplina od vsega začetka pravična in dosledna ter osnovana na ljubezni. Prav tako kot omenjeno razmerje med starši in otroki, je za razvoj kriminalnih tendenc pomembno tudi razmerje, ki ga ima oseba do družbe, v kateri in s katero živi, ter njena identifikacija z družbo ali, z drugimi besedami, njena povezanost z njo in občutek, da je sestavni del družbe ter da ji družba omogoča zadovoljevanje lastne življenske potrebe.

Ugotovljeno je, da otroci in posebno mladostniki težijo k uveljavljanju v skupini in da ustanavljajo družčine vrstnikov. Značaj take skupine in duh, ki vlada v njej, znatno vpliva na oblikovanje načina prilagajanja družbi.

Ako se zdaj obrnemo k posameznim psihološkim značilnostim, ki jih je pogosto mogoče opazati pri storilcih kaznivih dejanj, moremo ugotoviti, da je najznačilnejša psihološka značilnost številnih storilcev njihova čustvena nezrelost.³ Nadaljnja značilnost je, kako rešujejo napetostne sisteme: konflikte rešujejo primitivno, z napadalnostjo in bojem, na način, ki je destruktiven, impulziven in socialno nesprejemljiv.⁴ Od tod izvira pri kriminalnih osebah pogosto opazovana napadalnost kot osrednja osebnostna poteza. S faktorsko analizo, posebno statistično — psihološko metodo, je bilo doslej od dvanajstih pomembnih osebnostnih potez samo za dve, namreč za faktorja C in G, ugotovljeno, da imata tesnejše zveze z delinkvenco. Ta dva faktorja ustrezata pojmom čustvene neuravnovešenosti in osebnostne nezrelosti ter pomanjkljivega samobvladanja.⁵

V nadaljnjem moram opozoriti na to, da avtarkičnih kriminogenih faktorjev, ki nujno pripeljejo v kriminal, ni, temveč da ima le součinkovanje določenih okoliščin takšno posledico. V tej dinamiki obstojijo zakonitosti v tem smislu, da so določeni faktorji redno med seboj povezani. Tako pride do tako imenovanega pojava kumulacije kriminogenih faktorjev: posebno ogroženi pridejo v posebno slabo okolje, ki pospešuje razvoj kriminalnih teženj.⁶

Tudi kot celota nima okolje, ki mu pripisujemo posebno pomembno vlogo, avtonomnega kriminogenega pomena. Vselej je treba upoštevati še osebnostno strukturo.

Kot moramo za razumevanje storilčeve osebnosti upoštevati okolje in osebnostno strukturo, moramo za razjasnitev kriminalne pogojenosti in njenega pomena upoštevati, da tvorita dejanje in storilec dinamično enotnost, ki ni slučajna, marveč notranje sovisna.

Kriminalitete na splošno ne smemo pojmovati samo kot socialno — psihološki, temveč tudi kot epidemiološki problem.⁷ Pri posameznih storilcih je treba razlikovati, ali jim je mogoče pomagati s psihoterapijo (v primeru osebnostnih motenj) ali pa potrebujejo širše socialno-ekonomske pomoči. Delinkventnost ni vedno nevrotična ali psihopatična. Tudi če ugotovimo pri delinkventu duševne motnje, še ne smemo sklepati, da je delinkvenca posledica duševnih motenj. Gre predvsem za neugoden vpliv okolja. Kot je bilo že prej poudarjeno, pomeni delinkventno ravnanje pogosto le način samoobrambe. Gre pač za neprimerne reakcije na ovire, ki stoje na poti do utežitve potreb in želja individua, ki konflikta ni znal rešiti na socialno sprejemljiv način.

Od psihičnih faktorjev, za katere je ugotovljena ožja povezanost s kriminaliteto, je treba omeniti še nižjo inteligentnostno raven, ki jo opažamo pri delinkventnih osebah pogostejše kot pa pri nedelinkventnih. Po F. Goodnoughu⁸ so ponovno ugotovili, da mladostni hudodelec le malo doseže pri standardnem inteligentnostnem testu. Četudi so prve raziskave tega problema mnogo delinkventnih oseb zaradi napak pri standardizaciji uporabljenih testov napačno ocenile za slaboumne, vendar tudi modernejša študije z modernimi testi niso izbrisale inteligentnostne razlike. Glueck in Glueckova⁹ sta primerjala inteligentnostno raven 279 mladostnih hudodelcev z ravno nad 3000 massachusettskih šolskih otrok približno iste starosti. Več kot 30% delinkventnih, a samo nekaj več kot 7% šolskih otrok je imelo inteligentnostno raven pod normalo. Ti rezultati se ne ločijo mnogo od števil v novejšem poročilu Merrillove,¹⁰ v

katerem primerja tiste, ki so šli skozi mladinsko sodišče, z normalno populacijo. Nekaj nad 25% delinkventnih in 8,2 % normalne populacije je bilo pod normalnim inteligentnostnim nivojem. Druga moderna poročila — seveda vsa iz zamejstva — se precej natančno skladajo s temi številkami.

Zelo je škoda, da so se psihološke študije o mladem hudodelcu vse doslej toliko ukvarjale z vprašanjem, kakšen je tipičen hudodelec, možnosti resničnih eksperimentalnih raziskav metod ravnanja ali preprečevanja hudodelstvenosti pa so puščale ob strani. Mnoga objavljena poročila o takšnih primerih so barvito opisala in pretresljivo prikazala škodljive vplive okolja, v katerem je živela večina teh mladostnih hudodelcev, težave, na katere so zadevali, in nerazumevanje, s katerim so ravnali z njimi. Vse to je nedvomno imelo tendenco, vzbuditi zanimanje za hudodelca in prepričati, da gre za nesrečneže. Vse to utegne biti sicer zaželeno, toda korenini problema nas prav nič ne približa.

Problema se je treba lotiti na eksperimentalno raziskovalen način. Četudi pri sedanjih socialnih okoliščinah in pravnih omejitvah ni vedno lahko vzpostaviti potrebnih raziskovalnih pogojev, se je nekaterih problemov vendar mogoče lotiti na ta način. Danes ima raziskovalec na razpolago mnogo virov, ki jih njegovi predhodniki niso imeli, in bolje pojmuje raziskovalni načrt. Vendar so tudi sodobne raziskovalne metode, ki jih uporabljajo na tem področju in ki naj bi pripeljale do ugotovitve, kaj je storiti za izboljšanje sedanjega stanja, neeksaktne in po večini formalizirane in brez vsake domišljije. Ravnanje z njimi je bolj intuitivno kot načrtno. Ob zelo ohlapnih kriterijih za določitev uspeha zato ne preseneča, da prizadevanja za zmanjšanje hudodelcev in hudodelstvenosti doslej niso pokazala zadovoljivih uspehov. Vsekakor je pač treba izboljšati raziskovalne metode. Napredovanje bo pa nujno le počasno prav do tlej, dokler bo naše razumevanje najučinkovitejših načinov rehabilitacije tistih, ki so prekršili družbene zakone, temeljilo na nedokazanih teorijah in zmotnih sodbah. Uporaba utrjenih pravil znanstvenega raziskovanja bi lahko mnogo prispevala k temu, da bi dobili zadovoljiv načrt, kako se lotiti tega življenjsko pomembnega družbenega problema.

S temi razmišljanji smo sicer že prešli ožji okvir razpravljanj o zveznosti med psihičnimi faktorji in kriminaliteto, vendar spadajo ta dejstva še najbolj v ta sklop.

Za konec bi k temu poglavju poudaril tole:¹¹ kriminolog nima le obveznosti nasproti svoji znanosti, temveč tudi nalogo, izgraditi teorijo vzročnosti kriminala, ki bo povezovala vse množstvo empiričnih podatkov iz najrazličnejših raziskav tega predmeta.

S psihološkega stališča je izhodiščna točka za raziskovanje kriminalnega ravnanja ugotovitev, da postajajo določene osebnostne težnje, če se prosto in nekontrolirano izživljajo, nevarne za blaginjo drugih ljudi v isti družbi. Zato je treba, če hočemo doseči višjo stopnjo družbenega sožitja, zaježiti izražanje teh antisocialnih teženj. V civilizirani družbi dobe v tem smislu omejitve obliko kazenskih zakonov. Socialno vedenje določene osebe v določenem trenutku pomeni ravnovesje med 1. izraznimi silami njegovih lastnih teženj in 2. silami socialne kontrole.

Pri večini ljudi v dani družbi sta te dve sili v pozitivnem ravnovesju, pri delinkventu pa te uravnovešenosti ni. Iz te ugotovitve se nam oblikuje končno vprašanje: kateri činitelji povzročajo to neuravnovešenost ter glede na povedano tvorijo vzroke kriminalitete.

Tako formulirano načenjanje našega problema vsebuje številne in daljnosežne vidike, od katerih bi na kratko omenil le najpomembnejše, pri čemer pa vrstnemu redu naštevanja ne pripisujem nikakšnega pomena.

1. Veljavnost teorije o socialno — psihološki povzročenosti kriminalitete je odvisna od sprejetega pojmovanja narave in obsega socialne psihologije. Čeprav glede tega še nismo dosegli popolnega soglasja, se kljub temu strinjamo vsaj v treh pomembnih točkah:

a) da je osnovni problem človekove osebnosti njena struktura, razvoj, dinamika, oblikovanje, patologija itd. in da je proučevanje osebnosti osnovnega pomena pri raziskovanju kriminalitete;

b) da so na splošno miljejski činitelji etiološko enako pomembni kot biološki, mnogokdaj pa celo pomembnejši;

c) da je človekovo vedenje kot odsev njegove duševnosti funkcija součinkovanja ne samo organizma in njegovega okolja, temveč vse družbene konstelacije.

2. Pri proučevanju okolja je treba posebej paziti na pomen kriminogenih situacij. Nadaljnja razpravljanja o tem pa spadajo že v ožjo pristojnost sociologa in zato teh misli ne bomo tukaj dalje razvijali.

3. Za zatiranje kriminalitete je velikega pomena tudi učinkovito delovanje aparata kriminalne kontrole. Neučinkovitost tega aparata lahko postane doprinosni vzrok kriminalitete. Za primer navajam zmotno prepričanje, da so vsa hudodelstva enako resna in vsi zaporniki enaki kriminalci. V resnici pa je večina vseh prestopkov lažje narave ter pomenijo kot taki le quasi hudodelstva. To dejstvo lahko izrazimo s preprostim kriminološkim aksiomom: teža prestopka je obratno sorazmerna z njegovo pogostostjo.

4. Iz pravkar povedanega izhaja potreba po individualizaciji ravnanja z delinkventi.

5. Iz vseh naštetih ugotovitev izhaja sklep, da ni mogoče več upati na kakšno univerzalno zdravilo. Kriminalitete ni mogoče obravnavati en bloc, ampak le ob upoštevanju specifičnih okoliščin, ki jo v vsakem posameznem primeru povzročajo.

PSIHOLOŠKO IZVEDENSTVO

V doslejšnjih izvajanjih smo s psihološkega gledišča obravnavali bolj teoretične probleme kriminologije. Zdaj bomo posvetili našo pozornost praktičnim vprašanjem o sodelovanju psihologa v sodni oziroma kriminološki praksi. Ogledali si bomo možnosti, kdaj in kako lahko psiholog pomaga pravniku.

Vsakdo, ki dela v službi kriminalnega varstva, že sam po sebi, brez posebnega naglašanja psiholoških vidikov, teži po spoznanju človeka, s katerim ima opravka. Gotovo je že zgolj z življenjskim izkustvom mogoče priti do pomembnih izsledkov. S pritegnitvijo psihološko izvedenega strokovnjaka pa je mogoče spoznanja, dobljena zgolj z življenjskim izkustvom, znatno dopolniti in potrditi, saj vendar véde specialno šolanje v vsakem poklicu do temeljitejšega dela, ki zmanjšuje nevarnost napak. Predmet proučevanja je za pravnika kot psihologa isti, le postopek je drugačen. Saj je razlika med praktičnim poznavanjem človeka in znanstveno — strokovnim proučevanjem predvsem v načinu, kako priti do veljavnih sklepov. Uvedba posebnih strokovnih postopkov pa bistveno vpliva na stopnjo in obseg, do katerih lahko psiholog — izvedenec

podla mnenje o duševnosti posameznika in s tem dopolni mnenje psihološko neizvedene osebe o človeku, ki ga imamo pred seboj.

Ko govorimo o psihološki preiskavi, je treba poudariti, da moramo psihološko preiskavo strogo ločiti od sodne; zakaj psihološka preiskava v nasprotju s sodno ne teži za ugotovitvijo krivde. Njen namen je ugotoviti kar največ dejstev iz storilčeve preteklosti, kaj se je v preteklosti z njim zgodilo in predvsem, kako so nanj vplivali posamezni doživljaji. Namen psihološke preiskave je poglobiti naše razumevanje storilca, vzrokov, ki so pripeljali do kaznivega dejanja, in dobiti dovolj zanesljive osnove za izbiro ukrepov, ki naj omejijo nezaželeno ravnanje. Nakazati mora tudi, kje bi bila potrebna pomoč v vzgoji profesionalnih, intelektualnih, moralnih in socialnih sestavin, pri katerih so bile ugotovljene pomanjkljivosti in katerih preoblikovanje bi ugodno vplivalo na prihodnje storilčevo socialno ravnanje. Vse to prizadevanje je namenjeno ravno uresničenju enega izmed osnovnih namenov varstva družbe, namreč poboljšati in povzdigniti človeka. Doslejšnje izkušnje nas učijo, da tega namena ni mogoče doseči le z obravnavanjem kaznivega dejanja samega, marveč da je treba iti dalje in zajeti tudi tiste vidike osebnosti, ki sicer niso v neposredni zvezi z deliktom, so pa pomembni za storilčevo osnovno razmerje do družbe.

Kot sem že prej omenil, psihološka preiskava ne sme služiti odkrivanju kaznivega dejanja. To je treba posebej naglasiti zato, ker ta preiskava utegne sicer odkriti kriminalistično relevantna dejstva, vendar bi njihova uporaba v preiskovalnem postopku nasprotovala namenom samega psihološkega pregleda, ker bi zmanjšala možnost učinkovite pomoči s psihološkim svetovanjem, ustvarjala napetost med storilcem in osebami, ki naj bi mu ravno pomagale, in zlasti ker bi bile s tem kršene osnovne človečanske pravice.

Kot bo pozneje pokazala na kratko opisana metodologija psihološke preiskave, postavlja preiskava sama precejšnje zahteve glede časa in potrebnih strokovnjakov. Zato se vsaj v prvem obdobju njenega uvajanja zastavlja vprašanje, po kakšnih kriterijih naj izbiramo delinkvente za tovrstno osebno preiskavo. Vseh delinkventov namreč ni mogoče psihološko preiskati, razen tega pa je pri veljavnem sistemu kaznovanja in izvrševanja kazni potreben določen čas, da se psihološka preiskava vpelje v prakso in prouče najučinkovitejše oblike te nove socialno — zdravstvene pomoči.

Na mednarodnem kriminološkem seminarju v Bruslju je l. 1951 M. Schmidt glede izbire delinkventov za tovrstno osebno preiskavo predlagal tele poglavne kriterije.¹¹

Osebno preiskavo, ki bi obsegala tudi posebno psihološko obdelavo, bi bilo treba začeti;

1. kadar po oceni storilčeve osebnosti in njegovega ravnanja štejeta sodnik in »probation officer« (to je uslužbenec, kateremu je v nekaterih kazensko-pravnih sistemih naložena dolžnost, nadzorovati delinkvente in jim svetovati) to za potrebno; da moreta ta dva dobiti zadostne podatke o storilcu za presojo te potrebe, je nujno, da se vsakemu storilcu omogoči, da v ta namen napiše svoj življenjepis ali vsaj nekaj iz svojega življenja;

2. kadar kažeta na to potrebo vrsta in značilnost kaznivega dejanja. Sem-kaj bi spadala seksualna delinkvenca, požigi, umori ali hude poškodbe in ropi; nadalje delikti, ki kažejo izredno brutalnost ali vandalizem, taki, ki imajo namen, sprožiti razne senzacije, delikti, ki kažejo na očitno neskladnost med motivom in povzročeno škodo ter pomenijo veliko brezobzirnost do drugih ljudi; prevelika egocentričnost in težnje po uveljavljanju v javnosti z delinkventnim

ravnanjem. Za druga kazniva dejanja je težko reči, kateri kriteriji naj odločajo o potrebi preiskave; morda bi lahko rekli, da je preiskava potrebna v primerih, ko za storjeno dejanje ni videti adekvatnega motiva;

3. kadar odkrijeta poročilo o socialni zgodovini in kriminalni življenjepis storilca potrebo po taki preiskavi in

4. kadar terjata vrsta sankcij in način njihovega izvajanja preiskavo zato, da bi se ugotovilo, ali bo mogoče pri storilcu uporabiti določene ukrepe; to pride na primer v poštev pri t. i. ukrepu »probation«, zaporni kazni itd.

Na istem seminarju je Roland Grassberger¹² navedel še tele zahteve, ki jih je treba pri taki odločitvi upoštevati.

Ker moderni zakon od sodnika ne zahteva samo, da interpretira tisto, kar se je zgodilo v preteklosti, marveč da tudi predvidi prihodnji razvoj delinkventa, ima R. G. za potrebno opozoriti na posebno nevarnost prestroгих sankcij, zlasti v primerih, kadar je storjeno dejanje popolnoma tuje normalnemu ravnanju storilca ali, z drugimi besedami, kadar je storilec sicer človek, ki spoštuje zakon. Zato sodi omenjeni avtor, da so osebne preiskave potrebne tudi v tehle primerih:

1. kadar je treba razložiti, zakaj je storilec brez očitnega vzroka storil kaznivo dejanje, medtem ko je drugače človek, ki spoštuje zakon;

2. kadar je prišlo do delikta zaradi kakega sekundarnega vzroka, pa je treba ugotoviti osnovni defekt; če je na primer do delikta prišlo zaradi alkoholizma in je treba ugotoviti, kaj je vzrok alkoholizma;

3. kadar je treba določiti točno konstelacijo impulzov, ki so povzročili očitno abnormno reakcijo na osnovne potrebe in našli izhod v deliktu;

4. kadar je storilec, ki je utrpel pomanjkanje v emocionalnem pogledu in ki ne zna pravilno presojati družbenih vrednot, potreben posebne nege ter

5. kadar persistentna delinkvenca vzbuja sum, da ima storilec v sebi globoko zakoreninjene antisocialne težnje.

Ob sedanjem poznavanju problematike naj bi bili to nekaki izhodiščni kriteriji za presojo, ali je potrebna predlagana preiskava.

Na vprašanje, koliko naj ugotovitve na podlagi take preiskave vplivajo na izrek sankcij in izbiro ukrepov zoper storilca, bi rad le opozoril na to, da so ugotovitve preiskave vedno le relativne, nikoli pa ne absolutne vrednosti. Zato se bo vsak pameten strokovnjak zavaroval zoper kakršnokoli absolutizacijo za prihodnost. To dejstvo nikakor ne zmanjšuje pomena in potrebnosti tovrstne preiskave. Saj nalaga takšne omejitve v večji ali manjši meri vsaka znanost. Kot na primer kemik ne more napovedati, kaj se bo zgodilo s kakšno še tako dobro znano kemikalijo ob srečanju z drugo neznano kemikalijo v neznanih okoliščinah, ali kakor tudi zdravnik ne more reči, ali bo kdo, ki ga je preiskal, prihodnje leto zbolel za nalezljivo boleznijo, tako tudi psiholog ne more z gotovostjo predvideti izida prihodnjih srečanj kake slabo znane osebnosti s stotinami drugih neznanih osebnosti v neznanih situacijah. Uspešnost same prakse dokazuje, da je tovrstne probleme kljub temu mogoče zadovoljivo reševati. Zato naj nas omenjeno dejstvo ne vodi v skepticizem, ampak naj nas le opozarja na napako, ki bi jo zagrešili, če bi od psihološke preiskave terjali to, česar nam ne more dati.

Metode, ki služijo psihologu pri psihološkem izvedenstvu, običajno obsegajo sestavo življenjske zgodovine, razgovor po posebnih psiholoških vidikih, opazovanje ravnanja v raznih situacijah ter uporabo različnih nalog, preizkusov in testov.

Sestava življenjske zgodovine ustreza anamnezi v medicini, le vidik, po katerem se sestavi, je drugačen. Življenjska zgodovina mora obseči pot duševnega razvoja preko vseh pomembnih okoliščin otroštva, šolske dobe, pubertete, dobe zrelosti itd.; pri tem mora posvetiti posebno pozornost diagnostično pomembnim posebnostim razvoja. Osvetli naj vsa vprašanja, ki so pomembna za pravilno precenitev inteligentnosti, medosebnih oziroma socialnih odnošajev, čustvovanja in osebnostne zrelosti. Izčrpno mora odkriti socialno psihološko okolje, v katerem je človek živel in se oblikoval, ter zbrati vse podatke o posebnostih ali abnormnostih v družini.

Življenjska zgodovina se običajno sestavi po klientovih lastnih navedbah, dopolnjenih s podatki svojcev in raznih organov. V ta namen se preskrbijo šolska poročila, sporočila službe socialnega skrbstva, delodajalca in drugih organov ter družbenih organizacij. Ta poročila so pomembna za podatke o storilčevi preteklosti in okoliščinah, ki jih v razgovoru sploh ne bi mogli zajeti ali vsaj ne tako dobro, popolno in zanesljivo.

Zbiranje podatkov iz klientove pripovedi je del t. i. metode intervjuja oziroma eksploracije. V klinični psihologiji razumemo z intervjujem celotnost postopkov, ki temeljijo na svetovalčevem osebnem stiku s klientom. Z usmerjanjem pogovora na diagnostično ali terapevtsko pomembna dejstva dosežemo pri intervjuju razjasnitev potrebnih okoliščin in pomagamo klientu izraziti tiste misli, usmerjenosti, čustva in čustveno obarvane impulze, ki se zbirajo okoli njegovih problemov in konfliktov. Intervju torej ni le diagnostično, marveč tudi terapevtsko sredstvo in ga bom zato na kratko opisal z obeh gledišč.

Intervjujsko razmerje naj z razumevajočo toplino in brez vsakršnega pritiska pripravi klienta do maksimalnega izražanja njegovih čustev, razpoloženj in problemov. Popolna čustvena sproščenost daje klientu priložnost, izpovedati, spoznati in razumeti svoje impulze in oblike vedenja, pozitivne ali negativne, in to bolje kot v kakršnikoli drugi situaciji avtoritativnih odnošajev vsakdanjega življenja. Po drugi strani pa tako razmerje omogoča psihologu spoznavati osebnost in njene posebnosti, ki jih je treba upoštevati pri izbiri ukrepov za njeno resocializacijo.

Po načinu je intervju neposreden ali posreden. Pri prvem načinu klientu neposredno zastavljamo vprašanja o stvareh, ki jih hočemo izvedeti: o osebnih lastnostih, usmerjenostih, nagnjenjih, dogodkih itd. Pri posrednem načinu pa pogovor ni usmerjen direktno na dejstva, ki jih hočemo ugotoviti, marveč na okoliščine, ki se zde klientu več ali manj nepomembne in ki problema ne odkrivajo neposredno, ampak nam le dopuščajo sklepanje na tisto, kar nas pravzaprav zanima. Za primer posrednega intervjuja lahko navedem razgovor o knjigah, ki jih klient najraje bere, o filmih, ki so mu bili najbolj všeč, o pogovorih, ki ga najbolj zanimajo. Iz tega je nato mogoče sklepati, za kaj porabi največ svojega časa, kaj ga zanima, kaj je v ospredju njegovih prizadevanj itd.

Intervju je dalje lahko usmerjen ali neusmerjen. Pri usmerjenem se odkrivajo, diagnosticirajo in obravnavajo klientovi problemi tako, da obdrži glavno iniciativo in odgovornost vseskozi svetovalec. Smer razgovora je povsem v svetovalčevih rokah, klientu je prepuščeno le to, da odloči, kako dolgo oziroma kako daleč bo sodeloval. Pri takem intervjuju se zastavljajo zelo specificirana, nadrobna vprašanja, ki terjajo od klienta odgovor o natanko določenem problemu ali pa dopuščajo celo le odgovor »da« ali »ne«. S tem nakazuje predmet razgovora svetovalec. — Pri neusmerjenem intervjuju pa svetovalec predmet razgovora le nakaže in prepušča razvoj samemu klientu, ki ga z zastavljanjem

zelo posplošenih vprašanj le vzpodbuja k pripovedovanju, mu pomaga govoriti, premagati bojazen, ki bi mogla neugodno vplivati na intervjujsko situacijo, ga po potrebi zaprosi, naj ponovi ali dopolni svoje miselne oziroma čustvene izraze, usmerja razgovor na stvari, ki jih je klient obšel ali prezrl, in če je to primerno, takoj prediskutira odkrite probleme.

Intervju oziroma eksploracija je osrednje in najpomembnejše sredstvo tako v diagnostičnem kot terapevtičnem postopku. V razgovoru dobljeni vzdolžni prerez osebnosti daje osnovo za razlago in razumevanje rezultatov posebnih preiskav, ki se napravijo ob pregledu. Šele na podlagi podatkov, ki jih dobimo v intervjuju, je mogoče pravilno oceniti vrednost preiskovančevih storitev na nalogah, preizkusih in testih, ki jih dobimo pri samem pregledu.

Vsakdo lahko iz lastnih izkušenj potrdi, da vsako človekovo obnašanje v situacijah vsakdanjega življenja še ne daje pomembnejše osnove za spoznanje njegove osebnosti. To zaradi družbeno določenih oblik vedenja, ki predpisujejo določene načine obnašanja in zaradi katerih se izgubljajo posameznikove individualne značilnosti. V vsakdanjem življenju je razen tega le izjemoma mogoče opazovati tiste plasti osebnosti, ki so diagnostično posebno pomembne. Uporaba nalog, preizkusov in testov pa nam v psihološki preiskavi omogoča zajeti tudi te plasti. Z nalogami, preizkusi in testi vzbudimo namreč pri klientu takšno vedenje, pri katerem preiskovanec ne reagira več brezbarvno in nespecifično, marveč izraža svoje individualne posebnosti. Razen tega omogoča uporaba testov objektivizacijo rezultatov preiskave. S testi je mogoče neodvisno od preiskovalčevega subjektivnega vtisa zajeti določene vidike človekove duševnosti. Odločitev, kateri vidik duševnosti želimo zajeti, določuje vrsto testa, ki ga bomo uporabili. Število testov je namreč veliko in uporabna vrednost posameznih je zelo različna. Ker so jih v preteklosti v marsičem zlorabljali in ker jih tudi danes zelo veliko uporabljajo, so testi kritična in občutljiva točka psihološke diagnostike, za katero je opaziti živahno znanstveno zanimanje. Nestrokovna raba testov lahko pripelje do znatnih pogrešk. To je tudi eden od razlogov, zaradi katerih so nekateri strokovnjaki odklanjali njihovo uporabo. Danes pa je pretirani skepticizem ob razumni uporabi testov po za to šolanem strokovnjaku psihologu premagan.

Uporaba testov in drugih psihodiagnostičnih pripomočkov pa ima svoj pravi pomen le v zvezi s sistematičnim opazovanjem, ki omogoča pravilno vrednotenje pomena posameznih simptomov in omogoča ustvariti celotni vtis o osebnosti.

Razumljivo je, da bo ta zelo posplošena shema psihološke preiskave za uporabo v kriminološke namene kdaj pa kdaj terjala spremembe in dopolnitve. Posebne težave lahko nastanejo pri preiskavi osebe, ki je v sodnem ali kazenskem izvršilnem postopku in ji je morda prav posebno na tem, da prikrije resnično stanje. To pa so že bolj vprašanja specialne tehnike preiskovanja in načeloma ne ustvarjajo ovir, ki jih ne bi bilo mogoče obiti.

Zadržimo se nekoliko dlje ob manj znanem delu psihološke diagnostike, ob psiholoških testih, in oglejmo si njihovo gradnjo in diagnostično vrednost ter možnosti in omejitve pri uporabi v kriminološke namene.

Namen psiholoških testov je odkriti duševne značilnosti preiskovane osebe. Preiskovanec dobi določen material in se po točno določenih navodilih z njim zaposli. Njegovo vedenje ob tem in doseženi rezultati se popišejo ter pozneje ocenijo. Ker je tako ocenjevalec pri svoji oceni vezan na objektivne osnove, je podana možnost, da oceno preizkusi še drug ocenjevalec, ne da bi moral zato

vse preiskave v vseh posameznostih ponoviti. Za oceno odgovorov in storitev se preiskovančevi odgovori in storitve primerjajo z normami, ki so določene na osnovi reagiranja normalnih oseb na iste naloge oziroma vprašanja. Pred uporabo je bil namreč test predložen velikemu številu oseb ter so bile po njihovem reagiranju ugotovljene določene značilnosti, ki so bile posebej obdelane in razvrščene po svoji pomembnosti za ugotavljanje posameznih duševnih lastnosti. S primerjanjem preiskovančevih storitev s tako postavljenimi normami ter z ugotavljanjem, koliko preiskovančevo vedenje odstopa od norme, se torej preiskovančevo vedenje primerja z vedenjem normalnih oseb.

Izbira testa je odvisna od tega, kaj hočemo zajeti: duševne zmožnosti in nadarjenost oziroma storilnost, čustveno plat, osebnostne poteze, konstitucionalne posebnosti, nagnjenja, osebnostno strukturo, težišča osebnostne usmerjenosti kot tudi prepletanja in medsebojna razmerja posameznih področij, njihovo pomembnost za izgradnjo in razvoj osebnosti ali morebitne motnje in abornitete. Pri uporabi testa se predpostavlja, da se bo v načinu reagiranja preizkusne osebe pokazala njena individualna posebnost. Taka predpostavka pa je dopustna le tedaj, če je bil test glede tega preizkušen in če je — kot se temu strokovno pravi — ugotovljena njegova simptomatska vrednost. Razen tega mora biti test stabilen, kar pomeni, da mora neodvisno od preiskovalca dajati iste rezultate, ne pa da bi ob ponovni testni preiskavi iste osebe, katere osebnostna struktura se med tem ni izpremenila, pokazal drugačno sliko. Če test ustreza vsem tem in še nekaterim zahtevam, pravimo, da je zanesljiv. Zanesljivost testa preizkusimo z uporabo testa na dovolj velikem številu oseb in s posebno kontrolo rezultatov. Če je namreč testni rezultat v tisoč kontroliranih primerih pripeljal do pravih ugotovitev, smemo pričakovati, da nam bo tudi v 1001. primeru dal pravi rezultat.

Glede na namen, za katerega je test prirejen, ločimo štiri skupine testov:

1. razvojne teste, s katerimi ugotavljamo doseženo stopnjo duševnega razvoja pri otrocih;
2. zmožnostne teste, s katerimi ugotavljamo duševne zmožnosti; v to skupino spadajo inteligentnostni testi in testi, s katerimi merimo posebne zmožnosti;
3. osebnostne teste, s katerimi ugotavljamo osebnostne poteze, strukturo osebnosti itd., ter
4. teste znanja, s katerimi ugotavljamo obseg znanja na določenem področju (testi bralnega, računskega, jezikovnega, zemljepisnega, zgodovinskega znanja itd.).

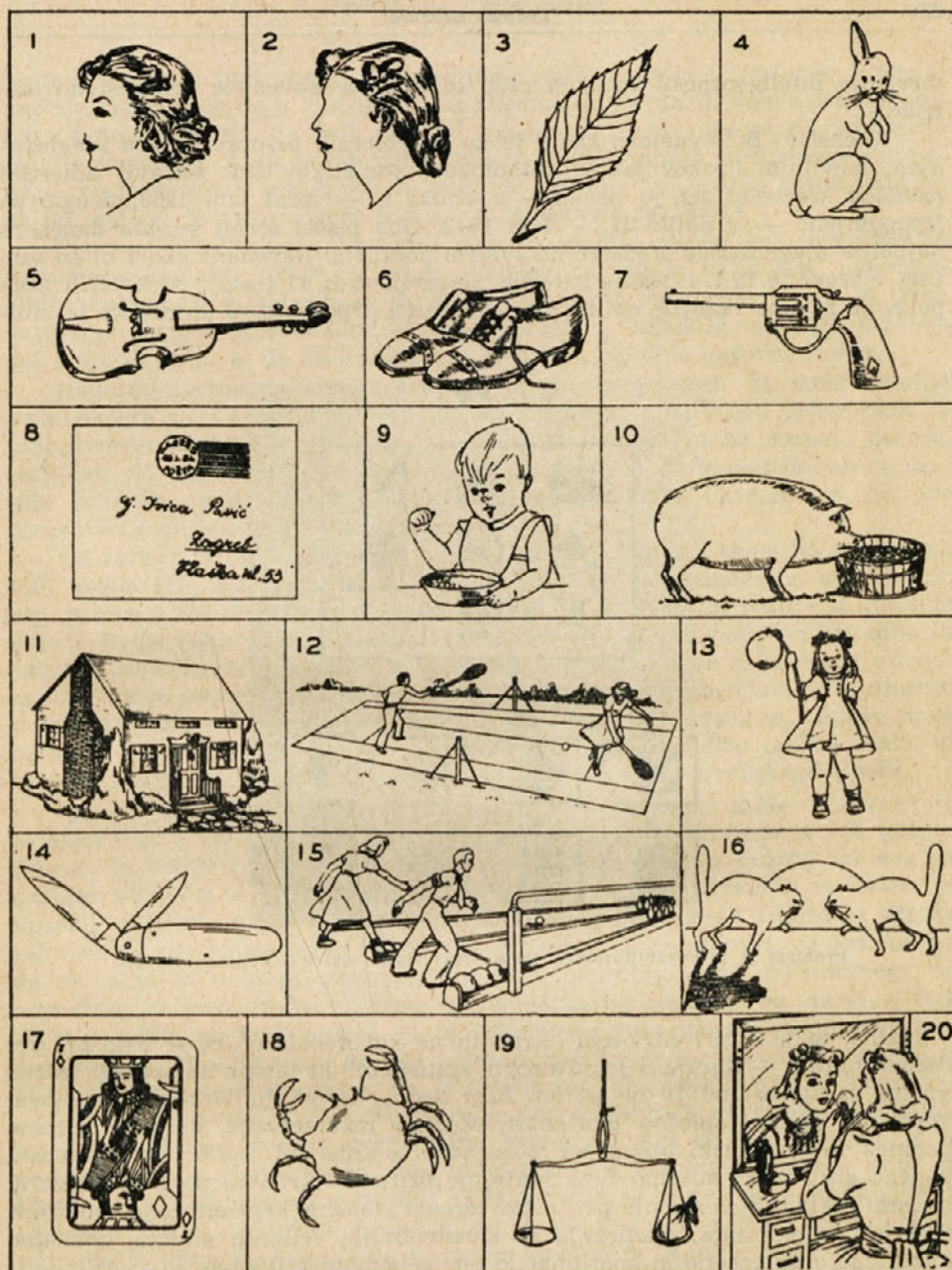
Od testnih postopkov je treba ločiti projektivne tehnike; nekateri jih uvrščajo med osebnostne teste, drugi pa jih imajo le za poseben način diagnosticiranja osebnosti, ki se od testiranja razlikuje po tem, da ni zasnovan na statističnih postavkah, marveč na kliničnih osnovah.

Za uporabo navedenih postopkov v kriminološke namene je treba seveda psihodiagnostične pripomočke izbirati glede na primer, ki ga bomo obravnavali, in glede na to, kaj hočemo ugotoviti, izvedeti.

V kriminološki praksi se najpogosteje uporabljajo naslednji testi oziroma projektivne tehnike.

Wechsler — Bellevuejeva inteligentnostna skala za odrasle, Penrose — Ravenove progresivne matrice, nadalje še Kohsov test, Army Beta test in mnogi drugi testi, ki pa jih ne bom našteval, ker jih niti na kratko ne bi mogel opisati. Od naštetih bom za primer na kratko opisal le Wechsler-Bellevuejevo skalo za

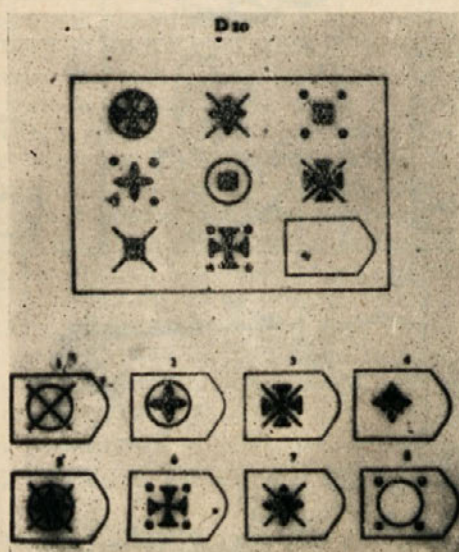

Ena izmed nalog Army Beta testa

merjenje inteligentnosti odraslih oseb in Penrose-Ravenove progresivne matrice.

Wechsler - Bellevuejevo skalo je po dolgoletnih pripravah in s sodelovanjem številnih strokovnjakov, psihologov, statistikov itd. sestavil ameriški psiholog Wechsler ter jo prvič — v obliki I. — izdal leta 1939, drugič pa izpopolnjeno — v obliki II. — leta 1942. Obe testni formi veljata danes za najboljše diagnostično sredstvo na svojem področju. Navedena skala ni en sam test, marveč je to t. i. testna baterija, sestavljena iz 11 testov, od katerih vsak po svoje zajema različne oblike inteligentnosti. Uporabiti jo je mogoče le indi-

Problem iz inteligentnostnega testa progresivne matrice Penrose - Ravena

vidualno, to je le pri eni osebi hkrati in ne kot nekatere druge teste pri več osebah hkrati. — Zgrajena je po strogih statističnih kriterijih na podlagi teorije vzorca za starost od 10 do 60 let. Šest testov, ki jih je Wechsler imenoval verbalne, zajema splošno poučenost, splošno razumevanje, spomin oziroma pomnež in spominski obseg ter pozornost, aritmetični faktor inteligentnosti, logično abstraktno miselno funkcioniranje oziroma verbalno pojmovnost in besedni zaklad. Neverbalnih pet testov zajema vizuelno koncentracijo, zmožnost dojetja, anticipiranja, planiranja in konstruiranja celotnih situacij, vizuelno motorično organizacijo in koordinacijo ter psihomotorni tempo.¹³

Posamezni testi torej ne merijo same mentalne kapacitete ampak tudi inteligentnost z drugih vidikov, kar pa ni pomanjkljivost, marveč celo prednost te skale. Zakaj inteligentnostno ravnanje v življenju ni odvisno le od čistih intelektualnih, marveč tudi od drugih faktorjev, ki jih moramo prav tako zajeti, če se hočemo čimbolj približati realni strukturi duševnih zmožnosti, to je tisti strukturi, v kateri človek uporablja svoje duševne zmožnosti v vsakdanjem življenju. Po drugi strani nam skala omogoča takó oceno globalne inteligent-

nostne ravni kot tudi vpogled v specifične oblike inteligentnostnega funkcioniranja. Skala nam da t. i. diagnostično shemo razpršenja, ki nam nakaže morebitne posebne izpade, pa tudi nasproti splošnemu nivoju nesorazmerno visoko razvite zmožnosti. Z njo je mogoče ločeno ugotoviti stopnjo normalnega starostnega upada duševnih zmožnosti in dodatne oziroma bolezenske spremembe in na tej podlagi je nato mogoče izvajati diagnostične zaključke.

Penrose - Ravenove progresivne matrice so bile sestavljene leta 1938 in namenjene angleški vojski za izbiro oficirjev. Sestojе iz petih serij perceptualnih problemov, v katerih so skrita neka logična razmerja, ki jih je treba najti. Test ne meri splošne inteligentnosti direktno, ampak le neki njen poseben del, iz katerega pa se da do neke mere sklepati na splošno duševno raven.

Nadaljnjo pomembno skupino testov tvorijo razvojni testi. Že sama označba kaže, da gre za diagnostična sredstva, ki jih bomo uporabljali pri otrocih. V sodnoizvedenskem delu jih bomo poleg drugih, o katerih bo pozneje govora, srečavali pri ugotavljanju stopnje duševnega razvoja, ki je pomembna za presojo kazenske odgovornosti, primernosti uporabljenih ukrepov in potrebe zdravstvene ali specialne vzgojne pomoči.

Od razvojnih testov je najbolj znana Binet - Simonova skala; to je obenem tudi najstarejši test te vrste. V prvotni obliki ga sicer danes ne uporabljajo več, pač pa v različnih izpopolnjenih oblikah, ki so si jih priredili vsi kulturni narodi. Beograjska univerza je pod vodstvom prof. B. Stevanovića priredila in izdala leta 1929 razvojno skalo, ki pa je imela pravo veljavo le za srbske otroke, za naše pa le posredno. Danes pa glede na spremembe socialnih in kulturnih razmer ta skala niti za srbske otroke ni več povsem primerna in zahteva novo revizijo. Razumljivo je, da tudi Slovenci nujno potrebujemo takšno skalo, ki bo reprezentativno izražala splošen razvoj in posebnosti slovenskega otroka.

Da se povrnem k splošnem prikazu Binet - Simonove skale. Primerna je za otroke od 3. do 16. leta starosti. Celotna skala je sestavljena iz več testnih skupin, ki ustrezajo različni starosti otrok. Vsaka od teh skupin zahteva za uspešno obvladanje sposobnosti, ki kažejo v starostnem obdobju, za katero je skupina določena, značilen napredek. Tako se na primer od triletnega otroka zahteva, da zna poimenovati nekatere predmete vsakdanje rabe, od petletnega, da ve, za kaj se določeni vsakdanji predmeti uporabljajo, od sedemletnega, da pozna razliko med dvema znanima predmetoma, od osemletnega, da ve, v čem sta si podobna, od devetletnega, da ju definira ne le po uporabnosti, ampak tudi z opisom, od desetletnega, da zna poiskati podobnost med tremi konkretnimi predmeti, od dvanajstletnega, da zna definirati abstraktne pojme, štirinajstletni mora že spoznati razliko med dvema neobičajnima konkretnima, šestnajstletni pa tudi med dvema abstraktnima pojmom. Kot rečeno, navajam to le za primer, saj iz odgovorov na samo ta vprašanja še ne moremo ničesar sklepati. Skala vsebuje namreč več podtestov različnih vrst, ki se med sabo razlikujejo in zajemajo različne psihične funkcije, se pa na podoben način stopnjujejo po težavnosti. Za vsako posamezno starostno stopnjo je skupina podtestov sestavljena tako, da poda razvojni profil, ki je več ali manj značilen za to starost.

Razen opisanih testov so v rabi še drugi, ki zajemajo le posebne psihične funkcije, kot na primer Wechslerjeva spominska skala, s katero ugotavljamo spominske zmožnosti, Piéron - Toulousov test, s katerim merimo koncentracijo in pozornost, Alexandrov test konkretne inteligentnosti, ki v znatni meri zajema tudi praktično inteligentnost, različne teste, ki merijo tehnično — konstrukcijske zmožnosti itd.

Projektivne tehnike so določene za druge namene in so zato zgrajene na drugih tehničnih osnovah. Nas bodo v prvi vrsti zanimale t. i. globalne projektivne tehnike, ki nam prikažejo strukturo celotne osebnosti in ne le njene posamezne funkcije. Seveda vsaka projektivna tehnika ne zajema sama zase vseh vidikov osebnosti, ampak osvetljuje osebnost z določene plati: ta njeno strukturo in patološke posebnosti, druga čustveno plat in osebnostno usmerjenost, tretja zopet razne plasti osebnosti, kot na primer površinsko, zavestno in v odprtem obnašanju manifestno plast, nadalje drugo le še delno zavestno in prikrito plast ter tretjo, povsem nezavedno in za preizkusno osebo kot njeno okolico neznano plast osebnosti.

Na prvem mestu je treba od projektivnih tehnik omeniti Rorschachov test; izdal ga je leta 1920 švicarski psihiater H. Rorschach. Test sestoji iz desetih kartonov s slikami, deloma črno belimi, deloma v barvah, ki so še najbolj podobne razmazanim črnilnim madežem. Preiskovani mora povedati, kaj bi slike lahko predstavljale. Ker pa madeži dejansko ne predstavljajo ničesar določenega in jih je mogoče razlagati na vse mogoče načine, neopazno izzivajo individualni način dojemanja, predelovanja, vnašanja individualnih posebnosti, skratka svojevrstno reagiranje.

Preiskovanec pri testiranju z Rorschachovim testom

Rorschachov test uporabljajo za preiskavo in ugotavljanje vrste in stopnje inteligentnosti, osebnostnih potez, čustvenih motenj in čustvenih usmerjenosti, socialne prilagodljivosti i. dr. Nadalje nakazuje test seksualno plat osebnosti in seksualne perversnosti, psihotične in psihopatične sindrome, daje oporne točke za presojo resnicoljubnosti in verodostojnosti kot po drugi plati tudi o konfabulatornih težnjah oziroma nepatološki ali patološki lažnivosti, o konstitucionalnih ali pridobljenih posebnostih in drugem. Ta test je torej vsestransko uporaben in zato v klinični praksi tudi najbolj uporabljan.

Od projektivnih tehnik bi omenil še en test, ki omogoča nepogrešljivo pomembne vpoglede v preiskovančevo osebnost, je pa tehnično povsem drugače grajen. To je tematični aperceptivni test (TAT), ki ga je izdelal H. Murray leta 1937.

Test sestavlja 31 slik, ki predstavljajo razne situacije iz vsakdanjega življenja. K tem slikam mora preiskovani sestaviti zgodbo. Ker so slike po vsebini toliko nejasne, da z golim opisovanjem narisane ni mogoče sestaviti zgodbe,

mora preiskovani vnašati v zgodbo svoje življenjske izkušnje, pričakovanja, želje in bojazni. Zelo zapletena in danes tehnično že dokaj dognana analiza omogoča, da pri interpretaciji izključimo subjektivni faktor do presenetljivo visoke stopnje. Zato je test dokaj zanesljiv.

Tematični aperceptivni test nam prikaže tri pomembne elemente človekove osebnosti, in sicer to, kar človek trenutno doživlja, to, za čemer teži oziroma česar se boji, in končno kar si sam sebi le s težavo upa ali pa sploh ne upa priznati ali pa je njegovemu zavestnemu samoopazovanju sploh prikrito.

S tem končujem prikazovanje diagnostičnih metod in prehajam na splošen oris možnosti psihologovega sodelovanja pri reševanju kriminoloških vprašanj.

Problem iz tematičnega aperceptivnega testa TAT

Psihologa izvedenca lahko pritegnemo k reševanju kriminoloških vprašanj bodisi kot diagnostika, bodisi kot psihoterapevta in prevzgojnega svetovalca. Ker se obe navedeni funkciji med seboj prepletata, bo sicer v praksi redko mogoče reči, v kateri od obeh nastopa psiholog v določenem primeru.

Psihološko izvedenstvo bo koristno pri razjasnitvi vprašanj, ki zahtevajo ugotavljanje dosežene stopnje v duševnem razvoju, kar pride posebno pogosto v poštev v mladinskem sodstvu, pri oceni splošne ravni duševnih zmožnosti — inteligentnosti, pri odkrivanju vzrokov kriminalnega ravnanja v zvezi s splošno duševno organizacijo individua, pri ugotavljanju duševnih posebnosti, ki so lahko pomembne kot vzročni činitelj ali okoliščine, ki terjajo poseben način obravnavanja. Psiholog nadalje ugotavlja, v katerih okoliščinah je določena oseba živela in se razvijala ter kako so te okoliščine vplivale na njeno duševnost, kakšne so posledice okvar, ki jih je morda utrpela. Psiholog bo lahko podal mnenje o storilčevem sedanjem duševnem stanju in morda tudi o stanju ob storitvi delikta, o tem, ali je obravnavano kaznivo dejanje izraz storilčeve

asocialnosti, antisocialnosti ali pa je morda do njega prišlo bolj po naključju, ter kakšno vedenje se obeta v prihodnosti in od kakšnih ukrepov je pričakovati najboljši uspeh. Ne bi se tukaj zadrževali še ob vprašanjih, ki že bolj posegajo v kriminalistično kot kriminološko področje in zadevajo na primer dajanje mnenj o verodostojnosti vseh, kakor koli v sodnem postopku udeleženi oseb, o njihovih spominskih zmožnostih, reprodukcijski zmožnosti in podobnem.

Posebno koristno bo sodelovanje psihologa pri izbiri kazenskopravnih ukrepov sodišča ali izvršilnega organa. To zato, ker uvidevamo, da kazen nasploh ni najprimernejši varnostni ukrep, ampak da je uspešnejše kot kaznovati zdraviti storilčevo kriminalnost s tem, da mu pomagamo reševati konfliktne situacije, ki so pripeljale do družbeno neprilagojenega ravnanja. To pa terja upoštevanje storilčeve osebnosti in individualizacijo postopka.

Pomoč, ki jo lahko daje psiholog pri resocializaciji delinkventov, je mnogovrstna. V glavnem jo lahko delimo v dve osnovni vrsti:

- a) na terapevtično (v ožjem pomenu) in
- b) na prevzgojno (v širšem pomenu).

Psihiatri in psihologi se danes strinjajo v tem, da je treba mnoge kali človekovega vedenja iskati v nezavestnem. V podzavest odrinjene neugodne emocionalne izkušnje preko nezavednih mehanizmov povzročajo prilagoditvene težave, ki lahko pripeljejo do kriminalnega ravnanja. Kolikor se pri storilcu ugotovi, da je njegovo kriminalno ravnanje posledica tako povzročenega konflikta, to pa tovrstne preiskave pogosto odkrijejo, je potrebno zdravljenje bodisi v obliki individualne ali skupinske psihoterapije.¹⁴

Individualna terapija ima namen pripraviti individua do razumevanja tistih njegovih razpoloženj in čustev, ki so bila doslej odrinjena in potlačena, ter do spoznavanja zvez med njegovimi različnimi reakcijami. To pa pomeni osnovo za razvoj normalne uvidevnosti, ki ni nič drugega kot razumevanje zveze med vzroki in učinki, razumevanje pomena simptomov vedenja in celotnega lastnega ravnanja.¹⁵

Razen takega posamičnega psihoterapevtičnega dela pa more psiholog tudi pomagati prevzgojnim prizadevanjem, ki so hkrati usmerjena na več oseb. Psiholog sodeluje pri grupiranju storilcev glede na primernost različnih oblik prevzgojne delavnosti, predvidi uspešnost določenega prevzgojnega postopka, svetuje pri organiziranju notranjega življenja v zaporih in s strokovnimi nasveti pomaga drugemu osebju, ki sodeluje pri prevzgoji. Za resocializacijo storilcev je posebno pomembna pomoč psihologa pri pripravljanju storilcev za svobodno življenje bodisi z direktnimi nasveti ali pa tudi z nasveti glede izbire in priužitve poklica.

PSIHOLOŠKA VPRAŠANJA KAZNOVALNE POLITIKE

Način izvajanja kaznovalne politike določajo tako zahteve družbe kot tudi potrebe obsojenca. Družba se hoče obvarovati pred kriminalnim ravnanjem, obsojencu pa je potrebna pomoč, da se reši pritiska, ki ga sili h kršitvi zakonov.

Veljavni kazenskopravni sistem določa za storitve hujših kaznivih dejanj navadno prostostno kazen, ki naj prepreči storitev nadaljnjih kaznivih dejanj in privadi obsojenca na urejeno in disciplinirano življenje. Sodijo, da pomeni taka kombinacija obeh načel univerzalno metodo, po kateri se s pridom obravnavajo vsi storilci. To mnenje, na katerem temelje tradicionalne kazensko-

pravne teorije, pa je zasnovano na vulgarnih psiholoških nazorih po vzorcu duševno uravnovešenega in socialno prilagojenega človeka in zato v praksi ta metoda pogosto odpove. Predpostavke, na katerih temelji kazensko - prevzgojni postopek, so nezadostno raziskane, manjka pa nam tudi zadovoljivih podatkov o njegovi dejanski učinkovitosti. Vzrokov za to je več. Predvsem ni zanesljivih statističnih osnov za presojo, pri katerih osebah in v kateri smeri je kazen učinkovala. Manjkajo primerjalne preiskave z nedelinkventnimi osebami, katerih zaključki bi šele dopuščali ugotavljanje specialno delujočih okoliščin. Pogosto ugotavljajo le možne, dejansko pa nedokazane vzročne zveze. Kolikor namreč spremene posamezniki v določenem času svoje vedenje, se to po ocenjevalčevem osebnem prepričanju ali po teoriji, ki jo je sprejel, ocenjuje kot učinek kazni, ne da bi upoštevali, da utegne biti to tudi posledica drugih vzrokov. Tako na primer pogosto ocenjujejo nepovratništvo mladoletnih kot prevzgojni uspeh, dejansko pa gre le za razvojno dozorevanje.

Vsi ti pomisleki pa nam danes še ne dovoljujejo, da bi vpeljali povsem drug sistem kazenskega varstva. Priznati moramo, da je v danih okoliščinah za mnoge delinkvente sedanji sistem edini možni način obravnavanja. Gre le za to, da sedanji sistem dopolnimo z novimi oblikami socialnega varstva in prevzgoje, ki bi jih uporabili pri tistih osebah, pri katerih bi z novim načinom obravnavanja dosegli socialno boljše uspehe. Tu imam predvsem v mislih t. i. na pol svobodni sistem kaznovanja in sistem »probation«. Obe te dve obliki pa sta uporabni le pri nekaterih storilcih, ki jih je treba za to posebej izbrati.

Sistem »probation« je odsev spoznanja, da je treba delinkventno osebo rehabilitirati in resocializirati s tem, da jo privadimo uspešnejšemu in družbeno pozitivnemu reševanju življenjskih težav. To dosežemo pri tem sistemu s tem, da pustimo storilca v normalnem socialnem okolju, odstranimo zunanje vzroke, ki povzročajo prilagoditvene težave, in mu pri resocializaciji pomagamo ter ga nadzorujemo.

Navedeni postopek lahko označimo za socialno - psihogoško prizadevanje, preprečiti ponovno družbeno neprilagojeno ravnanje namesto z odvzemom prostosti s sistematičnim in psihološkim vodenjem v naravnem socialnem okolju.

Sodelovanje psihologa je pri tem načinu kriminalne prevencije koristno zaradi določitve psihološke diagnoze in razjasnitve socialno - psihološkega ozadja delikta; iz tega je mogoče povzeti namige za prihodnje vedenje kot tudi indikacije o primernosti nameravanega kazenskopravnega ukrepa. Nadalje bo psiholog tudi z nasveti, predvsem pa z obdelavo duševnih posebnosti ali konfliktov, pomagal takšni osebi pri ustvarjanju novega razmerja do življenja in družbenih zahtev.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Alexander Marcel, The biological and somatic examination of offenders. International Review of Criminal Policy, No. 3, 1953.
2. Lemkau i Pavković, Problemi i zadaci mentalne higijene, 1952.
3. Poročilo M. S. Guttmacherja Svetovni zdravstveni organizaciji, citirano po Lemkau i Pavković: Problemi i zadaci mentalne higijene, 1952.
4. Richard Hogan, A Theory of Threat and Defense. Journal of Consulting Psychology, No. 6, 1952.
5. R. B. Cattell, Personality, 1950.
6. R. Frey, Reform des Massnahmenrechts gegen Frühkriminelle, 1948.

7. Ben Karpman and Chairman, Psychodynamics of Child Delinquency. American Journal of Orthopsychiatry, No. 1, 1953.
8. Florence Goodnough, Mental Testing, 1949.
9. Sheldon Glueck and Eleanor Glueck, One thousand Juvenile Delinquents their treatment by court and clinic, 1934.
10. A. Maud Merrill, Problems of Child Delinquency, 1947.
11. Max Schmidt, Criteria governing the selection of offenders for examination. Medico — Psychological and Social Examination of Offenders. International Review of Criminal Policy, No. 3, 1953.
12. Roland Grassberger, Categories of offenders requiring a medical, psychological and social examination. — Objavljeno v istem sestavku kot pod 11.
13. Erich Stern, Die Tests in der klinischen Psychologie, 1954.
14. Committee of Legal and Medical Members of the Institute for the Study and Treatment of Delinquency: Psychology and Criminal Procedure.
15. Carl R. Rogers, Counselling and Psychotherapy, 1942.

PSYCHOLOGY IN CRIMINOLOGY

by Leopold Bregant

Psychologist in the Advisory Centre for Mental Hygiene in Ljubljana

Personality and Criminality

In this paper the writer deals with certain psychological views on criminological problems. As the chief subject of psychology is the personality of the delinquent the first part of the paper is devoted to general aspects of criminality in the light of dynamic conception according to which criminality is a problem of social maladjustment. Biological and in still greater measure, social causes generate conditions for antisocial behaviour, which reveals the composition of the delinquent's personality as it has developed under given influences. Here the genetic factor is the most important, as it provides the defensive mechanisms available to the individual for adjustment to his surroundings. The outstanding psychological characteristics of a great many delinquents are emotional immaturity, a level of mental capacity below the average, and a primitive way of solving the tension-systems of personality, viz. conflicts are usually solved in impulsive, destructive, and therefore socially unacceptable ways.

The psychological study of delinquency hitherto has not yielded satisfactory results. This problem must be tackled both by experiment and investigation by a team of scientific experts, observing established rules of scientific research. — The writer's theory of the social and psychological causes of criminality proceeds from the following items, which must be considered whenever criminality is studied, viz., an examination of the delinquent's personality, its structure, development, evolution, and pathology is of basic importance for any study in criminality; in studying environment, the importance of criminogenic situations should be specially borne in mind; what is needed for a successful campaign against criminality is an efficient organization for crime control; the treatment of delinquents must be individualized; and finally, criminality cannot be treated without considering the specific conditions that provoked it in any given case.

Psychological Expert Work

In the second part the possibilities and the need for collaboration with a psychological expert are discussed. The participation of an expert psychologist should increase the degree and range of our knowledge of the delinquent's mentality. Stress is laid upon the difference between judicial and psychological investigation. Psychological investigation is not intended to serve for detection of a penal offence, but to reveal the facts that have affected the delinquent's development, to intensify our ability to understand him and the motives of his offence, and to find a sound basis for the choice of suitable measures for his resocialization. With the present system of punishment and the way in which it is carried out, a certain time is required

for the psychological examination to be effected, and in view of the great demands upon time and upon the experts required, the author suggests, to begin with, that psychological examination be resorted to in the following cases, viz. whenever a penal offence is committed without an obviously adequate motive; whenever the delinquent's record reveals the need for such an examination; whenever there is a question of applying special sanctions; and whenever the offence is altogether foreign to the delinquent's normal behaviour. As to the validity of the conclusions drawn from such an examination, the author points out their relative, but not absolute, value.

Furthermore mention is made of the methods applied in psychological expert work. These include the drawing up of a curriculum vitae, an interview, observation, and various tests and projective techniques. A brief outline of the object of tests and the technique applied, as well as of projective techniques is followed by a survey of the cases most frequently to be considered in psychological expert work. In the solution of criminological problems, the psychological expert should be available either as a diagnostician, or as psychotherapist, and as adviser on re-education. In his capacity of diagnostician, the psychologist will above all give his expert opinion upon the delinquent's general level of mental capacity (his intelligence, mental organization as an individual, particular susceptibilities and tendencies of his personality). In his capacity of psychotherapist and adviser on re-education he will co-operate in choosing the most suitable penalty, and assist in individual or group psychotherapy of delinquents.

Psychological View-points on Penal Policy

In the last (3rd) part of the paper the two-fold significance of punishment is briefly discussed. On the one hand, punishment is intended to protect society; and on the other it helps the delinquent to rid himself of the urge to violate the law. The short-comings of punishment by restriction of liberty are demonstrated, and proposals are put forward for supplementing the present penal system by new forms of social protection and re-education as represented by the »semi-free« and the probation systems.

SOCIALNO DELO V KRIMINOLOGIJI

dr. KATJA VODOPIVEC,

znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani

VSEBINA

1. Kratek historiat
2. Metoda socialnega dela
3. Socialni delavec kot sodni opazovalni organ
4. Socialno delo v kazenskih zavodih
5. Socialno delo z delinkventi na prostosti
6. Socialno delo z delinkventi pri nas

1. KRATEK HISTORIAT

V prvi polovici 19. stoletja se začno pred meščansko družbo odpirati pereča družbena vprašanja. V družbenem sistemu, ki se je zdel njegovim glavnim nosilcem, industrijski buržoaziji in po njej vsej meščanski družbi, popoln, nastajajo razpoke in znaki hude krize, ki se pozneje stopnjuje in postane zanj latenten pojav.

Industrijska buržoazija, ki je težila k ustvarjanju profita in k razvijanju proizvodnje, si ni postavljala meja v prilaščanju presežne vrednosti, ki jo je ustvarjal industrijski proletarijat. Že koncentracija proletariata v industrijska središča je sprožila celo vrsto ekonomsko-socialnih problemov. Sistem kapitalističnega izkoriščanja z vsemi svojimi prvobitnimi oblikami pa je polariziral družbo v skrajnosti, katerih ena skrajnost — proletarijat — razen »verig ni imel izgubiti ničesar«.

Proletariat se je proti takšni usodi dvignil k spontanim akcijam. Tem akcijam delavskega razreda je dal marksizem teoretično obrazložitev razrednih antagonizmov in perspektiv družbenega razvoja. Zveza komunistov v Nemčiji in pozneje I. internacionala pa sta pod Marxovim idejnim vodstvom v neposredni politični praksi razvijali ideje o nujnosti revolucionarne preobrazbe kapitalistične družbe.

Tudi v vrstah meščanske družbe so že pred Marxom skušali nekateri posamezniki odgovorjati na težavna družbena vprašanja. Saint-Simon, Owen in Fourier so iskali rešitve v raznih reformatorskih programih in so terjali od vladajočega razreda, naj jih uporabi v imenu človeške vesti in humanosti. Nekateri drugi pa so, narobe, oživljali staro mnenje Menenija Agripe, da je nujna in neizbežna tista usoda, po kateri je enim usojeno vladati, drugim pa služiti.

Industrijski kapitalizem se ni mnogo oziral na take teorije. Toda organizirana sila delavskega razreda ga je praktično prisilila h koncesijam. Z njim vred je morala tudi država priznati proletariatu pravico do organizacije in do raznih socialnih pravic, n. pr. do socialnega zavarovanja i. pd.

Vzporedno s tem se je v kapitalizmu razvijala še neka vrsta delavnosti, katere osnovni namen je bil omiliti krizo, ki bi ustvarjala revolucionarna razpoloženja. Meščanstvo, zlasti pa verske družbe, so razvile filantropsko delavnost, namenjeno pavperiziranim slojem. Posamezniki in pozneje cele družbe so zbirale okrog sebe najbolj proletarizirane ljudi, so jim z raznimi podporami omiljevali njihov socialni položaj, obenem pa so jih vezali na svoje družbene in verske koncepte. Podpiranje pomeni namreč v svojem bistvu pasivizacijo in odvisnost podpiranca od podpornika.

Tako socialno delo je predvsem reševalo družbeni sistem pred krizami. Po svojem cilju in objektivnem pomenu je bilo reakcionarno. Toda razvoj proizvodnih sil, konjunkturalno valovanje življenjskega standarda v dobah gospodarskega razcveta in kriz, nove koncesije pravicam delavskega razreda v ustavnih določbah in razširjeni socialni zakonodaji so terjali od socialnih delavcev novo, drugačno kvaliteto dela. Problem, kako povečati produktivnost dela, je postal za večino držav eno od temeljnih vprašanj gospodarskega, obenem pa tudi takega družbenega napredka, ki utrjuje socialistične elemente v ekonomiki. In ta problem je terjal maksimalno vključitev vsakega posameznika v družbeni ekonomski proces.

Dimenzije socialne problematike so postale preveč obsežne in zapletene, da bi jih mogli v spremenjenih okoliščinah reševati še vedno samo s podporami. Potrebno je postalo nekaj več. Potrebno je postalo človeku pomagati, da se osamosvoji sam.

V tako spremenjenih razmerah je dobilo socialno delo ob prelomu tega stoletja novo kvaliteto in takšno je danes povsod tam, kjer je ekonomski razvoj razgiban in močan. Sam vključuje in nosi s seboj fizično in družbeno zdrave ljudi, socialnemu delu pa prepušča odprto torišče vzgoje in pomoči, namenjene osamosvojitvi vseh tistih, ki so iz katerih koli vzrokov prešibki, da bi se sami polnovredno vključili v ta razvoj. Kajti v proračunih vseh držav, tudi ekonomsko razvitih, je vedno manj presežkov za brezplošno nalaganje, ki v bistvu hromi narodni delovni potencial.

Socialno delo, ki pomaga človeku, da se v polni meri vključuje in produktivno uvršča med pridobitno sposobno prebivalstvo, je postalo s tem progresivni faktor. Ne rešuje več antagonizmov družbene reakcije na podlagi podpor in pasivizacije določenega dela prebivalstva, marveč ga aktivno vključuje v družbeni napredek. Šele v okoliščinah, ki ta napredek res omogočajo, dobi svoj pravi smisel.

Tudi priporniki, delinkventi so bili pasivna postavka za kapitalistično družbo. Kazenski zavodi so bili v svojih začetkih predvsem detencijski zavodi, t. j. zavodi za zavarovanje tistih storilcev, zoper katere naj bi bila izrečena telesna kazen, v številu smrtno kazen. Proti koncu fevdalne dobe pa je prebivanje v teh zavodih začelo dobivati pomen samostojne kazenske sankcije. V njih so zaporniki začeli prestajati kazen v brezdolju, ločeni od drugih državljanov.² S tem so postali novo breme za državni proračun, svojih družin niso mogli več preživljati s svojim delom in po izpustitvi iz zavoda so, v začetni fazi kapitalizma, pritiskali v mesta kot manjvredna in dvomljiva delovna sila. Povečevali so število brezposelnih, ki so čakali na delo ob beračenju in prebivanju v raznih

azilih. Tukaj so si skušali organizirati pomagače pri svoji novi antisocialni delavnosti.

Že prva filantropska delavnost je torej zajela poleg vseh drugih ubogih, nemočnih in brezposelnih tudi še delinkvente.^{3, 4} Ponekod jih je vključila v svoj obči program t. i. dobrodelnosti, drugod pa so se družinam priporočnikov in odpuščenim obsojencem posvetile posebne organizacije dobrodelnih društev.

Dobrodelna društva so v začetku začutila predvsem potrebo, organizirati posebne domove za ekonomsko nezaščiteno mladino, ki je prebivala skupaj z odraslimi v azilih za uboge. Od teh sirotišnic so se pozneje ločiti zavodi za delinkventno mladino.⁵

Podoben historiat ima danes občeznani institut nadzorstva nad delinkventi, tako imenovani institut probation. Od leta 1841 dalje je začel nastopati pred sodiščem v Bostonu v ZDA filantrop John Augustus kot porok za nekatere obsojence, ki bi morali biti obsojeni na zaporno kazen. Sodišče je odložilo izrek sodbe, prepustilo varovanja v varstvo Johnu Augustu in odredilo, naj se oba po nekaj mesecih zopet oglasita pri sodišču in poročata o načinu prestopnikovega življenja.

Po smrti Johna Augusta, leta 1859, je to delo za njim prevzel Rufus Cook in metoda dela teh dveh filantropov je bila v državi Massachussets legalizirana leta 1878. Tega leta so v Bostonu redno nastavili prvega nadzorstvenega uslužbenca.⁶

Historiat ustanove »probation« v Angliji je nekoliko drugačen. Prestopnik se je lahko rešil kazni z obljubo — zadolžitvijo, ki jo je dal sodišču ustno ali pismeno, ali pa s tem, da je založil določen znesek denarja. Sodišče je na podlagi take zadolžitve odložilo izrek sodbe.

Praktični sodniki so spoznali, da bo prestopnik lažje izpolnil svojo obljubo, če ga bo v določenem času nadzorovala oseba, ki želi prestopniku pomagati. Tako so se pri sodiščih, zlasti v zadevah mladoletnikov, začeli oglašati delodajalci, ki so obljubili, da bodo mladoletnika sprejeli nazaj na delo in ga obenem nadzorovali.

Na podlagi podobne prakse je angleški Summary Jurisdiction Act iz leta 1887 sprejel določbe, po katerih je bilo mogoče v lažjih primerih izrek sodbe odložiti in postopek prekiniti. Praktično pa so po tem času začela segati po teh možnostih predvsem tista sodišča, ki so imela na razpolago prostovoljne združbe, katerih člani so se priglašali za nadzorstvo nad tako odpuščenimi storilci.

Po teh izkušnjah v praksi so leta 1907 Angleži legalizirali ameriški sistem »probation«, ki je dobil s tem drugo potrditev, da lahko uspešno nadomesti kratkotrajne zaporne kazni.⁷

Evropski (francosko-belgijski) sistem pogojne obsodbe je v bistvu nekoliko drugačen, ker sodbe same ne odloži, marveč odloži le njeno izvršitev s pogojem, da obsojenec ne napravi novega kaznivega dejanja. Vendar so tudi po tem sistemu evropske države predvidele nadzorstvo nad pogojno obsojenimi osebami, tako Danska že leta 1905, Madžarska 1908, Holandija leta 1915, Norveška in Češkoslovaška leta 1919, Avstrija leta 1920, stara Jugoslavija fakultativno leta 1929, Poljska leta 1932 in Švica leta 1937.⁸

Vsa skrb za priporočnike, zapornike in odpuščene iz zavodov kakor tudi nadzorstvo nad še nesojenimi oziroma pogojno obsojenimi osebami se je — kakor smo rekli — historično razvilo iz socialne filantropske delavnosti. Napravilo pa je obenem z razvojem socialnega skrbstva isti razvoj kot socialnoskrbstveno

delo sploh. To pomeni, da se je razvilo iz čistega nadzorstva nad delovanjem družbi škodljivih oseb v aktivno pomoč tem ljudem zato, da bi se čimprej in čim uspešneje resocializirali in razvili svojo strokovno usposobljenost, svojo lastno delavnost.

2. METODA SOCIALNEGA DELA

Jedro moderne metode socialnega dela je pomoč, ki jo daje socialni delavec svojemu klientu zato, da klient sam v sebi razvije svoje lastne pozitivne zmogljivosti. To metodo dela so najprej razvili Amerikanci pod imenom *case work*, kar pomeni, delo s posameznim primerom. Gordon-Hamilton pravi, da pomeni temelj »*case worka*« pomoč, ki jo dajemo posamezniku zato, da sam v celoti sodeluje pri procesu svoje lastne resocializacije.⁹

Ne bo odveč, če skušamo to metodo dela, tako imenovani »*case work*«, razumeti nekoliko historično — sociološko. Znano je namreč, da so Amerikanci doslej, zaradi močnega poudarka na industrializaciji in eksploataciji svoje razsežne zemlje, ki je sprejemala izseljence z vsega sveta, socialnovarstveno zakonodajo najmanj razvili, vsekakor pa mnogo manj, kot evropske države. Načelo severnoamerikanskega življenja je osebna ekonomska prosperiteta, osebno uveljavljanje in huda konkurenca. Po tem konceptu je postala Amerikancu mnogo bližja ideja tistega socialnega dela, ki pomaga človeku razviti konkurenčno sposobnost. S tem mu seveda do neke mere obrne pozornost na samega sebe, proč od družbenega reda, ki je v večini primerov kriv družbene osamitve posameznika.

Evropske dežele so v nasprotju z Ameriko gosteje naseljene, imajo skromnejša naravna bogastva in zato daljšo in globljo tradicijo v dajanju gmotne pomoči tistim, ki so je potrebni. Tako je mogoče razumeti močan razvoj socialnega zavarovanja v Evropi, ki ga Amerika v taki obliki pravzaprav še ne pozna.

S tem pa, da je socialna politika v Evropi posvečala pozornost predvsem zakonodajni in upravni plati, je večkrat zanemarila potrebno skrb za posameznika v tem smislu, da bi ga čimprej napravila neodvisnega od socialnih dajatev in da bi ga kar najdalj ohranila pri polni delovni zmoglosti. Po drugi strani pa se je amerikanska socialna politika obrnila predvsem k posamezniku, zanemarila pa je pomen in vrednost splošnih socialnih reform.

Pri današnjem stanju opazamo dvoja: Amerika širi področje socialnega zavarovanja, Evropa pa prevzema nekatere metode *case worka* za pomoč posamezniku.¹⁰

V moderni državi, zlasti socialistični, je treba združiti oboje. Brez temeljitih socialnih reform v gospodarstvu in v socialni politiki ostaja lahko pomoč, ki jo daje socialni delavec posamezniku večinoma z nasveti, le leporečje. Kakor hitro pa se je družba odločila stopiti na pot novega, socialističnega družbenega reda, potem je prav in je tudi njena dolžnost, da pomaga vsem, ki so pomoči potrebni, da se vključijo vanj po svojih najboljših lastnih močeh.

Naloga tega referata ni obravnavati socialne reforme, ki smo jih doslej razvili pri nas, večkrat celo preko naših gospodarskih zmogljivosti, do take mere, da lahko služijo za zgled marsikateri ekonomsko močnejši državi. Pač pa je moja naloga pokazati način, kako more in mora socialni delavec pomagati posamezniku, da v našem družbenem redu živi in dela kot polnovreden aktiven državljan z zavestjo, da ima do socialistične družbe dolžnosti in pravice hkrati.

Moderni socialni delavec se najprej spozna s klientom samim, z razmerami, v katerih živi in v katerih je živel. Primer začne proučevati brez predsodkov, brez občutka lastne superiornosti, z edino željo, živeti se v položaj tistega, ki ga obravnava. V ta namen prouči vse obstoječe spise o osebi in se nato razgovarja z njo. Če hoče vzpostaviti dober stik s klientom, mu mora v uvodnem delu razgovora razložiti vsebino svoje naloge in takoj izključiti vsakršno upanje na pomoč take vrste, ki je socialni delavec ne more dati. Navajen mora biti potrpežljivo poslušati klienta o stvareh, ki jih pripoveduje in kakor jih razume sam. Temeljna naloga socialnega delavca je ustvarjati si sliko o klientovi osebnosti. Le tako bo mogoče graditi razvoj osebnosti na podlagi njenih lastnih izhodišč. Za dobro delo socialnega delavca s klientom je potrebno zaupanje. Kontakt ustvarja socialni delavec polagoma s tem, da skuša klienta razumeti bolje in globlje, kot ga je skušala poprej razumeti druga okolica.

Socialni delavec si polagoma, rekli bi korak za korakom, ustvarja sliko o osebnosti, taki, kakršna je. Polagoma se vživlja v njen življenjski razvoj vse od rojstva dalje, obišče klientov dom, posamezne družinske člane in njegovo delovno mesto. Vedeti mora, kaj je klient počenjal v delovnem in v prostem času.

Ko sodi, da je zbral dovolj gradiva in da si je pridobil klientovo zaupanje, napravi diagnozo in oceno, t. i. evaluacijo primera. Za oceno tuje osebnosti je potrebna velika osebna zrelost socialnega delavca, široka razgledanost in znanje. Socialni delavec mora biti zmožen oceniti celotno okolje, iz katerega klient izhaja. Način življenja v naših viničarskih krajih je različen od načina življenja v industrijskem središču Jesenice. Sožitje kolektiva in medsebojna pomoč članov kolektiva je lahko različna v posameznih podjetjih. Standardi domačega gospodinjstva, povezanost med posameznimi družinskimi člani so različni v mestih in na deželi.

Človeka, ki ga imamo pred seboj, je mogoče razumeti samo v okviru njegovega lastnega okolja, iz katerega izhaja, zakaj v to okolje se bo verjetno vrnil in v tem okolju naj prosperira. Prosperiral pa bo v njem, če ga bo skušal spreminjati. Za oceno (evaluacijo) posameznega primera nimamo absolutnih meril in standardov. Socialni delavec je delavec z relativnimi merili, ki so povsod drugačna. Vsem tem ocenam je skupen samo en aspekt, in ta je: socialistična morala.

Znotraj tega družbenega okvira je treba oceniti osebnost samo. Oceniti je treba, katerih pozitivnih nagnjenj, ki jih v bistvu ima, doslej klient ni mogel dovolj razviti. In realno je treba predvideti, kakšna sredstva daje naš družbeni red na razpolago za ugoden razvoj teh teženj.

Na podlagi diagnoze in evaluacije primera si začrta socialni delavec skromne smernice prihodnjega dela s klientom. To pa je le groba perspektiva, ki jo bo treba spreminjati obenem z razvojem posameznika v družbi in z razvojem družbenih razmer. Življenjska bo, če bo upoštevala dinamični razvoj osebnosti in ekonomskih ter družbenih razmer. Delovni načrt gradi socialni delavec skupaj s klientom toliko časa, da ga klient sam sprejme kot svoj lastni program, kot program, ki si ga sam postavi zato, da doseže svojo lastno prosperiteto. Socialni delavec postopoma vodi svojega klienta k temu cilju, to pa seveda z določeno usmeritvijo.

Z izgrajevanjem take perspektive ob sodelovanju klienta se začenja obenem tudi sanacija primera. Program in sanacija sta neločljivo povezana. Ko klient popolnoma sprejme program, je tudi sanacija končana.

Pripomočki, ki jih socialni delavec uporablja pri svojem delu so: socialne in ekonomske študije kraja, od koder klient izhaja, študij spisov o osebnosti, razgovori s klientom in s posameznimi člani njegove družine, osebni obiski, pisma klientu, družinskim članom, delovnemu kolektivu in raznim ustanovam ter pravilno in redno voden osebni dossier. Te pripomočke mora socialni delavec poznati in jih mora pravilno uporabljati.

3. SOCIALNI DELAVEC KOT SODNI OPAZOVALNI (TRIAŽNI) ORGAN

Prva oblika konkretnega sodelovanja socialnih delavcev s sodiščem ali z izvršilnimi organi se kaže v pomoči pri individualizirani izbiri ustreznega ukrepa oziroma kazenskega zavoda. To nalogo opravlja socialni referent lahko še pred glavno obravnavo, v pripravljalnem postopku, tako zlasti n. pr. v mladinskih kazenskih zadevah; lahko pa jo opravlja že po izreku sodbe z namenom, da izvršilni organ dodeli obsojenca v zanj primeren kazenski zavod oziroma da mu sam socialni delavec pomaga pri resocializaciji na prostosti.

Naloga socialnega delavca kot enega izmed opazovalnih organov je dvojna: zbrati vse potrebne podatke o storilčevem življenju in o drugih družinskih članih, nato pa na podlagi teh podatkov diagnosticirati primer in presoditi, v kakšni družbeni situaciji bi se storilec v prihodnje najlaže resocializiral.

Težko je dati enotno shemo podatkov, ki so za tako presojo položaja potrebni. Socialni delavec je v glavnem pomožni organ, v našem primeru lahko pomožni organ sodnega senata ali pa triažne ekipe strokovnjakov za razne strokovne discipline, kakor psihiatra, psihologa, pedagogoterapevta ipd.

Zato mora socialni delavec s strokovnjaki z drugih področij ugotoviti namen svojega dela in najti v sestavi celotne ekipe svoje posebno delovno področje. Poročilo o odrasli osebi, ki ga daje socialni delavec sodnikom, je bolj usmerjeno v sedanjo družbeno situacijo storilca,¹³ poročilo o mladoletni osebi je bolj usmerjeno v analizo mladoletnikovih staršev^{14, 51} in poročilo, ki ga pripravlja socialni delavec za psihiatra in psihologa, je močneje usmerjeno k razvojni dinamiki osebnosti.¹⁶

Vsebinsko potrebnih informacij so skušali nekateri avtorji doslej zajeti v nešteto več ali manj različnih obrazcev, ki naj bi socialnemu delavcu pomagali najti enotno podlago za njegovo delo. Vendar je praksa pokazala, da take šablone niso koristne, ker je za vživiljanje v tuj položaj potrebno mnogo več, kakor pa lahko nudijo stereotipna vprašanja. Sodobne težnje so usmerjene k strokovni usposobljenosti socialnega delavca, ki prehaja v tip višje in visokošolske izobrazbe prav zato, da bi se izognili recepturam, ki v raznolikosti družbenega sožitja ne morejo najti svoje upravičenosti.

Kljub temu navajam francoski primer sheme, zato da bo področje dela, ki ga opravlja v kriminološke namene socialni delavec, laže razumljivo.

»Tipizirana shema socialne ankete¹³

A. Družinsko okolje, iz katerega oseba izhaja:

1. Odnosaji med roditelji (ob rojstvu osebe in pozneje),
2. Sestava družine (vrstni red rojstva osebe, obnašanje in položaj posameznih družinskih članov v družini, morebitna navzočnost tujih oseb v družini),
3. Razna okolja, v katerih je oseba živela v otroških letih (atmosfera in

vzdrževanje stanovanja, socialni in ekonomski nivo, vzgojna načela in družbeni ugled),

B. Življenje in obnašanje klienta:

a) Otroška doba:

- Način življenja
- Obnašanje znotraj družine in v njeni okolici
- Igre, zabave
- Šolanje: doba trajanja in obisk šole;
vrste šolanja;
veselje in zmožnost za učenje;
stopnja dosežene šolske izobrazbe;

b) Doba pubertete:

- način življenja
- obnašanje v družini
- družba in zabave
- profesionalno usposabljanje
- vaje
- starost osebe v času, ko je začela delati
- zaporedne zaposlitve
- motivi za menjanje zaposlitev
- mnenja delodajalcev

c) Doba zrelosti:

- vojaška služba
- profesionalna delavnost
- zabave, družba, vedenje

d) Lastno družinsko okolje:

1. družinsko stanje (zakon, konkubinacijo);
2. sestava družine: imena in datumi rojstev vsakega izmed družinskih članov;
obnašanje in družbeni položaj vsakega od družinskih članov;
tuje osebe, ki živijo v istem gospodinjstvu;
3. družinska atmosfera:
družbeni, ekonomski nivo, stanovanje;
4. avtoriteta v družini, vzgojni prijem.

C. Osebnost:

dominantne poteze osebnosti

čustvovanje (emocionalnost, možnost navezovanja na druge osebe, ki jih ima oseba rada in ki imajo nanjo določen vpliv)

D. Dosedanji sodni ukrepi in morda uporabljeni ukrepi na podlagi mladinske zakonodaje

E. Patološka preteklost:

1. dednostna

2. osebna:

posebni dogodki iz časa nosečnosti ali ob porodu;
prvi razvoj (hoja, zobje, govorica, osebna snaga);

3. bolezni (posebej je treba navesti tiste otroške bolezni, ki so lahko povzročile motnje v živčnem sistemu).

Fotografija stanovanjskega objekta v sosedstvu

F. Zdravstveno stanje potomstva

G. Prihodnost

H. Sklep:

Kaj je pripeljalo do storitve delikta ali do padca osebnosti, ki je povzročila delikt?

Kako sodijo o obnašanju osebe v:

- njenem okolju
- njeni družini
- kraju kjer biva?

Kaj je treba storiti, da bi se izognili povratništvu v tem primeru?»

Ta shema pomeni v glavnem vso vsebino potrebnih informacij, ki jih socialni delavec zbira, čeprav so v zvezi z delom nekaterih delovnih ekip posamezna vprašanja bolj specifična in druga manj.

Nekatere podatke je priporočljivo osvetliti tudi ilustrativno. Tako nam n. pr. rodovnik večje družine olajša orientacijo v posameznih podatkih.

Domačo situacijo ponazarjajo fotografije, kakor: lokacija stanovanjskega objekta v sosedstvu, notranja urejenost stanovanja, izgled osebe, (ki se za fotografiranje ne sme posebej urediti) in pod.

Razvoj osebnosti lahko dokumentirajo fotografije iz različnih starostnih obdobj istih oseb.

Za razumevanje družinskega življenja je priporočljiva izdelava okvirne skice stanovanja. Tako dokumentirano gradivo je v pomoč ne samo organu, za katerega socialni delavec dela, marveč tudi socialnemu delavcu samemu za ocenjevanje družinske situacije v celoti.

Tudi način dobivanja informacij ni vedno enak niti ni opravljen po istem vrstnem redu.

Storilec kaznivega dejanja je lahko med zbiranjem informacij na prostosti ali v priporu oziroma je v zaporu, če socialni delavec dela anamnezo že po izrečeni sodbi.

Osebo, ki je med zbiranjem informacij na prostosti, socialni referent navadno povabi v svojo pisarno. V pisarni mora biti socialni referent med razgovorom s storilcem sam. Socialni delavec naveže stik s storilcem nedvomno

Notranja urejenost stanovanja

teže kot z drugimi osebami. Potrebno je, da mu na kratko razloži naloge svojega dela. Nato preide na konkretni razgovor o sedanjem položaju storilca kaznivega dejanja doma in v službi: ali storilec še lahko preživlja svojo družino, ali je obdržal ali izgubil delovno mesto ipd. Brž ko je gospodarsko stanje družine zaradi storjenega kaznivega dejanja porušeno ali vsaj bistveno omajano, je treba nekaj ukreniti, da se družinske gospodarske razmere zopet uravnotežijo. Pri tem lahko socialni referent ponudi svojo pomoč v obliki posredovanja pri prejšnjem delodajalcu, iskanja novega službenega mesta ipd.

Tak uvod običajno sam po sebi utre pot za razgovor o življenju storilca sploh, prav od mladosti dalje. Socialni referent si nato o vseh razgovorih dela zapiske, in sicer tako čitljivo, da jih lahko osumljenec prebere, če to želi, in s tem odvrne od sebe dvom o tem, ali je tudi socialni delavec oseba, ki želi razjasniti storjeno kaznivo dejanje, ali ne. Socialni delavec namreč tega na-

RODOVNIK DRUŽINE B.

♂ N. Janez

—
 ♂ N. Pavel
 110 let, kmet

—
 9 otrok, 8 umrlo
 v starosti 5-10 let

—
 ♂ N. Analijsa
 *1897

—
 ♂ B. Jernej
 *1898, sluga

—
 ♀ P. Angela
 80 let, gospodinja

—
 ♀ ?
 gospodinja

Legenda:

storil kaznivo dejanje

moški

ženska

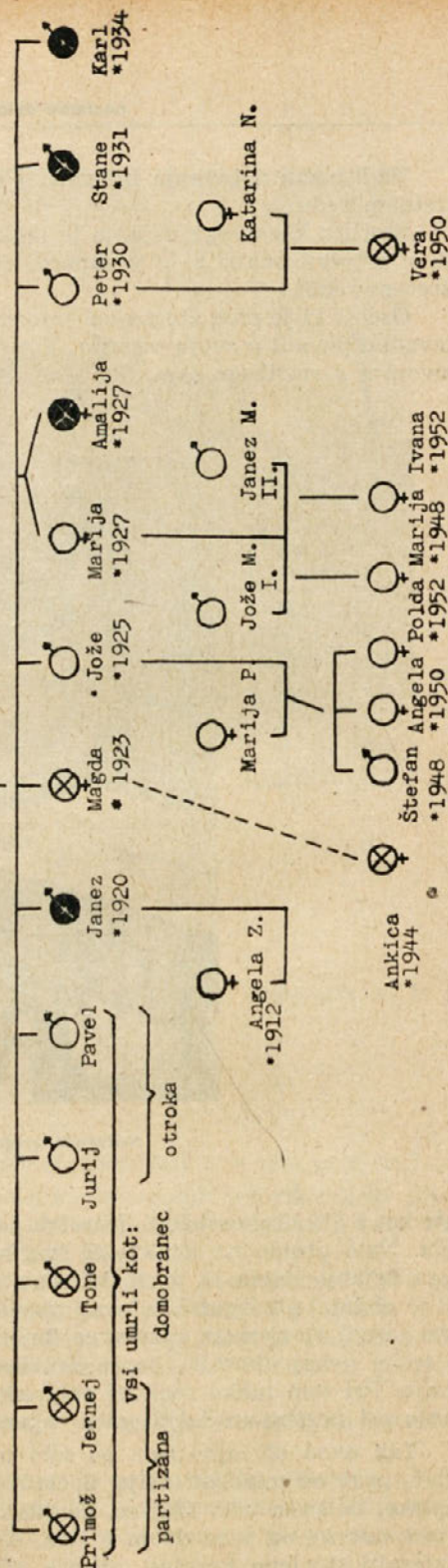
debilen ali imbecilen

nezakonski otrok

dvojčka

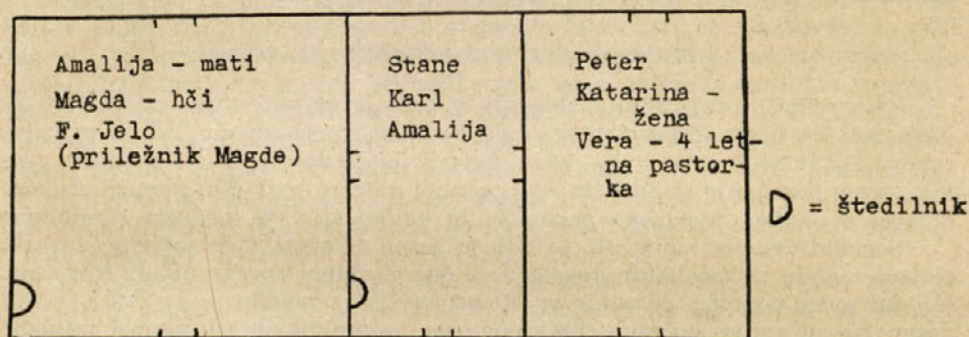

čelno ne dela, ker se zaveda, da so za tako delo drugi, posebni organi. Storilca tudi posebej opozori na to, da mu o kaznivem dejanju ni treba ničesar pripovedovati, če noče, če pa to želi sam, potem pač le toliko, kolikor ima za potrebno.

Pripornik, zlasti tisti, ki je prvič priprt, doživi morda v priporu neke vrste travmo. Po navadi je odšel z doma nepripravljen, nepričakovano je zapustil družino in ni mogel prej urediti vprašanj njene prihodnje gospodarske ustaljenosti. V takem položaju lahko socialni delavec mnogo pomaga priporniku samemu in njegovi družini. S pripornikom naveže stike čimprej in se informira o njegovih skrbih, ki jih ima za družino. Če je videti, da bosta nje-

Skica stanovanja družine B.

gova kazni ali pripor kratkotrajna in je dejanje lažje narave, se potruzi socialni delavec pri delodajalcu za to, da mu ohrani prosto delovno mesto. Če ne, se posvetuje na podlagi razgovora s pripornikom in njegovo družino, kako bi si začasno kar najbolje uredila gospodarsko stanje, po potrebi pomaga preostalim družinskim članom preskrbeti začasna delovna mesta, kakor n. pr. otrokom-študentom, materi-gospodinji ipd.

Pomoč socialnega delavca je še prav posebno potrebna pri ženskih pripornicah, ki so doma zapustile otroke. Poskrbeti je treba za začasno gospodinjsko pomoč in za nadzorstvo nad otroki, zato da ne bi težavno stanje speljalo še drugih družinskih članov na pot kriminala.

Pri urejanju teh, sicer zunanjih, gospodarskih okoliščin družine — socialni delavec že deloma spozna osebnost storilca in njegovo skrb za lastno družino. S tem je navezan potreben stik s storilcem, večinoma je že dobljeno zaupanje in po vsem tem je mnogo lažje zbrati še druge podatke, ki jih potrebuje socialni delavec o storilcu in o njegovi družini.¹⁷

Stik z družino, z delovnim ali z učnim mestom storilca logično sledi iz dejstev, ki jih socialni delavec zbere med razgovorom s samim storilcem. Ta stik mora biti takten in ga sme socialni delavec navezovati samo s tistimi ljudmi, ki so že poučeni o sumu glede kaznivega dejanja te osebe, ne pa tudi z drugimi ljudmi. Socialni delavec bi izgubil zaupanje, če bi kvaril dobro ime osumljene osebe s tem, da bi nepoučenim pripovedoval o kaznivem dejanju. Tudi mora socialni delavec pripornika ali storilca na prostosti obvestiti o tem, s katerimi ljudmi bo skušal navezati stik, in ga poučiti, zakaj. Vse delo

socialnega delavca mora biti pred storilcem in njegovim okoljem jasno in odkrito.

Socialni delavec v tej fazi svojega dela dobljene podatke predvsem zbira — jih registrira. Potem ko zbere vse potrebne podatke, potem ko ukrene vse potrebno, da ne bi obenem s storilcem prišla v breme družbi še vsa njegova družina, napravi diagnozo (zakaj je klient storil kaznivo dejanje) in zbrane podatke tudi oceni (kakor smo videli na kraju prej omenjene sheme). Na podlagi razgovorov in drugih zapažanj si ustvari približno prognostično sliko o resocializaciji storilca: kje, v kakšnem okolju in ob kakšnih pogojih bo storilec v prihodnje verjetno najlaže uspeval in deloval. Po taki evalvaciji primera sestavi socialni delavec poročilo za sodišče ali za trižno ekipo strokovnjakov drugih znanstvenih disciplin ali pa za tisti kazenski zavod, ki je to mnenje zahteval, potem ko je bil obdolženec že obsojen na zaporno kazen.

4. SOCIALNO DELO V KAZENSKIH ZAVODIH

Že v zvezi s prejšnjimi razlaganji se nam je moralo nujno odpreti vprašanje, kakšen je položaj socialnega delavca v zapornem zavodu, tako v priporu, zaporu ali kazenskem zavodu. Vsi ti zavodi imajo namreč svoja posebna pravila, svojo posebno disciplino in svoj posebni notranji red. Kaj pomeni socialni delavec v okviru zavodnega personala in koliko ga veže zavodna disciplina?

Socialni delavec mora biti, če hoče uspešno delovati, član zavodne uprave; če je v zavodu več socialnih delavcev, je član zavodne uprave njihov starešina. Uživati mora popolno zaupanje vodilnega osebja v zavodu in je zato v celoti vezan na notranjo zavodno disciplino, saj je praviloma uslužbenec zavoda. Njegova pravica in dolžnost je občevati z obsojenci vsak čas, kadar ima to za potrebno, zato je v zavodu nameščen. Vse te razgovore opravlja popolnoma zaupno, ker mu zavodna uprava verjame, da jih ne bo zlorabljal proti internim pravilom zavoda. Ker pa uživa tako zaupanje, je na notranjo zavodno organizacijo vezan tudi s posebnimi določbami, ki urejajo, česa socialni delavec ne sme.

Posamezna navodila, ki jih je v ta namen izdalo francosko pravosodno ministrstvo leta 1952 in so zbrana v splošnih navodilih izšla pozneje, določajo med drugim:

»30. člen. Socialni delavci morajo proti tretjim osebam varovati uradno skrivnost v vseh stvareh, ki so jih izvedeli pri opravljanju svoje uslužbe.

31. člen. Čeprav ne prispevajo ničesar k varnosti in disciplini kazenskih zavodov, vendar morajo opravljati svoje naloge tako, da ne škodujejo zavodni varnosti, zavodni disciplini in je ne ogrožajo.

33. člen. Socialnim delavcem je prepovedano:

— intervenirati pri sodni oblasti ali pri odvetnikih, razen v izjemnih primerih, o katerih morajo poprej poročati zavodni upravi;

— kritizirati sodne odločbe ali tiste odločbe, ki se nanašajo na pogojni odpust ali na pomilostitev;

— dajati intervjuje novinarjem, organizirati konference ali nastopati na javnih zborovanjih z obravnavanjem primerov iz penitenciarne prakse, kolikor niso bili za to poprej posebej pooblašeni;

— izročati razne predmete ali pisma obsojencem brez poprejšnje privolitve direktorja zavoda; prenašati iz zavoda predmete ali pisma; izročati obsojencem denar drugače kakor s položitvijo na račun v zavodni pisarni;

— sprejemati denar od družin obsojencev za obsojencem storjene usluge ali sprejemati kakršna koli darila, posojila ali usluge katere koli vrste na svoj račun;

— piti ali jesti z obsojenci ali njihovimi družinskimi člani, z odpuščenimi ali njihovimi družinskimi člani, razen v primerih, kadar je to potrebno zaradi lažjega opravljanja službe;

— zaposlovati obsojence v sekretariatu za socialno službo.¹⁸

Korespondenco socialnega delavca z obsojenci mora vidirati upravnik zavoda, medtem ko je korespondenca z družinskimi člani prosta. S temi določbami so v Franciji omejene pravice socialnega delavca, te omejitve pa mu obenem utrjujejo položaj znotraj samega zavoda in mu zagotavljajo popolno zaupanje pri vodstvu zavoda.

Prehajamo na delovno področje socialnega delavca znotraj kazenskih zavodov. Sama organizacija tega dela v zavodu take vrste se zdi morda, na prvi hip, contradictio in adjecto. Če bi imelo prestajanje kazni v kazenskim zavodu samo retributivni pomen, t. j. povračilo zla z zlom, potem bi ta služba v zavodu take vrste seveda ne bila upravičena. Kakor hitro pa smo se odločili dodeliti kazenskemu zavodu tudi nalogo prevzgoje in resocializacije storilcev, potem je obstoj socialne službe tudi v takih zavodih umesten in potreben. V okviru tega opravlja socialni delavec dvoje nalog. Svojo pomoč daje obsojencu pri prestajanju kazni znotraj samega zavoda, pomaga pa mu tudi k uspešnejši resocializaciji ob izpustu iz zavoda.

K nalogam, ki jih socialni delavec opravlja med prestajanjem kazni v zavodu, spadajo obiski in razgovori z obsojenci ter zanimanje za njihove probleme, ki jih imajo zlasti v zvezi s svojo družino. Za prihodnjo obsojenčevo resocializacijo na prostosti je večkrat odločilnega pomena, da obdrži pravilen stik s posameznimi družinskimi člani. Ti imajo pogosto mnogo skrbi in nadlog in se kaj radi odvrnejo od obsojenca, mu dejanje očitajo v pismih in ob časih obiskov oziroma ga sploh ne obiskujejo. Če taki očitki in taka izločitev obsojenca iz družinskega kroga prekoračijo določeno mero, potem obsojenec lahko izgubi občutek odgovornosti za družino sploh. Tak občutek pa je eden od temeljnih pogojev za to, da si obsojenec sam želi resocializirati se in ne še globlje zabresti v kriminal. Osnovna naloga socialnega delavca je torej pojasnjevati obsojenčevo razmerje do družine družinskim članom, obsojencu pa družinske težave. Tako pomaga socialni delavec k zbližanju obsojenca z družino.

Znotraj zavoda so zdravniku, zlasti psihiatru, večkrat potrebne dodatne dopolnitve socialne ankete, ki jih naknadno opravlja socialni delavec.

Mnenje socialnega delavca, ki si ga ustvari zaradi svojih pogostih stikov z obsojencem in njegovimi družinskimi člani, je lahko zelo koristen prispevek za priporočilo ali zavrnitev prošnje za pogojni odpust.

Razen tega je socialni delavec zaradi svoje posebne strokovne izobrazbe, ki ga usposablja med drugim tudi za delo s skupinami, eden od pomožnih organizatorjev krožkov v prostem času obsojencev in skrbi lahko za dobro izbiro knjižnih del v knjižnici.

Najpomembnejša naloga socialnega delavca v kazenskem zavodu pa je predhodna priprava za obsojenčevo resocializacijo po izpustu iz zavoda. Avtorica Hertevent pravi: »Prepričana sem o tej stvari: če ponudimo človeku, ki bo odšel iz kazenskega zavoda, domače ognjišče, zaposlitev, dovolj denarja za čas, ko čaka na svojo plačo, primerno obleko, močno moralno podporo, vse to prilagojeno njemu samemu, njegovemu okusu, njegovi osebnosti, mu damo

s tem največ, kar je mogoče za to, da zdravo odide iz zavoda k svojemu delu na prostosti; če obsojenec zapravi to edinstveno priložnost, ki mu je bila ponudena, če je ne zna izrabiti ali če se požvižga nanjo, samo v tem primeru moremo šteti njegovo vrnitev v kriminal za njegovo lastno zadevo, za katero je sam odgovoren.¹⁹

Vrnitev obsojenca domov mora biti dobro pripravljena. Na dnevnem redu so pojavi, kakor: »mržnja, neprestani očitki ali narobe: usmiljenje in pretirana popustljivost ali žalitve po ljudeh, ki so prevzeli povsem neodvisne navade in nočejo več sprejemati avtoriteto, ki ji dalj časa niso bili podvrženi prav zaradi krivde samega obsojenca.«²⁰ Če se da vnaprej računati s tako velikimi nasprotovanji, da jih ne bo mogoče več premostiti, zlasti če se je zakonec na prostosti navezal na drugo osebo, potem je treba takemu obsojencu pomagati poiskati novo ognjišče, tako kakor drugim brezdomnim samcem ali starčkom. »Zakaj človek, ki je prišel iz zapora in ga povsod zavračajo ali pa če ima samo občutek, da ga bodo povsod zavrnil, si bo našel zavetišče pri svojih tovariših iz nesrečnih dni, ki so odšli iz zapora pred njim: dobil je njihove naslove, za katere jih je prosil v času, ko so se zrcalile pred vsemi različne čudovite možnosti prihodnjega lahkega življenja ... « pravi Pierre Cannat.¹⁷

Vprašanje delovnega mesta je drugo pereče vprašanje, ki ga ni lahko reševati. Marsikaj je treba razložiti bodočemu delodajalcu, treba je sploh najti primerne delodajalca in še nekaj: treba je presoditi, kakšen je kolektiv bodočega delovnega mesta. Če je to kolektiv z nestalno naseljeno delovno močjo (n. pr. pri nas s sezonskimi delavci), če je to kolektiv z močno notranjo diferenciacijo mnenj o temeljnih, moralnih standardih družbenega sožitja, potem je zelo nevarno obsojeno osebo dodeliti takemu kolektivu. Treba je najti notranje konsolidiran, družbeno zdrav kolektiv, v tem kolektivu pa poiskati obsojencu najmanj tako delovno mesto, kot ga je imel pred nastopom kazni, ali pa še boljše, če je svojo kvalifikacijo v kazenskem zavodu izboljšal. Seveda more to v glavnem veljati le za delavce v proizvodnji, ne pa tudi za vsa druga službena mesta, kakor n. pr. pri nas za vodstvena mesta v podjetjih, za vsa uslužbenska mesta ali za voljene organe. Toda kljub temu velja načelo, da je treba obsojeni osebi po prestani kazni dati možnost, da se na prostosti uveljavi z delom, ne pa z novimi kaznivimi dejanji.

Socialni delavec lahko sondira družinske in delovne razmere sam ali pa ob pomoči lokalnega socialnega referenta. V krajih, kjer so lokalni socialni referenti dobri, bo sporočil svoje potrebe za obsojene osebe pismeno, v tiste kraje pa, v katerih kader socialnih delavcev ni dovolj številen in strokovno usposobljen, bo potoval sam.

Ko so vsi ti pogoji za ugodno vrnitev na prostost urejeni, jih je treba obsojencu razložiti in mu večkrat dajati pogum za vrnitev na prostost. Tudi upravniki naših zavodov vedo povedati, da je strah naših obsojencev pred sramoto, ki jih čaka v njihovi najbližji okolici, sam po sebi najhujša kazen. Pred izpustom je treba obsojencu razložiti, kako gleda njegova okolica nanj, in ga pripraviti na to, kako ga bo sprejela.

Če se obsojenec ne vrača v lastno družino, mu je treba pomagati, da napravi načrt za porabo denarja, ki ga bo prejel ob izpustu iz zavoda. Obsojenec, ki je bil dalj časa v zavodu, večinoma nima več pravega razmerja do denarja, večkrat ne pozna več cen in mora vedeti, koliko časa in kako bo lahko živel z zneskom, ki ga bo ob izpustu prejel.

Končno opravlja socialni delavec kazenskega zavoda lahko tudi nadzorstvo nad pogojno odpuščenimi obsojenci; o tem bom govorila pozneje.

Sredstva, ki so socialnemu delavcu na razpolago za njegovo delo v kazenskem zavodu in izven njega, t. j. najbolj ugodna sredstva, so: 2 pisarniška prostora: eden v zavodu in eden izven zavoda, ter usposobljenost za vodenje razgovorov in korespondenco.

Socialni delavec, ki je uslužbenec kazenskega zavoda, potrebuje dva delovna prostora zato, da njegovi razgovori z družinskimi člani obsojencev ne motijo notranje discipline kazenskega zavoda. Znotraj zavoda ima pisarno za razgovore z obsojenci samimi, izven zavoda pa ima pisarno za razgovore z vsemi osebami, ki živijo na prostosti.

Socialni delavec je posebno šolan človek, ki ve, kako se je treba razgovarjati s posameznimi ljudmi. Nekateri avtoji priporočajo, da se strokovna ekipa, ki ima opravka z obsojenci in h kateri spada tudi socialni delavec, spozna z jezikom, ki ga uporabljajo obsojenci ali pa različne »klape« obsojencev med seboj. Poznanje tega jezika je potrebno zato, da je mogoče razbrati posamezne informacije, ki izvirajo iz uporabe t. i. »žargona«, in pa večkrat za olajšanje razgovora z obsojencem. Ta naj ve, da njegov način izražanja ne pomeni za penitenciarne organe nerešljive posebnosti.²¹

Korespondenco mora, kakor sem rekla, vidirati direktor zavoda, kolikor je namenjena obsojencu, sicer ne. O obsojencu vodi socialni delavec dossier, v katerem hrani izvid iz časa, ko so storilca opazovali, in v katerem vodi tekoče zapiske o obsojencevem vedenju v zavodu.

Iz vsega doslej povedanega je bilo mogoče razbrati, da je tak način dela kaj lahko mogoče tudi izrabljati. Obsojenci se lahko priglašajo za razgovor s socialnim delavcem zato, ker jim je dolgčas, ker se žele ogniti rednemu delu. Obsojenci lahko nadlegujejo socialnega delavca z raznim prosjačenjem za ugodnosti, do katerih niso upravičeni. Naloga socialnega delavca je ločiti potreben razgovor od nepotrebne in vse nepotrebne razgovore omejiti na tak minimum, da njegovo delo ohrani značaj objektivnosti in nepristranosti.

5. SOCIALNO DELO Z DELINKVENTI NA PROSTOSTI

Socialno delo z delinkventi na prostosti se je doslej oblikovalo na dva načina, ki sta si po temeljni ideji sicer sorodna, vendar se praktično bistveno različno izvajata. Ta dva sistema sta: anglo-amerikanski sistem »probation« in »parole« ter francosko-belgijski sistem pogojne obsodbe pod nadzorstvom. Zato bom vsakega od obeh sistemov obravnavala posebej. Za vsakega izmed njih pa bom združila razpravljanje o pogojni odložitvi kazni in pogojnem odpustu iz kazenskega zavoda, zato ker so načela socialnega dela v obeh primerih ista.

Anglo-amerikanski sistem probation in parole

Beseda probation pomeni po naše preizkus, beseda parole pa zadolžitev z besedo. Ustanovo »probation« veže amerikansko izrazoslovje na pojem preizkusne odložitve obsodbe, ustanovo »parole« pa na pogojni odpust iz kazenskega zavoda.

Bistveno za oba instituta je: odložitev obsodbe ali dela kazenske sankcije ob določenih pogojih, ki jih za krivo spoznana oseba prostovoljno sprejme in se pogodbeno obveže, da jih bo izpolnjevala.

Osnovni elementi teh dveh institutov, ki jih bom odslej dalje kratko imenovala s skupnim angleškim izrazom probation, so torej:

1. Institut probation se uporablja samo za tiste, ki so bili spoznani za krive, to je, katerim je bila dokazana storitev kaznivega dejanja.

2. Na podlagi tega instituta je izrek o kazenskih sankcijah pogojno odložen (v primeru pogojnega odpusta je odloženo prestajanje dela zapornih kazenskih sankcij).

3. Za izrek tega ukrepa je potrebna posebna selekcija storilcev.

4. Osebe, ki so pod nadzorstvom, morajo biti deležne razen nadzorstva tudi pomoči pri prevzgoji in resocializaciji.

Temeljno načelo je torej: storitev kaznivega dejanja in zaključen dokazni postopek s krivdorekom. Ta ideja je predvsem v skladu z anglo-ameriškim načinom sodnega postopka, ki bolj jasno od evropskih sistemov loči krivdorek od izreka kazenskih sankcij.

Naslednje načelo je odložitev izreka kazenskih sankcij. Po anglo-ameriškem sistemu probation kazenske sankcije sploh niso izrečene, marveč naloži sodišče obsojencu dolžnost, da se po določenem času zopet vrne pred sodišče. Sodišče nato na podlagi poročila nadzorstvenega uradnika (probation officerja) izreče kazen ali pa se ji popolnoma odreče, kadar je poročilo ugodno.

V primeru pogojnega odpusta je bila kazen sicer izrečena, deloma tudi že prestana v kazenskem zavodu, obsojencu pa je bila, zaradi posebno ugodnih kvalitet, ponudena možnost, da odide na prostost, kjer je pod nadzorstvom pristojnega nadzorstvenega organa. V tem posebnem primeru torej ni odložen izrek kazenske sankcije, marveč samó njena delna izvršitev. Zaradi dolžine razprave sem pač prisiljena obravnavati obe ustanovi, probation in pogojni odpust skupaj, zato ker sta si vsebinsko zelo sorodni, čeprav pravno ne.

Za izrek instituta probation ali pogojnega odpusta pod nadzorstvom je potrebna določena predhodna izbira storilcev. Naloga vseh upravnih organov, med katere spadajo tudi nadzorstveni uslužbenci, in vseh sodnih organov je namreč med drugim tudi: skrbeti za varnost obstoječega družbenega reda. Zato bi bilo nesmiselno puščati na prostosti tiste, ki so družbenemu redu nevarni, ki že ob času obravnave ali pa prestajanju kazni kažejo določene znake povratništva in izredno slabe družbene adaptacije.

Nekateri avtorji, zlasti Amerikanci, kakor Monachesi, zakonca Glueck, Reiss i. dr., so doslej izdelali razne vrste prognostičnih tablic, ki naj bi služile kot pripomoček za selekcijo storilcev. Vendar je vprašanje, ali so take tablice same po sebi lahko dovolj zanesljivo sredstvo za izdelavo tako daljnosežne prognoze. Na zadnjem mednarodnem kriminološkem kongresu v Londonu, septembra meseca 1955, so udeleženci zavzeli stališče, naj bodo take tablice le eden od pripomočkov, ki ga je treba dopolniti z nešteto individualnimi in lokalnimi opazovanji.

S tega stališča lahko toliko bolj cenimo vrednost dobrega socialnoskrbstvenega poročila, ki ga pripravi probation officer sodišču še pred izrekom sodbe.

Dressler je postavil tale vprašanja, na katera naj bi probation officer še pred sodbo odgovoril v svojem poročilu sodišču:

1. Ali je delinkvent nevaren družbi? Če je, ne spada pod nadzorstvo na prostosti.

2. Ali bo zapor pomagal ali škodoval osebnosti?

3. Ali je nadzorstvo na prostosti sprejemljivo nadomestilo za zaporno kazen pri določeni osebi?

4. Ali je osebnost mentalno in emocionalno zmožna, koristno izrabiti institut probation?

5. Ali je njeno razmerje do družbe takšno, da opravičuje zameno zapora z nadzorstvom na prostosti?

6. Ali bo od nadzorstva imela korist družba ali posameznik?

7. Ali je nadzorstvo v skladu z naravo storjenega kaznivega dejanja?

8. Ali ima oseba primeren dom in dovolj gospodarskih možnosti, da bo doma primerno živela?²⁴

Močan pa je ugovor, da prognoza lahko računa le s tistimi elementi osebnosti, ki že obstajajo, ne more pa pregledati vseh različnih možnosti prihodnjega razvoja osebnosti.²⁵ Zato naj bo sistem nadzorstva nad obsojenci na prostosti tako prožen, da ga je mogoče vsak čas odpraviti, po drugi strani pa naj bo mogoče tudi sistem prestajanja kazni v zaporih pretrgati s pogodnim odpustom pod nadzorstvom. S tega gledišča se oba izreka približujeta eden drugemu na podlagi načela o individualizaciji kazenskih sankcij.

Vodeče načelo je le to, da ne moremo uporabljati instituta probation za tiste, ki so družbi precej nevarni. Zato mora obnašanje osebe zadovoljevati vsaj minimalne zahteve, ki jih državljanu postavi družbena organizacija, in zato mora nadzorstveni uslužbenec upoštevati tako koristi družbe kakor posameznika.²⁴

Oseba, ki sprejme nadzorstvo nad svojim prihodnjim življenjem od nadzorstvenega — preizkusnega uslužbenca, sklene s pristojnim organom pogodbo. V pisni obliki prejme določena pravila in se s podpisom zaveže, da jih bo izpolnjevala. Če oseba na prostosti to svojo pogodbeno obvezo bistveno krši, jo izroči nadzorstveni uslužbenec pristojnemu oblastvu, ki je pogodbo sklenilo (ali sodišču ali zavodni upravi itd.), da svoj odlok spremeni in zavaruje družbo pred nevarno osebo po veljavnih zakonskih predpisih.^{7, 25}

Ti pogoji, ki jih za krivo spoznana oseba sprejme, so različni in individualno prilagojeni posameznim storilcem. Biti morajo resni, take vrste, da jih je mogoče izpolnjevati, po drugi strani pa tudi njihovo izvedbo kontrolirati. Običajni pogoji, ki jih pristojno oblastvo postavlja v večini primerov, so: storilčeva obveza, da bo v stalnem stiku z nadzorstvenim uslužbencem in da mu bo sporočal spremembo bivališča in delovnega mesta; obveza storilca, da bo prebival v določen kraju, mladoletniki tudi v okviru določene družine ali v posebnem zavodu; obveza obsojenca, da se bo podvrgel odrejeni zdravniško-psihološki negi v tistih primerih, kadar je to potrebno.⁷

Dressler navaja za ZDA več takih možnih obvez, kakor n. pr.:

- plačilo stroškov kazenskega postopka,
- plačilo globe,
- povrnitev škode,
- preživljanje odvisnih članov v družini,
- resno opravljanje službe,
- izogibanje zadolževanju in nepotrebnim izdatkom,
- poročanje agenciji po poprejšnjem dogovoru,
- obveščanje o spremembi bivališča,
- dopustitev nadzorstvenemu uslužbencu, da obišče dom in službeno mesto,
- abstinenca od čezmernega uživanja toksičnih sredstev,
- izogibanje oporečnim lokalom in družbam,

- vrnitev domov ponoči ob določenem času,
- možnost sklenitve poroke samo s privoljenjem nadzorstvenega uslužbenca,
- nadzorovani ne more živeti v konkubinatu,
- nadzorovani more uporabljati avtomobil samo s privoljenjem uslužbenca,
- nadzorovani mora po potrebi privoliti v zdravljenje,
- prepoved prodajanja narkotikov,
- prepoved nošenja nevarnega orožja,
- splošno spoštovanje zakonskih predpisov, itd.

Nadzorstvena služba v ZDA in v Angliji je posebej organizirana. Oseba, ki je bila spoznana za krivo, nima nobene pravice niti dolžnosti, da se organom te službe podvrže. Sodišče, oziroma zavodna uprava storilcu v določenih primerih, ki jih šteje za primerne, to možnost ponudi in storilec ima pravico, tako ponudbo sprejeti, seveda ob določenih pogojih, ali pa jo zavrniti. Če storilec ponudbo sprejme in se pismeno obveže sprejeti pravila te organizacije, potem veljajo zanj vse obveznosti, ki izhajajo iz tega razmerja. Tako ima n. pr. ameriški Board of Parole svoje statutarne določbe, ki urejajo različne možnosti obvez in tudi sankcije v primeru kršitve teh obvez (§§ 215 in 216).²⁵

Kot primerek pogodbenih obvez za sprejem instituta probation navajam obrazec ameriškega mladinskega sodišča v Clevelandu, ki predvideva razen vnaprej določenih obvez tudi prazen prostor za dodatne obveze, ki jih ima nadzorstveni uslužbenec v določenem individualnem primeru za prikladne (str. 307).

Delo nadzorstvenega uslužbenca v času, ko nadzoruje storilca kaznivega dejanja, obsega dvoja: nadzorstvo in pomoč pri resocializaciji.

Nadzorstvo opravlja nadzorstveni uslužbenec predvsem v korist družbe, le v neznatni meri zato, da sproti kontrolira uspehe svojega dela s posamezno osebo. Zakaj rekli smo že: nadzorstveni uslužbenec je uslužbenec državnega organa in mora delovati tako, da varuje koristi družbe. Šele če s tem, da je storilec kaznivega dejanja na prostosti, družbeni red ni znatno ogrožen, more nadzorstveni uslužbenec vso svojo pozornost usmeriti k resocializaciji osebe, ki je pod njegovim varstvom.

S tega stališča je mogoče razdeliti storilce, ki so pod nadzorstvom nadzorstvenega organa, v tri skupine: 1. storilci, katerim je individualna pomoč pri resocializaciji nujno potrebna; 2. storilci, ki sami ne želijo sodelovati z nadzorstvenim uslužbencem, ker se ugodno počutijo v svoji antisocialni situaciji (n. pr. delinkventi z raznimi seksualnimi anomalijami, delinkventi z zakoreninjeno antisocialno preteklostjo manjšega pomena i. pd.), in katere je treba predvsem nadzorovati, ter 3. storilci, ki so sami po sebi enkratni priložnostni delinkventi, slučajno zabredli v kriminal in se vanj po vsej verjetnosti ne bodo nikdar več vrnili. Taki primeri praktično ne zaposlujejo nadzorstvenega uslužbenca.²⁴

Kako pomaga socialni delavec pri resocializaciji storilca? S svojo posebno metodo dela, t. i. case workom (kakor sem ga opisala v drugem poglavju), in po vseh načelih o pripravah za življenje na prostosti (kakor sem jih navedla v četrtem poglavju). To pomeni, da skuša socialni delavec omiljevati izbruh kriz v domačem okolju, da pomaga osebi pri iskanju primernega službenega mesta, da pripravlja stike z drugimi organi in agencijami, na katere se oseba lahko obrne ali mora obrniti, kakor n. pr. z uradi za posredovanje dela, z zdrav-

stvenimi organi, po potrebi z dietičnimi menzami, z domovi igre in dela za otroke, če so ti brez nadzorstva doma, z vzgojnimi in poklicnimi svetovalnicami itd. Potem ko so urejene vse te zunanje okoliščine in je socialni delavec dovolj aktiviziral osebo, da je začela sama uporabljati te pripomočke, ostane socialnemu delavcu še naloga: bodriti osebo in njeno okolje, da v takih spremenjenih okoliščinah vztrajajo, da se priuče medsebojni strpnosti. Odpirati jim mora perspektivo prihodnjega življenja, in sicer realno perspektivo, ki ima svoje izhodišče v individualnih posebnostih določene družinske skupnosti in vsakega posameznika.

Nadzorstvo nad storilcem kaznivega dejanja pa opravlja socialni delavec po vseh načelih policijske nadzorstvene službe.

Kakšno usposobljenost morajo torej imeti ti t. i. probation officerji? Usposobljeni morajo biti za posebne metode izsledovanja in prisilne delavnosti državne varnosti in za socialno delo.

Kakšni so uspehi te službe? Predvsem so v ZDA izračunali, da so stroški za nadzorovanje storilca kaznivega dejanja v enem letu 9-krat nižji od deten-

Knjižica mladoletnega varovanca pod nadzorstvom

RECORD OF REPORTS											
CHILDREN'S COURT ERIE COUNTY STATE OF NEW YORK											
CONDITIONS OF PROBATION AND RECORD OF REPORTS											
Name _____											
Address _____											
Erie County Probation Department (Juvenile Division)											
134 W. Eagle at Terrace											
Phone: MO. 8100 Buffalo 2, N. Y.											
Your Probation Officer is _____											
F-15D-99-1M-9-49											
19											
19											
Jan.	Feb.	March	April	May	June	July	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.

Cetrta stran

Prva stran

CONDITIONS OF PROBATION

Believing that you will appreciate the opportunity given you by the Court, I hereby release you on probation under the supervision of the Juvenile Division, Erie County Probation Department for an indefinite period.

Probation is an opportunity for you to remain in your own home if you live up to the conditions of probation set by the Court. If you behave yourself, you will earn your discharge from probation; if not, you may be returned to the Court for further disposition.

The Probation Officer is your friend. Do not hesitate to ask for his advice at any time. The conditions of your probation which you must observe are as follows:

1. You should not take part in any unlawful conduct at any time.
2. You shall report promptly to your Probation Officer on the day and the hour as directed by him.
3. You shall attend school regularly, and if allowed, work steadily at employment covered by the labor certificate.
4. Avoid bad companions, cultivate good habits and be in your home by o'clock, except by proper permission.
5. Restitution in the amount of _____ shall be made.
6. At all times conduct yourself as a good citizen.

Druga stran

THE PARENTS OR GUARDIAN OF THE PROBATIONER ARE EXPECTED TO:

1. At all times cooperate with the Court and the Probation Officer in carrying out the directions of the Court.
2. Permit the Probation Officer to visit the probationer at his home or elsewhere.
3. Notify the Probation Officer at once of any change of address.
4. Not permit the probationer to leave the jurisdiction of the Court without permission from the Court.
5. Answer all reasonable inquiries on the part of the Probation Officer.

Dated _____

Judge, Erie County Children's Court

Tretja stran

cije storilca v kazenskem zavodu.²³ V deželah, ki danes uspešno uporabljajo ta sistem, je mnogo več oseb pod nadzorstvom kakor v zaporih. Tako je razmerje med osebami pod nadzorstvom nasproti tistim v zaporu: v klasičnih deželah probation sistema, t. j. v državah Massachusetts in Rhode Island, kakor 9 : 1, v drugih državah USA kakor 3 : 1,²³ v Angliji kakor 2 : 1. Število izrekov o postavitvi pod nadzorstvo je v Angliji v 10 letih po l. 1938 padlo na račun zvišanja števila kazni na prostosti in denarnih kazni. Število izrečenih ukrepov, ki omejujejo prostost, pa se je zlasti povečalo proti mladoletnikom v starosti od 17—21 let.⁷ Pri nas ocenjujemo delež pogojnih obsodb v primeri z vsemi obsodbami, ki pogojno sploh dopuščajo, na 1 : 1,3.

Francosko-belgijski sistem pogojne obsodbe

Tudi francosko-belgijski sistem pogojne obsodbe temelji na ideji, da kratkotrajne kazni na prostosti ne koristijo resocializaciji storilcev kaznivih dejanj. »Osnovni elementi pogojne obsodbe so:

a) obsodba;

b) odlok, da se izvršitev kazenske sankcije odloži s pogojem, da storilec kaznivega dejanja ne bo storil novega kaznivega dejanja v določenem obdobju;

c) preklic, če storilec zagreši novo kaznivo dejanje;

d) izbris sodbe, če storilec v času pogojne obsodbe ne napravi novega kaznivega dejanja.

»Med pogojno obsodbo in sistemom probation sta dve pomembni razliki:

a) pogojna obsodba odloži izvršitev kazenske sankcije, ne pa tudi njene izreka;

b) pogoj — da ne bo storjeno novo kaznivo dejanje — je čisto negativen pogoj, ker ne predvideva nobenih sredstev za ustrezajočo socialno rehabilitacijo storilca. ...

Ceprav je tudi ideja pogojne obsodbe nastala pod vplivom idej o specialni prevenciji, spada pogojna obsodba v kategorijo odlokov iz dobrotljivosti in je kot taka nosilec tradicionalnih idej kazenskega zakona o kaznovanju storilca. Če upoštevamo njeno pravno vsebino, ne moremo videti v njej družbenega varstvenega ukrepa, vsaj ne v takem tehničnem pomenu, kakor ta izraz uporablja moderni kriminologi«, pravi Pietro Nuovolone²⁷.

Tudi v primerih tistih zakonodaj, v katerih je pogojna obsodba združena z nadzorovanjem osebe, je delo za resocializacijo storilca zelo oteženo, ker storilec v tem času praviloma ni dolžan sodelovati z nadzorstvenim organom zaradi svoje družbene readaptacije, marveč je samo dolžan vzdrževati se ponovnih kaznivih dejanj, to pa je pravzaprav temeljna obveza vsakega državljana sploh. Pri tem dobi storilec občutek, da sploh ni bil kaznovan. »Ne samo, da obsojencu v tem času ni vzeta njegova prostost, ampak tudi ni podvržen nobenemu prisilnemu sredstvu, nikaki omejitvi osebne svobode, živi in ravna, kakor se mu pač dozdeva.«⁶

Kljub podobnim izhodiščem obeh sistemov, anglo-amerikanskega in francosko-belgijskega, je torej treba reči, da ima anglo-amerikanski sistem nedvomne prednosti, ker nudi asocialni osebnosti pomoč pri njegovi resocializaciji, pa čeprav ima za posledico razne negativne procesualne okoliščine.

Ceprav so nekatere evropske države te prednosti sistema probation razmeroma zgodaj spoznale, ga doslej niso še mogle v celoti prevzeti v svoj kazensko-pravni sistem iz več razlogov. Dva od teh razlogov sta: »— pogojna obsodba je videti bolj harmonično vgrajena v splošni sistem kontinentalnega kazenskega prava in postopka, ker sta to legalistična sistema, ki se jima nepravni institut probation slabo prilega in — institut probation povzroča strah (večkrat bolj občuten, kakor pa izrečno izražen) zato, ker pomeni novost, ki ni v skladu z idejami, na katerih počiva neoklasični sistem kontinentalnega kazenskega prava. Zdi se namreč, da je v protislovju z retributivno naravo in s svarilnim namenom kaznovanja, ker ne temelji na storjenem dejanju, marveč na osebi storilca in na njegovih zmožnostih poboljšanja«, pravi Marc Ancel.²²

Zato so nekatere evropske države poizkušale najti kompromis med obema institutoma, druge pa so napravile eksperiment, kako bi institut probation v evropskem sistemu praktično uspeval.

Tak kompromisni predlog je bil izdelan v Belgiji leta 1948, vendar pa ga je takrat skupščina zavrnila.

Četudi je skupščina predlog iz leta 1948 zavrnila, so nekatera sodišča v Belgiji začela izvajati sistem probation v izjemnih primerih tako, da so uporabila oportunistetno načelo o pregonu storilcev nekaterih kaznivih dejanj. Ponovni predlog je bil nato izdelan leta 1952, o njem pa skupščina doslej še ni razpravljala. Ta drugi predlog je zadržal pojem pogojne obsodbe obenem s sankcijo; vendar pa predvideva za čas pogojne odložitve kazni nadzorstvo nad

storilcem kaznivega dejanja ob določenih individualno odrejenih pogojih. Storilec jih mora izpolnjevati, sicer ima sodišče pravico, odrediti izvršitev kazenske sankcije. V ta namen naj se osnuje posebna probation služba.⁶

O praktični uporabi instituta probation so napravali eksperiment Francozi v mestu Toulouse leta 1951. V ta namen seveda ni bilo mogoče spremeniti zakonskih določb. Zato pa so uporabili pooblastilo, ki je z zakonom dano izvršilnemu organu, da organizira izvrševanje kazni po svoji uvidevnosti. Institut probation je bil torej v Franciji uveden kot poizkusni ukrep v okviru izvajanja kazenskih sankcij in ima zato tudi vse značilnosti takega poizkusa. Pri poizkusnem uvajanju tega instituta so Francozi opazili več težav, kakor:

— družine obsojencev ne pomagajo pri iskanju zaposlitve, zaposlitev pa je pogoj za bivanje na prostosti;

— razvitejši okraji z večjo industrializacijo so za uporabo instituta probation bolj primerni kot območja z obrtniško proizvodnjo in s presežkom delovne sile;

— možna sta dva načina bivanja na prostosti: bivanje v okviru lastne družine s prosto zaposlitvijo ali pa bivanje v kazenskem zavodu z zaposlitvijo izven zavoda. Prvi način je primernejši, ker se v tem primeru že obstoječe delovno razmerje večinoma sploh ne prekine, medtem ko je za drugi način prestopanja kazni odločilnega pomena lokacija kazenskega zavoda;

— če so zaporniki, ki delajo na prostosti, v kazenskih zavodih skupaj z drugimi obsojenci, prihaja znotraj zavodov do notranjih neredov in kršenja discipline, če pa so na pol svobodnjaki koncentrirani v posebnem zavodu, jih je preveč na enem mestu in jih je težko zaposliti v bližnji okolici;

— zaradi zaposlitve na prostosti so bili v okviru enega zavoda pregledani vsi obsojenci in o tem obveščeni. Zaradi tega pa so nastale velike nevšečnosti: maščevanje in izgrede pri tistih, ki za odpust niso bili primerni, in stanje depresij pri onih, ki so bili za odpust sicer določeni, pa zanje ni bilo mogoče najti primerne zaposlitve;

— pogojni odpust ali prosto delo z bivanjem v kazenskem zavodu je mogoče izreči šele na podlagi poprejšnjih poizvedb in opazovanja obsojenca, torej po 1—2 mesecih bivanja v zavodu. Nekoristen pa je pogojni odpust tik pred končanjem kazni, ker obsojenec potem smisla odpusta in nadzorstva ne razume in mu ne koristi, razen če se nadzorovanje obsojene osebe razširi tudi na dobo po prestani kazni; to so Francozi v okviru tega eksperimenta izvedli šele pozneje;

— sodnike bo težko prepričati o koristnosti te ustanove in o njenem pomenu, ker tu ne gre za olajševalne okoliščine pri odmeri kazni in ne za stransko kazen. To je preizkusno nadomestilo za prvotno izrečeno kazen. Treba bi bilo prepričati, da bi sodniki šablonizirali in bagatelizirali to ustanovo.

Kljub vsem tem težavam prihaja avtor članka Marcel Reboul do tega sklepa: »institut probation kaže vse znake nespornega napredka in težave, ki se porajajo v zvezi z njim, so samo odkupnine zanj«.²⁷

6. SOCIALNO DELO Z DELINKVENTI PRI NAS

Tudi naša veljavna zakonodaja obravnava v številnih predpisih osebnost storilca kaznivega dejanja, njegove družinske in delovne razmere na prostosti. Večkrat pa v njej primanjkuje določb, kdo bo te okoliščine proučeval in kdo obsojencem pomagal ali pa so te določbe bolj okvirne narave. Vendar bi jih

mogli verjetno v praksi že konkretizirati, če bi imeli za njihovo izvrševanje na razpolago potrebno osebje. Veljavne odločbe bom zato skušala sistematično pregledati po isti shemi, kakor sem jo postavila za ves referat.

Proučevanje osebnosti storilca in njegovega okolja

Ves kazenski sistem, na katerem je zgrajen naš materialni kazenski zakonik, se opira na dve temeljni načeli: na načelo individualizacije kazni in na načelo zakonitosti.²⁹

Načelo individualizacije kazni temelji dalje na objektivnih in subjektivnih okoliščinah, ki so pripeljale do storitve kaznivega dejanja. Za nas so v tem primeru zanimive subjektivne okoliščine, ki jih mora proučiti sodišče. Subjektivne okoliščine izrečno upošteva kazenski zakonik: v 5. in 6. členu, ki govorita o kazenski odgovornosti mladoletnikov in o prištevnosti odraslih storilcev kaznivih dejanj; — v celotnem odstavku o odmeri kazni (členi 38—47), po katerem mora sodišče upoštevati ne samo okoliščine, ki so obtožencu v prid, marveč tudi tiste, ki kažejo na njegovo posebno nevarnost za obstoječi družbeni red; — v odstavku o fakultativni možnosti pogojne obsodbe (členi 48—50) ter v vseh tistih členih, ki govorijo o kaznovanju, o vzgojnih poboljševalnih in varnostnih ukrepih zoper mladoletnike (členi 65, 68, 69, 70 in 72 KZ). Končno se deloma opira na načelo individualizacije kazni seveda tudi ves posebni del kazenskega zakonika, v katerem so kazni le relativno odmerjene.²⁹

Kakor sem torej rekla, temelji načelo individualizacije kazni našega kazenskega zakonika na objektivnih in subjektivnih okoliščinah. Vprašanje pa je, če je temu načelu dovolj skladno sledil tudi kazenski postopek. Kazenski postopek predvideva v svojem sistemu številne možnosti za ugotavljanje objektivnih okoliščin, za ugotavljanje načina in vrste storjenega kaznivega dejanja. Mnogo manj paznje pa posveča ugotavljanju subjektivnih elementov kaznivega dejanja. Razen za mladoletnike in pa za domnevno duševno alterirane osebe v samem kazenskem postopku ni rečeno, kdo naj proučuje osebnost storilca in njegovega okolja. Dozdeva se mi, da se na tej temeljni postavki individualizacije izreka kazni naša materialnopravna kazenska zakonodaja praktično razhaja s procesualno. V svojih načelih je popolnejša in bolj moderna, čeprav je prej nastala. Logično je zato, da bi morali materialnopravni predpisi vplivati vsaj na procesualno prakso, če že trenutno ne morejo na samo zakonodajo. V tem smislu namreč, da bi sodniki v kazenskem postopku poiskali tiste oporne točke, na podlagi katerih bi v določenih hujših primerih lahko uporabili tudi socialnoskrbstvene referente kot pomožne organe ali pa kot izvedence, vsaj v tistih krajih, kjer so ti referenti za svoje delo primerno praktično ali teoretično usposobljeni. Dokler se namreč sodnik v nekaterih primerih ne bo povezal še s takimi profesionalci, ki so zmožni proučevati osebnost storilca in njegovo okolje, toliko časa se bo v večini primerov načelo individualizacije kazni opiralo v pretežni meri le na objektivne okoliščine kaznivega dejanja, ker sam nima niti možnosti niti časa, da bi temeljito proučeval subjektivne okoliščine ter šele na podlagi takega poznanja presodil, kakšno nevarnost pomeni za našo družbo konkretna oseba.

Po veljavnih predpisih o kazenskem postopku pa bi sodišče po potrebi moglo uporabiti socialne referente, ker so po mojem mnenju nekatere zakonske določbe za to primerne, čeprav niso bile postavljene v ta namen. Po 142. členu KP n. pr. že javni tožilec »natančneje določi, katere okoliščine naj se razižčejo,

katera opravila naj se opravijo in o katerih vprašanjih naj se zaslišijo določene osebe». »Če je preiskovalnemu sodniku ali sodniku okrajnega sodišča potrebna pomoč organov za notranje zadeve ali drugih državnih organov« (torej lahko tudi socialnih organov!), »da bi mogel uspešno opraviti posamezna poizvedovalna opravila, so ti dolžni, da mu na njegovo zahtevo nudijo pomoč« (151. člen KP). Podobne določbe vsebujejo tudi drugi členi (162/1 in 165) KP. V odstavku o »ogledu in izvedencih« niso razne stroke možnih izvedencev taksativno našteje in bi tudi kvalificirani socialni delavci lahko pred sodišči nastopali kot izvedenci za proučevanje osebnosti, njenega okolja in za ocenjevanje prognoze o prihodnjem storilčevem bivanju na prostosti. Za mladoletne storilce kaznivih dejanj končno zakonik o kazenskem postopku izrečno predvideva poročilo in sodelovanje skrbstvenega organa v členih 420/2 in 425/2.

Če vse te okoliščine o storilcu in njegovem okolju niso bile dovolj osvetljene med sodnim postopkom, jih je treba po izrečni kazni na prostosti ugotoviti po določbah zakona o izvršitvi kazni za izpolnitev osebnega lista v zavodu (člen 57/2) in je treba te okoliščine upoštevati pri razvrščanju obsojencev v skupine (34. člen). Obsojenca opazujejo v prvih 21 dneh prestajanja kazni v kazenskem zavodu upravnik doma, njegov namestnik, vodja skupine vzgojiteljev in zdravnik doma. »Ti si prizadevajo, da dobijo od obsojenca podatke o njegovem življenju pred sodbo, o družbeni sredini, v kateri je živel, o okoliščinah, ki so pomembne za določitev skupine, v katero naj se uvrsti med prestajanjem kazni, in za ukrepe, ki naj se uporabijo za njegovo prevzgojo«, pravi 8. člen pravilnika o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih in zaporih. Tudi ta določba daje torej dovolj možnosti za delo socialnemu delavcu, ki bi mogel biti član te opazovalne ekipe.

Socialno delo v zavodih, v katerih so storilci kaznivih dejanj

Kakor smo videli v prejšnjem odstavku, so v kazenskih poboljševalnih domovih pri nas naloge socialnega dela porazdeljene med vse po pravilniku predvideno osebje, h kateremu pa za sedaj ne spada tudi socialni delavec, ker to doslej pri nas ni bil samostojen poklic. Delovna ekipa kazenskega poboljševalnega doma opravlja nekatere naloge socialnega dela ne samo v prvi fazi triažiranja v skupine, marveč tudi pozneje, med prestajanjem kazni. Večino socialnoskrbstvenih funkcij opravlja vzgojno osebje samo, ki pa je v prvi vrsti usmerjeno le na delo z obsojencem, manj pa na njegovo povezavo z družino in na to, da ga pripravi za življenje na prostosti, preden odide iz zavoda. V osebni list se tako vpisujejo podatki o obsojenčevem »obnašanju med prestajanjem kazni in tudi drugi podatki, ki se nanašajo na lastnosti obsojenčevega značaja« (57. člen ZIK). Ob odpustu iz kazenskega poboljševalnega zavoda poskrbi uprava doma za to, da dobi obsojenec denar, ki mu pripada po njegovem zaslužku v zavodu tako, da odide iz zavoda primerno oblečen, če nima dovolj denarja, mu uprava zavoda kupi vozni listek do bodočega kraja bivanja (73. člen ZIK). Vsa nadaljnja skrb za obsojenca preide nato na odbor državljanov pri občini, v kateri živi obsojenec po izpustu.

Tudi nujno potrebno opazovanje z namenom, da zavodna uprava ugotovi, ali naj priporoči obsojenčevo prošnjo za pogojni odpust ali pa da negativno mnenje, je po zakonu predvsem usmerjeno na obsojenca samega, ne pa toliko na razmere, v katerih bo v prihodnje živel (67. člen ZIK), čeprav je z zakonom določeno, da mora obsojenec povedati kraj, v katerem bo živel (69. člen ZIK).

Socialno delo s storilci kaznivih dejanj na prostosti

Institut pogojne obsodbe smo pri nas prevzeli po evropskem kontinentalnem sistemu. To pomeni: obsodba je v celoti, s sankcijo vred izrečena, izvršitev kazni pa je mogoče v določenih primerih odložiti in odlog preklicati samo, če je storjeno novo, prav tako hudo in hujše naklepno kaznivo dejanje.

Po starem jugoslovanskem kazenskem zakoniku je moglo sodišče za čas preizkusne dobe odrediti zaščitni nadzor nad pogojno obsojeno osebo. Ta nadzor je bil tudi sicer fakultativen, določen za osebe, ki jih odpustijo iz kazenskega zavoda ali zopora in drugih zavodov, v katerih so bivali obsojenci. Po uredbi o izvrševanju očuvalnih odredb iz l. 1930³⁷ je sodišče imenovalo za opravljanje zaščitnega nadzora posebne pomočnike iz vrst državnih ali samoupravnih organov oziroma iz vrst raznih humanitarnih društev (§ 57). Praviloma niso mogli opravljati zaščitnega nadzora policijski in pravosodni uradniki (§ 58). Sodni pomočniki so morali o svojem delu poročati sodišču ali na zahtevo sodišča ali pa po potrebi (§ 60). Po tej uredbi je bil pomočnik dolžan obsojencu pomagati k resocializaciji. Če pa obsojenec, ki je bil pod zaščitnim nadzorom, ni sodeloval z odrejenim pomočnikom, ga je bilo mogoče ponovno izročiti sodišču. To ga je opozorilo na njegove dolžnosti, po potrebi pa je sodišče lahko uporabilo tudi posebne ukrepe. Ti ukrepi so bili (§ 63):

1. odlok, da mora varovanec ob določenih dneh priti na sodišče in tam poročati o svojem delu, obnašanju in življenju;
2. preklic pogojnega odpusta tistim obsojencem, ki so bili pogojno odpuščeni iz zavodov;
3. preklic pogojnega odloga izvršitve izrečene kazni;
4. odlok o poostrenem nadzoru, ki ga je izjemno opravljala policijska oblast.

V tem primeru je torej uredba o izvrševanju očuvalnih odredb iz l. 1930 dopolnila sam kazenski zakonik, ki je preklic pogojne obsodbe omenjal le v zvezi z nepovrnjeno škodo in pa v zvezi z novim, naklepno storjenim kaznivim dejanjem. V določenem pomenu je ta uredba torej že vsebovala del temeljnih elementov probation.

V splošni del kazenskega zakonika iz leta 1947 tak nadzor ni bil več prevzet in ga ne pozna naš kazenski zakonik iz leta 1951. Iz komentarjev, motivov in stenografskih zapiskov o sejah zakonodajnega odbora Zveznega sveta narodne skupščine FLRJ iz leta 1950 in 1951 ni mogoče razbrati, zakaj je bil tak nadzor odpravljen. Zelo verjetno pa so ga odpravili iz dveh razlogov: v stari Jugoslaviji je bilo to le nadzorstvo na papirju. Po zakonu določene osebe, ki bi nadzorstvo opravljale, za tako delo niso bile dovolj usposobljene in zanj niso imele dovolj časa. Za obsojence, odpuščene iz kazenskih poboljševalnih domov, pa predvideva zakon o izvršitvi kazni iz leta 1951 odbor državljanov za pomoč tistim, ki so odpuščeni (členi 74-76).

Kakor sem že neke povedala, nadzorstvo nad pogojno obsojeno osebo po evropsko-kontinentalnem sistemu praktično ne more imeti druge funkcije, razen nadzorstvene, ker je edini pogoj za preklic pogojne obsodbe storitev novega kaznivega dejanja. Ta pogoj je v naši zakonodaji dopolnjen še s pogojem povračila škode oškodovancu, kadar sodba to predvideva. Nadzorstvo v dobi pogojne obsodbe ima torej lahko svoj pomen kvečjemu v zvezi z izpolnitvijo

tega pogoja, kadar je s sodbo naložen, in je ta naloga po ZIK prepuščena sodišču in okrajnemu ljudskemu odboru.

Za čas pogojnega ali končnega odpusta iz kazenskega zavoda predvideva naš ZIK odbore državljanov pri ljudskih odborih. V tem odboru je tudi zastopnik Sveta za ljudsko zdravstvo in socialno politiko. Naloge teh odborov so izrazito socialnopolitične narave in bi ti odbori lahko opravljali dober del probation službe za odpuščene obsojence, če bi mogli imeti za to posebno, kvalificirano in poklicno osebje. Manjka pa v veljavnih predpisih prisilnost nadzorstva po teh odborih, ki delujejo le v tistih primerih in v tistih zadevah, v katerih se storilci kaznivih dejanj nanje obrnejo (75. člen ZIK). Kakšnih obvez odpuščenim obsojencem ti odbori ne morejo nalagati, razen da morajo v pri-

Klubska soba internata socialne šole v Zagrebu

Seminarsko delo slušateljev socialne šole v Ljubljani

meru pogojnega odpusta obsojenci prigrasiti pri tajništvu za notranje zadeve določen kraj bivanja. Socialno skrbstvo ima po zakonu o razmerju med starši in otroki končno še to možnost, da nadzoruje obsojence z otroki, kako skrbijo za svoje otroke, in v primerih slabega ravnanja z njimi ukrepa po tem zakonu.

Kakor po naši sedanji zakonodaji v institutu pogojne obsodbe pravzaprav ni mogoče zaslediti elementa nadzorstva nad pogojno obsojeno osebo, tako imamo v primeru odpusta iz zavoda v glavnem oprayka samo še s pomočjo odpuščeni osebi, brez kakršnih koli obvez in potrebnega sodelovanja te osebe same in kakršnih koli sankcij v primeru, če oseba noče sodelovati.

Pri prihodnji zakonodaji bi bilo treba vsekakor razmisliti o tem, ali ne bi mogli najti med obema skrajnima rešitvama bolj primernega kompromisa.

Če pa hočemo tak kompromis kdaj uresničiti, moramo seveda najprej ustvariti potrebne pogoje zanj.

Sklepi in perspektive

Rekla sem že, da socialni referenti doslej sploh niso bili dovolj usposobljeni za sodelovanje s sodišči in za svoje delo. Najprej je treba torej posvetiti potrebno skrb usposobljenju tega kadra. Leta 1952 je začela delovati socialna šola v Zagrebu in jeseni leta 1955 socialna šola v Ljubljani. Obe šoli sta 2-letni in veljata po svojem programu za višji šoli. Ti kadri bodo, ko bodo diplomirali in imeli dovolj prakse, vsekakor usposobljeni za to, da pomagajo obsojenim osebam pri njihovi resocializaciji, za nekatere naloge sodelovanja z izvršilnimi oblastvi pa se bodo morali še izučiti.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Istorija novog veka u redakciji Tarlea, Jefimova, Notorića i Hvastova. Beograd, Prosveta 1949.
2. Cornil Pul: La peine de prison. Revue internationale de Criminologie et de Police Technique 1955/3, str. 175.
3. Sytz Florence: Social Casework. Social Work Year Book 1949 — Margaret B. Hodges, Edit. New York 1949.
4. Chandler Jane: Conferences of Social Work. Ibid.
5. Schneider David & Deutsch Albert: The road upward. Three Hunderd Years of Public Welfare in New York State. Albany, N. Y. Department of Social Welfare.
6. Projet de loi établissant le régime de probation dans le système pénal. Exposé des motifs. Chambre des Représentants, 11. nov. 1952. Belge.
7. Caemmerer Dora: Probation — Aufbau und Praxis des englischen Systems der Bewährungshilfe. München 1952.
8. Zlatarić Bogdan: Stavljanje na kušnju uz nadzor i pomoć kao jedna humana i racionalna krivičnopravna sankcija. Arhiv za pravne i društvene nauke, 1954/2, str. 200.
9. Hamilton Gordon: Theory and Practice of Social Case Work. New York 1951.
10. Glasser Melvin A.: The 1950 International Conference. Social Work Journal, 1950/oct.
11. Howard Donald S.: The Common Core of Social Work in Different Countries. Social Work Journal, 1951/4, str. 163.
12. Kasius Cora: Casework Development in Europe. Social Casework, 1951/7, str. 275.

13. Perdriau André: Les développements récents dans le domaine de l'examen médico-psychologique et social des délinquants en France. Melun 1955.
14. Vodopivec Katja: Sodna pomoč socialno-skrbstvenih referentov v mladinskih kazenskih zadevah pred glavno obravnavo. Ljudska uprava, 1955/7, str. 333.
15. Dossier Type d'observation; Centre régional d'observation, »Les Cèdres«; Chenove 1955.
16. Poročila socialnega delavca v Prehodnem mladinskem domu Kodeljevo pri Ljubljani.
17. Cannat Pierre: Le service social des prisons dans le système pénitentiaire français. Melun 1955.
18. Instructions générales sur le Service Social dans les Établissements pénitentiaires. Melun.
19. Hertevent J.: La service social des prisons. Melun 1954.
20. Bray de L.: Service Social pénitentiaire en Belgique. Bruxelles 1951.
21. Schmidberg Melitta & Sokol Jack: The function of Contact in Psychotherapy with Offenders. Social Casework 1935, str. 385.
22. European seminar on probation. London 20—30 oct. 1952. United Nations, New York 1954.
23. Practical results and financial aspects of adult probation in selected countries. UN, New York 1954.
24. Dressler David: Probation and Parole. New York 1951.
25. Rules of the Board of Parole for State Prisons, Reformatories and Provisions of Law relating to Parole. New York 1948.
26. Das englische Gesetz über Kriminalrechtspflege von 1948. Sammlung Ausser-deutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung. Berlin 1952.
27. Reboul Marcel: Grandeur et misère de l'expérience Toulousaine de la »Probation«. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1954/3, str. 497.
28. Krivični zakonik FNRJ sa uvodnim zakonom — sa objašnjenjima — iz l. 1951.
29. Objašnjenja uz nacrt krivičnog zakonika FNRJ iz l. 1951.
30. Stenografski zapiski sej zakonodajnega odbora Zveznega sveta narodne skupščine FLRJ za pripravo zakonika iz l. 1951.
31. Komentar općeg dijela krivičnog zakonika FNRJ iz l. 1947 pod redakcijom Moše Pijade.
32. Kazenski zakonik za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev iz l. 1929.
33. Zakonik o kazenskem postopku FLRJ iz l. 1953.
34. Zakon o izvršitvi kazni FLRJ iz l. 1951.
35. Pravilnik o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih in v zaporih FLRJ iz l. 1952.
36. Prokop Ana: Odnosi roditelja i djece po zakonodavstvu FNRJ. Zagreb 1954.
37. Uredba o izvršivanju mera bezbednosti. Službene novine 1930/13.

SOCIAL WORK IN APPLIED CRIMINOLOGY

by dr. Katja Vodopivec

*Scientific Collaborator, Institute for Criminology, Faculty of Law and Economics
at the University of Ljubljana*

1. Short history

Under the influence of the development of the productive forces as well as the constitutional and other legal concessions won by the working classes, what was formerly a philanthropic activity has developed into a new form of social work. The problem of how to raise productivity has in most states become one of the fundamental questions of such social progress as strengthens the social elements in economics. And this problem calls for the right of every individual »to be himself and make his own decisions and plans« (Hamilton, p. 6).

Social work which helps the individual to play his full part in social life has thus become a progressive factor. It no longer resolves social antagonisms only by means of assistance and passive acceptance thereof by part of the population. In fact it attains its true significance above all in such social conditions as render this progress possible.

A somewhat similar development marks the work among criminal offenders which is characterized by abandonment of the retributive aspect of punishment replacing it by striving for education and rehabilitation of the individual harmful to society.

2. Methods in social work

According to Gordon Hamilton the central assumption of casework is »the help offered to the client to ensure his full participation in his own socialization« (p. 8).

The first thing for the social worker is to understand the client and to get acquainted with conditions in which he lived and is still living. When the social worker thinks that he knows both client and his surroundings he proceeds to the diagnosis and evaluation of the case.

Ability to evaluate another personality calls for a high degree of personal maturity in the social worker as well as wide experience and knowledge. The social worker must be capable of evaluating personality and the surroundings from which it has emerged. To these surroundings the client will probably return and there he should do well. There are no hard and fast rules and standards for judging individual cases. The social worker has to work with relative standards. Only one aspect is in common to all these judgments viz. the socialistic and humanistic morals.

3. The social worker as an organ of observation in delinquency cases

The social worker is in the main an auxiliary organ and in that case he may be an auxiliary organ of the Court or of a team of experts, i. e. a psychiatrist, psychologist, pedago-therapist etc. Therefore the social worker must realize the

object of his work and find his own personal scope within the framework of the team. The report on an adult furnished to the judge by the social worker is concerned more with the present social position of the delinquent, a report on a minor is more concerned with an analysis of his parents and a report prepared by the social worker for the psychologist and psychiatrist is more concerned with the dynamic development of personality.

Certain standard schemes of social enquiry have been elaborated, but these can serve only as a basis of theoretical social teaching and not as a hard and fast formula. The paper gives the French standard scheme and some examples illustrating social history of delinquent.

Social work for offenders at liberty and persons in prison is not of the same kind. But in both cases the social worker gets into touch with the delinquent and members of his family. In conversation he collects the necessary data about the delinquent and his immediate surroundings. At the same time he tackles the problem of solving the family problems and in some cases of strengthening the professional position of his client.

4. Social work in penal institutions

The position of the social worker inside the penal institution is established by certain rules which impose on the social worker special duties bound up with the discipline of the institution. As an example of such rules we may quote the regulations of the French Ministry of Justice promulgated in 1952.

The scope of work for the social worker within a penal establishment is twofold viz. the offer of help to the prisoner in the institution and help to the prisoner before his release from it.

While working among the convicts inside a penal institution the social worker must acquaint himself with the personal problems of the convict and the problems of his family. The social worker strengthens the mutual relations between the prisoner and his family. The social worker submits his estimate of the prisoner to the prison authorities when the latter decide upon his conditional release.

His most important task, however, lies in preparing favourable conditions for the release from the institution. He prepares the convict's family for his return, tries to find a suitable occupation for the client. It must be adapted to his presumable re-education. Often he carries out supervision of offenders conditionally released.

5 Social work with offenders at liberty

The greatest possibility for social work among offenders at liberty is offered by the Anglo-American institution of probation and parole.

A good preliminary social history of the delinquent is necessary to decide whom one can put on probation. In order to be an efficient probation officer the social worker must possess a twofold qualification viz. the ability to supervise the delinquent on probation in the interest of society and the ability to help the client to social rehabilitation by the methods of social casework.

The Franco-Belgian system of suspended sentence offers fewer possibilities for intense work with the delinquent even in such cases in which the law provides for supervision. Juridically, however, the institution of conditional sentence is better integrated into the continental system of Criminal Law. And therefore the compromise elaborated by the Belgian Ministry for Law in 1952 is most in keeping with this system and with the object of the suspended sentence under supervision.

6. Social work with delinquents in FPR Yugoslavia

The principle of individualization of sentence is the basic principle of Criminal Law. According to this principle one would have to devote the same amount of attention to the subjective conditions in which the delinquent lived as to the objective conditions in which the crime was committed. Nevertheless the Code of criminal procedure of 1953 is not altogether in keeping with this principle as at the time of the trial more possibilities are offered for establishing the actual state of affairs than for evaluating the personality of the defendant. All the same it would be possible by making well advised use of certain procedural regulations to demand a more thorough social history from the communal social workers if they were suitably qualified for their work.

According to existing regulations social workers could also play their part in reformatories in which the greater part of work of this kind is at present carried out by a special kind of educators.

The partial protective supervision of offenders released from prison is at the time in the hands of communal committees. But it is not sufficient because they have no specially appointed professional social workers for this work.

The main obstacle to an effective carrying out of social work in the field of criminal protection is the lack of a professional body of qualified social workers. This lack can only gradually be made good because only in 1952 was the first school for social workers opened in Zagreb and in 1955 a second in Ljubljana. The syllabus of both schools is that of a high school with a two year course. The graduates from these schools will certainly be capable of offering offenders help in their rehabilitation and of carrying out social history before judgement is pronounced. Further qualification, however, will be needed before they can take on certain tasks with the executive authorities.

KRATEK PRIMERJALNI PREGLED EKIPNEGA DELA V UPORABNI KRIMINOLOGIJI

dr. KATJA VODOPIVEC,

*znanstveni sodelavec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti
Univerze v Ljubljani*

VSEBINA

1. Sodelovanje strokovnjakov v preventivi
2. Sodelovanje strokovnjakov med sodnim postopkom
3. Sodelovanje strokovnjakov po izrečeni sankciji
4. Sodelovanje strokovnjakov v vzhodnih državah
5. Perspektive za razvoj ekipnega dela v LR Sloveniji

Potem ko smo si v drugem delu naših predavanj ogledali nekatere naloge in metode dela, s katerimi razpolagajo posamezni strokovnjaki, prehajamo na primerjalni pogled raznih organizacijskih oblik, ki danes obstojijo v svetu in pri nas in ki omogočajo tesno povezavo med ustreznimi znanostmi za pomoč človeku kot razvojni osebnosti v razvijajočem se okolju. Še vedno se namreč v sodni in penitenciarni praksi vse preradi zatekamo po pomoč le k posameznim strokovnjakom, pri tem pa večkrat pozabimo na osebnost, ki tvori s svojim okoljem razvojno celoto in ki jo želimo resocializirati.

1. SODELOVANJE STROKOVNJAKOV V PREVENTIVI

Vprašanje družbene problematičnosti nastaja običajno že mnogo pred prvimi začetki resnične delinkvence. Zato je bilo v boju zoper delinkvenco vedno potrebno poseči širje izven območja, ki ga zajema kazenska zakonodaja.

Zanimivo je n. pr., da je organizacijski razvoj vzgojnih otroških klinik (child guidance clinics) tesno naslonjen neposredno na samo mladinsko sodstvo.

Leta 1899 je bilo ustanovljeno prvo mladinsko sodišče v Chicagu v ZDA. Njegovi sodelavci, med njimi zlasti ga. Dummer, so si morali po nekaj letih priznati, da sodnik pravzaprav ne pozna otrok, ki jih to sodišče sodi.

Ko je potem prišel iz Evrope v ZDA psihiater dr. Healy in začel zdraviti duševne bolezni v chicaški kliniki, je ugotovil pri mnogih svojih bolnikih, da izvira njihova bolezen že iz zgodnje mladosti. Mladinsko sodišče v Chicagu je ponudilo dr. Healyju za študij mladinske problematike otroke, ki so prihajali pred mladinsko sodišče.

Tako proučevanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je kmalu opravičilo mnenje, da bi ga bilo treba izvajati redno in ne samo v študijske namene. Pri mladinskem sodišču v Chicagu so zato ustanovili psihopatološki institut,

ki ga je kot direktor vodil dr. Healy. Ta institut je kot edini take vrste deloval v ZDA od leta 1909 do leta 1915.

Po tem času, do leta 1921, so v ZDA ustanovili še nekaj podobnih klinik, ki pa so začele polagoma sprejemati na pregled tudi druge otroke in ne več samo mladostnih delinkventov.

Po letu 1921 pa se je začela popolna ločitev teh klinik od mladinskih sodišč; klinike so širile svoje področje dela na vso mladino in ga poglobljale s tem, da so začele razen diagnosticiranja opravljati tudi terapijo.

Tako se je v ZDA razvilo omrežje mladinskih vzgojnih klinik iz prvotnih klinik ob mladinskih sodiščih v samostojne zavode, ki so jih kot take pozneje organizirale tudi evropske države^{1,2,3,4,44}.

Kaj so mladinske vzgojne klinike? V teh klinikah dela ekipa strokovnjakov (psihater, psiholog in socialni delavec) diagnostično in terapevtsko. Po diagnostični strani skuša ugotavljati vzroke problematičnosti vsakega posameznega otroka, po terapevtski strani pa skuša odpravljati posledice teh vzrokov. Kolikor bolj se pogloblja specializacija posameznih znanstvenih panog, toliko bolj je treba razširjati sestavo ekipe z novimi strokovnjaki, z novim načinom dela, in obenem s tem se širijo njene terapevtske zmožnosti.

Delo mladinskih vzgojnih klinik je bilo ob svojih začetkih močno pod vplivom idej Freuda in Adlerja, ki sta na prelomu tega stoletja zrevolucionirala psihološko in psihiatrično znanost s svojimi proučevanji. Ta dva psihiatra imata nedvomno zasluge za to, da se je znanost poglobila v psiho človeka in ga začela proučevati v njegovem življenjskem razvoju. Kakor pa večina strokovnjakov, ki so v tem času pričeli svoja empirična raziskovanja človeka in njegovega ravnanja, sta svoja prva, še dokaj skromna zapažanja mnogo prezgodaj posplošila in, kar je v zdravstvu lahko posebno nevarno, začela sta s terapijo zgolj na podlagi enostranskih opazovanj človeka. Tako so Freudovi privrženci usmerili vso pozornost predvsem na seksualno problematiko človeka, ki naj bi bila zanj osnovnega pomena že od rojstva dalje,²⁵ Adlerjevi privrženci pa na proučevanje kompenzacij za neizživetost težnjo po moči.²⁶ Take enostranske razlage nujno ne morejo razložiti človeka v celoti in imajo zato za posledico neznanstvena in spekulativna sklepanja, ker ne zajamejo vseh tistih področij, ki so tudi del razvoja človeške osebnosti in jih ni mogoče zajeti samo v enostranski zorni kot.

Vendar ne moremo prezreti pomena teh dveh avtorjev in njunih naslednikov za nastanek psihoanalize in psihodinamičnega proučevanja osebnosti sploh. Kolikor posamezni strokovnjaki dopolnjujejo metodo dela teh dveh avtorjev s pridobitvami, ki jih nujno prinaša s seboj znanstveni razvoj sam, in s pridobitvami drugih znanosti in kolikor priznavajo omejenost posameznih aspektov, ki jih je treba nenehoma povezovati v dialektični študij celotne osebnosti,³⁰ toliko se delo mladinskih vzgojnih klinik razvija. Če tega ekipna sestava strokovnjakov posamezne klinike ne dela, potem razvoja ni, klinike stagnirajo in opravljajo svoje delo na podlagi spekulativnih postavk.

Tako je treba razumeti današnje stanje t. i. child guidance klinik v raznih državah in tam na raznih mestih. Ponekod stojte te klinike še vedno na znanstvenih postavkah iz let okoli 1920, drugod pa so svoje delo poglobile, razširile in lahko delajo velike usluge.

Prvotna ekipna sestava psihiatrov, psihologov in socialnih delavcev je bila pozneje izpopolnjena tudi s pedagogi, ki odpravljajo razne psihofizične abnor-

mnosti, kakor n. pr. psihomotorične motnje, motnje disleksije (nezmožnost (branja), disortografije (nezmožnost pisanja), govorne motnje ipd. Te abnormnosti imajo lahko za posledico hudo družbeno neprilagojenost in problematično vedenje otroka, ki je sicer inteligenčno normalen, se želi normalno izživljati, po svojih zmožnostih pa ne dosega v celoti svojih tovarišev. Zato ima ozdravljenje takih, večkrat na videz malenkostnih abnormnosti lahko izreden pomen. V Evropi sta po takem delu z otroki znana zlasti francoska psihopedagoška centra Claude-Bernard v Parizu in center v Strassbourgu z oddelkom v

Vzgojno delo s starši v skupini — (Psihopedagoški center Claude Bernard v Parizu)⁵

Mulhousu. Ta centra opravljata razen diagnoze posameznega primera v svoji lastni organizacijski sestavi še: individualno in skupinsko psihoterapijo, vzgojno delo s starši v skupinah, dajeta otrokom kvalificirano pomoč pri branju, pisanju, ortografiji in ortofoniji in imata readaptacijske razrede za osnovnošolsko izobrazbo, v katerih šolajo izbrane otroke toliko časa, dokler niso zmožni nadaljevati šolanja v rednih šolah.

Nekatere države organizirajo razen tega posebne razrede za družbeno problematične otroke, z majhnim številom gojencev (12 — 14), v katerih jim skuša osebje posredovati razen učnih predmetov tudi intenzivnejša vzgojna načela, tako n. pr. Švica za večja mesta⁶, dalje Nizozemska, Skandinavija, Velika Britanija itd.

V razne vrste klinik napotijo otroke in starše šole, splošni zdravniki, socialnoskrbstveni organi, ponekod tudi sodišča in vanje se zatekajo starši sami. Nekateri organi pa si za svoje delo organizirajo posebne postaje, ki imajo v bistvu isto izhodišče kot mladinske vzgojne klinike in jih imenujejo opazovalne centre. Te postaje imajo predvsem diagnostičen pomen. Socialnoskrbstvenim organom n. pr. pomagajo odločati o pravilni namestitvi otroka. To so t. i. prehodne opazovalne postaje, ki posredujejo svoje izsledke v sumarnem poročilu, obenem z napotki, kako je treba z otrokom ravnati, tudi vsaki ustanovi, ki nato sprejme otroka za daljši čas.

Skupinska psihoterapija s pomočjo psihodrame. Izložitev netolerantnega in avtoritativnega profesorja — (Psihopedagoški center Claude Bernard v Parizu)⁵

Ekipna pomoč strokovnjakov z različnih znanstvenih področij odraslim osebam se je začela uveljavljati pozneje. Razne bolnišnice in klinike za duševne bolezni so dopolnile svoj strokovni kader s socialnimi delavci in psihologi, zdravniška znanost sama pa se je obogatila z izsledki psihosomatske medicine. Poleg bolnišnic so zdravstveni delavci začeli ustanavljati ambulate in različne posvetovalnice. Vse to široko delovno področje je dobilo ime mentalna higiena.

Preventivni pomen ima končno tudi težnja po resocializaciji storilcev kaznivih dejanj na podlagi individualne kazenske represije.²⁸ Ker je individualizacija kazenske represije tudi del terapije na podlagi poprejšnje diagnoze, ki jo napravi ekipa strokovnjakov, kakor bomo videli pozneje, lahko štejemo ekipno delo z obtoženci ali obsojenci za močan preventivni ukrep zoper povratništvo.

*

Skupinska terapija psihomotoričnih motenj — (Psihopedagoški center Claude Bernard v Parizu)⁵

Po osvoboditvi smo v Jugoslaviji doslej organizirali razne oblike ekipnega dela, ki ima poleg drugih nalog tudi kriminološki preventivni pomen. Na našo prošnjo so nam nekatere od teh ustanov podrobneje opisale svoje delovno področje. V izveščku prinašamo njihova poročila.

Konec l. 1954 so v Ljubljani ustanovili Vzgojno posvetovalnico pri mestnem Svetu za prosveto. Redno je pričela delati marca meseca 1955. leta. Od tedaj pa do decembra 1955 so v njej pregledali 195 otrok in mladostnikov v starosti od 3 do 18 let, s 520 obiski. Od tega je bilo:

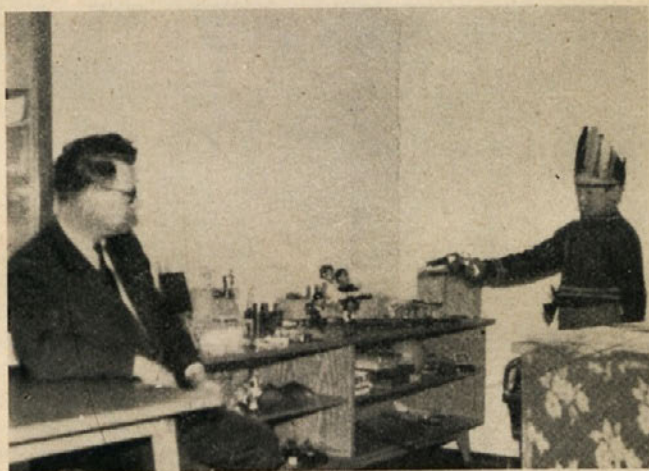
predšolskih otrok	20
otrok iz osnovnih šol	87
otrok iz nižjih gimnazij	60
otrok iz višjih gimnazij	4
otrok iz strokovnih šol	6
otrok iz vajenskih in delavskih šol	18
Skupaj pregledanih otrok	195

Po socialnem izvoru so prevladovali otroci nameščencev, njim so sledili otroci delavcev itd.

Težave, zaradi katerih so bili otroci poslani v posvetovalnico, so bile:

- težave v šoli zaradi umske defektnosti, splošne nezrelosti in zaradi nevro-patskih in psihopatskih motenj;
- težave zaradi neprimernega vedenja v šoli in doma (motorični nemiri, agresivno vedenje itd.);
- težave zaradi neprikladnega vedenja zgolj v šoli (motorični nemiri, agresivnost);
- težave zaradi neprikladnega vedenja doma (resistentno vedenje proti staršem, potepanje itd.);
- težave zaradi delinkventnega vedenja (tatvine, potepanje ipd.).

Delo psihologa z otrokom v Vzgojni posvetovalnici v Ljubljani

V posvetovalnici delujejo v strokovni sestavi: 2 psihologa, 1 pedagoginja, ki opravlja po potrebi tudi delo socialnega delavca, 1 pediater in 1 pedopsihiater.

Diagnostično delo opravlja posvetovalnica z otroki in starši, predvsem z materami. Po potrebi pritegne tudi druge družinske člane. Diagnostično delo obsega: 1. anamnezo, 2. psihološke preizkušnje (teste, risbe), pedagoške preizkušnje (preizkus šolskega znanja) in eksploracijo.

Terapijo pojmuje strokovno osebje kot celoto postopkov, ki ugodno vplivajo na moteno osebnost. Glavna terapevtska sredstva so: terapevtski razgovori, igralni intervju, svobodna igra, korektivno delo pri šolskih nesposobnostih itd.

Istočasno kakor delo z otroki se opravlja delo z materami oziroma z drugimi družinskimi člani, zato da bi popravili razmerje do otroka.

Terapevtsko delo je posamično — otrok zase, mati zase — ali pa skupinsko, razgovori v dvojce ali troje.⁶

Leta 1950 so v Zagrebu organizirali Dispanzer za zdravljenje alkoholikov. Delovno področje tega dispanzerja so leta 1953 razširili in zavod so preimenovali v »Dispanzer za psihohigieno«.

Ta ustanova ima sedaj dva oddelka; za odrasle in za otroke.

Oddelek za odrasle se v glavnem ukvarja z zdravljenjem alkoholikov, z zatiranjem alkoholizma in z zdravljenjem nevroz ter psihopatij odraslih bolnikov. Osebe, ki storijo kazniva dejanja v vinjenosti, v manjši meri pa tudi druge osebe, prihajajo zaradi ekspertize na ta oddelek. Na tem oddelku delajo psihiater in dve medicinski sestri.

Oddelek za otroke se v glavnem ukvarja:

1. z vzgojnimi problemi mladine,
2. z mladinskimi nevrozami,
3. z mladinsko delinkvenco in
4. z duševno zaostalo mladino.

Igralna terapija deklice v zagrebškem »Dispanzerju za psihohigieno«

Na tem oddelku delajo: dva psihiatra, zdravnik za splošno prakso, dva pedagoga, dva psihologa, medicinska sestra in socialni delavec.

Zavod deluje po vzoru mediko-pedagoškega centra. Zdravnik in psiholog pregledata otroka fizično in psihično, nato pa ga napotita k psihiatru ali pedagogu, pač glede na to, za kakšen primer gre. Psihoterapija se odvija največ individualno, pri predšolskih otrocih z igro. V zadnjem času začenja oddelek uvajati tudi skupinsko terapijo in vzgojne nasvete staršem, ki se dajejo skupinsko. Socialni delavec vzdržuje zvezo z družino ali domom otroka, s šolo, s socialno-skrbstvenimi organi in podobno. Celotna ekipa se sestaja enkrat tedensko in skupaj obravnava posamezne primere.

Zelo koristno je delo z delinkventno mladino, s katero je imel dispanzer že več lepih uspehov. Zlasti je pri tem pomembno preventivno delo, ker prihajajo v dispanzer v glavnem otroci z začetnimi vzgojnimi težavami. Te otroke pošiljajo v dispanzer mladinski prehodni dom, šola, socialnoskrbstveni organi, deloma pa jih pripeljejo starši sami.

V primerih delinkventnih otrok delujejo strokovnjaki z otrokom individualno, dajejo nasvete staršem, skušajo sanirati družinske razmere in vzdržujejo stik s šolo. V skrajnih primerih pošlje dispanzer otroka v vzgojni zavod, vendar le takrat, če so ostali vsi drugi ukrepi neuspešni.

Žal pa po mnenju strokovnjakov v tej ustanovi, vzgojni zavodi niso dorasli prevzgoji psihopatskih otrok in je dispanzer mnenja, da bi bilo treba čimprej organizirati specialne zavode za mladino take vrste.⁷

Medicinsko-pedagoško svetovališče v Beogradu je zavod za mentalno higieno otrok in mladine. Ustanovili so ga leta 1954 z namenom, da bi služil kot triazna postaja za šole in vzgojne domove. Pozneje pa se je njegovo delovno področje razširilo tako, da se sedaj ukvarja z najrazličnejšimi vrstami psihičnih in psihosocialnih motenj pri otrocih (duševne nerazvitosti, motnje v obnašanju, psihonevroze, psihosomatska obolenja) in je poleg triazne postaje postal preventivni in kurativni zavod.

Sistem dela v tej posvetovalnici je ekipen. Ekipo sestavljajo: upravnik psihiater, dva zdravnika, dva pedagoga, dva psihologa in en socialni delavec. Pedagogi opravljajo zdaj naloge socialnih delavcev.

Psihiater opravlja v glavnem psihoterapijo predpubertetnih in pubertetnih primerov in skupinsko terapijo mater teh otrok; obenem daje navodila za delo ostalim članom ekipe.

Zdravniki delajo pri trižiranju, zbirajo pri tem podatke o razvoju otroka in o težavah v družini, dajejo nasvete za potrebno zdravljenje, predpisujejo recepte, se ukvarjajo s posvetovalno tehniko in s terapijo otrok na podlagi igre.

Psihologi proučujejo otroka na podlagi testov in intervjuja in se polagoma uvajajo v igralno terapijo.

Socialni delavci zbirajo podatke o družini, o razmerah v družini, o poklicu staršev, o stanovanjskem in gospodarskem stanju družine, o družinskih problemih in o vzgojnih težavah z otroki. Svetujemo staršem, kako naj rešujejo gospodarske in stanovanjske zadeve s sodelovanjem občinskih, socialnoskrbstenih organov. Kolikor je potrebno, obiskujejo dom in tako izpopolnjujejo sliko otroka.

Potem ko prideta oče ali mati v posvetovalnico, naveže z njima stik najprej socialni delavec in zbere vse potrebne podatke. Medtem proučuje otroka psiholog, na koncu pa se z otrokom in materjo (ali očetom) razgovarja zdravnik.

Najpomembnejše delo posvetovalnice so konference, ki so enkrat tedensko in se jih udeležijo vsi sodelavci posvetovalnice. Na teh sestankih razpravljajo vsi sodelavci skupaj o posameznih primerih, skupno izdelujejo diagnozo in odredajo nadaljnji postopek s klientom. Razen tega obravnavajo tudi uspešnost dela s tistimi otroki, ki so že sprejeti v terapijo, medsebojno izmenjujejo mnenja in izdelujejo navodila za prihodnje delo v teh primerih.

Posvetovalnica ima tudi šolo za starše; vodi jo socialna delavka. Starši so po problematiki svojih otrok razdeljeni v tri skupine in se sestajajo dvakrat tedensko. Razen tega ima posvetovalnica namen organizirati skupinsko delo z vzgojno problematičnimi otroki; vodil bi ga eden od pedagogov.

Posvetovalnica je s pomočjo Društva prijateljev mladine in Higienskega inštituta Ljudske republike Srbije ustanovila več občinskih vzgojnih posvetovalnic in z njimi tesno sodeluje. Za vzgojno delo daje nasvete tistim domovom in šolam, ki jih žele. Sistematično pregleduje tudi tiste duševno zaostale otroke, ki naj bi bili oddani v pomožne šole.

Posvetovalnica ne sodeluje redno s sodiščem, pač pa samo v posameznih primerih, v katerih jo za sodelovanje zaprosi ali sodišče ali klient.⁸

Prehodne opazovalne postaje z internatom so med drugim v Ljubljani in v Zagrebu.

Prehodni mladinski dom na Kodeljevem pri Ljubljani je bil ustanovljen konec l. 1954. Do konca l. 1955. je bilo v dom sprejetih 123 gojencev. Prehodni mladinski dom na Kodeljevem je opazovalni in triažni center za razmeščanje otrok in mladine. Od gojencev, sprejetih v tem času, je uprava doma razmestila:

— nazaj k staršem	18 gojencev,
— v tuje družine	5 gojencev,
v mladinske domove	29 gojencev,
v dijaške domove	1 gojenca,
v vajenski dom	4 gojence,
v internat srednje strokovne šole	1 gojenca,
v vzgajališča	28 gojencev,
v vzgojno poboljševalni dom	1 gojenca,
v vzgojni zavod s pomožno šolo	3 gojence,
v materinski dom Vič	1 gojenca.

Strokovno osebje doma deluje vzporedno: tako z gojenci kakor tudi s starši oz. novimi rejniki. Pristojnim skrbniškim organom pa pošilja uprava doma poročila in nasvete, kako naj kasneje sami sodelujejo z družinami otrok. Pedagoškemu vodstvu daje priporočila za nadaljne vodstvo gojencev.

Pri razmeščanju otrok ima Prehodni mladinski dom velike težave z namestitvijo delno defektnih otrok, ker za njih ni na razpolago posebnih šol ali zavodov.

Gojenci so v domu na opazovanju povprečno po 3 mesece. Dom je na zahtevo sodišč ali tajništev za notranje zadeve sprejel tudi manjše število delinkventnih mladoletnikov.

Kot strokovno osebje delajo v domu: 1 honorarni pediater, 1 honorarni pedagogopsihiater, 1 honorarni psiholog, 1 honorarni defektolog ter stalno nastavljeni: socialna delavka in več pedagogov. Dom ima štirirazredno osnovno šolo in nudi pomoč pri učenju vsem gojencem, ki obiskujejo gimnazije ali vaješke šole izven doma. Vzgojno osebje opravlja vzgojno delo individualno in kolektivno. V kolektivnem delu ima vzgojno osebje težave pri sestavljanju manjših skupin gojencev zaradi neprimernih prostorov in pomanjkljivega števila vzgojiteljev.⁴⁵

Deški prehodni dom v Zagrebu je predvsem opazovalni center za delinkventno in za teže vzgojljivo problematično mladino. To je ustanova, ki sprejme letno preko 800 gojencev na opazovanje. Vendar je bil v domu vse do konca leta 1955 sestav strokovnega osebja zelo okrnjen, tako, da moremo govoriti o ekipnem delu strokovnjakov v tej ustanovi šele od začetka leta 1956 dalje.⁴⁶

Uspeh dela neke observacijske oziroma triažne postaje je tem večji, čim večja je izbira med raznimi možnostmi namestitve in prevzgoje otrok. Te možnosti se širijo v sorazmerju s številom problematičnih otrok. Čim manj jih je, tem manjše so možnosti. Pestrost individualnih razlik pa je kljub temu velika

in za povsem majhne skupine otrok ni mogoče organizirati vseh tistih storitev, ki so lahko na razpolago le večjemu številu otrok s sorodnimi motnjami. V tem tiči tudi ena izmed objektivnih težav majhnih narodov.⁴²

Za odrasle je ekipno delo na Slovenskem manj razvito.²⁹ Predvsem psiholozi kot povojni diplomanti šele stopajo v prakso in se za klinično delo šele usposabljaajo. Šoli za socialne delavce sta bili v Zagrebu in v Ljubljani ustanovljeni šele pred kratkim. Del socialnoskrbstvenega dela je zato v prehodnem obdobju prevzel nase Center medicinskih patronažnih sester v Ljubljani, ki pa trenutno pomaga predvsem splošni zdravstveni in socialnoskrbstveni preventivni službi.

Kljub tem skromnim sredstvom, ki jih imamo na razpolago, zaznamujemo v zadnjih dveh letih vendarle že lepe uspehe tudi na tem področju dela. Pri Bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana-Polje so ustanovili leta 1954 Psihiatrični ambulatorij in posvetovalnico za mentalno higieno v Ljubljani.

V letu 1954 so v teh zavodih obdelali 974 prvih primerov in opravili 973 ponovnih pregledov. V letu 1955 pa so obdelali do 23. decembra že 1371 prvih primerov in opravili 2 723 ponovnih pregledov.

Psihiatrični ambulatorij in posvetovalnica za mentalno higieno imata opravka z osebami, ki razodevajo tele motnje:

1. oligofrenijo in duševne zaostalosti (duševne nerazvitosti — idiotijo, imbecilnost, debilnost),

2. motnje v obnašanju, zlasti pri otrocih,

3. alkoholno zasvojenost,

4. psihotične motnje,

5. epilepsijo,

6. nevrotične motnje.

Sodelavci teh zavodov sodelujejo tudi s svojci živčno ter duševno abnormnih, kadar prihajajo po nasvete, kako je treba ravnati z njimi doma. Razen tega dajejo tudi ocene delovne zmožnosti, sodnopsihiatrična mnenja in ocene šolske zmogljivosti.

Da nam bo postalo bolj razumljivo široko področje preventivnega dela, ki ga opravlja ta zavod v zvezi z družbeno problematičnimi osebnostmi, ki so že postale ali bi mogle postati tudi delinkventne, se bomo nekoliko dalj pomudili pri motnjah v obnašanju otrok in pa pri alkoholu vdanih pacientih.

Od ustanovitve tega zavoda pa do 23. decembra 1955 so pregledali 400 otrok in mladostnikov do 18 let. Od teh jih je kazalo razne motnje v obnašanju 170. Motnje pri teh otrocih so bile:

— motnje osebnosti, kakor na primer plašnost, neubogljivost, razdražljivost, pomanjkljiva družabnost, nemirnost, emocionalne motnje;

— motnje vedenja, kakor n. pr. beganje, laganje, kraja in druga delinkventnost, surovost, zavračanje hrane, seksualne motnje, pubertetne krize in podobno;

— motnje navad, n. pr. grizenje nohtov, sesanje palca in podobno;

— psihosomatske motnje, kakor n. pr.: enureza, enkopreza, govorne motnje;

— psihonevroze v ožjem pomenu, kakor n. pr.: nevroze strahu, fobije, razni tiki itd.

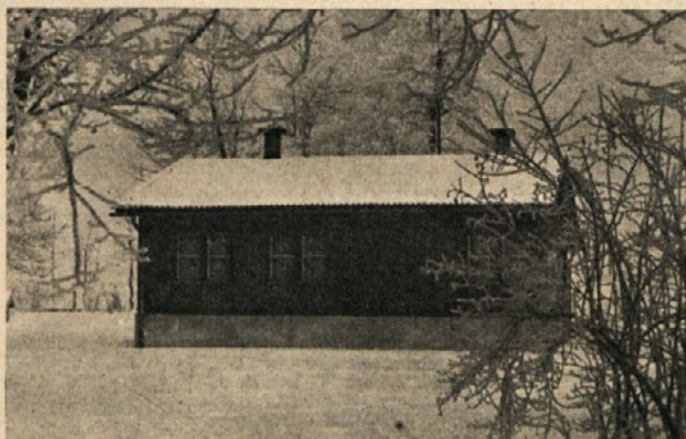
V istem času so obravnavali 142 alkoholsko zasvojenih oseb. Kot posledice zasvojenosti je bilo možno ugotoviti tele motnje njihovega socialnega obnašanja:

- 30 jih je navajalo nasilnost v pijanosti;
- 31 zanemarjanje službe oziroma gospodinjstva;
- 29 hudo zapravljivost;
- 22 razdor v družini;
- 10 suicidalni poskus v pijanosti;
- 13 je bilo disciplinsko kaznovanih;
- 7 je bilo upravno kaznovanih;
- 16 je bilo sodno kaznovanih;

druge motnje so bile predvsem motnje zdravstvene narave.

V zavodu delajo trije stalno nastavljeni zdravniki, in sicer dva psihiatra specialista in en psihiater specializant ter en klinični psiholog, razen tega pa še občasno honorirani psihiatri. Somatski pregled opravijo ali zdravniki psihiatri

Psihiatrični ambulatorij in posvetovalnica za metalno higieno pri Bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana - Polje

sami ali pa sodelujejo z zdravniki splošnih ambulant, ki večinoma napotujejo paciente v Psihiatrični ambulatorij, oziroma z zdravniki klinik ali zaporov v sodno izvedenskih zadevah.

Diagnostično mnenje sestavljata skupaj psihiater in psiholog na podlagi poprejšnjega medsebojnega posvetovanja. Pri otrocih dela psiholog anamnezo tudi z otrokovimi starši oziroma z drugimi družinskimi člani in preskrbi mnenje šole o otroku na podlagi posebne vprašalne pole. Večkrat dobi tudi poročilo skrbstvenega organa o otroku.

Pijači vdane pošlje psihiater na poseben internistični pregled, ki naj razodene telesno kondicijo pacienta za terapijo z Antabusom, Cronetalom ali drugimi medikamenti. V psihiatrično anamnezo pacienta so vključeni podatki o njegovem neposrednem okolju, zlasti o drugih družinskih članih.

Pri terapevtski delavnosti ne prihaja v poštev samo patološka osebnost, marveč bolj ali manj tudi njeno okolje, zlasti v smislu edukacije. V nekaterih primerih problematičnih otrok, opravlja zavod tudi funkcijo triažiranja, tako

da opozarja organe socialnega skrbstva na vse tiste primere, v katerih bi bilo treba otroka premestiti iz domačega okolja v drugo okolje oziroma preusmeriti otroka v drugo vrsto šole.⁴⁷

Opis drugih podobnih zavodov v državi zaradi obsežnosti referata v tem pregledu ni zajet.

2. SODELOVANJE STROKOVNJAKOV MED SODNIM POSTOPKOM.

Odkar pozna materialna kazenska zakonodaja posebne ukrepe zoper neprištevne in zmanjšano prištevne storilce kaznivih dejanj, je v sodnem postopku predvideno izvedenstvo psihiatrov. V ta namen je bilo doslej v raznih časih in v raznih državah določenih več oblik za sodelovanje sodnika s psihiatri. Čim bolj se je izpopolnjevalo delo na tem področju, toliko boljša je postajala organizacija izvedenskega foruma. Nekatere države razpolagajo danes že s posebnimi forenzično-psihiatričnimi klinikami, ki imajo v svoji sestavi razen psihiatra tudi psihologa in socialnega delavca, kakor n. pr. psihiatrična opazovalna klinika v Utrechtu^{9 10 11}. Toda ta klinika ostaja še vedno le psihiatrična klinika in ni splošna opazovalna postaja*.

Sodelovanje s psihiatrom, ki je danes praktično uveljavljeno tako ali drugače po vsem svetu, pomeni za pravno znanost in sodno prakso velik napredek. Ima pa dvoje bistvenih pomanjkljivosti. Prva je ta, da odloča o tem, kdaj preiskava je oziroma ni potrebna, sodnik kot medicinski laik. Zelo verjetno je, da ostanéjo številne osebe, ki lahko bolehajo za hudimi, na zunaj manj opaznimi abnormnostmi, brez psihiatrične preiskave. Druga pomanjkljivost pa je, da zastavlja sodnik psihiatru pravzaprav nerešljivo vprašanje, ali je bil storilec ob storitvi kaznivega dejanja prišteven ali ne. Tako zastavljeno vprašanje spravlja psihiatra v hudo zadrego (Paul Cornil). Vsi strokovnjaki in laiki vemo, da je med normalnim in abnormnim duševnim stanjem široko področje vmesnih stanj, med katerimi ni mogoče potegniti meje. Razen tega je sodniška orientacija na samega psihiatra kaj enostranska. Rezultati kriminoloških analiz namreč potrjujejo, da je med delinkventi, ki jih obravnavajo sodišča, vedno manj popolnoma neprištevnihih oseb v pravem pomenu besede. Razširjanje omrežja psihiatričnih bolnišnic, klinik, ambulant in mentalnohigienskih posvetovalnic namreč opravi široko področje preventivnega dela.

Druge vrste strokovnjaki, če jih lahko tako imenujemo, so posebni socialni delavci, ponekod imenovani po angleškem vzorcu, ki je doslej najbolj izdelan, probation officers. Ti ljudje posredujejo sliko domačega okolja odraslega storilca v vseh primerih, kadar to sodnik zahteva, in ponekod so, drugod pa za svoje delo niso dovolj usposobljeni. Sodelovanje s takimi uslužbenci je v nekaterehih državah obvezno, kadar sodnik izbira med izrekom pogojne ali nepogojne obsodbe (Belgija, Danska, Švedska¹²). Delo socialnih uslužbencev je lahko sodnemu senatu v veliko pomoč pri odločanju o višini sankcije, vendar mislim, da le takrat, če so za svoje delo pravilno usposobljeni in politično neodvisni. Če pa takemu delu niso dorasli, če ga opravljajo kot lokalni prostovoljci, zlasti če ga opravljajo kot pripadniki raznih verskih in političnih organizacij, kot je

* Psihiatrična opazovalna klinika v Utrechtu ima posebne prostore za dva zdravnika, 1 psihologa, 1 socialnega delavca, za medicinske sestre, za nadzorstveno osebje in administracijo. Klinika je v prostorih, ki so jih leta 1944 zgradili Nemci za vojne ujetnike, in ima prostora za ca 50 pacientov. Pacienti bivajo po 3 v 1 sobi.

to v mnogih državah, potem se lahko njihovo delo spremeni v popolno nasprotje svojemu osnovnemu namenu. Ugotavljanje družinskih razmer, odnošajev med ljudmi, povpraševanje po tem pri sosedih postane, če ni opravljeno na spodobni višini, vir nezdravega vohtjanja na podlagi političnih in verskih interesov posamezne politične organizacije.

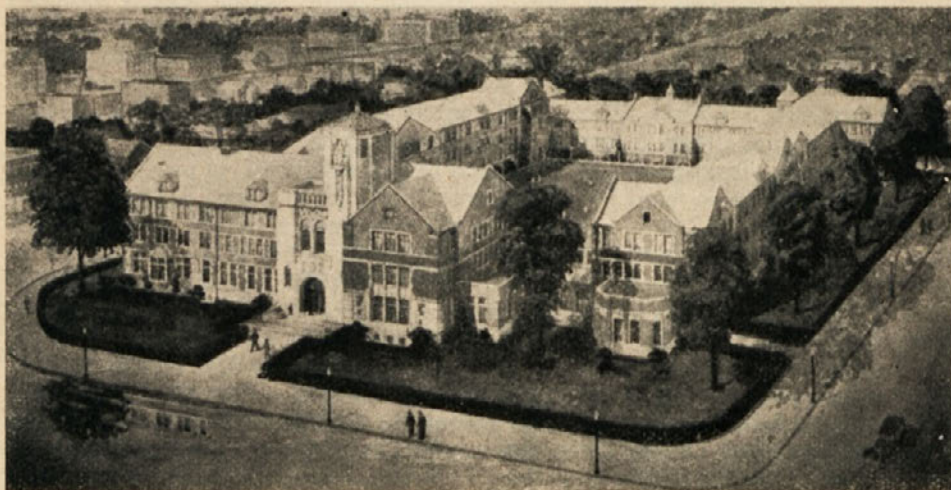
Takšno je stanje sodnih ekspertiz o osebi odraslega storilca v večini držav, tudi v t. i. industrijsko razvitih državah. Število teh ekspertiz je odvisno od zdrave presoje sodnika o tem, kdaj so in kdaj niso potrebne, posamezni izvedenci pa ne predstavljajo delovne ekipe, marveč posredujejo mnenja vsak zase, v celoto pa jih poveže šele sodnik sam. Delovno ekipo sestavljajo izvedenci edinole v tistih primerih, ko so organizirane posebne opazovalne klinike za duševno abnormne storilce, tudi ta ekipa pa dela le po posebni sodnikovi odredbi.

* * *

Drugačno je stanje v mladinskih kazenskih zadevah. Mladinsko kazensko sodstvo se v večini držav vedno bolj približuje upravnemu postopku socialnoskrbstvenih organov in sankcije se približujejo socialnoskrbstvenim ukrepom. Mnoge države so zato organizirale posebne opazovalne centre za delinkventno mladino, kakor n. pr. Anglija, Italija in Francija, kjer je konzultacija z opazovalnim centrom obvezna v vseh primerih predvidene oddaje v vzgojni zavod, drugod pa fakultativna, pač po tem, s koliko opazovalnimi centri razpolagajo, kakor n. pr. v Švici, ZDA in drugod¹². V teh opazovalnih centrih delujejo strokovnjaki za posamezna strokovna področja v ekipni sestavi tako, kot smo prej navedli za mladinske vzgojne klinike oziroma za triažne postaje. V krajih, kjer ni na razpolago posebnih opazovalnih centrov za delinkventno mladino, uporabljajo zato sodniki tudi ekspertize mladinskih vzgojnih klinik, medikopedagoških klinik ali socialnoskrbstvenih triažnih centrov.

Občinski mladinski varstveni urad

Stavba za pomožno osebje

Mladinsko sodišče

Pripor z opazovalnim centrom

Sodišče v Clevelandu pomeni lepo združitev dela tistih organov, ki sodišču lahko pomagajo pri njegovi delavnosti¹³

V vseh teh centrih pripravijo za mladostnika poseben dossier, ki vsebuje v glavnem:

1. izvleček iz sodnega spisa,
2. dossier o sprejemu mladostnika v center,
3. socialni dossier,
4. zdravstveni dossier,
5. psihološki dossier,
6. šolski dossier,
7. dossier raznih dokumentov, kakor so pisma mladostnika, staršev ipd.
8. dossier o obnašanju gojenca v zavodu.
9. administrativni dossier (razna vabila, obvestila, sodelovanje z drugimi zavodi) in
10. sumarno poročilo o mladostniku¹⁴.

Šele potem, ko mladinski senat prejme sumarno poročilo, izreče svojo sodbo zoper mladostnika.

* * *

Vprašanje, ki ga je zastavila tehnična administracija oddelka za socialno skrbstvo pri Združenih narodih leta 1951 udeležencem kriminološkega seminarja v Bruslju, je bilo, ali ne bi bilo potrebno, da bi take metode dela, ki so se že uveljavile v mladinskem sodstvu, razširili tudi na odrasle obtožence.¹² Udeleženci seminarja v Bruslju so bili enotni v tem, da odmerjanje kazenskih sankcij samo po teži kaznivega dejanja ne vzdrži nobene znanstvene utemeljitve več. Tako odmerjanje demantirajo v bistvu že veljavni kazenski zakoniki sami s tem, da predvidevajo za isto dejanje spodnjo in zgornjo mejo kazni, da poleg kazni predvidevajo tudi pogojno obsodbo in varnostne ukrepe, vse to pa na podlagi presoje storilčeve osebnosti. Že v primeru, če ostanemo samo pri obstoječi izbiri raznih možnih sankcij, ki so z zakonom določene, je treba storilčovo osebnost upoštevati mnogo bolj kot doslej, zato pa jo je treba tudi bolje poznati.

So pa nekatera načela za varstvo človekovih pravic, ki jih taki posegi vendarle ne bi smeli kršiti. Ti posegi so daljnosežni in lahko globoko načno pravico osebne svobode, če jih uporabimo proti poštenim in zdravim ljudem. Zato bi jih bilo mogoče uporabiti šele potem, ko je končano dokazno postopanje o storjenem kaznivem dejanju. Storjeno kaznivo dejanje ostane namreč še vedno osnovna postavka za sprožitev kazenskega postopka sploh. Tudi je treba ta opazovanja strogo ločiti od same sodne preiskave, ker jih ne bi smeli nikdar uporabljati za ugotavljanje krivde (Paul Cornil)¹².

Vsi ti pomisleki nam torej približujejo idejo o delitvi procesa na dva dela: na postopek za ugotavljanje krivde in na postopek za izrek primerne ukrepe. Pomembno proceduralno vprašanje, ki bi ga bilo treba s tem v zvezi še rešiti, je tudi vprašanje zaupnosti posameznih podatkov o osebnosti storilca in njegovega najožjega okolja, ki jih ni mogoče obravnavati na javni ustni obravnavi in večkrat tudi ne vpričo samega obtoženca (Clerc François).¹²

Ideja delitve procesa na dva dela: na postopek za ugotavljanje krivde* in na postopek za izrek primerne kazenske sankcije, z vmesno odreditvijo opazo-

* Po mojem mnenju netočen izraz, ki bi ga bilo treba zamenjati z »dokazanim postopkom«, kajti krivda je lahko ugotovljena le, če je storilec prišteven, to pa naj bi se ugotavljalo šele v drugem delu postopka. Ker pa se izraz »krivda« uporabljav v vsej obstoječi literaturi v zvezi s tem vprašanjem, ga bomo obdržali tudi mi.

vanja storilca, je zelo blizu vsem tistim kazenskopravnim sistemom, ki že zdaj ločijo izrek o krivdi od izreka o sankciji (Marc Ancel)¹². Ta ideja ne bi omajala obstoječega pravnega sistema, čeprav bi bilo treba v primeru, da jo sprejmemo, predvideti nekoliko proceduralnih sprememb. Ohraniti pa bi bilo treba načelo hitrosti sodnega postopka vsaj v dokaznem postopku. Observacija seveda tudi v tem primeru ne bi bila na mestu v vseh zadevah priložnostne delinkvence, marveč bi bilo treba predvideti nekatere kriterije, po katerih bi sodišče izbiralo delinkvente zanjo (Schmidt Max)¹².

V tej smeri je bruseljski seminar nakazal prihodnji razvoj kazenskega materialnega in procesualnega prava, ki doslej praktično v celoti še ni nikjer na svetu v veljavi. Morda so se nekateri udeleženci s tem nevede in nehote izrekli za dialektično metodo dela, ki povezuje v celoto izsledke materialnih znanosti o človeku in v bistvu zavrača metafizično tehtanje retributivnega načela o povračilu zla z zlom.

3. SODELOVANJE STROKOVNJAKOV PO IZREČENI SANKCIJI

Delo strokovnjakov po izrečeni sankciji ohrani sicer ponekod še vedno diagnostični klasifikacijski pomen, zlasti povsod tam, kjer pred izrekom sodbe ni bila napravljena diagnoza. Vendar pa se to sodelovanje v glavnem že preusmeri v terapevtično delo s tem, da pomaga storilcu na prostosti ali v zavodu k njegovi resocializaciji, zavodnemu osebju pa olajša delo. Kakor med samim postopkom, imamo tudi po njem več oblik sodelovanja strokovnjakov z organi izvrševanja kazni in drugih ukrepov.

Za delo z obsojenci je predvsem pomembna pomoč kvalificiranih socialnih delavcev, ki jo ti dajejo obsojenemu med prestajanjem pogojne obsodbe pod nadzorstvom, med prestajanjem kazni v zaporu in med pogojnim odpustom. O delu socialnih delavcev z obsojenci na prostosti smo že razpravljali, tu pa naj bi posebej omenila le še to, da morajo imeti v nekaterih državah kazenski zavodi obvezno v svoji personalni sestavi socialnega delavca, kakor n. pr. na Nizozemskem, v Belgiji, v Veliki Britaniji, v nekaterih kazenskih zavodih v ZDA in drugod^{12,16}. Socialno poročilo je n. pr. tudi vedno obvezno po obsodbi na Danskem, če je obsojenec prvič obsojen na zaporno kazen, pa med sodnim postopkom zanj ni bilo predloženo socialno poročilo¹².

Obvezna preiskava zapornikov, ki so obsojeni na daljšo zaporno kazen (običajno nad 6 mesecev), samo po psihiatru je predvidena na Norveškem in Nizozemskem¹². Posamezni psihiatri pa se sami zavzemajo za to, da bi jim kazenska izvršilna oblast dodelila v pomoč tudi psihologa.¹⁵

Obsežnejši osebnostni pregled, večinoma v ekipni sestavi, je določen zlasti za tiste primere, v katerih so po zakonu možne detencije delno uračunljivih ali delomrznih obsojencev in alkoholikov za nedoločen čas, tako n. pr. na Finskem, Norveškem in v Veliki Britaniji. Obsežnejši osebnostni pregled oseb, ki so obsojene na zaporno kazen nad 6 mesecev, je predviden tudi v Belgiji¹².

Posebej je treba omeniti opazovalni center za vse moške, ki so obsojeni na zaporno kazen nad 2 leti, v Fresnesu v Franciji; ta deluje predvsem diagnostično, daje pa v svojih sklepnih poročilih posameznim kazenskim zavodom tudi navodila, kako je treba z obsojenci ravnati.

Ekipno delo je enotneje urejeno za delo z mladoletniki. Tu imamo znova opravka z opazovalnimi centri pred oddajo v vzgojne poboljševalne domove, kakor n. pr. na Norveškem, v Veliki Britaniji in ponekod v ZDA¹². Drugod zopet obstoji skupina strokovnjakov znotraj samih zavodov, kakor n. pr. v Belgiji in ponekod v ZDA. V tem primeru so naloge ekipe predvsem terapevtske.

Tako delo bi boljše opisala za National Training School za dečke, ki dela v zveznem obsegu pri Washingtonu v ZDA. Vzgojni zavod je organiziran po načelu enodružinskih hišic na majhnem gričku nekaj milj od mesta. V svoji ekipni sestavi ima psihiatra, splošnega zdravnika, psihologa, 5 socialnih delavcev (2 črnca in 3 belce) in pedagoge. Opazovanje dečkov traja 1 mesec. V prvem tednu opravijo zdravniške preiskave, v drugem tednu psihološke, tretji in četrti teden pa sta posvečena opazovanju in sodelovanju z dečki s pomočjo socialnih delavcev. Tej opazovalni dobi sledi ekipna konferenca, ki razpravlja na podlagi vnaprej razmnoženih poročil teh strokovnjakov o dečku. Ob koncu konference pokličejo dečka in mu povedo, kakšna bo njegova prihodnja orientacija v zavodu. Šele potem preide deček iz stavbe za opazovanje v eno od družinskih skupnosti in ga dodelijo v šolo in na delo. Tako imenovani starši teh družinskih skupnosti so zakonci brez otrok ali pa tudi zakonci z manjšim številom otrok. Za delo s to mladino jih zavodno osebje poučuje na posebnih sestankih. Strokovna ekipa nato na podlagi poročil teh staršev, socialnih delavcev, učiteljev in mojstrov v delavnicah opazuje razvoj mlade osebnosti v zavodu. O predlogih za reklasifikacijo dečkov znova razpravljajo v ekipi vsake 2 do 3 mesece.

Kot posebno je treba omeniti ambulantno delo, ki ga opravlja z delinkventno mladino na prostosti Institute for the study and treatment of delinquency v Londonu. Ta inštitut opravlja terapevtsko delo v glavnem z individualno in skupinsko psihoterapijo in ima v svoji sestavi enako kot doslej navedene ekipe, vodečega psihiatra, psihologe in socialne delavce. Skupinska terapija obstoji predvsem v odreagiranju agresivnostnih teženj mladostnikov.

Kakor smo torej videli, je sistematično terapevtsko delo strokovne ekipe doslej najbolj razvito pri delu z mladino. Pri tem pa v nekaterih državah verjetno že obstoji nevarnost ponavljanja istega dela. Tako naj navedem n. pr. za Veliko Britanijo, da je potrebna preiskava mladoletnika pred oddajo v vzgojni poboljševalni dom v posebnem opazovalnem centru vedno, ne glede na to, ali je bil mladostnik kompleksno ali delno diagnosticiran že med sodnim postopkom ali ne¹². Tako dupliciranje eksperimentiranja z mladino tej sami gotovo ni v korist.

Sicer pa moramo naloge, ki jih lahko opravlja ekipa strokovnjakov za resocializacijo storilcev, ceniti enako kakor njene diagnostične zmogljivosti.

4. SODELOVANJE STROKOVNJAKOV V VZHODNIH DRŽAVAH

O sodelovanju strokovnjakov z drugih znanstvenih področij s preiskovalnimi, sodnimi in izvršilnimi organi v ZSSR in v drugih državah vzhodnega bloka ni bilo mogoče najti dovolj ustreznih sodobne literature. Na razpolago je predvsem veljavna zakonodaja s komentarji.

Iz teh virov posnemamo, da morajo sodišča poklicati strokovnjake ko izvedence za ugotavljanje prištevnosti storilca kaznivega dejanja. Razen tega

pa naj bi v ZSSR pri zasliševanju »psihično neuravnovešenih, duševno bolnih, gluhonemih ipd.« oseb sodelovali strokovnjaki, kakor: »zdravniki, pedagogi i. dr.«. Pri mladoletnikih je treba zbrati podatke o »značaju otroka, o stopnji njegovega razvoja in o osebah, ki na otroka vplivajo...« V primerih kompliciranega zasliševanja mladoletnikov ali zlasti defektnih mladoletnikov je treba poklicati pedagoga, ki naj bo navzoč pri zasliševanju³¹.

»Eno osnovnih načel sovjetskega kazenskega prava je individualizacija kazni..., a kazen se odmerja v zvezi s storjenim kaznivim dejanjem in v zvezi s tem, kaj to dejanje pomeni«. Pri tem pa je možno upoštevati načelo iz paragrafa 8 kazenskega zakonika iz leta 1926, po katerem ni treba izreči kazni zoper tiste storilce, ki jih ob sojenju ni mogoče več škoditi za družbi nevarne. Kazen sama ima dvojni namen: zavarovati družbo pred storilcem in prevzgojiti storilca kazniviga dejanja³². V ta namen so bile po l. 1926 odpravljene kratkotrajne zaporne kazni do 1 leta, uvedeno pa je bilo prisilno poboljševalno delo, ki ga opravlja obsojenec na prostosti, bodisi v mestu stalnega bivališča ali izven njega³³. Pri izreku kazni je treba upoštevati razen dejanja tudi osebo storilca, vsaj v zvezi z obteževalnimi in olajševalnimi okoliščinami.

Podobna načela sta po II. svetovni vojni prevzela v svoji zakonodaji tudi Češka in Poljska, zlasti n. pr. poboljševalno delo, ki se izvaja na prostosti^{34,36}. Posebej opazamo, da se institut pogojne obsodbe, kakor ga predpisuje češki kazenski zakonik iz l. 1950, približuje angleškemu institutu probation s tem, da je mogoče obsojencu naložiti posebne pogoje v namenu, da bo obsojenec urejeno živel kot delovni državljani (2. odstavek paragrafa 25). Če obsojenec teh pogojev ne izpolnjuje, odredi sodišče, da se mora odrejena kazen izvršiti (paragraf 27). Razen tega določa češki kazenski zakonik prisilno delo po prestopu kazni za vse tiste storilce, ki med prestajanjem kazni niso pokazali določene stopnje poboljšanja (paragraf 36)³⁴.

Na Poljskem je mogoče preklicati pogojni odpust iz kazenskega zavoda na podlagi poročila sodnega kuratorja, če obsojenec na prostosti ne živi urejeno in ne dela. Sodni kurator deluje v tem primeru kot nadzorstveni uslužbenec³⁵.

Za mladoletnike je na Poljskem pri vsakem mladinskem sodišču imenovan honorarni sodni kurator. Imenuje ga mladinski sodnik. Njegovo delo spada v področje socialne službe. Kurator sodeluje v pripravljalnem postopku, pri obravnavi in vso dobo prestajanja kazni. Med nadzorovanjem mladoletnika, ki ostane po izrečenju sodbi na prostosti, napravi skupaj s starši ali zakonitim varuhom načrt za mladoletnikovo vzgojo in šolanje in ga predloži mladinskemu sodniku. Kurator deluje nato pod nadzorstvom in po navodilih mladinskega sodnika in mu občasno poroča o svojem delu³⁷. Pri sami sodni obravnavi ima sodnik možnost, mladoletnika iz sodne dvorane odstraniti, kadar razpravljajo o njegovi osebnosti³⁸. (Enako tudi na Češkem.)

Iz vsega tega izhaja, da je dovolj razlogov za načrtno in sistematično sodelovanje s strokovnjaki drugih znanosti tudi v državah vzhodnega bloka, saj imajo za načelo svoje kaznovalne politike princip individualizacije kazni in prevzgojo osebnosti.

Posebni inštituti za proučevanje delinkventov so bili v Sovjetski zvezi ustanovljeni že l. 1923, najprej vsedržavni v Moskvi, nato Krassnuškinov inštitut v Moskvi in pozneje tudi v nekaterih drugih krajih. V teh inštitutih so takoj spočetka sodelovali pravniki, psihiatri in antropologi, pozneje so se jim pridružili psihologi in sociologi. Ustanovljena je bila tudi posebna kriminološka klinika, nato pa še psihiatrična klinika za odrasle in mladoletne storilce. V

organizacijsko sestavo teh zavodov so že v prvih 5 letih po ustanovitvi pritegnili tudi pravnike iz prakse, zlasti sodnike. Razen študijskih nalog, ki jih v glavnem opravljajo ti inštituti zato, da bi s svojimi analizami prispevali k izboljšanju kazensko poboljševalne politike, se nekateri inštituti ukvarjajo tudi s forenzičnim psihiatričnim izvedenstvom.

Sprva je bilo delo inštitutov uravnano predvsem v biološko smer in je kot tako povzročilo med sociologi precej kritike. Nato pa sta se obe strani združili v skupno proučevanje osebnosti na podlagi konvergenčne teorije W. Sterna, po kateri je duševni razvoj »rezultat medsebojne interakcije notranjih nagibov in vplivov zunanjega okolja«³⁹. »Zato se mora tudi boj zoper hudodelstvenost voditi na podlagi spoznavanja obeh teh komponent. To pomeni, da mora iti boj zoper hudodelstvenost v dveh smereh: v smeri sanacije življenjskih razmer in materialne podlage vseh ljudi z namenom pomagati posamezni osebnosti k ozdravljenju. Oboje pa je možno obseči v eni besedi, t. j. socialna higiena«³⁹.

Kakšen je bil razvoj teh zavodov v ZSSR po l. 1928, ni mogoče razbrati iz virov, ki jih imamo na razpolago pri nas. Verjetno je, da svoje delo nadaljujejo, ker isti historiat prinaša v svojem Uvodu v kriminologijo prof. A. Maklecov po članku M. N. Gerneta o Zgodovini proučevanja delinkventnosti v Sovjetski zvezi; ta članek je bil objavljen v moskovskem zborniku »Problemi izučanja prestupnosti« l. 1945. Delo teh inštitutov omenja l. 1947 v svojem članku tudi Gercenzon.⁴³

Na Madžarskem delujejo v triaznih ekipah prehodnih mladinskih domov zdravniki in pedagogi. »V primerih pa, v katerih je potrebna psihiatrična preiskava, pošljejo otroka v otroški psihološki laboratorij v Budimpešto; v njem razpolagajo s potrebnimi pripomočki za diagnozo in terapevtična navodila. V laboratoriju delujejo psihiatri in psihologi ter drugo osebje, ki je specializirano za zdravstveno pedagoško delo z duševno zaostalimi otroki«⁴².

5. PERSPEKTIVE ZA RAZVOJ EKIPNEGA DELA V LR SLOVENIJI

Če hočemo sodelovanje s strokovnjaki postaviti na zdravo podlago, t. j. na vsestransko obravnavanje našega človeka, njegove osebnosti in njegovega okolja, potem si moramo predvsem prizadevati, da vzgojimo strokovnjake za vsa navedena področja.

Dobro in plodno je naše sodelovanje s psihiatri. Polagoma se uveljavlja sodelovanje s psihologi, ki pa so večinoma povojni diplomanti in potrebujejo še nekaj časa za specializacijo v kliničnem delu. Šola za socialne delavce je bila ustanovljena letos. Po 2 letih bodo izšli iz nje prvi diplomanti in jih bo treba šele priučiti sodelovanju s pravniki in z uslužbenci resora za notranje zadeve. Vprašanje pa, ki je še vedno popolnoma odprto, je vzgoja pedagogov defektologov za delo s problematičnimi osebnostmi in za terapijo psihofizičnih defektnosti.

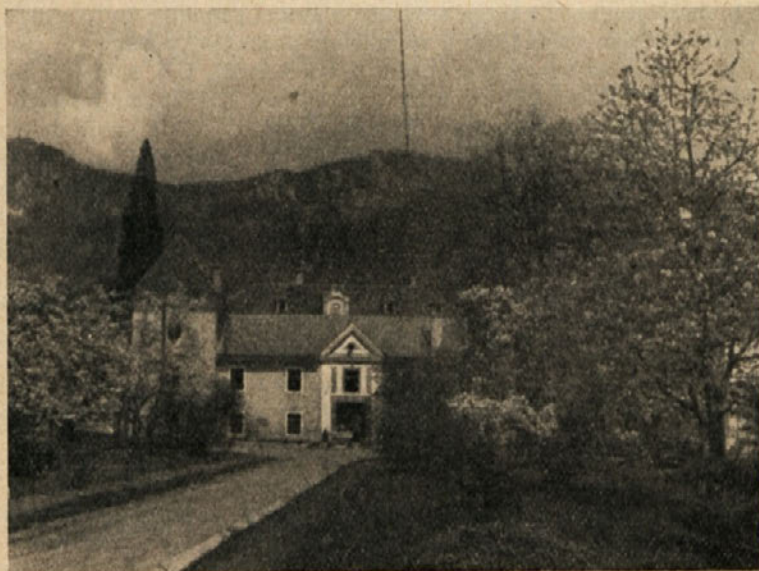
Toda s tem, da posamezna področja specializirajo svoje ljudi za panoge, ki morajo biti sestavni deli uporabne kriminologije, je delo opravljeno šele na pol. Nič manjšega pomena ni, da kar najhitreje povežemo posamezne strokovnjake teh ved v zaokroženo celoto, v ekipno sestavo za kriminološke namene. Zakaj za uglašenost ekipnega dela je potrebno mnogo več kot preprosta zložitev posameznih ved. Potrebna je tradicija v skupnem delu, potrebna so sorodna izhodišča, potrebna je enotno sprejeta nomenklatura. Sicer ne bo mogoče

sestavljati takih sumarnih poročil, ki bi lahko storilca predstavila sodniku ali izvršilnemu organu, marveč bo tako poročilo zloženka različnih subjektivnih mnenj. Ta se ne bodo znila v enotno analizo osebnosti, ki jo je treba izdelati s strpnostjo in z medsebojnim spoštovanjem med strokovnjaki z različnih znanstvenih področij.

Možnosti, ki jih imamo že danes za razvoj takega dela, so tele:

Na preventivnem področju je treba razširjati vzgojne posvetovalnice v opisanem smislu tudi na druge kraje izven Ljubljane. Vzgojne posvetovalnice, ki doslej delajo izven Ljubljane, še ne delajo v ekipni sestavi,

Vhodna stavba Vzgojnega poboljševalnega doma v Radečah

zaradi pomanjkanja kvalificiranih delavcev iz raznih strok. Razen tega bo treba razširiti možnosti terapije znotraj same posvetovalnice. Pomembno za preventivno delo z mladino je končno tudi širjenje omrežja poklicnih posvetovalnic, ker ima nepravilna poklicna usmeritev zelo pogosto za posledico ne samo družbeno iztirjenost mladega človeka, marveč lahko tudi nevrotično patološko stanje.

V mladinskem sodstvu je treba okrepiti povezavo javnih tožilstev in sodišč s socialnoskrbstvenimi referenti na komunah in z medsebojno pomočjo teh dveh organov skrbeti za boljša socialnoskrbstvena poročila v mladinskih zadevah.

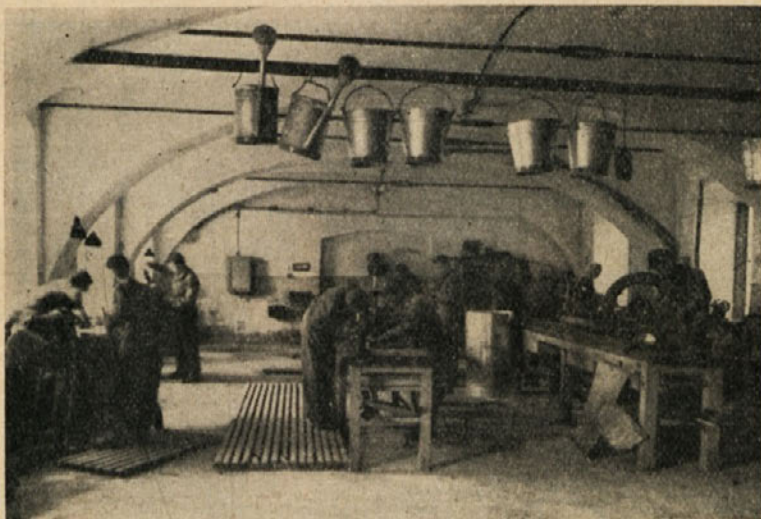
V zadevah mladoletnikov po 6. členu KZ naj bi sodni organi v vseh lažjih primerih uporabljali ekspertize triazne postaje v Prehodnem mladinskem domu na Kodeljevem pri Ljubljani in Mentalnohigienske posvetovalnice pri Bolnici za duševne bolezni Ljubljana - Polje, organi izven ljubljanskega sodišča pa vsaj psihiatrov teh dveh ustanov. Ti primeri so že tako zelo redki.

Kolikor pa gre za proučevanje celotne osebnosti mladostnega storilca, bo po mojem mnenju treba razmisliti o dveh možnostih. Ena možnost je izgraditi poseben opazovalni center za vse mladostnike, ki jih obravnavajo sodišča.

Druga možnost pa je ta, da sodišče poglobi delo s socialnimi referenti pri odločanju o tem, ali naj ostane mladostnik na prostosti ali pa ga je treba oddati v zavod. Za tiste mladostnike pa, ki so oddani v Vzgojni popboljševalni dom v Radečah, bi se nato tam uredila opazovalna postaja.

Ta drugi način bi imel dolocene pomanjkljivosti za sam sodni postopek, obenem pa bi vzgojnemu personalu za mladino, ki je vsa, kolikor je oddana

Vzgojno popboljševalni dom v Radečah: Delo v delavnici

v vzgojni zavod, koncentrirana v Radečah, lahko mnogo pomagal pri terapevtnem delu.

Za odrasle obdolžence predvideva kazenski postopek psihiatrično preiskavo, »če nastane sum, da obdolženec boleha za tako duševno boleznijo, ki izključuje ali zmanjšuje njegovo prištevnost« (člen 246). Isti člen pravi nadalje, da izvedenci »določijo naravo, vrsto, stopnjo in trajnost bolezni ter dajo svoje mnenje o tem, kako je tako duševno stanje vplivalo in kako še sedaj vpliva na pojmovanje in ravnanje obdolženca in ali in v kolikšni meri je obstajala duševna motnja ob storitvi kaznivega dejanja«.

Psihiatrično izvedensko mnenje obsega pri nas predvsem anamnestične podatke, status praesens in diagnozo z mnenjem o obdolženčevi prištevnosti. To mnenje bi bilo treba razširiti še na prognozo prihodnjega vedenja obdolženca s priporočili, kako bo treba z njim ravnati, da se ne bi že zapažene motnje ponovile. To velja zlasti za lažje primere ugotovljenih psihonevroz in psihopatij: te po mnenju naših psihiatrov bistveno ne zmanjšujejo prištevnosti storilcev kaznivih dejanj. Tak napotki bi lahko mnogo koristili sodnikom in izvr-

šilnim organom za ustrezajoči izrek kazenske sankcije in za izpopolnitev ravnanja s posameznimi obsojenci.

Po drugi strani kazenski postopek sam predvideva telesni pregled obdolženca (člen 247). Psihiatrični pregled je možno tudi dopolniti z ugotovitvami psihologa²⁵, vsaj v Ljubljani. Če bi se v vseh tistih primerih, v katerih je zaproseno za izvedensko mnenje psihiatrov Bolnišnice za duševne in živčne bolezni v Polju pri Ljubljani ali pa Psihiatričnega ambulatorija z mentalno-higiensko posvetovalnico, sešla za sedaj vsaj ta dva izvedenca in posredovala sodišču bolj kompleksno sliko o osebnosti storilca kaznivega dejanja, sodišče

Soba tamburaškega orkestra

pa bi nato to mnenje sporočilo zavodni upravi kazenskega poboljševalnega doma, kadar bi bil obsojenec temu domu izročen; potem bi s tem brez dvoma napravili odločen korak naprej na poti izpopolnjevanja našega sodstva in izvrševanja kazni. Tako delo ne bi imelo pomena samo za proučitev posameznega primera, marveč bi dalo sodnikom in izvršilnim organom možnost, da se strokovno poglobijo v človekovo ravnanje. Sodniki bi potem lahko konfrontirali svoje mnenje z mnenji drugih strokovnjakov in s tem bistveno izboljševali svoje delo.

Po 38. členu kazenskega zakonika je sodišče dolžno pri odmerjanju kazni upoštevati tudi »prejšnje življenje in osebne razmere« storilca. So nekateri primeri, v katerih postanejo te okoliščine med sodnim postopkom jasne, vendar ne vedno. Sodišče bi v bolj zapletenih primerih moralo občutiti potrebo po tem, da si tako mnenje nabavi od referentov za socialno varstvo. Zlasti pa naj bi sodišče tako mnenje socialnoskrbstvenega referenta vedno poslalo psihiatru, kadar bi zahtevalo njegovo izvedensko mnenje. S takim prispevkom bi omogočili še večjo poglobitev psihiatričnega mnenja.

V 8. členu pravilnika o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih in zaporih je predvidena za vse obsojence, ki nastopijo kazni v kazenskem poboljševalnem domu, 21-dnevna opazovalna doba. »V tej dobi obiskujejo obsojence upravnik doma, njegov namestnik, šef skupine vzgojiteljev in zdravnik doma... Zdravnik preiskuje njegovo telesno in duševno zdravje«.

V določenem pomenu je to tudi opazovalna ekipa, omejena na delo znotraj vsakega zavoda. Dobro bi bilo razmisliti o tem, ali ne bi bilo primerno to opazovalno ekipo izpopolniti s psihiatrom, psihologom in kvalificiranim socialnim delavcem.

Taki bi bili lahko skromni začetki ekipnega dela s strokovnjaki za nepravne vede pri nas. Sodelovanje bi moglo našo kazenskopravno znanost močno oplojiti z izsledki uporabne kriminologije, ki bi vzklili v naših razmerah in med našimi ljudmi. S tem pa bi nedvomno pomagali tudi k hitrejši resocializaciji storilcev kaznivih dejanj.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Carper Margaret: History of child guidance clinics in New York State — rokopis iz 1. 1952.
2. Cohen D. W. and M. L. Carper: Long range prognosis of child, guidance clinic cases. The psychiatric quarterly supplement 1945, str. 20.
3. New York State Department of Mental Hygiene Annual Report 1950, Albany 1951.
4. Rapport sur l'activité des premiers centres psycho-pédagogiques à Paris (Claude-Bernard), Strassbourg et Mulhouse, Paris 1954.
5. Journées internationales des Centres psycho-pédagogiques de langue française, Paris 5.—9. jul. 1954. Ciklostirana poročila.
6. Iz poročila psihologa vzgojne posvetovalnice v Ljubljani, prof. Matka, — rokopis.
7. Podatke je dala na razpolago tov. dr. Marija Šarić, šef oddelka za družbeno problematično mladino v Dispanzerju za psihohigieno v Zagrebu.
8. Podatke je dala na razpolago tov. Milica Petrović, psiholog Medicinsko-pedagoškega savetovaništva v Beogradu.
9. A short description of the history of the Psychiatric observation Clinic, Utrecht, — oficialni prospekt.
10. Baan dr. P. A. H.: L'examen médico-psychologiques et social des délinquants, Bulletin de l'administration des Prisons, 1952/7-8.
11. Baan dr. P. A. H.: Psychiatric Observation Clinic of the Prison Organisation, Monthly Review of Prison Administration 1950, Aug.
12. Medico-Psychological and social examination of offenders, International Review of Criminal Policy 1953, No. 3.— Materiali iz seminarja, ki je bil v Bruslju od 3. do 15. dec. 1951.
13. Cuyahoga County Juvenile Court. Annual Report for 1950, Cleveland-Ohio, in oficialni prospekt tega sodišča.
14. Centre regional d'observation »Les Cedres« — Chenove: Dossier Type d'observation.
15. Baan dr. P. A. H.: How can psychiatric science be applied in prisons with regard to the medical treatment of certain prisoners and to the classification of prisoners and individualisation of the regime? — Twelfth international penal and penitentiary congress, Hague 1950.
16. Dupreel J.: Aspects de l'Action Pénitentiaire en Belgique. Nivelles 1952.
17. Rose J. Mc Hugh: The delinquent child and the institution. Rochester N. Y 1937.
18. Ferry Ethel: The treatment of aggressive juvenile delinquents in »Family group therapy«, The international journal of group psychotherapy 1955/2.

19. Institute for the study and treatment of delinquency. Annual Report 1953/1954, London.
20. Kazenski zakonik FLRJ iz l. 1951.
21. Zakonik o kazenskem postopku FLRJ iz l. 1953.
22. Zakon o izvršitvi kazni v FLRJ iz l. 1951.
23. Pravilnik o hišnem redu v kazenskih poboljševalnih domovih in v zaporih iz leta 1952. Uradni list FLRJ 1952/57.
24. Pravilnik o notranji ureditvi in hišnem redu vzgojnih poboljševalnih domov za mladoletnike iz l. 1952, *ibid.*
25. Maklecov A.: Psihoanaliza in kazensko pravo, Ljubljanski Zvon 1931.
26. Adler Alfred: Individualna psihologija, Beograd 1937.
27. Jung K. G.: Psihološki tipovi, Beograd 1938.
28. Maklecov Aleksander: Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu s posebnim ozirom na kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije. Zbornik znanstvenih razprav 1930.
29. Dr. Borštnar M.: O zadnji mednarodni konferenci za duševno higieno in stanje duševne higiene pri nas. Zdravstveni vestnik, 1954/9-10, str. 241.
30. Dr. Kanoni Janez: Osnovna načela dijalektičkog tretiranja problema neuroza. Medicinski glasnik, 1954/11-12.
31. Saver B. M. — Vinberg A. I.: Kriminalistika, Beograd 1948.
32. Sovjetsko krivično pravo, opšti deo. Vsesojuznyj institut juridičkih nauk SSSR, prevod Beograd 1946.
33. Trainin A. N.: Osnovnye principy socialističeskogo ugolovnogogo prava, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 1947/10, str. 63.
34. Das Tschechoslovakische Strafgesetzbuch vom 12. Juli 1950, Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher.
35. Poljska: Act concerning conditional release of persons undergoing sentences of deprivation of liberty z dne 31. okt. 1951, United Nations, Legislative and administrative Series, 1951.
36. Poljska: Order of the Council of Ministers concerning the principles for the execution of sentences of corrective labour z dne 15. dec. 1951. *Ibid.*
37. Poljska: Juvenile Courts — auxiliary officers: Order of the Minister of Justice concerning judicial curators of Minors z dne 30. marca 1951, *Ibid.*
38. Poljska: Rules for Criminal Procedure in Juvenile Cases z dne 6. aprila 1950, *Ibid.*
39. Krassnuschkin dr. Eugen: Das Moskauer Kabinet für die Erforschung der Persönlichkeit des Verbrechers und der Kriminalität und einige Ergebnisse seiner 5. jähriger Existenz und Forschungsarbeit, Mitteilungen der Kriminologischer Gesellschaft, Tagung in Dresden im Oktober 1928, Band II.
40. Orschansky dr. Leo: Die Kriminalbiologische Forschung in Russland, Mitteilungen der Kriminalbiologischen Gesellschaft, Tagung in Wien zu Pfingsten 1927.
41. Maklecov A.: Uvod v kriminologijo s posebnim ozirom na kriminalno politiko, Ljubljana 1947.
42. United Nations: The prevention of juvenile delinquency, April 1955.
43. A. A. Gercenzon: Puti razvitiya sovetskoj nauki ugolovnogogo prava, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 1947/11, str. 73.
44. Anderson Harold H.: Les cliniques psychologiques pour l'enfance aux Etats-Unis et l'oeuvre du dr. Healy; — Neuchatel-Paris, 1929.
45. Iz letnega poročila Prehodnega mladinskega doma na Kodeljevem v Ljubljani. Poročilo je bilo pisano za koledarsko leto 1955.
46. Iz letnega poročila Omladinskog prihvatišća (muškog) iz Zagreba. Poročilo je bilo pisano za koledarsko leto 1955.
47. Podatke je dal na razpolago Psihiatrični ambulatorij s posvetovalnico za mentalno higieno pri bolnišnici za duševne in živčne bolezni Ljubljana-Polje.

A SHORT COMPARATIVE SURVEY OF TEAMWORK IN APPLIED CRIMINOLOGY

by dr. Katja Vodopivec

*Scientific Collaborator, Institute for Criminology, Faculty of Law and Economics
at the University of Ljubljana*

1. Cooperation of experts in preventive service

The socially problematic nature of a case usually arise long before the inception of serious delinquency. Therefore in combating criminality it was always necessary to extend preventive action beyond the sphere of Criminal Law.

The development of child guidance clinic organization is closely bound up with juvenile courts. Mrs. Dummer and later on dr. Healy began to work in this field in the USA in 1899. In addition to the child guidance clinics psychopedagogic centres as well as observation centres for maladjusted youth have recently been introduced. For work among adults there are above all centres for mental hygiene and centres for various types of health guidance.

After the Liberation we in Yugoslavia likewise set about organizing some institutions of that kind.

In 1950 a dispensary for treatment of alcoholics was organized in Zagreb. In 1953 the scope of this dispensary was extended and it was renamed dispensary for psychohygiene. This institution has now 2 departments, one for adults and one for children. The department for children is organized on the pattern of a medico-pedagogical centre.

In 1954 a medico-pedagogical advisory centre was established in Belgrade. This is an institution for mental hygiene of children and young people. The original intention was that this institution should merely carry out observational work, but later on it developed into a curative institution.

At the end of 1954 a guidance Centre for young people under 18 years of age was founded in Ljubljana. This Centre carries out diagnostic and therapeutic work with children and parents, chiefly mothers.

Besides this there is another Observation Centre in Ljubljana for young people up to 16 years of age.

This Centre was established toward the end of 1954. Maladjusted children and occasionally delinquent young people are admitted. The organs responsible for bringing the child to the Centre are advised as to where the child should be placed and how one should deal with children. The children are kept for observation at the Centre for three months on average.

The expert workers at the Centre include, firstly, the permanent staff consisting of a social worker and various teachers, and, secondly a number of part time experts viz. one psychologist, one pediatrician, one pedagogopsychiatrist, and one peda-

gotherapist. This team of experts works on parallel lines both with the inmates of the Centre and their parents, resp. foster parents. The administration of the Centre send reports and advice to the communal social departments with suggestions for cooperation with the families of the inmates.

The Centre comprises a four year elementary school. Apart from this the teachers in the Centre give help in their studies to such of the inmates as attend secondary or vocational schools outside the Centre.

The teaching staff works with the pupils either individually or in groups. In group work the teaching staff is handicapped by the fact that the classrooms in the Centre are too large and the teachers too few.

The Observation Centre for boys in Zagreb is above all intended for delinquent and more serious cases of maladjusted children. This institution admits over 800 inmates annually for observation. Up to the end of 1955 the expert staff was very incomplete so that we cannot speak of expert teamwork at this institution until the beginning of 1956.

For adults a Centre for psychiatric treatment and advisory Centre for mental hygiene was set up in 1954 in Ljubljana. Besides adults this institution admits also children and young people.

Herewith I have enumerated some of the institutions which have introduced teamwork and are of importance for preventive work in combatting delinquency.

2. Cooperation of experts during judicial proceedings.

Ever since special provisions were made in Criminal Law for dealing with delinquents with diminished responsibility the expert opinion of the psychiatrist has a place in the juridical proceedings. To this end various forms of cooperation between judge and psychiatrist have been devised at different times in different countries. Some countries have already at their disposal special forensic psychiatric clinics whose staff includes a psychologist and a social worker besides the psychiatrist.

Another kind of experts are social workers of a special type, sometimes given the English title of probation officers. Upon demand they provide the court with a picture of the delinquent's home surroundings.

Such is the state of juridical expert opinion regarding adult delinquents in some countries. The number of experts consulted depends on the sound opinion of the judge on when or whether they are necessary or not. Individual experts rarely form a working team, but usually each gives his own opinion and it is for the judge to link up these various opinions with each other.

Conditions are different in juvenile delinquency cases. Many countries have organized special observation centres for the delinquent youth and in these the experts' work is organized in teams.

After the second World War international organizations raised the question whether the working methods, the usefulness of which had already been proved in juvenile courts, might not profitably be extended to adult offenders. This might entail the division of criminal procedure into a) procedure for establishing the commission of the crime by a certain person and b) procedure for taking a suitable decision. Such division of procedure would, however, be a great novelty in Continental Criminal Law as at present in force and it would be a partial reorientation towards the Anglo-American system of judicial procedure.

3. Expert cooperation after sentence.

The work of the experts may preserve the character of diagnostic classification even after sentence has been passed, especially when this diagnosis has not been established before the sentence was pronounced. Yet, in general, such cooperation takes the form of therapeutic action calculated to help the delinquent, either at liberty or in prison, to achieve rehabilitation, which makes the work of the prison staff easier.

4. Cooperation of experts in Eastern States.

So far very few details are available concerning procedure in Eastern States. From annotated legislation it is evident that in the USSR the opinion of physicians and pedagogues must be consulted in some cases. In Poland the judicial trustee is a recognized person in juvenile cases. In his capacity of lay assessor of the Court he does the work of the probation officer.

In Hungary teams of physicians and pedagogues cooperate in observation homes for young people. The Czech legislation of 1950, however, comes nearest to the system of probation service. This makes it possible for the Court to impose certain conditions on the conditionally sentenced individual to the effect that he shall behave as a law-abiding citizen and a useful member of society.

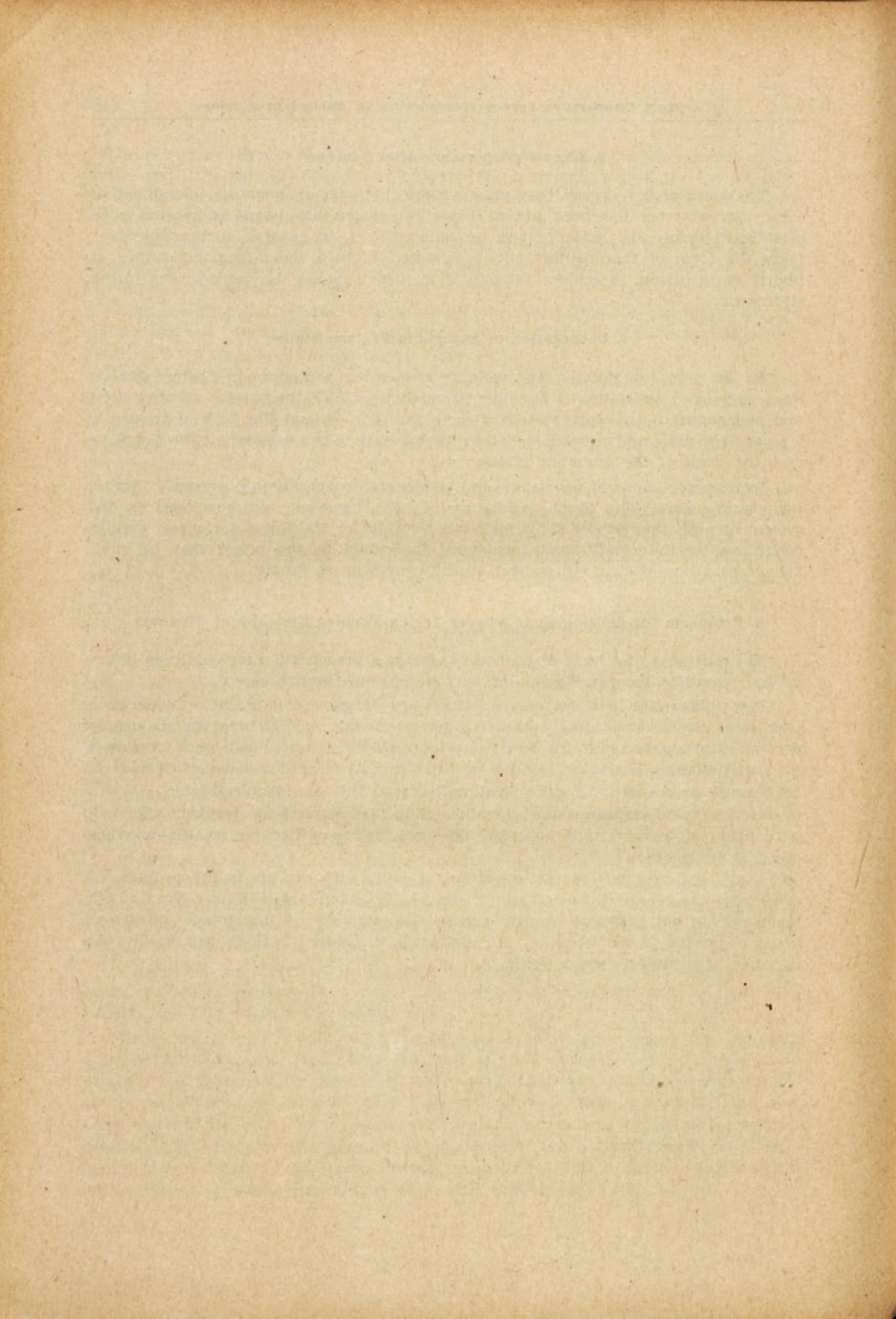
5. Prospects for developing teamwork in the Peoples Republic of Slovenia.

The existence of a body of trained experts is a precondition for obtaining information regarding the personality and surroundings of the delinquent.

Our cooperation with psychiatrists has proved good and fruitful. Cooperation with psychologists is gradually asserting itself although our psychologists are mostly post-war graduates and still in need of specialization in clinical work. A school for social workers has recently been established, but its graduates will still have to be trained in cooperation with legal authorities. But the problem which is still unsolved in our Republic is the education of special correctional teachers who will be capable of working with maladjusted youth and qualified for treating psychophysical deficiency.

Quite as important as the education of individual experts is the problem of organizing these experts in teams for exclusively criminological work. For smooth teamwork is not achieved by the simple accumulation of individual knowledge. What is needed is the tradition of joint work, a kindred outlook and finally the adoption of a unified nomenclature.

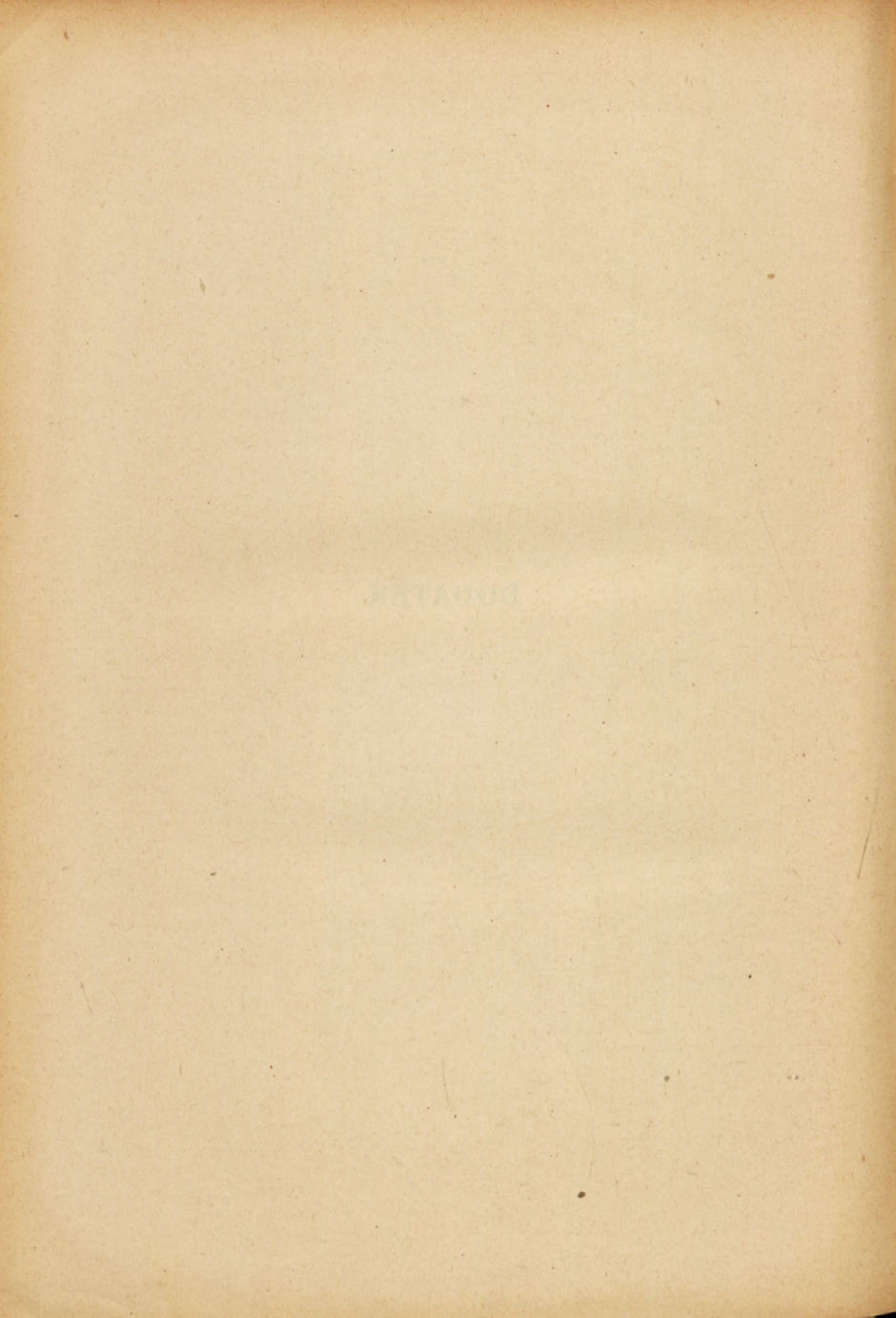

DODATEK

PRIMER EKIPNEGA DELA STROKOVNJAKOV V PREHODNEM MLADINSKEM DOMU NA KODELJEVEM

(Izvilleček iz dossiera)

I. Osební podatki:

K. Milan, rojen 22. 7. 1944 v ..., zakonski sin K. Alojza, mizarja in K. Marije, gospodinje, učenec 4. razreda osnovne šole, stanujoč v ..., se je nahajal pri nas na opazovanju od 3. 9. 1955 do 15. 1. 1956.

II. Razlog sprejema v dom:

K. Milan je bil sprejet na podlagi dopisa Tajništva za ljudsko zdravstvo in socialno politiko pri Okrajnem ljudskem odboru ..., z dne 3. 5. 1955, zaradi večjih tatvin, izvršenih v preteklem letu.

III. Poročilo socialne delavke:

Anamnestične podatke je dala njegova mati.

Zakonca K. imata štiri otroke, od katerih se dva samostojno preživljata, dva pa sta še nepreskrbljena. V skupnem gospodinjstvu živijo starši s tremi otroki in staro materjo. Oče je zaposlen v tovarni in prejema ca. 10 000.— din mesečne plače. Do lanskega leta je dobival za dva otroke tudi otroški dodatek, sedaj pa je ta odpadel, ker so podedovali nekaj zemlje. Stanujejo v lastni hiši, ki je sestavljena iz prostorne kuhinje in dveh sončnih sob. Gojenec je spal skupaj z bratom v eni sobi.

Gojenčev oče se je rodil leta 1905. Učil se je za mizarja. Sedaj je zaposlen v tovarni T. kot mizar. Z ženo je živel do zadnjih let v harmoničnem zakonu. Sedaj je prišlo med njima često do konfliktov. Kriv je bil tega Milan s svojimi prekrški. Mož je očital ženi popustljivost, žena pa možu pretirano grobost. Vse druge otroke sta vzgajala skladno. Oče je skrben ter navezan na dom in družino. Do otrok čuti posebno veselje in naklonjenost, vendar je do njih strog in zahteven. Sam je pošten, vesten in delaven. Ni nagnjen k pijančevanju. Je precej bolehen: prebolel je vnetje srednjega ušesa, vnetje ledvic in druge notranje bolezni. Mati je rojena l. 1908. Z 22 leti se je poročila. Z otroki je vedno lepo ravnala. Kaznovanje je prepuščala možu. Sama priznava, da je Milanu, ki se je po cele dneve skrival pred očetovo šibo, dajala potuho s tem, da mu je dajala hrano. Ni bila avtoritativen človek, zlasti v odnosu do Milana ne. Njenih ukazov, pa tudi njenih prošenj in želja ni Milan nikoli upošteval. Gospodinjstvo je vodila v redu, otroci so bili čisti in urejene zunanosti, enako stanovanje. S šolo mati ni imela dosti stikov, ker se je sramovala sinovih neuspehov, toda doma ga je vzpodbujala k rednemu opravljanju šolskih dolžnosti, žal pa često brez uspeha. Mati sama je zdrava, tudi v njeni rodbini ni bilo kakih značilnih bolezni, pač pa je bil njen stric hud alkoholik.

Mati daje vtis umsko nekoliko zaostale osebe. Počasi reagira na vprašanja, z muko in dolgim premišljevanjem najde nanje primerne odgovore, ki pa so siromašni, mnogokrat neskladni in nerazumljivi. V stiku s sinom kaže nežnost in toplino.

Po izjavah matere je starejša hči Alojzija, rojena leta 1931, imela v šoli podobne težave kot Milan. Dokončala je 4 razrede osnovne šole, nato se je zaposlila. Sedaj je poročena in živi s svojo družino (dva otroka) v ... Po značaju je ljubezniva, dobrosrčna, ustrezljiva, delavna in vestna, je pa nagle jeze in nekoliko zamerljiva.

Sin Jože, rojen leta 1937, je dokončal 2 razreda gimnazije, nato pa se je izučil za steklarja. Sedaj je že nekaj mesecev zaposlen. Tudi on se je izredno težko učil. Le krepka volja mu je pomagala do sedanjega položaja. Posebnih težav z njim niso imeli. Odnosi z Milanom so bili prijateljski, bratove tatvine pa je hudo obsojal.

Najmlajša Angela je rojena leta 1953.

Tretji po rojstvu je Milan. Ni bil zaželen otrok, ker je družina živela v bedi, vendar mati ni nikoli pomislila na to, da bi splavila. Bolj kot dečka so si želeli deklico. Nosečnost in porod sta bila brez posebnosti, novorojenček je ob porodu tehtal 3500 gr ter je bil nekako čudno rumen. Mati ga je dojila 3 leta in 10 mesecev (tudi hčerko še vedno doji, čeprav ima že dve leti), seveda pa mu je po petem mesecu starosti dodajala tudi vso drugo hrano. Kot dojenček je bil precej miren, jedel je rad, spal je mnogo in mirno. Čist je postal z 2 leti. Samostojno se je oblačil s 4 leti. Imel je čut za higieno in red. Od razvad je treba omeniti grizenje nohtov (vso razvojno dobo do danes) in strah pred gromom. Vseskozi je bil zdrav in odporen — prebolel ni niti ošpic in oslovskega kašlja. Prva ključevalna doba, ki je nastopila pri njem okoli 2. do 3. leta, je bila precej izrazita. Če mu domači niso ugodili, je demonstrativno zapustil hišo. Kričal in trmoglavil ni. V vsej predšolski dobi se je rad družil z otroki. Nikoli ni pokazal do njih kake agresivnosti, razen v silobranu.

Rojstva sestrice ni bil vesel, ker je začutil, da ni več najmlajši, torej ljubljenček v družini, da ga je na tem mestu po 9 letih spodrinil nekdo drugi. Kaka dva meseca je še pogledati ni hotel, nato se ji je začel približevati in jo je močno vzljubil. Navezal se je nanjo, jo ljubkoval in se igral z njo ure in ure.

Solo je začel obiskovati s sedmim letom. Sprva je rad hodil v šolo in se je z veseljem učil, že v drugem razredu pa je njegova volja popustila, ker je postal pouk težji. Drugega razreda ni izdelal. Baje je bil v šoli večkrat kaznovan in zasramovan, zato je začel izostajati od pouka in zanemarjati šolske dolžnosti. V tej dobi je začel krasti in njegove tatvine so v nekaj mesecih zelo narasle.

1. Spomladi leta 1954 je vzel staršem nekaj denarja (točna vsota ni znana) in si zanj kupil slaščice. Milanovi sošolci so na to opozorili starše.

2. V juliju istega leta je Milan pripeljal domov neko kolo. Povedal je, da ga je pobral nekje v grapi in se je z njim vozil. Povedal je, da ga je pobral nekje v grapi in se je z njim vozil. Mati je zahtevala, naj kolo vrne na prejšnje mesto, on pa ga je ponudil sosedom v odkup. Ti so o stvari obvesili Milanovega očeta. Žena, ki ji je fant kolo ukradel, je opazila krivca in je fanta peljala na postajo Ljudske milice, kjer pa fanta niso ostreje prijeli za ta prestop. Oče je doma sina močno pretepel in ga zaprl v klet.

3. Nekaj mesecev kasneje je Milan vdrl v bratovo blagajno. S sekuro je razbil skrinjo, vzel iz nje 14 000 dinarjev in pobegnil. Po treh dneh se je vrnil domov brez denarja. Sledile so ostre kazenske sankcije, on pa nikakor ni hotel pojasniti, kje je bil in kako je denar zapravil.

4. Nekako v istem času je ukradel kolo nekemu sosedu, se z njim vozil tri dni, nato pa so ga prijeli organi Ljudske milice.

5. Pozimi leta 1954 je vzel stari materi 10 000 din. Mati je obvestila o tem moža, ki je s kolesom pohitel za fantom in ga še pravočasno ujel.

6. Julija 1955 je ukradel kolo tov. T. Z njim se je odpeljal proti Hrvatski. Po treh dneh so ga prijeli organi Ljudske milice in kolo vrnili lastniku.

7. V istem mesecu je ukradel kolo še nekemu trgovskemu pomočniku. Prišel pa ni daleč, ker so ga takoj prijeli organi Ljudske milice.

8. Kmalu za tem je potegnil bratu iz žepa listnico s 700 din in zbežal. Brat mu je sledil, toda Milan je bil urnejši. Zagnal mu je le listnico in del vsote, 150 din pa si je obdržal in jih zapravil za sladoled.

9. Tej kraji je sledila še vlomna tatvina avgusta meseca istega leta. Vdrl je v zaklenjeno omaro, vzel skrinjico z denarjem in dokumenti in odšel na podstrešje. Tam je skrinjico razsekal, pobral iz nje 18 000 dinarjev, dokumente raztresel po

njivi, stare novce in zlat prstan pa je zakopal za hlevom. Nato se je odpeljal v Celje, kjer si je nakupil nekaj predmetov, kakor nož, denarnico, vžigalnik in podobno. Ko se je potem nameraval odpeljati proti Ljubljani, so ga prijeli organi Ljudske milice in me odvzeli še preostalih 15 000 din.

Poleg navedenih deliktov je fant verjetno zagrešil še manjše tatvine, ki pa jih doma niso opazili. Tako je baje nekoč sestri izmaknil 1000 din, ko pa je ta to opazila, ji je denar brez pomišljanja vrnil. Mati je to dejanje možu zamolčala, ker se je bala, da bi fanta preveč strogo kaznoval.

Oče je po vsaki tatvini posegel po najstrožjih ukrepih. Često se je zgodilo, da fant iz strahu pred očetom tudi po več dni ni prišel domov. Ko je oče odšel zjutraj v službo, je Milan prišel k materi po hrano, nato pa je spet izginil.

Pred prihodom k nam se je Milan klatil okoli kar pet tednov skupaj. Spal je kjerkoli, k materi pa je prihajal po hrano vsake tri do štiri dni. V zvezi s tatvinami in pobegi je Milan zadnja leta močno lagal in tajil, pa tudi konfabuliral je mnogo.

Po naravi je Milan bolj miren in dobrodušen. Razjezil se je le redkokdaj, n. pr. če mu je kdo očital stvari, ki niso bile resnične. Bil je precej zamerljiv in cmerav. V družbi z otroki pa je bil tovariški. Pri opravljanju dela ali izvrševanju naročil ni bil zanesljiv. Rad se je udeleževal v raznih športnih panogah (nogomet, smučanje, sankanje), zelo rad je hodil v kino, kjer so mu ugajali zlasti napeti filmi. Mati mu je na skrivaj večkrat dajala denar za kino, ker ga od očeta ni dobil. Rad je čital knjige, zlasti pravljice. Na obleko in na svoje predmete je zelo pazil. Je malo, spi mirno in ne sanja mnogo.

V zadnjih letih je v šoli slabo uspeval, ker je zanemarjal šolske dolžnosti in pri pouku ni bil dovolj zbran. Sicer pa v šoli ni delal nereda. V prvi razred se je vpisal v šolskem letu 1951/52. Razred je izdelal z dobrim uspehom. Drugega razreda, ki ga je obiskoval naslednje leto, tedaj ni dovršil, v letu 1953/54 pa ga je končal z zadostnim uspehom; 3. razred je izdelal z dobrim uspehom, v 4. razred pa je sedaj sprejet v naš zavod, kjer je v prvem polletju imel dve nezadostni oceni.

IV. Poročilo vzgojiteljev o ponašanju v zavodu:

Milan je bil ob prihodu v dom vsem neopazen. Z nikomer se ni družil, izogibal se je preteпов, vpitja ali večje družbe. Kamorkoli je šel, je šel počasi, leno ter brez volje ali kakega cilja.

Že na prvo besedo je reagiral in opravil zahtevano delo. Prve težave so se pokazale v šoli in pri učnih urah. Sicer se je trudil, vendar ni mogel pokazati posebnega uspeha, ker so bile v njegovem znanju velikanske vrzeli, posebno v računstvu in pisanju. Nekoč je dejal: »Tovariš, jaz ne znam, ker sem trde glave! V prejšnji šoli sem bil večkrat hudo grajan, ker se nisem naučil. Tudi tu sem mislil, da bo tako, zato sem v začetku večkrat premišljeval, kako bi pobegnil. Sedaj na to ne mislim več.« Dogodilo se je celo, da ni znal ne poštevanka ne šteštevati ne množiti ne deliti z enomestnim deliteljem, kar bi moral znati že v tretjem razredu. Pri delu ali nalogah se ni mogel dalj časa zbrati. Če pa je dobil lažjo nalogo ali delo, je bil užaljen in je zahteval težjo. Tako nalogo je nato začel delati z večjo voljo, vendar je ob neuspehu popustil in sprejel tisto, kar je zmogel. Včasih pa mu tudi to ni šlo, ker je bil z mislimi odsoten. Pri tem je gledal topo v klop ali na tablo.

Drugače je bil ubogljiv in vljuden. Preden je šel spat, je vedno voščil vzgojiteljem lahko noč.

Motorično je Milan bolj počasen in nespreten. Ko so tekmovali v teku, je mnogo zaostal za drugimi. Tudi namiznega tenisa se ni mogel naučiti, ker je pretrdo držal lopar. Prav tako se ni mogel uveljaviti v nogometu. V nogometno moštvo so ga ostali gojenci sprejeli le v nujni sili. Rekli so, da dela s svojo nespretnostjo več škode kot koristi. Enako je bilo pri ročnem delu. Tam, kjer je treba malo več spretnosti ali še miselnega procesa, je odpovedal. Rekel je, da ne zna. Raje bi bil delal kaj drugega. Tudi z dimenzijami verjetno pri njem nekaj ni v redu. Majhnemu možicu je naredil

veliko pištolo, ko je pletel mrežo, so bile nekatere luknje v njej zelo velike, druge pa pretirano majhne.

Posebnih prijateljev Milan v zavodu ni našel. Sam se ni mnogo potrudil, drugi pa tudi niso videli v njem privlačne osebe. Ko je imel nekoč prost izhod, se je kmalu vrnil in rekel, da je v mestu pusto brez družbe. Velikih in starejših fantov se je raje izogibal. Redkokdaj smo ga videli v spopadu z njimi. Toda če so mu drugi kaj prizadeli, ni tega nikomur potožil.

Nekoč so ga fantje, ko so dobili plačilo za delo, ogoljufali in mu dali manj denarja. Ko so videli, da ni rekel ničesar, so mu ukazali, naj pelje voz sam nazaj. To je storil brez obotavljanja ali užaljenosti. V svoji naivnosti pa je za prisluženi denar celo kupil od starejšega gojenca manjvredni zvezek. Na vprašanje, zakaj ga je kupil, je dejal, da zvezki, ki jih dobi pri nas, niso tako debeli.

Drugič zopet je prinesel od doma napol zavret jabolčnik. Dati ga je moral na uporabo dvema starejšima gojencema in tudi proti tej zahtevi se ni uprl.

Če je videl, da je kdo od njegovih tovarišev v stiski, mu je takoj prihitel na pomoč. Ko je nekoč videl, da njegov tovariš težko hodi, ker je imel nogo v mavcu, se je ponudil, da ga nese. Po svojih močeh ga je prinesel še precej daleč.

Ob neki priložnosti je dejal, da je sicer včasih kaj ukradel, sedaj pa da ga je tega sram in če bo šel domov, da ne bo več staršem prizadeval toliko žalosti.

Tudi pri nas se je neverjetno mnogo zanimal za dvokolesa. Kar naprej se je sukal okoli njih, jih ogledoval, gladil z roko ali od daleč opazoval. Vzgojitelje ali druge lastnike dvokoles je prosil, če jim jih lahko očisti. Največja nagrada zanj pa je bila, da se je potem lahko s kolesom popeljal. Zgodilo se je tudi, da se je peljal s kolesom malo dalje, kakor je bilo domenjeno, toda vedno se je pravočasno vrnil. Pri nas je pravil, da bi bil rad mehanikar in nič drugega.

Pri hišnem delu je bil bolj počasen. V zadnjem času pa je bil tudi nekoliko len in se je delu izogibal. Na pohvalo je reagiral s trenutnim poboljšanjem, vendar je takoj popustil, kakor hitro je zopet naletel na neuspeh.

Njegovo šolsko znanje je nizko: čita slabo in nerazumljivo. Pri čitanju ne upošteva ločil. Težjega berila ne zna obnoviti. Pismene obnove dela površno, brez prave vsebine in z mnogimi pravopisnimi napakami. Piše nerazložno in neenakomerno, tako, da je težko razbrati, kaj je napisal. Svinčnik drži brez volje in piše komaj vidne črke.

Računstvo je njegova najbolj boleča točka. Še sedaj ne obvlada poštevanke števil 8 in 9. Tudi v ostali poštevaniki ni trden. Prav tu je lahko opaziti, da je zelo pozabljiv. Ker ne zna poštevanke, se ni mogel vzporedno z ostalimi učenci naučiti množenja in deljenja s celimi števili. Uporabne naloge težko rešuje in reši po navadi le prvi sklep. Mere se je sedaj naučil, le kadar jih pretvarja, ni gotov.

Realije rad posluša, posebno zgodovino in prirodopis. Ko pa je vprašan, odgovarja netočno in kratko, tako da vedno čaka na učiteljevo vprašanje.

Ob polletju je imel dve nezadostni oceni: iz slovenskega jezika in računstva.

V. Poročilo psihologa:

Preizkušnje inteligentnosti ter nekaterih posebnih sposobnosti so pokazale, da je gojenec umsko podnormalen.

Glede na uspeh v lestvici po Binetu-Termanu-Stevanoviču bi gojenec spadal med tope ali neumne. Poedine storitve v tej lestvici so bile naslednje: na stopnji 9. leta ni uspel le v preizkušnji besedno logičnega pomnjenja. Kratko berilo je prečital namreč s težavo, obnoviti pa ga ni znal. — Na stopnji 10. leta ni uspel le pri reševanju težjih računskih problemov. — Na stopnji 12. leta ni znal raztolmačiti abstraktnih pojmov, ni znal izvesti pouka iz basni ter ni znal urediti neurejenih stavkov. Ugotovil pa je podobnosti med trojicami stvari, kar pomeni, da je pojmovno mišljenje pri njem primerno razvito. — Na stopnji 14. leta je rešil le še preproste probleme.

Tudi glede na celotni uspeh v lestvici Wechslerja-Bellevueja spada gojenec med »slabo inteligentne«. V besednem delu te lestvice pa je dosegel precej boljši uspeh kot v nebesednem delu, kjer je dosegel rezultat »mejno defektnih«.

V zvezi z njegovimi storitvami v besednem delu te lestvice bi mogli reči tole: Pomnjenje (neposredno in dolgoročno) deluje slabo. Sposoben je ustrezno prepsoditi vsakodnevne situacije in dejstva. Pozornost in koncentracija sta slabi. Pojemotvornost je zadovoljiva, saj je sposoben za samostojne abstrakcije.

Njegove storitve v nebesednem delu pa so takele:

Sposobnost za predvidevanje in organiziranje delov v smislu celote na zaznavni stopnji je zelo slabo razvita. Tudi ni sposoben razumeti dogajanj v njihovem zaporedju. Ker gre tu še za razumevanje človeških dejanj, bi mogli govoriti tudi o defektni »socialni inteligentnosti«.

Zaznavne sposobnosti so dobre.

Sposobnosti za sintezo in analizo na zaznavni stopnji oziroma vidno gibalna koordinacija (vskladitev vidnih in gibalnih funkcij) je slaba.

Psihomotorični tempo je počasen.

V preizkušnji s progresivnimi matricami, kjer je moral delati popolnoma samostojno, je odpovedal v celoti.

Test po Benderjevi ni pokazal hujših nepravilnosti, po katerih bi mogli sklepati na možganske poškodbe.

Po rezultatu zgoraj navedenih preizkušenj spada torej gojenec med tako imenovane »neskladno razvite umsko podnormalne« osebnosti. Področje besednih funkcij je namreč sorazmerno še razvito (razen besedno logičnega pomnjenja). Zaznavne funkcije same zase so sicer tudi dobre, ne more pa jih vskladiti z gibalnimi funkcijami. Mogoče izvirajo od teh tudi njegove motnje branja in napisovanja.

Gojenčeva šolska zgodovina, opazovanje v domu in njegove lastne izjave kažejo tudi, da trpi še na računski nesposobnosti. Umsko je torej gojenec v precejšnji meri defekten, kar je moglo biti v veliki meri vzrok njegovih trajnih neuspehov in neugodij.

Tudi preizkušnja po Rorschachu je pokazala, da so njegove umske funkcije slabše razvite in da temu niso vzrok morda kake čustvene zavore. Število asociacij je nizko, vsebinsko pa so zelo revne. Mišljenje je slabo prilagojeno stvarnosti, konfabuliranje je pogosto. Znakov za obstoj nevrotičnih motenj pa ni bilo mogoče opaziti.

V tako imenovanem TAT testu, ki smo ga porabili, da bi ugotovili njegov odnos do matere, očeta in sestrice, pa je gojenec na posreden način sam razjasnil vzroke svojega delinkventnega vedenja. Ponovno je namreč pripovedoval, da je mati sama kriva, da postane otrok »žleht«, če mu preveč popušča. Pri tem je tudi opisoval, kako se agresivnost pri otrocih zaradi stalnega popuščanja stopnjuje.

V nasprotju s popustljivo materjo je oče trd in otroka kaznuje. Zato ga otrok sovraži in mu iz sovraštva krađe denar. Kuje tudi druge sovražne naklepe: da bi zažgal hišo, da bi ponoči spustil živino, reže drevje, da bi se posušilo ipd.

Majhna deklica, dojenček, je tudi na slikah predmet njegovega ljubosumja. Zdi se mu, da ima mati rajši njo in je jezen na mater in na dojenčka, zlasti še, ker ga ima tudi oče rajši. Ob tem pa ugotovi, da se mu je le zdelo, da je imela mati rajši deklico — dojenčka, sedaj pa ve, da je imela oba rada.

Tako je ob slikah nakazal del vzrokov za svoje ravnanje: premeška mati — pretrd oče, ljubosumnost in čustvo zapostavljenosti.

Ob sklepu moremo torej reči, da je gojenec umsko podnormalen in da trpi še na nekaterih nesposobnostih (motnje pri branju, napisovanju, nesposobnost za računstvo). Zato seveda v šoli ni uspeval, na pritisk poklicnih vzgojiteljev pa je reagiral s potepanjem. Premehak postopek z materine strani je imel za posledico, da trdote z očetove strani ni prenesel, temveč je nanjo odgovarjal z agresivnim delinkventnim obnašanjem, v skladu s svojo defektno osebnostjo. Čustva zapostavljenosti in ljubo-

sumnosti so njegovo agresivno vedenje še stopnjevala in tako je začel sovražiti vse družinske člane.

Cim težji je namreč postajal Milan po značaju, tem bolj so ga odklanjali.

Ceprav je med razgovori v največji meri sam ugotovil vzroke svojega nepravilnega ravnanja (pri tem je postavil celo teorijo nastanka agresivnega vedenja) in je nekatera svoja stališča in naziranja popravil, ga še ni mogoče imeti za povsem »ozdravljenega«. V primeru, da bi zopet naletel na ovire, bi mogel ponovno odgovoriti z agresivnim vedenjem.

Največjo nevarnost bo tu pomenilo stanje v šoli. Ker gojenec v šoli tudi v bodoče ne bo uspeval, bi vsak oster ukrep poklicnih vzgojiteljev ali očeta mogel znova sprožiti nekdanje reakcije, vsaj potepanje. Zato bo treba v šoli ravnati z njim blagohotno, ga stalno vzpodbujati, nikdar pa mu očitati lenobo. Tudi starši se bodo morali sprijazniti s tem, da gojenec ne bo dovršil več kot 4 razrede osnovne šole.

Ker je gojenec umsko manjvreden, ga bo treba navajati predvsem na ročno delo. V primeru ponovnega iztirjenja pa bo treba gojenca oddati v domsko zaščito.

VI. Poročilo psihiatra.

Status praesens psychicus:

Deček je pri pregledu precej zadržan, sicer pa naraven v vedenju, sprva nekoliko zadregljiv in plašen, kasneje pa bolj sproščen. Ko ga vprašuješ po vzroku njegovega prihoda v dom, le počasi odkriva svoje delikte, do kraja pa se pri tem ne odpre in se skuša prikazati v lepši luči. Na svoja nekdanja dejanja gleda kot na nekaj, kar je že davno za njim. V pripovedovanju kaže dovolj spontanosti, čustveno je še dokaj ubran, je pa za svoja leta rahlo puerilen.

Organski nevrološki status ne pokaže patoloških izpadov.

Diagnoza in mnenje: motnje v vedenju, delinkvenca.

Po analitični presoji primera bi opozorila na dejstvo, da se porode v otroku motnje v vedenju v času, ko reagira na rojstvo sestrice s primerno ljubosumnostjo in odklanjanjem. Podčrtala bi tudi dejstvo, da so prve tatvine bile sredstvo zato, da si pridobi slaščice in podobno.

Mnenja sem, da bi otrok uspeval pod primernim vodstvom v domači oskrbi, posebno če bi dobili starši primerna navodila in bi lahko popravili svoje razpoloženje do otroka in svoj vzgojni postopek.

VII. Poročilo pediatra.

Zdravstveni izvid:

Telesno zelo dobro razvit in zelo dobro hranjen. Okostje je v redu. Drža dobra. Klinično brez posebnosti. V 2 mesecih in pol je zrasel za 1 cm in se zredil za 3100 gr.

VIII. Poročilo defektologa.

Milan K. čita počasi. Če se zbere, pravilno obnovi preprosto berilo. Zelo počasi dojema bistvo vsebine, ker je njegov miselni potek počasen. Pri težjih problemih odpove, sicer pa je sposoben reševati preprosta življenjska vprašanja.

Pismeno obnovo napiše vsebinsko pravilno, pravopisno pa zelo slabo. Ne tvori pravih stavkov, ne pazi na ločila, izpušča črke in jih zamenjuje. (n - m, h - k, legastenija). Vse črke piše zelo površno.

Tudi v računstvu je zaostal, predvsem zaradi neznanja poštevanka. Čeprav bi bil sposoben, da bi rešil lahko računsko nalogo, je ne more, ker ne zna osnovnih računskih operacij. Če pa se zbere, je sposoben za preprosto logično sklepanje.

Pri šolskem delu je potreben posebne pomoči. Ker so neuspehi v šoli tudi vzrok njegovih deliktov, bi bilo treba posvečati veliko pažnjo temu, da bi vsaj nekoliko popravili neutrujeno znanje računstva iz prejšnjih let — predvsem poštevanka. Ker

pa ima deček tudi motnje v branju in pisanju, je potreben kratkih vaj v lepem, pravilnem prepisovanju, nareku, kakor tudi v čitanju.

Od otroka ni mogoče preveč zahtevati, temveč ga je treba že pri manjših uspehih vzpodbujati, da bo dobil voljo do dela.

IX. Sklepne ugotovitve in priporočila. (Poročilo upravnika zavoda).

Gojenec Milan K. je po psiholoških preizkušnjah umsko podnormalen, s posebnimi defekti pri branju in pisanju ter nesposoben za številjenje.

Milan je živel v okolju, ki je s svojim nerazumevanjem in nepravilnim ravnanjem nanj zelo neugodno vplivalo. Tu je treba omeniti predvsem neenotno družinsko vzgojo (oče prestrog, mati preveč popustljiva). Temu se je ob rojstvu sestrice pridružilo še čustvo manjvrednosti, zapostavljenosti in ljubosumja, ki je vzbudilo v njem agresivne težnje proti domačim. Prav neugodno je nanj vplivalo nerazumevanje domačih in šole zaradi njegovih šolskih neuspehov. Tako šola kot starši so mislili, da je ta neuspeh posledica dečkove lenobe in nepripravljenosti za učenje, zato so ga zaradi tega večkrat kaznovali pa tudi zasramovali. Vse to je vzbudilo v Milanu močna čustva neugodja, reagiral je z agresivnimi težnjami in kaznivimi dejanji.

Milan se je v našem domu dobro počutil in mu je bivanje v njem zelo koristilo. Ob razumevajočem vodstvu se je umiril, vse agresivne težnje in kazniva dejanja so izginila. Pravilneje pa je tudi začel vrednotiti ravnanje domačih.

V šolo se je vživel, se trudil in po svoji sposobnosti tudi sodeloval, čeprav ni dosegel uspeha. To se je zgodilo zato, ker je učitelj z razumevanjem sprejel njegove pomanjkljive storitve in ga zaradi njih ni niti grajal niti zasmehoval. Milan je tedaj rad prihajal k pouku in ni kazal nobenega strahu pred šolo.

Za bodoče ravnanje z Milanom je treba predvsem z razumevanjem upoštevati vse njegove posebnosti. Tudi starši morajo spremeniti svoj odnos do njega in mu ne smejo pod nobenim pogojem očitati njegovih šolskih neuspehov, (ker fant tega ne prenese). Prav tako je tudi potrebno, da bo šola razumela njegove šolske težave in ga s pohvalami za vsak najmanjši uspeh dvigala ter vzpodbujala. Pri šolskem delu naj učitelj misli na to, da je za Milana vzgojni pogled mnogo važnejši od šolskega uspeha in da mu ponavljanje razreda ne bo v škodo, če bo to lahko pravilno razumel in bodo to razumeli njegovi starši. Ker mislimo, da zaradi svojih slabih umskih sposobnosti in pomanjkljivosti v šolskem znanju ni zmožen v letošnjem šolskem letu uspešno dovršiti 4. razred osnovne šole, predlagamo, da naj Milan še to in naslednje šolsko leto obiskuje 4. razred osnovne šole. Nato naj starši in šola zaprosijo za spregled enega leta predpisane šolske obveznosti za poklic priučenega delavca. Najkoristneje zanj bi namreč bilo, da se čimprej priuči takemu delu, do katerega bi imel veselje in dovolj sposobnosti.

Ker mislimo, da se je gojenec v času bivanja v našem domu umiril in začel pravilneje razumevati domače razmere, predlagamo, da se Milan vrne domov. Pričakujemo namreč, da bodo šola in starši po našem posredovanju spremenili svoj odnos do njega. Mnenja smo, da se ob pravilnem in skladnem ravnanju staršev in šole njegove delinkventne težnje ne bodo več pojavljale. Kakor hitro pa bi se znova pojavile resnejše težave, naj se skrbniški organ ali šola oziroma starši obrnejo na naš zavod za nadaljnja navodila. Le v skrajnem primeru bomo priporočili gojenca za sprejem v vzgojni zavod.

X. Katamnestični podatki — poročilo socialne delavke po treh mesecih Milanovega bivanja doma.

1. Razgovor z upraviteljem osnovne šole.

Milan se je po vrnitvi iz Ljubljane izredno poboljšal. V šolo prihaja z veseljem, uči se pridno, čeprav mu nekateri predmeti še delajo težave (računstvo, čitanje); o kakih prestopkih v šoli doslej ni bilo slišati. Odnos do učiteljice je povsem zadovoljiv in tudi s sošolci se dobro razume.

Kljub prizadevanju, ki ga fant kaže za učenje, pa razreda verjetno ne bo izdelal. Moral bo ponavljati 4. razred.

Oče se često oglasi v šoli in se razgovarja o fantu z učiteljico in z upraviteljem. Zadovoljen je s fantovim napredkom in pripoveduje, da fant tudi doma ne dela več težav.

2. Razgovor z razredno učiteljico.

Milan kaže po povratku iz Ljubljane neko umirjenost in dobro voljo, ki je prej ni bilo mogoče opaziti. Pri pouku je zbran in kaže zanimanje, zlasti še za zgodovino, zemljepis in prirodopis. Računstvo mu še vedno dela težave, vendar se tudi tu trudi, da bi zastavljene naloge razumel. Velik revež pa je še vedno v čitanju in pisanju. Če bi učiteljica realno ocenila njegovo znanje, ne bi mogla dopustiti, da bi dokončal 4. razred osnovne šole. Boji pa se, kako bi ponoven negativen uspeh vplival na fanta. Povem ji svoje mnenje, da bi se verjetno dalo fantu na lep način obrazložiti, naj ponavlja 4. razred, zlasti če bodo to razumeli tudi njegovi starši.

Učiteljica nadalje pove, da se je v zadnjem času pojavilo v razredu posnemanje Milanovih prestopkov. Tako kot Milan je neki njegov sošolec ukradel kolo in pobegnil za nekaj dni. Organi Ljudske milice so ga pripeljali nazaj. Ko je bil fant ponovno sprejet v šolo, je učiteljica v razredu obravnavala njegov primer in opomnila ostale učence razreda na hude posledice, ki jih taka dejanja lahko imajo. Ob tej priliki se je dvignil Milan in povedal, da je on svoje že prestal in da se take stvari ne obnesejo. Zato da bo odslej pameten in svetuje tudi ostalim, naj bodo pametni.

Po drugi strani je Milan često pripovedoval o prijetnem vzdušju in lepem življenju v Prehodnem mladinskem domu. Kljub temu pa ni pozabil nikoli povedati, da vendarle ne bi hotel iti nazaj, ker je doma bolje kot v mladinskem domu.

Milan je po vrnitvi v šolo postal precej samozavesten in veder. Pazi na čistočo in urejeno zunanost ter daje videz ponosnega fanta. Do sošolcev ima zelo dober odnos. Doslej učiteljica ni nikoli opazila, da bi ga kdo izzival ali mu oponašal bivanje v Prehodnem domu. Sošolci ga jemljejo kot sebi enakega.

3. Razgovor z Milanom.

Deček pristopi samozavestno, ponosno in je vesel mojega obiska. Telesno se je precej popravil od odhoda iz Ljubljane. Takoj pove, da je sedaj postal dober fant. Rad se uči, še celo računstva, ki je tako težko. Pravi, da je prepričan, da ne bo nikoli več zagrešil kakega kaznivega dejanja.

Doma je rad, zlasti sedaj, ko sta z očetom prijatelja. Oče ga razume in ga nagradi, če je priden. Včasih mu da denar za kino, kupil mu je novo obleko in je nabavil radio. Z bratom ga smeta poslušati tudi zvečer, če se podnevi nista v čem pregrešila. Sestrico, pravi, da ima rad in da bi mu bilo zelo dolg čas, če je ne bi bilo pri hiši. Vedno bi hotel ostati doma.

Ob koncu želi, da lepo pozdravim vse vzgojitelje, upravnika in gospodinjo doma. Pravi, da nas bo vse rad obiskal in nam bo večkrat pisal.

4. Razgovor z Milanovim očetom.

Milanov oče pravi, da so s fantom zelo zadovoljni, ker se je v marsičem spremenil. Prav nenavadno je to, da sedaj sam brez prigovarjanja poprime skoraj za vsako delo, kar se prej sploh ni dogajalo. Razmerje med njima je sedaj lepo in urejeno. Milan čuti, da ga ima oče rad in to mu oče tudi odkrito pokaže. Če fant pridno dela, ga nagradi, kar mu je potem v veliko vzpodbudo.

Oče pravi, da skuša biti tudi mati z Milanom strožja in bolj dosledna kot je bila prej, vendar ji to ne uspe vedno. Prav do nje je fant večkrat trmast in nekoliko uporen. Če poseže med njiju oče, je zadeva po navadi hitro urejena. Starejšega brata ima Milan rad, je do njega tovariški in dober.

Zanimiva je fantova sprememba v odnosu do sestrice. Igra se z njo, jo ljubkuje, se sam često ponudi, da bi jo varoval, kadar gredo drugi na delo. Tudi dekletce se je močno navezalo na Milana.

Oče pripoveduje tudi, da je v stalnem stiku s šolo. Upa, da bo fant razred le izdelal, potem pa bi ga dal v steklarsko šolo. Zelo si želi, da bi fant ostal doma tudi tedaj, ko se bo učil obrti, ker bi ga tako najlažje nadzoroval.

5. Razgovor z gojenčevo materjo.

Ko pridem, je mati sama doma. Vesela je mojega obiska, zlasti pa tega, da se za Milana še vedno zanimamo. Tudi ona pripoveduje, da je postal deček dober in delaven. Sedaj se očetu sam ponudi, da bi opravil kako delo; pri delu je vesten in vztrajen.

Oče je z njim zelo ljubezniv in mehak. Doslej ga še ni nikoli kaznoval, ker to tudi ni bilo potrebno. Očeta Milan vedno uboga, medtem ko se njej — materi večkrat upira in hoče stvari narediti po svoje. Vendar taka upornost ni pogosta.

V začetku se Milan kar ni mogel privaditi domačemu življenju. Če je dobil za malico kruh, se je pritoževal, da je v zavodu dobival poleg kruha tudi marmelado, sir ali salamo, da je bil kruh vedno svež in da je bil skoraj bel. Ko so mu povedali, da s sredstvi, ki jih imajo, pač ne morejo drugače živeti, zlasti še, če mu hočejo kupiti novo obleko, se je nekoliko potolažil. Sedaj se nad hrano ne pritožuje več.

Na vse, kar dobi za nagrado za dobro vedenje ali za opravljeno delo, je zelo ponosen. Res pa je, da je postal v teh stvareh tudi zahteven. Sedaj, ko je dobil novo obleko, hoče tudi nove čevlje, nogavice in podobno. Oče ga pri tem miri in mu obljublja, da mu bo nabavil vse kar potrebuje, čim bo zmogel. Toda to le, če bo skromen in se bo dobro vedel.

V razmerju do brata in sestrice je dober.

Uči se sam brez posebnega prigovarjanja. Svoja učila ima v redu; zelo pa se muči z računstvom.

INSTANCE OF EXPERT TEAMWORK IN THE OBSERVATION CENTRE AT KODELJEVO, LJUBLJANA

The boy Milan K., 12 years old, attending the 4th form of the elementary school was admitted to the Observation Centre. Before his admission there, the boy had committed several thefts and burglaries, nine of which were discovered viz. theft of money, of bicycles, thefts coupled with burglary and escapes from home. The boy was examined by experts in the Observation Centre and a joint report issued on the case.

The social worker stated that the boy came from a worker's family with four children. Two of these are already employed, the other two are under age. Milan is the third in order.

The parents care for their children but their methods of education are not identical. The father is very strict with the boy, the mother indulgent, concealing the boy's misdeeds from the father. All the same both parents are fond of the boy and prepared to help him.

The boy did badly at school and has twice had to repeat the class.

The pedagogues observed the boy's behaviour in the Centre. In their report they state that at the institution the boy was not sociable and very awkward with his hands and likewise at games and athletics. But he was good-natured with his comrades and always ready to help them. In housework he was very slow and sometimes lazy but he liked to clean and mend bicycles because then he was allowed to ride for a while. But he always came back punctually from such excursions and returned the bicycle to its owner in good condition.

In the Observation Centre he attended the fourth class of the elementary school. He had great difficulties with writing, reading and arithmetic but he liked listening to history and natural history. At the end of the term he got insufficient marks in two subjects: Slovene language and arithmetic.

In the opinion of **the psychologist** the boy is slightly mentally subnormal and suffers moreover from certain inabilities e. g. trouble over reading, writing and inability in arithmetic. That is why he could not get on at school and his response to pressure from the teachers was to play truant. The too great indulgence on the part of his mother had the consequence that he could not endure his father's severity but responded to it with aggressive delinquency. The feeling of being slighted and jealousy of his younger sister intensified this aggressive behaviour and he began to hate all the members of his family. And the more difficult he became in his character the more he was rejected by them.

The following tests were applied to the boy: Wechsler's Bellevue scale, Binet-Terman-Stevanović test, Bender's test, Rorschach and Thematic Apperception Test.

The psychiatrist observed behaviour trouble viz. delinquency without other pathological features.

The child specialist testified to well developed physique and sufficient nourishment without clinical features.

But the **specialist for mental deficiency** pointed out the slow course of mental processes, difficulties in reading and legastenia and difficulties over sums.

The joint report of the whole team recommends that the boy should return home to his own family. The staff of the Observation Centre should give special help to the parents and recommend individual attention to the boy at school after the form mistress has been duly furnished with an analysis of the boy's deficiencies.

After the boy had been at home with his parents for 3 months the social worker visited the headmaster of the school, the form mistress, the boy himself, his father and mother. All these interviews showed that after his return from the Observation Centre the boy's behaviour was essentially modified. He has become selfreliant, he likes to go to school, does not steal any more and spends much of his time at home. The father has modified his severity in education. He no longer demands from the boy more than his abilities permit but rewards him for his efforts. The boy is doing better at school than before. He is sometimes rebellious with his mother but gets on well with his brother and little sister. Neither at school nor at home does anybody reproach him with his delinquency and his own feeling towards his delinquent actions is as if they had been committed a very long time ago.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421714

KRIMINOLOGIJA
V KAZENSKEM PRAVOSODJU

Izdal Inštitut za kriminologijo
pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani

Založil Državni sekretariat za notranje
zadeve LRS v Ljubljani

Zunanja oprema
ing. arch. Mira Rojec

Natisnila Tiskarna »Jože Moškrič«
v Ljubljani

Naklada 1000 izvodov

Knjiga obsega 22 $\frac{1}{2}$ pole

Dotiskano v oktobru 1957

